اِمدادُالفتاویٰ

پښتو

جلد ۵

حکیم الامت مجدد الملت حضرت مولانا

اشرف علی تھانوی قدس سرہٗ

بترتیب جدید

حضرت مولانا مفتی محمد شفیع صاحب رحمۃ اللہ علیہ

بانی جامعہ دارالعلوم کراچی ومفتی اعظم پاکستان

مترجم

مولانا زاهدالله شاه حقانی

مکتبۃ الحرم

اِمدادُالفتاویٰ

پښتو

۵

حکیم الاُمّت مجدّد الملّت حضرت مولانا

اشرف علی تهانوی قدس سرهٗ

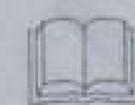
بترتیب جدید

حضرت مولانا مفتی محمد شفیع صاحب رحمة الله علیه

بانی جامعه دارالعلوم کراچی و مُفتی اعظم پاکستان

مترجّم

مولانا زاهد الله شاه حقّانی

کتاب پیژندنه ......

دکتاب نوم	امدادالفتاوی
دمصنف نوم	اشرف علی تهانوی رحمه الله
دمترجم نوم	مولانازاهدالله شاه (حقانی)
کمپوزر	قاری روح الله (صافی)
ډیزاین	مولوی محمدبشیر (طیب خیل)
تهیه وترتیب	صافی کمپوزنگ سنترمحله جنگی پشاور #-0312- 9885005
:Emil	Hedayatullha.safi@yahoo.com
ناشر	مکتبة الحرم
مدیرمکتبه	طالب العلم فضل الرحمن حیدری اوحافظ عین الدین ابراهیمی
دچاپ ځای	......اعراف پرنټرز ندیم ټریډ سنټر محله جنگی پیښور

عرض ناشر

زماله ټولوعلماء کرامواوطلباء عزامواو عامو کتونکوڅخه هیله اوتمناده کچری دی کتاب کښی کومه لفظی اویانوره غلطی وی دابه زمونږڅخه سهواً شوی وی تاسی داغلطی مونږته په ګوته کړی ترڅوی پوری په آینده کښی داتکرارنشی اواجربه ئې انشاء الله تعالی الله جل جلاله درکوی والسلام

درابطی نمبر 9395919 - 0300# 7616569- 0306

دامدادالفتاوی د پنځم جلددمضامینوفهرست

حکم دسجدي فرښتوته ووپه ابلیس ملامتیادڅه لپاره؟ ۱۵
ولوشئنالاتینا الخ اشکالاتومتعلق ځواب باندي ۱۶
ان المتقین فی ظلال ایت باندي دیواشکال ځواب ۱۷
داناارسلناک شاهداایت معنی ۱۸
تحقیق سدذوالقرنین ۱۸
دادم ﷺ دسجدی دقصی په هکله دشعرانی دانوار ۱۹
قدسیه دځینوعبارتونوحل اودیوسف ﷺ دهم تفسیر ۱۹
دالف سنة اوخمسین الف سنة ترمینځ تطبیق ۲۰
دفان له معیشة ضنکادمضامینواومطلب په هکله داشکال لری کول ۲۰
دواواوتری الجبال ایت په هکله استفسار ۲۱
دداراوزورپه وخت کښی دپټولودجوازدعلماؤلپاره ۲۱
اودعدم جوازمطلقالپاره دانبیاو تر مینځ فرق ۲۱
دبعضی ایاتوحق اوداکراه دمسئلی تحقیق ۲۳
دکفارودخیراتونونافع کیدل په اخرت کې بحث ۲۵
دمن الارض مثلهن کیفیت ۲۶
دلکل هادایت دتفسیرتحقیق ۲۶
دالنوردسورت ددی ایت معنی حرم ذلک علی المؤمنین ۲۷
وان تظاهراالخ ایت دمؤکدکولونکته ۲۸
دخمرپه نجاست باندي په استدلال دشبهی ځواب ۲۸
په لایکلف الله نفسا ایت باندي دشبهی دفعه ۲۹
دبیان القران دتفسیردبعضی عبارتونوحواله ۳۰
دبیان القران تفسیرج۲ ص۱۲۱ده برص فارډپه لفظ دسوال ځواب ۳۰
دبیان القران په عبارت باندي دشبهی رفع ۳۱
دلاتقربوالصلاة وانتم سکاری دشان نزول تحقیق ۳۲
رسالة احسن التفهیم لمقالة سیدنا ابراهیم ۳۲
په لواردناان تتخذلهوا ایت راغدی اشکال اودهغه ځواب متعلق دایت ۳۵
اشکال تعارض بین الایتین وجواب ان ۳۶
یهودوته په قوله واستعینوابالصبرسره په خطاب باندي اشکال ۳۷
دمتکلمینودمذهب د'نحوی حکم ۳۷
په هغوایتونوچه دهغونه دمعجزی په نفی استدلال کولی شی داشکال ځواب ۳۸

دتخصیص دمبذرین په وصف داخوان الشیاطین وجه ۳۹
په دی معنی باندي چه مخلوق دپیغمبرعبادی دی ۴۱
ددی ایت قل یعبادی الذین اسرفوا په استدلال رد ۴۱
دالله نورپه ایت باندي داستدلال ځواب ۴۲
دلاینال عهدی الظالمین په ایت باندي داشکال ځواب ۴۳
داتی المال علی حبه دضمیردارجاع دالله پرطرف وجه ۴۳
دخطب ماثوره اوبیان القران تفسیردبعضی مضامینوتحقیق ۴۴
دخط په بعضی مضامینوباندي په تحقیق داعتراضاتوذکر ۴۷
داول اعتراض ځواب ۴۷
دتفسیردبعضی مقاماتوتحقیق ۵۱
دبیان القران دتفسیردبعضی مقاماتوتحقیق ۵۲
دضبط دلفظ دترجمی په خط سره تحقیق ۵۳
داکتبهالفظ دترجمی تحقیق ۵۳
دبیان القران دتفسیردبعضی عبارت تحقیق ۵۳
دالله تعالی دقول بماکانوابه یشرکون دترکیب تحقیق ۵۴
دسید محمدحسن صاحب مانګرول صلع کاټهیاداړپه ۵۵
ځواب کي دبیان القران دتفسیردبعضی مقاماتوتحقیق ۵۵
ولوان مافی الارض من شجرة اقلام والبحر ۵۷
یمده من بعده سبعة البحرالخ ایت ترمیم ۵۷
ددریم فصل مندرجه الامداددربیع ۵۷
الاول میاشت ۱۳۲۵ھ متعلق تحقیق ۵۷
دجنت داثماروپه فناء داشکال رفع ۵۸
په منصوب باندي دمجزوم دعطف ۵۸
تحقیق السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته ۵۸
دحضرت زکریا ښځه دحضرت مریم خاله وه اوکنه؟ ۵۹
په تفصیل البیان باندي تنقید ۶۰
دموسی دعصااواخراج ذریة دادم تحقیق ۶۳
دمولوی حبیب احمدصاحب کیرانوی لخواتنقیدپه حقیقت ۶۵
دتحریف قران رسالی مصنفه دمولوی سیدعلی نقی شیعی ۶۵
دشیعه وتحریف ۶۵
دادم دشجری تحقیق ۶۸

دتیمم دایت په تفسیرباندي داعتراض ځواب ۷۰
لیعلم ان قدابلغودضمیرمرجع ۷۱
ایادکفارودخول نار ۷۵
په قران شریف کې په یوه سورت باندي تحدی ارشادده ۷۵
په مارمیت اذرمیت ایت باندي شبهه اودهغې ځواب ۷۷
دمکی مشکوة په یوه عبارت باندي دیوی شبهی ځواب ۷۸
بیادهمدی تعلق بل خط راغی کوم چه لاندي دځواب سره منقول ده ۷۹
دماصل صاحبکم اووجدک ضالاپه مینځ کې دتعارض دفع ۷۹
دفع الاعتساف عن اية الاستخلاف ۸۰
دفاتحی په قران کیدلوباندي داشکال رفع ۸۲
دزکهااوتزکی دتعارض ځواب ۸۲
دمومن دنزع سهولت اومشاهده دشدت دهغه په حدیث کې دتعارض دفع ۸۳
درحمت باوجودنارته ادخال دشبهی ځواب ۸۴
دحدیث په محفوظ پاتې کیدوباندی دشبهی دفع ۸۵
په لمانځه کې دالزاق اوتراص معنی ۸۹
دلولاک لماخلقت الافلاک دحدیث تحقیق ۸۹
دمدینی دحرم کیدوتحقیق ۹۰
داعتاق په مسئلی کې دحنفی مذهب دحدیث سره دتعارض دشبهی دفع ۹۱
دلاتشدالرحال حدیث معنی ۹۱
جمع بین الصلاتین ۹۳
په یوه حیض اودری حیضونوباندی ۹۴
دمختلفوحدیثونوترمینځ تطبیق ۹۴
دابوداودحدیث فاذاقرء فانصتواپه سندکې دیوه بحث محاکمه ۹۵
په (ان مایلحق للمؤمن) حدیث کې دولدصالح نه څوک مراددی؟ ۹۶
د (لوجعل القران فی اهاب) حدیث معنی ۹۶
په (ماء الرجل غلیظ ابیض) حدیث باندی دیوی شبهی ځواب ۹۶
په تشهدکې درفع سبابه په حقله په یحرکها او لایحرکها کې تطبیق ۹۷
په (نهیناعن خشاش الارض) حدیث کې دخشاش نه څه مراددی؟ ۹۷
دابوداوددغه حدیث معنی چه نعل اغوستونکی ۹۸
نبي باندی ئی لعنت فرمایلی دی ۹۸
په حدیث کې دفارسی کمان سره دکراهت څه بناءده؟ ۹۹

جنت ته بلاحسابه دزیاتوالی سره داویاوزره ددخول دحدیث تحقیق ۹۹
ددې حدیث معنی چه من مات ولیس فی عنقه بیعة الخ ۱۰۰
دتوسل بالحي والمیت جوازاودحدیث توسل بالعباس ځواب ۱۰۱
د الرکب یرکب، حدیث معنی ۱۰۱
د لی مع الله وقت، حدیث تحقیق ۱۰۲
دپیشمنی لپاره دقبل طلوع الفجراذان دمشروع والی تحقیق ۱۰۳
دمعجزوپه حقله دیودحدیثونودمقصدبیان ۱۰۳
د لن یفلح قوم ولوامرهم امراة، الحدیث دحدیث تحقیق ۱۰۴
د من صام یوم الشک، حدیث تحقیق ۱۰۶
دعفواومشتبه دمعنی نه داشتباه رفع کول ۱۰۷
د حبب الی من دنیاکم، حدیث شرح ۱۰۸
دقوم دلوښونه دمعراج په شپه داوبودڅښکلوداشکال رفع ۱۰۹
دلاطاعة لمخلوق فی معصیة الخالق او ۱۰۹
دعم الرجل دحدیث ترمینځ دتعارض ځواب ۱۰۹
د من قتله بطنه، حدیث تحقیق ۱۱۰
دکیل ،فرق، تحقیق ۱۱۰
درجوم للشیاطین په حقله ۱۱۱
دعوارف دبعضی مقاماتودترجمی متعلق تحقیق ۱۱۱
دامدادی الفتاوی په عبارت باندي دشبهي ځواب ۱۱۴
دامت دصلاة اوسلام اوریدل دجمعی ۱۱۵
په ورځ باندی دبعضی داستدلال رد ۱۱۵
ددې نه بعددپورتني سایل راتلونکی خط راغی کوم چه دځواب سره منقول ده ۱۱۹
د ان یک فی امتی احدمحمداً فانه عمر، حدیث حل ۱۲۲
دمعراج په دې حدیث چه رسول الله په جنت اودوزخ کې مسلمانان څنګه ولیدل حالانکه جنت اونارته داخلیدل خودحساب نه وروسته وی باندی دشبهي دفع ۱۲۴
په ټول عالم کې په یوه ورځ دجمعی دقیامت کیدلوباندی داشکال ځواب ۱۲۴
په حدیث کې دراوی دنوم تصحیح ۱۲۵
دمقبول مناجات دبعضی مقاماتوتحقیق ۱۲۵
داسلام دامام دمخالفت دحدیثونوتحقیق ۱۲۵
دامامت لپاره مثل کار ۱۳۱
دملک الموت دحدیث نه چه سترګه ئي راویستی وه دشبهي دفع ۱۳۷

داهل قبلی په تحویل قبله کې داستدارت صورت ۱٤۱
دعمس یدپه حدیث باندی دشبهي ځواب ۱٤۲
دحضور ﷺ په ځواب نه ورکولوباندی داشکال ځواب ۱٤۲
دموضوعی حدیث روایت جائزده ۱٤۳
ایا ،استعینوا باهل القبور، حدیث ده؟ ۱٤٤
په فاطمی باندی دعلی دازدواج په ۱٤٤
ممانعت باندی په حدیث دشبهي ځواب ۱٤٤
د لاتدری ما احدثوا بعدک، حدیث مقصد ۱٤٥
په ،انا خیر من یونس بن متی، په حدیث باندی داشکال ځواب ۱٤٦
ددوه حدیثونوتخریج ۱٤۸
حضورته دامت داعمالودوړاندی ۱٥۰
کیدلوپه حدیث باندی اشکال اوځواب ۱٥۰
دابراهیم ﷺ دصدق اوکذب دحدیث اودایت دتعارض دفع ۱٥۱
په کورکې دلمونځ کولواومسجدکې دلمونځ کولومتعلق حکم الخ ۱٥۳
دپلارپه وینا سره دمرشدپریښول جائزدی اوکنه؟ ۱٥٥
دالله اورسول په شان کی دبی ادبی وسوسه راتلله ۱٥٥
دبیعت په وخت دڅلوروخاندانونوم اخستل ۱٥٦
څلورواړه خاندان یوشان دی اوکه کومه راجح ده؟ ۱٥٦
دغیرالله نداء په بعض صورتونوکې جواز ۱٥٦
شغل یعنی دتوجه حق الی المرشدفی زماننادفتنی باعث ده ۱٥۷
بځوته ذکراوشغل ښودل ۱٥۷
په هرځای کې دولی بودن کوم چه لازم ده ۱٥۷
په ضیاء القلوب کې دکشف طریقی لیکلوسره دهغه استحسان ۱٥۸
لازم نده بلکه دتصرفاتو شغل دسالک لپاره مضرده ۱٥۸
دضیاء القلوب په یوه عبارت باندی دشبهي ځواب ۱٥۸
دضیاء القلوب په یوه عبارت کې دتعارض دشبهي رفع ۱٥۸
دضیاء القلوب کې چه کوم ترتیب داداب ۱٥۹
القران په هکله شته هغه دشیخ په رای باندی ده ۱٥۹
په ضیاء القلوب کې په شغل سرمدی باندی دیوشبهي ځواب ۱٥۹
داهل الله نسبت معلومول کوم چه ۱٦۰
په ضیاء القلوب کې ده هغه ضروري نده ۱٦۰

په ضیاءالقلوب کې په بحث دفناءاوبقاءکې دیوه تعارض ځواب ١٦٠
دعلم غیب اوکشف فرق اوطریقه ١٦٠
دوحی په وخت چه دحضور ﷺ کوم حالت احمراءوجه او ١٦٢
عرق وُدهغه څه وجه وه اوولی ته هم داکیدلی شی اوکنه؟ ١٦٢
دفیض متعدداسباب اودمرګ نه بعددفیض اوتصرف ثبوت ١٦٢
بعضوته په شغل کې دلذت بودن اوپه ١٦٣
قران اولمونځ کې نه بودن څه وجه ده؟ ١٦٣
ددی شعرګرشیخ تاخدابرساندالخ معنی ١٦٣
دحفی ژرانعین چه فضیلت ئې راغلی ده ١٦٣
په بعضی کارونوکې شرم دکبردلیل نده ١٦٤
دلدنی علم حقیقت ١٦٤
په خضری اوموسوی علم کې فرق ١٦٥
د الولایة افضل من النبوة وینامعنی ١٦٥
دخرنبی لپاره ولایت ضرورده ١٦٥
دموسوی علم دخضری علم نه افضل کیدل ١٦٥
دموسی اوخضردقصی نه دموسی ولی نه کیدل ثابت ندی ١٦٦
دولایت لپاره کشف ضروری نده ١٦٦
دموسوی کمال په مقابل کې دخضرعلیه السلام علم کمال نشته ١٦٦
دشجاب دشبهی دفع ١٦٦
دبخوتعلیم اودغیرصاحب حال لپاره داناالحق ویلوحکم ١٦٨
دقلب ربط معنی ١٦٩
حقیقت جذبه ١٦٩
دخفی اوجلی ذکرمعنی ١٦٩
دشاذلیه په طریقه دجلی ذکرحکم ١٧٠
دجلی ذکرحد ١٧٣
دتعریس دشپی متعلق دمثنوی داشعارومتعلق بحث ١٧٣
دمجازی عشق علاج ١٧٦
تفاضل دجهریاخفی اونورلطائف اوعدم التفات دواړوته ١٧٨
دناقص پیردصحبت علاج اوکامل ته رجوع ١٧٩
دحب عقلی په عشق باندی دفضیلت تحقیق ١٨٠
علماوعملادفیض علاج ١٨١

دشریعت، طریقت، معرفت اوحقیقت تفسیر ١٨٣
ددری وارو الفاظوعلم الیقین، عین الیقین اوحق الیقین شرح ١٨٥
مثنوی کورکورانه شعرحل الخ ١٨٥
دجامی دبعض اشعاروحل ١٨٥
دنفس حقیقت ١٨٨
دمجازی محبوب درضاء په قصدباندی علامه ١٩٠
په سماع کې دمذاق داختلاف وجه اوتحقیق ١٩١
دسببیت دسماع دبعض اهل حال دوفات لپاره ١٩١
ذکراوتصوردشیخ اورابطه اوفناءدنقشبندیه خاندان معمول ١٩٦
دجمله قران است الخ دشعرحل ١٩٧
دذکرپه وخت کې دحب غیرنه دقلب دخلوپه تصوردشبهی دفع ١٩٨
دبیعت څه دپیرویستل دمریدتحقیق ١٩٩
دبیماری په سبب دذکردتقلیل نه دتنګیاځواب ١٩٩
په شکراوکبرکې فرق ٢٠١
دخپل ځان ملقب کول په حاجی اوحافظ وغیره بلاتکبر ٢٠١
په طریقت کې دغیرمرشدڅخه داجازی دحاصلولوضرر ٢٠٢
په نزول اوعروج باندی ددخول اوخروج درسالې اصلاح ٢٠٢
ونحوهامن الابیات ٢٠٤
داشکال ازاله ٢٠٦
دتصوف متعلق دبعضی شبهاتوځوابونه ٢٠٦
دتصوف دمسئلی متعلق دشبهی ځواب ٢٠٧
دتواضع دمعنی تحقیق ٢٠٨
رساله تقطیف الثمرات فی تخفیف السکرات ٢١٠
درطریقت هرچه پیش سالک ایدخیراوست ٢١٤
په کاردسره دنزع روح متعلق ددوهم خط معنون په ذریعه دځواب ضمیمه ٢٢٢
داول شیخ په ژوندکې دبل شیخ سره د بیعت حکم اودجهرذکرحکم ٢٣٥
دصوری تجلی معنی ٢٣٦
دحق دتصورتحقیق ٢٣٧
زهدباره ٢٣٧
داسم الجلاله په تکرارباندی دشبهی دفعه ٢٣٧
دالاالله ددکرتحقیق ٢٤٠

ددې وېناکروالي چه نبی ﷺ په ظاهری صورت سره بشرونه په حقیقت کې ۲۴۱
دنخو بیعت ۲۴۲
ایاپه وسوسه باندی گناه شته ۲۴۲
بل لیک راغلو ۲۴۳
ددیمه وروسته دریم خط راغلو ۲۴۳
رساله التعرف فی تحقیق التصرف ۲۴۳
په اینونو او حدیث دتصرف ثبوت ۲۴۵
التنبیهات ۲۴۷
دتصرف دقوت دپیداکیدلو طریقه ۲۴۸
دتصرف داستعمال شرعی حکم ۲۴۸
تنبیهات ۲۴۹
دلیک په واسطه بیعت ۲۵۱
دقبل البلوغ اوبعد البلوغ بیعت ۲۵۲
دوسوسی په مسئلی باندی دشبهاتو ځواب ۲۵۲
رسالة سدالشیعة فی حدالبیعة ۲۵۳
دبعضو خوبونو ذکر دځوابونو سره ۲۵۵
په انبیاؤ او اولیاؤ سره دشیطان دتمثیل تحقیق ۲۶۰
دحضور ﷺ په خوب کې داویناچه اوس ۲۶۱
دځه قسم کسال حاصلولو لپاره راغلی ئي ۲۶۱
په خوب کې دیوبزرگ داویناچه ته نصف ۲۶۱
دطریقت بزرگان په خوب کې لیدل ۲۶۲
دکوم بزرگ محدث ځحه په خوب کې دحدیث سبق ویل ۲۶۲
دحرام مال دخورلو دکدورت علاج ۲۶۲
په خوب کې کوم بزرگ لیدل ۲۶۳
دحدیث جزئی فضیلت په قران باندی ۲۶۴
تعبیر دتعبیر موافق واقع کیدل ۲۶۴
دمبشرات دحدیث دمعنی تحقیق ۲۶۵
دمولود شریف محفل ۲۶۵
دانحضرت داحوالو دلوستلو دجواز طریقه ۲۶۷
مکالمه په محاکمه ۲۶۸
په میلادباندی په اعتناق دابولهب سره داستدلال ځواب ۲۷۰

دبدعتونو بعضی رسمونه ۲۷۰
دمولدشریف قیام ۲۷۱
دمولدقیام ۲۷۳
دوهم ځواب دحضرت مولنامدظلهم ۲۷۴
په ځواب د مولوی ارشادحسین صاحب ۲۷۴
دابهامینو ښکلول په اقامت او اذان کې دمبارک نامه په سر ۲۷۶
ایضاً ۲۷۶
ایضاً ۲۷۷
دلمانځه نه بعدمصافحه ۲۷۷
رسمی فاتحه ۲۷۷
ایضا ۲۷۸
ایضا ۲۷۸
مکتوب په باره کې تحقیق ۲۸۱
شهادت نامه خواندن ۲۸۱
دفعی بعض شبهات متعلقه مسلک حضرت ۲۸۳
حاجی صاحب مرحوم وخلفائ ایشان ۲۸۳
د مستفتی بل خط چه په هغې کښې هغه د رومبی خط په جواب باندې ځه شبهات کړی دی په ذکر کړې شوې
جوابونو باندې بعض شبهات او د هغې جوابات ۲۸۸
عملی دستور د وادهٔ تحقیق ۲۹۳
د کعبې د غلاف د ښکلولو اهتمام کول ۲۹۶
فرق په مینځ د رسم بیعت او په مینځ د بعض بدعاتو کښې ۲۹۷
تحقیق د سنت او بدعت ۲۹۹
د رجبی جلسې حکم ۳۰۱
د تعزیت حکم او فرق په مینځ د تعزیت او نورو صورتونو د غیر ذی روح ۳۰۲
د تعزیت په باره کښې طلب د فتوې په مذهب د اهل سنت والجماعت ۳۰۳
د ختم القران په شپه بعض رسمونه ۳۰۴
د دې زمانې سماع (قوالی وغیره) ۳۰۵
د محرم بعض بدعات ۳۰۵
د رسمی فاتحې د جائز کونکو د استدلال جواب ۳۰۵
حاضرات ۳۰۶
د بدعت حقیقت ۳۰۷

د تعزیت نه منع او عموم د شفاعت نبوی ۳۰۹
اقتداء په غیر مقلد پسې . سنی د پاره د تقلید ۳۱۰
ضرورت . غیر مقلد کیدل . اقتداء په شافعی پسې ۳۱۰
د پیران پیر یولسمه ناجائز ده ۳۱۷
په قبر باندې اذان ورکول ثابت نه دی ۳۱۷
د بدعتی او غیر مقلد سره بیعت کول ۳۱۸
په اصلاح الرسوم کښې په قبرونو باندې څادرونه ۳۱۸
د مولانا شاه عبدالعزیز صاحب د عبارت نه ۳۲۰
په بیماری کښې د چیلی ذبحه کول ۳۲۲
د څاروی ذبح کول د مریض د صحت دپاره ۳۲۲
د سحر د مانځه نه پس په لاس ورکولو باندې التزام کول ۳۲۳
د قربانئ او عقیقه (سنت) نه علاوه یو نفس وژل ۳۲٤
د شبهاتو متعلق د مضامینو د القاسم ۳۲٤
د قبر د ښکلولو متعلق شبه ۳۲۹
بدعت کیدل د مرشد د نوم داخلول په خطبه د جمعې کښې ۳۳۰
د دوام او اصرار ترمینځه د فرق تحقیق ۳۳۱
فرق ترمینځه د مفاسدو د مجلس میلاد او مجلس وعظ ۳۳۲
جواب د بعض شبهاتو چه متعلق دی د منع کولو د ۳۳۲
ذکر سره په قصه د شهادت کښې د عاشورې په ورځ ۳۳۲
جواب د شبه په منع د ډیوې بلولو په قبرونو باندې ۳۳٦
د ډیوې د بلولو عدم جواز په قبرونو ۳۳۷
باندې سره د نیت د تعظیم د اهل قبور ۳۳۷
تفاضل د بدعتی مقلد او غیر مقلد چه کالی نه وی په ۳۳۸
امامت کښې او تفاضل ترمینځه د مقلد چه بدعتی نه وی ۳۳۸
درود شریف د وعظ په وخت کښې د پاره د تازه کولو د حاضرینو ۳۳۹
رساله القول الاحکم ۳٤۰
فی تحقیق التزام ما لا یلزم ۳٤۰
خط اول ۳٤۰
رساله القول الاحکم فی تحقیق التزام ما لا یلزم ۳٤۰
دویم خط ۳٤۲
څلورم خط ۳٤٥

تعین د التزام مالا یلزم ۳٤٥
فیصله په دوه فتوو کښې په باب د رسمونو د قبرونو د اولیاء کرامو کښې ۳٤٥
الفصل المحرم فی فصل المحرم ۳٤٦
بسم الله الرحمن الرحیم ۳٤٦
وضاحت د بعض احکام شرعیه چه متعلق دی په بعض اعمالو د محرم: ۳٤٦
په توسل باندې اشکال او د هغې جواب ۳٥۳
په قبر باندې ګلونه کیښودل ۳٥٤
د ناوې د ختم قران رسم ال ۳٥٤
لوئې لوئې دیګونه ۳٥٥
د مخلوق نه د استعانت طلب کولو شرطونه ۳٥۷
تحقیق د ښپو ښکلولو او ښکلول د مور پلار د قبر ۳٥۸
رسالة تفصیل الکلام فی تقبیل الاقدام ۳٥۹
به اصل بودن عمل برانه بر ۳٦۲
رفع شبهات برحرمة سجده تحیة ۳٦۳
کتاب العقائد والکلام ۳٦٥
حکم عدم تکفیربه ګفتن این کلمه ۳٦٥
ستاسو شریعت بس هرځای ملاویږي ۳٦٥
تحقیق دیاشیخ عبدالقادرشیئاً لله ۳٦٦
تحقیق دمسئله اراده رضا ۳٦۷
تحقیق دمااهل به لغیرالله ۳۷۰
دفع شبهات متعلق حرمت مااهل به لغیرالله ۳۷٤
معنی استمداد ازارواح مشائخ ۳۷۸
دفع اشکال برثبوت نبوت ازمعجزه ۳۷۹
رفع قادیانی متعلقه وفات میسح ۳۸۰
رفع شبه قادیانی متعلقه دعوی علامت مسیح درخود ۳۸۱
دفع شبه متعلق نداء غیرالله ۳۸۲
د عیسی (ع) د وفات په ایاتونو باندې د شبهې ازاله ۳۸٦
د درود بلاواسطه سماع نبوی په روایت باندی د استدلال جواب ۳۸٦
د قدرت واجبه عموم صدق اوکذب لره ۳۸۸
پورتنئ مسئلې سره د متعلق شبهې ازاله ۳۸۹
د امام غزالی دقول لیس فی الامکان بابدع مما کان معنی ۳۹۰

د تقدیر متعلق دفع داشکال ۳۹۰
حکم دفال وغیره ۳۹۲
تحقیق استمداد ظاهری یا حقیقی از مقبولین ۳۹٤
استمداد از اهل قبور ۳۹۵
سماع موتی ۳۹٦
تصور فیض از قلب شیخ ۳۹۹
ایمان عند الموت ٤٠٠
سوال نکرین از حضار ٤٠٠
ابتداء ثواب وعتاب بعد موت ٤٠٠
یارسول الله وئیل ٤٠١
معنی قائم بودن جنت ٤٠٢
معنی قول فقہا کہ یک وجہ اسلام را بر نود و نہ وجہ کفر ترجیح است ٤٠٢
حقیقت بر سر آمدن پیرو شہید واستعانت ٤٠٣
خوانج ازاو وسپردن میت برزمین وبر آوردن او ٤٠٣
توقف در اسلام وکفر والدین نبی کریم صلی الله علیه وسلم ٤٠٥
وصول ثواب باموات ٤٠٥
تحقیق حرمان تارک سنت از شفاعت واقسام شفاعت ٤٠٦
سوالات بر مسئله تقدیر ٤٠٨
توہین خدا ورسول ٤١٠
اہانت عالم کفر است یانه ٤١١
عدم کفر متکلم بودن خدا در مسجد ٤١١
تقریظ بر رساله مثبت خصوصیت علم محیط به حق تعالی ونفیش ٤١٢
از رسول الله صلی الله علیه وسلم اختصاص علم محیط به حق تعالی ٤١٢
تحقیق درباره صحابی بودن حضرت معاویه ٤١٣
رضی الله عنه وحکم حضرت گفتن در حق ان غیر ذلک ٤١٣
دعلم نجوم حکم ٤١٥
عدم تکفیر به غلط خواندن قران ٤١٦
مشرک بت پرست چانه چه دالله اورسول ﷺ ٤١٧
دوجود علم نشته قابل دمواخذې دی یانه ٤١٧
معنی ایت وان من امة الاخلافیها نذیر ٤١٧
په تاویل او تحریف کښې فرق ٤١٧

معنی دایت لاتجعلوا دعاء الرسول او جواز ٤١٨
د درود شریف صلی الله علیک یا محمد ﷺ ٤١٨
په قران مجید دفال کتلو د مروجې طریقې ٤١٨
ممنوع کیدل او معنی دحدیث یحب الفال ٤١٨
سوا دعیسی علیه السلام دنور وانبیاء لغزش په قران دنه ٤١٩
ذکر کیدو فضیلت باندې داستدلال جواب الزامی او تحقیقی ٤١٩
په تشهد کښې صیغه دالسلام علیک سره په نداء ٤٢٠
دصیغه دخطاب باندې استدلال جواب ٤٢٠
صیغه خطاب سره د درود شریف جواز سره دتاویل نه ٤٢٠
سوال وجواب متعلق بحث فضل سید القبور علی جمیع الامکنة ٤٢١
دحضور ﷺ سیوری نه وو ددې تحقیق ٤٢٤
دحضرت عمر رضی الله عنه حضرت عباس رضی الله عنه لره په دعا ٤٢٤
کښې وسیله جوړول دتوسل بالاموات مانع نه وی ٤٢٤
دشاه ولی رحمه الله او امام غزالی رحمه الله په کلام کښې چه دبعض ٤٢٥
امور منصوص وحقیقت ئې بیان کړیدی دهغې څه مطلب دی ٤٢٥
دلیل دعصمت انبیاء ٤٢٥
ایت قل الروح من امر ربی باندې دیو عجیبه اشکال جواب ٤٢٦
حل شبهات متعلقه دعاء ونصرت مومنین ٤٢٧
اشکال عبارتی شرح فصوص الحکم بنابر ٤٣١
اصطلاح مستحیل عقلی ومستحیل حقیقی ٤٣١
رفع تعارض بین الحدیثین درباب عدم قبول توبه ٤٣٢
معتبره نبودن کتب سماویه بلفظ غیر قران ٤٣٣
حل اشکال که از مطالعه رساله خاتمه بالخیر پیدا گشته متعلقه کلام ٤٣٤
امام غزالی رحمه الله درباب اعتبار کثرت وقت انکشاف بعض امور اخرت ٤٣٤
حقیقت اسیب ورفع اغلاط متعلقه بان ٤٣٥
بطلان زعم شیعه درباب امام مهدی که بعد ٤٣٥
پیدائش غائب شدند وقریب قیامت ظاهر خواهند شد ٤٣٥
تحقیق استفاده از ارواح اولیاء کرام ٤٣٦
حل بعض مباحث متعلقه روح ٤٣٧
حل اشکال متعلق امتناع تطیر ٤٣٩
دفع تعارض متعلق بعض روایات عذاب قبر ٤٣٩

جواب اشکال سیاست قولیه عمرؓ برای علیؓ وغیره بسبب ۴۴۰
تاخیربیعت بابی بکرؓ برتقدیرصحت روایات تاریخی ۴۴۰
دفع غلطی درمعنی اثبات وجودحق تعالی بدلیل ۴۴۱
جواب اشکال برحرمت میت ۴۴۲
جواب اشکال برقسم مخلوق که درقران واقع شده ۴۴۲
اثبات تدویرزمین وبودن تحت الثری برمرکز ۴۴۳
دفع شبه تقدیم آل براصحاب ۴۴۴
تحقیق لعن یزید ۴۴۵
تفسیرمعیت ۴۴۷
تحقیق کلام ابن عربی وانقطاع عذاب ۴۴۷
دقادیانی دبعضوشبهاتوجواب ۴۵۱
دفع شبه تدم حیات عیسوی ازحدیثی ازواقعه وفات نبیناعلیه السلام ۴۵۳
حکم قائل بوفات مسیح ۴۵۳
حکم کلمات موهمه یاموجبه تصرف وعلم غیب نبویﷺ ۴۵۴
دفع شبهه متعلق ایت فناء وخلود ۴۵۴
تنقیدرساله ثبوت سماع موتی مصنفه مولوی کرامت الله خان ۴۵۸
فصل هفتم عبارت تعلیم الدین ۴۵۹
تحقیق استدلال بربطلان دعوی مرزابایت فلماجاؤهم ۴۵۹
جواب شبه براختیارعبد ۴۶۰
ارسال الجنودالی ارسال الهنود ۴۶۱
الاحکام المستفادة من الروایات ۴۶۳
تفریع علی الاحکام المذکوره ۴۶۴
حضرات ناظرین ۴۷۴
دارپه قوم دبعض سوالونوجوابونه ۴۷۴
جوابونه ۴۷۴

بسم الله الرحمن الرحیم

اللهم لاسهل الاماجعلته سهلاً

کتاب مایتعلق بتفسیرالقرآن

په (انك لعلیٰ خلق عظیم) ایت باندي دیوي شبهي ځواب:

سوال : (۱)تاسوپه دي کښی څه وایاست چه حضرت عائشی صدیقی باندي دیوي شبهي ځواب ئی دالعلی خلق عظیم په تفسیرکې فرمایلي دي چه درسول الله عمل دقرآن شریف مطابق طبعي دي،اود عقایدواوغیره نه معلومه ده چه هرعبادت چه دطبعی خلاف غوره شي دهغه عبادت څخه چه موافق دطبعی وي نومجبوراً په شرح عقائدنسفی کې ئي فرمایلي دي چه نوع دانسان اونوع ملایکوڅخه غوره ده ځکه چه دفرښتوعبادت دطبیعت موافق ده ددي توجیه څخه درسول الله دعبادت النقص والی لازمیږي نوکومه توجیه رښتیاده دحضرت صدیقه تفسیراوکه اهل عقایدتوجیه ؟

جواب :دحدیث لفظ داده چه (کان خلقه القرآن) اوداخلاقومعنی ملکات راسخه دی چه کسبی دی اوداهتمام او مجاهدی ثمره اودادطبعی په شان وي نوهغه پوښتنه چه دطبعی کیدوراپیداشوي نه واردیږي ځکه دامرتبه دمشقت دغوره کولوڅخه حاصلیږي اوهمدغه داجردزیاتوالي سبب ده (الاتریٰ الیٰ قوله تعالیٰ فاذافرغت فانصب والی سبب نزول قوله تعالی ماانزلناعلیک القرآن لتشقی والی حدیث الی ان اشتکت قدماه وغیرذلک والله اعلم ۲۷شوال سـ۱۳۲۷ھ(تتمه اولی ۲۲۱)

حکم دسجدي فرښتوته ووپه ابلیس ملامتیادڅه لپاره؟

سوال : (۲) آدم ﷺ ته دسجدی کولوحکم یوازي فرښتوته وونوابلیس باندي ملامتیادڅه لپاره؟ لکه چه دالله تعالی ارشادمبارک ده(واذقلناللملئکة اسجدوالأدم فسجدوالاابلیس کان من الجن ففسق عن امرربه (۱۵سپاره دکهف سورة ٦رکوع) شبهه داواردیږي چه فرښتوته دسجدی کولوحکم صادرشوی وو،نوولي په ابلیس باندي الهی غضب نازل شو؟ ولي شیطان په فرښتوکې شمیرشو؟ آیاهغه ته هم داحکم ووچه دهغه صراحت نه شته

اوتکبرکولوسره ئی وویل چه زه داورڅخه پیداشوی یم اوآدم دختې څخه هیله ده چه تاسي جناب دغه شبهه په دلایل عقلیه اونقلیه لرې کولوسره په حسناتوکې داخل شي؟

جواب :هو! حکم ده ته هم وواوکوم کارباندي چه قرینه موجوده وي دهغه دتصریح ضرورت نشته اودلته قرینه په کیسه کې شته ده اوهغه داچه کله په هغه باندي دملامتیاحکایت بیان وفرمائی خپله دهمدي نه ښکاره شوه چه هغه هم ماموروو.په دویم سورة اعراف داآیت دی (مامنعک ان لاتسجداذامرتک) پدي کې دامرکولوتصریح ده لمړی دلیل عقلي ده دوم دلیل نقلي ده ۱۳ذقعده ـ۱۳۲۸ه (تتمه اولی ص۲۲۱)

ولوشئنالاٰیتنا ... الخ اشکالاتومتعلق ځواب باندي

سوال: (۳) دقدرمسئله (ولوشئنالاٰیتناکل نفس هُداهاولکن حق القول (الی) تعلمون ۲۱سپاره ۱۴رکوع کله چه په لمړیوکښی دالله ﷻ دذات مشیئت داووچه ځینی نیک بخت اوځینی بدبخت وی بیاولی دهدایت لاره شوه ؟ آیت په ښکاره بیان کوي چه الله ﷻ دسعادت اوشقاوت دواړه صفتونه دانس اوجن په اړه فرمایلي دي.پدي کې هیڅ څوک داوسع نه لري چه سعادت پریږدي اوشقاوت ومني یابالعکس نوبیاتورنول دشیطان ولي صحیح شول ؟ کنه نوابلیس گمراه کړ.الله تعالی قادرمطلق ووچه ابلیس ته هدایت وکړي نوهغه چابی لاری اوگمراه کړ؟گواکي بدیانوشیطان ته وسوسی ورکړی دصراط مستقیم څخه ئی منع کړیده مگردي کوم شي منع کړ؟ کچیري الله تعالی منع کړي نوداگمان پیداکیږي چه (نعوذبالله) الله ﷻ ظلم کړی چه یوه شخص ته هدایت ووچه هغه جنت ته اودرحم قابل وه هغه ئی گمراه کړدعذاب.عقاب اوعتاب قابل ئی کړچه دکریمی شان څخه ډیرلری وو.نوجبریه مذهب به شي.اوکچیري الله تعالی ته داسي منظوروي لکه څنگه چه آیت کریمه ناطق ده نودمذکوره آیت څخه وروسته آیت ولی پری متفرع شوالله ﷻ ولی بندگان هیرکړیدي.بلکه کریم خدای په پیدایش اوفطرت څخه جن اوانس ته همداسي فرمایلي دي.کچیري داځواب ورکول شي چه بنده کاسب دي ټول کارونه دده دارادي پوري تړلي دي الله هغه په فطرت اسلام باندي پیداکړی دی مگروروسته بیاشیطان هغه گمراه کړنوشیطان گمراه نکړای شوکله چه الله تعالی وفرمایل ولکن حق القول منی الخ پدي دلالت کوی چه دایواځي الله تعالی ته پدي قسم منظوراودنظروړوه ددي ځواب هم دداسي شافیه آیت کریمه

څخه بیان فرمایل کیږي چه دمذهب حنفیه اومسلک ناجیه څخه وتل رانشي اوپه آیت کښی تاویل هم نه وي ډیرخلک ددي آیت څخه بي دینه شول اوفسق اوفجورئی اختیارکړ.چه کله الله ﷻ داول څخه سعیداوشقی پیداکړي نواوس زناکول.سودخوړل اونورنارواکارونه زمونږپه واک کښی ندي اومونږته څه معلومه ده چه مونږسعیدیو اوکه شقی نوددنیاعیش اوعشرت ولی پریږدو؟

ځواب : دلته دوه مقامه دي یومقام خپله دآیت تفسیراودهغه داجزاءوترمینځ ارتباط ده چه دهغه څخه سوال کول مقصودبالذات نه معلومیږي.دهمدي لامله دهغه جواب دقلم څخه وغورځول شو کچیري په مستقل ډول ددي پوښتل وي نومکررائی ولیکی ان شاءالله ځواب به ئی ورکړم. دوم مقام دقدرپرمسئله اشکال اوداوخت دتاسواصلي مقصدهمداښکاري ددي ځواب ورکوم دټول اشکال اساس یواځي یوه سریزه (مقدمه) ده اوهغه داچه دکوم فعل سره دالهی ﷻ مشیت اوارادی تعلق داختیاردنفی موجب ده.اومداردمؤاخذی اوگرفت همدغه اختیارده ددغه تحقیقی ځواب داده چه متعلق دتعلق دارادی واجبونکی دنفی داختیارنده بلکه کله چه دغسی تعلق وی چه حق تعالی اراده وکړی چه فلان بنده څخه دفلان کاربالاختیارصادرشی نوپدي صورت کښی لکه څنگه چه وقوع دکارضروري ده لتعلق الارادة به همدي ډول تحقق اختیاردعبدهم ضروري ده لتعلق الارادة به.اوالزامی ځواب داده چه دالله تعالی اراده خپله دالله تعالی داختیاریه افعالوسره هم متعلق ده نوکه مطلق تعلق مستلزم دنفی داختیاروي نو(نعوذبالله) دالله غیرمختارکیدل هم لازمیږی وهومحال. ۲۴جمادی الاولی سال۱۳۲۹ه تتمۀ اولی ص۲۲۲)

ان المتقین فی ظلال ایت باندي دیواشکال ځواب

سوال : (٤) کله چه هلته (یعنی جنت کې) لمرنشته نودکوم شي سیوری به وي؟ان المتقین فی ظلال الایة.

جواب :ځرنگه چه هلته لمر(یعنی گرمي) نشته خوظل به وي لکه دلمراختلونه وړاندي (اوتیاره کیدل لازمي ندي لکه دلمردراختلونه وړاندي (تتمۀ اولی ص۲۲۳)

دانا ارسلناک شاهداً ایت معنی:

سوال: (۵) دجناب سرورکائنات په شان کې الله تعالی فرمائی: آیاهغه څنګه شاهددي عینی اوکه سماعی؟ ځکه غالباً د اوریدونکی څخه لیدونکی غوره وي نوکه لیدونکی ګواه وي آیا د ټول مخلوقات کړه وړه دهغه دحشره پوري به ویني اوګوري؟

جواب: کچیری شاهددګواه په معنی واخستل شي اوګواهی هم عینی واخستل شي دلته هم ددي کوم دلیل نشته چه دغه شهادت دټول امت په اعتبارسره ممکن (شونی) دي چه دغه شهادت یواخي دهغه په حق کې ده چه دهغوی دحال مشاهده رسول الله ﷺ په خپل ژوندکې فرمایلي لکه څنګه چه په بل آیت کښی ارشاددی جئنابک علی هؤلاء شهیداً. هؤلاء حسی اسم اشاره ده ددینه ښکاره مقصدداده چه دایت دنزول په وخت کښی محسوس اوظاهرول، اوددینه داهم نه لازمیږی چه وروسته راتلونکودجرم کوم ثبوت به نه وي خبره داده چه دجرم ثبوت دي لاري پوري منحصرنده ددي لپاره کومه بلکه دوهمه تګلاره هم وي لکه څنګه چه دحضرت عیسی علیه السلام په کیسه کې ددي تقریرتصریح ده (وکنت علیهم شهیداًمادمت فیهم فلماتوفیتنی کنت انت الرقیب علیهم وانت علیٰ کل شئٍ شهید- هذاملتقط من تفسیربیان القرآن مؤلف هذاالفقیرفقط. ۱۱ جمادی الاولی ۱۳۳۰ھ (تتمه اولی ص۲۲۳).

تحقیق سدذوالقرنین:

سوال: (٦) څه فرمائی ددین علماء اومفتیان دشرع متین په دی مسئله اویاجوج اوماجوج کې چه سدذی القرنین په کوم ځای کښی ده اویاجوج اوماجوج کوم خلک دي؟ بینواتوجروا؟

جواب: چونکه ددي تحقیق پوري کوم شرعي هدف تړلی ندي دهمدي لامله په نصوصوکې ددي تفصیل ندي شوي، دپوښتنی دغه ځواب ده اوکچیری دپوښتنی څخه مقصدنفی وی پدي بناءباندي چه دځایونواوقومونودتفتیش سره سره دهغوی پته ولګیده نومونږددی تفتیش داحاطی تسلیم نه کووومن ادعی فعلیه البرهان- ترننه پوري دنویو نویو ځایونوښکاریدل زمونږدمنع سنددي ۳ شعبان ۱۳۳۱ھ (تتمه ثانیه ص۲۲).

دادم علیه السلام دسجدی دقصی په هکله دشعرانی دانوار قدسیه دځینوعبارتونوحل اودیوسف علیه السلام دهم تفسیر

سوال: (۷) دعبدالوهاب شعرانی تصنیف اردوترجمه دانوارالقدسیه فی آداب العبودیه څمامطالعی کې راغله دکتاب اصل تراوسه پوري نظرڅخه ندی تیرشوی پدي کې داهل اخلاص دعلاموپه ډله کې یوه داعلامه لیکل شوي چه دانبیاؤپه معاصیوکې خبري نه کوي خصوصاً دآدم علیه السلام ابوالبشردمعصیت په هکله بیائی ددي معصیت دازالی تحریرفرمایلی لیکلی دی چه دهغه (یعنی الله جل جلاله دشان سره دامناسب ده چه دهغه څخه دتل لپاره خدائی صفات اوحاکمانه احکام صادروي، ځکه دعبودیت درجه داده چه تل دهغه دقهراوجلال لاندي وي دهمدي لامله دآدم علیه السلام دژبي څخه دغه دعبودیت کلمات صادرشول (ربناظلمناانفسناالخ پداسي حال کښی چه پوهیده چه کوم څه څماڅخه صادرشول هغه دقضاء مبرم اوغالب تقدیردتقاضاڅخه وو، ځکه ادب پدي کې دي، دابلیس په قصه کې سوچ وکړه چه یواځي دبی ادبی اوګستاخی څخه ورتل شو، شیطان الله تعالی ته ویلی وچه تاولی ماته دآدم لپاره دسجدی امرکړی دي په داسي حال کښی چه ستااراده دانده کچیری ستااراده وي ما به هرومرو سجده کړی وه. بیائی لیکلی دی: همداشان دیوسف علیه السلام په واقعه کې سوچ وکړه ولعدهمت به معناداده چه زلیخا غوښتل چه یوسف علیه السلام خپلی ارادی باندي مجبورکړی اودهم بهامعنی داده چه یوسف علیه السلام غوښتل چه زلیخا د خپلی ارادی څخه په اوښتومجبوره کړی ګواکې دواړه په یوه کارکښی شریک ول. (انتهی) اوس عرض داده چه ددواړویادوشوځایونومقصدڅه دی؟ شیطان الله تعالی ته ویلی وودي په ثبوت باندي قرآن یاحدیث ناطق ده یاددي داثبات کومه بله لاره شته اوددي شرعاًکوم حده اعتبارشته، په قرآن کې دسجدی څخه دانکاروجه خلقتنی من ناروخلقته من طین) لیکل شوی دي دشیطان دغه ویناکوم ځای څخه اخستل شوی ګواکې دواړه په یوه کارکښی شریک ول، ددي څه مطلب ده؟ کچیری همغه مقصدوي چه دقرآنی آیت څخه څرګندیږي چه دیوسف علیه السلام مایل کیدل دی زلیخاته چه ثبوت یې په (لولاان رای برهان ربه) کې موجودده نوددی فقری څه مقصدچه یوسف علیه السلام غوښتل چه زلیخادخپلی ارادی څخه په اړولومجبوره کړی؟ اوکچیری په اړولومجبورول ددی معنی واخستل شي نود(لولاان رای برهان ربه) معنی اودهغه څه

ضرورت دغه دوه شکونه ووچه کوم وخت ستاسوحضورته دوراندی کولووراوس ئی نمبرراغی هیله ده چه تاسوپه خپل کرم سره په ځواب سره ونازوی؟

الجواب: السلام علیکم لمړی خبره خوداچه دامام شعرانی کلام دمنل شوودلایلوڅخه نده چه دهغه متعلق شبهاتولری کول ضروري وي نوپه اصل کتاب باندي هم شبه ثابته نده پرترجمه باندي ده چه آیاوثوق سره صحیح ده؟دشیطان څخه ئی چه نقل کړی چه ولی دی حکم راکړی ؟ غالباً داد ترجمی غلطی ده اودغه قول دامربالسجده په وخت کښی نه وه ځکه په دغه وخت کښی ده ته دهغه دارادی علم څنگه حاصل شو .بلکه داقول دهغه وخت کیدای شی کله چه دی راوشړل شو نوځینولیکلی دی چه شیطان داسي ویلي وو:چه ولی حکیم ماته حکم راکړی وواوماڅنگه سجده کړی وای چه ستااراده نه وه. ځکه په دغه وخت کښی خله دنه واقع کیدلوڅخه دارادی نشتوالی معلومیږی اوداذکرشوی مضمون دارب بمااغویتنی، له ترجمی اخستل کیدای شي.اودهم بهامربوط چه دشعرانی په تفسیرکوم سوال لیکل شوی دهغه ځواب داده چه هغه په یوکارارادی باندي مجبورول دي هغه شروی اوکه خیر.اوپه همدی تفسیردلولان رآی الخ مطلب داده چه ددي جزاء محذوفه ده حاصل داچه اوس نو یوسف ﷺ دخیراراده وکړه لکن کچیری درب دلیل ئی لیدلی نه وای نودهغه څخه هم دشراراده محتمله وه (۲۲جمادی الاولی سـ ۱۳۳۱ ھ (تتمۂ ثانیه ص۲۹)

دالف سنة اوخمسين الف سنة ترمينځ تطبيق

سوال: (۸) په قرآن کریم کې یوځای وان یوماًعندربک کالف سنة مماتعدون اویوځای کې: کان مقداره خمسين الف سنة راغلی.ددواړوترمینځ څه فرق اوتوپیردی؟

الجواب: دغه دواړه آیتونه دقیامت دورځی په هکله دي اوددواړوترمینځ تطبیق داده چه دبیلابیلو خلکودسختوالی دتوپیرڅخه په اوږدوالی کښی تفاوت اوتوپیرمحسوسیږی. کذافی بیان القرآن (۱جمادی الثانی سـ۱۳۳۱ھ (تتمه ثانیه ص۳۴)

دفان له معيشة ضنكاًدمضامينواومطلب په هکله داشکال لری کول

سوال: (۹) د (ومن اعرض عن ذکری فان له معیشةً ضنکا) آیت دظاهرڅخه معلومیږی چه هرڅوک چه دالله ﷻ دذکرڅخه گرځیدونکی ده دهغه لپاره تنگ ژونده پداسي حال

اکثرخلک چه دالله ﷻ دذکر څخه گرځیدونکی دی ژوندئی په تنگسیاکې ندی ښکاره شوی دمهربانی له مخی معلومات راکولوسره تسلی اوتسکین راوبښی؟

جواب: دغه تنگسیادزړه پوري تړاولری هیڅکله به نافرمانوڅخه ونه گوري چه په زړه کې ئی خوشحالي اوفراخوالی وي ټول دپریشانی اوخفگان څخه ډک وي (۱۵شعبان سـ۱۳۳۱ھ تتمه ثانیه ص۲۵)

دواواوتری الجبال ایت په هکله استفسار

سوال: (۱۰) په ترجمه د(تری الجبال تحسبهاجامدة وهی تمرمرالسحاب) کې تری الجبال نه وروسته دواواوچتولو څخه مطلب ډیرښه صفاکیږي ، لاکن ددي ترکیب څنگه وي ؟ ترننه پوري تحسبهاجامدة وهی تمرمرالسحاب ټول می دحال په توگه پیژاندی دجبال لپاره کچیری واوپه ترکیب هم برقراروگرځول شي نودابه کوم ډول واووي یواځي دعطف لپاره یادحال لپاره؟

جواب: په تری الجبال کښی چه کوم تفسیرماکړی په هغه کې هم دترکیب دبدلولوکومه اړتیا او ضرورت نشته ده (تحسبهاجامدة) او(وهی تمر) ته حال ویل کیږی.دژباړی تقریربه دترکیب په لحاظ داسي وي چه ای مخاطبه ته غرونه دبصرپه لیدلوسره گوري پداسي حال کښی چه ته هغه په خپل گمان کښی په دوامدارډول په زمکه باندي ساکن پیژني په داسي حال کښی چه هغه دقیامت په ورځ دسکون څخه مبدل په حرکت راځی نودتحسبهاپه ترجمه کې دواوظاهرول محض دمطلب دسلامتیالپاره ده.کچیری دی کې کومه شبه وي بیائی ولیکه.(۲۰رمضان سـ۱۳۳۱ھ (تتمۂ ثانیه ص۷۵)

دډاراوزورپه وخت کښی دپټولودجوازدعلماؤلپاره

اودعدم جوازمطلقالپاره دانبیاو تر مینځ فرق

سوال: (۱۱) تاسومحترم دبقری دسورت د(۱۷۲) آیت دربط په سبب کې لیکلي دي چه پدي کې علماء دامت محمدیه ته تعلیم ده چه مونږکوم حکمونه بیان کړی دی دکوم نفساني غرض اومنفعت لامله دهغوپه بیان اوتبلیغ کې ناغیږی نه کوی اوپه حاشیه کې لیکلی دی:اشارة الی جوازالکتمان لخوف ضررشدیدکماهوالمقررفی کتب الفقه.په دي عبارت کې دکتمان څخه څه مراددي.عدم اظهارالحق. یااظهارخلاف الحق؟بیاددي تقیی(ځان ساتنی) اودشیعه

گانودتقیی ترمینځ څه فرق دی ؟ ځکه هغوی هم دغه وائی چه ځمونږامامانو دسخت ډارلامله دخلفاؤ پیروی او د هغوی ستاینه کوله،او حق ئی پټاووځماپه گمان دانبیاؤدځای ناستولپاره دانبیاؤپه شان دحق پټول په هیڅ صورت جائزنه وه پکار. اوپه فقه کښی اکراه کې غیرذمه واراشخاصوپه اړه پوه شی ځکه دانښکاره ده چه دنبی روح اودغیرنبی روح په قیمت کښی یوشان ندی همدارنگه کومه دینی مفسده چه دیوه نبی دځان دتلف کیدوپه اثرمرتب کیږی دهغی په برابرد کوم غیرنبی دځان دتلف کیدوپه اثرنه مرتب کیږی نوچه نبی ته په کوم صورت کې دحق دپټولو اجازه نشته نودکوم عالم لپاره په طریقهٔ اولی سره اجازه ورکول نه ووپکار. همدارنگه په ایت نمبر(۱۵۹)کې کتمان مانزلنامطلق ده دکوم خاص پوری مقیدنده لهذادهغه تقلیدکم له کمه په کوم مشهورخبرسره کیدل پکارده کوم فقهی روایت په کوم کې چه مذکورالصدراحتمال (دهغودغیرذمه وارواشخاصوسره متعلق کیدل) موجودوي ځماپه خیال کې دامقیدکولی شی؟

الجواب :داتفصیل په باب اکراه کې چه دذمه واراوغیرذمه وارپه حکم کې تفاوت شته بلادلیل ده ایت کریمه (ومن کفربالله بعدایمانه الامن اکره وقلبه مطمیئن بالایمان الایت) په خپل اطلاق سره دواړوته شامل ده که په نبی باندي قیاس وکول شي نوداقیاس دنص په مقابله کې ده لهذامقبول نشي کیدلی،اودکتمان وعیدآیتونه دکوموخلکوپه حق کې ده هغوی ته کومه اندیښنه ددي قسم نه وه، محض دفوت نفع په خیال سره ئی داسي کولوپاتې شوفرق ددی اوتقیه کې ددي بیانول موقوف ده دتقیی دشرائطواومحلودمعلومیدلوپوري نوماته معلوم نده،پاتي شوه دغه دعوی دچاچه ائمه ؤته هم خوف دشدیدضرردخلفاؤنه،ددي الزامي ځواب خوددغوخلکودکتابونودلیدوپوري موقوف ده باقي تحقیقی ځواب داده چه کوم سړی دصحابه ؤ ﷺ دحالاتوتحقیق کوی هغه به یقین وکړی چه هغوی اظهارحق دټولونه ډیرمحبوب گڼلو ،نوهغوی سره خوف دضررڅنگه؟

دمعنی اوقیاس چه کومه وجه لیکل شوی ده هغه ددی.لپاره مخدوشه ده،چه دنبی کتمان یااظهارپه خلاف کې داسی تلبیس ده چه دهغه تدارک ممکن نده ځکه چه دخبرداحکامومداردنبی قول ده کله چه هغه قول هم مخلط کیدوکې شونومابه الوثوق به څه څیزوی،بخلاف دغیرنبی چه دهغه داظهارخلاف حق سره صرف داپوهیدلی شي چه دهغه عقیده داده په اصل حکم حق کی تخلیط نه وی،که دچاپه نزدوی نوددینه اقوٰی دلیل دنبی

قول ده،کله چه تعارض وي اقوٰی به ترجیح وي،پاتی شودنبی دځان قیمتی کیدل هغه خوددی لپاره ده چه نبی مداراحکاموده،کله چه ددی لپاره داسی امرجائزگرځول شوی نوبیادده دقیمتی کیدومبنی به منعدم نشی بیابه څنگه قیمتی پاتی شی؟

په کوم باندي چه دهغه حفاظت وگولی شی پاتې شوه قصه دمفسدی نوددین تخلیط سره اوچتیدوسره کومه مفسده نشی کیدلی اودابیله خبره ده چه په دی امورو‌کی افضل عمل کول په عزیمت دی نوپه دي کلام نشته.فقط والله اعلم شوال سـ۱۳۳۱ھ (تتمه ثانیه ص۸۲)

دبعضی ایاتوحق اوداکراه دمسئلی تحقیق

سوال : (۱۲) اول نمبر: په کوم ترتیب چه داهل کتاب دکتمان وعید د اهل طمع علماؤ پوري متعلق ده اود همدي لپاره په دي کې په علماء دامت محمدیه کې هغه خلک به ددي مصداق وي کوم چه ددوی په شان په طمع سره دحق کتمان وکړی،همداسی ده الامن اکره وقلبه مطمئن بالایمان هم دهغومعذبین فی الله خلکوسره متعلق دی.کوم چه دحضرت سرورکائنات علیه التحیات والصلوات دوجودپه سبب غیرذمه دارول.لهذاده ته هم دامت محمدیه دغیرذمه واروښخاصوسره متعلق کیدل پکاردی.اوپه کوم ترتیب چه دالامن اکره الخ آیت دلفظ دذریعی نه عام ده همداسي الذین یکتمون هم عام ده،الغرض:دشان نزول په اعتبارسره دواړه خاص اودالفاظوپه اعتبارسره دواړه عام دي بیاپه یوه کې دخصص موقع اعتبارپه دوهم کې دعموم الفاظولحاظ ددي فرق وجه مي پوهه کې رانغلو. دوهم نمبر۲:من اکره وقلبه مطمئن بالایمان په خپل عموم سره نبی ته هم شامل ده ددینه دنبی تخصیص په کوم نص سره ده؟ځماپه ذهن کې نشته،محترمامطلع فرمایلوسره ممنون وفرمائي،یادمحض په عقلی دلیل سره مستثنٰی شوی ده؟ نمبردریم: په تقدیردآیت مذکوره نه نبی په ذریعه دکوم نص خاص کول دمذکوره ایت مخصوص البعض کیدلووجه سره به ظنی وگرځی اودقیاس په ذریعی سره دتخصیص قابل شواوپه دی وجهی سره دکتمان حق دوعیدسره به معارض نه وی،بلکه دوعیدآیت به دهغوخلکوسره متعلق شي کوم چه دجانی یامالی نفع په غرض دنورودگمراهی سبب جوړیږی.اوآیت دمن اکره دهغوسره چه دچادگمراهی ذریعه (دخپلی غیرذمه واری په وجه) نه جوړیږی فلاتعارض. څلورم نمبر:که نبی دمن اکره آیت نه په ذریعه دعقلی دلیل خاص کولی شي نوددغه دلیل په ذریعی سره ذمه واراشخاص خاص کولی شي.اودنبی اوغیرنبی دافرق چه دنبی په اظهارخلاف حق کي داسي تلبیس ده دکوم تدارک چه ممکن نده بخلاف دغیرنبی چه دهغه دخلاف حق اظهارتدارک دنبی په قول سره کولی شي،تراوسه مي پوهی ته ندی راغلی،ځکه چه دنبی دحکم ظاهرکونکی علماء دی که دوی

قول به کومی ذریعی سره معلوم شي،په کوم سره دحق خلاف حق ظاهرکړی نودنبیﷺ معلومولوسره دعالم قول خلاف واقع وپیژني.لهذادغیرنبی په اخفاءحق کې هم همغه تلبیس لازمیږی دکوم تدارک چه ممکن نده،داوبناخوهغه وخت ده کله چه مجموعه دعلماؤودنبی مقابله کولی شي،اوکه دبعضی علماؤاونبی مقابله کولی شي بیاهم کوم معتدبه فرق نه ظاهریږي ددي لپاره چه اګرکه دغه وخت نوراهل علم دهغوی غلطی ظاهرولی شي اوصحیح شرعی حکم ویلی شي،لکن عواموته خودومره سلیقه نه وي چه هغوی دادرک کړی چه څوک صحیح وائی اوڅوک غلط لهذابعضی دیوه عالم متبع وي په کوم چه دهغوی اعتقادده.اوبعضی دنورولهذاکوم چه دده متبع دي دهغوی په حق کې خوغیرممکن التدارک تلبیس لازم کیدونکی ده.دعدم تلبیس مطلقاًدتسلیم کولوباوجودهم دبعضی ذمه وار اشخاصودخلاف حق اظهارسره په دي صورت کې اسلام ته یوه سخته صدمه رسیږي،کله چه څه ناڅه غیرمسلم حکومت دهغوی اقوال بهانه کولوسره داسلام په مذهب کې په ردوسترګومداخله کول غواړي،ډیرپه ادب؟

الجواب(۱) په رښتیاچه خصوص سبب معتبرنده،اعتباردعموم الفاظوده،خوپه دی عموم کی داشرط ده چه دقرائنواودلایلونه معلوم شی چه دمتکلم مرادهم عموم ده،کنه که په کوم طوزدامعلوم شی چه خپله دمتکلم مراددومره عموم نده څومره چه دالفاظونه معلومیږی، نوبیابه هغه عموم نه اخستل کیږی.ددواړومثال دحق سبحانه وتعالی ارشادده،والذین یرمون ازواجهم الایة.اګرکه شان نزول خاص ده لکن په سیاق کې دغورکولوسره لیس من البرالصیام فی السفرلفظاًعام ده خوپه دلایلوسره داثابته ده چه دهرصائم لپاره حکم عام نده بلکه صرف دهغوصائمینولپاره ده دکوم چه حالت پریښانه کیږی،اودغه فرق ذوقاًاهل لسان اواهل اجتهاددرک کولی شی-دهمدي لپاره مونږ شانی خلکوته داهل اجتهاداتباع اوتقلیدضروری ده،نودکتمان آیتونه اګرکه لفظاًعام دی مګرسیاق اوسباق دال دی چه دهغوعموم داهل غرض لپاره ده نه دمکره لپاره که چاته ذوقاًدسیاق اوسباق نه مدرک نه وی هغه داهل ادراک تقلیدوکړي. دوهم نمبر:قال الله تعالی الذین یبلغون رسالات الله ویخشونه ولایخشون احداالاالله اګرکه داخبرده مګردمقام په دلالت سره یقینی خبره ده چه دمخلوق دخشیت نه انبیاءمنع فرمائی اوددیاقتران دیبلغون سره داوائی چه دامبلغ صرف په احکام شرعیه کې ده نودانص دنبی مخصص کیدلی شی،بله داچه نبی په خپله دنص په مرادباندي زیات پوهیږی،کله چه نبی هیځکله په دي رخصت باندي عمل ندي کړی معلومه شوه چه دارخصت دهغه لپاره نده،اوهمدارنګه نبی په کوم حدیث کې دالامن اکره نه څوک مستثنی

کړی نده داټول دلایل دي غیرنبی ته دعام کیدلو. دریم نمبر:داظنیت هغه وخت ده چه کله نبی ته شاملیدلوسره تخصیص وکولی شي دانبي ته شامل ندی بلکه دامتیانوپوری خاص ده،ددلیل اجماع کافي ده څکه چه هیڅوک داهل حق نه ددی عموم دمبنی قایل نده،همدارنګه کله چه علت معلوم وی په باقې کې به حکم ظنی نه وی،دلته نبوت علت ده نه اجماع.همدارنګه څمونږقیاس معتبرنده اوهیڅ مجتهدپه دي کې قیاس ندی کړی. څلورم نمبر: دنبی حکمونه مشهوراومدون دي،دټولوداخفاءنه هم تلبیس نه لازمیږی، نوردکفارونه اخفاءکوی مګرمتبعینوسره هغوی ته به هم اظهارکوی،چه مونږدخوف نه داسی ویلی ؤبیانوتلبیس چرته ده؟اوچه کله خدای مکړه داسي وخت راورسیږی چه هیڅوک هم قادرپاتې نشي بایبه دمجتمعه قوت نه کاراخستل واجب وي کتمان به جائزنه وي(لانه مخصوص بعدم وجوب المقاتله وقدوجبت اذذاک (۱۳ذی القعده سـ۱۳۳۱ھ(تتمه ثانیه ص سـ۸۷)

دکفارودخیراتونونافع کیدل په اخرت کې بحث:

سوال:(۱۳) ان الذین کفروالن تغنی عنهم اموالهم ولااولادهم من الله شیئاًواولئک هم وقودالنارالخ) ددي شریف آیت نه صفامعلومیږی چه کفاروته به دخپل مال نه په عقبی کې هیڅ قسم فائده نه وي اګرهغه په کوم کارخیرکې مصرف کړی څکه چه نکره (شیئا)دنفی لاندی دعموم فایده ورکوی،اوپه شریفه حدیثونوکې وارده چه ابوجهل ته دثوبیه په آزادولوسره په آخرت کې یوه پیاله میلاوشوه.اوبل ځای کې ابوطالب درسول الله تره دکوم چه وروستی قول(هوعلی ملته عبدالمطلب) ده ،اوهمدارنګه په آیتونوسره مثلاً(ان تستغفرواللمشرکین ولوکانوااولی قربی من بعدماتبین لهم انهم اصحاب الجحیم) دهغه نه علاوه هم دال دي چه دهغه خاتمه علی الکفرشوه،اودهغه متعلق مذکوردی چه دسرورکائنات روحی فداه نه استفساروشوچه ابوطالب دتاسونه اذیت دفع کولواومحبت ئی درسره کولو،اودکفارونه ئی مدافعت کولو،حضورﷺ داارشادوفرمایلو:چه په همدی سبب سره به دهغه صرف یوبوټ (پنه) داورواغوستل کیږی دکومی نه چه دهغه دماغ به خوټیږی،ورنه په درک اسفل کې به ؤددي قریب قرّیب څواب مذکورده داپه صحیحه احادیثوکې ده مثلاًمسلم شریف،څماسره کتاب نشته کنه نوصفحه می هم عرض کوله تاسوپه خپله پوهیږی چه دادواړه قصی په صحیحه حدیثونوکې دي اوکنه؟په ظاهره څماپه ذهن کې دادواړه قصی متعارضی

معلومیږی هغه آیت شریف چه وړاندي مذکورده اودنکری په سیاق دنفی کې واقع کیدل داغواړی چه وړه وي اوکه غټه مطلق فائده نه وی ددی ځواب تاسی جناب تحریروفرمائی؟

جواب :په دي آیت کې خودامو الواواولادوبالکل نافع نه کیدل مذکوردی،اوپه حدیثونوکې داعمالونافع کیدل نوتعارض چرته ده؟البته که کوم نص کې همداسي عموم واردوي نودهغه معنی به داوي چه په کفرباندي څومره عذاب کیدونکی ؤپه هغه کې به دذری په اندازه تخفیف هم نه وي،اوڅومره تخفیف چه ثابت ده هغه په دي عذاب کې شته.کوم چه دنوروقبائحو سبب ؤ،فلاتعارض بین الایة ولأحادیث،یاپه بل لفظ داووایه چه مرادنفع نه نفع خاص یعنی نجات ده معنی داسي شی شیئاًمن النجاة،نودنجات هرفردمنفی ده،نجات حالاُهم اومآلاًهم[1] یعنی ابداًبه عذاب وي.والله اعلم محرم سـ١٣٣٢ھ (تتمه ثانیه ص١١٨)

دمن الارض مثلهن کیفیت

سوال :(١٤)دبل آیت ومن الارض مثلهن دکیفیت تشریح وفرمائي؟

جواب :دومره کیفیت خودترمذی په حدیث کې راغلی ده چه ځمکي هم اوه دي،اولاندي باندي که ددینه سواکوم بل کیفیت مقصودده نوتعین ئی وفرمائی.محرم سـ١٣٣٢ھ (تتمه ثانیه ص١١٩)

دلکل هادایت دتفسیرتحقیق

سوال :(١٥)ددي سوالونوځواب ده ای ددین علماؤاودشرع متین مفتیانواوحاملان دحبل المتین.اول داده چه په مجموعة فتاوی دمولوی عبدالحی صاحب لکنوی مطبع یوسفی ج١ ص١٥٩کې راغلی دی قوله تعالی لکل قوم هادیعنی دهرقوم لپاره هادی رالیګل شوی ده،ددینه څرګندیږي چه دهرقوم لپاره یولارښونکی مقررشوی ده،نوهرکله په طبقات باقیه کې دمخلوقات الهیه وجودثابت ده،اوکوم مخلوق دالله تعالی مهمل ندی پریخوول شوی لابدی ده چه هلته هم لارښونکی وی ددینه څرګنده شوه چه الله تعالی په ټول مخلوقات کې دهرجنس لپاره دخپل معرفت فهم پیدافرمائی،اوپه یوه آیت کې:وماخلقت الجن والانس الالیعبدون،دکوم نه چه معلومه شوه چه جن اوآدمی ئی فقط دعبادت لپاره جوړکړی دی،اوعلماء فرمائی چه عبادت داده چه دهغه حکم دهغه په ښوولی طریقی سره اداکړی،اوپه یوه آیت کې دی چه امانت فقط آدمی اوچت کړی،اودحمائل مولوی عاشق

[1] په اصل منقول عنه کې دلته قالاًلیکل شوی دی مګرپه ظاهردکاتب غلطی ده لهذاتبدیلی ورکول شوه ١٢ محمدشفیع

الهی مطبع عمدة المطابع لکنهوبارسوم ص٦٨٢په حاشیه کې درج دی چه مراددامانت نه دالله داوامرواونواهیواستعدادده کوم چه خاص په انسان کې پیداکیږی،اودعبادت دحکمونوتکلیف همده ته ورکول شو.په کوم باندي چه دعذاب اوثواب دادوامدارده،آیاکه امانت فقط دامراونهی استعدادده نوپیری کې دامراونهی استعداد شته اوکنه اودنورمخلوقات دمعرفت اودجن دمعرفت اوعبادت کې څه فرق ده لله ئی بیان وفرمائی اوثواب حاصل کړی؟

جواب :دلکل قوم هادنه دهرمخلوق مکلف ګڼل غلط دي،دقوم نه مراددعقلاءجماعت ده،اودکوم غرض لپاره چه دااستدلال کولی شي هغه ددي پوري موقوف نده اوپه حملهاالانسان کې اکتفاء ده په بیان کې مراداده چه وحملهاالانسان والجن ددي لپاره ئی دجن تصریح ونکړه چه په ټولوحکمونوکې جن دانسان تابع ده لکه چه په اکثروعامه آیتونوکې ئی رجالوته خطاب کړی اودنساء تصریح ئی نده کړی،اولکه څنګه چه دادم ﷺ په قصه کې ئی دملایکه ؤماموربالسجده کیدوحکایت ئی فرمایلی اودعزازیل ماموربالسجده کیدوتصریح ئی نده فرمایلی،حالانکه هغه هم ماموروکنه نومغضوب به نه ؤ.٢٣/محرم سـ٣٣٢ھ (تتمه ثانیه ص١٢٠)

دالنوردسورت ددی ایت معنی-حرم ذلک علی المؤمنین

سوال :(١٦) الزانی لاینکح الازانیة اومشرکة والزانیة لاینکحهاالازان اومشرک وحرم ذلک علی المومنین اوداهم وفرمائي چه ددي آیت حکم باقي ده یامنسوخ شوی ده؟

جواب :که حرمت دعدم صحت په معنی واخستل شي نودهغه یوجزءباقي ده ځکه چه دمشرک او مشرکی سره نکاح بالاجماع باطله ده اوبل جزءمنسوخ ده په نوروډلایلوسره اوکه حرمت عام واخستل شي نوعدم صحت اومعصیت ته نودوهم جزءهم باقي ده،بس اول جزءحرام ده دغیرمنعقدپه معنی اودوهم جزءحرام ده په معنی دمعصیت اوددي جزءتقریربه داوي چه دزانیه من حیث زانیه سره نکاح کول معصیت ده،یعنی کومه چه دنکاح نه وروسته هم زانیه پاتي شي اوزناکول نه پریږدي اودمیړه کولو دحالت ترخوندورپاتي کیږي نوهغه ددیوشیت په سبب به عاصی وي،پاتي شوتفسیرجمل دآیت الزانی لاینکح الازان الخ داحقرپه

تفسیرکې مذکورده ددي لپاره چه دهغه سوال ندی شوي لهذاصرف په حواله باندي اکتفا،لولي ۱۲ذی القعده سـ۱۳۳۲هـ (تتمه ص۱۸۲)

وان تظاهرا الخ ایت دموګدکولونکته:

سوال :(۱۷)دبلاغت قاعده ده چه دحال اومقام په نسبت سره په کلام کښې زور اوتاکیدوي،په ازواج مطهراتوکې که دکومې یوی نه غلطی یادرازانکشاف به کیدلونویوازې تادیب اوتنبیه کافي وه،په دي موقع کې ددې دبیانولوڅه ضرورت ؤچه الله،اومومنان اوجبریل اوملایکه دسرورکائنات مددګاردي داسوال داعتراض په توګه نه کوم معاذالله بلکه لیطمئن قلبی؟

الجواب اګرکه په ښکاره قصه سرسري اوآسانه معلومیږي .لاکن که ددې په آثاروکې غوروکولی شي نومهتم بالشان ده،دهمدی په خاطرددغوتاکیداتوضرورت وشو،دمقام تفصیل داده چه داامرپه دي اعتبارچه ددي اصل مقتضی درسول ﷺحب ده قبیح نده،لکن ددې لپاره چه په دي کې دنورود حقونواتلاف اوکسرقلوب مع اذیت رسول ﷺلازمیده اوداقبیح ده اومستلزم دقبیح هم قبیح وي،دهمدي لپاره قبیح اوموجب التوبة اومحل اهتمام ده.اودفان الله هومولاه الخ حاصل داده چه ستاسو ددغوسازشونورسول ﷺ ته هیڅ ضررنشته بلکه دتاسوخپله ضررده ځکه چه دکوم سړی داسې حامی وي دهغه خلاف دکارروائی کونکوازواجوانجام ظاهرده چه بدده بدده،نودفان الله هومولاه جملی نه مقصددانه ده چه په دغی خاصی واقعی کې دټول لشکرپه تاسوباندي راپورته کیږي.اوپه ظاهره سائل ته داشکال منشأهمداده،بلکه مطلب داده چه دحضورفی نفسه شان داسې ده چه ان الله هومولاه الخ اوداسې شان والادطبیعت خلاف کوم کارکول قبیح ده الخ فارتفع الاشکال.

۹محرم سـ۱۳۳۳هـ (تتمه ثالثه ص۱۸۲)

دخمرپه نجاست باندي په استدلال دشبهې ځواب:

سوال :(۱۸)فقهاؤدانماالخمروالمیسرآیت آنه دخمرپه نجاست باندي استدلال کړی ده اویوازې حکمی نجاست باندي ئی اکتفانده کړی،بلکه دحقیقی نجاست حکمونه ئی متفرع کړی دی،حالانکه دانصاب، ازلام نجاست حکمی ده،فقهانجاست حقیقی هم نه وائی.بخلاف انما المشرکون نجس بعضی چه مافی الباب په خپل اطلاق سره هغه هم په نجاست حقیقی اوحکمی

دواړوته شامل ده.بیاهم فقهاءدمشرکینو د حقیقی نجس کیدوقائل ندی حتی چه دهغوی دخولی دلاړودآمیزش سره هم کوم څیزحقیقی نجس نه ګڼی حالانکه متبادرنجس نه حقیقی نجس ګرځی بیاددی پریخودوسره دحکمی نجاست سره دخصوصیت څه وجه ده؟

جواب :ترڅوچه په حقیقی معنی باندي حملول ممکن وي دمجازمرادول جائزندی، اوممکنه ده دهمدي لپاره په خمرکې په همدي باندي محمول کولی شي اوبیادغه حمل مؤیدبالاجماع شوه،اوپه میسر، انصاب اوازلام کې دحقیقی معنی دمتعذرکیدوسره په مجازباندي حملول واجب شول.اودتعذردلیل اجماع ده داجماع مذکورپه طهارت باندي البته په مشرکینوکې بعض خلک دنجاست حقیقی قائل شول،مګرجمهوروددې انکارپه دي وجه کړی ده چه بالاتفاق ایمان راوړلوسره هغه نجاست نه پاتي کیږی اوظاهره ده چه دایمان په راوړوسره نه دماهیت تبدل راځی اونه کوم جرم زائل شو،اوددي نه بغیردعین طهارت خوخپله دشرعیه قواعدوخلاف ده،اوکه په آیت خمرکې دمجازاوحقیقت دجمع کولواشکال وي نوهغه پدي ترتیب دفع کیدلی شی چه کوم مذکورخبردخمرلپاره وویل شي.لتقدمه اودبقیه ؤخبر محذوف وویل شي لکه څنګه چه بعضی مفسرینوهمداترکیب اختیارکړی ده نوهرکله لفظ درجس متعددشونوجمع بین الحقیقه والمجازلازم نشو ۱۲ذی الحجة سـ۱۳۳۳هـ (تتمه ثالثه ص۱۲۱)

په لایکلف الله نفساً ایت باندي دشبهې دفعه:

سوال :(۱۹)څماپه زړه دانجناب ددي آیت لایکلف الله دتفسیرپه لیدلوسره یوه شبهه پیداشوی ده کوم یوخدمت کې عرض ده چه په ځواب سره مومشرف وفرمائی وهو هذا (لایکلف الله نفساً .نه معلومیږي چه......سابقه امم هم دخطاونسیان نه معفوعنهم ول.اودحدیث رفع عن امتی الخطا والنسیان نه مفهومیږي چه هغوی دخطاونسیان مکلف ؤل کمااشرتم الیه فی التفسیرفماوجه التوفیق؟

جواب :څماددی آیت متعلق عبارت په اخیرکې دیته صریحاتعرض شته ملاحظه وفرمائي دهغه ضروری برخه رانقلوم(نوهم ممکن ده چه څومره مراتب دخط اونسیان اوپه همدی ترتیب دوساوسواو خطراتومعافولی شي په هغوکې بعضی اختیاری وی.لکه چه په تامل سره همدامعلومیږی.لهذادهغوی په مکلف ګرځولوکې کوم اشکال نه ؤ،اوپه حدیثونوکې دعن امتی په قیدسره دامم سابقه په بعضی مراتبوکې مکلف کیدلومفهوم هم

کیدلی شي کنه نودمحض تکلیف مالایطاق نفی خونفساًسره عام معلومیږی تولوامتونوته)
۲۵محرم سـ۱۳۳۴ھ (تتمه رابعه ص۱۱)

دبیان القران دتفسیردبعضی عبارتونوحواله:

سوال :(۲۰)دتفسیربیان القرآن ج۱ص۲۹لاندنی حاشیه ددوهم سطربنی طرف (قلت ایضاولم اخذفی تفسیر الآیت الخ یقول العازان حکم بعدم ثبوته والحال انه قال فی تفسیره الذی اعتمدفیه علی ارجح الاقوال مانصه قال الیهودللمساحین نحن اهل الکتاب الاول وقبلتنااقدم ولم تکن الانبیاءمن العرب ولوکان محمدنبیاًلکان منافترل قل اتحاجوننا الآیت اه ولعل السیوطی اخذمن الکشاف والمعالم؟

جواب :فی اخرهذه العبارة مانصه لان السیوطی حکم بعدم ثبوته کمافی روح المعانی اه ونقل فی الکمالین علی الجلالین عن المفسرنفسه لم اره فی کتب الحدیث اه فلاادری بعدهذاالتصریح بالحوالة کیف توجه السؤال علی الاحقربقوله این حکم بعدم ثبوته الخ. (۱۲جمادی الاولی سـ۳۴ھ (تتمه رابعه ص۳۰)

دبیان القران تفسیرج۲ ص۱۲ ده برص فاردپه لفظ دسوال ځواب

سوال : (۲۱) فلفظ جذام ماتفسیرللفظ برص فهذاغیرمعروف فی کتب اللغة وامامذیدفای الروایة ماخذه ؟

جواب :مقصدیوازي تفسیرده اوددي ماخذپه دې وخت الله پوهیږي چه په ذهن کې به می کوم وی اوس می په یادنده اوهغه وخت چه کله کتابونه جمع ول هغه اوس نشته،باقې اوس می داپه سمجهـ کې راځی چه مولناشاه عبدالقادرصاحب اومولناشاه رفیع الدین صاحب همداترجمه کړی ده شایدپه همدی ئی اعتمادکړی ده،همدارنگه په کریم اللغات کې هم همدامعنی راووتله.البته ظاهرأدامجازمعلومیږی؛ اطلاقاللسبب علی المسبب لکون بعض اقسام البرص مقدمة الجذام احیاناًکمافی شرح الاسباب الجلد الثانی ص۲۲۲وهوای البرص الاسود) من مقدمات الجذام اذااشتدوکثرمن رقعه الحکیم محمدهاشم) ددې لپاره چه په هغه کې زیات اعجازظاهرؤنودهغه اختیاروکولی شو

دپورتنی مضمون ضمیمه :دکریم اللغات عبارات دادي(ابرص،جذام،خالونه وغیره) دي عبارت نه شبهه دمذکوری معنی دحقیقی کیدوهم کیږی،په کوم سره چه دبرص لفظ مشترک کیږی اومرجع به ابلغ فی الاعجازوي لکن په منتخب النفایس کې مي په دي عبارت نظرولویده (کوړهی) مجذوم اوابرص دکوم نه چه دمجذوم اوابرص خومتقابل کیدل اود(کوړهی) لفظ په اردوکې دمجذوم اوابرص لپاره عام کیدل معلومیږی،اودیورپ بعض اهل بلادنه هم معلومه شوه دکوړهی اطلاق په ابرص باندي راځي،پدې سره دشاهین،دهلوییونوترجمی سره استدلال کې شبه راغله ممکن ده هغه کوړهی دابرص په معنی اخستی وي نه دمجذوم په معنی اوپه همدې اساس دکریم اللغات په عبارت کې هم دااحتمال راغی چه شایدهغه مراداوي چه دابرص ترجمه په دې ټولوالفاظوسره کیدلی شي.اوابرص همدغه معنی مشهوره وی اودادریواړه ترجمی مترادفی وي،اوپه وجه دترجیح کې ددې مضمون په لیدلوسره شبه راغله چه ددي مرض یعنی سپین البرص علاج مشکل ده خصوصاکله چه زنډینی شي اوډیرشي نوددینه وروسته اوس دزړه رجحان همدی طرف ته وی.چه برص دجذام په معنی اخستل بی دلیله دی اودهمدې لپاره احقرهمغی ترجمی ته رجوع کولوسره په ظاهری معنی باندي ئی محمول کړی ده.طبع ثانی کې به تصحیح کولی شي (ترجیح رابع ص۷۸)

دبیان القران په عبارت باندي دشبهی رفع

سوال :(۲۲)خادم ته دبیان القرآن تفسیردمطالعی په وخت یوه شبهه واقع شوه دکومی لپاره چه ملتجئ یم امیدچه دفع کولوسره ئی تشفی وفرمائی وهی هذاج۶ص۱۰۵س۸په دې آیت کې خوټولوخلکوته خطاب ده آه اوپه معالم کې راغلی دی چه (وروی عن سعیدبن جبیرعن ابن عباس قال غزونامع معاویة نحوالروم فمررنابالکهف الذی فیه اصحاب الکهف فقال معاویة لوکشف لناعن هؤلاءفنظرنااليهم فقال ابن عباس لقدمنع ذلک من هوخیرمنک فقال لواطلعت علیهم لولیت منهم فرارافبعث معاویة ناساًفقال اذهبوافانظروافلمادخلواالکهف بعث الله علیهم ریحافاحرقتهم اه بلفظه ونحوه فی الکشاف)نوددې روایت نه مفهومیږی چه مخاطب یایوازي حضورعلیه السلام ؤیاپه عموم خطاب کې حضورﷺ هم شامل ؤ فلیزم مانفیتم عنه ﷺ فقط؟

جواب :ترڅو چه ددې روایت سند ثابت نه وی حجت نده لهذا دهغوی ﷺ دمرعوبیت نه لازمیدل اوس هم ثابت پاتې شول اومقصد په دې عبارت سره لزوم ده دنفی نه داچه دلازم امتناع یادکوم محذورموجب کیدل نوکه په کوم صحیح دلیل سره دغه رعب ثابت هم شي نودبشریه طبعیه دلوازمونه به وي لکه ځنګه دموسی ﷺ په شان کې دي ولی مدبراولم یعقب خودهرممکن وقوع هم لازمه نده (مالم یدل علیه دلیل ولادلیل ههنافنفیت لزومه ۱۵صفرسـ۱۳۳۷ھ (تتمه خامسه ص۸۰)

دلاتقربو الصلاۃ وانتم سکاری دشان نزول تحقیق:

سوال :(۲۳)دلاتقربو الصلاۃ وانتم سکاری شان نزول څه ده؟

جواب :په درمنثورکې عبدبن حمیدوابوداؤدوترمذی معه تحسینه ونسائی وابن جریروابن المنذرو ابن ابی حاتم ونحاس اوحاکم مع تصحیحه سره وهی مشهوردسبب نزول واقعه نقل کړی ده اوپه درمنثورکې دضحاک.اوابن عباس نه دسکرنوم یعنی نعاس سبب نزول منقول ده مفسرته ددې قول داخستلوهم ګنجایش شته مګرددینه دواقعی نفی نه لازمیږی.غایة مافی الباب ددې سبب نزول کیدل منتفی کیږی به.

بقیه دسوال:په ابوداؤد.ترمذی کې چه کومه واقعه دشراب څښلودحضرت علی ذکرده هغه ترکومه صحیح ده؟

جواب : په دواړوکتابونوکې دې رجال وکتل شي

بقیه دسوال اوولی په بخاری کې داحدیث نه پیداکیږی؟

جواب :په بخاری کې ددې حدیث نه راتلل دحرج موجب نده کنه نوډیرحدیثونه به دمسلم هم مجروح کیږي اونه پوهیږم چه دنفی دحدیث څه ضرورت ده کله چه هغه وخت حلال ؤ.
۲۷جمادی الاولی سـ۱۳۴۴ھ (تتمه خامسه ص۴۰۸)

رسالة احسن التفهيم لمقالة سيدنا ابراهيم

دمولانای رومی په توجیه دقول دسیدناابراهیم باندې داشکال ځواب:

سوال :(۲۴)دهذاربی مقوله د ﷺواقع کیږی.دابراهیم ﷺ په هذاربی قال قبیل الدفتر الخامس دشیخ سرزی رح حکایت

عالم وهم وخیال وطبع وبیم	هست رهروار یکی سد عظیم
نقشهائی این خیالِ نقشبند	چون خلیلی راکه کُه بُدشُد گزند
گفت هذاربی ابراهیم راد	چونکه اندر عالم وهم اوفتاد
ذکرکوکب لاچنین تاویل گفت	آن کسی کوگوهرتاویل سُفت
عالمِ وهم وخیالِ چشم بند	آنچنان که رازجائی خویش کند
تا که هذار بی آمد قال او	غیر پیغمبرچه باشد حالِ او

فی الشرح الحبیبی: دسالک لپاره دوهم،خیال عالم اودنفس،طبع عالم اودخوف اورجاءعالم رکاوټ دی ځکه چه مصوره خیالیه قوت سره جوړشوی تصویرونه دخلیل الله په شان شخص لپاره کوم چه دغرونو په شان غیرمتزلزل ؤمضرثابت شوی ده.لکه چه کله هغه په عالم وهم کې مبتلاءده اوپه هغه باندې دوهم غلبه شوی ده اوعقل په عارضی طورمغلوب شوی ده نوهغوی حق سبحانه وته طلب کولو.اودشمس اوقمراونورستارومتعلق ئی هذاربی ویلی دی کوم چاچه دهذاربی توجیهه کړی ده هغه ددې همداوجه بیان کړی ده.والله اعلم بحقیقة الحال نوتاسوغوروکړی چه دغه نظربندکونکی عالم وهم،خیال داسي غیرمتزلزل غردخپل اصل مقرنه دلګ ډیرلپاره شاته کړی ده حتی چه هغه دیوي ستاري متعلق هذاربی وویل،بیاپه دی عالم کې به غیرانبیاءڅه حالت وي؟اوس احقراشرفعلی دمتن اوشرح دنقلولونه بعدپه حاشیه کې ددې توضیح کوی:دادحاشیی شرحه په دی قول ده دهغه وجه ئی هم بیان کړي ده:وهی هذه:یعنی ددغوتوجیهاتوپه سلسله کې بعضودایوه توجیه داهم بیان کړی لکه چه ځمونږداکابرینونه حضرت شاه عبدالقادرصاحب همداسي توجیه اختیارکړی ده اوددې دامرادنده چه نعوذبالله حضرت ابراهیم ته ددې جزم یاراجح احتمال یامساوی بلکه یامرجوح هم موجودؤلکه چه دوهم لفظ نه شبهه کیدلی شي نودلته دوهم نه دهغه مصطلحه معنی مرادنده بلکه مطلق خیال مرادده اګرکه دوسوسی په درجه کې وي.ځکه چه دحضرات انبیاء ﷺ علم په صانع باندې فطری اوضروری وي.اګرکه اول اول اجمالی وي.بیاپه تدریج سره تفصیلی ګرځی.خواستدلالی نه وی.اوپه ضروری علم کې داسي احتمال ممکن نده لکن وسوسه ممکنه ده.اوددې وسوسي وجه داده چه داجمالی علم نه وروسته چه کله دتفصیل غوښتنه وي اګرکه داغوښتنه دترتیب مقدمات په معنی نه وي بلکه په معنی

درغبت اوتمناوي نودغه طلب دمحبت دشدت په سبب په بعضي وختونوكې دهيجان رنگ پيداكوی په كوم سره چه بعضووجدک ضالاًمفسركړی ده اوپه دغه هيجان سره عقليه قوت مغلوبيږي.اگركه دلگ ډيرلپاره قبول شي. دكوم طرف ته چه ده دي شرح كې په دي قول سره اشاره كړی ده چه عقل په عارضي طورمغلوب شوی دی.(ه) ددغه مغلوبيت په وخت په بعضي وختونوكې. دمطلوب په بعضي صفاتوسره ذهن مړاوی كيږي،اوبعضي صفات مستحضرپاتې كيږې،اوكله كله دهغه دتحقق داصورت وي چه څه صفات مطلوب اوغيرمطلوب په مينځ كې فارق دی.دهغوسره خوذهول وشواوكوم صفات چه مشترک دی هغه په حاضروی،نوپه داسي وخت كې كه دداسي كوم غيرمطلوب مشاهده وی كوم چه په دی مشتركه صفاتوباندي متصف ده يعنی گواكی هغه دمطلوب مثال ده،نوپه دی مثال باندي دمطلوب وسوسه كيدلی شي.بياچه كله هغه غلبه زايله شي نودصفات فارقه فوراحاضريدوسره هغه وسوسه دفع كيږی،اوبياكله چه مفصله معرفت تماميږي،بيادداسي وسوسې هم نوبت نه راځې،نوغيرانبياؤته په كومه درجه احتمال كيدلی شي انبياؤته وسوسه كيدلی شي اودادنبوت دشان سره منافي ندی.لكه چه يوسړی حكايت بيان كړی ده چه هغه كله كورته راته نوپه دروازه باندي دخپلی وړی لورته اوازوكړوهغه مړه وه نويوځل دروازی ته په رسيدوسره دهغی مړه كيدل ئی په يادكې پاتي نه ؤ،اوهمدی ته ئی چيغی شروع كړی بياچه كله ورپه يادشونوډيرئی وژړل.اوس دوه سواله پاتي دي.يوداچه څنگه مولاناديته مضرويلی دی.خواب داده چه حسنات الابرارسيئات المقربين دوهم داچه آيانبياء عليهم السلام هم په كيفياتوسره مغلوبيږي؟ځواب داده چه كيدلی شي.اگركه په مخصوص ابتدائی حالت كې خوهيڅ بعدهم نشته اوداسي احياناًمغلوبيت په ډيرونصوصوكې مذكورده.

نوټ: دشاه عبدالقادرصاحب الجمالی تفسيرهم په همداسي تفصيلی تقريرباندي حمل كول ضروري دي

ضميمه[1]-ددې تقريردتحريرنه وروسته په خپله رساله المفتاح المعنوی كې مي ددې مقام يوحل په نظرراغی دفائدی دتتميم لپاره هغه هم نقلووم.اودتقريرسابق اولاحق په مينځ كې دافرق ده چه په سابق كې خودهذاربی مشاراليه كوكب وغيره ده اومصرعه:چونكه اندر عالم وهم اوفتادپه خپل ظاهرباندي محموله ده اوپه لاحق كې دهذامشاراليه حق جل شأنه ده

[1] بمعنی الخالص لكون هذاالتوجيه ابعدمن كل اشكال ۱۲ محمدعلی

اومذكوره مصرعه دخپل ظاهرنه منصرفه ده،لكه چه عنقريب به معلومه شي. وهوقوله: گفت هذاربی الخ دايوتاويل طرفته اشاره ده،كوم چه بعضي صوفيه ؤتصريحاًفرمايلی دی چه حضرت ابراهيم عليه السلام كوم كوكب وليده نوپه هغه كې ئی دحق سبحانه تجلی مشاهده كړه،اودی مشاهدی ته ئی وويل هذاربی،اومظهرخوهغه له مخكی نه هم آفل گڼلو، خونورو باندي داحتجاج كولولپاره دافول منتظرپاتې شو،اودافول په وخت ئی لااحب وفرمايل ددې لپاره چه دعالم مظاهرپه هرهم سره دي لهذامولنافرمائي:ع:چونكه اندرعالم وهم اوفتادكنه انبياؤعليهم السلام ته دمظاهرودواسطې ضرورت نشته دهغوی علم ضروری وي،اود ابراهيم هم ضروري ؤخوداحتجاج په مصلحت داسې وكول اوددې په خاطر چه بالكل احتجاج نه ؤدهمدي لپاره نادان ته په دي سره ايهام كيدلی شي د.كوم په بناءچه داهم داقوال ثلاثه نظيرشو.په بل شعركې دهمدې تاويل متعلق فرمايلی دی:ذكركوكب راالخ داهل ظاهر په تاويلاتوكې اقرب داده چه فرض ئی فرمايلی دي اهمافی المفتاح ددې خلاصه داده چه كله ابراهيم عليه السلام داحتجاج لپاره په عالم وهم يعنی مظاهركې (كوم چه واسطه فی اثبات الصانع ده) واقع شونه په دي معنی چه دوهم گرفتارشوبلكه په دې معنی چه عالم وهم په طرف متوجه شوی دكوم سبب داحتجاج ضرورت ؤاگركه ددې نه بعدئی لااحب الآفلين وفرمايل اوهذاربی ئی دهغه متعلق وفرمايل.مگرپه دې سره نادان ته خوايهام پيداشوچه دواړه قولونه ديوه شي متعلق دي دكوم سره چه داقول هم دوفعله كبيرهم،انی مسقيم ،وهذه اختی نظيرشول لكه هغه ثلاثه اقوال دايهام سبب دی ظاهراً.دهغودرفيع شان نه قدری بعيدؤ.همداسي ده دايهام سبب داهم بعيدشو.همدي ته مولاناضروراودځايه ويستل وغيره وائی.نوددې ضررسبب په عالم وهم كې واقع كيدل بالمعنی المذكورشونوعالم وهم داسې ځيزده چه دومره لوی ته مضرشو.

۱۲جمادی الاخریٰ سـ۱۳۴۴ه (تتمه خامسه ص۴۰۸)

په لواردنان نتخذلهواًايت رافدی اشكال اودهغه ځواب متعلق دايت:

سوال:(۲۵) لَوْاَرَدْنَااَنْ نَّتَّخِذَلَهْوًالَّاتَّخَذْنَاهُ مِنْ لَّدُنَّااِنْ كُنَّافَاعِلِيْنَ. ددينه په اتخاذلهوباندي قدرت مفهوميږي غوروفرمائی؟

امکان دارادی نه لازمیده بلکه اراده دمقصودلهودامتناع باندي

جواب :خماپه نزدددینه استدلال ده چه اراده داتخاذ مستلزم ده اتخاذته اولازم محال ده نوملزوم هم محال ده، ونظیره قوله تعالی فی سورة الزمر(لَوۡ اَرَادَ اللّٰهُ اَنۡ یَّتَّخِذَ وَلَدًا لَّاصۡطَفٰی مِمَّا یَخۡلُقُ مَا یَشَآءُ سُبۡحٰنَهٗ) دلته هم احتمال نشته داتخاذولد دمقدورکیدوسبحانه کې په همدې طرف اشاره ده.۲۳ شعبان ـ۱۳۴۴ھ (تتمه خامسه ص۴۲۲)

اشکال تعارض بین الایتین وجواب ان:

سوال :(۲۶)الله تعالی په خپل دي کریمه آیت کې :اَلَمۡ یَاۡتِكُمۡ نَبَؤُا الَّذِیۡنَ مِنۡ قَبۡلِكُمۡ قَوۡمِ نُوۡحٍ وَّعَادٍ وَّثَمُوۡدَ وَالَّذِیۡنَ مِنۡ بَعۡدِهِمۡ لَا یَعۡلَمُهُمۡ (ای عددهم) اِلَّا اللّٰهُ درسالت پناه قوم ته خطاب کولوسره فرمائي آیاتاسوخلکوپه نزددنوح،اوعاداوثمودقوم اودهغومخکی خلکوخبرندي راغلی یعنی راغلی ده الغرض خداوندکریم په دې آیت کریمه کې دنوح دقوم اودعادیانواو ثمودیانو وغیره دخبرعلم ئی دنبی علیه السلام قوم لپاره ثابت کړ،یعنی فرمایلی دی چه تاسي خلکود وحی دنزول نه مخکی دمذکوره امتونوخبرپوهیدلی چه دتکذیب رسل په سبب په هغوی څه څه معاملی تیری شوی؟بیاپه سورت هودکې په بل آیت کې دنوح ﷺ دقصی دبیانولونه وروسته ئی فرمایلی دی (تِلۡكَ مِنۡ اَنۡۢبَآءِ الۡغَیۡبِ نُوۡحِیۡهَاۤ اِلَیۡكَ مَا كُنۡتَ تَعۡلَمُهَاۤ اَنۡتَ وَلَا قَوۡمُكَ مِنۡ قَبۡلِ هٰذَا الخ) یعنی دوحی دنزول نه مخکی دنوح علیه السلام په کیسه نه ته پوهیدی نه دتاقوم،اولنی شریف آیت کې دنوح دقصی علم ئی دنبی کریم دقوم لپاره ثابت کړ،بیائی په دوهم شریف کې هغه نفی کړپه دې دواړوآیتونوڅه تطبیق شته؟علی هذاپه افلم یسیروافی الارض فتکون لهم قلوب یعقلون بهاالخ) آیت کې سوال ده چه عبرت دعلم پورې موقوف ده اوهغه چه کله منفی یاداختلاف په سبب مخفی ده نوددینه به عبرت څنګه وي؟

جواب :ددې لپاره تعارض نشته چه مثبت ددرجی داحتمال ده اودعبرت لپاره هغه هم کافي ده اومنفی دتفصیل په درجی کې دې اوهغه دعبرت لپاره موقوف علیه نده اوپه دې درجي کې داختلاف رفع کول دوحی پورې موقوف دي،فلااشکال لکه چه د(الم یاتکم نبوالذین نه بعدلایعلمهم الاالله صریح دلیل دهمغودؤدرجواوکه الم یاتکم مفسروګرځول شي په واسطه

دقرآن سره نه داصل نه به اشکال نه وي اوچون دقرآن حقیقت په قعلی دلیل سره ثابت دي لهذاپه احتجاج علی المنکرین کې هم کوم اشکال نشته .۲۱ذالحجه سـ۱۳۴۴ھ (تتمه خامسه ص۴۳۸)

یهودوته په قوله واستعینوابالصبرسره په خطاب باندي اشکال:

سوال :(۲۷)دبقری سورت په شروع کې د(والصلواة آیت) په داسي حال کې چه کفاردفروعو مخاطب ندي، واستعینوا بالصبروالصلوٰة مخاطب جناب جلال الدین سیوطی په جلالین کې لیکلي دي په دی باندي بنده ته داشبهه پیداشویده چه کله یهوددحب ریاست اوشرارت په وجهی ایمان رانه وړنوبیاڅنګه دصلوة اوصوم مخاطب ګرځیدلی شي،مهربانی کولوسره بیان وفرمائی؟

جواب :اول خوئی داتفسیرپه قیل سره ذکرکړی ده،نوپه سیوطی باندي داسوال اړووار دنده، ثانیاً هغوی په مذهب کې هم صوم اوصلاة مشروع ؤکه ددې حقوقوسره سره هغه اداکړی نودغه اثربه دوی کې هم وي. دریم:ددینه هم قطع نظرشرارت اوحب ریاست داسي مانع نه ؤچه قدرت بالکل منتفی ؤ.بلکه سهولت منتفی ؤنودمعالجی ترتیب به داوي چه اول دقدرت په بناءایمان راوړی بیاصلوة اوصوم اداکړی په دې سره هغه مانع ضعیفیدوسره په ایمان باندي دوام به آسانه کیږي. ۱۰محرم سـ۱۳۴۵ھ (تتمه خامسه ص۴۴۰)

دمتکلمینودمذهب داستوی حکم:

سوال :(۲۸)په عربی عبارت کې یوه مطبوعه فتوی راغله دکومی حاصل چه دصفاتواو آیاتوپه تفسیرکې داوه چه په استوی علی العرش اونوروآیتونودصفاتوپه تفسیردمتکلمینو طرزاختیارول هم جائزدی،او په آخره کې سره داظهاردنوم اونشان دسائل دی مطبوعه عبارت سره دتصحیح درخواست کړی شوی ؤ،حضرة الاستاذالسلام علیکم المرجومن حضرتکم تصحیح هذاالفتوی منکم ومن اصحابکم بالعجلة ان الله یحب المحسنین عنوان الارسال عطاء الله رضاًالله من بلدة امرتسر(هند)کثره بهائی سنت سنګه) ددې لپاره په تصحیح کې تفصیل کول می احتیاط وګڼلو(دکوم وجه چه په ځواب کې مذکوره ده) لهذاپه لاندي ډول ځواب ولیکل شو؟

جواب :اقول مبسملاوحامداومسلمانه لولم یقصدبهذه الرسالة الذب عن الرجل بعینه لکتبت التصحیح علیهابلاتفصیل فان الشهادة بالحق مطلوبة لکن اوهمنی الواقعات الجدیدة ان المقصود

بمارجل له اقوال محدثة غیرهذابل تقریره فی هذاالتاویل ایضالایوافق ماذهب الیه المتکلمون کمایظهر بالامعان وبالجملة فهوفی مجموع اقواله مبتدع مخترع ویحتمل انه عسٰی ان یصرح باسمه تحصیل التصحیحات فحینئذقاس العوام سائرتاویلات علی هذاالتاویل المسوغ ویحسبون الجمیع حقافیکون التصحیح سبباهذه المفسدة الغیرالسائغة فاخذت بالحزم بان اصح الرسالة واضیف الی التصحیح ماقاله صاحب الرسالة سالفافی مجموع اقوال ذلک الرجل ونصه لاشک فی ان (هناتصریح بلقب القول واسم القائل)غلط ولبست موافقاله فیه (اوردت المضمرمکان المظهرفیه مما)لافی طوربیانه ولافی استشهادایاته ولافی حل المشکلات ولافی تاویل الصفات بل اعلم انه خبط محدث کتبه محمدابراهیم السیالکو تی (من الاربعین ص۵۳فی ان فلاناليس علی مذهب المحدثین) ولاازیدعلی هذاولااذن لاحدیریداشاعة قولی ان ینقص من هذاواسئل الله الصواب فی کل باب، کتبه اشرف علی التهانوی الحنفی فی الحادی والعشرین من رجب س۱۳۴۵ھ (تتمه خامسه ص۴۷۲)

په هغوایتونوچه دهغونه دمعجزی په نفی استدلال کولی شی داشکال ځواب:

سوال :(۲۹)په قرآن شریف دکفارولخواپه یوځای کي لولاانزل علیه اية من ربه انماانت منذرولکل قوم هاد، اویوه ځای کي لولاانزل علیه آیات من ربه قل انماالایات عندالله اوپه بل ځای کي: واذالم تاتهم بآیت قالوالولااجتبیتهاالآیة اوپه بل ځای کي: لولانزل علیه اية من ربه قل ان الله قادرعلی ان ینزل اية ویل شوی دی اوپه کوم ځای کي هم دهغوی په ځواب کي نه دي ویل شوی چه فلان ایت موورکړی یاعنقریب به ئی ورکړو، لکن دسیزاواثاروخاوندان سلګونه معجزی نقلوی نوځنګه ځواب ورکول شی اوداویناچه دکفارومراددموسی دایاتواودنورو انبیاءپه شان ده په دوه وجهوخوندوره نده یوداچه دآیت لفظ نکره راغلی ده، اوبل داچه دآیت غوښتونکی په دي آیتونوکي دمکي خلک دي، ځکه چه غالبأدغه آیتونه په مکی سورتونوکي راغلي دي، اودمکی دخلکوغوګونه دموسی دایتونووغیره سره دومره آشنانه دی مګرداچه وویل شي چه دادطلب دهغوی دموسی اونورو انبیاؤداحوالوپه اوریدوپه قرآن کي واقع شوی ده اګرکه داهم مخدوش ده ځکه چه دموسی اوانبیاؤداحوالومخاطبین اهل کتاب دي امیدچه دکریمانه اخلاق جناب نه چه په ځواب کي اعراض ونه فرمائی؟

جواب :القرآن یفسربعضه بعضاً، ددي تمهیدنه بعدبایدپوه شی چه په قرآن مجیدکي قول دمقترحینومصرحه دی مثلا: وقالوالن نؤمن لک حتی تفجرلنامن الارض ینبوعااویکون ذلک جنة من نخیل وعنب فتفجرالانهارخلالها تفجیراً اوتسقط السماءکمازعمت علیناکسفااوتاتی بالله والملائکة قبیلااویکون لک بیت من زخرف اوترقی فی السماء الآیت ومثلاًوقالوامالهذاالرسول یاکل الطعام ویمشی فی الاسواق لولاانزل الیه ملک فیکون معه نذیراًاویلقی الیه کنزاوتکون له جنة یاکل منهاومثلاًوقالوالولاانزل علیه ملک ولوانزلناملکالقضی الامرثم لاینظرون)نوځرګنده شوه چه دغیرمجابه مسئوله آیاتونه مرادهمدارنګی آیتونه دي اودعدم انزال حکمت ئی هغه ده چه فرمایلی دی(لقضی الامرثم لاینظرون ومقصوداوتکوینی مقصوداندارؤلاتمام الحجة اودخاص رفع دعام درفع مستلزم نده ددي آیتونونه دمطلق آیات نفی لازمه نشوه. خصوصاسره دوجوده ددي آیت (وقالوالولاانزل علیه آیات من ربه قل انماالایات عندالله وانما انا نذیرمبین اولم یکفهم اناانزلناعلیک الکتاب یتلی علیهم) په دي آیت کي دقرآنیه معجزواثبات ده دهغوی په ځواب کي اوهمدارنګه هغه احتمال چه په سوال کي مخدوش ګڼل شوی دقرآن منصوص ده(فلماجاءهم الحق من عندناقالوالولااوتی مثل مااوتی موسٰی)۲۷ شعبان س۱۳۴۲ھ (تتمه خامسه ص۵۸۱)

دتخصیص دمبذرین په وصف داخوان الشیاطین وجه:

سوال :(۳۰)په قرآن مجیدکي فقط یوازي دمبذرین متعلق داخوان الشیاطین کیدوتصریح فرمایلی شوی دی حالانکه بعضی نوری معاصی ددینه اوچتی هم شتی، اګرکه نورو معاصیوسره ددی وصف عدم ذکرنافی دلیل خونده بیاهم دتخصیص ذکرمرجح څه ناڅه به ضروروی، دبدورواجونومتعلق یوځای خاورین بیان کولو، نویوه مرزائی ددی تخصیص علت وپوښتلوتفسیربالرأی مانع ؤ، سکوت می اختیارکړو، بیادتفسیرکتابونوته مراجعت سره سره هم اطمئنان ونه شو، لهذاعرض ده چه که حضوروالا په خپل کوم تالیف کي ددی متعلق توضیح اوتصریح فرمایلی وی نه مطلع موفرمائی ترڅومحول الیه تصنیف نه مستفیدشم، اوکه ددینه وړاندی کوم مبسوط تحقیق نه ئی شائع شوی نوددی مضمون متعلق درخواست ده چه بغیردحضوروالادمعارفواوعلوموحقایقوځزړه تسلی اوقلبی اطمینان نه کیږی دخپل شریف وختونونه چندلمحه په دی باندي توجه مبذول کولوسره

دخیرافاده راوبښی،دکوم سره چه داسراف اوتبذیردشناعت خصوصیت کې ډیروخداموته دقیمت وړاودبرکت نه ډک تعلیمی اضافی کیدوسره مزیددخلق الله دهدایت موثره ذریعه په لاس ورشی. بمنه تعالی وکرمه؟

جواب :څما اصلی مذاق ددی ابوابوپه امثالوکې داده چه دخاص معنون عنوانونه متفنن وی،متکلم په هغوی کې کوم یواختیارولی شی دکوم نه چه اصل مقصودحاصلیږی ددی ضرورت نشته چه کوم خاص عنوان لپاره کوم خاص مرجح ولټول شي(والیه ذهب الذمخشری امام اهل بلاغة حیث قال انه لاباس باختلاف العبارتین اذالم یکن هناک تناقض،ولاتناقض بین هذه العنوانات وبالجملة التفنن فی التعبیرلم یزل داب البلغاء وفیه من الدلالة علی رفعة شان المتکلم مالایخفی والقرآن الکریم مملؤمن ذلک ومن رام بیان سرلکل ماوقع فیه منه فقدرام مالاسبیل الیه الابالکشف الصحیح والعلم اللدنی والله یوتی فضله من یشاءوسبحان من لایحیط باسرآرکتابه الاهو (من حاشیه تفسیربیان القرآن) نوپه دی آیت کې اصل معنون دتبذیرتقبیح ده.اوددی تقبیح متعددعنوانونه دی.دهغونه یواختیارکړی شوی ده،لکه چه په بل ایت کې دنورومعاصی دتقبیح لپاره نورعنوانونه اختیارکړی شوی دی مثلاً(ان الله لایحب المسرفین ومثلاً لاتقربواالزنیٰ انه کان فاحشة وساءسبیلااومثلاً لاتقتلوااولادکم خشیة املاق نحن نرزقهم وایاکم ان قتلهم کان خطاً کبیرااومثلاً لاتجعل مع الله الهاٰاخرفتقعدمذموماًمخذولا اومثلاًولهم عذاب الیم ولهم عذاب مقیم اومثلاً ان الله لایحب کل مختال فخوراوران الشرک لظلم عظیم) اوس هرځای کې داسرارواونکاتوقصدمحض تعسف اوتکلف ده په همدی ترتیب په هرباب کې داسي تفنن موجودده کمالایخفی علی من مارس القرآن.آیاکوم سړی په دی قادرده چه په هرمقام کې داثابته کړی چه که بل عنوان اختیارکړی شوی وی نوپدی کې کموالی پاتي کیده.باقې که په کوم مقام باندي بی تکلفه په اتفاق سره کومه نکته په پوهه کې راشی نودهغی ظاهرول محض تبرع ده نوداصل سوال په ځواب کې همداتقریرکافې ده اوپه همدی باندي می داکتفا،کولواراده وه مګردناسم ځواب دتحریرنه قبل په قلب کې می یوه مرجعه نکته هم راغله.بیاپه دی احتمال چه شایداحقرپه تفسیرکې کومی نکتی ته تعرض شوی وی.تفسیرمی هم وکتلونوهمدانکته اجمالامذکوره پیداشوه.لهذادهغه عبارت بعینه نقل کوم بیاهغه ته ضروری تفصیل دهغه سره منضم کووم.په تفسیرکې راغلی دی (یقینابی موقع

مصرفونکی دشیطانانوهم مسلک (یعنی دهغوی مشابه وی) اوشیطان دخپل پروردګار لوی ناشکره ده (چه حق تعالی هغه ته دعقل دولت ورکړی دی)مګرهغه دادالله تعالی په نافرمانی کې مصرف کړی په همدی ترتیب ئی مبذرینوته دمال دولت ورکړخوهغه دالله په نافرمانی کې هغه مصرف کوی،ددینه بعددشیاطین بالجمعیت اودشیطان بالافرادراوړونکته مذکوره ده،تتمیما للفایدة هغه هم نقلول غواړم هغه داده چه ددی چه شیاطین ډیرزیات دی اګرکه ابلیس یوده لهذاجمع راوړل شوه،اوشیطان چه کوم مفردراوړل شوی نومراددهغه نه ابلیس ده چه دکفران اصل همغه دی،اویاجنس مراده چه ټولوشیاطینوته شامل ده.اهـ ددی وجه تشبیهه سره دترجیح نکته ظاهره ده چه داوجه دتشبیهه چه دخداداددولت په نافرمانی کې ضائع کول څومره چه په تبذیرکې اوضح دی په نورومعاصیوکې ندی اګرکه دهغه تحقق په ټولوکې ده،څکه چه علمیه دولت اوعلمیه دولت مصرف کول په ټولوکې مشترک دی،مګراوضحیت په مال کې زیات ده څکه چه په مال کې داسي ضیاع ده چه هغه دولت بیامتحمل الانتفاع نه پاتي کیږی لکه چه شیطان دعقل دولت داسی ضائع کړچه هغه متحمل الانتفاع پاتې نشی،په خلاف دنورو دولتونوچه دهغونه بیانفع حاصل کیدلی شی نوپه مال کې داضیاع اقوی اواوضح ده نومجمله نکته ضیاع ده اومفصله ضیاع مقیدپه قیددعدم احتمال الانتفاع بعدالضیاع ده والله اعلم باسراره وانواره،۴شوال سـ۱۳۴۲هـ(تتمه خامسه ص۵۹۳)

په دی معنی باندي چه مخلوق دپیغمبرعبادی دی

ددی ایت قل یعبادی الذین اسرفوانه په استدلال رد

سوال :(۳۱)یوپنجابی واعظ په دی ښارکې وعظ وکړددی ایت(قل یعبادی الذین اسرفواالخ په تفسیرکې ئی وویل چه دیاعبادی یاءدمتکلم یاء ده داد پیغمبرﷺلپاره ده یعنی مونږدپیغمبرﷺعبادیو.اووی ویل چه:دامعنی مولناحاجی امدادالله صاحب رحمه الله په یوه رساله نفحۂ مکی کې کړی ده اومولنااشرف علی صاحب تهانوی همداپه حاشیه کې تائیدکړی ده،عاجزپه بیان القرآن جلالین،مدارک،خازن وغیرهم تفسیرونوکې لیدلی هیڅ ځای کې دامعنی په نظررانغله؟

جواب :هغه واعظ نه پوره متن لیدلی اونه ئی مبنی لیدلی ده کنه داسی دعوابه ئی نۀ کوله اوکنه په حاشیه کې به تامل کړی ؤوکنه دځواب لپاره ئی کافې وه،اوس متن اوحاشیه نقلوم:

المتن: فرمایلی دی چه ددی لپاره چه حضور ﷺ حق ته واصل ده عباد الله ته عباد رسول ویلی شی (یعنی مجازاً بادنی الملابسة کنه نوعبادت به داسی ؤچه درسول عبادوایویابه درسول عبادول (کماهوظاهرعلی ماهراللسان) لکه چه الله تعالی فرمائی: قل یعبادی الذین اسرفواعلی انفسهم) دضمیرمتکلم مرجع حضور ﷺ ده (فلان) مولنافرمایلی دی چه قرینه هم دهغه معنی ده، په راتلونکی کې فرمایونکی ده (لاتقنطوامن رحمة الله که ددی مرجع الله وی نومن رحمتی به ئی فرمایلی ؤ، چه دعبادی مناسبت وی، ارشادئی فرمایلی ای آه په دی باندې حاضیه ده دبعضی نوروبزرگانوپه کلام کې هم دامضمون موجود ده، (داعبارت خپله وائی چه حضرت حاجی صاحب داموافقً فرمایلی دی خپل تحقیق ئی نده) دامرتبه په حقیقت کې ده لکه چه ددی اصل اساس حق ته واصل کیدل پورته قریب ده، فرمایلی دی: کوم چه عارفین پیژندلی شی، اهل ظاهرئي پوهی ته نشی راویستلی. که دغه واعظ خپل ځان عارف گڼی نوبیان دی کړی چه دحقیقت دمرتبی نه څه مراد ده؟ ځکه چه دایو اصطلاحی لفظ ده کوم چه داصطلاح معقول سره مغائره ده، دکومی چه واعظ صاحب ته خبرهم نشته، اوکه دهغه دعرفان دعوه هم قبوله شی نودوعظ اوریدونکی خوعارفین ندی هغوی خوددی مضمون په اوریدوسره گمراه کیږی، اوپه اعتبار دظاهرسره ددی لپاره چه عبد دعابد په معنی راځی لهذا (وجوبا) احتیاط کولی شی. نودغه واعظ دغه داحتیاط اړخ څنگه نظرانداز کړی ده، په داسی حال کې چه دعوامواد ابهام نه بچکول هم شرعاً واجب دی) البته عبد دمملوک په معنی اخستلوسره توجیه ممکنه ده (دتوجیه لفظ داځرگندوی چه خلاف اصل ده. صرف دبزرگانو دکلام تاویل ده په کوم چه په هغوی باندې اعتراض نشو، لکه چه په دی تقریرباندې احقریوه جدیده حاشیه لیکلی ده. وهی هذه ددې تقریرمنشأفنافی الشیخ ده لهذاحجت نده. کوم چه دشیخ دمحبت ملتزمین پیژنی. فلم یبق للواعظ حجة فیمااحتج به فقط (تتمه خامسه ص۵۹۲)

دالله نورپه ایت باندې داستدلال ځواب:

سوال: (۳۲) ځمونږپه کلی کې بعضی ملحدین وائی چه په قرآن مجید کې السموات دهرشی دجوازعبادت کې دحق تعالی ارشادده (الله نورالسموات والارض نوهرکله چه په هرڅیز کې دهمدی شان نورده نوکوم سړی چه دکوم څیزپرستش کوی هغه دغیرالله پرستش نده لهذاجائزکیدل ئی پکاردی امیدده چه ددی مُسکت اوشافعی ځواب عنایت وفرمایل شی؟

جواب: نوردسموات اوارض په طرف مضاف ده نودسموات اوارض مغایرشوهرکله چه دهغوپرستش ئی وکړونودغیرالله پرستش ئي وکړکوم چه داسائل هم ناجائزتسلیموی اوددی تفصیل داده چه مراددنورنه وجودده اودوجودنه مرادموجددی یعنی الله تعالی دسموات اوارض موجددی اوموجدد موجد عین نه وی نودهغوپرستش به دغیرپرستش وی ۱۴محرم سـ۱۳۴۷ھ تتمه خامسه ص۲۲۸)

دلاینال عهدی الظالمین په ایت باندې داشکال ځواب:

سوال: (۳۳) په بیان القرآن صفحه۱ ۲ ددې آیت لاندې (قال لاینال عهدی الظالمین حاشیة تحتانی یسارالکلام احتج بعض اهل البدع بالایة علی عصمة الائمة الخ) یعنی بعضی بدعتیانوداثمه ؤپه عصمت باندې ددې آیت نه استدلال کړی دځواب حاصل داده چه الله تعالی دانبیاؤامامت خپل ځان طرف ته منسوب فرمایلی، اوامامت متنازع فیه بوجه شوری دمخلوق په طرف منسوب ده. داشکال سبب داده چه دغه بدعتیان دغه امامت هم منصوص عن الله قبلوی اودهمدی لپاره دخلفاءثلاثه دامامت منکردی چه هغوی خلکوامامان کړی ؤو، اوحضرت علی رض الله تعالی دوحی په ذریعه امام جوړ کړی ؤ؟

الجواب: تاسوپه ځواب کې غورندی کړی مادځواب ټول عبارت لیدلی ده، دځواب حاصل منع ده اودمنع لپاره دسندضرورت نشته اوکه تبرعاًپیش کولی شی په هغه کې قدح مضردمنع نده، ددی منع حاصل احتمال وی، اواحتمال دسند دهدم باوجودهم باقي ده دځواب خلاصه داده چه ددې په خاطرچه احتمال ده چه مراددامامت نه نبوت وی لهذادعصمت غیرنبی لپاره لازمیدل نه لازمیږی وړاندې ددې احتمال یوسندده چه اسنادالی الله مرجح ده ددې احتمال نه پس اول خوکه دغه مرجح بالکل منعدم شی دغه وخت هم مضرنده دوهم داتراوسه ددې انعدام هم نشته ترڅوشیعه په خپلی دغی دعوی امامت علی الی الله باندې دلیل رانه وړی؟ ۱۸محرم سـ۱۳۴۷ھ (تتمه خامسه ص۲۲۹)

داتی المال علی حُبه دضمیردارجاع دالله پرطرف وجه:

سوال: (۳۴) په ص۸۸ دبیان القرآن کې په وآتی المال علی حبه الخ کې حضوروالادحبه ضمیرمرجع الله تعالی گرځولی ده حالانکه دیفسربعضه بعضاد قاعدی په اساس خپله الحال

هم ددې مرجع گرځیدلی شی ځکه چه دلن تنالو البرحتی تنفقو اممّاتحبون نه هم معلومیږی چه خپل محبوب مال دالله په لارکې مصرف کړی نوعظیم اجرده،دترجیح وجه باندې پوه نشوم چه دواړه لفظونه دضمیرمرجع کیدلی شو.مگرحضرت والاقریب پریخودوسره بعیدغوره کړو.همدارنگه دعلی لفظ هم دفی المال په ځای په مرجع جوړیدوکې مویدده،یعنی دفی حبه په ځای علی حبه سره هم دامرآخرترجیح معلومیږی ؟

جواب :دتفسیردکتابت په وخت کې خودترجیح وجه په یاده نه وه مگراوس می یوه وجه په ذهن کې ده هغه داده که کوم منفق ته دمال هیڅ محبت نه وی مگرپه خالص نیت سره ئی (چه همدامراددمحبت حق دی) خرچ کړی نوبالاتفاق هغه انفاق موجب مدح ده اودمال په مرجع جوړولوکې دمدح عدم استحقاق لازمیږی اوپه لن تنالوالبر....کې دماتحبون نه مراد: مایرغب فیه عادتالکونه نفیساًده یعنی نفیس ځیزخرڅ کړی لکه چه په بل آیت کې دی (انفقوامن طیبات ماکسبتم الی قوله ولاتیمموالخبیث منه تنفقون اودعلی اوفی فرق باندې پوهیدل دادیب کارده ماته په دې کې زیات دخل نشته البته درروایتونونه دومره معلومیږی چه علی کله کله دلام په معنی هم راځی لکه چه په یوحدیث کې دی (تنکح المرأة علی ای خصال الخ رواه احمدباسنادصحیح والبزاروابویعلی وابن حبان فی صحیحه اوپه بل حدیث کې همدامضمون په دغوالفاظوسره ده تنکح المرأة لاربع الخ رواه البخاری ومسلم وابوداؤد والنسائی وابن ماجة (کذافی الترغیب) په دې روایتونوکې په یوځای کې دعلی اوپه یوځای دلام راتلل ځماپه مدعاکې صریح ده په همدې ترتیب علی حبه ته دلحبه په معنی ویل به صحیح وی،نوددې کوم دلیل نشته چه دلته علی راجح شی فقط ۱۸محرم سـ۱۳۴۷ھ (تتمه خامسه ص۲۳۰)

دخطب ماثوره اوبیان القران تفسیردبعضی مضامینوتحقیق:

سوال :(۳۵)داحقراحمدحسن لخوادوالادرجات حضرت سیدی ومرشدی دام ظلکم العالی په خدمت کې وروسته دمسنونه تحیی نه عارض یم چه که دجناب والاپه نزدلاندې مضامین صحیح وی اودرای عالی سره مناسب وی نوپه ترجیح للراجح کې درج کړی شی؟ (۱) په ماثوره خطبه (صفحه ۴مطبوعه احمدی علی گړھ) خطبة اولی من قوله یاایها الناس الی قوله یخاف سیفه وسوطه) داخطبه ابن ماجه روایت کړی ده،ص۷۷مجتبائی دهلی اوددې په

سندکې عبدالله بن محمدالعدوی ده.دکوم په باره کې چه تقریب کې دالیکلی شوی دی (ص۱۱۱) مجتبائی دهلی متروک رماه وکیع بالوضع من السابعة اه اوفی التهذیب جلد۶صفحه ۲۱روی له ابن ماجة حدیثاًواحدافی صلواة الجمعة وفیه غیرذلک قلت وقال البخاری لایتابع علی حدیثه وقال وکیع یضع الحدیث وقال ابن حبان لایحل الاحتجاج بخبره وقال الدارقطنی منکرالحدیث وقال ابن عبدالبرجماعة اهل العلم بالحدیث یقولون ان هذاالحدیث الذی اخرجه له ابن جامة من وضع عبدالله بن محمدالعدوی وهوعندهم موسوم بالکذب.اه نوداحدیث په هیڅ درجه کې داعتمادقابل نده موضوع اوجوړشوی ده.اوداخطبه په جامع الاثارص۵۰باب اشتراط الامام لهاکې هم مختصرامذکورده دابن ماجه په حواله سره.

(۲) په خطب ماثوره ص۳۷کې دسیدتناوجدتناحضرت فاطمة رضی الله تعالی عنها وارضاها دنکاح خطبه دریاض النضرة حاشیه دحصن حصین په حواله سره نقل شوی ده، اودسند تفصیل ندی کړی شوی.دا خطبه هم موضوع ده لکه چه په اللالی المصنوعه ص۲۰۲ ۲۰۷کې محقق ده.همدارنگه په اصلاح الرسوم ص۲۷مطبوعه فخرالمطابع لکنهوکې هم ددې خطبې حواله اودامضمون هم شته چه حضورﷺ ارشادفرمایلی چه ای انسه راشه اوابوبکر،عثمان،عمر،طلحه اوزبیراویوجماعت دانصاروراوغواړه، دغه ټول صاحبان حاضرشول اوحضورﷺ یوه بلیغه خطبه لوستلوسره ایجاب اوقبول وکړاھ.نودا مضمون هم موضوع ده لکه چه په اللالی ص۲۰۶کې ئی تحقیق شوی ده.(۳) په بیان القرآن تفسیرج۱۱ص۸۹انا انشأناهن انشاءً کې دهن ضمیرځومره ښځوپه طرف راجع کړی ده په کوم سره چه عامی ښځی مرادیدلی شی،ددنیاهم اوحوری هم اوظاهرسیاق دقرآن مقتضی ده چه ضمیرصرف دحوروپه طرف راجع کولی شی ومشی علیه فی جلالین ص۴۴۴ج۲فقال ای الحورالعین من غیرولادة اه اوپه دې باب کې چه کوم حدیث تحریرکړی شوی ده بلفظ کمافی الروح عن الترمذی وغیره مرفوعاًان المنشات اللاتی کن فی الدنیاعجائزعُمشاًرمصاًاه داحدیث ترمذی په روایت کولوسره ددې تضعیف ئی کړی،اودهغه درواتونه ئی دوٴوته ضعیف ویلی دی (ج۲ص۱۲۲)، اوحدیث لفظ په ترمذی کې داده چه ان من المنشات الاتی کن فی الدنیا عجائزعمشارمصاًاھ،نوداحدیث ددې قابل نده چه دقرآن ظاهری سباق لپاره صارف وگرځی.لهذادضمیرمرجع صرف حوری گرځول ضرورشول ۱۲رجب سـ۳۳۶ھ)

دمولاناځواب

مناسب ده صرف نمبر ۳کې یوامردتحقیق قابل ده،هغه داچه په باب المزاح کې حدیث ده چه حضورعلیه السلام یوی بوډی سره ټوقه وکړه اوچه کله هغه پریشانه شوه نوحضورعلیه السلام په همدی آیت سره دخپلی ټوقی تاویل وکړ،نوددې دتطبیق څه صورت ده؟

دپورتنیواهل علموبل خط

داحدیث دهغه وخته پورې په حسن یاصحیح سندسره نده میلاوشوی،رزین وغیره روایت کړی ده اودصحت په تقدیرتطبیق داسي کیدلی شي چه دکلام سیاق خومقتضی ده ددې امرچه مرجع حوردی مگردحوروپه حکم کې ددنیانساءهم دغیرمتلووحی په ذریعه داخل فرمایلوسره آیت لوستل کیږی لکه چه دتطهیرآیت کې دسیاق په اعتبارسره ازواج مطهرات مراددی،اودحدیث په بناءسره بعضی محققینوحضرت فاطمه وغیرهم هم داخل کړی ده،اودمزاح حدیث هم ترمذی دحضرت حسن بصری نه مرسلاروایت کړی ده(قال اتت عجوزالنبی فقالت یارسول الله ادع الله ان یدخلنی الجنة فقال یاام فلان ان الجنة لاتدخلهاعجوزقال فولت تبکی فقال اخبروهاانهالاتدخلهاوهی عجوزان الله تعالی یقول انانشاناهن انشاءفجعلناهن ابکارالایت)لکن ددې سندضعیف ده اوضعیف ترڅنگ مرسل هم ده دکوم په قبول چه اختلاف ده،اگرکه سندصحیح هم وی،بیامرسل هم دحضرت حسن کوم چه دمرسل کیدوپه حیثیت هم مختلف الاعتمادده نودترمذی داحدیث ضعیف الاسناداومرسل دي.

دمولناځواب

دسندپه تحقیق کې په هغوی باندي اعتمادکوم لهذاددې متعلق هیڅ هم نه وایم،البته کومه وجهه دتطبیق چه لیکل شوی ده هغه نه چلیږی ځکه چه دهغوی تلاوت په کوم طرزسره شوی ده دهغی نه معلومیږی چه خپله همدآیت په خپل مدلول سره عام ده،کنه دده داستدلال په طرف به ئی لارښونه نه فرمایله کله چه دادتطبیق وجه نه چلیږی نوبیادحدیث باطل المتن کیدل لازمیږی نه ضعیف،اودمعنی بطلان خپله دوضع دعلاماتونه ده،حالانکه دیته چاموضوع ندی ویلی،نودهمدی تفسیرحفاظت ضرورشواودهغه داتوجیه کیدلی شی چه په آیت کې دوه احتماله ؤیوداچه دمرجع اوضمیرمصداق یووی،دوهم داچه ضمیرعام وی دمرجع نه کوم ته چه ساتخدام وائی فی نفسه دغه دوه احتماله ول مگرپه حدیث سره احتمال

آخرته ترجیح وه اودترجیح احدالمحتملین اوتائیداحدالشقین لپاره ضعیف حدیث هم کافي ده (ترجیح خامس ص۸۴)

دخط په بعضی مضامینوباندي په تحقیق داعتراضاتوذکر:

سوال:(۳۶)حضرت اقدس مدظله العالی دتسلیماتوآداب نه بعدپه خطاب ماثوره مع جوابات عرض ده،په امدادالفتاوی دذی الحجة میاشت کال ۱۳۳۲ھ کې دری اعتراضونه دخطب ماثوره اوبیان القران دتفسیرپه بعضی مضامینودبنده نظرولگیده زړه می غوښتل چه دبنده په نزدچه کوم حق ده هغه ظاهرکړم لهذاپه ادب سره عرض ده چه په بیان القرآن کې څه لیکل شوی دی ډیرصحیح دی،اوراجح دی په ترجیح الراجح کې دهغه خلاف په ظن حقیرکې درج کول مناسب ندی اینده دحضورمرضی.

داول اعتراض ځواب:

عبدالله بن محمدالعدوی دابن ماجه دحدیث راوی اگرکه مطعون ده مگرپه کنزالعمال ج۴ص۱۵۲کې همداحدیث برمرعدق عن جابرنقل کړی،اوبرمرعدق عن ام عبدالله الدوسی په دی لفظ سره روایت کړی (الجمعة واجبة علی کل قریة فیهاامام وان لم یکن الاربعة اھ اوحافظ زین الدین عبدالرووف المنادی دجامع صغیرشارح په خپل کتاب جامع الازهر۱۱۷ج۱(قلمی) کې برمزطس عن ابی سعید الخدری په ذي لفظ سره روایت کړی ده(ان الله کتب علیکم الجمعة فی مقامی هذافی شهری هذافی عامی هذاالی یوم القیامة من ترکهامن غیرعذرمع امام عادل اوامام جائزفلاجمع الله شمله ولابورک له فی امره الاولاصلوة له الاولاحج له ولازکوة له ولاصدقة له ثم قال وفیه موسی ابن عطیة الباهلی ثم یترجم وبقیة رجاله ثقات وقال العینی فی عمدة القاری ص۲۶۸ج۳والعجب من هذاالقائل انه یستدل علی عدم اذن السطان لاقامة الجمعة بالایماءویترک مادل علی ذلک حدیث جابراخرجه ابن ماجه وفیه من ترکهافی حیاتی اوبعدمماتی الخ رواه البزارایضاورواه الطبرانی فی الاوسط عن ابن عمرمثله فان قلت فی سندابن ماجة عبدالله بن محمدالعدوی وسندالبزارعلی ابن زیدبن جدعان وکلاهمامتکلم فیه قلت اذاروی الحدیث من طرق ووجوه مختلفة تحصل له قوة فلایمنع من الاحتجاج ولاسیمااعتضدبحدیث ابن عمراوصاحب فتح القدیرهم دابن

ماجه حدیث داحتجاج په معرض کی پیش کړی ده،حیث قال رواه ابن ماجة وغیره اقول فهذالحدیث له اصل معتدبه فیصح علیه الاعتماد والله اعلم

ددوهم اعتراض ځواب:په خطب ماثوره کې دسیدتناسیدة انساءفاطمه الزهراءرضی الله عنهادنکاح خطبی متعلق هم لګ تشددشته همداحدیث دانس اوبلیغه خطبه علامه قسطلانی په مواهب لدنیه ص۵ج۲کې دابوالخیرقزوینی حاکمی اوابن عساکراوابن شاذان نه نقل کړی ده اوزرقانی ص۷ج۲کې ویلی دی ثم حدیث انس هذاقال ابن العساکرغریب فیه مجهول واقره الحافظ فی اللسان واشارة صاحب المیزان الی انه کذب مردودة کیف وله شاهدعندالنسائی باسنادصحیح عن ابن بریدة الخ والله اعلم

ددریم اعتراض ځواب:په بیان القرآن تفسیرباندې اعتراض نودهغه ځواب داده چه په بیان القران کې کوم څه دارجاع ضمیرپه باب لیکل شوی دی بالکل صحیح اوراجح دی.ځکه چه په مرجع دضمیرانشاناهن کې دمفسرینودوه قوله دی یودفرش په طرف اودادابوعبیده اختیارده کماذکره ابن حبان فی تفسیره اودوهم دحورعین په طرف کمااختاره الزجاج وتبعه السیوطی فی تفسیره وذکرله وجوهاثلث فی حادی الارواح بمالایغنی ولاینفع مګرپه دواړواعتبارونوسره تعمیم انسب ده.فی الکشاف وفرش مرفوعة نضدت حتی ارتفعت اومرفوعة علی الاسرة وقیل هی النساءلان المراة یکنی عنهابالفراش مرفوعة علی الارائک قال الله تعالی هم وازواجهم فی ظلال علی الارئک متکئون ویدل [1]– علیه قوله تعالی اناانشاناهن انشاءوعلی التفسیرالاول ضمرلهن لان ذکرالفراش وهی المضاجع دل علیه انشاناهن انشاءای ابتدءناخلقهن ابتداءجدیدامن غیرولادة فامان یراداللاتی ابتدئ انشاؤهن اواللاتی اعیدانشاؤهن اه وهکذافی غایة البیان وقال ابن القیم فی کتابه حادی الارواح الی بلادالافراح (ج۱ص۳۵۵) وقال تعالی اناانشاناهن انشاءالخ اعادالضمیرالی النساءولم یجرلهن ذکرلان الفرش دلت علیهم اذهی محلهن وقیل الفرش فی قوله تعالی وفرش مرفوعة کنایة عن النساءکمایکنی عنهن بالقراریروالازریروغیرهاولکن قوله مرفوعة یابی هذاالاان یقال المرادرفعة القدرقدتقدم تفسیرالنبی ﷺ للفرش وارتفاعهافالصواب انهاالفرش نفسهاودلت علی النساءلانهامحلهن غالباه وفی الکبیر

[1] وجه الدلالة فیه ان الضمیریعودعلی المذکوربخلافه علی الاول فانه یعودعلی مافهم من السیاق الخ خفاجی ج۴ص ۱۴۴

الضمیر فی انشاناهن عائدالی من فیه ثلثة اوجه ثالثهاانه عائدالی معلوم دل علیه فرش لانه قدعلم فی الدنیاوفی مواضع من ذکرالاخرة ان فی الفرش خطایاتقدیره فی فرش مرفوعة خطایاهامنشان الخ،باقې ارجاع ضمیرالی الحورالعین) نوداخپله دسیوطی ددرمنثوردتفسیرخلاف ده فانه اخرج هذه الروایة المضعفة عن الفریابی وعبدبن حمیدوهنادوالترمذی وابن جریروابن المنذروابن ابی حاتم وابن مردویة والبیهقی عن انس وذکرله شواهدمن حدیث سلمة بن یزیدالجعفی وعن الحسن وعن عائشة من شاء فلیطالع اوامام رازی دیته بعیدهم ویلی دی(فی الکبیراحدهاالی حورعین وهوبعیدلبعدهن ووقوعهن فی قصة اخری اه اوکه په غورسره ملاحظه وکولی شی نودجنت دحورونه مرادول زیات ظاهردی) نظراالی الفاظ القرآن قال الامام الرازی قوله تعالی اناانشاناهن یحتمل ان یکون المرادالحورفیکون المراد انشاءالذی هوالابتداءویحتمل ان یکون المرادبنات آدم علیه السلام فیکون انشاءبمعنی احیاءالاعادة وقوله تعالی ابکارایدل علی الثانی لان الانشاءلوکان بمعنی الابتداءیعلم من ذلک کونهن ابکارامن غیرحاجة الی بیان ولماکان المراداحیاءبنات ادم قال ابکاراای نجعل هن ابکاراوان متن ثیبات اه اوکه په روایتونوباندې سترګی وغورځول شی نودترمذی دروایت نه سواپه دې کثرت سره روایات دی چه دآدمیاتومرادکیدل تقریباًدهغونه متعین دی،(فی حادی الارواح الی بلادالافراح ج۱ص۳۵۶مصری قال قتادة وسعیدبن جبیرخلقناهن خلقاًجدیدااوقال ابن عباس یریدنشاالادمیات وقال الکلبی والمقاتل یعنی نساءاهل الدنیاالعجزالشمط یقول تعالی خلقناهن بعدالکبروالهرم بعدالخلق الاول فی الدنیاویؤیدهذاالتفسیرحدیث انس المرفوع هن عجائزکم العمش الرمص رواه الثوری عن موسی بن عبیدة عن یزیدالمرقاشی عنه ویؤیده ماروه یحیی العمانی حدثناابن ادریس عن لیث عن مجاهدعن عائشة ان رسول ﷺ دخل علیهاوعندهاعجوزفقال من هذه فقالت احدی خالاتی قال امانه لایدخل الجنة العجوزفدخل علی العجوزمن ذلک ماشاءالله ﷻ فقال النبی ﷺاناانشاناهن انشاءخلقاًاخریحشرون یوم القیامة حفاة عراة غرلااول من یکسی ابراهیم خلیل الله ثم قرء النبیﷺ اناانشاناهن انشاءقال ادم بن ابی ایاس حدثناشیبان عن الزهری عن جابرالجعفی عن یزیدبن مرة عن سلمة بن یزیدقال

سمعت رسول ﷺ یقول فی قوله انا انشأناهن انشاءقال یعنی الشیب والابکاراللاتی کن فی الدنیاقال ادم وحدثناالمبارک بن فضالة عن الحسن قال قال رسول ﷺ لایدخل الجنة عجوزفبکت عجوزفقال رسول ﷺ اخبروها یومئذشابة ان الله عزوجل یقول انا انشأناهن انشاء(اقول هذه الروایة رواهاالترمذی فی الشمائل ص۱۸نحوها) وقال ابن ابی شیبة حدثنااحمدبن طارق حدثناسعدبن ربیع حدثناسعیدبن ابی عروبة عن قتادة عن سعیدبن المسیب عن عائشة ان النبی ﷺ اتت عجوزمن الانصارفقالت یارسول لله ادع الله ان یدخلنی الجنة فقال نبی ﷺ ان الجنة لایدخلهاعجوزفذهب نبی ﷺ فصلی ثم ارجع الی عائشة فقالت عائشة لقدلقیت من کلمتک مشقة وشدة فقال رسول ﷺ ان ذلک کذلک ان الله اذاادخلهن الجنة حولهن ابکارااه اقول وروی صاحب المشکوة فی باب المزاح حدیثافی هذاالمعنی عن انس وقال رواه رزین وفی شرح السنة بلفظالمصابیح) اوکه دآیت مختص بالعجائزکیدل ددغوحدیثونونه (کوم چه دتعددطرف اواعتضادبعضهابعضاپه وجه صالح للاحتجاج دی) ونه منل شی نوکم ازکم عام خومنل پکاردی.نه داچه صرف دحورعین په طرف ضمیرراجع کولی شی.اوصرف همغه مرادوی.(فی حاوی الارواح ص۳۵۸والحدیث لایدل علی اختصاص العجائزالمذکورات بهذ الوصف بل یدل علی مشارکتهن للحورالعین فی هذه الصفات المذکورة فلایتوهم انفرادحورالعین عنهن بماذکرمن الصفات بل هی احق به منهن فالانشاءواقع علی الصنفین والله اعلم) اوداحقرداخیال ده چه حورپه عربی کې دحوراءجمع ده اوحوراءهغی ښائسته ښځی ته چه سره اوسپینه ډیری توری اوسپینی سترګووالاته عام له دینه چه من غیرولادة وی یابعدولادت. فی حاوی الاروح ص۳٤٤والحورجمع حوراءوهی المرأة الشابة الحسناء الجمیلة البیضاء شدیدة سوادالعین وفیه ص۳٤٥وقال ابوعمرالحوران تسودالعین کلهامثل اعین الظباء والبقرولیس فی نبی ﷺ حوروانماقیل للنساء حورالعین لانهن شبهن بالظباءوالبقراه) بیاځه وجه ده چه حورالعین ته دضمیردارجاع په صورت کې عام جنتی ښځی مرادنه وی لیتطابق الحدیث والقرآن وفی شرح الشمائل لعلی القاری ص۳۳ج۲وجعل بعض المفسرین ضمیرانشأناهن للحورالعین علی مایفهم من السباق ایضاً فالمعنی خلقناهن کاملات من غیرتوسط ولادة وهوالذی ذکره البیضاوی وتبعه الحنفی وابن الحجرفی الشرح هذاالحدیث لکن علی هذاوجه المطابقة بین الحدیث والایة

غیرظاهرفالا ظهران یجعل الضمیرالی نساء الجنة باجمعین اه وفی الصاوی ج٤ص۱۲۷حاشیة الجلالین ای الحورالعین من غیرالولادة الخ اشاربذلک الی ان الضمیرفی انشأناهن عائدالی الحورالعین المفهومات مماسبق وهذااحدالقولین وقیل هوعائدالی نساءالدنیاومعنی انشأناهن اعدناانشاءهن ویؤیده ماوردعن ام سلمة الخ ویصح عودالضمیرالی ماهواعم من الحورالعین وهونساءالدنیا وهوالا نسب بالادلة.

دصاحب فتوی لخوادپورتنی خط ځواب:

په مذکوره شبهاتوکې دسندمتعلق خودتحقیق نه کیدلوپه وجه ماهیڅ ندی لیکلی مګردتفسیرمتعلق ماهمغه ځواب ورکړی کوم چه تاسولیکلی ده صرف داجمال اوتفصیل فرق ده کوم چه په مضمون مطبوع ستاسوله نظره تیرشوی ده ددې په بقیه کې تاسوداهم ملاحظه وفرمائي لکن ستاسوکلام دزیات مفصل کیدوپه سبب زیات مفیدده لهذابنده هغه هم بعینه اوبتمامه په ترجیح الراجح حصه سابعه جزء ویلی ده فقط ۱محرم ۳۷ھ (ترجیح الراجح ص۹۷)

دتفسیردبعضی مقاماتوتحقیق:

سوال :(۳۷)په بیان القران ج۲ص۵۳س۱۷-۱۸-۱۹کې راغلی دی چه اوهغه (وخت هم دیادولوده چه کله تاسو(ص)دسهارپه وخت دخپل کورنه(داحددغره دمیدان په طرف) روان شوی (چه هلته په رسیدوسره) دمسلمانانو(کفاروسره) مقابلی کولولپاره (په مناسبو) مقامونوباندې راتول ول الخ اوپه معالم.کشاف وغیره کې راغلی دی خرج یوم الجمعة بعدصلوة الجمعة واصبح بالشعب من أحد.نوپه دی روایت اوترجمه کې تعارض ظاهرده،هواکه دغدومعنی دمطلق ذهاب لپاره راشی نوتعارض لری کیږی،مګرهیڅاهم دلته دغدومعنی مطلق ذهاب ندی إخستی دځه مودی نه بعدپه همدی شبهی می په تفسیرابن جریرکې نظروغورځیده اودهغه ځواب ئی داورکړی: أن النبی ﷺ وان کان خروجه للقوم کان رواحافلم یکن تبوئه عندخروجه بل کان ذلک قبل خروجه لقتال عدوه کانت تبوئه قبل مناهضة عدوه عندمشورته علی اصحابه بالرائ الذی راه لهم بیوم اویومین اه باختصار، اوداځواب ئی په اثاروسره ثابت کړی ده نوپه دې توجیه سره خوتعارض رفع شوخوپه بیان القران د(داحددغره دمیدان په طرف) قیدددې توجیه منافی ده؟

جواب :په دې باب مې درواياتوتتبع نه وه کړی،نظربه کولی شی،مګرکله چه آثارموجوددی دهغو مقتضی ته به دترجمی په عبارت باندې ترجيح وي.لان المنقول اولی بالاتباع (ترجیح خامسه ص۸۷)

دبیان القران دتفسیردبعضی مقاماتوتحقیق:

سوال :(۳۸)ددې لپاره چه دبيان القرآن تفسيردمطالعی وخت کې دخادم په ناقص فهم کې بعضی شبهی پیداشوی چه هغه دوالاجناب په خدمت کې پيش کوی اوالتجاءکوی چه حضرت په ځواب سره تشفی وفرمائي (۱) دبيان القرآن ج۱۲ص۵۲دسوره مزمل لاندنی حاشیی دص په يسارکې راغلی دی.وطأمو اطئة القلب واللسان اه په معالم کې دی چه قرأابن عامروابوعمروطأ بکسرواوممدودلمعنی المواطاة والموافقة وقرأالآ خرون بفتح الواووسکون التاءاه) نوځرګنده شوه چه دچاچه مواطاة معنی ده هغه بالکسروالمدده کوم چه دحفص قرأت نده،نوپه دې مقام باندې دحفص دقرأت دترک کولوکومه وجه نده معلومه.ځکه چه تفسيرمن اوله الی آخره دحفص په قرأت باندې مبنی ده،شايددجلالين په عبارت سره دهوکه شوی وی.ځکه چه په هغه کې بلابيان قرأة مواطاة القلب معنی ليکلی ده.(۲) دبيان القران ج ۱۲ص۵۳ س۱۳ دمزمل سورت کې راغلی دی.البته دناشئه لفظ نه ظاهراً دآخرافضليت معلومیږی .آه.په قاموس کې دی چه:اوهی (ای ناشئة) مصدرعلی فاعلة اواول النهارواللیل اواول ساعات اللیل اوکل ساعة قام لهاقائم باللیل اوالقومة بعدالنومة اه) ددينه دامفهوميږی چه ناشئه اول اوآخردشپی ته شامله ده اوهمداوجه ده چه سلفومختلف تفسیرونه کړی دی لکه چه دعبدالله بن عباس نه طبری روایت کړی چه ان اللیل کله ناشئة،اودمجاهدنه ئی روایت کړی چه کله شئ بعدالعشاءفهوناشئة،نوپه ناقص فهم کې دناشئه لفظ نه وجه دافضليت په پوهه کې رانغلو؟(۳) په بيان القران ج۱۲ص۵۳ س۱۲دنازعات سورت کې راغلی دی:دې صورت کې دې الخ شايدلیکونکی نه دقالوا ترجمه هيره شوی وی؟

جواب : اوس ماته دبیان القران تفسيرميلاونشوهغه ته په ليدلوسره می شايدڅه زيات ليکل کړی شوی وای.لاس په لاس چه څه په خيال کې راځی عرض کوم ئي؟ (۱)څه عجب ده چه دجلالين نه دهوکه شوی وی.لکه چه په سوال کې ئی ليکلی دی دفتح واوپه قرات کې چه

دحفص هم همداقرات ده همداترجمه کيدل پکاردی،چه دشپی پاڅيدل ښه موثردی،(دنفس په ځپلوکې الخ.(۲) غالباًپه بعضی اقوالوباندې ئی دغه استدلال مبنی کړی ده: القومة بعدالنومة مثلهافی الکشاف عن عائشة جزماً (۳) ممکن ده چه ځمانه پاتې شوی وی اوس داسې کيدل پکاردې.وی ويل چه په دې صورت کې الخ.
۲۲ذی الحجة سہ۱۳۳۹ھ (ترجيح خامس ص۱۲۴)

دخیط دلفظ دترجمی په خط سره تحقیق:

سوال :(۳۹)قوله تعالی حتی یتبین لکم الخيط الابيض من الخيط الاسود) کې دخيط ترجمه په خط سره شوی ده ددې وجه می په ذهن کې رانغله ددې لپاره چه خيط معنی خوخط نده که په دې کې کومه خاصه نکته وي نوبيان ئی وفرمائی ؟

جواب :دادخط ترجمه په حقيقی مدلول سره نده په مجازی مدلول سره ده دخيط نه مراددتوروالی اوسپينوالی کرښی دی،هغوته په محاوره کې دتوروالی اوسپينوالی خط وائی.ددې لپاره چه دالفظ دنښی اوکرښی دلفظونونه فصيح وه لهذاهمدااختيارکړی شوه.۳صفرسہ۱۳۴۲ھ (ترجيح خامس ص۱۳۲)

داکتبهالفظ دترجمی تحقیق:

سوال :(۴۰)جناب په پاره ۱۸رکوع ۱۲کې داکتتبهاترجمه په بل باندې ليکل اخستی ده سره کړی ده لکن بل مترجم دقرآن شريف ليکل اخستی دی.ليکل ليدلی دی.آيااکتتاب متعدی ده يادمتعدی اولازمی دواړوپه شان راتلی شی؟

جواب :دواړه ترجمی صحيح دی،کمافی روح المعانی ومرادهم کتبهالنفسه والاستاد مجازی کمافی بنی الاميرالمدينة اويقال حقيقة اکتتب امربالکتابة فقدشاع افتعل بهذا المعنی کاحتجم وافتصد امربالحجامة والفصد ،النورص۹جمادی الاخری سہ۵۴ھ)

دبیان القران دتفسیردبعضی عبارت تحقیق:

سوال :(۴۱)نن می دبيان القرآن په تفسيرباندې سترګی ولګيدی په ص۱۰۳مطبع مجتبائی دهلی مطبوعه ۱۳۲۲ھ می داعبارت ولوست.(دقران اوتمتع په صورت کې دقربانی په ورحوکې دحرم په حدودوکې دیوه څاروی ذبح کول واجب ده اودچاچه وسع نه وي

لس ورځی روژه نیول ضروری دی اوه روژی الخ داعبارت په ظاهرکې دآیت هم خلاف ده اودفقه هم خلاف ده ځکه چه دلسم نه وړاندې په قرآن اوتمتع کې دری روژی ضروری دی،اواوه دحج نه دفراغت وروسته نیول،په همدی شان که لسم نه مخکی اوه روژی الخ هم خلاف ده ځمایقین ده چه دکاتب اومطبع غلطی ده ددری په ځای ئی اوه اوداوه په ځای ئی دری لیکلی دی،ددې په خاطرچه په مسائلوباندې ځماباورۀ،بیامی کتابونوته هم رجوع وکړه لهذااما اصلاح وکوله که دغه اصلاح درسته وي نوخبراوکه دحضورپه تحقیق کې کوم بل صورت وي نواطلاع مرحمت وفرمائی؟

جواب :داځماسبق قلم ماددې اشاعت هم کړی دی،اوس ئی دوهم ځل اشاعت کوم ۹/جمادی الاخری سـ ۱۳۴۳ھ (ترجیح خامس ص ۱۵۱)

دالله تعالی دقول بماکانوابه یشرکون دتکیب تحقیق:

سوال :(۴۳)مولوی محمداسحق صاحب په بیان القران دروم سورت آیت ام انزلناعلیهم سلطانافهویتکلم بماکانوابه یشرکون کې ځماترجمه ملاحظه کړه په کومه کې چه مامصدریه اخستل شوی،اوددې ترجمه هیره شوی ده اوشبه ئی کړی ده چه که ددې ترجمه واخستل شي نومجرورضمیربه دماپه طرف عایدوي،اوداما نع ده دمادمصدریه کیدونه،په دې سره معلومیږی چه ماموصوله ده په دې باندې داسوچ وشوچه که ماموصوله شی نودمانه به څه مرادوی،ددې دتحقیق لپاره می دتفاسیروپه طرف رجوع وکړه په جلالین کې ئي داتفسیرکړی (فهویتکلم تکلم دلالة بماکانوابه یشرکون،ای یامرهم بالاشراک، مگرپه دې کې هم به ته تعرض نشته،ددې په حاشیه جمل کې داتفسیرده (قوله بماکانوالباء للتعدیة فمامصدریة بدلیل قوله ای یامرهم بالاشراک لکن یبعده الضمیرفهوقوله بماکانوابه فانه عائدعلی ماوالمصدریة لایعودعلیهاالضمیرفالاحسن کماقال غیره انهاموصولة ای بالامرالذی کانوا بسببه یشرکون اه شیحنا) هغه په جلالین باندې اشکال کولوسره ماموصوله گرځولی ده اوهغه ئی بالامر الخ سره مفسرکړی،لکن ددې استبعاد ظاهرده،بیامی دکشاف حاشیه ولیدله په هغه کې ئی داتفسیر کړی ومافی بماکانوامصدریة ای یکونهم باالله یشرکون هغه مامصدریه گڼلوسره ددې اشکال داځواب ورکړی ده چه مجرورضمیردماپه طرف راجع نده بلکه دالله په

طرف ده،په دې کې استبعادهم نشته اواشکال هم نشته په ترجمه کې دومره اوچتیدل پکاردی چه خدای سره. ۳شوال سـ۱۳۴۳ھ (ترجیح خامس ص۱۵۸)

دسیدمحمدحسن صاحب مانگرول صلع کاتهیادارپه

ځواب کې دبیان القران دتفسیردبعضی مقاماتوتحقیق:

اول مقام: دفمن کان منکم مریضااوعلی سفر) په تفسیرکې عبارت دمقام قیام سره مشوره یعنی القیام موجودفی اسم ظرفه فماوجه التکرارالاان یقال دقیام دځای نه؟

الجواب :نعم هواولی.

دوم مقام:دآیت یقولون ان اوتیتم هذافخذوه الخ،تفسیرعبارت دکوم ځای نه لیدلی؟ مشوره:په موضح القرآن کې دی.

جواب :ماهم لیدلی دی.

دریم مقام: دکذلک ارسلنافی امة،واقع په سورۀ رعدکې عبارت :اوپه همدی ترتیب الخ لفظ دقوس نه بهرلیکل شوی،مشوره:پدې خاطرچه داترجمه نده تفسیرده نوپه قوسینوکې دننه پکارده.ځواب:ربنتیا.

څلورم مقام:دجئنابکم لفیفاًعبارت په ترجمه تفسیرکې حاضرول به نه کوو.مشوره:نه حاضرول به کوو. ځواب :واقعی.

پنځم مقام: دکهف دسورت په خاتمه کې د-بختی بخت سعد-عبارت مشوره:فارسی لفظ ده.

جواب : فی القاموس :البخت الجدمعرب نودتفسیرعبارت صحیح ده.

شپږم مقام:دلطیفاً خبیراًپه ترجمه کې-عبارت د-رازدال الخ مشوره:دلطیف معنی دسندرازپوه پکارده؟

جواب :فی القاموس العالم بخفایاالامورو دقائقه نوترجمه صحیح ده.

اووم مقام :دالخیل المسومة په ترجمه کې عبارت د-نمبریعنی نښه-مشوره-دنمبرمعنی عدده اوددینه علاوه دانگریزی لفظ.

جواب :مادادنښی په معنی کې هم مستعمله گڼله.لکه چه ددې تفسیرئی هم په نښی سره کړی ؤ،خودڅبی پوهانوسره دمکررتحقیق کولوسره ځماهغه خیال غلط راووت لهذاپه ترجمه کې صرف دنښان لفظ راوړل پکاردی،باقې انگریزی کیدل نواوس خواردوهم شوالبته که نه وي نواولی ده.

اتم مقام: دمافرطنافی الکتاب په تفسیرکې عبارت د-درج راجستر- مشوره :انگریزی ده.

جواب : دسابق په شان که صرف لفظ منضبط پاتې شي کومه چه هلته مذکوره ده-کافي ده.

نهم ځای دسورهٔ مومن فاتبعنابعضهم بعضاپه ترجمه کې-عبارت د-دیوه نه وروسته دیوه نمبرولګول شومشوره :دسابق په شان

جواب : مثال سابق که بدله شي نوداترجمه ښه ده-سلسلهٔ حصاره کړی.

لسم ځای د-یطاف علیهم بصحاف من ذهب واکواب-په ترجمه کې-عبارت دګلاس- مشوره:دګیلاس معنی دشیشی ګرځول مطلقافانظروا-په سورهٔ واقعه کې ئی ترجمه په پیالی سره کړی ده، یعنی هغه ټیک ده.

جواب : داهل زبان نه تحقیق وکولی شوهیڅادشیشی سره خاص کړی نده ممکن دی چه دمشیرصاحب په ژبه کې خاص وی.

یولسم ځای دعلی صلوتهم یحافظون دسال سورت په ترجمه کې-عبارتد-دخپلو لمنځونو پابندی کوی-مشوره:دعلی صلاتهم دائمون په ترجمه کې لمونځ مفردده نودلته دجمع راوړلونه څوغرض ده؟آیاافرادپه صیغه اشمل اواعم نه ؤلکونه مطلقاللجنس-

جواب : ماته په یادندي چه دغه فرق په ترجمه کې اتفاقاًشوی یاقصداًکه قصداشوی وي نوشایدددې فرق دامبنی وی چه ددوام کوم تفسیرشوی ده نوپه یوه یوه لمانځه باندي هم صادقیږی.محافظت دتعددصلوة پورې موقوف ده لهذاپه مومنون سورة اوهمدارنګه دحافظلواسره دبقره سورت کې خپله په قرآن کې صلات راوړل شوی ده اواګرکه په ترجمه کې دمفردلفظ هم کافي ده.خوددې مفردنه چه کوم مرادمتعدده شایددهغه په ترجمه کې ظاهره کړی ؤ.لکن ددې باوجوداولی همداده چه دمفردترجمه په مفردسره وي.

دولسم ځای د«وتختون من الجبال بیوتافارهین» په ترجمه کې عبارت د«ښایسته ښایسته راکوزیدل- مشوره :ښایسته ښایسته کیدوسره راکوزیدل.

جواب :واقعی همدامناسب ده.

دیارلسم مقام په ترجمه کې واوپورته راوړل کیږی دلته تفسیرده لهذاپه قوس کې دننه کیدل پکارده.

جواب :صحیح ده اوددغوځایونونه علاوه ډیروځایونوکې غلطیانی ناسخ هم لیکلی دی. اوهغه دفترمی په مدرسه کې هم محفوظ ساتلی دی که دمونږپه اطلاع سره څوک

تفسیرچاپول غواړی هغه به وروښودل شی ددینه مخکی هم څه داسی غلطیانی محفوظی دی ۱۳محرم سـ۱۳۴۴ھ (ترجیح خامس ص۱۲۲)

ولوان مافی الارض من شجرة اقلام والبحر

یمده من بعده سبعة البحرالخ ایت ترمیم

سوال :(٤٤)دروم په سورت کې واقع دبیان القران ج۹ص۲۵سطر۱۲کې داعبارت ده:«اوه سمندره (درنائی په ځای کې) نوری کیږی،ددې عبارت په ځای داسې عبارت راتلل پکارؤ«اوه سمندره (درنائی په ځای کې) په دې کې نوري شامليږی،۳۰ذی القعدۀ سـ۱۳۴۵ھ (ترجیح خامس ص۱۲۷)

ددریم فصل مندرجه الامدادربیع

الاول میاشت ۱۳۳۵ھ متعلق تحقیق

سوال :(٤٦)ومابرئ الاکمه والابرص ترجمه حضورﷺاودبرص بیمارته ئی فرمایلی دی.لکن په تفسیرکې مابین القوسین (جذام) تحریرفرمایلی دی ددې تحریرڅه منشاده برص کوم ته چه سپین داغ وائی اوجذام کوم ته چه پیست وائی دواړه بیل بیل مرضونه دی په روح البیان تفسیرص۳۲۹کې راغلی:الابرص وهوالذی به برص ای بیاض فی الجلدیتطیربه واذا استحکم فلابرءله ولایزول بالعلاج ولم تکن العرب تنفرق شئ نفرتهامنه وانماخصهما بالذکر للشفاء لانهماممااعیاالاطباء فی تداویهماوکانوا فی غایة الحذاقة فی زمن عیسی علیه السلام وسالواالاطباء عنهمافقال جالینوس واصحابه اذاولدا عمی لابارابالعلاج الخ» اګرکه دیوه سړی په شبهی واردولوباندي بنده دبیضاوی حاشیی نه می هغه ساکت کړی لیکی«والابرص ذوالداءالمعروف وقیل المرادالجذام اذهواشدوالبرص من مقدماته ۱۲(جوامع) لکن تسکین ونه شو،دحضورداطمینان طالب یم،اوتعجب ده چه کوم مفسرددې ترجمه په عربی کې نده کړی؟

جواب :ددې په ځواب کې اول ځواب مذکورالامدادج۳ص۹بابت میاشت ربیع الاول۳۵ھ چه د همداسي سوال په ځواب کې لیکل شوی ؤ» نقل شوی،بیاهغه نقل کولوسره داليکل شوی دی لکن دبیضاوی دحاشیی نه بیاددې دمحتمل کیدواحتمال وشو،معلوم نده چه ددې

صاحب قيل سره ددې کوم دليل ده مکررتحقيق کولی شی،اوترڅوچه تحقيق نه وي تفسيربالجذام ته دمرجوع کيدوپه سبب مرجوع عنه ګڼل کيږي (ترجيح خامس ص۱۲۸)

دجنت داثمارو په فناء داشکال رفع:

سوال :(۴۷)الحمدلله والمنة والصلواة والسلام على خيرالبرية واله واصحابه وسلم امابعدفانى احقرعباد الله تعالى امين الحق البکرمفورى الجهانگيرنگرى البنقالى مولداوالاسحاقى الجمالى تلمذاوالحنفى مذهبااقول واعرض عندخدمکم انه قدخطرخطرة ببالى ووقع خدشته مااعلم عقدهاوليس عندى کتاب احقق فيه ذلک فرجعت اليکم الجواب وهوان الجنة ابدية واثمارهاايضاًکذلک فکيف اکلهاآدم عليه السلام فى الجنة وماصارابدياوکيف نزلت معه خنطة الجنة وصارت غيرابدية ومامعنى الاکل والذوق فى قوله تعالى کلواوذوقوافان کان معناه ازدهان درشکم فروبرون فلايخلواان يکون منهمااولاوالاول يستلزم منه ان يکون الايدى فاتياوهوخلاف ماقالوامن ان الجنة ابدية) که داخدشه داهل السنة والجماعة قواعدومطابق بالتفصيل ليکلوسره راته راواسته وى يقيناعندالله به ماجوروى چه ان الله لايضيع اجرالمحسنين؟

جواب : قال الله تعالى اکلهادائم وظلهاوقال تعالى کلمارزقوامنهامن ثمرة رزقاقالواهذاالذى رزقنامن قبل واوتوابه متشابهادلت الايه الاولى على دوائمهاوبقائهااودلت الثانية على طعمهاوفنائها فوجه الجمع ان المرادبکونهادائمة ايديتهابالنوع لابالشخص کمايشيراليه قوله تعالى واوتوابه متشابهافبهذاتطابقت الايات وتوافقت الروايات وزاحت الشبهات وزالت الاشکالات وهذاظاهرجداً لمن مارس الفنون الشرعية ودارس العلوم السمعية والله تعالى اعلم(امدادج۴ص۱)

په منصوب باندي دمجزوم دعطف

تحقيق السلام عليکم ورحمة الله وبرکاته:

سوال :(۴۷)قدتلوت ذات يوم سورة المنافقين فاوقعنى اعراب بعض اياته فى ريب وهى هذه- وانفقو ممارزقناکم من قبل ان ياتى احدکم الموت فيقول رب لولااخرتنى الى اجل قريب فاصدق واکن من الصالحين- لفظ اکن معطوف على اصدق ولايوافقه فى الاعراب فالمعطوف عليه

منصوب ومعطوف مجزوم فى الکتاب قال صاحب الکشاف فى تفسيرالاية اکن معطوف على محل اصدق الخ اقول ان کان محل اصدق مجزومافکيف صارذوالمحل منصوباوان کان صاحب المحل منصوبافقراة اکون بالنصب مستقيم موافق للقياس النحوى فکيف اختارت القراة المشهورة جزم المعطوف اذهى عن جاوة القياس مصروف والعطف على المحل مخالفاالذى المحل فى غيرهذا الاية مارايناه فهذايطلب الاستنادوالاية محل البحث لايصح بهاالاستشهادوهذا الشک مازال عن قلبى الى الان فارجوامنکم ان تزيلوه بالبرهان والسلام الخامس والعشرون من ذى الحجه سـ۱۳۲۳ھ

جواب :وعليکم السلام ورحمة الله وبرکاته ليعلم ان قوله تعالى فاصدق لکونه جواباللتمنى الذى فى قوله تعالى لولااخرتنى منصوب لفظاولکونه جواباللشرط المقدربعدالتمنى مجزوم محلالان المعنى ان اخرتنى اصدق فاذاعطف عليه قوله واکن جازفيه الوجهان اعتباراللفظ واعتبارالمعنى اى المحل فالمنقول فى المتواترمن القرات اعتبارالمحل وفى شواذاختياراللفظ لان بعضهم قرااکون بالنصب وليس فى اختياراحداالجائزين ايهماکان محذورولماکان هذاالتوجيه منقولاکمافى الروح عن النجاة کابى على الفارسى والزجاج وکذامن سيبوية والخليل باختلاف يسيرفى التعبيرلايرتاب فى صحته وامالاستشهاد فلايحضرفى الان ولاارى اليه حاجة بعدنقل صحته عن ائمة العربية نعم لوقال احدلارى قول هؤلاء حجة لقام اخرولوغيرى ياتى بالشاهدوالله تعالى اعلم وعلمه اتم واحکم. ۲۸ذى الحجه سـ۱۳۲۳ھ (امداد.ج۴ص۱)

دحضرت زکريا ښځه دحضرت مريم خاله وه اوکنه؟

سوال :(۴۸)دجناب تفسيردبيان القرآن ص۱۵ج۲دوکفلهازکريا آيت لاندي دجناب ارشادده لکه چه زکريا عليه السلام دخپلی ترجيح داوجه فرمايلی چه ځماپه کورکې دهغوی خاله (ترور) ده اوخاله دمورپه منزله وي الخ اوپه بيضاوی تفسيردآل عمران سورت ددې اذقالت امراة عمران رب انى نذرت لک مافى بطنى محرراًالايت آيت لاندي ئی ليکلی دی ويرده کفالة زکريافانه کان معاسراًلابن حاثان وتزوج بنته ايشاع وکان يحيى وعيسى عليهماالسلام ابنى خالة من الاب الخ دجناب دتفسيرنه معلوميږی چه دحضرت زکريا عليه السلام ښځه دحضرت مريم خاله ده،اودبيضاوی دتفسيردغه مذکوره عبارت نه معلوميږی چه هغه دحضرت مريم خوروه،اوحضرت عيسى اويحى عليهماالسلام دواړه خاله ځامن وروڼه

ول، کومه خبره صحیح ده یاځماپه پوهه کې نه راتله همدارنگه ایشاع دزکریاعلیه السلام بل نوم ده یاکوم بل پیغمبرده؟

جواب: په درمنثورکې دعبدبن حمیدپه روایت اوابن جریراوقتاده نه همداقول نقل کړی ده کان زکریازوج خالتهااوپه مظهری تفسیرکې هم دابن جریرروایت اوعکرمه اوقتاده اوسدی همداقول نقل کړی ده چه حضرت زکریاویلی دی چه زه دټولونه زیات حقداریم، ځماپه نکاح کې دهغه خاله اشباع بنت فاقوداده. اوپه درمنثورکې داخت کیدلوقول هم نقل کړی ده، اودبیهقی په روایت هغه ابن مسعود. ابن عباس اوبعضی صحابه وطرف منسوب کړی ده اوددی لپاره ددی پوري کوم شرعی حکم متعلق نده لهذاپه کوم قول قائل کیدلوکې هم مضائقه نشته اواوس بیضاوی ماته میلاونشوه. لهذادهغه دعبارت متعلق هیڅ نشم لیکلی

۲رمضان کال ۴۷ه (النورص۱۱ ذی القعده سـ۴۷ه)

په تفصیل البیان باندي تنقید:

سوال: (۴۹) دبعضی احبابوتحریربسم الله الرحمن الرحیم حامداومصلیاامابعد: مادکتاب تفصیل البیان فی مقاصدالقران دیباچه اودمصنف صاحب هغه خط چه دکتاب سره یوځای ؤمطالعه کړاوپه هغه غایت اوغرض باندي مطلع شوم کوم چه مصنف صاحب ددې کتاب په تصنیف کې ترسترگولاندي ساتلی ؤ، همدارنگه مادکتاب بعضی مقامات هم ولیدل ددغوټولوپه لیدلوسره زه دازده کوم (اوپه دې زده کړه کې معذوریم) چه مصنف صاحب ددې کتاب په تصنیف کې صرف دوهم یحسبون انهم یحسنون صنعاً مصداق ده اوفی نفسه نه دهغه مقصدصحیح ده اونه کوم کارچه هغوی کړی هغه صحیح ده، مونږدامنلی شوچه مصنف صاحب چه څه کړی هغه ئی دنیک نیتی نه کړی دی لکن داضرورنده چه کوم کارپه نیک نیتی سره کولی شی هغه به درست هم وی یاکم ترکمه ددې کونکی معذوروگڼل شی ځکه چه هم یحسبون انهم یحسنون صنعاًپه دې باندي شاهدده چه معهودواشخاصو(کوم چه دآیت موردي) خپل کارئي ښه گڼلوسره کاوه، مگرددې سره سره هغوی معذورنه دی گرځول شوی، بلکه ضیل سعیهم فی الحیوة الدنیافرمایل شوی دی، نوثابته شوه چه محض نیک نیتی په هرحالت کې عذرنشی کیدلی، پاتې شوه داخبره چه دمصنف صاحب قصدفی نفسه صحیح نده، نوددې وجه داده چه ترکومه حده پورې زه دمصنف صاحب دبیان نه زده کړه کولی شم دهغه مقصدداده چه هغه دهمدی لاری دقوم لپاره یوه ملی مجموعه دادابومرتبول

غواړی. خوپه دې غرض نه چه مسلمان په تصحیح عقایدواواصلاح داعمالواوخلاقوسره دالله تعالی خوشحالی حاصله کړی شی. محض ددې لپاره چه هغوی کې قومی یووالی پیداشی، اوددینه هغه ته په سیاسیاتوکې نفع ورسیږی. اوپه همدی بناءزه په ډیرپه ځای داخبره کولی شم چه هغه په خپل دی دنیوی مقصودکې په ښکاره ډول دضل سعیهم فی الحیوة الدنیاوهم یحسبون انهم یحسنون صنعامصداق ده، پاتې شوه داخبره چه هغه کوم کارکړی هغه هم درست نده، اوددې وجه داده چه هغه دالله تعالی بلیغ اومعجزکلام ټوټه ټوټه کولوسره دخلکوپه وړاندي ئی په داسي شکل وړاندی کړی چه ددې په ځای چه دخلکودی طرفته رغبت وشی بالعکس وحشت وشو. ځکه چه کله هغوی ناتمامی فقری اوبی ارتباطه جملی وگوری نوظاهره ده چه دهغوی به هیڅ دلچسپی ونشی. تاسوداپه دی تر درک کولی شی چه دیوه شاعراعلی درجه شعرراواخلی اوبیاهغه مختلف اوغیرمرتب فقری جوړولوسره هغه ولولی. بیاوگوری چه آیاپه هره فقره اوټکړه کې هغه لطافت اوزړه راښکودپاتې ده کوم چه په دې شعرکې وه، هرصحیح مذاق به داووائی چه‌په دې کې هیڅکله هغه لطافت اوپاکیزه گې نشته نوپه همداسي حالت کې یومعجزاوبلیغ کلام په داسی ټوټوکې تقسیمول څنگه جائزکیدلی شی، بله داچه دالهی کلام په دې ډول ټوټه ټوټه کولوکې علاوه دنقصان رسولودبلاغت اوفصاحت دهغه نه دامعنوی تحریف هم ده، ځکه چه دهغه یوه فقره په خپل ځای وه نوهغی علاوه دلغوی معنی نه یوه بله معنی هم اداکوله، کومی ته چه ترکیبی معنی وائی، اوچه کله دادخپل ځای نه وروسته شی نوصرف لغوی معنی به پاتې شی اوترکیبی معنی به فوت شی، دمثال په طورداسي وگڼه چه الله تعالی دحضرت عیسیٰ علیه السلام نقل فرمائی: ان تعذبهم فانهم عبادک وان تغفرلهم فانک انت العزیزالحکیم) اوس که په دی کې انک انت العزیزالحکیم قطع کولوسره بیله جمله وگرځوله شی نوپه هغی کې هغه معنی هیڅکله نه پاتې کیږی کومه دلته مقصوده ده، ځکه چه دهغی معنی ده(ان تغفرلهم فلامانع لک لانک انت العزیزولااعتراض علیک لانک انت الحکیم) اودامعنی دمستقلي جملي نه نشي مفهومیدلی. لهذادافعل به دکلام الهی مسخ اوداصل تحریف وی، چه دهیڅ مسلمان لپاره نشی جائزکیدلی. دریمه: ددې طرزعمل نه خطره ده چه ډیرجاهل اونادان مسلمان دیته دهوکه ویلوسره منظم اومرتب قرآن لاس کې نه اخستلوسره کښینی اودغه غیر مرتب اومحرف کتاب کافي گڼلوسره په هغه باندي قناعت کولوسره کښینی. یاپدې عمل

کې نورردوبدل کولوسره قرآن به دتورات اوانجیل په شان بالکل مسخ اومحرف کړی.لهذاداعمل دخپلی نتیجی په لحاظ سره ډیرخطرناک ده.څلورم:په دې تګلاره کې ګواکې حق تعالی ته اصلاح ورکول دی،چه هغه په کوم صورت کې قرآن نازل فرمایلی ده هغه څمونږدضرورت لپاره کافي نده،اوپه هغه کې درداوبدل ضرورت ده.پنځم: دقرآن دمضامینوچه کومی سرخیانی قایمی شوی دي په هغوکې دمعنوی تحریف اړخ ښکاره ده،مثلاًعنوان لګول شوی چه:دانسانی اعضاؤپه نسبت دباری تعالی له طرفه) اوددې لاندي دلاس،مخ وغیره آیتونه راوړل شوی دی.نوپه عنوان باندي نظرکولوسره داپه ذهن کې راځی چه په آیتونوکې دمخ نه انسانی مخ مرادده اودلاس نه انسانی لاس مرادده وغیره وغیره اوددې تحریفوالی ظاهرده،همدارنګه یوعنوان راوړل شوی(په جنت کې روحانی لذایذ) اوورلاندي هغه آیتونه درج دي په کوموکې چه نهرونو،خوراکونووغیره ذکردی،ددې نه داخرګندیږی چه داخیزونه هسی ندې بلکه معنوی دي اوداتحریف ده،همدارنګه مصنف صاحب وائی:چه کوموآیتونوکې خلکوته دجهادلپاره تحریک ورکول کیږی هلته دوی ددې خبری غیرت ورکوی،چه تاسي ولی دهغوخلکوسره نه جنګیږی چه هغوی تاسودخپل ملک اودخپلوکورونونه ویستلی یاستی.ددې قسم آیتونولپاره مادجهادنه علاوه دحب وطن عنوان هم تجویزکړی دي آه لکن دادحب وطن عنوان په کوم ترتیب دآیتونومدلول نده،لهذاداسراسر تحریف ده،همداشان هغه وائی چه په کوموایتونوکې دسرواوسپینو دجمع کولواوهغه په حفاظت حفاظت کولوسره ساتلومذمت بیان شوی ده ماهغه آیتونه دسرمایه داری هم راویستی دی،لکن دارانستی تحریف ده،مشهوره سرمایه داری کومه چه بالشویک خیاله خلک بدګنی دهغودمذکوره آیتونوسره هیڅ تړاونشته،په همدی ترتیب هغه یوعنوان قائم کړی ده چه کوم خلک دروږی نیولوتوان لری،هغوی فدیه ورکولی شی،په دې کې دمالداروخلکودروږی نه خلاصول دې چه بالکل غلط ده په دغووجوهوسره داکتاب دمسلمانانولپاره ډیرخطرناک اوګمراه کن ده مصنف باندي فرض دي چه هغه ددې اشاعت بندکړی،کنه نوڅومره ګمراهی چه پدې سره خوریږی اوکوم مفاسدچه په هغه باندي مرتب کیږی دالله په وړاندي به د ذمه واروی.مصنف صاحب عنقریب الله ته ورتلونکی ده،هغه ته ددې ضرور خیال کول پکاردی،خصوصاپه داسی حالت کې چه دمصنف کوم مقصددی ددینه یعنی په مسلمانانوکې قومی اتحاداوهغه ته سیاسی نفع رسول هم ددینه نشی

حاصلیدلی،ځکه چه داکتاب دهغومناشتودلری کولولپاره کافي ندر کوم چه ددې تفرق اوتشتت منشادی،بیادغه نوراولایعنی کوښښ بحزناکاحی ددنیااوآخرت بله څه نتیجه .وماعلیناالاالبلاغ. پاتې شودمصنف صاحب داخیال چه کوم کارماسرته رسولی هغه داسی نه ؤدکوم ضرورت چه دټولومخکی ماته مخسوس ؤ.نه داسي نده ځمانه وړاندي ډیرددین بزرګوخادمانوپه دې لارقدم ایښودی نوددې ځواب خپله دمصنف صاحب په کتاب کې موجود ده،لکه چه هغه وائی:اګرکه ماته معلومه نده چه چاداسی خدمت دقرآن کړ یوي لکه چه ماکړی ده لکن دغه بزرګ څه ناڅه ضرورکړی دی.دمصنف دااقرارخپله وائی چه دمخکینوبزرګانواودمصنف صاحب په کارکې ډیرفرق ده.لهذادهغوی فعل دمصنف لپاره حجت نشی کیدلی افسوس ده چه دکوموکتابونو مصنف ذکرکړی ده لکه جواهرا القران. غزالی وغیره اوس څماسره نشته کنه نوموږبه ددواړوطرزونوفرق په واضح طورښودلی ؤ.لکن هرکله چه مصنف ته په خپله فرق قبلوی نودهغوضرورت پاتې نشو والله اعلم دالهادی للحیران رساله ختمه شوه(النورص٧صفرسـ١٣٥١هـ

دموسی دعصااواخراج ذریة دادم تحقیق:

سوال :(٥٠)په ج٤ص٣٥س١٩سوال اوځواب بیاپه سطر٢٣دبیان القرآن کې راغلی دی(اګرکه هغه خلک په بعدکې لویدل دغه وخت هم هغه عصاهغوی ته ژاوتله لکن فورأئی سحرکولودهغه باطلوالی کوم چه اوقع فی النفس ده داخوظاهره نشوه) اه.حالانکه دموسی دغورځونی نه بعدکله چه عصامارجوړیدواو بیاالقاءسحرکیدواوهغه فوراًخوړل کیدونوفوراًسحرکولوسره باطل کیدل به ظاهریدلو.فوری ابطال خوسحرکوی فوراًدستونی نه تیریدل کیدل پکارده،دموسی مارمخکی موجودوای اوسحروی باطل کړی به ئی ؤیابعدکې موجودکیدوسره ئی باطلولو،بلکه دبعدپه صورت کې خوالقاءعصااوحیه جوړیدوکې څندهم کیږي،اودالقاءموسی ړومبی کیدوکې څه هم څنډبه نه ؤ.فوراًابطال به ؤفرق باندی روه نشوم؟

جواب :دهغه قول په تفسیرکې په همدی یاندي دحق اظهاریعنی دکمال په درجه لکه چه عنقریب مصرح ده فی قوله:په مصلحت دکمال غلبه دحق.قوله:غلبه خوبه ظاهره وه یعنی په درجه دکمال للقرینة المذکورة قوله عصاوحبال.ته فوراًیعنی په مجردالقاء دموسی

قوله فورائی سحرکولو دلته ذهن ته غالبا خلط پیداشو فوراً مقصودتفسیرهمغه ده چه وړاندی مذکورشو، مطلب داچه دحق دغلبی کمال داده چه دحق ظاهریدل باطل فناکیږی، کمایشیرالیه قوله تعالی جاءالحق وزهق الباطل الایه، نوکه موسوی القاءرومبی وی نودغه وخت ددی لپاره چه دباطل وقوع به نه وه لهذاپه فوردظهورحق دباطل دفناءتحقق ونه شواگرکه یوصورت چه په مجردظهوردباطل هغه دحق سره فناکیدل واقع کیدلو، اوهغه هم یوصورت دحق دغلبی ده لکن په هره وجه کې یوه وجه دترجیح ده په نکته همدومره هم کافې ده، دلته عبارت بایدبدل شی، یعنی ددې عبارت چه سحرئی کولوداعبارت شی چه یعنی موسیٰ ﷺ عصاغورځونکی ؤ

سوال :(٥١) ج۴ص۵۴س۱۱یاددې پربناءچه اخراج الذرية ابناءبنی ادم من ظهوربنی ادم، مستلزم ده اخراج ذرية آدم(بنی آدم) من ظهرآدم ته ځکه چه دغه ذرية بنی ادم (ابناءبنی آدم) هم خوپه ظهردبنی آدم کې ول کله چه دبنی آدم نه ذرية (ابناء بنی آدم) په کومه بقعه کې اخراج وشو، نودظهرآدم نه هم به په لازمی طورشوی وی اه، ددلیل انطباق می پوهی ته رانغلو، ځکه چه دعوی خوداوه چه دابناءبنی آدم ظهوردبنی آدم نه وتل دبنی آدم دظهرنه وتلوته مستلزم ده، اوددلیل نه معلومیږی چه دبنی آدم دابناؤظهوردبنی آدم نه وتل دظهرآدم نه وتل دی، ځکه چه المخرج من الشيئ الكائن فی الشيئ مخرج من ذلك الشيئ نوددې دعوی یعنی دبنی آدم دظهرآدم نه راوتل نه ثابتیږی، ځکه چه یوصورت داهم محتمل ده اگرکه بعیدوی چه اخراج بنی آدم من ظهوربنی آدم حال کونهم فی ظهرآدم غیرمخرجین منه، وی اوددلیل مضمون په دې باندې هم صادق ده، بلکه راتلونکې کوم مثال چه دتوری ورکړی ده هغه مثال هم ددغه محتمل صورت خوجوړیدی شی اوداصل دعوی نشی جوړیدی ځکه چه اخراج الدراهم من الصرة مستلزم داخراج الدراهم من الصندوق خونده، اودزیات وضاحت لپاره بهتره ده چه په خپله ممثل له کې هم دغه اعتبارته چه دظهرآدم نه هم خولازمی طورباندې وی داسی ترتیب وکولی شی چه دظهرآدم نه خپله دزریه آدم هم نولازمی طورباندی وی؟

جواب :قوله کومه بقعه کې الخ مراددبقعی نه خارج من جسدآدم ده نه داخل فی جسدآدم، ددې قرینه تبادرده، ځکه چه دبقعه نه حصه داخله فی جسدهیڅوک نه پیژنی، بیادخروج نه هم مرادخروج اولی ده، بقرينة التبادرايضاً یعنی دغه خروج اول په بقعه مذکوره کې ودانه ووچه خروج اول په کوم بل محل کې ؤ، کوم چه دمذکوره بقعه سره مغائرؤلکه دآدم جسد، بیاددې

محل سره په بقعه کې وی، اودابه هغه وخت وی چه کله آدم ته قريبه ذریه اول دادم راویستلی واخستل شی، البته دمثال په انطباق کې به تکلف وی، لهذاعبارت په دی ترتیب کولی شی چه کله روپیه دخلطی نه داسی راووځي چه راویستلی بقعه نارجه عن الصندوق کې راشی نوداسی خروج عن الصرة به مستلزم وی خروج الصرة عن الصندوق ته هم، مورخه ۷جمادی الاول سـ۱۳۵۱ھ (النورص۱۱شوال ۱۳۵۱ھ)

دمولوی حبیب احمدصاحب کیرانوی لخوا تنقیدپه حقیقت

دتحریف قران رسالی مصنفه دمولوی سیدعلی نقی شیعی

دشیعه ؤتحریف

سوال :(٥٢) دکتاب مصنف سیدعلی نقوی دشیعه گانونه دتحریف قرآن دعقیدی دتهمت دلری کولو انتهائی کوښښ کړی ده، لکن دغه کوښښ یوازی ناواقفوته دهوکه ورکولی شی، اوباخبره خلک پوهیږی چه هغه سراسرتلبيس اوفریب ده ددې متعلق به مفصل بحث خوکوم بل وخت کې کولی شی اوس مونږ په دې باندې نهایت مختصرډول بحث کوو، اووایوچه مصنف دخپل کتاب ص۱۷۲-۱۷۷کې اقرارکړی ده چه دقرآن متعلق دوه جزءداسی دی چه په علماءشیعه کې پری نقطه داتفاق یوداچه قرآن کې زیاتوالی نشته اوموجوده قرآن دالهی کلام اواسمانی روح ده دوهمه داچه دقرآن ترتیب داصلی سلسله دنزول مطابق نده اوپه دې کې تقدیم اوتاخیرشوی دی اه په دې عبارت کې منل شوی چه دقرآن په غیرمرتب والی باندې دشیعه ؤاتفاق ده اوس به مونږگوروچه ددې غیرمرتب کیدونوعیت څه ده آیاصرف دسورتونوتقدیم ده یادآیتونوتقدیم اوتاخیرهم ده؟ددې ځواب مونږته دهمدې کتاب په ص۱۲۹په لاندې الفاظوکې میلاویږی په حقیقت کې دمذکوره روایتونونه چه څه قطعی طورراووځی هغه دوه څیزونه دی یومعنوی تحریف دوهم دقرآن دترتیب ضائع کیدل یعنی دیوه ځای آیت په بل ځای کې راتلل، اه، ددینه معلومه شوه چه صرف په سورتونوکې تقدیم اوتاخیرنشته بلکه په آیتونوکې هم تقدیم اوتاخیر شته مونږاوس ددې تقدیم اوتاخیرنوعیت اودهغه غرض ته گورونودهغه نوعیت داحتجاج طبری دروایت هغی فقری نه معلومیږی کومه چه مصنف دخپل کتاب په (۱۷۲) صفحی باندې نقل کړی ده دکوم الفاظ چه دادی: واماظهورک علی تناکرقوله فان خفتم الاتقسطوافی الیتامی فنکحواماطاب لکم من النساءولیس یشبه القسط فی الیتامی نکاح النساءفهوبماقدمت ذکره من

اسقاط المنافقين من القرآن بين القول فى اليتامى وبين نكاح النساءمن الخطاب والقصص اكثرمن ثلث القرآن وهذاوماشبه مماظهرت حوادث المافقين فيه لاهل النظروالتامل ووجدالمعطلون واهل الملل المخالفين للاسلام مساغاًالى القدح فى القرآن،يعنى امام صاحب خپل اوريدونكى ته فرمائى چه تاسوته چه دفان خفتم الاتقسطوافى اليتمى،او ،فانكحواماطاب لكم من النساء،ترميخ چه كوم بى ارتباطى

معلوميږى نودهغى وجه همغه ده چه ځه ئى ډيره بيانوم چه منافقينوقرآن راويستى غورځولى ده لكه چه اقساط فى اليتمى اونكاح النساء،ترمينځ يوپه دريمه برخه قرآن وو .كوم چه په مينځ كې حذف كولوسره دواړه فقرى ميلاوشوى دى دااوداسى قسم نورآيتونه هغه دى دكومه نه چه دمنافقينودچالاكى اوشرارت پته اهل غوراوفكرته لگى اومعطله اونورو مخالفينوته په قرآن كې دطعن موقع ميلاويږى ،ددې تصريح نه ددغه ترتيب نوعيت هم معلوم شو ،اوڅرگنده شوه چه هغه تغيردهغه قسم ؤچه په هغه سره دقرآن فقرى ربط اوبى جوړښته شوى .لكه چه ديوى جمل دجزاءحذف كولوسره يوه داسى جمله كومه چه يوپه دريمه برخه قرآن نه زيات وروسته واقع وه اوحيثيت ئى هم معلوم نده ددې په ځاى راوړل شوى ده اودشرط جزاءگرځول شوى ده په كوم سره چه ددې په ځاى چه خلك دقرآن دبلاغت اوفصاحت قائل اودهغه دكلام الله كيدومعتقدشى .هغوى په ده باندې طعنه لگونكى شى اووائى چه دادالله كلام نشى كيدلى. همدارنگه په همداسى روايت كې يوه بله فقره واقع ده .دكومى الفاظ چه دادې زادفيه ماظهرتناكره وتنافره ددې توضيح مصنف داسى كړى ده.په دى موقع په موقع داسى جملى زياتى شوى دكومواجنبيت ددې مقام نه هروخت هغه اضافه كيږى .اودهمدې مقام سره مغايرت ظاهرده.نوپه دې تشريحاتوسره دترتيب دتغيرنوعيت معلوم شو .اوس به دې ته گوروچه ددې قسمه تغيراتومنشأڅه وه؟ددې ځواب دهمدې روايت دى فقرى نه معلوميږى .كومه چه مصنف دهمدى كتاب په ص ١٧٢ باندې نقل كړى ده دكومى الفاظ چه دادى ثم وقعهم الاضطرارلورودالمسائل عمالايعلمون تاويله الى جمعه وتاليفه وتضمينه من تلقائهم مايقيمون به دعائم كفرهم فسرخ مناديهم من كان عنده شئى من القرآن فلياتنابه ووكلواتاليفه الى بعض من وافقهم الى معاداة اولياءالله فالفه على اختيارهم،يعنى بيادامير المؤمنين دترتيب وركړل شوى مستردكولونه بعدچه كله دداسى آيتونومتعلق سوالونه پيداشول دكومودتاويل نه هغه خبرنه ؤنوهغوى ته ضرورت پيښ شوچه دهغه جمع اوتاليف وكړى اوپه هغه كې دخپل ځان نه هغه جزى داخلى كړى

دكومونه چه هغه دخپل كفرستنى ودروى .لكه چه دهغواعلان كونكى اعلان وكړچه دچاسره څه قرآن وى هغه دى مونږته راوړى اوهغه ددې تاليف اوترتيب داسي سرى ته وسپاره چه دالله ددوستانويعنى اهل بيت سره دښمنى كې دهغه سره موافقت درلوده .لهذاهغه قرآن ته ددغومنشأموافق ترتيب وركړ ،دې سره دترتيب دتغيرغرض هم معلوم شو ،اومعلومه شوه چه ددې منشأدكفردستنواودرول اوداهل بيتومخالفت كول دى ،داټولى هغه خبرى دي چه ټول علماءدشيعه ئى په اتفاق سره تسليموى حتى چه ددې خپل مصنف هم اقراركوى ،په دې قول كې چه ددې تشريحاتوسره مونږته ددې روايت په قبلولوكې هيڅ عذرنشته ،ص١٧٣-آياددې تصريحاتوكتلونه بعدهم چاته گنجايش شته چه دادعوى وكولى شي چه شيعه دقرآن دتحريف نه منكردى ،اوهغه بعينه منزل من الله پيژنى ،اوآيااوس هم دمصنف خوله شته چه دعواوكړى چه ځماداعقيده ده چه موجودقرآن دالهى كلام ،آسمانى وحى ،درسول اعجازاودمسلمانانولپاره واجب العمل ده .دهغه دكوم جزياكل دمفادمخالفت دخداى مخالفت ده .اودهغه اتباع دهرمسلمان دمذهب ركن اوډيره مهمه فريضه ده ،دموجوده قرآن نه علاوه دكوم ايت ،كوم سورت ،كوم حرف هم دقرآن جزءكيدل ثابت نه دى ،اونه په هغه باندې احكام مرتب كيدلى شى ،آه هيڅكله هغه خوله نه لرى چه داسي دعوى وكولى شي نوآيادهغه نهايت بى باكې سره داسى دعوى كول .اودهغه په ښكاره قلم سره دكتاب په آخردخلاصى په طورليكل ټول په ټولـه دهوكه اوفريب نده ،اوحتماده ،زړه مى غوښتل چه ددې مجتهدهغه ټول چلونه ښكاره كړم كوم چه هغه په دې بحث كې استعمال كړى دى ،خوافسوس چه وخت نشته انشاءالله بيابه كتلى شى .اووبه وايم چه شيعه يوازې دهمدې شان تحريف قائل ندى كوم چه دتغيراوترتيب په ضمن كې متحقق ده ،بلكه دهرقسم تحريف قايل دى ،اوشيخ صدوق اودهغه متبعينوچه دبعضى اقسامودتحريف نه انكاركړى هغه دشيعه مذهب نده اونه دهغه نه خپله دى منكرينوته كومه فايده رسيږى اونه شيعه مذهب ته بلكه هغوى ته دانقصان به وي چه بلاوجه دائمه ؤدمخالفت مرتكب گرځى ،اوس به مونږگوروچه مصنف ددې خلكوپه څه ترتيب خمايت كړى ده كوم چه هغه هم دتحريف قايل قبلوى نوهغه په ص ١٨٢ كې ليكى،په عام طوردې خيال نشراواشاعت كولى شي چه دتحريف قرآن عقيده دايمان بالقران سره نشى جمع كيدلى .ددي لپاره چه كوم كتاب كې تغيراوتبديل اوحذف اواسقاط عملى شوى وى هغه داعتبارله درجى نه ساقط شواوداحق پاتې نشوچه په هغه

باندې دایمان دعوی وکولی شی لکن داخیال دمذهب دحقائقواواحکام عقل نه دناخبرتیانتیجه ده،مونږدحجیت دمعیاریادسنددااعتبارلاندې ددې امرکافي توضیح کړی ده چه دتحریف اجمالی ثبوت په کوم کې دننه چه مخصوص موادواودخاص نوعیت تعین نه ؤیقینادټول کتاب دغیر معتبر جوړیدوسبب کیدلی شی،لکن دتحریف ثبوت په هغه ترتیب چه دهغودمقاماتودتعین اونوعیت علم کیږی، اودموجوده حصی په اعتبارباندې هیڅ اثرنشی اچولی،هرکله چه دموجوده حصی متعلق قطعی دلایل هم موجودوی،کوم چه ددې دحجیت اواعتبارضامن دی،دشیعه وعلماؤنه هغه افرادکوم چه دمذکوره روایتونودظاهری مفادوپه بناءپه موجوده قرآن کې دنقصان اوتحریف قائل شوی دی،دهغوی عقیده دتحریف دنوعیت همغه ده،اه لکن دامحض یوه دروغ دعوی ده.دکوم چه مصنف هیڅ ثبوت نشی ورکولی.لکه چه نه هغه ددې ثبوت ورکولی شی چه کوم خلک دتحریف قایل دی هغوی صرف په فلان.فلان مقام باندې دتحریف قایل دي،اوددغه تحریف نوعیت داده اونوروځایونوباندې دتحریف قایل ندی،اونه هغه ثابتولی شی چه دموجوده حصی په محفوظ کیدوباندې قطعی دلایل قائم دی،دغه خلک به هغوی څنګه بری کولی شی،خپله مصنف کوم چه په ظاهره کې ددې اقرارکوی چه په قرآن کې صرف دتغیراوتبدیل په ذریعی سره تحریف شوی ده،په بله ذریعه باندې نده همدغه دی ووائی چه اصل ترتیب څنګه ؤ؟اوهغه په کوم کوم ځای واقع ؤ،اوددې څه ثبوت ده چه په کومومقاماتوباندې هغه دتحریف اقرارکوی دهغونه علاوه په نوروځایونوباندې شته ده،مونږپه ادعی سره ویلی شوچه هغوی ددغوخبروهیڅ ثبوت نشی ورکولی،اوچه کله هغه ثبوت نشی ورکولی نوخپله دهغه دتسلیم کړیواصولوپه بناءهغه خپله هم دایمان بالقران دعوی نشی کولی نوروته به څنګه برائت ورکولی شی ۲۷شعبان المعظم سـ۱۳۵۱ھ،النورص۷جمادی الثانی ۱۳۵۲،

دادم دشجری تحقیق:

سوال :(۵۳)دمسنون سلام نه وروسته دکه دعاداچه په قرآن پاک کې دشجرلفظ هم راغلی ده فی قوله تعالی:ماکان لکم ان تنبتواشجرها.مثلاًاوشجره هم فی قوله تعالی ولاتقرباهذه الشجرة مثلاً،آیاپه دې کې دتذکراوتانیث فرق شته؟یاڅه نور؟ددې لفظ لغوی معنی څه ده؟اواصطلاحی څه؟په حتی یحکموک فیماشجربینهم کې شجرپه خپله لغوی معنی کې استعمال ده اوکه په اصطلاحی معناګانوکې؟دیوه صاحب بیان ده چه دشجراصلی لغوی

معنی نفرت،درز،سوری ده،دآدم په قصه کې دشجره نه همدامعنی ده کومه چه کنایه ده دښځی دپټ اندام نه دلاتقرباهذه الشجرة حقیقی معنی همداده چه دمواصلت اومجامعت نه بچکیدل دغنم ددانی ذکرهم په همدی مناسبت سره ده آیادهغه دابیان صحیح ده؟داهل السنة والجماعة په علماؤکې کوم چادی طرف تلل کړی؟یادابیان بالکل مردودده واضح وفرمایی الله تعالی دی اجرجزیل درکړی والسلام؟

جواب :فی القاموس الشجرکجبل ماقام علی ساق اوماسمابنفسه الواحدبهاءوشجربینهم الامرشجور اتنازعوافیه والشجرالامرالمختلف اه ملخصاًوفی روح المعانی فیماشجربینهم ای فیمااختلف بینهم من الاموروختلط ومنه الشجرلتداخل اعضانه وقیل المنازعة تشاجرلان المتنازعین تختلف اقوالهم وتتعارض دعاویهم ویختلط بعضهم ببعض اه، په دغوعبارتونوکې ددې مادی مستعمله اواصلیه معناګانی مذکوری دی وهمدارنګه دشجراوسحره فرق هم مستفادیږی اوهمدارنګه دفیماشجربینهم په لغوی معنی کې مستعملیدل هم ثابتیږی اوهغه معنی اختلاط ده اودغو مواردوداستعمال کې ددغوصاحبانودعوی چرته هم پته نشته،دهغوی نه دنقل دتصحیح مطالبه کول پکاردی،اوهرکله چه بناءاړوثابته نده نوپه هغه باندې چه کومه دعوی راټاله شوی ده دهغه بناءالفاسدعلی الفاسدکیدل ظاهردی،اوکه بالفرض په لغت کې ددرزاوسوری معنی منقول هم وي دغه وخت هم دمقصود تفسیردعوی داصولونه باطله ده ځکه چه په لغت کې قیاس نه جاری کیږی لکه چه شیشی ته ددې لپاره قارورہ وائی چه هغی کې اوبه وغیره قرارلری،مګر ګړی،ژی،یاخیتی یاحوض ته قارورہ ویل صحیح ندی،بلکه په دې کې نقل ته احتیاج به وی،اوکه دلغت په عموم باندې دغه دعوی مبنی نه کړی شی بلکه داپه مجازکې داخل کړی شی نودمجازلپاره تعذرحقیقت اوقرینه شرط ده،کومه چه دلته نشته،بلکه ددې دنفی صریح دلیل موجودده.لکه چه په طه سورت کې راغلی دی:فاطلامنه (ای من الشجرة) کوم چه نص ده ددې شجری دماکول کیدو،اوددې اختراعی مدلول ماکول نه کیدل ظاهرده نودغه دعوی محض ابتداع.اختراع اوتحریف ده هیڅوک دهمدې لپاره دی طرفته نه دی تللی.اللهم الاان یکون مثل هذا القائل، فی ان کلامنها عن الحق مائل،والله اعلم،۲۲صفرالمظفرسـ۱۳۵۲ھ،النورص۲۱شعبان سـ۱۳۵۲ھ،

دتیمم دایت په تفسیرباندي داعتراض ځواب :

سوال :(٥٤)دتیمم په باره کې دوه آیتونه دي په نساءاومائیده کې اوشان نزول اوواقعه دحضرت عائیشی دامیل ورکول دی،نوبخاری ص۲۲۳کې دهغه یقین ده چه دمایدی آیت ده.فنزلت یاایهاالذین آمنوااذاقمتم الی الصلوة...الخ.اوپه ص۱۸دتفسیرمظهری کې مایدمطبع هاشمی کې راغلی دی وهذه الروایة مصرحة بان النازل فی قصة قلادة عائشة هذه الایة فی المائدة دون اية النساءویعلم ان هذه الایه اسبق نزولامن اية النساءوالاماعاتب ابوبکرعائشة وماشکرهااسیدابن حضیر...الخ وپه کوم سفرکې چه داواقعه وشوه هغه دبنی المصطلق غزوه ده کومی ته چه مریسیع هم وائی.فی البخاری ص۵۹۳ھ وذلک سنة ستة خومشکل داده چه دنساءآیت دقاعدی نه مقدم کول پکاردی،ددي لپاره چه هغه دخمرمتعلق دریم آیت ده،اوتردغه وخته پورې شراب حلال ول،اوحضرت حمزه ژوندی ؤاویقیناهغه داحددغزانه وړاندی ده،اواحدپه دریم کال کې ده،عبدالعلی په بحرالعلوم رسایل الارکان کې لیکی لانهانزلت حین کان حمزة حیاوایة التیمم نزلت بعدشهادته بکثیررسائل الارکان په مطبع یوسفی ص۴۱نوددې دفعیه څه ده؟بنده داخیال کړی ده چه دنساءآیت دحتی تغتسلواپورې مقدم ده،اوان کنتم مرضی الخ دسورهٔ مایده.نه بعدده مگرپه دې باندي قناعت نشته ترڅوچه دحضوروالاکوم ارشادنه وی نوپه دې کې دحضرت درای انتظارده دحضورپه دې کې څه تحقیق ده چاځه ندي لیکلی؟

جواب :ماپه سوال کې غوروکړاودمنقول ځواب په طمعه می دضرورت په اندازه دکتابونومراجعه هم وکړه خواشکال حل نشو،یوبل مشکل واقع شواوهغه داچه په کوم سفرکې فقدان دامیل سبب شوی ده دتیمم نزول په هغه کې صریح ده،چه هغه هارپه همدي وخت کې میلاوشوی ؤ،(بخاری باب التیمم) اوغزوهٔ بنی مصطلق اومریسیع چه همدي وخت کې دافک قصه واقع شوی ده هارپه دغه وخت میلاونشوهمدادعایشی دتخلف سبب ؤ،ددینه صفاظاهره ده چه هغه سفردمریسیع غزوی سره مغائرؤ. اتفاقاًدغه اشکال منقول هم میلاوشو،لکه چه دبخاری باب غزوة بنی المصطلق کې په دې لفظ باندي چه کومه حاشیه ده،په هغی کې اول قسطلانی ددواړوسفرونواتحادنقل کولوسره په خیرجاری سره دغه اشکال په دې الفاظوسره نقل کړی ده.فیه تامل یظهرلک اذانظرت فی حدیث

التیمم)خوداشکال تقریرئی ندی کړی،غالباهمدي طرف به اشاره وی،والله اعلم،همدارنگه دحضرت اسیدبن حضیردقول ظاهراً دامعلومیږی چه داسفردافک دقصی نه بعدشوی ده،په هرحال داحدنه متاخرده اوددې اشکال کوم حل ځمادنظره ندی تیرشوی نودوه اشکاله شول،نودتاسوداشکال ځواب خوپه هغه تطبیق سره هم کیدلی شی کوم چه تاسولیکلی ده،اودهغه نه کوم خه ځواب په ذهن کې نه راته مگرپه دغه دوهم اشکال کې کوم تطبیق هم په ذهن کې نه راځی بغیرددینه چه اتحادسفرین دعوی ته غلط وویل شی اوداتحاددتوهم منشادعقددسقوط دقصی اشتراک ته وویل شی، په دې اشتراک سره خلط وشو مگرستاسو اشکال دسفرینوپه تغائرسره هم نه حل کیږی، ځکه چه ددي اشکال اصلی مبنی دایت نساء په احدباندی تقدم اودمائدي دایت داحدنه تاخرده،ځکه ددی اشکال اصلی مبنیٰ دآیت نساء احدباندی تقدم او دمائدی دآیت داحدنه تاخرده، ځکه چه دمریسیع غزوه ددینه یقینامتاخره ده اوکوم سفرچه دمریسیع نه متاخروی هغه په اولی درجه ددینه هم متاخره ده،والله اعلم اخرربیع الاول سـ۱۳۵۲ھ

تتمه :ددې ځواب نه یوعشره وروسته دسایل صاحب یوبل خط ځمادخط.دبعضی اجزاؤپه تائیدکې راغی تتمیماللفایدة په لاندی کې بلفظه نقل کولی شی:دوهم اشکال هم بنده ته معلوم ؤاوقصداًمی هغه ته تعرض ونه کړ،ددې چه سمهودی په وفاءالوفاءکې دی ته تعرض کړی حیث قال (السنة الخامسة) ثم غزالمریسیع فی شعبان وفیهانزلت اية التمیم بسبب عقدعائشة ص٢١٤(السنة السادسة) ثم غزابنی المصطلق ومررسول الله ﷺ فی انصرافه علی المریسیع وفیهاکانت قصة الافک قلت قدتقدم غزوة المریسیع فی السنة الخامسة وذکران فیهانزلت اية التیمم وقداقتضی کلامه ان المریسیع وقع مرتین فی الاولی التیمم وفی الثانیة الافک وفیه جمع بین ماذکره کثیرمن اهل السیرمن ان المریسیع سنة خمسن وبین مانقله البخاری عن ابن اسحاق انهاسنة ستة،(بخاری ص۵۹۳وفاءالوفاءص٤٢٤) خوددینه وروسته ئی یواشکال واردکړی اودواقعی تعددیی ردکړی ده دکوم ځواب چه ددې نه سواء نشته چه دسعدبن معاذذکرته غلط وویل شی،خوافسوس چه تراوسه پورې هیڅاهم ددې تصفیه نده کړی ده صرف اطلاعاعرض کړ.۱۱ربیع الثانی دخالی ورځ (النورص۳۴شعبان ۱۳۵۲ھ)

لیعلم ان قدابلغودضمیرمرجع :

سوال :(٥٥)په لیعلم ان قدابلغوارسالات ربهم کې دابلغواضمیرجناب دفرښتوپه طرف اړولی ده اونورو مترجمینو درسولانو په طرف؟

جواب :آیادواړه وجهی صحیح کیدلی نشی فی روح المعانی ان قدابلغوااى الشان قدابلغ الیه الرصد وفیه بعدثلث صفحات وجوازان یکون ضمیرابلغواللرصدالنازلین الیه بالوحی اوللرسل سواءاه ملخصاًوفیه وجوه اخرغیرهذین والامرواسع ›په مظهری تفسیرباندي دمتعددواشکالاتوځواب دلاندي مضمون دوه جزء دی اول جزء دمظهری تفسیردسودی متعلق،دوهم جزءدیوجدیدالطبع مصعف دمقدمی دیوی حصی متعلق،۱۳جمادي الثانیه ۱۳۵۳ھ ‹النورص۹جمادی الاخری ۵۴ھ›

اول جزء

سوال :(٥٦)څوکارونه مشوره غواړی۱حضرت قاضی صاحب په اکثروځایونوکې درسم عثمانی پابندی نه کوی اوقرآنی الفاظ دمصریانوپه شان درسم خلاف تحریرفرمائی؟

جواب :څماپه خیال دحضرت قاضی صاحب اجتهادداده چه کله قرآن مجیددتلاوت لپاره لیکلی شی په دې کې خودرسم عثمانی اتباع واجب ده،کنه نوواجب نده لکه چه کوم سړی په خپل خط کې کوم آیت استشهاداًولیکی په دې کې دهغی اتباع دوجوب دعوی غالبامشکل اوبی دلیله ده لهذاپه حضرت قاضی صاحب باندي کومه اشتباه نشی کولی؟

دپورتنی سوال تتمه:دتفسیرلاندي ایت کې هم همداعمل ده اوهغوآیتونواوفقراتوکې هم کوم چه استشهادایااقتباسانقل فرمایلی شی هغه جائزنه قبلوی؟

جواب :دنظرثانی حاجت ده،دکوم منشاچه پورته ذکرکوم.

سوال :(٥٧)۲کوم قرآنی جملی چه په استشهادی طوزیی راوړی اکثراًحروف رابطه،عاطفه وغیره ترک کولوسره ورکوی مثلاًفتحریررقبة ئي تحریررقبه دفاءنه بغیراوکان الله کان الله بغیردواوتحریرکولی شی اوداعمل خصوصاًدواوپه حقله په زرگونوځایونوکې موجودده،داهل اداء په نزددحرف ربط قطع درسته نده؟

جواب :په دې څماهم همغه خیال ده لکن په دې کې کلام ده چه داخلاف اولی یاناجائزده؟اوس دبخاری یوحدیث څمامخی ته ده په کوم کې حضرت عباس ته یوه سړی څوایتونوپیش کولوسره دتعارض شبهه ئی کړیده اوهغه ځواب ورکړی ده په دې کې سائل دفاقبل بعضهم علی بعض یتساءلون آیت ئی دفاءسره نقل کړی ده،اوحضرت عبدالله بن عباس په ځواب کې بدون دفاءنقل کړی ده،مگرپه دې کې خویوتاویل هم ممکن ده لاکن په همدی کې آیت دوالله ربناماکنامشرکین ئی په سوال اوځواب دواړوکې دربنانه شروع کړی

ده کوم چه دحرف ربط نه،هم زیات ده اویوروایت مخی ته ده چه عن ابن عباس نزلت هذه الایت ماکان لنبی ان یغل ‹بدون الواوللترمذی وابی داؤد›

سوال :(٥٨)۳:په متعددوځایونوکې قرآنی فقرداستشهادپه طورراوړلی شی لکن په مینځ کې کومه جمله یالفظ هیرول کیږی،اوبعضی ځایونوچه کوم آیت نقلوی هغه په قرآن کې پدې ترتیب نه وی مثلاپه نساء سورت کې لیکی: فکان هذه الایة متصلة بقوله تعالی لاتزکواانفسکم بل الله یزکی من یشاء ومابینهما اعتراض : درحالیکه دلته دقرآن فقره داده چه آلم ترالی الذین یزکون انفسهم بل الله یزکی من یشاءاورلا تزکوا› اوپه دې سورت په هیڅ ځای کې لاتزکرانشته البته په سورۀ نجم کې راغلی ده فلاتزکواانفسکم هواعلم بمن اتقی په څینوځینوځایونوکې په نقل کولوکې هم داسي سهواکولی شی؟

جواب :داواجب الاعتناء ده.

سوال :(٥٩)٤په بی شمیره ځایونوکې دقلم دسیاق په وجه دقالت په ځای قال دبابی بکرپه ځای بابوبکردرج دی؟

جواب :داهم واجب الاعتناءده.

سوال :(٦٠)٥په اکثروځایونوکې دقرات په مسئلوکې غلطی صادریږی؟

جواب : داهم واجب الاعتناء ده.

دهسوال تتمه:مخکی څماداخیال ؤچه ده درست کړم،لکن داکارددیانت خلاف معلوم شو لهذاماقصد وکړوچه هغه په خپل حال پریږدم څکه چه دادقرات کتاب نده،لکه چه په نقل کې می داسي کولو،لکن بعضی مقتدرودوستانواوډیرخدام دقرآن تینگارکوی چه یاخوهغه درست کولی شی یاپه هغوباندی حاشیه درج کړی شی اوله خبره دعلماءکراموپه نزدددیانت خلاف ده؟

جواب :صحیح ده. د۵سوال تتمه:اوڅماپه نزدبله خبره سوءادب ده؟

جواب :که حضرت دمصنف دعذردبیان سره حاشیه وشی نوسوءادب نده اوعدم تنبیه دقرآن دادب خلاف ده په من ابتلی ببلیتن باندي عمل کیدل پکاردی.

دوم جزء:ددینه وړاندی دمقدمی متعلق څه عرض ده اوهغه داچه دمقدمی په آخرکې چه کوم فرمایلی دی چه یوبل بحث طلب امرباقي ده،په مصاحفوکې عموماًدوقوفو رموزدسجاوندی نه درج کولی شی. څمادعلامه سجاونډ دپاکلو مراتبواوبیادهغودتعین سره سخت اختلاف

ده خصوصاًدآیتونوپه سرونو باندي د(لا) لیکل زه جائزنه گنم داځماشخصی نظریه نده بلکه ټول متقدمین اومتاخرین ائمه په ایتونو باندي وقف ته جائزوائی.اه.ددې متعلق یومستفیدانه استفسار ده هغه داچه دغه اجماع دشرایطوجامع حجت ده دکومی چه ماته تحقیق معلوم نده،نوپه دې کلام نشته لکن دسجاوندی داجماع دمخالفت به ضرورکوم تاویل وی.اوآیاددې نه بعدهم د(لا) رمزلیکنی ته ناجائزوویل شی؟اوپه دې تقدیرباندي به خودامت دیوی جمعی غفیری تضلیل لازم شی.اوکه داداسی اجماع نده نودعدم جوازپه حکم کې شبهه ده،اوداحکم دلیل ته محتاج ده،که صرف ((ددغه ایت بودن ددغه حکم مستلزم وګڼل شی نواستلزام مسلم نده ځکه چه آیات خوتوقیفی دی اووقف اوعدم وقف تفسیرده کوم چه اجتهادی امرده که چرته په وقف سره تفسیرمختل شی هلته وقف ته څنګه جائزووایو.بلاتشبیه ددې مثال دقطعه بنداشعاروده چه بعضی اشعاروکې داسی تعلق وی چه دجداجدا شعرکیدو باوجودیودبل محتاج وی،چه نه په سابق باندي کلام ته خاتمه ورکولی شی اونه په لاحق شروع کولی شی،چه په دواړوصورتونوکې مضمون مختل کیږی، مګربیاهم دواړه شعرونه په شمیرکې یونه وی په همدی ترتیب که دواړوآیتونوکې دمضمون په اعتبار داسی تعلق وی نوآیاتوته نودنقل په وجه متمائزویل کیږی،لکن بلااضطراروقف به منع کولی شی اوپه اضطرارکې وقف کولوسره به بیابعض کلمات اعاده کولی شی،کنه نوکه دوقف اجازه وی نودبل ایت نه ابتداء به هم اجازت وی،اوپه دواړوکې اختلال دمعنی لازمیږی،نوګواکې داختلال اجازه به وی،داسی ډیرمراقع شته اوس می اتفاقایوه وړه شانتی رکوع په خیال کې راغله دنمونی په طوردهغی بعضی مقامات پیش کووم،هغه دصافات دسورت وروستی رکوع ده. اول مقام: فلولانه کان من المسبحین باندي ط لیکلی شوی ده که دی ځای باندي وقف وی نومعنی به څنګه وی؟په همدی ترتیب ددې نه بعدپه للبث سره شروع وکولی شی معنی به څنګه وی؟

مقام ثانی الاانهم من افکهم لیقولون باندي که وقف وی نوڅه معنی به وی؟بیاکه ولدالله سره شروع وکولی شی نوڅه معنی به وی؟

دریم مقام که دالاعبادالله المخلصین نه شروع وکولی شی نوڅه معنی به ئی وی؟

څلورم مقام په فانکم وماتعبدون باندي وقف کولوسره به دان خبرچرته وی؟

پینځم مقام دالامن هومال الجحیم نه ابتداءکولوسره به څه معنی وی؟

شپږم ځای ان کانوالیقولون باندي وقف کولوسره به مقوله چرته وی؟

اووم مقام لوان عندناذکرامن الاولین باندي وقف کولوسره دلوجزاءبه چرته وی؟ په همدی ترتیب دلکناعبادالله المخلصین نه شروع کولوسره به څه معنی وی؟والسلام.۲۵ذی القعده۵۳ھ (النورص۹ رمضان ۵۴ھ)

ایادکفارودخول نار:

سوال :(٦١)په غورکولوسره معلومه شوه چه په قرآن مجیدکې هرجای په کفاروکې دابداًقیدلګولی شوی ده دخلودفی النارذکرده هلته دابداًقیدنشته اوچه چرته چه داهل جنت ذکرده هلته دابداقیدبرابرمذکورده په دې کې څه حکمت ده؟

جواب :خپله هغه حکم غلط ده نودحکمت تپوس کول هم په غلط باندي مبنی ده،دقرآن مجیدپه تتبع سره خومعلوم نده چه څومره آیتونه به راووباسو.دتتبع نه بغیرداوخت دوه آیتونه ددې خلاف په ذهن کې شته یوداحزاب سورت دختم نه یوه رکوع وړاندی ان الله لعن الکافرین الی قوله ابداًدوهم دجن سورت دختم سره قریب ومن یعص الله الی قوله ابداً.۱۴جمادی الثانی سـ۵۴ھ (النور۹ربیع الثانی سـ۵۵ھ)

په قران شریف کې په یوه سورت باندي تحدی ارشادده:

سوال :(٦١)۱وان کنتم فی ریب ممانزلناعلی عبدنافاتوابسورة من مثله وادعواشهداءکم من دون الله ان کنتم صادقین (بقره)ورپسی ارشادده(ج) ام یقولون افتراه قل فاتوابعشرسورمثله مفتریت وادعوامن استطعتم من دون الله ان کنتم صدقین (هود) ددینه وروسته ارشادده (د) ام یقولون تقوله بل لایومنون فلیاتوابحدیث مثله ان کانواصدقین (طور) په اول آیت کې دیوه سورت دمثل راوړوتحدی شوی ده،اوورسره دعواشوی ده چه فان لم تفعلواولن تفعلواچه تاسوهیڅکله ددې مثل نشی راوړلی،بیاپه دوهم آیت کې دلسوسورتونودراوړلو تحدی شوی ده اوپه دریم آیت کې دټول قرآن مجیددراوړلوسوال کړی شوی دی،اوس اعتراض داده چه کله دمخالفینونه یوسورت غوښتی شوی اوویل شوچه تاسوهیڅکله ددې مثل نه شی راوړلی بیاهغوی ته ویناچه بله ده یوسورت نشته نولس سورته راوړی بنه لس شته نوچلوټول قرآن راوړی په دې کې څه حکمت ده؟ځوک چه په یوه سورت راوړلوقادرنه وی دهغه نه دلسوسورتونوغوښتل اوبیاټول قرآن که داوویل شی چه اول دټول قرآن مثل

طلبولی شو .بیاد لسوسورتونووشواوپه آخرکې دیوه سورت وشونوموجوده قرآن ته دتنزیل مطابق په څه ترتیب قبول کړو؟

جواب :ددې اشکال بناءخپله یوه غیرصحیحه مقدمه ده دکومی دعوای چه دسوال په دی حصه کې شوی دی،موجوده قرآن دتنزیل مطابق ځنګه قبول کړو؟نودادعوی دترتیب نزول اوترتیب تلاوت متوافق ده صحیح نده،په قرآن مجیدکې بعضی سورتونه یقینامکی دی اوهغه په ترتیب تلاوت کې کوم چه په سوال کې دموجوده قرآن په عنوان سره تعبیرشوی ده مؤخردی،اوبعضی یقینامدنی دی اوهغه دتلاوت په ترتیب کې مقدم دی لکه چه دقرآن په شروع کې لیدل کیږی دبقری،آل عمران،نساءاومائده سورتونه مدنی دی،اومقدم دی، اودانعام،اعراف سورتونه مکی دی اومؤخردی په همدی ترتیب په ټول قرآن کې تاسودموخر تقدیم اودمقدم تاخیرګوری،نودترتیب تلاوت نه په ترتیب نزول باندي استدلال کول اوچه هغه باندي اشکال کول خوصحیح نده البته خرته چه ددینه قطع نظرکولوسره به بل دلیل سره تاخیراوتقدیم ثابت شومثلامکیت دتقدیم دلیل ده اومدنیت دتاخیردلیل ده په همدی بناء باندي سؤال کولی شی،نوپه هغه صورت کې چه دټول قرآن تحدی ورکړلی شوی یعنی بنی اسرائیل اوهغه مکی ده اوپه کوم کې چه په لسوسورتونوسره تحدی ورکړل شوی یعنی هودهغه مکی ده اوپه کوم کې چه دیوه سورت تحدی شوی ده یعنی یونس،اوبقره چه دی کې بقره مدنی ده اویونس مختلف فیه ده،کمافی الاتقان،په دې کې خوداشکال بناءاړومتحققه نده ځکه چه حاصل داشوچه په مکی سورتونوکې په پوره قرآن اولسوسورتونوسره تحدی کولی شوی اوپه یوه مکی سورت اویومدنی سورت کې په یوه سورت سره تحدی ورکول شوی ده البته دبنی تاخردهودنه یادهودتاخردیونس نه په دلیل ثابت وی په دغه صورت کې سوال متوجه کیږی نوپه دی صورت کې ددې سوال هغه ځواب کیدلی شی کوم چه ماپه خپل تفسیرپه هودسورت کې ورکړی ده،چه داعجازفی نفسه په اعتبارسره خودیوه سورت معارضه کړی شوی ده اودهغوی دعوی دقدرت په اعتبارسره دهغوی قول ؤ(لونشاءلقلنامثل هذا) دلسوسورتونو اویادپوره قرآن سره معارضه وشوه،دلته یوضعیف شانته سوال په دی ځای باندي بل کیدلی شی دهغه هم ځواب لیکم دطورپه سورت کې چه مکی ده راغلی دی(فلیاتوابحدیث مثله کوم چه عام ده اقل من السورت ته هم،دلته کې هم همغه سوال کیدلی شی،دپورتنی ځواب نه علاوه دهغه یوځواب داهم کیدلی شی چه تخصیص په اقل

سره بی دلیله ده (کمافی قوله فبای حدیث بعده یومنون، فقط۲شعبان سـ۱۳۵۴ھ (النور،ص۹،رمضان سـ۱۳۵۵ھ)

په مارمیت اذرمیت ایت باندي شبهه اودهغی ځواب:

سوال :(۶۲)په آیت کریم فلم تقتلوهم ولکن الله قتلهم ومارمیت اذرمیت ولکن الله رمی) کې حضرات صحابه اودحضوردنفی فعل کې څوشامل کړی شوی ده خوپه اثبات کې فرق کړی شوی ده یعنی اذرمیت فرمایل شوی دی،اواذقتلتموهم ندی فرمایل شوی اوددغه تغیراسلوب چه کومه وجه متفاوته دمسایل السلوک په مقام فنااوبقاءکې بیان فرمایل شوی هغه باندي پوه نشوم اولاددې لپاره چه هره فناءبقاءته مستلزم ده؟

جواب :داغیرمسلم ده لازم خوبلاتخلف مرتب کیږی،دلته په فناءباندي فوراًبقاءنه مرتبیږی،په بعضی ځایونوکې خودفقدان شرایط نه هم ترتب نه وی،په بعضی ځایونوکې دمودی نه بعدترتب راځی،ددې مودی قصراوطول داستعدادمطابق مختلف وی،نوداترتب دبقاءپه فناباندي داسی ده لکه دمطربه سحاب باندي

سوال :(۶۳)ثانیا ددې لپاره چه صحابه کرام رضی الله عنهم هم فناءالفناءته رسیدلی ؤاوفناء الفناءدبقاء بعدالفناءمرادف په نظرراځی؟

جواب :فناءالفناءخودفناءیوه کامله درجه ده اوپورته تحقیق وشوچه فناءمستلزم دبقاءنده ددې لپاره په بقاءاوفناءالفناءکې هم ترادف نشته بقاء یومستقل حالت ده کوم چه کله هم دشرایطوپه فقدان سره په فناءباندي نه مرتب کیږی،کله کله دمودی نه بعدمرتبیګی کماذکر سابقا

سوال :(۶۴)ثالثا دنورنه ډک حضورعلیه السلام دبقاءبالحق په مقام کې ؤ،آیاپه دی مقام کې غیریت باقي پاتې کیږی کوم چه دولکن الله رمی سره داذرمیت انتساب صحیح شی؟

جواب :غیریت خوپه کومه درجه کې هم نه مرتفع کیږی،اوچه کله په فناءکې غیریت پاتې وی په کوم کې چه فاعلیت دفانی ضعیف ده،نوپه بقاءکې خودهغه په فاعلیت کې یوقسم استقلال هم شته په دې کې خوغیریت اقوی شوددغه بقاءبالحق حاصل خوصرف دومره ده چه دهغه په افعالوکې دعدم لذن احتمال نشته برنه ؤکوم چه په یوه آیت کې په دی ترتیب تعبیرکړی شوی دی،ومابنطن عن الهوی الخ

سوال :(٦٥)دامحض دحاطب لیل په شان ګډوډ خیالات دی کوم چه عرض شول کنه قلب په کوم امرباندي مطمئن نه دی؟

جواب :ترددخودطلب دلیل ده کوم چه دمشاهدی مفتاح ده.

سوال :(٦٦)همدی لپاره مؤدبانه عرض ده چه حضرت والاپه کوم آسانه عنوان سره داسلوب دتغیروجه اوپه شریفینومقامینوکښ فرق لیک وفرمائی؟

جواب :په مسائل السلوک چه کوم دروح نه ئی نقل کړی بالکل کافي اوواضح دی والله اعلم. البته نکته دتصوف دذوق پورې مبنی ده، باقې علمی نکته هغه ده کومه چه بیان القرآن دبلاغت دعنوان لاندي لیکلی ده بقوله زاده ولم یزدفی قرینته اوقتدتموهم الخ، ۲۰ربیع الاول سـ ۵۲هـ (النور، ص۷، جمادی الاولی سـ ۱۳۵۷هـ)

دمکی مشکوة په یوه عبارت باندي دیوی شبهي ځواب:

سوال :(٦٧)یوه ورځ می دمشکاة په مطالعه کښ نظرمی په باب اعلان النکاح والخطبه فصل ثانی باندي ولویده، یوقرآنی آیت په دی الفاظومیلاوشو: یاایهاالذین امنوااتقوالله الذی تساءلون به والارحام ان الله کان علیکم رقیبا) لکن په دې الفاظوسره ځماپه خپل تلاش کښ خوکوم قرآنی آیت میلاونشو، دنساءدسورت په اول آیت کښ الذین امنوانشته بلکه الناس ده اوبیاددې سره پیوسته نورډیرالفاظ دی چه دمشکوة په روایت کښ هیرشوی دی، زیات حیرت په دی ده چه په ترمذی، ابوداودوغیره کښ هم دمشکوة والاالفاظ میلاوشوی، اوهیڅ شرح دحدیث کښ دیته اشاره میلاونشوه، په داسی حال کښ چه دغه حضرات لوی محققین اومحتاط اوپلټونکی تیرشوی دی؟

جواب :ماشاءالله ډیرضروری سوال ده دکوم طرفته چه کله هم التفات ندی شوی، جزاکم الله چه تاسومتوجه کړل، دلته کتابونه کم دی، مگراحتیاطامی په مظاهرحق کښ وکتل نوهغه د(ع) په رمزسره دیته اشاره کړی ده، دې عبارت ته اوپه نوروآیتونوکښ کوم چه دیاایهاالذین امنوالفظ دمشکاة په ټولونسخوکښ دی، شایدداابن مسعودپه مصحف کښ چه ددې حدیث راوی دی) په همداسی ترتیب وی) والاپه دی مصحف مجیدکښ، واتقوالله الذی ده، بغیردیاایهاالذین امنوا، اوپه بزل المجهودکښ ئی دغه احتمال دطیبی نه نقل کړی ده ۱۲جمادی الاول سـ ۵۲هـ

بیادهمدی تعلق بل خط راغی کوم چه لاندي دځواب سره منقول ده:

سوال :(٦٨)په مخکینی عریضی کښ ماعرض کړی وُچه دمشکاةباب خطبة النکاح کښ دنساءسورت یوآیت په غیرقرآنی الفاظوکښ یعنی یاایهاالذین امنواتقول الله الذی تساءلون به والارحام سره درج ده، دسنن اربعه په حوالی سره په دې می طبعیت کښ قدرة تشویش وُچه دکبارومحدیثینونه په قرآنی الفاظوکی داسهوه څنگه وشوه؟ددینه وروسته می داصل سنن مطالعه وکړه نوپه ابوداودبیشک همغه الفاظ میلاوشول لکن په ترمذی، ابن ماجه کښ هغه الفاظ نشته بلکه دآیت اول جزءټول جزفولوسره صرف ددی ځایه شروع شوی ده چه اتقوالله الذی تساءلون به الخ، په دی کارسره کم ازکم دهغودوواصحاب سنن لخواخودمتاهل شبهه رفع شوه؟

جواب :ماهم لیدلی ده، ډیرمی زړه خوشحاله شویوه بله توجیه مې ذهن کښ راتلله چه دآیت نقل کول به مقصودنه وی، بلکه دآیت نه اقتباس به مقصودوُ، اوپه اقتباس کښ ډیره توسیع ده. النورص ۱۴جمادی الثانی سـ ۵۷هـ

دماضل صاحبکم اووجدک ضالاپه مینځ کښ دتعارض دفع:

سوال :(٦٩)الله تعالی د۲۷سپاری سورت نجم په اوله رکوع کښ فرمایلی دی ماضل صاحبکم وماغوی، اوپه دیرشمه سپاره کښ فرمایلی دی ووجدک ضالافهدی ددې مبارک آیت صحیح مطلب څه ده اوپه دواړومقاماتوکښ تطبیق څرنگه کیدلی شی مفصل تحریروفرمائی؟

جواب :دضلال معنی عدول عن الطریق ده، دهغه دوه قسمونه دی، یوعدول مذکورقبل العلم بالطریق اودامنقصت نده اوپه ثانیه آیت کښ دهمدی اثبات ده اوددې مقابل یعنی علم بالطریق ئې په هدایت سره تعبیرفرمایلی ده اوهمدائې په یوبل آیت کښ په عدمی مفهوم سره ذکرفرمایلی ده: ماکنت تدری ماالکتاب ولاالایمان ولکن جعلناه نوراالهدی به من نشاءمن عبادنا) علاوه دمنقول کیدوداحکم عقلی هم ده، ځکه چه دټولوممکناتوعلم حادث ده یعنی موجودبعدالعدم اوبعدیة هم زمانی اوذاتی په اولی درجه اوبل قسم عدول مذکوربعدالعلم بالطریق اوکه داعمداًوی نومنقصت ده اوپه اول آیت کښ دهمدی نفی ده نوهیڅ تعارض نشته، والله اعلم. کتبه اشرفعلی ۸ربیع الثانی سـ ۵۷هـ (النورص ۱۰ صفرسـ ۱۳۵۸هـ)

دفع الاعتساف عن اية الاستخلاف :

سوال :(۷۰)په نورسورة کې واقع آيت:وعدالله الذين امنوامنکم وعملوالصالحات...الخ ترجمه په بيان القرآن کې په مضارع سره شوی ده اوحضرت شاه عبدالقادرصاحب په ماضی سره کړيده کوم چه دظاهرهم اقتضاء ده اوپه دی کې هغه ايهام هم شته کوم چه په ترجمه بالمضارع کې وی.يعنی خلافة راشده ته دنه شمول ايهام نوددې ترجمی دتصحيح بياد ترجيح وجه څه ده؟اودايهام ځواب څه ده؟

جواب :دتصحيح وجه خوظاهره ده چه په موصول کې من وجه دشرط معنی وی.لکه چه په بعضی آيتونوکې دهغودلفظيه احکامواعتبارهم کولی شوی ده.لکه دبروج سورت په (ان الذين فتنوالمومنين) آيت کې دان خبرکې فاءراوړل شوی ده خوداعتبارلفظالازم نده لکه چه دهمدی متصل آيت ان الذين آمنواوعملوالصالحات کې فاءنده راغلی اوداتفاوت محض په لفظيه حکمونوکې ده لکن په دی سره دمعنی په اثرکې کوم تفاوت نه کيږی.لکه چه خپله حضرت شاه صاحب ممدوح عليه الرحمة داعراف سورت دان الذين اتقوااذامسهم طائف الخ آيت کې دماضی ترجمه په مضارع سره کړی ده چه کوم خلک هيره کوی.اودايهام پرواه ئی نده کړی ځکه چه داسی ايهام بی اصله ده.کماسيتفح عن قريب.پاتې شوه دترجيح وجه نودمقتضياتوپه اختلاف سره دواړه طرفته ترجيح کيدلی شی.لکه چه ماداقصدکړی ده چه مدلول دآيت وعده مستمرة الی يوم القيمة وی،اوپه ترجمه بالماضی کې دافايده صراحة نه حاصليدله اگرکه هغه بناءعلی التطابق الظاهری ډيرراجح ده لکه چه ماپه تفسيرکې مجموعه دامت مخاطب گرځولی ده اودف نه لاندې ئی ددې تفصيل کړی ده.فی قوله:په دې آيت کې دمجموعه امت سره وعده ده الی قوله هم الغالبون دکوم دننه چه داعبارت هم شته دکوم ظهورچه خپله په عهدی نبوی کې شروع کيدوسره دراشده خلافت پورې متصلا ممتدپاتې شو.اوددينه بعددمقام پورې متعلقی نورې فائدې وليکل شوی.پاتې شوايهام.نواول خوځمونږپه محاوراتوکې په قرينوسره خپله مضارع بلکه دهغی استقبالی معنی (کومه چه دحال په نسبت دماضی زيات مقابل ده) ماضی ته هم شامليږی.مثلاکوم مخدوم خپلوخادمانوته ووائی چه څوک ځمونږخدمت وکړی هغه به دلطف قابل وی.ظاهره ده چه کوم خلک دوړاندی نه خدمت کوی هغوی به هم يقيناپه دې وعدی کې داخل وی.اودلته دمذکورايهام به چاته وسوسه هم نه وی.کنه نوداسی ايهام دحضرت شاه صاحب

داتقواپه ترجمه کې هم وی چه کوم خلک دتقوی په حالت کې وفات کوی هغوی ددې فضيلت نه عاری ول،اوددې التزام ظاهرالبطلان ده،دوهم.کله چه په مذکورتفصيل کې ددې شمول تشريح شوی ده نودمصرح شمول په مقابله کې دمحتمل باحتمال بعيده ايهام څه گنجايش کيدلی شی،اوکه ددينه بعدهم چاته په ايهام باندې اصراروی نوهغه ته به داوويل شی چه حفظت شيئاوغابت عنک اشياء همدارنگه داسې ايهام په خپله په آيهٔ متکلم فيهاکې دحضرت شاه صاحب په ترجمه کې به هم وی چه داوعده دمستقبله زمانی مومنانو. صالحانوته شامله نه وی خوددې لپاره چه نورنصوص ناطق دی.اوناطق هميشه په ساکت باندې قاضی وی لهذاداسې ايهام ته ناقابل التفات گڼل دی.اودلته خودمحاوری تعميم وی.دکوم چه پورته اثبات وکولی شوخپله داترجمه دآيت دمذکورشمول سره ناطق ده کماسبق اونورحديثونه اوايتونه ددې نه علاوه دی اوددې محاوری دتعميم رازهغه ده کوم چه دتفسيراوعربيت علماؤداهدناوغيرهاتعميم لاهل الهداية الحاصلة من قبل مع وضع اهدناللاستقبال په توجيه کې فرمايلی دی.چه دهمداسی خلکوپه اعتبارسره مرادثبات علی الهدايت ده اوپه مستقبل کې هم ثبات مطلوب ده،په همدی اوزانوباندې که په آمنوااووعملوالصالحات په معنی کې داستقبال هم اعتبارکولی شی دغه وخت هم دايمان اوعمل دماضی درجه دثبات به ددې مستقبل محتمل وی.لکه چه دمخدوم قول په مذکورمثال کې همداثبات داستقبال دصيغی دصحت درجه مدارده يعنی هغه چه دوړاندی نه خادم ده هغه هم که په خدمت باندی ثابت پاتې شی نوهغه هم دوعدی محل ده په همدی شان دلته هم ويلی کيږی.چه څوک دوړاندی نه په ايمان اوعمل صالح سره متصف وی ددې لپاره چه دهغه وثبات تحقق په مستقبل کې ده.کوم چه په دلايل قطعيه سره ثابت ده.لهذاهغه هم ددې وعدی محل ده.بحمدالله تعالی په دې تقريرسره ټول شبهات زايل شول

ضميمه:يوه وسوسه دايهام ضمنی هم په دی مقام باندی کولی شی دهغی هم دفع کول مناسب دی هغه وسوسه ديعبدوتنی متعلق ده دکومی ترجمه چه په بيان القران کې داسی شوی ده:په دی شرط چه ځماعبادت الخ ددې دتصحيح وجه په مدارک تفسيرکې دهغه حال گرځول دی،اوحال هم کله کله په قرينوسره دقيدپه معنی دشرط ته مفيدکيدلی شی.دلته قرينه دتخاطب عموم ده دټول امت لپاره ځکه چه په استيناف کې دپيشنگوی عموم دقيامت پورې دټولوخلفاؤلپاره لازميږی.دکوم مرادکيدل چه ممکن نه دی اوپه دې کې که کوم لږ ايهام وی

دهغه درفع کولولپاره پورتنی تقریردرفع ایهام په لګ تغیرسره کافي ده (فلانطیل الکلام باعادة والله اعلم بالطریق الاقوم) کتبه اشرف علی ۵۷ذیقعده سـ۵۸هـ (النور، ص۱۰ جمادی الثانی سـ۵۸هـ)

دفاتحی په قران کیدلوباندي داشکال رفع:

سوال:(۷۱)دفاتحی شریف سورت قرآنی آیتونه دی اوکنه؟اوکه قرآنی آیتونه دی نوددې شریفه آیتونو مطلب څه ده چه فرمائی: ولقداتیناک سبعامن المثانی والقران العظیم؟

جواب:دفاتحی په قرآنی آیتونوکیدوکې څه شبهه ده اوپه مذکوره آیت کې قرآن عظیم سورۂ فاتحه ته فرمایل شوی دی.اوپه دې کې دیوه صفت عطف په بل باندی ده سره داتحاده دذات.لکه چه وویل شی جاءنی زیدالعاقل والعالم.نومعنی داده چه مونږتاسوته هغه څیزدرکړی په کوم کې چه دوه صفتونه دی،یوصفت داچه هغه سبع مثانی ده اوبل صفت داچه هغه قرآن عظیم ده،دسبع مثانی دویلووجه مشهوره ده.اوپه دې اعتبارديته قرآن عظیم فرمایلی ده چه په دې کې اجمالادقرآن مضامین موجوددی.اخرج هذاالتفسیرالبخاری مرفوعاًعن ابی سعیدبن المعلی.والله اعلم. ۷رجب سـ۱۳۲۴هـ (امدادج۱ص۷۹)

دزکهااوتزکی دتعارض ځواب:

سوال:(۷۲)بل عرض داده چه دقدافلح من زکهاآیت اوقدافلح من تزکی په مینځ کې دتعارض شبهه کولی شی چه په اول کې په تزکی باندی دافلاح عدم توقف اوپه ثانی کې توقف معلومیږی؟

جواب:تزکی دتزکیه مطاوع ده هرکله چه په اول آیت کی تزکیه دفلاح لپاره موقوف علیه ده نوتزکی هم دهغه لپاره موقوف علیه شونوپه تزکی باندی دعدم توقف حکم هم غلط ده.اوددواړوایتونوحاصل پکی یوده.

دسوال بقیه:همدارنګه دثانی آیت نه دتزکی مکلف به کیدوشبهه کیږی کوم چه غیراختیاری ده.

جواب:تزکی دتزکیه په واسطه اختیاری ده لکه ابصارچه دفتح عین په واسطه اوجعله محاذیاللمرئی اختیاری دی،اګرکه بالذات غیراختیاری دی،اوډیرزیات داسی اختیاری افعال شته چه هغه بالذات غیراختیاری دی.خوپه واسطه اختیاری دی.اودتکلیف شرط مطلق اختیاریه ده.بالذات وی اوکه بالواسطه وی. (النورص۷ذی القعده سـ۵۸هـ)

دتفسیرپورې مربوط مسائل

سوال:(۷۳) شبه ثالثه:دبیان القران دیتخبطه الشیطان دتفسیرلاندی چه کوم حدیث چه دقرآن معارض ده هغه ضعیف ده،اودثم قرامضمون په دی دال ده چه تاسواعتماداًعلی الایه مختصرفرمایلی دې یعنی بلی بناء ته چه هغه قول ده انماالبیع الخ داختصارلپاره موذکرونه فرمایلو؟

جواب:هوداهم احتمال ده،مګردیوی توجیه په احتمالاصحیح کیدوسره ددوهمی توجیه محتمل الصحة کیدل نه باطلیږی.

سوال:(۷٤)<u>**څلورمه شبهه**</u>: په بیان القران تفسیرکې دآیت الکرسی لاندی دعرش اوکرسی په تحقیق کی ئي بلاسنده متعارض حدیثونه نقل شوی دی؟

جواب:دمخرجینوحواله دسندذکرکول دی باقې که سندضعیف وی نوددې لپاره مضرنده چه مسئله دقطعیه عقایدونه ده نه دفرعیه احکامونه اوحدیثونه خومعارض ندی نوڅنګه ئی ویلی دی؟ (۹جمادی الاخری سـ۱۳۴۳هـ)

کتاب مایتعلق بالحدیث

دمومن دنزع سهولت اومشاهده دشدت دهغه په حدیث کې دتعارض دفع:

سوال:(۷۵)دوطن په شوق کې چه څومره روایات دی دهغوټولونه په آسانی معلومیږی خصوصاًدسکرات موت متعلق داده چه تسیل کماتسیل القطرة من السقاءان کنتم ترون غیرذلک ددینه معلومه شوه چه روح په آسانی راووځی.لکه چه دمشک (ژی) نه داوبو څاڅکی رابهیږی اګرکه په ظاهره کې دحالت خلاف وی وګوره چه په شدت سره ځان راووځی هغه شدت به په جسم باندی وی،مګرمیت دسکرات موت په وخت کوم چه اشاره خپله پریشانی ښکاره... څرګندوی.اوسختی اوتکلیف دهغه په ژبی محسوسیږی،که روح ته تکلیف نه وی نودجسم دتکلیف څه معنی؟بلکه په ظاهرکې دروح اوجسم دواړودتکلیف نه خوپه دنیوی ژوندکې تکلیف وی،محض په جسمانی تکلیف داسی پریشانی څنګه کیدلی شی بلکه اصل تکلیف دروح لپاره کیدل پکارده،دهغه اثردجسم په ظاهرباندی هواکوی،دحضوردی دغه شبهه رفع کړی؟

جواب:داسانی ځای دانسان روح ده اودسختی محل جسم اوحیوانی روح ده فلاتعارض،لکه چه کوم قوی الجسم معشوق کوم ضعیف الجسم عاشق په غیږکې نولوسره ډیرپه زورسره دباوکړی

نوحیوانی روح ته اولاً اوددې په واسطی سره جسم ته ضرورتکلیف رسیږی.لکن ددې سره سره په خپل نفس کې به په دې کارسره پوره نشاط هم محسوسوی،دانسانی روح نه همدامرادده،بیاله دی نه تنزل کولوسره دبعضی په اعتبارسره دامثال ورکولی شی چه په کوم شان جراح دمریض په اجازه په نشترسره دانی ته سوری ورکړ،تکلیف هم وی،دغه تکلیف په ژبه اودجوارحوپه حرکاتوسره ظاهروی هم لکن په زړه کې خوشحاله هم ده اومعالج دانعام مستحق هم ګڼی. ۲۱ذی القعده ۱۳۳۳ھ (تتمه ثالثه ص۱۰۹)

درحمت باوجودنارته ادخال دشبهی ځواب

سوال :(۷۶)یوصاحب فرمائي چه زه حیران یم په حدیث شریف کې وارددی چه الله تعالی خپل بندګانو باندی دمورااوپلارنه زیات غواړی،بیائی کافرانوته دائمی خلودپه دوزخ کې څنګه فرمائي اولادچه څومره بدنه بدوی لکن پلاردغه په تکلیف باندی هیڅکله خوښ نه وی اوهغه په مصیبت کې لیدلی نشی؟

جواب :دغه سوال خپله دحضرت ﷺ رسالت مآب نه یوی ښځی کړی ؤ حیث قالت الیس الله ارحم بعباده بولدهاقال ﷺ بلی قالت ان الام لاتلقی ولدهافی النارفاکب رسول الله ﷺ یبکی ثم رفع راسه فقال ان الله لایعذب من عباده الاالمارد المتمرد الذی یتمرد علی امه وابی ان یقول لااله الاالله رواه ابن ماجة عن عبدالله بن عمرکذافی المشکوة، کوم ځواب چه حضورﷺ دهغی ورکړی ؤدهغه حاصل په اصطلاحی الفاظوکې داده چه عباداګرکه عام دی مګرنورو دلیلونوپه دوی کې بعضی خاص کړی دی کوم چه په ملعون کیدوسره درحمت له دائری نه په خپله وتی ده،نوعبادپه دوه قسمه شول یومرحومین اوپه هغوباندی دومره رحمت وی چه دوالده په ولدباندی نشته،دوهم غیرمرحومین نوپه دوی باندي په آخرت کې رحمت اړووی نه بیادزیاتوالی یاکمی ذکریاداسی ووایه چه عباده عام نده خپله اضافت مفید دتخصیص ده یعنی خاص بندګان.لکه چه په قرآن مجید کې ئی عبادالرحمن خاص کړی دی په موصوف په صفات خاصه سره.پاتې شوه داچه دوالدی خوپه ټولواولادونورحمت وی اودالله په ټولو عبادوولی نشته.ددی ځواب داده چه دوالدی رحمت اضطراری ده مشیئته پوری موقوف نده لهذاعام ده اودالله تعالی رحمت اختیاری ده اوپه مشیئت پورې موقوف ده دکوم سبب

چه ظاهری صالحه اعمال دی.لهذاپه آخرت کې خاص ده البته په دنیاکې عام ده.پاتې شوه مرحومینوته تکلیف وی نوهغه تهذیب ده تعذیب نده.فقط والله اعلم (امدادج۴ص۲)

دحدیث په محفوظ پاتې کیدوباندی دشبهی دفع

سوال :(۷۷)یوصاحب تپوس کول غواړی چه دحدیث هوبه هودمحفوظ پاتې کیدلوڅه دلیل ده؟دوحی دمحفوظ کیدلوخوداسبب ده چه رسول کریم هغه لیکله ،مګرحدیث متعلق په څه باورکولی شی چه کوم څه هغوی فرمایلی ؤاوهغه خلکواوریدلونودهغوپه اوریدوسره لفظ چه په لفظ یادراتللوځکه چه ډیرحدیثونه دی چه ډیراوږده دی، مثلاد معراج حدیث په دی ترتیب په صحاحو کې ډیرحدیثونه دی چه ډیراوږده دی اودهغوپه حقله داعقیده ده چه داهغه الفاظ دی کوم چه رسول اکرم فرمایلی دی،مثلاګه کوم سړی دیوی ټولنی مخی ته لس،پنځه سطره ووائی اوبیاپوښتنه وکړی چه ماڅه ویلی ؤنوهیڅوک به په دوی کې داسی نه وی چه ټکی په ټکی ئی ووائی چه ده دغه الفاظ ویلی ؤنوپه دی ترتیب کوم څه چه ﷺ فرمایلودهغه په رابطه داڅنګه باورکولی شی چه اوریدونکوهمغه الفاظ په یادوی اودوه سوه کاله وروسته چه کله حدیثونه جمع شول نوهمغه الفاظ هوبه هومنقول شوی راغلی دی.لهذاددی سړی دعوی کول چه دحدیث هغه الفاظ دی ګویاعادة محال ده ددې ځواب هم ددی خط په ځواب څه اندازه مشرح اومدلل ولیکی.

جواب :دحدیثونودمحفوظ پاتې کیدلوچه باب ئی کومه شبهه کړی ده هغه کومه نوی شبهه نده دموودی راهسی ئی خلک نقل کوی راروان دی.لکه چه سیدصاحب هم دغه شبهه په ډیرومباحثوکی خپل مستمسک ګرځولی ده.لکن داشبهه په څواموروکې په غوزکولوسره محض حضمحل اوکمزوره ده اول:دصحابه ؤ،تابعینواومحدیثینودحافظی قوت په حکایاتو،قصصواوتواریخوکې دومره مذکورده چه قدرمشترک ئی متواترالمعنی ده لکه چه حضرت ابن عباس دسلوشعرونوقصدپه یوځل اوریدوسره بعینه به اعاده فرمایله داامام بخاری په کوم مقام باندی تشریف وړلواودهغوپه خدمت کې سل سل حدیثونه غلط ملط کولوسره وړاندی کول بیادهغه ددغه ټولوبعینه نقل کول بیاټول تصحیح کول مشهوراومذکوردی،که داشبهه وکولی شی چه داسی حافظه دفطرت خلاف ده لهذا داحکایات غلط دی.نواول خوترنه پورې ددې فُطرت دحدودواصول منضبط شوی

ندی،دکوم نه چه وپیژاندل شی چه دادفطرت موافق ده،اودامخالف ده،کوم امورچه په کثرت سره مشاهده کولی شی یقینی خبره ده چه که دهغه وقوع وی مګرمشاهده نه وای نوضروربه هغه دفطرت خلاف ګڼل کیده،دکوم غلطوالی چه دهغه په کثرت سره واقع کیدونه معلومولوسره به عاقل سخت افسوس کولو،اوفوراً به دخپلی دی بی بنیاده قاعدی دمغالطی موجب کیدل قبلولودوهم په دی باندی ترننه پورې کوم دلیل قائم نده چه هغه څه چه دفطرت خلاف وی هغه به محال وی،اودهغه وقوع په کوم بل وخت کې نشی کیدلی،په هرحال دغه عذرمحض بناءالفاسدعلی الفاسدده،دریم :دهغه دخلاف فطرت نه کیدلوباندی دادلیل دمشاهدی قائم ده،لکه چه اوس نزدی موده وشوه چه په الله آبادکې مولوی خافظ رحمت الله صاحب نابیناتیرشوی دی دهغه دحافظی دواقعاتوپه خپلوسترګوباندی لیدونکی موجوددی،دهغوپه اوریدوسره عقل حیرانیږی تردیره حده پورې څوک تکذیب کولی شی دحافظ محمدعظیم صاحب پشاوی همداسی حکایتونه دی اوس اوس یوعالم په رامبورکې تیرشوی ده همداسی واقعات دهغه دی،اواحقرددغودری واړوبزرګانو دلیدونکوسره میلاوشوی ده اوواقعات ئی اوریدلی دی:

ثانی:کله چه الله ته په کوم وخت دکوم چانه دکوم کاراخستل وی په خپل قدرت اوحکمت سره ئی ددغه وخت دخلکوظاهره اوباطنه قوی ئی همداسی جوړه کړی ده اوداقاعده هم دفطردقواعدو دجملی نه ده،وګوری په دی زمانه کې عجیب اوغریب ایجادکیږی څوک داپوښتنی کوی چه دومره عقل کیدل دفطرت خلاف ده یاموافق دفطرت،په اول شق باندی وقوع څنګه وشوه،په ثانی شق باندی مخکښ ولی وقوع نه وه،که وویل شی چه طبیعت ورځ په ورځ ترقی کوی زه وایم چه:داترقی په هرانسانی طبیعت کې کیدل پکاردی،ځکه چه دماهیت مقتضی په افرادوکې بدلول نه کوی نودغه تخصیص دقوم دون قوم څنګه؟ اصل داده چه الله تعالی ته په دغه زمانه کې دهمداسی څیزونوایجادکول منظوردی،یوداسی قوی عنایت ئی وفرمایه ،په همدی شان که الله تعالی ته کوم وخت ددین حفاظت منظوراومقصودوی دغه وخت به ددین حاملانوته داسی حافظی جوړی کړی نوپه دی کې څه تعجب اواستعباد ده؟ددې امرانکارخوهغه سړی کولی شی چه الله تعالی قدیراوعلیم نه قبلوی،نوداسی سړی ته خطاب لاحاصل ده.ثالث: بعضی صحابه ؤ(رض) داحادیثو لیک هم کولو،لکه عبدالله بن عمروبن العاص اوبعضوباندی خپله حضور ﷺ لیکل کول،لکه چه په حدیثونوکې راغلی دی:(اکتبوه لابی شاة) اوعمربن عبدالعزیزکوم چه په اوله صدی کې

ؤ،دحدیثونودجمع کولولپاره دهغه اهتمام په ابوداودکې موجودده،بیابد ستور محدیثینو په خپل طورباندی لیکل کول،البته دکتاب په شکل دامام مالک نه شروع شوی کوم چه په سـ۹۰ه کې پیداشوی،اوظاهره چه دومره نزدی زمانی پورې نه لیک کول مضرنه ؤبلکه اکثره به داسی ول چه کله به دکوم لیدونکی،اوریدونکی دانقراض دنزدی کیدلوبه شودغه وخت به تدوین کیدلو.رابع دحافظی دقوت نه په قطع نظرسره هغوی حضرات په غیبی طورباندی مویدمن الله ول لکه چه په حدیثونوکې دحضرت ابوهریرهؓ بسط رداء،اودحضور ﷺ په هغه باندی څه لوستل اوبیادهغه دسینی سره لګولوقصه مذکوره ده،حضرت علی ته اودحفظ قرآن اوحدیث تعلیم ورکول،اوبیا دهغوی دآیاتواو حدیثونونه غلطول اودحضور ﷺ په دې باندی دکامل ایمان دبشارت ورکولو مروی اومنقول. خامس: په فطری ډول داخبره دسوچ کولوقابل ده چه دصحابه ؤپه شان عاشقان اوزړه ورکونکی چه دحضور ﷺ داودس په څاڅکوبه ئی تقاتل اوتجادل کولواودحضور ﷺ بزاق اومخاط به ئی په خپلولاسونو او مخونوباندی موږل آیادحضور ﷺ الفاظوته به داسی بی اعتناءاوبی پرواګوری،چه هغه مدون او محفوظ نه کړی اوهغه ضائع کړی خصوصاًکله چه حضور ﷺ وفرمائی چه:بلغواعنی اوداسی وفرمائی: نضرالله عبداًسمع مقالتی فحفظهاووعاها واداها کما سمعها ،اوداسی وفرمائی:لیبلغ الشاهدالغائب،او صحابه ؤسره اګرکه دومره اهتمام ؤچه تناوب ئی معمول ګرځولی ؤ،داټول دلایل دی دهغوی دسخت اهتمام اوپه نقل اوقبول کې داحتیاط دحضرت عمردقصونه چه کله کله به ئی خبرواحدنه قبلاوه ظاهره ده چه داسی حالت کې دداسی احتمال اړوامکان نشته.نوچه کله محفوظول دفطرت دضروریاتونه وی نوورګاندی پوهیدل پکاردی چه دمحفوظیت دوه طریقی دی اوبس،یاکتابت،یاحفظ فی الذهن،اودا معلومه ده چه دکتابت عام عادت نه ؤاوداحتمال خلط بالاقران په سبب نامنظورهم ؤ،نوڅرګندیږی چه هغه ته په خپلوحافظانوباندی پوره اعتمادؤ،که داسی اعتمادنه وای نوصحابه ؤبه ضرورلیکل اوپه بل لیکل کولو،بلکه حضوربه خپله فرمایلی چه تاسوولی لیکل نه کوی؟ددینه بغیربه تبلیغ څنګه کوی،اوکه کوم اهتمام ئی نه وی کړی نوخپله حضور ﷺ به دقرآن په شان دهغه اهتمام فرمایلی ؤ، خصوصاً ددی ارشادنه بعدچه وګوری ماته دقرآن په شان یوبل څیزهم میلاوشوی ده،که چاته شبهه وی چه داخواثبات الحدیث بالحدیث نه داطلاق درجه کې،نوداواقعات کوم چه دځواب مبنی ګرځولی شوی دی دهغوبناءځواب کیدل په خاص الفاظوپورې موقوف ندی،یوه دنقل واقعه ده دکوم چه الفاظ چه هرڅه وی په هرحال کې په هغه تمسک صحیح ده. سادس:کالشمس فی النهارمشاهده

ثابته ده چه محدیثینوحضراتورضی الله عنهم قطع نظردحفظ اوضبط درواتودتقوی، طهارت، اودیانت سخت تحقیق ئی کړی ده خصوصاًدصدق دصفت کله به چه دیوه سړی صدق یقیناًثابت شواوهغه ثابت الصدق دعوی وکړی چه داالفاظ ماپه دې ترتیب اوریدلی دی اوڅومره رواة چه ددې سلسلی ده دټولودادعوی وی نوددوه حالاتونه خالی نده یاداسی حفظ ممکن ده یاممکن نده،که ممکن ده نواوس دانکارڅه وجه ده اوکه ناممکن ده نودومره لویولویوعقلاؤداناممکن ګڼلوسره یودبل پسی منزداوتکذیب ولی ونه کړاودهغوی نومونه ئی دصادقینودفهرست نه ولی خارج نکړ،اوبیاچه هرکله په دی قاعدی سره روایات مقبول نه دی نودصدق دتحقیق نه کومه فائده وشوه اوداویناچه ټول په ټوله مجنون نه ول په خپل لیونتوب باندی دلیل قائمول دی. سابع: دحدیثونوپه کتابونوکې په کثرت سره درواتوداویناچه دالفظ،یاداالفظ بعدتسلیم ددغوحضراتوددینداری کوم چه په تواترمشاهدی سره ثابته ده واضح دلیل ده،دهغوی ده قوی حافظی درلودو،اوددې چه نورالفاظ چرته هغوی داسی شک ندی ظاهرکړی ،هغوته ښه په یادده اوهغوته پوره اعتماده،که داشبهه وی چه بیانوپه یوه حدیث کې مختلف رواة ولی مختلف الفاظ راوړی؟ځواب داده چه په حدیثونوکې وارددی چه اکثرادحضورعلیه السلام عادت شریفؤچه یوه خبره به ئی دری ځلی اعاده فرمایله نوممکنه ده چه یوه یولفظ نقل کړی وی اوبل بل لفظ اواحیاناًسهوهم کیدلی شی،لکن چرته چه داسی احتمال وی دلته په مسائلوکې په دې لفظ سره استدلال نشی کیدلی،بلکه په مشترک الثبوت واقعی سره کولی شی بیاد الفاظوکم والی اوزیاتوالی څه مضرده؟ ثامن: تواریخ کوم چه سندئی ـ حدیثوبرابروی نوآیاددې زرمه برخه هم نه متصل اونه په هغه کې دومره احتیاطونه بیاهم ټول عقلاءپه دې مداریاندی کارکوی،په حدیثونوکې چه دومره احتیاط پکی کیږی دهغودقبولیدوڅه وجه ده؟ تاسع: دټولوشبهاتواثرصرف دحدیثونودالفاظوپه محفوظ کیدلوباندی پریوځی که دټولومذکوره ځوابونونه قطع نظروکولی شی هم نودومره ځواب کافي ده چه علماؤدروایت بالمعنی دجوازتصریح کړی ده چرته چه الفاظ مشتبه وی هلته په معنی مشترک سره استدلال کولی شی په دې کې څه خلل ده اواکثره استدلالات په واقعاتوسره ده. عاشر: متواتردټولواهل عقل په نزددملت والاوی اوکنه حجت ده اودتواترحدهمداده چه زړه دهغه په ثبوت باندی شهادت ورکړی،حتی چه بعضی وختونه ددوه دری اشخاصوداخبارچه فلان حاکم دالفظ ویلی ؤدتواترپه درجه کې پیژندل کیږی بیاچه کله یولفظ په مختلفورواياتواواسانیدوسره په ټولوصحاحوکې موجودوی،فطرة زړه دهغه په ثبوت باندی شهادت ورکوی،هیڅکله به دهغه په

تواترکې شبهه نه پاتې کیږی په دغوعشره امورکې چه څوک خالی الذهن کیدوسره په عاشرنظرسره وګوری،ان شاءالله مذکوره شبهه به دهغه په قلب کې نه عین پاتې شی اونه اثراوکنه نوع انانیکه پرشددګرچون پرد،اوس دغه مضمون دیوی شبهی په ځواب کې ختموم،هغه داده چه شایدڅوک ووائی چه که دصحابه ؤداسی حافظه وه نوحضور ﷺ ولی دقرآن کریم دلیکلواهتمام وفرمایلو؟ځواب داده چه دقرآن سره داحکامواثبات نه علاوه تحدی هم مقصود وه،اومتقاربه الفاظ ددې لپاره مضرؤ،په خلاف دحدیثونوچه په الفاظوسره تحدی مقصودنه ده،لهذا تقارب دالفاظوپسندکړی شوچه داستدلال لپاره کافي ده،لهذادهغواهتمام وکولی شواوددې ونه کولی شو ۱۳رجب ۱۳۲۱ه،امدادج۴ص۳،

په لمانځه کې دالزاق اوتراص معنی:

سوال :(۷۸)نن صبادلته دغیرمقلدی ډیرزوراوشورده حتی چه په لمانځه کې ویل کیږی چه ښنګری دښنګری اوګوتې دګوتوملاووړلوسره ودریږی اوډیرودریږی هم؟

جواب :فی المشکوة باب تسویة الصف عن انس قال قال رسول الله ﷺ رصوا صفوفکم وقاربوا بینهمااوحاذوابالاعناق الحدیث رواه ابوداؤدوعن ابی امامة فی حدیث طویل قال قال رسول الله ﷺ سوواصفوفکم وحاذوابین مناکبکم الحدیث رواه احمد، په اول حدیث کې درصوانه بعدقاربواراغلی ده،ظاهره ده چه که تراص دمماست اقدام وغیره په معنی واخستل شی نودقاربواسره به منافی وی چه مقاربت غواړی عدم مماست سره لکه چه ظاهره ده،ددینه معلومه شوه چه مقصدمقاربت ده.همدی ته مبالغه دتراص یاپه بعضی حدیثونوکې ئی ارزاق فرمایلی دی اوورپسی چه کوم حاذواراغلی ده ګواکی دهغه تفسیرده،اوهمداپه بل حدیث کې په حاذوابین مناکبکم سره تعبیرکړی شوی ده،وهذا ظاهرجداً والله اعلم وعلمه اتم واحکم.۲۹رمضان ۱۳۳۲ه،امدادج۴ص۷،

دلولاک لماخلقت الافلاک دحدیث تحقیق:

سوال :(۷۹)حضور ﷺ دعالم دایجادباعث ده اوکنه؟اوحدیث دلولاک دنبوت ترحده رسیدلی اوکنه؟اودا حدیث په کوم کتاب کې ده؟

جواب :دهغوی اولیت خلق خودبعضی روایاتونه معلومیږی لکه چه په بعضی رسایلوکې

دمواهب لدنیه په حواله دعبدالرزاق په تخریج دحضرت جابربن عبدالله په روایت خپله دحضور ﷺ ارشادمنقول ښوول شوی ده چه دټولونه وړاندی ستاسودنبی نورالله تعالی پیداکړی ده اه.لکن دغه مذکورحدیث فی السوال می کله هم نظرنه ندی تیرشوی، اوظاهراً موضوع معلومیږی والله اعلم.۲۸رجب سـ۱۳۲۴ه(امدادج۴ص۹)

ایضاً

سوال :(۸۰)تاسوپه ص۹، ۱۰دڅلورم جلدامدادیه فتاوی کښ دلولاک الحدیث په باره کښ فرمایلی دی چه ظاهراموضوع معلومیږی لکن مادملاعلی دموضوعات کبیرص۵۹ مطبوعه مجتبائی دهلی کښ ولیده چه موصوف علامه لیکونکی ده لکن معناه صحیح فقدروی الدیلمی عن ابن عباس مرفوعاًاتانی جبرئیل فقال یامحمدلولاک ماخلقت الجنة ولولاک ماخلقت الناروفی روایة ابن عساکرلولاک ماخلقت الدنیا)اودنخبة الفکرپه بعضی شروحوکښ لیدل شوی دی چه دمذکورحدیث تصحیح شوی ده؟

جواب :ددینه مخکی هم داروایتونه دنظرنه تیری شوی ده کوم چه په کشکول کښ درج کړی ؤ،اوپه ترجیح الراجح کښ نوشته شوی دی.۸ربیع الاول سـ۱۳۵۱ه(النورص۸جمادی الثانی ۵۱ه)

دمدینی دحرم کیدوتحقیق:

سوال :(۸۱)دحضرت رسول مقبول دمدینی منوری دحرم متعلق داالفاظ چه:انی احرم مابین لابتیهاکماحرم ابراهیم مکة (اوکماقال)دحنفیه ؤپه نزدڅنګه مؤل ده،ددې معارض کوم قوی مضمون شته کوم چه دمدینی دحرم دمکی دحرم په شان ممنوع قطع الاشجاروغیره کیدولپاره مانع ده؟

جواب :په صحیح مسلم حدیث تحریم مدینه کښ راغلی دی چه (لایخبط فیهاشجرة الاالعلف اوصحاح کښ دي یااباعمیرمافعل النغیر،اوخبط شجرة مطلقاوتعرض ولیصدحرمت دبالمعنی المتعارف تحریم دلوازمونه ده ،نودلازم انتفاء مستلزم ده انتفاء دملزوم ته ددینه څرګنده شوه چه لغوی تحریم دندب په درجه کښ ده لکه چه په ابوداودکښ دوج منطقی په باب کښ چه دطائف په ناحیه کښ ده راغلی دی،صیدوج وعصابهه حرم محرم الله،اواګرکه دابی عمیرپه حدیث کښ احتمال دقدم علی احادیث التحریم شته مګرپه اول حدیث کښ دغه احتمال هم نشته،فقط ۱۸صفر سـ۱۳۲۵ه(امدادج۴ص۱۰)

داعتاق په مسئلی کښ دحنفی مذهب دحدیث سره دتعارض دشبهی دفع

سوال :(۸۲)جاء فی حدیث الترمذی ص۲۱۲مطبوعه اصح المطابع عن النبی ﷺ قال من اعتق نصیباله فی عبدفکان له من المال مایبلغ ثمنه فهوعتیق من ماله والافقدعتق منه ماعتق ومذهب ابی حنیفة خلاف ذلک لانه قال ان کان موسراضمن اواستسعی الشریک العبداواعتق وان کان معسراًالایضمن لکن الشریک امااان یستسعی اویعتق،ددې حدیث اودامام صاحب دمذهب ترمینځ مطابقت وفرمائي؟

جواب :داحدیث محمل ده اودامام صاحب دهمدی حدیث تفصیل اوظاهره ده چه داجمال اودتفصیل په مینځ کښ معارضه نشی کیدی،ځکه چه په اجمال کښ نفی اواثبات مسکوت عنه وی،تفصیل دهغه سره ناطق دی،اوناطق اوساکت معارض نه وی ددې تقریرداده چه دحدیث نه داعتبارمعتق په صورت کښ داعتاق تجزیه ثابتیږی اوپه دې باب کښ ټول دوه مذهبه دی:تجزیه مطلقایاعدم تجزیه مطلقاودیساراوعسارتجزیه اوعدم تجزیه کښ متفاوت کیدل په مرکبی اجماع سره باطل دی،نوکله چه داعسارپه صورت کښ تجزیه ثابته شوه،نودیسارپه صورت کښ هم ثابته شوه،اودتجزئي دلوازمونه احتباس دمالیت حصة غیرمعتقه عندالعبداوددې داحتباس په لوازموکښ هم تضمین دعبداوپه قاعده د:الشیئ اذاثبت ثبت بلوازمه هرکله چه تجزیه ثابت بالنص ده نوتضمین عبدهم په واسطه ثابت بالنص ده اواطلاق دلیل سره قیاس مقتضی ده ددغه دغه اقتصارعلی الضمین العبده عموم ته نوحدیث کښ په فهوعتیق من ماله،سرهٔ ددې عام تخصیص کړی یعنی دیسارمتعق په صورت کښ تضمین دمعتق بالکسرهم جائزده لکه چه تضمین معتق بالفتح هم جائزده،اوداعسارپه صورت کښ همغه حکم دتضمین عبدکوم چه مواعتاق دتجزیی،لهذاپه استعی العبدسره تعبیرفرمایلی شوی،عتق منه ماعتق سره اوداعتاق جوازوپه دواړوصورتونوددې لپاره چه اظهرؤلهذادیته کله هم ونه فرمایل شووپه خپله رضاءدضررتحمل کولوظاهراالجوازده،فقط ۱۴ربیع الاول سـ۱۳۲۵ه(امدادج۴ص۱۰)

دلاتشدالرحال حدیث معنی:

سوال :(۸۳)غیرمقلدوخلکوپه دې حدیث شریف سره تمسک کړی ده چه دقبرونوزیارت اوداولیاء عظاموپه عرسونویادکوم بل متبرک مقام ته سفرکولوسره تلل درست ندی هغه حدیث داده(عن ابی سعیدالخدری قال : قال رسول ﷺ لایشدالرحال الاالی ثلثة مساجد مسجد

حرام والمسجدالاقصی ومسجدی هذا) اوس دعلماءکرامونه پوښتل کیږی چه په دې حدیث سره ددغومقامونومذکوره ؤته سفرکولوسره دتللوممانعت ثابت ده اوکنه؟یعنی دې مونوته سفرکولوسره تلونکی گنهکاردی اوکنه؟

جواب: ددې حدیث دامعنی ده چه دلمانځه دثواب دتضاعف په نیت کوم بل مسجدپه طرف سفرکول ممنوع دی.دده دقبرونودزیارت سره هیڅ تعلق نشته.البته دمتعارفه اعراسومجمع سنتوخلاف ده.دهغی نه احترازضروری ده.سـ۱۳۲۵ه(امدادج۴ص۱۱)

ایضاً

سوال: (۸٤)په دې مسئلی کې ددین متین علماءڅه فرمائي چه دلری اواوږدی لاری نه داجمیرمقام ته سفروکولی شی داولیاؤدقبرونودزیارت لپاره داسی سفرکول درست دی اوکه نادرست ؟دکلکتی نه دقبردزیارت لپاره داتللی شی اوکنه اصلی مفهوددلاتشدالرحال والاڅه ده دکرم له لاری وفرمائی دمسئلی په حقیقت موسرفرازکړه؟

جواب: فی مسنداحمدعن ابی سعیدالخدری قال رسول الله ﷺ ولاینبغی للمطی ان یشدرحاله الی مسجدیبتغی فیه الصلوٰة غیرالمسجدالاقصٰی ومسجدی هذااه من منتهی المقال للمفتی حیدرالدین المرحوم) داحدیث دحدیث مشهورفی الباب لپاره مفسرده.ددینه جوته شوه چه دقبرونودزیارت لپاره داوږداولیری نه راتلل په دی نهی کې داخل نده.البته که بل سبب دنهی وی نومنهی عنه به شی لکه دمتعارف عرس مفاسدچه هغه بلاشبه دحضوردتحریم موجب ده اوظاهره ده ـتته سفرللمحرم محرم ده.۳رجب سـ۱۳۳۲ه(تتمه ثانیه ص۴۷)

ایضاً

سوال: (۸۵)په فتاوی کې دلاتشدالرحال حدیث لاندی حضورلیکلی دی.ددې دزیارت قبورسره څه علاقه نشته مگرمادحجة الله البالغه دشرک په بحث کې دقبرونودزیارت لپاره سفرکولونه منع ولیدله بله داچه دحدیث شراحودبعضی صحابه ؤدطورغره ته حدیث ئی هم دممانعت په تائیدکې وړاندی کړی ده؟امیدده دشکونودازالی نه بعدمونږمستفیض وفرمائی؟

جواب: ځماددې لیکنی وجه داده چه په منتهی المقال رساله کې دمسنداحمدنه دابوسعید خدری په روایت سره داحدیث په دغوالفاظوسره ئی نقل کړی ده.(لاینبغی للمطی ان یشدرحاله الی مسجدیبتغی فیه الصلوٰة غیرالمسجدالحرام والمسجدالاقصٰی ومسجدی هذااه) اول خودارو ایت

تفسیرکیدلی شی دمشهورحدیث بله داکه دتفسیرهم نه وی نوکم ترکمه دغه معنی ته محتمل خوده اودقبرونوپه تعلق باندی کوم نص نشته.واذاجاءالاحتمال بطل الاستدلال) دشارحینوشرح چه په هغوکې حجة الله البالغة هم داخله ده کوم نص نده بلکه احدی الوجوه المحتمله شته البته که په سفرالی المقابله کې کومه مفسده وی نوهغه ددغی مفسدی په بناءباندی منع کولی شی اگرکه ددی حدیث مدلول نه وی.پاتې شوطورته تللومتعلق دهغه محل خوداده چه دتقرب په نیت سفروکړی نوددې لپاره چه په دې کې دیوه غیرثابت امردعوی ده.لهذاغیرمشروع ده هغه ددې لپاره په دغه حدیث دنهی کې داخل ده چه دحدیث علت همغه ده چه په کوم ترتیب ددې مسجدونوپه طرف سفرکولی شی یعنی دتقرب په نیت.په دې باندی نور مشاهدقیاس کول جائزندی للفارق اوهغه فارق داده چه په دغومسجدونوکې په لمونځ کولوکې خو تضاعف دثواب معهودده نوکه دسفرنه بغیرددغه تضاعف تحصیل ممکن نه وی.دسفربه هم اجازه وی، پخلاف دنورو مشاهدوچه هلته هیڅ دلیل دثواب نشته.لهذاهلته په دې نیت سره سفرکول دغیرثابت امراعتقادده فافترقا.۱۰صفرسـ۱۳۵۱ه(النورص۱۰رمضان۱۳۵۱ه)

جمع بین الصلاتین

سوال: (۸٦) دمغربینواوظهرینوپه مینځ کې په جمع کولوکې کوم صحیح حدیث راغلی اوکه څنگه؟

جواب: په جمع بین الصلاتین کې حدیثونه ډیرمختلف دی.دبعضونه څرگندیږی چه په سفرکې جمع فرمایلی ده(عن عبدالله بن مسعودان النبی ﷺ کان یجمع بین الصلواتین فی السفر)دبعضونه په حضر، سفر، عذر،غیرعذرکې په هرترتیب جائزمعلومیږی.عن ابن عباس قال صلی بنارسول الله ﷺ الظهرو العصر جمیعافی غیرخوف ولاسفروفی روایة فی غیرسفر ولامطر) بیاپه سفرکې دبعضی حدیثونونه جمع تقدیم معلومیږی) روی الترمذی عن ابی الطفیل عن معاذانه ﷺ کان فی غزوة تبوک اذاارتحل قبل زیغ الشمس اخرالظهرالی العصر فیصلیهماجمیعاجمع تاخیرعن ابن عمرانه کان اذاجدبه السیرجمع بین المغرب والعشاءبعدمایغیب الشفق ویقول ان رسول الله ﷺ کان اذاجدبه السیرجمع بینهما) لکن داټول احادیث په جمع حقیقی اووقتی باندی دال دی.اودبعضی حدیثونونه صوری اوفعلی جمع ثابتیږی (عن

عائشة قالت كان رسول الله فى السفريؤخرالظهرويقدم العصرويؤخرالمغرب ويقدم العشاء والروايات كلهافى الطحاوى) خوداتول اختلافات په ماسوادعرفات اومزدلفه كې دى اودغه دواړه جمعى اتفاقى ده نودحديثونواضطراب خوداحال ده،دلته قطعيه نصوص واحاديث واخباركثيرة فرضيت وتعين اوقات ومحافظت صلوةدلمانځه اداء په خپل وخت سره ډيرواردى، قال الله تعالى ان الصلواة كانت على المومنين كتاباموقوتاوقال حافظواعلى الصلوات وفى الحديث وصلاهن بوقتهن رواه احمدوابوداؤدومالک والنسائى وروى مسلم قوله ﷺ انماالتفريط فى اليقظة بان تؤخرصلوٰة الى وقت الاخرى وهذاقاله وهوفى السفرقاله الشامى)لهذاحنفيه ؤپه مضطربه حديثونوسره په محكمه نصوصوباندى عمل ندى ترک کړى ده.بلكه حتى الوسع تول ئي جمع کړى اوپه تاويل كې ئي ويل شوى چه مرادجمعى نه صورى جمع ده په سفركې هم اوپه حضركې هم ،اودجمع تقديم حديث ته چه دابى الطفيل نه مروى ده ترمذى غريب اوحاكم موضوع ويلى،اوابوداودويلى دى چه:ليس فى تقديم الوقت حديث هكذافى ردالمحتار. اودثبوت په صورت كې احتمال ده چه دشمس دزيغ نه بعددظهرآخره پورى ئى قيام فرمايلى ؤ،اوحديث دتاخيرپه قرب خروج وخت باندى محمول ده،اوتفصيل په مبسوطاتواومطولاتوكې شته،البته په شخت ضرورت كې تقليداًللشافعى جمع كول دشافعى دمذهب دمقرره شرايطوسره جائزده.(ولاباس بالتقليد عندالضرورة درمختارفى بحث الجمع والله اعلم.(امدادج١ص٩٩)

په يوه حيض اودرى حيضونوباندى دمختلفوحديثونوترمينځ تطبيق

سوال:(۸۷)دربيع بنت معوذبن عفراء نه روايت ده (انهااحتلعت على عهدرسول الله ﷺ فامرالنبى ﷺان تعتدى بحيضة رواه الترمذى ص١٥٤ كتاب الطلاق) په دې حديث كې يوحيض عدت ليكل شوى.په بل حديث شريف كې چه صاحب هدايه روايت کړى رسول الله فرمايلي دى:الخلع تطليقه باينة اودباين عدت درى مياشتى ده په دوى كې څه قسم تطبيق پكارده؟

جواب:تنوين دحيضة دافرادلپاره نده چه په هغه باندى ديوه حيض عدت كيدل لازم شى نودحديث معنى داده:چه هغه امروفرمايلوچه په حيض سره عدت پوره کړه نه په اشهرااووضع

حمل سره ځكه چه هغه حائضه وه،اوبل مسلک داكيدلى شى چه ثلاثه قروء دمطلقه دعدت لپاره منصوص قطعى ده نودتعارض په وخت به په خبرواحدباندى عمل متروک وى.فقط ١٩ذى الحجة ١٣٢٥ھ(امدادج۴ص١١)

دابوداودحديث فاذاقرءفانصتواپه سندكې ديوه بحث محاكمه

سوال:(۸۸)دسنن ابوداودپه باب التشهدج١ص١۴١كې راغلى دى:حدثناعاصم بن النضرناالمعتمرقال سمعت ابى ناقتادة عن ابى غلاب يحدثه عن حطان بن عبدالله الرقاشى بهذاالحديث زادفاذاقرافا نصتوا) زيداوعمروپه دې روايت كې دابحث كوى چه قتاده مدلس ده اوعنعنه دمدلس بغيرتصريح سماع مقبوله نده زيدوائى چه ديحدثه لفظ سره تصريح دسماع وشوه.گواكى قتاده داسى فرمايلى دى:حدثنى ابوغلاب. عمروائى دامحض غلط ده ددې لپاره چه قتاده دخپل استاذابوغلاب نه دعن په لفظ سره روايت کړى،اوديحدث فاعل ابوغلاب ده اومفعول قتاده،نوگواكى ددې مطلب داشوچه حدثنا قتاده عن ابى غلاب وهوحدث قتاده عن حطان) په دې سندسره كله هم دقتاده سماع دابوغلاب نه نه ثابتيږى وگوره تدريب الراوى ص۷۴كې راغلى دى الثانى:اذاقال الراوى كذلک مثلاًحدثناالزهرى ان ابن المسيب حدثه بكذافقال احمدبن حنبل وجماعة لاتلتحق ان وشبههابعن بل يكون منقطعاًوقال الجمهوران كعن فى الاتصال ومطلقه محمول على السماع بالشرط المتقدم من اللقاءوالبراءة من التدليس) پدې خاطرچه دان اودعن حكم يوشان ده لهذادابى داودپه سندكې قتاده ابن ابى غلاب يحدثه،اوتدريب الراوى په سندكې الزهرى ان ابن المسيب حدثه يوشان شول،په دې وجهى سره دقتاده سماع دابوغلاب نه ثابته نشوه ځكه هغه مدلس ده دوه كارونه دپوښتنى دى:(١) دعمروقول صحيح ده اوكنه؟ (٢) يحدثه عن حطان بن عبدالله الرقاشى دچاقول ده خاص دقتاده يادبل چاده؟

جواب:ظاهراًخودعمروقول صحيح ده بلكه متعين معلوميږى ځكه چه هوحدث اوابن المسيب حدثه كې كوم فرق نه ښكاريږى هركله چه دبل قائل دلاندى راوى وى.اوكه دزيدپه نزدپه يحدثه كې فاعل اوضميردمفعول كې كوم بل احتمال هم وى هغه دى بيان کړى.اودبيان نه بعدلامحاله په هغه كې هم دعمرواحتمال به وى دغه وخت هم سماع محتمله

پاتې شوه اوداحتمال دامکان په وخت ثبوت چرته وشو ،اويحدثه ظاهرأبى تكلفه دمعتمرپه باب کې دسليمان قول معلوميږی. ۲۸ جمادی الاولی سـ۱۳۲۹ھ(تتمه اولی ص۲۲۲)

په (ان مايلحق للمؤمن) حديث کې دولدصالح نه څوک مراددہ؟

سوال :(۸۹)حديث، ان مايلحق المومن من عمله وحسناته بعدموته علماًعلمهونشره وولدأصالحاً دولد صالح نه آيايوازی لوراوځوی مراددی اوکه لمسی اولمسی بچگی اودختری هم پکی داخل دی،آيا دوالدينونيت (دصالح ولد کيدو) هم شرط ده اوکنه؟آيادولدصالح تول ثواب دتول عبادت بغيردهغه دبخشش کولووالدينوته ميلاويږی؟

جواب :ظاهرأبلاواسطه ولدمعلوميږی (لان الاصل فی الارادة الحقيقة وعلامتهاالتبادرالى الذهن عندالعراء عن القرينة فولدالولدتجوزاًكمافرع عليه الاصوليون)اودنيت داشتراط کوم دليل نه معلوميږی (لان النية لابدمنهافی الاعمال والولدليس من الاعمال)اوثواب خوداعمالوعامل حتماً ميلاويږی،الاان يهب لغيره.لکن داعمالوبرکت صاحب دولدته لاحقيږی ددينه نفع وی،لکونه سبباًلهذه الاعمال ولوبغيراختياره وهذافضل من الله سبحانه،والله اعلم ۱۸محرم سـ۱۳۲۲ھ(تتمه اولی ص۲۲۳)

د (لوجعل القران فی اهاب) حديث معنی:

سوال :(۹۰)لوجعل القرآن فی اهاب ثم القی فی النارمااحترق)داحديث که صحيح ده نوعمده نکته تحرير وفرمائي په کومی سره چه شبه رفع شی اوددې حديث موردڅه ده؟

جواب :مقصد دقرآن مجيد دعظمت بيانول دی،چه که دهغه په برکت سره داسی امرواقع شی نوفی نفسه عجيب اوبعيدنده لکه چه دقرآن شريف په يوه آيت کې دی:(ولوان قرانا سيرت به الجبال الاية)لکه چه په يوحديث کې دي(لوکان شئى سابق القدرلسبقه العين)ولومگرالهيه حکمت ددې مقتضی شوچه دغه اثرمرتب نه شی ترڅوپه ابتلاء کې خلل نه وی.والله اعلم ۷محرم سـ۱۳۲۷ھ(تتمه اولی ص۲۲۴)

په (ماءالرجل غليظ ابيض) حديث باندی ديوی شبهی ځواب:

سوال :(۹۱)۱- په مشکوة شريف کې چه دکوم حديث الفاظ په بيان غسل کې (ماءالرجل غليظ ابيض وماء المراة رقيق اصفرفمن ايهماعلااوسبق فمنهاالشبه) په دې کې انديشه

پيداکيږی،ددې لپاره چه دنارينه دمزاج گرم اوحرارت درقت اوصفرت غوښتونکی ده اودښځومزاج بارداوبرودت دبياض او غلظت غوښتونکی ده نودامعنی چه په حديث شريف کې ده عقلاًڅنگه جوړيدی شی اگرکه فی الواقع همداسی وی خودقياس خلاف ده ددې توضيح وفرمائی ؟

جواب :هرکله چه فی الواقع همداسی ده نوپه حديث باندی کومه شبهه نشی کيدلی،ځکه چه دمخبر صادق قول دواقع مطابق کيدل ضروری ده،دمخبرصادق داذمه نده چه دهغه انطباق په فلسفيه قواعدوباندی بيان کړی داکاردفلسفی ده نوداسوال په شارع باندی نشی کيدلی،بلکه دفلسفی طبيب نه پوښتنه پکارده چه ددې واقعی لم څه ده،اوداځواب په هغه صورت کې ده چه کله واقع همداوی لکه چه دسايل په کلام کې دی طرفته اشاره ده،اوکه واقع ددې خلاف وي نواول دکوم معتبرکتاب نه هغه ثابت کولوسره اشکال وړاندی کړی دغه وخت به بل ځواب ورکولی شی (تتمه اولی ص۲۲۴)

په تشهدکې درفع سبابه په حقله په يحرکها(او) لايحرکها) کې تطبيق:

سوال :(۹۲)ثانيا په فصل ثانی باب التشهددمشکوة شريف کې دوايل بن حجرپه روايت کې ديحرکهالفظ اودعبدالله بن زبيرپه روايت کې دلايحرکهادلفظ دتطبيق وجه څه ده.اوپه همدی روايت کې (يشيربا صبعه اذادعاولايحرکها) اشاره بلاحرکته څنگه کيدلی شی ددې تشريح وفرمائی؟

جواب :ياخوبه دوختونوپه اختلاف باندی حمل کولی شی يابه دحرکت دوه قسمونه ويل کيږی.يو مستقيم حرکت دلاندی نه بره طرف ته.دوهم دوريه حرکت داول اثبات ده اودوهم نفی ده.وهذاالخيرهو الراجح عندی.په دې تقريرسره اشاره اودحرکت جمع هم داشکال حمل پاتې نشو. ۲۵شوال سـ۱۳۲۸ (تتمه اولی ص۲۲۴)

په (نهيناعن خشاش الارض) حديث کې دخشاش نه څه مراددہ؟

سوال :(۹۳)السلام عليکم ورحمة الله وبرکاته يااولی الارباب والنهی ماتقولون فی هذاالحديث وهوابو حنيفة عن نافع عن ابن عمررضی الله عنهماقال نهيناعن خشاش الارض انانحن نسئلکم اولاًاهذاالحديث مرفوع مسندمتصل ام لا،ثانيامعنی خشاش الارض فماهولانه قال المحشی فی معنی

خشاش الارض ای حشرانما من العصافیرونحوهاوصغارهوامهاوفرع علیه فقال فیحرم اکلها ولایصح بیعهالعدم النفع بهاوبه قال ابوحنیفة والشافعی واحمدوداؤد،واستل من حیث انه قال من العصافیرونحوهافادخل لعصافیرونحوهامن الطیورفی خشاش الارض وانماهی حشرات الارض فمامعنی قوله المحشی واسند الحرمة الی هؤلاءالمجتهدین الاربعة فاسنادحرمة هذه الاشیاءالیهم صحیح ام لافبینواتوجروا بیاناشا فیالاشک فیه لانانحن رایتافی کتب کثیرة حلة العصافیر ونحو حافمامعنی قول المحشی وهذاالحدیث وحرمة هذه الاشیاواسنادهاالیهم وهذاالحدیث فی مسندامامناالاعظم رضی الله عنه کتاب الاطعمة۱۹۱ حاشه ۱۹۲مطبوع اصح المطابع عبدالعلی مدراسی واسمه المحشی محمدحسن؟

جواب :وعلیکم السلام ورحمة الله وبرکاته لمالم یکن عندی کتب کافیة ولالی نهزة فرصة لم یکن لی تحقیق الحدیث،اماقول المحشی فوهم فیه لانه یظهربالرجوع الی کتب اللغة ان لفظ الحشاش مشترک بین معنی حشرات الارض والعصافیرفتفسیره الحشرات بالعصافیریرده النقل کمانقلناعن اللغة والعقل لان العصافیرلیست من حشرات الارض کماهوظاهرویحتمل ان یکون الغلط من الکاتب وبالجملة فلاشک فی حل العصافیر.فقط ۲۴ذیقعده سہ۱۳۲۸ھ(تتمہ اولی ص۲۲۴)

دابوداودهغه حدیث معنی چه نعل اغوستونکی

ښځې باندی ئی لعنت فرمایلی دی:

سوال :(۹٤)دابوداود جلدثانی په باب اللباس کښې کوم روایت ده چه حضرت عایشه ته څوک راتلوسره وویل چه فلانی ښځه نعل اغوندی هغې وفرمایل:دنارینه ؤسره مشابهت اختیارکونکوباندی رسول الله لعنت فرمایلی ده نوآیاهغه وخت ښځوپښی نه اغوستلی یادهغوی دبوټونونوم بل څه ؤ؟

جواب :داتصریح خومی چرته ندی لیدلی چه ښځومطلق پښی نه اغوستلی ظاهر دامعلومیږی چه هغوپه نارینه بوټونه[1] اغوستل اوداحتمال هم شته چه ښځوصرف خف اغوستی

---

[1] مگرداحتمال په یوه روایت سره مرفوع ده روی الترمذی عن عایشة انهامشت بنغل واحدة مشکواة کتاب اللباس باب النعال ۱۲منه .۱۵ذی الحجه سہ۱۳۲ھ(تتمہ اولی ۲۲۵)

په حدیث کښې دفارسی کمان سره دکراهت څه بناء ده؟

سوال :(۹۵)مولناسیداصغرحسین صاحب دیوبندی یوکتاب تالیف فرمایلی ده اودتالیف دننه ئی دسوال اوځواب په طورگرځولی اودځواب نه بعدئي ددوه دری حدیثونوترجمه لیکلی ده چه په دې ترجمی سره دځواب تایید کیږی دکتاب په یوځای کښې بالکل داعبارت لیکلی ده: سوال:دخپل ملک جوړشوڅیزونو ته ترجیح ورکول دنورو ملکونوپه څیزونوباندی اودهغوداستعمالولوترغیب ورکول جائزدی اوکنه؟ ځواب:ددې لپاره چه دخپل دمصنوعاتو په استعمال کښې دینی اودنیوی فوایددی لهذاهغوته ترجیح ورکولوسره داستعمال ترغیب ورکول جائزاومباح دی.
حدیث:سیدناعلی ﷺ فرمائی چه یوه ورځ رسول الله ﷺ عربی لینده په مبارک لاس کښې اخستی وه هغوی ﷺ یوسړی ولیده چه فارسی لینده ئی اخستی ده،هغوی وفرمایل داه څه دی اخستی ده هغه وغور ځوه اوخپل کمان طرف ئی اشاری کولوسره وفرمایل:داشان کمانونه واخله په دې څیزونوبه الله تعالی تاسوته په دین کښې هم زیاتوالی عطاوفرمائی اونورملکونوکښې به دستاسوخلکوقوت اورسوخ داخل کړی،(ابن ماجه) احقرددې امرتحقیق کول مقصودده چه په دې حدیث سره استدلال کول درست دی اوکنه؟

جواب :ځماپه نزددحضورعلیه السلام ددې ارشادجړه نهی عن التشبه بالاعاجم ده.(تتمہ اولی ص۲۲۵)

جنت ته بلاحسابه دزیاتوالی سره داویازره ددخول دحدیث تحقیق

سوال :(۹٦)په کیمیای سعادت کښې دخوف اورجاءدبیان لاندی راتلونکی روایت ده(اوعمربن حزم وائی چه دری ورځوپورې رسول الله پټ ؤبغیردفرض لمانځه بیرون نه شو،څلورمه ورځ هغه بهرتشریف راووړاووی فرمایل:چه الله ﷻ ماته داوعده راکړه چه ستادامت اویازره به لاحسابه جنت ته لاړشی اوزه دغه دری ورځی دزیاتوالی غوښتونکی وم نوالله تعالی می کریم اوبزرگواروموندلوچه هریوه سرهٔ اویازرونه اواویازرهٔ ماته راکړل ماوویل:یاالله: ځماامت به څومره وی؟وی فرمایل:ددې شمیردتولو اعرابونه پوره کړه ددې دمفهوم متعلق داستفسارخومعروضات دادې:اول:دامت تعدادڅومره شو؟ دوهم:آیادپورتنی حدیث نه داامرثابتیږی چه آیاټول محمدی امت به بی حسابه جنت ته ځی؟دریم:دا حدیث شریف دکوم شان پایی ده قوی ده اوکه ضعیف وغیره وغیره؟ څلورم:په

صحاح سته په کوم یوه کې دامذکورده؟پنځم: که داومنل شی چه صحیح ده نوبیادمرګ نه وروسته دعذاب قبر،حشر اوادخال دوزخ نه دټول امت دخلاصون زیری ده؟شپږم: که چیری ددې حدیث که کوم منافی اومتضادحدیث شته نوبیادپورتنی حدیث څه تاویل ده؟

جواب :په دې مضمون کې یوحدیث خوداده چه (یدخل من امتی سبعون الفابغیرحساب الخ متفق علیه مشکواة باب التوکل) اویوحدیث داده(وعدنی ربی ان یدخل الجنة من امتی سبعین الفالاحساب علیهم ولاعذاب مع کل الف سبعون الفاالخ رواه احمدوالترمذی وابن ماجة مشکوٰباب الحساب)اوپه یوحدیث کې دادی (ان الله عزوجلوعدنی ان یدخل الجنة من امتی اربعة مائة الف بلاحساب فقال ابوبکرزدنایارسول الله قال وهکذافحثابکفیه الحدیث رواه فی شرح السنة مشکوة باب الحساب)اوکوم حدیث چه په سوال کې نقل شوی ده همغه می کله دحدیثوپه کتابونوکې نده په سترګوشوی نوکه ثابت نه وی نوبیاپه ده باندی کوم سوال نشی کولی اوکه ثابت شی نوبیاداثابته نده چه دغواویازرو(۷۰۰۰۰) دمینځ نه دهرسړی سره به اویازره وی بلکه دامعنی کیدلی شی چه دهرزرسره به اویازره وی،لکه چه په دوهم روایت کې څرګنده ده،بیابه هم عددهومره نه وی چه سایل ته مستبعدمعلوم شو،اوکه همداعددمستبعدواخستل شی دغه وخت هم څه اشکارشته،تراوسه قیامت ندی راغلی اومعلوم نه ده چه کله به راځی،نوددې عدددنفی څه دلیل ده؟کوم چه شبهه کولی شی یاداوویل شی چه کل امت بی حسابه جنت ته روانیږی یاټول دعذاب قبر،حشراونارنه بریئی کیږی اوداسی مضامینوکې دتعارض حکم به نشی کولی،بلکه په کوم کې به وړوکی عدداوپه کوم کې به زیات مذکورووایو. ۲۸/رمضان سـ۱۳۳۳ھ(تتمه ثالثه ص۸۴)

ددې حدیث معنی چه: من مات ولیس فی عنقه بیعة الخ:

سوال : (۹۷) دلته یوصاحب مشکوٰة شریف وائی،هغه ته په دی حدیث کې شبهه ده اوماته هم شبهه ده:(من مات ولیس فی عنقه بیعة مات میتة الجاهلیة رواه مسلم) دبیعت لاندی ای للامام لیکل شوی ده ددې حدیث څه مطلب ده اومونږته په دې کارکې دنجات کوم صورت ده؟

جواب :لیس فی عنقه بیعة کنایه ده له خروج عن طاعة الامام نه اوداامام دتحقق په وخت کې محقق ده اوچه کله امام نه وی نودامعنی چه ولیس فی عنقه بیعة نه صادقیږی لهذاکوم ترددنشته. ۱۰جمادی الاول سـ۱۳۲۹ھ(تتمه اولی ص۲۲۲)

دتوسل بالحی والمیت جوازاودحدیث توسل بالعباس ځواب:

سوال :(۹۸)وعن انس ان عمربن الخطاب کان اذاقحطوااستسقی بالعباس بن عبدالمطلب فقال اللهم اناکنا نتوسل الیک بنبینافتسقیناواناتتوسل الیک بعم نبینافاسقناقال فیسقون رواه البخاری) ددې حدیث په مفهوم کې څوخیالونه پیداکیږی:اول داچه حضرت عمررض نبی ﷺ وسیله نه کړو حضرت عباس ئی وسیله کړددینه شبهه کیږی چه داموات ووسیله کول جائزدی اوکنه؟یادعلماؤاختلاف ده؟نواصح څه دی؟که داموات ووسیله جائزده نوحضرت عمررض دواړه وسیلی یعنی دنبی ﷺ اوعباس وسیله ولی ونه کوله؟یاپه دې طریقی سره دعاکولوکې بل کوم مطلب ده په مهربانی سره دځواب خلاصه زرزر تحریروفرمائي اودهغه اجرد الله نه حاصل کړی؟

جواب :توسل په حی والمیت دواړوجائزده اوهلته چه کوم قسم توسل ؤچه حضرت عباس دعاوکړه اوهغه دعائي وسیله وګرځوله دادحضور ﷺ سره ددې لپاره ونه کولی شوه چه حضور ﷺ سره دعاکول دعلم اواختیارنه خارج ؤنوددې نه دمطلق توسل بالمیت عدم جوازنه لازمیږی باقې خپله دصحابه ؤنه ثابته ده چه دحضور ﷺ سره ئی دتوسل کولوتعلیم فرمایلی.لکه چه دعمی قصه مشهوره ده. ۸شوال سـ۱۳۳۰ھ(تتمه اولی ص۲۲۷)

د(الرکب یرکب) حدیث معنی:

سوال :(۹۹)په دې مسئلی کې ددین علماءڅه فرمائي چه زیدانتفاع بنفقة والدریحلب بنفقة بالرهن دبخاری دحدیث دعام مفهوم موافق چه:الرکب یرکب والدریحلب بنفقه په ځمکه اومکان کې هم جائز ګنی وبکردحدیث مفهوم صرف رکب اودرته مخصوص کولوسره ناجائزوائی نوددې دواړوقولونوکې دچاقول صحیح اومرجح ده اودبکرقول یعنی په خصوصیت باندی آیاشرعی دلیل شته ددې بیان په شرعیه ادله ؤسره ارشادوفرمائي بینواتوجروا؟

جواب :په حدیث کې دی:عن انس قال قال رسول الله ﷺ اذااقرض احدکم قرضافاهدی الیه اوحمله علی الدابة فلایرکبه ولایقبلهاالاان یکون جری بینه وبینه قبل ذلک رواه ابن ماجة والبیهقی فی شعب الایمان وعنه عن النبی ﷺ قال اذااقرض الرجل الرجل فلایاخذهدیته رواه البخاری فی تاریخه هکذافی المنتقی وعن ابی بردة بن ابی موسی قال قدمت المدینة فلقیت عبدالله

بن سلام فقال انک بارض فیهاالربوافاش فاذاکان لک علی الرجل حق فاهدی الیک حمل تبن اوحمل شعیراوحبل وقت فلاتاخذه فانه ربواروااه البخاری)ددغوحدیثونونه ښکاره معلومیږی چه قرض ورکونکی ته څه قسم نفع دقرض په سبب دپوره وړی نه حرامه اوربواده،نودحدیث نه داقاعده صراحة ثابته شوه چه:کل قرض جرنفعا فهوربواهمدادلیل ده دالظهریرکب الخ دماول کیدلو،تاویل داده چه داهغه وخت ده چه کله مشروط اومعروف نه وی محض تبرعادسهولت لپاره چه چرته کتاب اوحساب گرځول کیږی،راهن مرتهن ته اذن ورکړی وی دجمهوروخوهمدامذهب ده اوامام احمددغه دلیل دتاویل دتخصیص دلیل ودرولی،یعنی ددې کلیه قاعدی نه صرف ظهراودُرمستثنی ده دنص په سبب،پاتې شومرهون په خپل عموم حکم باندی باقې ده،اودادهیچامذهب نده چه په ظهراودُرباندی بل مرهون قیاس کولی شی اودامعنی ده دهغی شرعیه قاعدیچه دقیاس خلاف صرف دنص په موردپورې مقتصرپاتې کیږیکنه دنوروعامونصوصو تعطل به لازم شی.لهذادبکرقول دجمهورپه نزدغلط ده اودزیدقول دامام احمدپه نزدهم یعنی اجماعاًغلط ده.۳ذی الحجة سـ۱۳۳۰هـ(تتمه اولی ص۲۲۸)

د(لی مع الله وقت) حدیث تحقیق:

سوال :(۱۰۰)لی مع الله وقت حدیث څنگه حدیث ده اوپه کوم کتاب کې ده اوپه ده باندی عمل شته اوکنه؟بینوابسندالکتاب توجروابیوم الحساب.

جواب :ددې حدیث په ارتباط دعوامولپاره دزید [۱] قول انفع ده اوخواصولپاره دبکرقول اصلح ده،باقې دحدیث دثبوت نولفظ خومنفی ده اومعنی په دې حدیث سره امکان شته(اذاتی بمنزله جزء دخوله ثلثة اجزاء جزء الله تعالی وجزءلاهله وجزءلنفسه کذافی المقاصد الحسنة حرف اللام ص۱۲۷-جمادی الاولی سـ۱۳۳۱هـ(تتمه اولی ص۲۸)

---

[۱] دایوطویل خط ؤپه دې کې زیدنه نفی دداسی حدیثونونقل شوی ؤاودبکرنه دثبوت داحتمال متعددتوجهات اوفیصله ی غوښتله

دپیشمنی لپاره دقبل طلوع الفجراذان دمسنوخ والی تحقیق:

سوال :(۱۰۱)دحضور ﷺ اوصحابه کرامو په مبارکه زمانه کې دخلکودراویښولو طریقه څه وه؟غیرمقلد خلک وائي چه دپیشمنی دبیدارولولپاره اذان کوی لهذاحضرت ته عرض ده چه داذان ویلو دحضور ﷺ یاصحابهٔ کرامونه ثبوت شته اوکنه؟

جواب :په دې کې کلام طویل،اودثبوت دتسلیم نه وروسته پدې خاطرچه په یوه حدیث کې ددینه نهی فرمایل شوی ده لهذاداعمل متروک ده هغه حدیث داده(روی البیهقی انه علیه الصلوة والسلام قال یابلال لاتؤذن حتی یطلع الفجرقال فی الامام رجال اسناده ثقات بحرالرائق ج۱ص۲۷۷-۲۲رمضان سـ۱۳۳۱ه(تتمه ثانیه ص۲۸)

دمعجزوپه حقله دیودحدیثونودمقصدبیان:

سوال :(۱۰۲)دصحیحینودیوه حدیث ترجمه داده چه حضور ﷺ فرمایلی دی چه هیڅ نبی دانبیاؤنه ندی تیرشوی مگرداچه هغوته آیتونوکې هغه څه ورکول شوی دی چه دهغوی په مثل باندی بشرایمان راووړاوداچه ماته راکول شوی ده داخوخالصه وحی ده کومه چه الله تعالی ماته القاء فرمایلی ده نوزه امیدواریم چه دقیامت په ورځ کې دټولوپیغمبرانونه زیات تابعینووالایم)د(دهغوپه مثل بشرایمان راوړو) څه مطلب ده؟

جواب :دلته لفظ دمثل مقحم یعنی زاید ده (کمافی قوله تعالی وشهدشاهدمن بنی اسرائیل علی مثله وقال تعالی لیس کمثله شئ وقیل بالفارسیة:ع:پیشوای چون مصطفی داریم.نومعنی داده چه آمن علیه البشریعنی نوروانبیاؤته هم داسی داسی معجزی میلاوشوی چه په هغوباندی خلکوایمان راووړمگرهغه څمادمعجزی په شان نه وی،چه هغه وحی باقې بعدوفات النبی ده په خلاف دنورودمعجزاتوچه دنبی دوفات نه بعدهم باقې نه پاتې کیدلی لهذاپه دې باندی ئی فارجواالخ مرتب وفرمایله،اوکه هغه مقحم ونه گڼل شی نومطلب به داوی چه نوروانبیاؤته داسی معجزی میلاوشویچه ددی نبی نه وړاندی داسی شان معجزه باندی بشرایمان راوړلو.یعنی دانبیاؤمعجزات متماثل وی نوعاًیاصنعاًمگرځمامعجزه په نوی شان ده وهوالحی الخ فقط ۲۲ذی الحجة ۱۳۳۱هـ(تتمه ثانیه ص۱۰۳)

د"لن یفلح قوم ولوامرهم امراة" الحدیث دحدیث تحقیق:

سوال :(۱۰۳)په بخاری کې حدیث ده:لن یفلح قوم ولوامرهم امراة ددې حدیث نه معلومیږی چه دښځی والی اوحاکم کیدل دعدم فلاح موجب ده نوآیاپه کوموریاستونوباندی چه ښځی حکمرانی دی هغه هم په دې کې داخل دی؟

جواب :دحکومت دری قسمه دی،یوقسم هغه چه تام هم وی اوعام هم وی دتام نه مراددادہ چه حاکم بانفراده خودمختاروی،یعنی دهغه حکومت شخصی وی اودهغه په حکم کې دکوم اعلی حاکم دمنظوری ضرورت نه وی اگرکه دده حاکم کیدل دهغه پورې مربوط وی،اوعام داچه دهغه محکوم کوم محدود،قلیل جماعت نه وی.دوهم قسم هغه چه تام وی اوعام نه وی.دریم قسم هغه چه عام وی خوتام نه وی داول مثال دکومی ښځی سلطنت یاریاست په مذکوره طریقه شخصی وی،ددوهم مثال:کومه ښځه دکوم مختصرجماعت منتظمه بلاشرکت وی،ددریم مثال:دکومی ښځی جمهوری سلطنت وی چه په دی کې صوری والی په حقیقت کی والی نده بلکه یورکن دمشوری اوحقیقی والی دمشرانوټولی ده دحدیث په الفاظوکی دغورکولونه معلومیږی چه په حدیث کی مراداول قسم ده لکه چه ددې حدیث سبب[۱] وروداده چه اهل فارس دکسری لوربادشاه کړې وه اودولوالفظ کې دتولیت داطلاق نه متبادردهغه کمال مفهوم کیدل دی اوبیادهغه اسناددقوم په طرف کیدل داټول دهغه قرینه ده ځکه چه داطریقه دتولیت کامله دسلطان جوړولوپورې خاصه ده چه دقوم اهل حل اوعقدسره متفق کیدوسره څوک سلطان جوړوی اودسلطان چاته حکومت ورکول داهم دسلطان په واسطه به دقوم په طرف مسندوی،په خلاف دقسم ثانی چه هلته اگرکه تولیت کامل وی مگرهغه دقوم نه حقیقتایاحکما مستفادنه وی.په خلاف دثالث چه هلته اگرکه دهغه اسنادقوم طرف ته صحیح ده خوکامل تولبت نشته ده بلکه هغه محض مشوره ده اگرکه دی مشوری ته به په نورومشوروباندی ترجیح وی لکن په دی کې د ولایت کامله شان نشته اونه دی ټولوارکانودمخالف کیدوپه صورت کې هم دی ته به په ټولوباندی ترجیح وی حالانکه داسی نده داقرینه خوخپله دحدیث دالفاظونه ماخوذه ده،اوس چه نوروشرعیه دلایلوکې چه نظرکولی شی نوددې تفصیل تایید کیږی،دحضرت بلقیس دسلطنت قصه په قران مجیدکې مذکوره ده په هغی کې یوآیت ده ماکنت قاطعة امراًحتی تشهدون په کوم کې چه دغور

---

[۱] - اواگرکه خصوص دسبب عموم دالفاظووی معتبرنده مگردنوروقراینودانضمام سره خصوص معتبرکیدلی شی۱۲منه

کولوسره څرگندیږی چه ددې سلطنت طرزعمل چه ظابطی سره وی اوکه دبلقیس مستمرة عادت سره دجمهوری سلطنت په شان ؤ،اودهغی دایمان راوړلونه بعدکوم دلیل نه ثابته نده چه دهغی نه سلطنت اخستل شوی وی،نوظاهردحکایت اوداخستلوعدم حکایت نه ددغه سلطنت بحالهاباقې پاتې کیدل دی.اوتاریخ صراحة دهمدی مؤیدده،اواصولیه قاعده ده چه:اذاقص الله ورسوله علینا امراًمن غیرنکیرعلیه فهوحجة لنا.نودقرآن نه ظاهراًثابته شوه چه دښځی جمهوری سلطنت کیدلی شی،کوم چه دریم قسم ده دحکومت اقسام ثلاثه مذکوره کې اوپه دې کې رازداده چه حقیقت د ... حکومت محض مشوره ده،اوښځه اهل مشوره ده لکه چه په واقعه دحدیبه کې خپله حضور ﷺ دحضرت ام سلمه په مشوره باندی عمل وفرمایلواودهغی انجام محمودشو،اوکه سلطنت شخصی هم وی مگرملکه التزاماًپه خپل انفرادرای سره کارونه کړی هغه هم په دې حدیث کې داخله نده،ځکه چه علت دعدم فلاح دعقل نقصان ده اوهرکله چه درجالوپه مشوری سره دهغی انجباروشونوعلت مرتفع شونومعلول یعنی عدم فلاح دم منفی شو،لکه چه دنساؤدشهادت نقصان درجالودشهادت په انغمام سره جبیره کیږی دبلقیس په سلطنت کې داشق هم محتمل ده دکوم په طرف پورته په هغه عبارت کې اشاره هم وکولی شوچه:دبلقیس دمستمره عادت الخ اودشیخینوپه حدیث کې دې چه:فالامام الذی علی الناس راع الی قوله علیه السلام والمراة راعیة علی بیت زوجهاوولده وهی مسئولة عنهم،دراعیة لفظ دراع په شان کومه چه ددینه مخکی ده دحاکمه په معنی کې مستعمله ده دې حدیث نه دوهم قسم ښځی لپاره مشروع کیدل ثابتیږی،ففقهاؤحضراتوپه امامت کبری کې ذکورة شرط دصحت اوپه قضاءکې اگردصحت شرط نده مگرشرط صون عن الاثم ئی فرمایلی ده،اوپه نظارت وصیت اوشهادت کې په کومه درجه کې دیته شرط ندی ویل شوی،هکذافی الدرالمختارباب الامامة وکتاب القاضی الی القاضی،دقضاءدغه مذکورحکم داول اودوهم قسم احکاموتصریح ده اوقسم ثالث مقیس ده په قسم ثانی باندی لاشتراکهافی کونهماغیرجامعین لوصف التمام والعموم هرکله چه دپورتنیودلایلونه ثابته شوه چه په حدیث کې مذکوراول قسم ده نومعلومه شوه چه داسی ریاستونه چه نن صباټول دښځودفرمان لاندی دی په دی حدبث کې داخلی ندی ددې په خاطرچه ددې محکومین ته مختصر......وگرځولی شی دغه وخت هغه بیاقسم ثانی ده اوکه دغه جماعت مختصرونه گرځول شی لکه چه ظاهرهم دی دغه.وخت هم هغه په حقیقت

کې جمهوري ده،یاخوظاهراًهم چرته دپارلمان وجودلدل کیږی اویاصرف باطناًچرته چه پارلمان خونشته لکن اکثراحکام کې دکوم پورتنی حاکم نه چه دسلطنت صاحب یانایب دسلطنت وی منظوری اخستل لازمیږی نوپه دې ډول هغه دریم قسم ده اوس داهم شبه پاتې نشوه چه ظاهراًدارئیسات دقاضی په شان دی اودښځینه قاضی حکم په صدودواوقصاص کې نه نافذیږی کماصرح به الفقهاءنودداسې حکمونودنفاذبه په دغوریاستونوکې کوم صورت دصحت نه وی دشبهی ددفع وجه ظاهره ده چه هغه ریاست خواولاجمهوری ولایت ده اوعلی سبیل التنزل داسی ویل کیږی چه پدی خاطرچه قضاة خوذکوردی لهذاهغوی به احکام نافذوی.لکه چه فقهاؤدقضاة منصوبین من السلطان غیرالمسلم ټول حکمونوته صحیح اونافذویلی دی.بالجمله دمذکورتحقیق نه ثابته شوه چه داریاستونه دعدم فلاح دحکم نه بریئی دی والله اعلم ۲۲ربیع الثانی سـ۱۳۳۰ھ (تتمه ثانیه ص۱۲۹)

د(من صام یوم الشک) حدیث تحقیق:

سوال :(۱۰٤)د(من صام الیوم الذی یشک فیه فقدعصی اباالقاسم ﷺ ذکره البخاری تعلیقا ووصله الخمسة وصححه ابن خزیمة وابن حبان کذافی بلوغ المرام والمصفی شرح المؤطاء) ته صاحب ددرمختارلیکلی دی چه لااصل له،مگرددی په خاطرچه دنقادومحدثینودتصحیح په مقابل کې دفقهاءکراموقول قابل د اعتمادنه وی ځکه چه دحدیث تنقیددهرچاحق نه وی،په دې باب به دمحدیثینوقول معتبروی.لکل فن رجال مقوله مشهوره ده لهذا ستاسوپه تحقیق کې څه دی؟

جواب :فی ردالمحتارعلی قول الدرالمختارفلااصل له مانصه کذاقال الزیلعی ثم قال ویروی موقوفاعلی عماربن یاسروهوفی مثله کالمرفوع اه قلت وینبغی حمل نفی الاصلیة علی الرفع کماحمل بعضهم قول النووی فی حدیث صلوة النهارعجماءانه لااصل له علی ان المرادلااصل لرفعه الافقدور دموقوفاعلی مجاهدوابی عبیدة وکذاهذااورده البخاری معلقابقوله وقال صلة عن عمارمن صام الخ قال فی الفتح واخرجه اصحاب السنن الاربعة وغیرهم وصححه الترمذی عن صلة بن زفرالخ. جلد۲ص صفحه ۱۴۲مصریه (تتمه ثانیه صفحه ۱۷۴)

دعفواومشتبه دمعنی نه داشتباه رفع کول:

سوال :(۱۰۵)په بخاری شریف کې دی:الحلال بین والحرام بین وبینهمامشتبهات لایعلمهاکثیرمن الناس فمن اتقی المشتبهات استبرءلدینه وعرضه الخ) په ابن ماجه اوترمذی کې دی (الحلال مااحل الله فی کتابه والحرام ماحرم الله فی کتابه وماسکت عنه فهوعفو) ددغودواړو حدیثونو سیاق بیان نزدی نزدی ده.لکن په اول حدیث کې دحلال اوحرام په مینځ کې مشتبهات دی دهغونه بچاوداستبراءدین اوعرض سبب ده.اوپه دوهم حدیث کې دحلال اوحرام په مینځ کې مسکوت عنهاکوم چه معفوعنهادی راغلی دی.غیرمنصوصه مباحات بالیقین په مسکوت عنهاکې داخل دی،ډیربدعات دی چه مبتدعین ئی په مسکوت عنهاکې داخلوی.اومانعین یی په مشتبهات کې نودداسی معیارتپوس کول غواړم چه په هغه سره دمشتبهاتوامسکوت عنهاځپل مینځی امتیازوشی اودارشادهم وشی چه په دغودواړوحدیثونوکې دبیان اتحادطرزسره سره دومره اختلاف ولی ده چه په یوځای دحلال اوحرام په مینځ کې مشتبهات اوبل ځای کې مسکوت عنها؟

جواب :مقصدپه دواړوحدیثونوکې بیل بیل داقسام ثلاثه په طرف داوسنی تقسیم تقسیمول ندی په کوم سره چه دعفواومشتبه معنی یوه وگڼل شی لکه چه دغی جملی سره ددواړو حدیثونوسوق بیان الخ واضح کیږی.بلکه په مجموعه حدیثینوکې څلورقسمه ذکردی: اومقصدتفسیراودمشتبه اوعفودحکم بیانول دی نوحاصل داشوچه دفعل قسمونه څلوردی:(۱) حلال بمعنی مااحل الله ای شرعه کلیااوجزئیاً (۲) حرام بمعنی ماحرم الله باتفسیرالمذکور الذی ذکر(۳)مشتبه یعنی مایکون بینهمابمعنی مایصدق علیه تفسیر الحلال باعتباربعض الادلة ویصدق علیه تفسیرالحرام باعتباربعض الادلة.(۴) حقوق یعنی مالایصدق علیه تفسیرالحلال المذکورولاتفسیرالحرام المذکورفهوعفوبقاعدة الاصل فی الاشیاء الاباحة . اودغه تقسیم حصرعقلی ده ځکه چه احتمالونه څلوردی یوهغه چه په هغه باندی دحلال مذکور تفسیرصادقیږی یوهغه چه په هغه باندی دحرام مذکورتعریف صادقیږی یوهغه چه په هغه باندی دواړه په مختلفوعبارتونوسره صادقیږی یوهغه چه په هغه دواړوکې یوهم نه صادقیږی داول اودوهم مثالونه په کثرت سره دی،ددریم مثال دحربی نه دربوااخستل چه نصوص اوادله په دې کې متعارض دی.یااکل دضب. دراېع مثال په تلگراف سره دخبررسول مثلاً.په دې تقریرسره داشکال دبناءانهدام معلوم شوکله چه مبنی

منهدمه شوه نوټول ایرادات چه په هغه باندی مبنی ؤهم منعدم شول والله اعلم بحقیقة الامور قال المجید عفی عنه انه قوله ﷺ لایعلمها کثیر من الناس فیه انه من یعلم بالدلیل انه ایها داخل فی الحلال فلیس بمشتبه فی حقه فقوله ﷺ فمن اتقی هو فی حق من لایعلم۔
۲۵شوال ۱۳۳۲ھ تتمه ثانیه ص۱۷۷۔

د(حبب الی من دنیاکم) حدیث شرح:

سوال :(۱۰۶)په حدیث شریف کښ حبب الی من دنیاکم الخ کښ دریم محبوب څیز لمونځ بیان شوی ده، هغه څنګه په دنیاکښ شامل شوی، اوکه دوجودفی الدنیاپه اعتبارسره ده نوبل اعتبارهم په دنیاکښ داخل ده دهغوذکرولی ونشواوپه عباداتوکښ ددې تخصیص ولی شوی؟

جواب :فی المقاصدالحسنة بعدنقل الحدیث بلفظ حبب الی النساء والطیب وجعلت قرة عینی فی الصلوة وبالفاظ مقاربة للفظ المذکورة مانصه واماما استقر فی هذا الحدیث من زیادة ثلث فلم اقف علیها الافی موضعین من الاحیاء وفی تفسیر ال عمران من الکشاف ومارایتها فی شئی من طرق هذا الحدیث بعدمزیدالتفتیش وبذلک صرح الزرکشی فقال انه لم یرد فیه لفظ ثلث ثم نقل عن تخریج المرافعی ولم نجد لفظ ثلث فی شئی من طرقه المسندة ثم نقل عن تخریج الکشاف ان لفظ ثلاث لم یقع فی شئی من طرقه ثم نقل عن العراقی لیست هذه اللفظة وهی ثلث فی شئی من کتب الحدیث اه مختصراً دغوعبارتونوته معلومه شوه چه خپله لفظ دثلث په حدیث کښ ثابت نده، لکن که هغه ثابت هم ومنل شی نوپه من دنیاکم کښ لفظ ددنیابه ددین په مقابل کښ نه وی، بلکه دآخرت په مقابل کښ به وی، اوپه قرآن اوحدیث کښ دالفظ په دواړومعناګانوکښ راغلی ده(قال تعالی: وذروا الذین اتخذوا دینهم لهوا ولعبا وغرتهم الحیوة الدنیا وقال تعالی وابتغ فی ما اتاک الله الدار الاخرة ولاتنس نصیبک من الدنیا)په اول آیت کښ دین ددنیاپه مقابل کښ ده اوپه ثانیه آیت کښ دآخرت په مقابل کښ اودنیاپه اوله معنی مذموم ده اوبالمعنی الثانی عام ده، په هرحالت عاجله ته محموداکان اومذموماً، اوکله کله خپله آخرت هم ددین په معنی راغلی ده نوددې په مقابل کښ چه دنیاوارده ده هغه به هم خاصه وی دمذموم سره، نوهرکله چه په مذکورحدیث کی دنیاددین په مقابل کښ نده نودهغه شاملوالی صلوة ته داشکال محل به نه وی، داخبره پاتې شوه چه دلمانځه ولی تخصیص وکولی شونوداتخصیص په اعتباردنفس محبوبیت نده په اعتبارداحبیت ده اواحبیت هم په بعضوجوهوسره ددې دلیل نورډیرحدیثونه

دی په کوموکښ چه دنوروشیانو، افعالواواعیانو محبوبیت وارده ده، کنه دتعارض جرم به لازمیږی، وهومدفوع عن کلام الصادق المصدوق ﷺ۔ ۸صفر ۱۳۳۳ھ تتمه ثالث ص۱۷۔

دقوم دلوبنونه دمعراج په شپه داوبودڅښلودااشکال رفع:

سوال :(۱۰۷)په ص۲۸ دنشرالطیب کښ ددرویشتمی واقعی په ضمن کښ دقافلی داوبو څښکل چه مروی ده، ددې په خاطرچه هغه اوبه په لوښی کښ محفوظی پاتې وی، لهذا دهغوبلااجازه استعمالول په شریعت کښ په ظاهره ناجائزه شان معلومیږی، بیاچه هغوی(ص) چه دهغواستعمال فرمایلی ده داپه کومه وجه وو؟امیدده چه ددې متعلق شبهه دفعه وفرمائي دواقعی تصدیق ئی په نوروصورتونوسره هم کړی ؤلکه چه ظاهرده؟

جواب :داهم صحیح ده چه اوبه مملوکې وی اوداهم صحیح ده چه په هغه کښ تصرف کول بلااجازه جائزنده، مګراشکال ددې پورې موقوف ده چه داثابته شی چه هغته اجازه نه وه، اصل داده چه اذن عام ده صراحة اودلالة سره هلته دلالةً اذن ؤچه دهغه قراین دادی چه دعربوکریم والی، دکریم په داسی معمولی شیانوکښ دتصرف کولونه څوک نه منع کول خصوصاداچاسره چه تعلقات هم وی، دحضورعلیه ډیرزیات تعلقات نسبی، وطنی تعارف وغیره دهغه ډیرتعلقات ول، اوممکن ده چه خاص چه دکوم طرف نه ئی اوبه څښکلی وی دهغه سرۀ کوم خاص تعلق هم وی چه اذن ورنه متیقن شی، بلکه که داذن دلیلونه ځمونږ سره یقینی هم نه وی ده وخت هم په ځواب کښ دهغواحتمال هم کافي ده(لان المنع یکفی فیه الاحتمال وهذامقام المنع فی مقابلة المعترض المدعی)اوداخه ضرورده چه دواقعی دتصدیق لپاره هغوی اوبه څښکلی وی هغه ته تنده راغلی وی په دې کښ تبعاً دغه حکمت هم حاصل شو۔فقط (تتمه ثالثه ص۵۷)

دلاطاعة لمخلوق فی معصیة الخالق او

دعم الرجل دحدیث ترمینځ دتعارض ځواب:

سوال :(۱۰۸)دزیداوعمرشریک تجارت ده اوزیددنامشروعه معاملاتوارتکاب کوی نوپه دې خاطرچه زیددعمروکاکای حقیقی ده لهذادهغه اطاعت واجب ګڼی په موجب دحدیث الشریف علم الرجل صنوابیه. مګرپه دې خاطرچه بل حدیث ددې معارض ده لاطاعة لمخلوق فی معصیة الخالق دهمدی وجهی نه سخت ترددده؟

جواب: په نامشروع کې اطاعت مه کوی اوپه حدیثونو کې چرته تعارض ده ځکه چه صنوالاب کیدوسره علی الاطلاق وجوب اطاعت نه لازمیږی لکه چه خپله دپلار اطاعت په دغه صورت کې واجب نده. ۴رمضان سـ۱۳۳۳ھ(تتمه ثالثه ص۲۸)

د(من قتله بطنه) حدیث تحقیق:

سوال: (۱۰۹) دمرحومه مسماة معلوم نده چه څه حال به ئی وی مګردبطن په شوق کې یوحدیث شریف داسی راغلی چه (من قتله بطنه لم یعذب فی قبره) که ددې حدیث نه عامه بیماریی دبطن وی نوامیدده چه دحق تعالی نجات راکړی ځکه چه دراحی دوری ددوه کلونوراهیسی بیماری وه،سخت تکلیف موبرداشت کړوپه آخره کې دستونه هم راغلل.دستاسونه تپوس ده چه دحدیث شریف مضمون دعام بطن بیماری ته شامل ده یااسهال وغیره خاصه بیماری مرادده؟دحدیث شریف سره ډیرسکون دقلب ده؟

جواب: اګردهغه تفسیرمشهورخواسهال ده،لکن دعموم قوی احتمال هم شته،که څوک ئی عموم وګنی دالله تعالی نه امیدده چه داناعندظن عبدی بی په مقتضی دهغه سره هم همدامعامله به وی بیامرحومه ته خواسهال هم وشو. ۲۱ذی القعده سـ۱۳۳۳ھ(تتمه ثالثه ص۱۰۹)

دکیل (فرق) تحقیق:

سوال: (۱۱۰) دپیمانی په اندازه کې اختلاف ده په کافي کې شپږدیرش(۳۶) رطل ده،په محیط کې اوه رطل.په صحاح کې شپاړس رطل،اوپه تکمله کې فرق بالسکون شپاړس رطله اودبعض په قول څلوررطل،اوفرق بالفتح په قاموس کې همدارطل ده(مکیال بالمدینة یسع ثلثة اصع ویحرک وهوافصح اویسع ستة عشررطلااواربعة ارباع؟

جواب: شیخینوچه کوم حدیث کعب بن عجره روایت کړی ده،په دې کې دسرورعالم ﷺ ارشادده: فاحلق راسک واطعم فرقابین ستة مساکین.اوددې نه بعدداعبارت ده:والفرق ثلاثه اصبع اګرکه غالباًدا عبارت دکوم راوی مدرج ده،مګردی باندی دورستنیوچه فقهاءمحدثین ،دلغت ماهرین اوټول ثقات دی نکیرنه کول مرجح ده ددې چه په شرعیه حکمونوکې چه کوم مقداردهغه معتبرده هغه دری صاعه دی،مرقات والادطیبی نه هم دهمدی قول نقل کړی ده بیائی نوراقوال په قیل سره نقل کړی دی،باقې نوراقوال به په دې

باندی محمولولی شی چه حسب اختلاف امکنه داټول اطلاقات هم صحیح دی،ددې نظیر څمونږپه محاوره کې دسیر،دړی،یامن لفظ ده چه هرځای کې په جدامقدارباندی اطلاقیږی مګرچه احکاموکې دکوموچه اعتبارده همغه ده چه اول ذکرشو. ۱محرم سـ۱۳۳۴ھ(تتمه رابعه ص۵)

درجوم للشیاطین په حقله:

سوال: (۱۱۱) محترمه! یوسوال می سخت پریشانه کوی چه په قرآن شریف کې دستوروپه هکله دالله ارشاد ده(ولقدزیناالسماءالدنیابمصابیح وجعلناهارجوماللشیاطین الایة)اوپه حدیث شریف کې دشهررمضان په فضل کې داارشادده چه (اذاکان اول لیلة من شهررمضان صفدت الشیاطین ومردة الجن الحدیث) داول نه دستورودویشتلوجه رجوماللشیاطین، ددوهم نه درمضان داول نه ترآخره دشیاطینوبندول، نوبیاولی په رمضان المبارک کې دشپی ستوری ویشتل کیږی ځکه چه ډیرومعتبرواشخاصواوبنده هم ویشتل لیدلی دی؟

جواب: دستورویشتل کله درجم لپاره وی کله دنوروطبعیه اسبابوسره هم په اول کې منحصرنده همدارنګه تصفیددمردة الشیاطین پورې مخصوص ده،ټولوشیاطینوته عام نده دواړه ډول تعارض رفع شو. ۱۴رمضان المبارک ۳۴ھ(تتمه رابعه ص۵۴)

دعوارف دبعضی مقاماتودترجمی متعلق تحقیق:

سوال: (۱۱۲) اتم فصل (دعوارف دبعضی مقامونودترجمی متعلق یوخط سره له ځوابه) (خط) مجددالدین والملة فاضت انهارفیوضهم السلام علیکم ورحمة الله.القاسم دجمادی الثانی دمیاشتی له بابته کال۱۳۳۴ھ ص۱۰) په ترجمه دعوارف المعارف مسمی په معارف العوارف کې یوروایت چه عبدالله بن حسن نه دثعلبی په تخریج سره په دې مضمون مروی ده:چه داآیت نازل شو(وتعیهااذن واعیة) نورسول الله ﷺ حضرت علی ته وفرمایل چه ماحق تعالی ته دعاءکړی ده چه ستاغوږونه دی محفوظ ساتونکی والاوګرځوی.حضرت علی فرمائي چه ددې نه بعدماهیڅ ونه ویل.اودانشوکیدلی چه ووایم آه.ځماله نظره تیرشو.دتحقیق نه معلومه شوه چه داروایت ددې قابل نده چه محققین علماءهغه په خپلوکتابونو کې درج کړی.لهذاددې عریضی په ذریعی تفصیلی حالت عرض کولوسره امیدواریم چه په هغه باندی توجه وفرمایلی شی.کله چه دغه روایت علی حلی شیعی

دهمدغه ثعلبی په حواله سره په خپل کتاب منهج الکراهة کښ دعلی دامامت دثبوت لپاره
پیش کړی نوشیخ الاسلام ابن تیمیه په منهاج السنة کښ دهغه په دې الفاظوسره ځواب
ورکړو.(ان هذاموضوع باتفاق اهل العلم والثعلبی وابونعیم یرویان مالایحتج به بالاجماع) شیخ
الاسلام دهغه دموضوعی کیدودعوی کړی ده نوزه غواړم چه هغه مدلل کړم.ترڅوچه دهغه
په موضوع کیدوکښ چاته کلام نه وی اوشیعه ګانوته هم جرات نه وی چه هغوی داسی
سنیانوروایت ویلوسره جاهلیوسنیانوبه په خیغوګړی ددی راوی کوم چه دادعبدالله بن
حسن نه روایت کوی ابوحمزه ثمالی ثابت ابن ابی صفیه کښ ده اهل السنه چه په هغه باندی
په لاندی ډول دی(قال احمدضعیف لیس بشئ وقال ابن معین لیس بشئ وقال ابوذرعة لین وقال
ابوحاتم لین الحدیث یکتب حدیثه ولایحتج به وقال الجوزانی واهی الحدیث وقال النسائی لیس
بثقة وقال عمربن حفص بن غیاث ترک ابی حدیث ابی حمزة الثمالی وقال ابن عدی وضعفه بین
علی روایاته وهوالی الضعف اقرب وقال ابن سعدکان ضعیفاوقال یزیدبن هارون کان یؤمن
بالرجعة وقال ابوداؤدوجاءه ابن المبارک فرفع الیه صحیفة فیهاحدیث سوءفی عثمان
فردالصحیفة علی الجاریة وقال قوله له قبحک الله وقبح صحیفتک وقال عبیدالله بن موسی
کناعندابی حمزة الثمالی فحضرابن المبارک فذکرابوحمزة حدیثافی عثمان فقام ابن المبارک فمزق
ماکتب ومضی.وقال یعقوب بن سفیان ضعیف وقال البرقانی عن الدارقطنی متروک وقال فی
موضع اخرضعیف وقال بن عبدالبرلیس بالمتین عندهم.فی حدیثه لین وقال ابن حبان کان
کثیرالوهم فی الاخبارحتی خرج عن حدالاحتجاج به اذاانفردمع غلوه فی تشعیه.وروی ابن عدی
عن الفلاس لیس بثقة وعده السلیمانی فی مقام من الرافضة وذکره العقیلی والدولابی وابن
الجارودوغیر هم فی الضعفاء هکذافی تهذیب التهذیب) دلته چه دشیعه ګانولپاره چه هغه مرتبه
اوحالت شته هغه په لاندی ډول ده دنجاش رجالوکښ (کان من خیاراصحابناوثقاتهم ومعتمدیهم
فی الروایة والحدیث وروی عن ابی عبدالله علیه السلام انه قال ابوحمزة فی زمانه مثل سلمان فی
زمانه) چادامام رضانه نقل کړی چه هغه وفرمایل: ابوحمزه فی زمانه کلقمان فی زمانه دمنتهی
المقال والاپه یوه ځای کښ لیکلی دی الرجل فی اعلی درجات العدالة په بل ځای کښ بی
لیکلی دی:الذی ینبغی ان یقال لاخلاف بین الطائفة فی عدالته) شیخ طوسی بلکه خپله علامه

حلی هم په خلاصة الاقوال کښ همدی ثقه رافضی قبول کړی.غرض داچه کوم شیعی عالم ته
دهغه په رافضی کیدوکښ کلام نشته.هوبعضی داسی روایتونه موجودی دی چه دهغه په
عدالت کښ خلل اچوی هغه داچه هغه نبیذڅښکل.نودغه ته هم شیعی علماؤچشم پوشی
کولوسره داخلاصه راویستلی ده.الرجل فی اعلی درجات العداله.او.الذی ینبغی ان یقال
لاخلاف بین الطائفة فی عدالته.ددې نقلونونه معلومه شوه چه هغه دمعمولی درجی شیعی
نه ؤ.بلکه دشیعه مذهب کلک رکن اومحکم ؤاوکوموعلماؤچه صرف په تضعیف اوتلیین
باندی اکتفاءکړی ده هغوی ته دهغوی دتقیه په سبب دهغه دعقیدی حال معلوم نه ؤ.یاهغه
داخیال کولوچه درفضسره صدق جمع کیدلی شی.اودد وجه داده چه دشیعه ګانواصولیه
مسایل اوفرعیه مسئلی دتقی په صندوق کښ بندؤؤ.لهذاهغوی ته دهغوی دپوره
خیالاتوعلم نه وی.ددې نه علاوه هغوی دحسن ظن نه هم کاراخستی ده.اوپوه شه چه
هیڅوک دروغوته جائزنه وائی.بالخصوص افتراءعلی الرسول ته.نوکه شیعی دخپل مذهب
پابندهم وی.نولامحاله به ددروغونه پرهیزکوی.ځکه چه دروغ په هیڅ مذهب جائزنشی
کیدلی.هغه څه پوهیدوچه سچه رافضی کیدل داسی ناممکن دی لکه چه دشپی ورځ
کیدل.په دې خاطرچه دهغوی مذهب دداسی درجی تقیی اجازه ورکوی چه بغیردطالب
دهدایت چاسره وتقیه نه بغیرخبره ونه کولی شی.لکه چه صاحب:من لایحضرفرمائی.لکه چه
مولوی عبدالشکورصاحب په مناظره اواظهارحق څلورمه حصه ص۷۸باندی ئی نقل
کړی لایکلم الابالتقیة کاینامن کان الاان یکون مسترشدافیرشدویبین.نودرفض دثبوت نه
پس دکذب دثبوت ضرورت نشته.اودکذب دثبوت نه بعددهغه په موضوع کیدوکلام پاتې
نشو.بالخصوص کله چه په فضایل داهل بیت اودرفض دمذهب تائیدوی.داهم دهغه دکذب
دلیل ده چه دهغه حدیثونوته محدیثونوتهیک نه ویلو.اګرکه هغه ددې تاویل په کثرت وهم
اوغیره سره کولو.چه په حسن ظن مبنی ؤنه چه په واقعیت باندی.نوداحدیث موضوع
ده.اوشیخ صاحب عوارف رحمة الله علیه چه داسی نقل ئی کړی دهغه وجه دامعلومیږیچه
هغه داوکتل چه محدثین دهغه په تضعیف اوتلین باندی اکتفاءکوی لهذاداحدیث شو.اوپه
فضایلوکښ د ضعیف حدیث نقلول جائزدی لهذانقل ئی کړو.اګرکه دااصل فی نفسه صحیح
ده.مګرکله چه مخالفین په همداسی حدیثونوسره داهل حق په مقابله کښ احتجاج کوی
اوهغه دجاهلانودګمراه کولوآله ګرځوی څوک چه دادقیقه نه پیژنیچه په فضایلوکښ دضعف

تحمل کولی شیځکه چه پدې سره په کوم شرعیحکم باندي اثرنه پریوځی،لهذاضروریده چه علماءپه خپلوتصانیفوکې دامفسده دنظره ونه غورځوی والسلام؟

جواب :ځمامشفقه!سلمه الله تعالی،السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته رښتیا،دترجمی په وخت ماته دې طرفته التفات نه ؤ،زه دتاسودمتنبه کولومننه کوم اوحرفاًحرفاًدستاسودمضمون سره متفق کیدوسره ستاسودمضمون دشائع کولواهتمام به کوم،والسلام. اشرفعلی ص۲۰ذی القعده سـ۳۴هـ (تتمه رابعه ص۱۸)

دامدادی الفتاویٰ په عبارت باندي دشبهی ځواب:

سوال :(۱۱۳)دخادم دامدادالفتاوی په یوی مسئلی کې ځه شبهه ده همدارنګه یوه بله مسئله دپوښتلوده لهذالاس په نامه عرض ده چه باصواب ځواب سره مومعززوفرمائي(۱)په ص۸۳ج۱دامدادیه فتاوی کې دذوالیدین دحدیث تاویل لیکل شوی ده اوددې احقرمسلک ددغوتولودعواګانونه په قطع نظرسره داده چه دحضورکلام فرمایل په خصوصیاتوکې کیدلی شی اودصحابه ؤکلام د رسول الله ﷺ سره وي اوکلام مع الرسول دصلاة مفسدنده الخ اوپه ص۸۲کې لیکل شوی دی چه:اوبل حدیث دعبدالله بن مسعوددنجاشي حضورته دراتلوپه وخت:فقلنایارسول الله کنانسلم علیک فی الصلاة قال:ان فی الصلاةشغلاً.داحدیث دنهی عن الکلام متعلق لیکل شوی دی په ظاهره کې ددې دواړوقولونوپه مینځ کې تعارض ښکاری ځکه چه کله کلام مع الرسول جائزده نوبیاحضورﷺ فداه روحی ولی دحضرت عبدالله دسلام ځواب ورنکړو،دلته هم کلام مع الرسول ده؟

جواب :پدې خاطرچه دلته کلام مع الرسول فی الصلاة نه ؤبلکه کلام الرسول مع غیرالرسول ؤ،لهذادشبهی تقریرکیدل غواړی چه که درسول الله کلام مفسدصلاة ؤنوپه حدیث دذوالیدین کې ولی نه ؤاوکه مفسدالصلاة نه ؤنودعبدالله بن مسعودپه حدیث کې ولی ؤ؟اوددې ځواب داکیدلی شی چه دکلام اصلاح الصلوة غیرمفسدکیدل دخصوصیاتونه وی،اودابن مسعودپه حدیث کې دغه داصلاح صلاة لپاره نه ؤ. فقط ۲۴صفرسـ۱۳۳۷هـ (تتمه خامسه ص۱۸)

دامت دصلاة اوسلام اوریدل دجمعي

په ورځ باندی دبعضی داستدلال رد:

سوال :(۱۱٤):[1]عن اوس بن اوس رضی الله عنه قال،قال الله ﷺ ان من افضل ایامکم یوم الجمعة فیه خلق ادم وفیه قبض وفیه النفخة وفیه الصعقة فاکثرواعلی من الصلوٰة فیه فان صلواتکم معروضة علی قالواکیف تعرض صلوٰتناعلیک یارسول الله وقدارمت ای بلیت فقال ان الله حرم علی الارض ان تاکل اجسامنا،رواه ابن ماجة وابوداؤدوالنسائی وابن حبان وغیرهم)په دې حدیث کې حضور ﷺ دجمعي هغه خصوصیات بیان فرمایلی دی،دکوم چه دهغی افضل ایام کیدل ثابتیږی،اول خصوصیت داده چه په دې ورځ آدم ﷺ پیداشودوهم داچه همدی ورځ وفات شودریم په همدی ورځ به دصورثانی نفخ وی، څلورم: په همدي ورځ به داول صورنفخ وی،(ګواکې په همدی ورځ دپیداکیدوعالم بنیادایښودل شوی اوپه همداسي ورځ اوپه همدي ورځ به دغه کاینات درهم اوبرهم کولی شی اوپه همدي ورځ به حشراونشر وی،لهذاپه دی افضل ترینه ورځ کې په کثرت سره درودوایه،ځکه چه ستاسودرودمونږته پیش کیږی علی العموم دحضور ﷺ په خدمت کې ددرودرسولولپاره الله ﷻ دملایکه ؤیوجماعت دسیاحینومقررفرمایلی اوساتلی ده،کومی چه خدمت ئي صرف همداده چه کوم سړی په کوم وخت هم په حضور ﷺ باندی درودشریف ووائي هغه داحضرت اقدس ته ورسوی په پورتنی حدیث کې رسول الله فرمایلی،چه دجمعی په ورځ په کثرت سره درودوایی ځکه چه ستاسودرودماته پیش کولی شی،اوس که داپیش کیدل په هغی طریقی سره وی چه په کومه طریقه په نوروورځوکې وي یعنی دملایکه ؤپه واسطه،نودجمعی داسي کوم خصوصیت چه دکثرت لپاره داعی وی پاتې نشو،په جمعه اونورورځوکې درودیادهغه زیاتوالی مساوي پاتې کیږي؟

جواب :دوړاندي کولوپه څرنګوالی کې کوم دلیل نشته،بلکه پورته دخاصه فضایلو بیانولوسره په هغه تفریع فرمایی چه:داورځ چه دداسي فضیلت ده،نوپه هغی کې دغه خاصه عبادت چه درودده هم په کثرت سره کوه،ځکه چه ستاسودرودماته راوړاندی کیږی،په هره

[1] دسایل په یوه تحریرکې دادعوی وه چه دجمعی دلمانځه نه وروسته دحضورلپاره رسیږی،کوم چاپه دې دعوی باندي ددلیل مطالبه وکړه ددې دعوی په اثبات کې داتحریردسوال په صورت کې راغلی

طريقه چه وی، اودوړاندی کولو کيفيت په نوروحديثونوکې ده، نوپه زيات لوستلوسره به ډيروړاندی کولی شی، نوپه دې کې په عرض بلاواسطه باندی هم څه دلالت نشته ده، البته که دې سره فيهاهم وي نوپه يوډول کيفيت دعرض طرف به اشاره وه، غرض دحاصل داچه درودخوماباندی پيش کيږی، نوافضل سايل ته په يوه تحريرکې دادعوی وه چه دجمعی په ورځ صلاة دواسطی نه بغيرحضور ﷺ ته رسيږی، چاپه دې دعوی باندی ددليل مطالبه وکړه اوددې دعوی په اثبات کې داتحريردسوال په صورت کې راغی، په الايام کې دزيات پيش کولو اهتمام وکړه.

دسوال تتمه همدارنګه که په جمعه کې هم دفرښتوپه واسطه درودرسيږي نودامعلومه اومقرره ده. بيادفان صلوتکم معروضة علی څه معنی؟ داخوکومه نوي خبره نده کومه وويل شی، لهذادتاسو دجمعی دورځی دتکثيردرودپه تعليل کې دافرمايل پکاردی چه ددې ورځي مخکې کيدلوکې اودنوروورځوپه پيش کولوکې ضرورکوم فرق شته، کوم چه دتکثيرلپاره داعی ده اودجمعی لپاره فضيلت اودهغه لپاره دفضيلت باعث ده.

جواب :په پورتني تقريرکې ددې ځواب وشو.

دسوال تتمه اوهغه فرق همدلته معلوميږی چه دغه ورځ دنوروورځوبرخلاف بلاواسطه پيش کيږی لکه چه دعلی ظاهردهمدې مقتضی ده؟

جواب :په دې دلالت کې دعلی څه دخل ده عرض په واسطي کې هم عرض علی صادقيږي.

دسوال تتمه اوداځه دشرعيه اصولوخلاف هم نده، ځکه چه په روضه مبارکه باندی کوم درودشريف لوستل کيږی هغه بالاتفاق بلاواسطه حضور ﷺ باندی پيش کيږی، اوهغوی ﷺ دااوري، اوځواب ورکوی، لهذالکه چه دادروضۀ اطهرخصوصيت ده همداشان که دجمعی خصوصيت شی چه په ده ورځ بلاواسطه درودپيش کيدای نوبالکل دقياس سره قرين ده. لکه چه دحديث دالفاظودظاهرتقاضاده.

جواب :ددې اقتضاء حالت وړاندې معلوم شو، اوپه شريفه روضه باندی په بلاواسطه کيدوباندی دهغه قياس مع الفارق ده، دلته په امکان کې کلام نشته دوقوع دليل پکارده؟

دسوال تتمه همدارنګه دصحابه رضوان الله عليهم اجمعين په فان صلوتکم معروضة علی باندی داستعجاب په طريقه داسوال کول چه کيف تعرض صلوتناعليک يارسول الله

وقدارمت؟ (ځمونږدرودبه حضورته څنګه پيش کيږي کله چه مبارک هډوکی هم وريت شوی وی) ويل کيږی چه هغوی دعرض نه جسمانی عرض لکه چه په دنياکې وي همغسی ګڼی؟

جواب :په دې سره په عرض بلاواسطه باندی څنګه دلالت وشو، جسمانی عرض خپله کله کله بلاواسطه وي لکه چه په حيات جسمانيه کې درواتوپه واسطه دهغوی په خدمت کې خبرونه پيش کيدلو.

تتمه دسوال اوپه همدې وجهی سره دجسم دفناء کيلواشکال يې وړاندې کړ، کنه نوعرض علی الروح ياعرض په واسطه دملايکه لپاره خودجسم دبقاءضرورت نشته، اودجسمونوبوسيده کيدل ددې مانع نده، ځکه چه په بقاء دروح کې کلام نشته، لهذاپه روح باندی دملايکه ؤپه ذريعی سره درودپيش کولی شی. لهذاداسوال اودحضورځواب دواړه دې خبرې طرف ته اشاره کونکی دی، چه داعرض علی الجسم بلاواسطه ددنياپه شان ده؟

جواب :په خپله دنياکې په واسطه هم ؤ.

تتمه دسوال اودخرق عادت په طريقه دانبياؤلپاره ثابت ده نبی الله حيی يُرزق؟

جواب :څه شيزثابت ده مطلق جسمانی عرض ياعرض بلاواسطه؟

دسوال تتمه لکه چه رسول الله فرمايلی چه داستاسوګمان غلط ده داځمونږخصوصيت ده، چه ځمونږ جسمونه په قبرونوکې په دې ترتيب محفوظ اوسالم پاتې کيږي په کوم ترتيب چه په ځمکې باندې دي، ان الله حرم علی الارض ان تاکل اجسامنا، لهذاپه کوم ترتيب چه اوس دتاسوخبری زمونږمخی ته راوړاندی کيږی په همدې ترتيب دظاهری وفات نه بعدبه هم پيش کولی شی؟

جواب :قريب نه بلاواسطه اودبعيدنه به واسطه.

دسوال تتمه لکه چه په روضه اطهرباندی ددرودشريف دويلوپه صورت کې بالاتفاق همداسی کيږی.

جواب :هلته ثابت ده دلته ثابت نده.

تتمه دسوال باقې علاوه دروضۀ اطهردمسافی دبُعداودعدم استماع شبهه بالکل دالتفات قابل نده ځکه چه دانبياؤحيات اودهغوی داجسامو بقاء داټول دخرق عادت په طورده، لهذااسماع هم دکشف اوخرق عادت په طريقه ده، برابره خبره ده چه په مدينه منوره په روضۀ اقدس باندی يادد نياپه کوم مقام باندی وی؟

جواب :آيايوخرق عادت دبل خرق عادت لپاره مستلزم ده.

دسوال تتمه: لکه چه حضرت مولناخلیل احمدصاحب سهارنپوری رحمه الله دهمدي حدیث لاندی ددي اعتراض په ځواب کي چه مانع دعرض موت ده کوم چه په هرصورت کي موجودده، اګرکه ظاهری وی فرمائي چه (لاشک ان حفظ اجسادهم من لن ترم خرق العادة المستمرة فکمان الله تعالی یحفظهامنه فکذالک یمکن من العرض علیهم ومن الاستماع منهم صلوة الامة.

جواب: آیااستماع لفظ نص ده په بلاواسطه کي اوکه ده نوپه دي دعوی باندی ددلیل مطالبه به کولی شی.

دسوال تتمه: لهذاعرض اواستماع دخرق عادت په توګه ده کوم چه عموماًخو دسیاحینو ملایکوؤپه واسطه کیږی اوپه خاصو مواقعو باندی بلاواسطه؟

جواب: کلمهٔ هذادتفریع لپاره ده دبناء حال معلوم شو.

دسوال تتمه: همدارنګه دحدیث الفاظ دی: لیس احد یسلم علی الاراد الله علی روحی حتی ارد ﷺ دغه الفاظ علماؤدروضهٔ اطهرخصوصیت ګرځولی ده؟

جواب: نقل وراندی کول ضروری ده.

دسوال تتمه: قال القاضی المعناه ان روحه المقدسة فی شان مافی حضرة الالهیة فاذابلغه سلام احدمن الامة ردالله تعالی روحه المطهرة الی ردمن مسلمه علیه.

جواب: په دي عبارت کي دروضهٔ اطهرخصوصیت چرته مذکورده، بلکه بلغه خوظاهرأپه صلاة په واسطه باندی دال ده.

دسوال تتمه: ددینه خرګندیږی چه قدسی صفات ذات په قبرشریف کي دننه هروخت په حضرت الهیه کي محواومستغرق پاتي کیږی، اوتام توجه الی الخالق وي، صرف دمخصوص صلاة اوسلام دبلاواسطه پیش کیدل اوځواب ورکولولپاره حضور ﷺ دخپلومتوسلینوپه طرف متوجه وی اوکنه؟

جواب: دبلاواسطی دقید څه دلیل ده؟

دسوال تتمه: دغه ددرودویونکی لپاره التفات په روضهٔ اطهرباندی خوپه متفقه طورمسلم ده لهذاکه دجمعی په ورځ هم دغه التفات الی المخلوق وی اوپه همدي وجه سره عرض بلاواسطه شو. اوهمداباعث دتکثیرصلاة فی یوم الجمعه وی نومستبعدنده؟

جواب: په عدم استبعادسره خووقوع نه لازمیږی.

دسوال تتمه: اودجمعی نورخصوصیات مناسب دی. ځکه چه دجمعی ټول خصایص بی نظیراوامتیازی دي، همدارنګه داهم معلوم شول چه دجمعی اومدینی نه علاوه دسیاحو ملایکه ؤپه واسطه ځنګه پیش کیږی. ددي وجه همغه ده چه په عام وختونوباندی التفات الی الخالق پاتي کیږی؟

جواب: دغه په مقصودکي څه دخل؟

دسوال تتمه: دغه ټولوامورو کیدلوسره کوم دلیل نشته چه د(فان صلوتکم معروضة علی) ظاهرپریخوول شی. اوداساکت اوسیاحوملایکه ؤحدیث ناطق بیانولوسره ساکت نه ناطق جوړکړی شی؟

جواب: ظاهرکیدل هم ثابت ندی.

دسوال تتمه: بلکه هرڅوپه خپل ځای باندی پاتي کیدل پکارده، هغه دیوی عامی طریقی بیان ده اوهغه دجمعی خصوصیات اوپه دغه ورځ ددرودشریف فضیلت اودهغه دتکثیرپه باب کي واقع ده المطلق یجری علی اطلاقه والمقیدعلی تقیده؟

جواب: اطلاق اروثابت نده آیاپه اطلاق اوابهام کی څه فرق نشته؟

دسوال تتمه: دادهغه ماخذده، صریح اوقطعی خونده، خوامیدده چه دظنیت په درجه کي ضرورده؟

جواب: دپورتنیوځوابونونه بعددظنیت ظن هم دحقیقت خلاف ثابته شوه.

دسوال تتمه: خصوصاًکله چه (ځماپه علم کي) کوم صریح نص ددي معارض نه ده؟

جواب: دمعارض دلتولوضروت نشته، کله چه په دي کي اړودلالت نشته.

دسوال تتمه: اودفضایل اعمال په باب کي داسي قسم ځیزونه قابل قبول ګڼل کیږی؟

جواب: ددي قسم نه څه مرادده؟ محض اوهام یاظنیه دلالت کوم چه دلته مفقودده.

ددي نه بعددپورتني سایل راتلونکی خط راغی کوم چه دځواب سره منقول ده:

سوال: (۱۱۵) والانامه موصول کیدوسره دشبهاتولری کونکی شوه ددي نه مخکی، دمحترم شیخ دهغه نه مخکی دحضرت شاه صاحب مدظله ځواب موصول شوی ؤ، حضرت شاه صاحب ځمادیادتصویبولوسره فرمایی چه: ددي متعلق د(حرزثمین شرح حصن حصین) والالیکلی دی اوروایتونه ئی پیش کړی دئ، ماته تراوسه حرزثمین میسرشوی نده، ترڅوهغه

ته مراجعه وکړم.البته په حصن حصين دبحث لاندې روايت نه علاوه يوبل هم منقول ده دکوم
الفاظ چه دادي لايصلي على احدٍ يوم الجمعة الاعرضت على صلاته.اوپه حاشيه باندې
دحرزثمين عبارت شته خوپوره نده.صرف دومره ئې ليکلي دي چه ددغه حديث
اودسياحوملايکووالاروايت دجمع صورت داده چه دجمعې په ورځ بلاواسطه درودوړاندې
کيږي هغودغه روايتونه ئې نه دي نقل کړي.غالب داده چه په اصل کتاب کې به
دهغويادآوري وي.بياهم دومره خوضرورمعلومه شوه چه دصاحب حرزثمين هم همداخيال ده
زه کوښښ کوم کله چه اصل کتاب ميسرشومراجعه کولوسره به تفصيل وړاندې کړم،که خفه
کيږې نه اووخت وي نوجناب کم ترکمه دحصن حصين دواړه روايتونه اودحاشيې ملاحظه
وفرمايي (باب فضل الصلوٰة ص۲۲۴)

جواب :السلام عليکم مادحصن حصين دواړه روايتونه اومنقوله حاشيه اوحرزثمين وکتلو.
داول روايت متعلق خوپه سابق خط کې کلام کړی،په ثانيه روايت کې داسوال ضرورکيږي
چه که کيفيت مشترک عرض وي نودجمعې تخصيص څنګه؟دهمدې سوال په حل کې
صاحب حرزدجمع يوصورت راويستی ده: حيث قال وجه الجمع بينهمابان يوم الجمعة
لمزيدالفضيلة تعرض عليه من غيرواسطة (اوهغه ئي ديونظيرسره قريب کړی) بقوله كما فرق
بين الصلوٰة عندالروضة الشريفة وسائرالبقاء المنيفة، خوپه دې توجيه کې نه کوم روايت
طرف اشاره ده اونه دهغه نه دصاحب حرزداخيال معلوميږي.دجمع بين الروايتين لپاره ئې
يوه توجيه په درجه داحتمال کې کړې ده.اوجمع په دې وجه کې هم منحصره نده چه
اضطراراًپه هغه باندې قايل کيدل لازم شي،بل احتمال به هم دجمع لپاره مفيدکيدلی
شي،هغه داچه په نوروورځوکې به په فصل سره عرض کيږي اودجمعې په ورځ کې
بلافصل.لکه چه بعض علماءددې قائل هم دي دکوم قول چه صاحب حرزخپله نقل
کړی،يقال:ان هٰذه الملائکه يعرضون عليه في يوم الجمعة.اګرکه ددې دوقوع هم کوم دليل
نشته،خواحتمال به داستدلال هادم شي،په حسياتوکې هم ددې يومثال شته چه تلګراف
فوراًسوي اوپوسته په ځند،په همدې ترتيب ممکنه ده چه په نوروورځوکې دعرض کوم
خاص وخت وي اوپه جمعه کې عرض في الفوروي،همدارنګه دعرض نه متبادرداده چه
مصلي بل ده اوعارض بل،نوبلاواسطه عرض په عرض کې داخل نده،اوکه داتبادرونه منل
شي دغه وخت به هم مانع ته مضرنه وي اومذکوراحتمال مستدل لپاهر مضرده،اوکوم مثال

چه صاحب حرزذکرکړی هغه قياس مع الفارق ده،ځکه چه هغه منقول ده اومقيس غيرمنقول
ده،لکه چه دمقيس عليه دليل خپله صاحب حرزثمين مرفوعاًذکرکړی ده من صلى علي
عندقبري سمعته ومن صلى علي غايبابلغتني.اوظاهراًمن صلى علي غايباًعام ده مصلي
يوم الجمعه لپاره هم نوددې نه عرض به واسطه ته ترجيح معلوميږي لکن که ترجيح نه منل
کيږي نوداحتمال انکارنه شي کيدلی.اوموږته داکافي ده،په هرحال ددومره لوئي دعوی
لپاره امکان کافي نده داثبات بالنقل ضرورت ده،ولم يقعدبعد ۱۹ذي القعده س۱۳۴۲ھ (تتمه
خامسه ص۲۰۰)دهرې جمعې په ورځ دقيام دقيامت نه دعمردډارپه اړه دتعارض دفعه
اودحديث دمذکوره ساعت اشتراط:

سوال :(۱۱۶)په حديثونوکې دعمردکمال ډارپه دې طورمنقول ده چه هغوی به هره جمعه
خيال فرمايلوچه شايدهمداجمعه دقيامت جمعه وي،همدارنګه دملخ متعلق واردده چه
دټولونه وړاندې کوم مخلوق فناه کيږي هغه به ملخان وي په همدې بناءکله به چه هغوی
ديوی مودې پورې ملخ ونه ليدلودلرې لرې نه به ئې تلاش کولوسره خپله تسلی به ئې
فرمايله.يکن داهغوی ته هم معلومه وه چه دعيسی نزول نه وړاندې اودمهدي دخروج نه
مخکې دقيامت راتلل ممکن ندی ځکه چه دغه نزول اوخروج په اشراط ساعت کې
ده،بياهغوی ته دداسې مهموشرطونودبودن سره ديوملخ نه کتلوسره اودجمعې دراتلوسره
ولې تردد کولو؟ همدارنګه بعض اهل علم دحضرت مهدي متعلق حديثونونه انکارکوی
اوداوائي چه داروايتونه دروافضوپه اختلاط سره په موږکې راغلی دی اوپه حاکم (صاحب
دمستدرک) باندې داجرح کوی چه هغه شيعه وؤلهذادهغه روايات مجروح دی.په اصل کې
دامام مهدي په هکله څه تحقيق ده، خيرداخوضمني سوال ؤ،بالفرض دامام مهدي دخروج
روايتونه دثبوت ترځايه ونه رسي خودحضرت عيسی په نزول باندې خودحديثونونه علاوه
خپله دقران مجيدآيت (وان من اهل الکتاب الاليؤمنن به قبل موته اويکلم الناس في
المهدوکهلاً) کې دلالت موجودده لهذاددې علامې دوجودسره سره هغوی ولې متردد ؤ؟

جواب :ددغودواړوروايتونوالفاظ اوس نه ځماپه نظراونه په ذهن کې شته.محض دسايل په
اجمالي نقل باندې باورکولوسره ځواب درکوم.دملخ دنه راتګ نه ډارخودنورواشراطو
داستحضار سره په دې ترتيب جمع کيدلی شي چه هغوی په دې سره دمطلق قرب قيامت نه
ډاريده،نه دهغه قرب نه چه دنورواشراطونه بعدبه وي.ددې ډارحاصل داکيدلوچه اوس

وخت قریب راغلی ده ددامم دهلاک دتتابع اوپه همدي دوران کې دنوروواشراطووقوع هم کیدونکی شی بیاقیامت راشی اودجمعی په راتلوسره چه کوم خوف ؤپه دغه وخت کې یادخشیت په غلبه کې دنورواشراطونه ذهول کیدلو،یانوروشرایطودوقوع په نسبت دااحتمال کیدلی شی چه شایدهمدغه جمعه طویل کولوسره تول شرایط په هغی کې واقع کړی،لکه چه په بعضی روایتونوکې دی چه که عمرددنیاکې یوه ورځ باقي پاتې شی الله تعالی به همدغه طویل کولوسره مهدی به ظاهروفرمائي (جمع الفوائدعن ابی داودوالترمذی) اوداهله ده چه روایت ثابت شی،دبهائموپه نسبت خوماته داسي روایت په یادده،دحضرت عمرمتعلق په یادنده،لکن که وی نوداتوجیه ممکن ده اودحضرت مهدی متعلق دایومستقل سوال شته چه ددغی یادی شوی توجیه نه بعدهم مقصوداًدتحقیق قابل ده،نوپه رښتیابعضی اهل علموپه دې کې کلام کړی ده،خومانددغو ټولو شبهاتوځواب په خپلي رسالې مؤخرالظنون عن مقدمة ابن خلدون کې ورکړی ده کوم چه په امداد الفتاوی کې چاپ شوی ؤ. ۱۸محرم سـ۱۳۴۷ھ (تتمه خامسه ص۱۳۱)

د(ان یک فی امتی احدمحمداًفانه عمر) حدیث حل:

سوال :(۱۱۷)حضرت مولناحبیب الرحمن صاحب دخپل کتاب اشاعة الاسلام په (۱۷۰) صفحه کې دغه روایت نقل فرمایلی ده:لقدکان فیماقبلکم من الامم محدثون فان یک فی امتی احدفانه عمر(متفق علیه)، اود(ف) نه وړاندی تحریرفرمائي چه ددې نه معلومیږي چه هغوی ته په دې فضیلت خاصه کې امتیازاواختصاص حتماؤ.اود (ف) لاندی ئی ددخل دفع فرمایلی ده: چه څوک دی داسي نه ګڼی چه حضور ﷺ ته په دې امت کې دکوم صاحب دفراست اوالهام کیدوکې تردد ؤداخبره هغه سړی کولی شی چه دعربی اواردودمحاوری نه بالکل ناواقف وی،په دې طریقه داداءکې دتردداظهارنه وی،بلکه دکوم شخص په نسبت چه دحکم اثبات ده دهغه په نسبت تاکیداودتیقن اظهارمقصودوی،مادد‌ې متعلق درجب په میاشت کې په لاندې ډول سوال ولیکلواودځواب لپاره می لفافه هم کیښوده،خوشپږ میاشتې وشوی چه تراوسه ځواب ندی راغلی چه په حدیث کې بالکل همداسي الفاظ دی دحضرت عمردنبوت نفی هم وکولی شوه،لوکان نبی بعدی لکان عمروانا خاتم النبیین لانبی بعدی) په همدې ترتیب دحضرت ابوبکررضی الله عنه دخلت په باره کې هم وارد ده چه که ځماکوم خلیل وی هغه به ابوبکروي لکن ځماخلیل رحمن دی لهذادمولناحبیب الرحمن

داستدلال دطرزنه مرزائیانوته دنبوت دبقاءلپاره داستدلال کولوموقع به میلاوشی.بیاپه مکررحدیث کې په دی امت کې دسلب محدثیت پته لګیږي چه ستاسونه وړاندی محدث ؤو.اوکه په تاسوکې کوم یووی نوعمربه ؤ،په دې کې شک نشته چه په دې کې دعمردکمال رفعت شان اظهارده مګرپه دې کې محدثیت راونه وتلوکنه نولکه څنګه چه په ماقبل کې ډیرمحدث ول همدارنګه په دې امت کې به هم وی.اواګرکه عمرته په دې محدثینوکې دکمال درجه عطاءوی؟

جواب :داټوله اشتباه ستاسودان اولوترمینځ دنه فرق کولوسره شوی ده.اتخاذخلیل اوکون نبوت لفظ دلوده کوم چه امتناع لپاره وضع ده.اوپه محدثیت کې لفظ دان ده.کوم چه اکثره احتمال دوقوع اوکله کله داثبات وقوع لپاره استعمالیږی.لکه چه زمونږپه محاوره کې هم ویل کیږي چه که په دنیاکې ځماکوم دوست وی نوته به ئې.ددې مدلول ظاهرده اودلوترجمه کیدلوسره به څه کیدلو؟البته داثبات په موقع کې به دیوی خارجی مقدمی یوځای کولوپه لازمیدلو مثلاً داردوپه مذکوره مثال کې دغه مقدمه میلاوول کیده چه داظاهره ده چه یونه یوخوبه ځمادوست وی اوپه مقامیه قراینوسره مخاطب ته دامقدمه مسلمه ګرځیدلی معلومیږی.هغه تسلیم په هره بناءچه وی،نوددې مقدمی دانضمام نه بعددهغه په دلالت وقوع اوتاکیدباندی متیقن کیږی،په همدې حدیث کې یوه دامقدمه تسلیم کولی شی چه الله تعالی ځماامت دکوم فضیلت ثابته للامم السابقه نه دی محروم کړی.ددې دانضمام نه بعدبه تقریرداوی چه په سابقه امتونوکې محدث ؤاوالله تعالی ځماامت ټول فضایل دسابقه امتونوعطاء فرمایلی دی.اودافضیلت به هم ضرورورته عطاوفرمائی چه په دې امت کې به هم ضرورمحدث وی،همدارنګه دواقعاتونه دحضرت عمررضی الله عنه محدث کیدل محقق دی لکه چه په صحیحوسندونوسره په متعددو واقعاتوکې دوحی نزول دهغوی درای موافق منقول ده.راتلونکی کې فرمایې چه که په دې امت کې څه محدثین وی اوداثابته ده چه حتماشته لکه چه پورته دکلی اوجزئی دلیل نه ثابت کیدل تیرشول نوحضرت عمرضرورده اودا ان داسي ده لکه په یوبل حدیث کې:عن عایشه قالت قال رسول الله ﷺ اریتک فی المنام ثلث لیال یجئ بک الملک فی خرقة من حریرفقال لی هذه امراتک فکشفت عن وجهک الثوب فاذاانت هی فقلت ان یکن هذامن عندالله یمضه متفق علیه فی اللمعات هذاالشرط لتقریرالوقوع لقوله المحقق بثبوت الامروضحته کقول السلطان الی تحت یده ان اکن سلطاناانتقمت منک اه فانحل کل اشکال وارتفع کل اعضال .۱۸محرم سـ۱۳۴۷ھ (تتمه خامسه ۲۳۲)

دمعراج په دې حدیث چه رسول الله په جنت اودوزخ کې مسلمانان څنګه ولیدل حالانکه جنت اونارته داخلیدل خودحساب نه وروسته وی باندې دشبهې دفع

سوال :(۱۱۸)دشریعت علماء فرمایی چه الله تعالی به په حشرکې بنده ګان دحساب نه بعدپه جنت اودوزخ کې داخل کړی،که فی الحقیقت همداتیک وي نوبیاحضرت رسول کریم په معراج کې دجنت اودوزخ دملاحظه کولولپاره تشریف ورلوسره په دوزخ خلک په عذاب کې مبتلاولیدل داڅنګه کیدلی شی په دې کې مې شک پیداشوامیده ده چه جناب عالی ددې خلاصه ځواب سره بنده ګانوته هدایت وفرمائي په کوم کې چه رفع شک وشی؟

جواب :یوحقیقی جنت اودوزخ ده په کوم کې چه دقیامت په ورځ دحساب اوکتاب نه بعدبه داخل وی اویوبرزخی ده کوم چه ددنیانه بعداوآخرت نه وړاندې ده په هغه کې دمړینې نه بعدبه داخلیږی. ۱۳صفرسـ۱۳۴۷ھ (تتمه خامسه ص۲۳۷)

(نوټ) ځواب دسوال سره موافق نده(مترجم)

په ټول عالم کې په یوه ورځ دجمعې دقیامت کیدلوباندې داشکال ځواب

سوال :(۱۱۹)په مشکوة شریف اوبل حدیث کې هم موجودده چه قیامت کبری به دجمعې په ورځ وی اوداهم راغلی ده چه ټول ځیزونه اوحیوانات دجمعې په ورځ دقیامت دراتلوخوف کوی مګرانسان اوجن اوس احقرته داشبه وشوه چه دحکمت اوهیئت دعلم له مخې بلکه دمشاهدې نه معلومیږی چه طلوع اوغروب بیلابیل وی،لهذایوم الجمعه به هم په هرملک کې په یوه ورځ نه وی مثلاً په کوم وخت چه په دې ملک کې نن دجمعې ورځ وی.سباته په بل ملک جمعه کیدلی شی،اوکه نن دلته جمعه وي ددینه وړاندي ورځ په بل ملک کې جمعه شوه،نودجمعې ورځ دقیامت ورځې کیدلوڅه مطلب ده؟آیاقیامت دجمعې دورځ سهارپه وخت کیدلوکې کوم حدیث راغلی ده.آیاخاص کولوسره دکوم یوه ملک لپاره ئې فرمایلی دی یادټولوملکونولپاره مهربانې کولوسره ځواب تحریروفرمائی؟

جواب :حقیقت خویوازې الله تعالی ته معلوم ده لکن داشکال ځواب دمناظری په قاعده په احتمال سره هم کیدلی شی نودلته دوه احتماله دی:یوداچه ددې حدیث تخاطب اولاًدمعظمی معموری اهل ته ده نودهغوی جمعه مراد شوه په نوروآفاقونوکې جمعه وي اوکنه بل احتمال داده چه دقیامت آثارپه هرځای کې جداشروع شی یعنی کوم ځای کې دهغه جمعه وي همغه

همغه آثارپه همدغه وخت شروع شی علی هذاپه دوهم،دریم ځای کې،لکه شرعیه احکام لمونځ اوروژه وغیره کې دهمغه ځای وخت معتبرده. ۳۰صفرسـ۴۷ھ (تتمه خامسه ص۲۳۷)

په حدیث کې دراوی دنوم تصحیح

سوال :(۱۲۰)په حسن العزیزدوهم جلدص۵دمکتوبات کې تحریرده چه حضرت رسول الله حضرت ابی بن کعب ته فرمایلی ؤالخ په ص۷۵۵دبخاری شریف کې باب احب ان یسمع القران من غیره کې،اوهمداړنګه په کتاب التفسیرص۷۵۹کې دحضرت عبدالله بن مسعودنه ئی ددې واقعې روایت کړی نوعرض ده چه آیادابی بن کعب سره هم همدامعامله راغلی ده؟

جواب :داغلطي ځماپه ذهن کې دخلط نه شوی ده،دایوه واقعه ده،په بخاري کې صحیح ده. ۵ذی القعده سـ۱۳۳۵ھ (تتمه الراجح ص۴۵)

دمقبول مناجات دبعضی مقاماتوتحقیق

سوال :(۱۲۱)په ځوځایونودمقبول مناجات کې ماته شک پیداشوي امیدچه رفع ئي وفرمائي:المنزل الرابع فی ص۳۳قوله الطف الطف الخ الظاهران احدهمازائدکمایدل علیه لفظ الحدیث واختارالشیخ الملا علی قاری ایضافی کتابه لفظ الطف فقط وایضافی هذه الصفحة قوله الاضراس بجمراالخ الظاهران المراد من الجمرة ههناالحصاة کمافی شرح الملاعلی قاری رحمه الله لاماترجم به المترجم سلمه تعالی المنزل الخامس صفحه ۳۵قوله ان تشرکنافی صالح ماندعوک الخ الصحیح فی صالح یدعونک کمافی حزب الاعظم وفیه زیادة وان تشرکهم فی صالح ماندعوک فیه وفی صفحة ۵۱قوله وخروجنامن الدنیاالخ الظاهران موضع لفظ وخروجنا وخروجاکمافی حزب الاعظم ولفظ الحدیث ایضاًهکذاوالله اعلم وعلمه اتم.

جواب :شایدهمداسی وی زیات تحقیق ماسره نشته (ترجیح خامس ص۱۸)

داسلام دامام دمخالفت دحدیثونوتحقیق

سوال :(۱۲۲)په بعضی حدیثونوکې دتعارض شبهه وي هغه رفع وفرمائی اول حدیثونه نقل کولی شي بیادشبهې تقریرکولی شی؟اول حدیث: عن عبادة بن الصامت قال بایعنارسول الله ﷺ علی السمع اوالطاعة فی العسروالیسروالمنشط والمکره وعلی اثرة علیناوعلی ان لاننازع

الامراهله وعلی ان نقول بالحق اینماکنالانخاف فی الله لومة لائم وفی روایة وعلی ان لاننازع الامراهله الاان تروا کفرابواحاعندکم من الله فیه برهان متفق علیه) حدیث ثانی عن عوف بن مالک الاشجعی عن رسول الله ﷺ قال خیارا ئمتکم الذین تبغضونهم ویبغضونکم وتلعنونهم ویلعنونکم قال قلنایارسول الله ﷺافلاننابذهم عند ذلک قال لامااقاموافیکم الصلوٰة لامااقاموافیکم الصلوٰة الامن ولی علیه من وال فراه یاتی شیئامن معصیة الله فلیکره مایاتی من معصیة الله ولاینزعن یدامن طاعة رواه مسلم) حدیث ثالث عن ابی ذرقال قال رسول الله ﷺ من فارق الجماعة شبرافقدخلع ربقة الاسلام من عنقه رواه احمدوابوداؤد) حدیث رابع عن عرفجة قال ان رسول الله ﷺ یقول انه سیکون هنات وهنات فمن ارادان یفرق امرهذه الامة وهی جمیع فاضربوه بالسیف کائنامن کان رواه مسلم) حدیث خامس عن ابی سعیدالخدری عن رسول الله ﷺ قال من رای منکم منکرافلیغیره بیده فان لم یستطع فبلسانه فان لم یستطع فبقلبه وذلک اضعف الایمان رواه مسلم (کلهافی المشکوة الثالث فی باب الاعتصام بالکتاب والسنة واخرهافی باب الامربالمعروف والباقي فی کتاب الامارة والقضاء) دشبهی تقریرداده چه په اول حدیث کې دامام دمخالفت چه کفرصریح فرمایل شوی ده،اوپه دوهم حدیث کې ترک صلوة اوپه دریم حدیث کې مطلق مفارقت دجماعت ته (ولوفی بعض الاحکام کمایفهم من قوله شبراً) په حکم دترک اسلام فرمایلی ده دکوم حکم چه وړاندمعلوم شوی،دکوم په اطلاق کې چه امام هم داخل ده اوپه همدي شان په څلورم حدیث کې ئی مطلق تفریق جماعت ته مبیح ضرب بالسیف فرمایلی ده په کوم کې چه تفریق هم ده اگرکه په بعضی حکمونوکې وی اومفرق هم عام ده اگرکه امام وی،اوپه همدې ترتیب په پنځم حدیث کې په مطلق منکرباندي دتغیربالیدحکم فرمایلی ده په کوم کې چه منکرهم عام ده هرمنکرته،اومنکرعلیه هم عام ده امام اوغیرامام ته اوتغیربالیدهم شامل ده هرمخالفت ته ولوبالسیف.نوپه دوی کې دتطبیق څه وجه ده؟ځکه چه په دریم،څلورم،پنځم حدیث کې دتحدیدبالکفراوترک الصلاة کړی څه چه په اول،دوهم حدیث کې وارددی دهغه نفی کوی لفیدونا افادکم الله تعالی؟

جواب :دعقل په احتمال سره دتطبیق دوه وجهی کیدلی شی یوه وجه داده چه دغه ټول منکراتوته مؤثرفی جوازالخروج علی الامام وویل شی.بله وجه داچه په هغوکې بعضوته مؤثروویل شی اوپه بعضی باقي کې دکوم دلالت چه ثابت نده هلته په عدم دلالت سره اشکال

رفع کولی شی.اوپه کوم کې چه دلالت ثابت ده هغه دهغوبعضوپه طرف راجع کولی شی.مگرداولی وجهی دوه امره مانع دی یودحدیث الفاظ چه په نفی اواثبات سره منحصردی په دال پورې.په کوم سره چه دنورومنکراتودمؤثرکیدوصریحه نفی کیږی.دوهمه مانع اجماع دنورومنکراتوغیرمؤثرکیدوباندی لکه چه لفظ دحصرپه حدیث کې مشاهدده اواجماع نقل کوم (فی فتح الباری فی الباب الاول من کتاب الفتن وقداجمع الفقهاء علی وجوب طاعة السلطان المتغلب والجهادمعه وان طاعة خیرمن الخروج علیه لمافی ذلک من حقن الدماء وتسکین الدهماءوحجتهم هذاالخبروغیره ولم یستثنوامن ذلک الااذاوقع من السلطان الکفر الصریح فلاتجوز طاعته فی ذلک بل تجب مجاهدته لمن قدرعلیهااه) اواجماع قطعیه حجت ده دهغی دترک کوم امکان نشته.لهذانورومنکراتوته مؤثرفی الخروج ویل جائزندی.که په اول مانع باندی شبه وشی چه ددغه حدیث الفاظ مختلف واردشوی دی لکه چه دفتح الباری دپورتنی عبارت نه څه وروسته راغلی ووقع الطبرانی من روایة احمدبن صالح عن ابن وهب فی هذالحدیث کفراصراحاًبالصادالمهملة مضمومة ثم راءٍ ووقع فی روایة حبان ابی النفرالمذکورالاان یکون معصیة الله بواحا) وطریق آخردالفاظونه دمطلق معصیت مؤثرکیدل معلومیږی اوپه هغه کې دوه احتماله کیدلی شی یوداچه مراددمعصیت نه کفرشی دوهم داچه مراددکفرنه معصیت شی.زجراًهغه ته کفرویل شوی وی.نودالفاظومانع کیدل متیقن پاتې نشو ددې خواب داده چه که اجماع نه وای نوداحتمال به مضرؤلکن داجماع نه بعدواجب ده چه په بل لفظ کې یاخوتاویل وکولی شی یادهغه محمل بدل کړی شی لکه چه په فتح الباری کې دپورتنی عبارت نه بعددغه دواړه وجهی هم نقل کړی دی اوداجماع خلاف ئی تزییف کړی ده فی قوله :قال النووی: المرادبالکفرهنا المعصیة ومعنی الحدیث لاتنازعواولاة الامورفی ولایتهم ولاتعترضواعلیهم الاان تروامنهم منکرامحققاتعلمونه من قواعدالاسلام فاذارایتم ذلک فانکروا علیهم وقولوابالحق حیثما کنتم انتهی وقال غیره المرادبالاثم هناالمعصیة والکفر فلایعترض علی السلطان الااذاوقع فی الکفرا لظاهروالذی یظهرحمل روایة الکفرعلی ماذاکانت المنازعة فی الولایة فلاینازعه بالقدح فی الولایة الااذاارتکب الکفروحمل روایة المعصیة الی ماذاکانت المنازعة فیماعداالولایة فاذالم یقدح فی الولایة نازعه فی المعصیة بان ینکرعلیه برفق ویتوصل الی تثبیت الحق له بغیرعنف وفعل ذلک اذاکان قادراونقل ابن التین عن الداؤدی قال الذی علیه العلماءفی

امراءالجورانه ان قدرعلى خلعه بغيرفتنة ولاظلم وجب والافالواجب الصبروعن بعضهم لايجوز عقدالولاية لفاسق ابتداءفان احدث جورابعدان كان عدلافاختلفوافى جوازالخروج عليه والصحيح المنع الاان يكفرفيجب الخروج عليه) اوكه په دوهم مانع باندی شبهه وکولی شی چه بعضی علماؤمطلق منکراتوته مؤثرفی جوازالخروج منلی ده لکه چه شوکانی په (باب الصبرعلى جورالائمة کښ نقل کړی: وقداستدل القائلون بوجوب الخروج على الظلمة منابذتهم السيف ومكافحتهم بالقتال بعمومات من الكتاب والسنة فى وجوب الامربالمعروف والنهى عن المنكراه) ددې ځواب همغه ده کوم چه خپله شوکانی ددې قول دنقل نه بعدورکړی ده: بقوله ولاشک ولاريب ان الاحاديث التى ذكرهاالمصنف فى هذاالباب وذكرناهااخص من تلک العمومات مطلقاوهى متواترة المعنى كمايعرف ذلک من له السنة بعلم السنة اه) اوپه دغه ځواب باندی داشبه کيدلی شوه چه که داځواب صحيح ده نوبعضی سلفوحضراتودائمه ؤپه جورباندی ولی خروج ونه کړو؟ددې ځواب شوکانی متصلاً داسی ورکړی ده: ولكنه لاينبغى لمسلم ان يحط على من خرج من السلف الصالح من العترة وغيرهم على ائمة الجورفانهم فعلوا ذلک باجتهادمنهم وهم اتقى الله واطوع لسنة رسول الله ﷺ من جماعة ممن جاء بعدهم من اهل العلم اه) اوحضرت شاه ولی الله په ازالة الخفاء په فصل اول دمقصداول کښ په بل واضح عنوان سره ځواب ارشادفرمايلی ده اوپورتنی مجمل ځواب ئی هم دې طرف ته راجع کولی شی په دې شان سره چه دشوکانی په کلام کښ چه کوم عذرمبهم ده هغه شاه صاحب په کلام کښ مفسرده وهوقوله: اوکه هغه تاويل مجتهدفيه ده نه قطعی البطلان هغوی به نجات موندلی وی په اوله زمانه کښ. حکم دهغوخلکودمخطی مجتهدحکم ده چه: ان خطافله اجريه دې خاطرچه دمنع بغی حديثونه چه په صحيح مسلم وغيره کښ مستفيض دې ظاهره شول اودامت اجماع په هغومنعقده شوه نن به حکم بعصال باغی کوو اه. ددې ځواب حاصل داده چه دکومومشرانونه خلاف منقول ده هغه داجماع دانعقادنه وړاندی ده لهذاپه هغوی باندې ملامتيانشته. لکن بعدکښ په دې باندې اجماع منعقده شوه اوس هيچاته ددې خلاف کول جائزندی. په دې تقريرسره په دواړومانعوباندی شبه مرتفع شوه اوثابته شوه چه په اول وجه باندی تطبيق نشی کيدلی نودوهمه وجه تعين شوه. يعنی ياپه دلالت کښ کلام وکولی شی يادددلالت په صورت کښ هغه موثرطرفته راجع کولی شی لکه چه دهريوه حديث متعلق عرض

کوم: په حديث ثانی کښ: ترک صلاة په هغه زمانه کښ دکفرعلامه وه. نودهغی حاصل کفرشو. لکه چه زنا(ته ئی شعارکفرفرمايلی ده) په دې سره تول احکام دکفرجاری کولی شی اوپه هغه زمانه ترک صلاة دکفرعلامه کيدلوتاييدچه دغوحديثونوسره کيدای شی: عن جابرقال قال رسول الله ﷺ بين العبدوبين الكفرترک الصلوٰة رواه مسلم وعن بريدة قال قال رسول الله ﷺ العهدالذى بينناوبينهم الصلوٰة فمن تركهافقد كفر رواه احمدوالترمذى النسائى وابن ماجة وعن عبدالله بن شقيق قال كان اصحاب رسول الله ﷺ لايرون من الاعمال تركه كفراغيرالصلوٰة رواه الترمذى مشكوٰة كتاب الصلوٰة) اوپه دريم حديث کښ دجماعت دمفارقت دمفهوم تحقق اول خوپه خارج على الامام والجماعة کښ زيات واضح ده په نسبت سره ترک الامام لبعض الاحكام کښ اواقل درجه احتمال خووکولی شو. اوکه عموم سره حديث امام ته شامل وويل شی نووړاندی دشوکانی په دې قول کښ دهغه ځواب ورکولی شوچه ولاريب ان الاحاديث الخ) اودڅلورم حديث تفسيرپه خپله په بل حديث کښ وارد ده کوم چه په مشکوة کښ دهمدې نه بعددنه دمسلم په روايت مروی ده (ولفظه وعنه قال سمعت رسول الله ﷺ يقول من اتاكم وامركم جميع على رجل واحديريدان يشق عصاكم اويفرق جماعتكم فاقتلوه رواه مسلم) ددې حديث نه معلومه شوه چه مراددتفريق نه تفريق الجماعة عن اطاعة امام واحدده دکوم چه زيات وضاحت دهمدې مسلم په يوبل حديث سره کيږی. چه هغه هم په مشکوة کښ دهمدې نه قبل مذکورده (ولفظه عن ابى سعيدقال قال رسول الله ﷺ اذابويع لخليفتين فاقتلوا الاخرمنهمارواه مسلم) اوپه پنځم حديث کښ خواول همغه ځواب ده کوم چه بره د شوکانی په قول کښ تيرشو. ثانياً: امربالمعروف دخروج مستلزم نده نوپه هغه کښ هم دلالت نشته. که وويل شی چه دتغيرباليدمدلول دقتال نه بغيرڅنګه کيدلی شی. ځواب داده چه اول خوهغه مشروط ده دقدرت پورې. اودقدرت نه مرادمطلق مقدرت نده کنه نودعدم استطاعت تغيرباليدبه کله هم تحقق ونه شی ځکه چه مطلق قدرت خوهرشخص ته حاصل ده. برابره خبره ده چه دهغه انجام هرڅه شی بلکه مرادهغه قدرت ده چه په استعمال سره کومه ناقابل برداشت فتنه مرتب نه شی اوظاهره ده چه رعيت سره دپادشاه په وړاندی داسي قدرت نشته نوکه تغيرباليددقتال مرادف هم شی نودعدم استطاعت په سبب هغه ماموربه نه ده اوپه نورونصوصوسره هغه ماذون فيه نده. ثانياً: مرادفت اړومسلم نده دتغير باليدتحقق په دې

ترتيب هم كيدلى شى چه پادشاه سره مخامخ مثلاًكوم ددې روح تصوير كيښودى شى دغه سرى هغه ټوټه پارچه كړى يادشرابوشيشه كيښودى شى دى هغه راوغورځوى نوكه چاته ددې كارهمت وى نودهغه اجازه ده.په هرحال ددينه دخروج اذن نه لازميږى اوهمدادهمدې حديث تفسيرده كوم چه په مشكوة په باب الامربالمعروف كې دبيهقى په روايت مروى ده. ولفظه عن عمربن الخطاب قال قال رسول الله ﷺ انه تصيب امتى فى اخرالزمان من سلطانهم شدائدلاينجومنه الارجل عرف دين الله فجاهدعليه بلسانه ويده وقلبه فذلک الذى سبقت له السوابق ورجل عرف دين الله فصدق به ورجل عرف دين الله فسكت عليه فان راىٰ من يعمل الخيراحبه عليه وان راى من يعمل بباطل ابغضه عليه فذلک ينجوعلى ابطانه كله، اوداهم هغه وخت چه ددې سندصحيح وى.كنه دده سندضعيف وى نومعارضه اړوشته نه اواړودتاويل حاجت نشته ده تردې چه دحديثونوشافى تطبيق اودهغه په ضمن كې داصل مسئلى كافې تحقيق وشواوس دامناسبه معلوميږى چه څه ضرورى فروع اولواحق ددې مسئلى دفقهاء داقوالوسره نقل كړى شى.ترڅوچه مذكوره حديثونه دنوروحديثونودباب تبيين اودهغود مدلولاتو غالب تعين وشى.اوپه بعضوكې چه دتعارض ايهام كيدلى شى هغه لرى شى.ځكه چه په دغواقوالوكې داستدلال په طوردې ډول ډيروحديثونوسره تعارض ده كوم نه چه پته لگى چه فقهاؤ(ددغوحديثونوڅه معنى اخستى) اودحديثونوپه معناگانوپه پوهيدوكې دامت داكابروپه شهادت دفقهاؤكومه طبقه داهل علم نه گڼل كيږى.(كمانقله الترمذى عن الشافعى فى قول مالک ليس بغسل الميت عندناحدموقت وليس لذلک صفة معلومة ولكن يطهراه مانصه وكذلک قال الفقهاء وهم اعلم بمعانى الحديث (باب ماجاءفى غسل الميت) هغه فروع اولواحق دادى اوتتميماللضبط په دې كې ټول امورمخله دامامت حكمونه.قسمونه رااخستل شوى دى اولاً:هغه قسمونه دجدول شكل هم اوپه عبارت كې هم ليكل كيږى دهغه نه بعداحكام ذكركولى شى

دامامت لپاره مخل كار

عذر			منكر			
		كفر	فسق			
اختيارى يعنى خلع بلاسبب	غيراختيارى مثل مرض مانع عن العمل واسرممتد وعجزعن العمل		غيرمتعدى الى الغيرمثل شرب خمروغيره	متعدى يعنى ظلم باخذالاموال		بالاكراه على المعصية
				اجتهادى	غيراجتهادى	
١	٢	٣	٤	٥	٦	٧

داټول اوه قسمونه دى دهغوكارونوچه دامامت لپاره مخل دى: اول قسم: اختيارى عذريعنى خپل ځان بلاسببه دامامت نه معزول كړى.دوهم قسم:اختيارى عذر:لكه چه په داسى مرض باندى مبتلاشى چه دامامت داعمالومانع وى لكه،جنون،كوڼ كيدل،گنگى كيدل ياړنديدل يادكفاروپه لاس داسى بندى كيدل چه دضرورت دزمانى پورې دهغه دخلاصيدوااميدنه وى يابه هغه كې دكاركولوصلاحيت نه وى،ياپاتې نه شى يارعيت داروى. دريم قسم: نعوذبالله كافرشى برابره خبره ده چه كفرتكذيب وى ياحجوديا كفرعناداومخالفت اوياپه كفرداستخفاف اواستقباح اموردين وى كما[1] بسطه فى اول باب المرتدمن الدرالمختارورداالمحتارولنقتصرعلى نقل بعض العبارة منه قال فى المسايرة وبالجملة فقدضم الى التصديق بالقلب اوبالقلب واللسان فى تحقيق الايمان امورالاخلال بهااخلال بالايمان اتفاقاًكترک السجودلصنم وقتل النبى وللاستخفاف به وبالمصحف والكعبة وكذاالمخالفة وانكارماجمع عليه بعدالعلم به لان ذلک دليل على ان التصديق مفقودالى قوله ثم قال والاعتبارالتعظيم المنافى للاستخفاف كفرالحنفية بالفاظ كثيرة وافعال تصدرمن المتهتكين لدلالتهاعلى الاستخفاف بالدين كالصلوٰة بلاوضوءعمدابل بالمواظبة على ترک سنة استخفافابهابسبب انه فعلهاالنبى صلى الله عليه وسلم زيادة اواستقباحهاكمن استقبح من اخرجعل بعض العمامة تحت حلقه اواحفاءشاربه اه(قلت اى الشامى) ويظهرمن هذاان ماكان دليل الاستخفاف يكفربه

[1] ددين دغه كارونه اصول وى كه فروع فرايض وى كه واجبات ياسنن اومستحباب عبادات وى كه عادات حتى چه عمامه دهيئت مسنوله قصداًاستخفاف وى يادلالة.ملاحظه دشى ددرمختاراوردالمحتارمنقوله عبارت دمتن دولاعتبار التعظيم ته تراخفا،مشاربه پورې ١٢اشرفعلى

وان لم یقصدالاستخفاف اھ، البته که دعزل نه وړاندی توبه وکړی نو دکفرحکم به مرتفع شی دآخرت په احکاموکې فوراًاوپه دنیویه احکاموکې چه کله په
قراینواواثاروسره اخلاص فی التوبة باندی قلب شهادت ورکړی (کماصرح بهذاالشرط فی توبة قاطع الطریق والمرتدوبقولهم حتی یظهرعلیه التوبه وبقولهم حتی یظهرعلیه اثارالتوبه ویری انه مخلص وبقولهم حتی یری علیه خشوع التوبة وحال المخلص کذافی الدرالمختاروردالمحتارقلت والعلة صون المسلمین عن ضررالقاطع والمرتدان لم یخلصاوهذاالضررمن السلطان اعظم ان لم یخلص فاشتراطه فیه اولی) څلورم قسم: داسې فسق اختیارکړی چه دهغه دذاته پدې محدودوی لکه زنااوشرب خمروغیره کې مبتلاشی. پنځم قسم: داسې فسق اختیارکړی چه اثرئې نوروته متعدی شی، کوم ته چه ظلم ویل کیږی، اوددې ظلم محل صرف مال شی، یعنی دخلکومال په ناحقه واخستل شی، خوپه دې کې دجوازاشتباه هم کیدلی شی، لکه چه دسلطنت دمصالحو په نوم سره ټیکس وغیره وصول کولی شی. شپږم قسم: همدغه مالی ظلم وکړی خوپدی کې دجوازاشتباه هم نشته بلکه صریح ظلم ده. اووم قسم: متعدی فسق یعنی ظلم اختیارکړی اودهغه محل دمظلومینودین وی، یعنی هغوی په معاصیومجبوره کړی، مگردافسق دهغه وخته پورې ده چه دهغه منشأددین استخفاف یااستقباح اواستحسان دکفریا معصیت نه وی، بلکه اغاظت دمکره وی (لکه چه اکثره کومه خاصه وختی اقتضاءسره په کوم خاص شخص باندی په اکراه کولوکې داسې کیږی) کنه داهم حقیقة کفرده، اوپه دریم قسم کې داخل ده، یافی الحال خوداکراه منشأاستخفاف وغیره نه وی، لکن عامه اکراه دقانون په شکل په داسې طورباندی وی چه دیوی مودی پورې په دې باندی عام عمل کیدلوسره فی المآل غالب گمان وی چه په طبائعوکې به استخفاف پیداشی نوداسې اکراه هم بناپه اصل دمقدمة الشی بحکم ذلک الشی، به دکفر[1] په حکم کې وی. داټول اوه قسمونه شول اوس به دهغوی حکمونه لیکل کیږی، اولادفقهاؤعبارات نقلوم بیابه حکمونه بیان کړم اوورسره ورسره به داستدلال مواقعوته اشاره کوم: العبارة الاولی فی الدرالمختارباب الامامة یکسره تقلیدالفاسق ویعزل به الالفتنة فی ردالمحتارقوله ویعزل به ای بالفسق لوطراعلیه المرادانه یستحق

[1] لکه چه دفقهاؤاذان اوختان (کوم چه په سنن کې دی) ترک عام ته استخفاف دین یاموجب دمحارب دتارکینوفرمایل صریح دلیل ده دهمداسې عموم دکفریه حکم کیدو. ملاحظه دی شی درمختاراوردالمختار

العزل کماعلمت انفاولذالم یقل ینعزل اھ، العبارة الثانیة فی الدرالمختارباب البغاة فان بایع الناس الامام ولم ینفذحکمه فیهم لعجزه عن قهرهم لایصیراماما فاذاصارامامافجارلاینعزل ان کان له قهره غلبة لعوده بالقهرفلایفیدوالاینعزل به لانه هفیدخانیه وتمامه فی کتب الکلام وفی ردالمختارقوله فلایفیدای لایفیدعزله قوله والاینعزل بدای به ان لم یکن له قهرومنعة ینعزل به ای بالجزرالعبارة الثالثة قال فی شرح المقاصدینحل عقدالامامة بمایزول به مقصودالامامة کالردة والجنون المطبق وصیرورته اسیرالایرجی خلاصه وکذابالمرض الذی ینسیه المعلوم وبالعمی والصم والخرس وکذابخلعه نفسه لعجزه عن القیام بمصالح المسلمین وان لم یکن ظاهرابل استشعره من نفسه وعلیه یحمل خلع الحسن نفسه واماخلعه بنفسه بلاسبب ففیه خلاف کذافی انعزاله بالفسق والاکثرون علی انه لاینعزل وهوالمختارمن مذهب الشافعی وابی حنیفة وعن محمدروایتان ویستحق العزل بالاتفاق اھ)العبارة الرابعة وقال فی المسایرة واذاقلدعدلاثم جاروفسق لاینعزل ولکن یستحق العزل ان لم یستلزم فتنة اھ) العبارة الخامسه وفی المواقف وشرحه ان للامة خلع الامام وعزله بسبب یوجبه مثل ان یوجدمنه مایوجب اختلال المسلمین وانتکاس امورالدین کماکان لهم نصبه واقامة لانتظامهاواعلائهاوان ادی خلعه الی فتنة احتمل ادنی المضرتین اھ العبارة السادسة فی الدرالمختارفاذاخرج جماعة المسلمون عن طاعة الی قوله حل لناقتلهم ومن دعاه الامام الی ذلک ای قتالهم افترض علیه اجابته لان طاعةالامام فیمالیس بمعصیة فرض فکیف فیماهوطاعته بدائع لوقادراوالالزم بیته درر) العبارة السابعة وفی المبتغی لوبغوالاجل ظلم السلطان ولایمتنع عنه لاینبغی للناس معاونة السلطان ولامعاونتهم) العبارة الثامنة فی ردالمحتارقوله افترض علیه اجابته ثم اذاامرالعسکربامرفهوعلی اوجه ان علموانه نفع بیقین اطاعوه وان علمواخلافه کان لهم قوة وللعددمددیلحقهم لایطیعونه وان شکوالزمهم اطاعته وتمامه فی الذخیرة قوله فی المبتغی أخ موافق لمامرعن جامع الفصوالین ومثله فی السراج لکن فی الفتح یجب علی کل من اطاق الدفع ان یقاتل مع الامام الاان ابدواما یجوزلهم القتال کان ظلمهم اوظلم غیرهم لاشبهة فیه بل یجب ان یعینوهم حتی ینصفهم ویرجع عن جوره) العبارة التاسعة بخلاف ماذاکان الحاق مشتبهاانه ظلم مثل تحمیل بعض الجبایات التی للامام اخذهاوالحاق الضررعمالدفع ضرراعم منه)

العبارت العاشرة قلت ويمكن التوفيق بان وجوب اعانتهم اذاامكن امتناعه عن بغيه والافلاكمايفيده قول المبتغى ولايمتنع عنه تامل اه قلت وعبارة جامع الفصولين فى ماأول باب البغاة من ردالمحتارتحت قول الدرالمختارفى تعريف البغاة وشرعاهم الخارجون على الامام الحق بغيرحق خلوبحق فليسوابغاة وتمامه فى جامع الفصولين اه اذامانصهٗ قوله وتمامه فى جامع الفصولين حيث قال فى اول الفصل الاول بيانه ان المسلمين اذااجتمعواعلى امام وصاروا امنين به فخرج عليه طائفة من المومنين فان فعلواذلک لظلم ظلمهم به فهم ليسوامن اهل البغى وعليه ان يترک الظلم وينصفهم ولاينبغى للناس ان يعينواالامام عليهم لان فيه اعانة على الظلم ولاان يعينواتلک الطائفة على الإمام ايضالان فيه اعانة على خروجهم على الامام اه)اوس دهرقسم حکم بیانوم: داول قسم په حکم کې اختلاف ده (لقوله العبارة الثالثة اماخلعه بنفسه بلاسبب ففيه خلاف) ددوهم قسم حکم:معزول دشى:لقوله فى العبارة الثانية لعجزه عن قهرهم لايصيراماماوفى العبارة الثالثة والجنون المطبق الى قوله بمصالح المسلمين ، ددريم قسم حکم:معزولیږی به:اوکه جدانه شونوپه شرط دقدرت جداکول ئې على الاطلاق واجب دى.لقوله فى العبارة الثالثه:كالردة.خوپه دې کې داشرط ده چه هغه کفرمتفق عليه وى (بدليل الحديث الاول كفرابواحاعندكم من الله فيه برهان مع انضمام الاجماع الامذكورسابقاً) اوپه کوم شان چه دهغه کفرکيدل قطعى وى همداشان دهغه صدوربه هم يقينى وى په شان رؤيت عين نه داچه محض دظنيه رواياتوپه درجه کې (کمادل عليه قوله عليه السلام الاان تروالمرادبه روية العين بدليل تعديته الى مفعول واحد)

تنبيه: دکوم امرموجب على الكفردلالت على الكفرياددغه امرموجب دکفرثبوت دقراين مقاميه يامقاليه داختلاف سره مختلف فيه کيدلى شى اوخپله قطعيت هم کله کله مختلف فيه کيدلى شى کحرمة متروک التسمية عامداًپه همدي شان کله کله اجماع مختلف فيه کيدلى شي لکه چه په عدم انعزالى بالفسق باندى چه کومه اجماع ده خپله دااجماع هم مجمع عليه نده (کماقال النووى فى باب وجوب طاعة الامراءمن شرح مسلم قال القاضى وقدادعى ابوبكربن مجاهدفى هذاالاجماع وقداوردعليه بعضهم هذاالى قوله وقيل ان هذاالخلاف كان اولاثم حصل الاجماع على منع الخروج عليهم والله اعلم) په دې صورت کې به هرعامل په خپل عمل کې معذوروى.په همدې توګه په يوه صورت کې هم درای په اختلاف کې مساغ

ده.هغه داچه په عبارت خامسه کې دمصالحودتعارض په وخت داخف المضرتين دتحمل حکم ورکول شوى نو ممکنه ده چه ددوه سړيواجتهاددمختلفه مضراتواخف اواشدکيدوکې مختلف وى (کماسياتى فى تقريردفع الشبهة الاولى وبه ينحل كثيرمن الاشكالات من اختلاف جماعات الثقات فى مثل هذه المقامات)دڅلورم قسم حکم:که دکومى فتنى نه بغيرپه آسانى سره جداکول ممکن وى جدادى کړای شى اوکه دفتنى انديشه وى نوصبردى وکولى شى(لقوله فى العبارت الاولى ويعزل به الالفتنه الخ ولقوله فى العبارة الرابعة ولكن يستحق العزل ان لم يستلزم فتنة)اوکه دنهى عن العزل په صورت کې په هغه باندى څوک خروج وکړى نوپه عاموسلمانانوباندى دهغه نصرت واجب ده خصوصاکله چه امام هم حکم وکړى.لقوله فى العبارة السادسة فاذاخرج جماعة مسلمون الخ دپينځم قسم حکم:اطاعت دى وکړى.لقوله فى العبارة التاسعة، بخلاف مااذاكان الحال مشتبهاًالخ)دشپږم قسم حکم: دخپل ځان نه ظلم دفع کول اګرکه دقتال نمبرهم راشى (لقوله فى العبارة الثامنة الاان ابدوالابدواماىجوزلهم القتال الخ ولقوله فى العبارة العاشرة فان فعلواذلک بظلم ظلمهم به الخ)اوصبرهم جائزده بلکه غالباًاولى ده.لظاهرماروى مسلم عن حذيفة فى حديث طويل اخبرفيه عن ائمة الجورقلت كيف اصنع يارسول الله ان ادركت ذلک قال تسمع وتطيع وان ضرب ظهرک واخذمالک فاسمع واطع (ارباب وجوب ملازمة جماعة المسلمين الخ) وقال النووى وفى حديث حذيفة هذالزوم جماعة المسلمين امامهم ووجوب طاعته وان فسق وعمل المعاصى من اخذالاموال وغيرذلک فتجب طاعته فى غيرمعصية)اوپورته په ثامن اوعاشرکې چه کوم جوازدقتال اودهغومقاتلينوباغى نه کيدل مذکوردى هغه قتال للخروج نده بلکه للدفاع ده اوپه حديث کې چه کوم امردفاسمع واطع ده کوم چه ظاهراًدوجوب لپاره ده ددغه وجوب دسمع اوطاعت تفسيردعدم خروج ده نوددغوعباراتواوحديث کې تعارض نشته مګرپه دې خاطرچه دغه دفاع هم صورة خروج ؤلهذادصبراولويت ظاهرده چه په دې کې دخپل دين دشبهاتونه استبراء ده دکوم فضيلت چه په حديثونوکې راغلى ده.اوداحکم خوخپله دمظلومينودقتال ؤ.باقې دنوروپاره دامام په مقابله کې ددغومظلومينواعانت کول يادهغوى په مقابله کې دامام معاونت کول نودامام اعانت خوپه دې صورت کې بالاتفاق حرام ده باقې دمظلومينواعانت کول په دې کې دجامع الفصولين اوفتح عبارتونواوم اواتم

کې اختلاف ده.اوشامی دمبتغی عبارت عاشره په یوه قیدسره دتطبیق کوښښ کړی دکوم حاصل چه داده چه که ددغه اعانت دمفیدکیدلوامیدوی نواعانت دي وکړي اوپه قواعدوسره مفیدکیدل هغه ده چه کومه فتنه مرتب نه شي کنه اعانت دي نه کوی.والله اعلم داوم قسم حکم داده چه دادقبیلی داکراه علی المعاصی ده.ددې مفصل حکم مستقلاً په کتاب الاکراه کې مذکورده.دهغه ځای نه دې معلوم کړی شی.اوپه بعضی صورتونوکې داکراه حقیقة یاحکماًپه کفرکې داخلیږی لکه چه په اوم قسم کې بیان شوی چه په یوه صورت کې حقیقة کفرده اوپه یوه صورت کې حکماً کفرده په دغوصورتونوکې ددې حکم به دثالث قسم په شان وي تردي ځایه اقسام اودټولوقسمونوحکمونه بیان کړی شوی اوس دبعضی سرسری شبهاتودفع لیکلوسره ځواب ته خاتمه ورکوم:

اوله شبهه:دخامسه عبارت نه څرګندیږی چه اختلال المسلمین وانتکاس امورالدین کوم چه ټول مظالمو.منکراتواوبدعاتوته شامل ده.هم دخلع موجب ده بیانودکفرڅه تخصیص پاتې شو؟ دفع :داغایة مافی الباب فسق ده اودهغه موجب خلع کیدلوکې دعدم فتنی قیدثابت ده.کوم چه په دې عبارت کې هم مصرح ده فی قوله وان ادی خلعه الی فتنه احتمل ادنی المضرتین) البته که انتکاس ددرجهٔ تغیردکفرپورې ورسیږي نودهغه دکفرحکم ده (کماسیأتی فی دفع الشبهة الثالثة قلت واراقة الدماءاشدالمضرتین واحتمال خروج السلطنة من یداهل الاسلام اشدمنه واشدمن هذاالخروج بقاءسلطنة اسم الاسلام وفناءحقیقة من الاحکام) اوداهم فتنه ده چه دهغه دخلع نه وروسته دهغه نه دبدتردتسلط غالب ګمان وی.نوددغه احتمال انتفاءهم شرط ده دجوازدخلع. دوهمه شبهه :دثامنه عبارت نه معلومیږی چه دامام اطاعت دهغه دمخالف په مقابله کې علی الاطلاق فرض نده.لکه چه په عبارت سادسه کې دوجوب حکم شوی ده بلکه په دې کې په مصلحت اوعدم مصلحت سره فیصله کولی شی.ددینه دمخالفت ګنجایش معلومیږی.دفع:په دې کې مطلقاًپه مصلحت اوعدم مصلحت باندی نظرکول مذکورندی.بلکه دهغه حاصل صرف په معصیت اوعدم معصیت باندی نظرکول دی.اوپدې کې نه چاته کلام اونه ځمونږدمقصودمنافی ده. دریمه شبهه: قال النووی فی حدیث مسلم افلانقاتلهم قال لاماصلوامانصه ففیه معنی ماسبق انه لایجوزالخروج علی الخلفاء بمجردالظلم اوالفسق مالم یغیرواشیئاًمن قواعدالاسلام (باب وجوب الانکارعلی الامراء) ددې قول نه جوتیګی چه مطلق داحکاموتغیرسره په کوم کې چه قدیمه ایشائیه بدعتونه

اوجدیدیه اوبائیه ټول راغلل خروج جائزده . دفع:داتغیرهغه ده چه کوم دکفرترحده ورسیږی.وقدسبق دلیله اودکفرتحده پورې رسیدونکی تغیرهغه ده چه په هغه کې استخفاف یااستقباح ددین داموروی.دکوم بیان چه دقسم ثالث لاندی تیرشو ده.دلته داحکاموبیان هم ختم شو.په دې تفصیل سره په مقام کې مذکورحدیثونو اودغیرمذکورو حدیثونوتطبیق کې نورزیات اعانت اوابانت حاصل شو.اودټولوحدیثونودغالبومحاملوپه تعین سره دهغودمعانیو اومدلولاتو مزیدتعین وشو.اوهمداغرض ؤددې تفصیل دایرادنه کماذکرناه فی تمهیدالتفصیل ولنختم هذه العجاله التی هی فی تطبیق بین احادیث الباب احسن مقاله ولماکان لهانوع استقلال فی الافادة رایناتلقیبهابجزل الکلام فی عزل الامام،للنشاط اعاده،والحمدلله اولاواخرا،وباطناًوظاهراً) کتبه اشرف علی لثلثة خماس مضت من رمضان ـ۱۳۴۷ھ من الهجرة (النور ص۱۴ ذیقعده سـ۱۳۴۷ھ)

دملک الموت دحدیث نه چه سترګه ئي راویستی وه دشبهی دفع:

سوال :(۱۲۳)په حدیث شریف کې چه داراغلی دی چه کله ملک الموت دحضرت موسی ؑ دروح قبض کولولپاره راغی نوهغه ملک الموت په کانړی وویشت په کوم سره چه دهغه سترګه ووته ددې متعلق ځمانه ځمایودوست تپوس کړی ده ماته خودومره په یاددی چه داحدیث په صحاحوکې موجودده.اوددې قصی څه نوراجزاءهم شته دی.کوم می چه اوس مفصل یاد ندی.اودامی هم یاد ندی چه داحدیث په کوم کتاب اوباب کې ده.نه ځماسره کتاب شته چه په کې وګورم.لهذاعرض ده چه دلاندی استفساراتوځواب اودمذکوری قصی تفصیل اودباب اوکتاب پته تحریروفرمائي اوکه دقصی په باقې اجزاؤباندی څه شبهات واردکیدلی شی هغه هم دعنایت له مخې تبرعاًذکرکولوسره کشف وفرمائي. (۱) که ملک الموت په اجل مسمی باندی دروح قبض کولولپاره راغلی ؤنونه هغه وخت وروسته کیدلی شی لقوله تعالی:لایستاخرون ساعة الخ اونه ملک الموت تاخیرکولی شی لقوله تعالی:لایعصون الله الخ اوکه دمعین وخت نه مخکی راغلی وه نوهغی نوچه موسی ؑ کوم څه ویلی هغه دالله تعالی پیغام ؤاودا ممکنه نده چه هغه پیغام پیغمبرته ونه رسوی.بیاداهلی پیغام دقبلولونه انکاراودپیغمبرداکرام چه کانړی وولی.دنبی دشان سره په میلونومیلونولری ده او(الموت جسریوصل الحبیب الی الحبیب) باندی نظرکولوسره دموت

نه انکارکول هم دهغه دشان سره ډیربعیدده (۲) کله چه دوه کثیف مادی څیزونه سره ټکراوکوی، نوکله کله په دواړوکې اوکله کله په یوه کې خرق اوتفرق پیداکیدلی شی اوچه کله یوطرف کثیفه ماده وی اوبل طرف لطیفه ماده وی نوددې دخپلمینځې ټکراوسره که په لطیف کې تفرق راشی نوفوراًالتیام هم کیدلی، ځکه چه دتفرق دبقاءلپاره دکثافت صورت اولطیف ورنه خالی ده لکه کانی چه کله دهوااواوبو سره ټکرکیږي اودهمدی په وجهی سره په اوبوکې تفرق پیداکیږی نورفوراًیی التیام کولی شی، اوچه کله یوطرف کثیفی مادی اوبل طرف مجردعن الماده وی نودهغودتصادم سره په مجردکې فرق اوتفرق په ظاهره مستبعدمعلومیږی په همدی بناء دحضرت موسی دڅپیړی سره دملک الموت دسترګی ختمیدل پوهی کې نه راتلو، اوکه بالفرض ختمه هم شی نوبیافوراًدهغی التیام ضرورده لکه چه په لطیف مادی کې التیام کیدل وړاندی ذکرشوذاشبهه په هغه صورت کې ده چه دملایکه ولپاره غوړونه سترګي پوزه وغیره تسلیم کړی شی اوکه دهغوی دافعالوصدورپه دې شان وی لکه دقوی نه لکه چه بعضی فلاسفه دهمدې قایل دی چه دملایکه نه مرادقوی ده نودهغوی لپاره دسترګو اوغیرجوارح کړی دی اودیوی سترګی دسوری کیدوڅه تاویل کولی شی اودواقعی نه تکذیب ممکن ده والعیاذبالله اونه تضعیف ځمانه دغواستفساراتوځواب ددې لپاره چه نه جوړیدل لهذاتاسوته تکلیف درکول شو؟

جواب: هغه حدیث داده: عن ابی هریرة قال رسول الله ﷺ جاء ملک الموت الی موسی علیه السلام فقال له احب ربک قال فلطم موسی علیه السلام عین ملک الموت ففقاهاقال فرجع الملک الی الله تعالی فقال انک ارسلتنی الی عبدلک لایریدالموت وقدفقاعینی قال فردالله الیه عینه وقال ارجع الی عبدی فقل الحیاة تریدفان کنت تریدالحیاة فضع یدک علی متن ثورفماتورات یدک من شعره فانک تعیش بهاسنة قال ثم مه قال ثم تموت قال فالان قریب الحدیث رواه مسلم فی باب فضائل موسی علیه السلام. اوس داشکالاتو ځواب عرض ده (۳) ددې هیڅ دلیل نشته چه موسی علیه السلام ملک الموت پیژندلی ؤوممکن ده چه دبشرپه شکل کې راغلی وی په کوم سره هغه داګڼلی وی چه کوم آدمی ده، چه دساه اخیستلودهمکی ورکوی، هغوی دمدافعت په طورکانی وویشت په کوم کې چه دسترګی دویستلوقصدنه ؤخواتفاقاداسي وشوه اوملک الموت ته ددې علم نه ؤچه هغه مې نه پیژنی کنه نوویلی به ئی ؤچه زه ملک الموت یم، یائی داګڼلی ده چه هغه به په دې وینا سره هم یقین ونه کړی، ځکه چه دغه وخته پورې الله تعالی دهغه دملک

الموت کیدوضروری علم نه ؤپیداکړی، لهذادهغه سره دخبروکولوپه ځای ئي الله تعالی ته عرض وکړاودسترګوپه بی حسن کیدوباندی هم اعتراض کولی نشی ځکه چه کوم شکل کې تمثل راځی دهغه کل یابعضی خواصوپه دې کې پیداکیږی په دغه وخت کې دهغه په سترګوکې دومره قوت ؤچه څومره دبشرپه سترګوکې وی، دوهم ځل یی چه تشریف راووړیاخوپه ملکی شکل کې راغی یاپه بشری شکل ؤ، مګرالله تعالی په موسی علیه السلام کې دهغه دفرشته کیدوعلم ضروری به پیداکړی وی، اوپه بعضی حالاتو کې دانبیاؤدفرشتونه پیژندل څه بعیده نده، دحضرت ابراهیم اوحضرت لوط علیهماالسلام دملایکه ونه پیژندل اوړوډی وړاندی کول یادخپل قوم نه اندیښنه کول په قرآن مجیدکې مذکوردی، باقې داجل مسمی نه تقدیم اوتاخیرسره څه نه لازمیږی، ځکه چه دمرګ وخت همغه مقررؤپه کوم کې چه وفات شو، که په اول ځل کې موسی علیه السلام آماده شوی وی، دغه وخت هم دومره ځنډراتلوڅومره چه اوس په مراجعت سره ولګیدلو، پاتې شوه دتطویل حیاة وعده دادتقدیرپه طورده، دکوم چه یوشق دالله تعالی په علم کې مبرم وی، اوهغه تقدیرمعلق شرطیه قضیه وی دکومی دصدق لپاره چه دتالی اومقدم وقوع ضروری نده صرف په دواړوکې دملازمت علامه کافې ده، لکه چه په حدیث کې دی لوکان بعدی نبی لکان عمر، مګرالله تعالی ته معلومه وه چه نه به مقدم واقع وی اونه تالی. اوس ټول اشکالات داول نمبررفع شول، اودالموت چه دهغه اشکال هم رفع شو، لکه چه هرکله هغه ته پته ولګیده چه دادالله تعالی پیغام ده نوهغه ئی میسرګڼلوسره راضی شو، پاتې شوه داچه هغه ولی پوښتنه وکړه چه ثم مه؟ په دې کې په هغه باندی تنبه فرمایل ؤچه تطویل عمرکومطلوب څیزنده، البته که دوام اوخلودوای نوداګڼل کیدلی شوچه دملایکه ؤپه شان ځمالپاره هم قرب صرف په موت پورې موقوف نه ده نودهغه طلب مفیدؤ (۲) که ملایکه په خپل اصلی صورت هم وی بیاهم په نصوصوسره دهغومادی کیدل ثابت ده، اګرکه ماده لطیفه وی، لکه چه په داسې حالت کې دهغه تحیر، دهغه حرکت اوسکون ټول څه قطعیاتوسره ثابت دی، نوکوم اشکال چه دتجردپورې خاص دی هغه خومرتفع دی، باقې کوم اشکال چه دمادی دلطافت په صورت کې دی هغه هم په ظاهره کې هغه وخت واقع ده چه کله ملک الموت په خپل اصلی شکل کې شی، اوداثابته نده بلکه احتمال ده چه په بشری شکل کې وه اووړاندی مذکوره شوه چه په کوم شکل کې تمثل کیږی دهغه کل یابعضی خواص همغه وخت ظاهریږی دعمیق نه نظرنه

بعدهم دااشکال واقع نده ځکه چه داخاصیت چه تفرق نه وروسته فوراًالتیام وشی دذات دلوازمونه نه ده بلکه محض جعل جاعل سره ده که دخرق عادت په طوردکوم حکمت سره چه دهغه تعین زمونږذمه واری نده.دغه خاصیت مختلف شی نوکومه وجه دامتناع نشته لکه چه په بخاری اومسلم کې دخضرپه حدیث کې مرفوعاًفاضطرب الحوت فی المکتل حتی خرج من المکتل فسقط فی البحرقال وامسک الله عنه جریته الماءحتی کان مثل الطاق، بلکه په خپله قرآن مجیدکې په فانفلق فکان کل فرق کالطودالعظیم کې ئي دتفرق ماءنه بعددهغه دمحدودوخت پورې عدم التیام ذکرده اودملایکه ؤدسترګو،غوږونووغیره دنشتوالی دلیل نه په کوم عقلی دلیل سره ثابت ده اونه په دلیل نقلی سره.بلکه ظاهراًکله چه دهغوی لپاره سمع،بصر،تکلم ثابت ده نوددغوجوارحوثبوت هم غالب ده اوکه غالب هم نه شي نومحتمل خوضرورده.اودمانع لپاره احتمال کافي ده.غرض داچه په واقعی باندی خوعقلی یانقلی اشکال څه پاتې نه شو،اوس یوازې داستبعاددعوی کولی شی نواهل محلل اونحل اجمالاددې نه زیات مستبعداتوقائل کیدلو.نودې قایلیدل هم لازمی ده دځواب بعضی اهمونوواجزاؤذکرئی هم کړی ده تبرکاًهغه هم نقل کوم (الثالث ان موسی علیه السلام لم یعلم انه ملک من عندالله وظن انه رجل قصده یریدنفسه فدافعه عنهافادت المدافعة الی فقاعینه لانه قصدهابالفقاءوتؤیده روایة صکه وهذاجواب الامام ابی بکربن حزیمة وغیره من المتقدمین واختاره المازری وقاضی عیاض قالواولیس فی حدیث تصریح بانه تعمدفقاعینه فان قیل فقداعترف موسی حین جاءه ثانیابانه ملک الموت فالجواب انه اتاه فی المرة الثانیة بعلامة علمه بهاانه ملک الموت فاستسلمه بخلاف المرة الاولی والله اعلم اه.

فائده استطرادیه تتعلق بامکان التجردللحادث اوامتناعه.اکثرمتکلمین دهغه سړی تضلیل کوی چه په کومی چادثي لپاره دتجردقایل وی اودلیل صرف داراوړی چه تجردعن الماده دالله داخصوصفاتوڅخه ده اودواجب اخص صفات دممکن لپاره ثابتول کفرده.مګرصوفیه داهل کشف په حوادثوکې دمجرداتوقائل دی لکه چه حقیقی روح ته مجردوائی.اوددې مدارکشف ده اودمذکوراستدلال ځواب ورکوی چه اخص کیدل مسلم نده.بلکه خپله داخصیت دعوی موقوفه ده دامتناع تجردللحادث پورې نودامصادرت ده هغه اخص صفات.مثل دحکماؤوجوب بالذات اوقدم بالذات ته وائی په دې کې خودحکماؤسره متفق ده لکن دقدم بالذات په باب کې دحکماؤسره مختلف ده یعنی دحادث

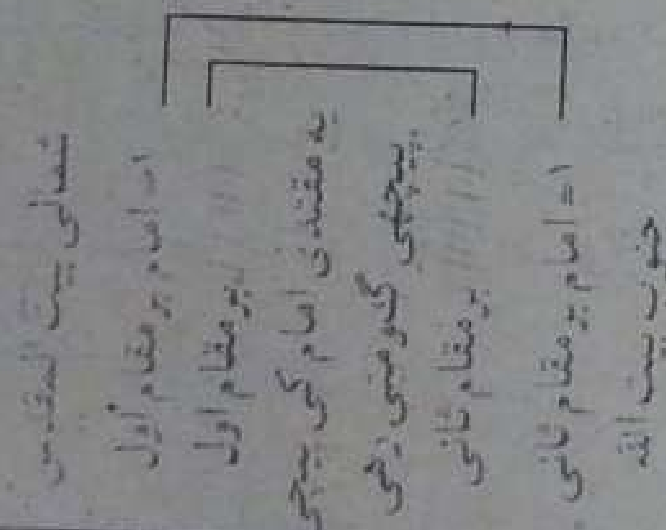
لپاره قدم زمانی ته حکماءممتنع نه وائي،اوصوفیه ئی دمتکلمینوپه شان ممتنع ګنی.داختلاف خلاصه داشوه چه دحادث لپاره وجوب بالذات اوقدم بالذات ته خوټول ممتنع قبلوی.اوقدم بالزمان ته حکماؤممکن وائی.اومتکلمین اوصوفیه ممتنع اوتجردعن الماده ته حکماءاوصوفیان ممکن وائی اومتکلمین ممتنع وائی. (امکن هذاآخرالکلام فی هذاالمقام والله اعلم بالصواب فی کل مرام ۴جمادی الثانی سـ۱۳۴۹ھ،النور.ص: ۱شعبان سـ۱۳۴۹ھ،

داهل قبلی په تحویل قبله کې داستدارت صورت

سوال :(۱۲٤)مفسرین لیکی چه حضور ﷺ په عین حال دلمانځه کې دقبلی تحویل فرمایلی دمدینی نه دبیت المقدس په شمال کې ده اوکعبه په جنوب کې نودتحویل قبله معنی داشوه چه مبارک جسم ته پوره تاویدل لازمیدل ؤ.اودهمدی په خاطردمقتدی دشاه په ځای پاتې کیدوبالکل دمخامخ په طرف راتلونکی به وی په داسی صورت کې لمونځ په ځنګه کولوسره به اداکولی شی ددې مختصرځواب سره مشرف وفرمائي والسلام؟

جواب :مخامخ خوهلته راتلوچه کله مقتدی دحضور ﷺ دتاویدلوپه وخت کې په خپل ځای ولاړپاتې وی.لکن کله چه حضور ﷺ تحول شروع کړېتولوورسره په داسي شان تحول شروع کړچه هغوی وړاندی پاتې شواوټول شاته پاتې شو.که کله ملاقات وشی ددې تحول به معاینه دروښیم اوس دهغه نقشه لاندی درج ده. اوداهغه وخت ده چه کله په کوم روایت سره ثابت شی.لکه چه بعضوویلی دی چه دلمانځه په مینځ کې هغوی په تحول مامورشو.اوکه دلمانځه نه قبل دتحویل حکم وی نوهیڅ اشکال به هم نه وی،دبخاری په روایت کې دی.وانه صلاهاصلاة العصر په کرمانی کې دې.اول صلاة صلاهاصلوة العصر.البته اهل قباته دلمانځه په مینځ کې خبروشوپه هغه باندی به دغه سوال اوځواب متوجه وی اوددې هیئت داستداروډکلیمی سره کیږی کوم چه بخاری کې ده ۲۰رجب سـ۱۳۴۹ھ

نقشه

النورص ۵محرم سـ ۱۳۵۰ھ)

دغمس یدپه حدیث باندی دشبهی ځواب:

سوال :(۱۲۵)په اذااستیقظ احدکم من نومه فلیغسل یده ثلثافانه لایدری این باتت یده اوکماقال صلی الله علیه وسلم حدیث کې کوم سبب چه دغسل یدبیان کولی شی هغه په نسبت سره یدته داستنجاءمحل اوجسم اوثوب کې دزیات قوت اوشدت سره محتمل ده لهذاغسل دغیریدپه نسبت سره دیدته زیات مقدمول پکارده بیادغسل یدحکم دخصوصیت سره چه کله دغه احتمال په محل استنجاءوغیره کې هم په اول درجی سره موجودده دکوم حکمت په اساس ده؟اوددې مقتضی څه قسم امرده؟بعضی محدثین لکه فخرالمحدثین حافظ ابن حجرعسقلانی شافعی رحمة الله علیه وغیره یوه دوه توجیهات نقل کړی دی لکن هغه داسی دی چه په هغه سره تشفی خوځنګ ته څه رکاکت آمیزی موجوده ده حضرت والادی څه ارشادوفرمائی؟

جواب :مفصل حدیث داده:اذااستیقظ احدکم من نومه فلایغمس یده فی الاناءحتی یغسلهاثلاثافانه لایدری این باتت یده للمسنة (جمع الفوائدباب التخلیل والسواک وغسل الیدین) په دې کې لایدری الخ ته دغسل یدلپاره علت ندی فرمایلی بلکه دلایغمس فی الاناءعلت ئي فرمایلی ده.اوپه غمس یدکې محتمل ده نه چه په محل داستنجاءوغیره کې نوسوال ساقط ده. ۳ذی القعده سـ ۱۳۵۰ھ(النورص۸جمادی الاولی سـ۵۱ھ)

دحضور ﷺ په ځواب نه ورکولوباندی داشکال ځواب:

سوال :(۱۲۶)په یوه حدیث کې راځی چه دحضرت سعدبن عباده په مکان باندی جناب رسول الله تشریف راوړلرسره راغی.اودری ځلی ئي داستیئذان سلام وکړلوکله چه دځواب نه میلاویدوسره شاته شونوحضرت سعدشاته خیزکولوسره عرض وکړ:ماسلمت تسلیمة الاوهی باذنی ولقدرددت علیک ولم اسمعک احببته ان استکثرمن سلامک ومن البرکة (مشکوة ص۳۲۹) په دې کې داشبهه شوی ده چه اګرحضرت سعداوریدلوسره ئی ځواب نه ورکول داستکثارخیراوبرکت په نیت سره ؤمګرپه ظاهره کې دفاستجیبواامرخلاف اودانحضرت دایذاء موجب دشیخ دادب خلاف معلومیږی کماقیل:اریدوصاله ویریدهجری فاترک مااریدلمایرید .ددې ازالة دې وفرمایلی شي؟

جواب :مګرددې سره سره چه کله حضوراقدس په دغه عذرباندی مطلع کیدوسره به هغه قبول وفرمائي اوهغو محذوراتوباندی ئی تنبه ونه فرمایله دحضور ﷺ په تقریرسره دغه محذورات اړو محذورات پاتې نشول.بلکه ددې متل مثال شول چه هرعیب چه دپاچاخوښ شي هغه هنرده،اوس دهغه تاویل دحضرت سعددفعل تاویل نده بلکه خپله دحضور ﷺ دفعل یعنی دتقریرتاویل ده،دکوم دتعین چه هیڅ ضرورت نشته،دهغوی ﷺ عصمت دهغه اجمالی استحسان لپاره کافې ده،باقې که داستحسان دتفصیلی وجهی اشتیاق وی نوهغه مفصل تاویل داده چه هغه حال داسي غالب ؤچه ټول مصالحوسره ذهول وشواوددغه ذهول محمودکیدل په نبوی تقریرسره ثابت شو.اوکه داستجیبواتفسیراطبعواوګڼل شی اودحضور ﷺ په رحمت باندی باوروی چه هغوی بدی به نه منله اودخلاف ادب شرط قصددخلاف ادب وګڼم نودعالمانه توجیهاتوطالب هم حاصل کیدلی شي ۱۰رجب سـ۱۳۵۱ھ (النورص۹صفر۱۳۵۲ھ)

دموضوعی حدیث روایت جائزده:

سوال :(۱۲۷) مخدومی ومخدوم العالم ادام الله ظلال برکاتکم ،السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته،څوورځو راهیسی یواشکال راپیښ ده دکوم متعلق چه خیال ده چه دحضرت والاسره ډیرښه حل کیدلی شی، دمجددعصرحضرت شاه ولی الله صاحب دری رسالې چه دمسلسلاتو،مبشراتواونوادروپه هکله ده.په هغوکې ډیری روایتونه دمحدثینودقاعدی موافق اصله دی خصوصاکوم روایتونه چه دهندی رتن اوابوالدنیاوغیره نه چه منقول دی چه دهندی رتن صحابیت دمحدیثینوپه نزدثابت نده،حافظ ابن حجردهغه متعلق په اصابه کې لوی کلام کړی اوعمرابوالدنیائی په لسان المیزان په سختوالفاظوسره تعبیرکړی ده،په داسي حالاتوکې دهغه نه چه کوم روایتونه منقول دی دهغه داجازی تعامل دشاه صاحب دزمانی راهیسی متداول ده اوماته دمولناسهارنپوری لخوااجازه ده اوس هم دځینی طالبانوتینګاروی نوبنده دهغه روایت کله کله کوی.دې کال کې داتشویش موجودده چه دمحدیثینودقاعدی موافق دادموضوعاتوروایت ده اودشاه صاحب تالیف اودخپلواکابرونه ددې روایت کولوسره اجازه ورکول دغه دواړه کارونه دهغه معارض ده.دخپلواکابروسره حسن ظن اواعتمادهمدارنګه دهغوی جهان بینی ددې اجازه نه ورکوی چه دې طرف ته التفات ونه شو.اودمحدیثینوتحقیق اودفن رجال دائمه ؤفیصله ددې مانع ده چه هغه ته

دروایت اجازه ورکړی شی، په داسی حالت کې تشویش ده چه زمونږلپاره کوم شان تحقیق راجح ده، په مجازکې دبعض مشایخوهلته متداول ده، که اجازه ورنکړی شی نودهغه په ترک سره ددغه تسلسل دضائع کیدلواندیښنه ده، کوم چه دیارلس سوه کلونونه باقې ده، اواجازه ورکولی شی، نودوعیددخول فی الکذب تشویش شته، امیدچه حضرت والامفصل عالی ارشادسره مفتخر وفرمائي؟

جواب: مکرمی السلام علیکم. تاسودغایت ورع اواحتیاط نه دهغوضرورت ډیراهم ودرول شوداابن ماجه وغیره په آخرکې هم بعض حدیثونه موضوعی ګڼل شوی دی، مګردهغوروایت بلانکیرکیږی داکابرورواېتول په هیڅ حال کې دثبوت دلیل نه ده هغوته چه څه ورسیدلی روایت کړی دی، روایت کول بیله خبره ده دثبوت حکم کول بیله خبره ده. البته روایت کولوسره دهغه عدم ثبوت ئی مع عدم ثبوت درجه ظاهرول ضروری دی په همدی ترتیب سره دموضوعاتوروایت بالاجماع جائزده ددې نه زیاته کومه خبره مې په ذهن کې نشته، نوروعلماؤته رجوع کولوسره شاید ددې نه زیات تحقیق وشی. والسلام ۲۳رجب سـ۱۳۵۲ھ (النورص۹رمضان سـ۱۳۵۳ھ)

ایا: (استعینوا باهل القبور) حدیث ده؟

سوال: (۱۲۸) زیدراتلونکی عربی عبارت ته صحیح حدیث وائی دخدای لپاره مونږ خبرکړی چه صحیح حدیث ده اوکه مصنوعی، واذاتحیرتم فی الامورفاستعینوا باهل القبور؟

جواب: څوک چه دیته حدیث وائی دهغه نه دسند تپوس وکړه، اوکه وی هم نودهغه نه څه ثابت شول دوهمه داچه داهل قبورنه مرادمطلق اهل قبورخواه عوام اوجاهلان دی څنګه به نه وی یاخاص اولیاء اوشایخ که دوهم ده نوڅه دلیل؟ددغه سړی نه ددغوتولوسوالونوځواب واخله. ۲۳شعبان سـ۵۲ھ (النورص۹شوال سـ۱۳۵۳ھ)

په فاطمی باندی دعلی دازدواج په

ممانعت باندی په حدیث دشبهی ځواب:

سوال: (۱۲۹) په صحاحوکې روایت ده چه حضور ﷺ حضرت علی ؓ دابوجهل دلور سره دعقدنه په داسی حال کې چه داابن حجردروایت مطابق هغه مسلمانه وه ممانعت وفرمایلواوحضرت فاطمی تکلیف ئي ددغه ممانعت سبب وفرمایلو، بیامی په ذهن کې

داخبره نه راتله چه ټولومسلماتوته په دې سره په هرحال تکلیف وی چه په هغی باندې بن راویستل شی نوآخردحضرت فاطمی دتخصیص څه وجه ده؟

جواب: معلومه نده چه دتخصیص شبهه دکومی خبری سره وشوه همداسی روایت کې دی چه لااحرم حلالًا ومنع چرته وه؟ دکوم نه دتخصیص شبهه وکولی شی اوداچه فرمائي: یریبنی مارابهاویوذینی ماآذاها، ددې دویلوحق دټولومسلماتواولیاؤته ده نوپه دې کې هم تخصیص نه پاتې کیږی بیاهغه کوم څیزده چه په هغه کې دتخصیص شبه ده (النورص۹جمادی الاولی ۱۳۵۴ھ)

د (لاتدری مااحدثوا بعدک) حدیث مقصد:

سوال: (۱۳۰) ضروری تکلیف همغه ده چه په لاندی حدیث: سیجاء برجال من امتی فیوخذ منهم ذات الشمال فاقول اصیحابی فیقال انک لاتدری مااحدثوا بعدک الخ) داحدیث دصحابه ؤپه طعن کې دروافضوله طرفه پیش کولی شی په تحفه کې شاه صاحب دهغوځواب ورکړی ده، اوپه منتهی الکلام کې مولاناحیدرعلی صاحب دهغه ځوابونه ورکړی دی، مګرمادجناب والاپه کوم ملفوظ کې لیدلی ؤچه په فلانی قرینی سره دلته اصحاب دامتی په معنی ده هغه مضمون دذهن نه وتلی ده، هغه څه قرینه ده خپلی شرح صدرلپاره تپوس کوم؟

جواب: ماته خویادهم نده، مګراوس چه کومه خبره بی تکلفه په ذهن کې راغله هغه عرض کوم، دمشکوة په باب الحوض والشفاعة کې دحضرت ابوهریره په روایت دمسلم دحوض په حدیث کې وارده: قال رسول الله ﷺ (فی الحوض) وانی لاصدالناس عنه کمایصدالرجل ابل الناس عن حوضه قالوایارسول الله اتعرفنایومئذقال نعم لکم سیماء لیست لاحدمن الامم تردون علی غرامحجلین من اثرالوضوء الحدیث) اودې سره متصل بل حدیث دشیخینونه ده: لیردن علی اقوام اعرفهم ویعرفونی ثم یحال بینی وبینهم واقول انهم منی فیقال انک لاتدری مااحدثوا بعدک الحدیث) مجموعه دحدیثینونه معلومه شوه چه حیلوله والاهغه خلک دي چه دهغومغرفت داودس دآثارونه وشو، اوظاهره ده چه دحضرات صحابه ؤمعرفت بغیرددې علامی نه هم حاصل ده ددغی علامی ضرورت دنوروامتونولپاره ده ددینه معلومه شوه چه حیلوله والابه دعاموامتیانوڅخه وی صحابه به نه وی، اوددې نه ډیرصریح هغه حدیث ده چه دصحیح مسلم په باب فناءالدنیاوبیان الحشرکې وارده: عن ابن عباس مرفوعاًالاوانه سیجاء برجال من

امتی فیوخذمنهم ذات الشمال فاقول یارب اصحابی فیقال انک لاتدری مااحدثوابعدک الحدیث) ددې نه صفاڅرګنده شوه چه دغه خلک به عام امتی وی هغوته اصحاب مطلق دتعلق په اعتبارسره فرمایل شوی. خصوصاداصیحاب لفظ دتغیرپه سیغه کوم چه په سوال کې مذکورده په خصوصیت سره دال ده چه هغوته وړه درجه دصحبت حاصله ده اوظاهره ده چه ددې مصداق هغه حضرات نشی کیدلی کوموته چه کامله درجه دصحبت حاصله ده. النورص۸شعبان سـ۱۳۵۵ھ)

په (اناخیرمن یونس بن متی) په حدیث باندی داشکال ځواب

سوال: (۱٤٠) دجناب عالی په خدمت کې داعرض ده چه حدیث: من قال اناخیرمن یونس بن متی فقدکذب کې کمافی المشکوة کتاب الفتن فی بدء الخلق وذکرالانبیاء ص۵۰۷ عن ابی هریرة قال قال رسول الله ﷺ ماینبغی لعبدان یقول انی خیرمن یونس بن متی متفق علیه وفی روایة للبخاری قال من قال اناخیرمن یونس بن متی فقدکذب لفظ کذب کبن مافی المشکوة کتاب دکذب لفظ په فرمایلوسره یوتشویش پیداکیږی چه کذب خوخلاف واقع ته ویل کیږی. اودحضورخیریت په ټولوانبیاؤباندی مسلم ده. نوکه څوک حضور ﷺ افضل وګڼی نوڅه قباحت ده. که حضور ﷺ افضل وګڼی اوداافضل ګڼل په دې ترتیب وی چه دباقې انبیاؤتحقیرلازم شی دغه وخت به ګنهکارهم وی کاذب خوبه نه وی. امام نووی چه کوم تاویلونه لیکلی دی یوخوداچه حضور ﷺ ته خپل فضیلت معلوم نه ؤ. دهغه دغه حدیث ده هغه هم سوچ کې نه راتلو. لهذادحضور ﷺ فضیلت خوپه ډیروحدیثونوسره معلومیږی اوددغوحدیثونوتقدم اوتاخر معلوم شو. کله خودغه تاویل صحیح کیدلی شی خوزړه ته اطمینان نه راځی. اوبل تاویل چه انانه مرادقائل اخستل کیږی نوآیاپه دې زمانه کې یاکومه بله زمانه کې څوک دخپل فضیلت قائل ؤ؟ اودحدیثونونه خومعلومیږی چه ددې انانه مرادحضور ﷺ په خپله ده. لکه چه د: لاتطرونی کمااطرت النصاری الخ وغیره نه څرګندیږی چه حضور ﷺ خپله خپل فضیلت فرمائي اګرکه داانکساراً ده. ددې داسې کوم تقریروفرمائي دکوم نه چه اطمنان وشی؟

جواب: دلته دوه بیل بیل امرونه دی اودهریوجداجداحکم ده یودفضل اسباب یعنی هغه صفات اوکمالات چه په هغوباندی فضل مرتب کیږی په دې کې ممکن بلکه واقع ده چه په

یوه نبی خاص اسباب وي په بل کې نورسببونه وی په همدې اعتبارسره دجزئی تفاضل حکم صحیح ده اودکلی تفاضل حکم غیرصحیح ده دحضوراقدس دهمدې ارشادمسئول عنه محمول همداده. دغیرصحیح اوغیرواقعی نوم کذب ده بل امرددغواسبابواثر یعنی خپله فضل دقرب اوقبول عندالله زیاتوالی ده په دې کې حضور ﷺ ته په ټولوباندی کلی فضل شته. لکه چه په قطعیه نصوصوکې واردی اوددې رازداده چه په بعضی موجوده اسبابوکې دمذکوراثرپه اعتبارسره دخل اوقوت دومره ده چه په نوروبعض اسبابوکې نه موجودیدل دغه اثرنشی ضعیفه کولی. داهغه وخت ده چه کله په کلی فضل کې مذکوره اسبابوته دخل وی. کنه په حقیقت کې داکلی فضل محض موهوب. اومسبب عن الفضل الالهی والمشیة ده. کما یشیرالیه قوله تعالی: الله اعلمُ حیث یجعل رسالته نودحدیث مذکورفی السوال اوقطعیه نصوصوترمینځ هیڅ تعارض نشته وهذاکله ظاهر. اودنووی تاویلاتوته څه ضرورت پاتې نشو. اوپه مختصرعنوان سره دتعبیرولومقصدداده چه په اوصافو اواحوالوکې جریان دتفاضل خودټولوحضراتوانبیاؤلپاره ثابت ده. په دې کې دکلی فضل حکم دواقع خلاف ده. اودهغه حدیث محمل همداده اوپه کمال قرب اومحبوبیت عندالله کې دحضور ﷺ لپاره کلی فضل واقع اوقطعی ده نومحمول اختلاف دتناقض مانع شو والله اعلم.

اوداځواب علی سبیل التسلیم ده چه تحقیراوتنقیص ته صرف معصیت اویاکفروویل شی. کنه نوهرکله چه ددغه تحقیرڅه محکی عنه واقع نده نوهغه یقینادکذب فردده، همدارنګه کله کله کذب باعتبارلازم هم وی کمافی قوله تعالی: کمافی قوله تعالی والله یشهدان المنافقین لکاذبون ای فی لازم قولهم نشهدانک لرسول الله وذلک اللازم دعواهم ان قولناناشی عن الاعتقادالقلبی) په همدې ترتیب دلته داخیریت مستلزمه النقص) دعوی کول مستلزم ده (مدعی المجمع اعتقادنقص) ته اوداکذب ده اوداټول هغه وخت ده کله چه کذب په خپله حقیقی لغوی معنی کې وی اوکه په مجازباندی محمول شی: کمافی الجمع البحارکذب ابومحمدای اخطاشبهه بالکذب لانه ضدالصواب کالکذب ضدالصدق ومنه حدیث عروة قیل له ان ابن عباس یقول ان النبی ﷺ لبث بمکة بضع عشرسنة فقال کذب ای اخطاه) اوښکاره ده چه دکوم نبی تنقیص خلاف دصواب خوضرورده نوکذب په معنی داخطا. ای ترک الصواب بلااشکال صحیح شو ۱۹ ذی الحجة ص۵۴ (النورص۲۳ ذی القعده سـ۱۳۵۵ھ)

ددوه حدیثونوتخریج

سوال :(۱٤۱)امام ابویوسف علیه الرحمة چه دسیراوزاعی کوم ردفرمایلی ده ددوه دری جزؤکتاب ده،په مصرکښ طبع کول ؤ،نوپه هغه باندی دځه فوایدودلیکلوخیال وشو ترڅوطلباؤته هم دهغه سره ځه علاقه پیداشی،په هغه کښ دوه حدیثونه دی دکوموپه تخریج کښ چه مشقت پیداشواحقرته میلاونه شولهذا دحضرت اقدس په طرف رجوع کولی شی چه دهغوتخریج دحدیث په کوم کتاب کښ ده اول خوداده:

حدثناابن ابی کریمة عن ابی جعفرعن رسول الله انه دعاالیهودفسالهم فحدثوه حتی کذبواعلی عیسی علیه الصلوة والسلام فصعدالمنبرفخطب الناس فقال ان الحدیث سیفشواعنی فمااتاکم عنی یوافق القرآن فهوعنی وامااتاکم عنی یخالف القرآن فلیس عنی) په دې قسم یوحدیث په اصول شاشی کښ هم ذکرشوی ده دکوم متعلق محشی دعلامه سیوطی دکومی رسالې نه نقل کړی ده چه موضوع ده ملاحذؤدا وضع کړی ده حالانکه دامام نه ئي روایت کوی بل معلق ده (حدثناالثقة عن رسول الله ﷺ انه قال فی مرضه الذی مات فیه انی لاحرم ماحرم القرآن والله لایمسکون علی بشئ فاجعل القرآن والسنة المعروفة لک اماماًقائداً) جامع کبیردبمبئی نه دحضرت مخی ته استول شوی وه،امیدده چه وصول شوی وی که دمبارک نظرنه تیرشوی وی نوکه په دې کښ ځه اسقام تصحیح وي نوهغه ارشادوفرمایل شی ترڅودطبع ثانی لپاره ټیک کړی شی والسلام

جواب :مکرمی!السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته!جامع کبیردبمبئی نه رارسیدلی ده اطمنان وفرمائی دمذکوره حدیثونوتذکره په اللالی المصنوعه کښ موجوده ده،اګرکه په الفاظوکښ ځه اندازه تفاوت شته:همدارنګه په مجمع الزوایدکښ راغلی دی: عن ثوبان ان رسول الله ﷺ قال الاان رخاالاسلام دائرة قال کیف تصنع یارسول الله؟قال اعرضواحدیثی علی الکتاب فماوافقه فهومنی واناقلته رواه الطبرانی وفیه یزیدبن ربیعة وهومنکر الحدیث(قلت وفی اللالی المصنوعة قال الخطابی لااصل له وروی من حدیث یزیدبن ربیعة عن ابی الاشعث عن ثوبان ویزیدمجهول وابوالاشعث لایروی عن ثوبان قال السیوطی قوله ان یزیدمجهول مردودفان له ترجمة فی المیزان وقدضعفه الاکثروقال ابن عدی ارجوانه لاباس به وقال ابومسهرکان یزیدبن ربیعة فقیهاغیرمتهم به ماینکرعلیه انه ادرک اباالاشعث ولکن اخشی علیه سوء الحفظ والوهم وقوله

ان اباالاشعث لایروی عن ثوبان مردودفقدروی ابوالنضرحدثنا یزیدبن ربیعة حدثناابوالاشعث الصنعانی قال سمعت ثوبان یحدث عن النبی ﷺ انه قال یقبل الجبار فیثنی رجله علی الجسرحدیث (ص۱۱۱ج۱) وعن عبدالله بن عمرعن النبی ﷺ قال سالت الیهودعن موسی فاکثروافیه وزادواوانقصواحتی کفروابه وانه استفشواعنی احادیث فمااتاکم من حدیثی فاقرواکتاب الله فاعتبروه فماوافق کتاب الله فاناقلته ومالم یوافق کتاب الله فلم اقله رواه الطبرانی فی الکبیروفیه ابوحاضرعبدالملک بن عبدربه وهومنکرالحدیث اه(ص۱۷۰ج۱) قلت ذکره ابن حبان فی الثقات کمافی اللسان ص٦٦ج٤واشتبه بعبدالملک بن زیدالطائی روی عن عطاء بن مولی سعیدبن المسیب عن عمر رضی الله عنه حدیث مابین قبری ومنبری روضة من ریاض الجنة قال ابن عبدالبرهذاحدیث کذب موضوع وضعه عبدالملک هذاوالله اعلم اه من اللسان ص٦٤ج٤)په هرحال په دې حدیثونوباندی دوضع حکم کول مشکل ده،غایة مافی الباب دضعیف حکم به کولی شی اوکوموبزرګانوچه په هغوباندی دوضع حکم کړی ده هغوی داحدیثونه ددې صحیح حدیث معارض ګڼلی ده کوم چه احمد،ابوداؤد، ترمذی وغیره دحضرت ابو رافع،مقدام بن معدیکرب اوعرباض بن ساري رضی الله عنهم دطریق نه روایت کړی چه (لاالفین احدکم متکئاعلی اریکته یاتیه الامرمن امری ممامرت به اونهیت عنه فیقول لاادری ماوجدنافی کتاب الله اتبعناه الحدیث) خوپه حقیقت کښ په دواړوکښ تعارض نشته ځکه چه په دې کښ په هغوخلکوباندی وعیدده چه صرف قرآن واجب العمل ګڼی اونبوی حدیث نه اعراض کوی،اوپه مذکوره حدیثونوکښ نبوی حدیث ته واجب الاتباع ګڼونکولپاره دحدیث دصحت معیارویل شوی،او د قرآن دموافقت اومخالفت دامطلب نده چه دحدیث مضمون بجنسه یابلفظه په قرآن کښ مذکورده،بلکه مطلب داده چه دهغوکلیه اصولوموافق وی کوم چه دشرعیه احکامولپاره په قرآن کښ ویل شوی دی دکوم دلیل چه داحدیث ده:اذاسمعتم الحدیث عنی تعرفه قلوبکم وتلین له ابشارکم واشعارکم وترون انه منکم قریب فانااولاکم به وان سمعتم الحدیث عنی تنکره قلوبکم وتنفرمنه اشعارکم وابشارکم وترون انه بعیدمنکم فاناابعدکم منه رواه احمدوابویعلی والبزارقال المناوی رجاله رجال الصحیح (العزیزی شرح الجامع الصغیرللسیوطی ص۱۳۸ج۱) وفی التعقبات للسیوطی سنده علی شرط الصحیح قلت والخطاب للعلماءالکاملی الایمان الذین استنارت قلوبهم بالعلم والتقوی ومن هناتری

الجاهابذة من المحدثين والفقهاء يحكمون على حديث بالوضع ولوكان بسندضعيف) همدارنګه ددې دليل هغه حديث هم ده كوم چه امام ابويوسف معلقاروايت كړى ده فاجعل القرآن والسنة المعروفه لک اماماً قايداً. دكوم حاصل چه داشوچه احادحديثونه هغه وخت قبلولى شى چه كله هغه دقرآن اومذكوره سننو موافق وى نه مخالف. ددينه صفامعلومه شوه دقرآن سره دموافقت نه مراددقرآن اوشرعيه اصولوموافقت ده دقرآن دالفاظوموافقت مرادنده كنه نودسنت معروفه ذكربه دهغه سره نشوكيدلى. په دې مسئلى كې علامه طحاوى هم په مشكل الاثاركې بحث كړى ده دكوم خلاصه چه داده: والحاصل ان الحديث المروى اذاوافق الشرع وصدقه القرآن وماتظاهرت به الاثارلوجودمعناه فى ذلک وجب تصديقه لانه ان لم يثبت القول بذالک الفظ فقدثبت انه قال معناه بلفظ آخرالاترى انه يجوزان يعبرعن كلامه ﷺ بغيرالعربية لمن لايفهمهايقال له امرک النبى ﷺ هكذااونهک عن كذاوقائله صادق وان كان الحديث المروى مخالفا للشرع يكذبه القرآن والاخبارالمشهورة وجب ان يدفع ويعلم انه لم يقله وهذاظاهراه من المعتصر(٤٦٢) والله تعالى اعلم بالصواب) داوخت ځماطبيعت ستړى ده لهذاخپله ځواب نشم ليكلى. اشرف على بقلم ظفراحمدازتهانه بهون (النور. ص ۱۰ سـ ۵۸ھ صفر)

حضورته دامت داعمالودوړاندى

كيدلوپه حديث باندى اشكال اوځواب:

سوال :(۱٤٢) د۱۳۵۴كال دجمادى الاولى دمياشتى (دعوات عبديت داومى حصى په پنځم وعظ ملقب دا التنبه) په ص۱۲اول سطرداشرف العلوم رسالې راغلى دى (اوپه هغوى باندى په هفته كې دوه ځله دټول امت اعمال وړاندى كيږى) عرض داده چه دحديث شريف په كوم مستندكتاب كې داروايت راغلى ده دهغه كتاب نوم څه ده، صفحه، سنددصحابى نوم اودحديث شريف (مرفوع وى اوكه موقوف) اصلى مبارک الفاظ كوم دى تحريرئى وفرمائي؟

الجواب: اوس خوحديث په دغوخصوصياتوسره ميلاونشو، البته په نقص باندى دال حديث ميلاوشو هغه نقلوم (فى الجزء التاسع لمجمع الزوائدومنبع الفوائدباب مايحصل لامته من استغفاره بعدوفاته ﷺ عن البزارورجاله رجال الصحيح عن عبدالله ابن مسعودقال قال رسول الله ﷺ تعرض على اعمالكم فمارايت من خيرحمدت الله عليه ومارايت من شر،استغفرت الله لكم اه مختصرا)

ايضا

سوال :(۱٤٣) دوهم عرض داده چه دصحيح بخارى شريف كتاب التفسيرج۲ص۶۶۵باندى دحضرت ابن عباس نه يومرفوع روايت داسى راغلى ده (عن ابن عباس قال خطب رسول الله فقال ياايهاالناس انكم محشورون الى الله حفاة عراة غرلاثم قال كمابدانااول خلف نعيده وعداعليناانا كنافاعلين الى اخرالايت ثم قال الاوان اول الخلائق يكسى يوم القيامة ابراهيم الاوانه يجاءبرجال من امتى فيوخذبهم ذات الشمال فاقول رب اصحابى فيقال انک لاتدرى مااحدثوبعدک فاقول كماقال العبدالصالح وكنت عليهم شهيدامادمت فيهم فلماتوفيتنى كنت انت الرقيب عليهم فقال ان هؤلاءلم يزالوامرتدين على اعقابهم منذفارقتهم) په په نبى ﷺ باندى دټول امت اعمال پيش كولى شى نودقيامت په ورح به داخنګه ويل كيږى چه انک لاتدرى مااحدثوا بعدک. ددغودواړوروايتونودتطبيق څه صورت ده؟

جواب :عرض داعمالوپه نوم اوننبان سره وى، نه چه په معرفت اوصورسره اوپه قيامت كې ددغو خلكوصورتونه به په نظركې راځى خوددينه دامعلوموالى خولازم نده چه ددغوصورتونووالاوڅه څه اعمال ول. لهذاپه دوى كې هيڅ تعارض نشته. نواړودتطبيق ضرورت نشته. والله اعلم. اشرف على ۲۲ ربيع الثانى سـ۱۳۵۷ھ (النورص۹ ربيع الاول سـ۵۸ھ)

دابراهيم ﷺ دصدق اوكذب دحديث اودايت دتعارض دفع:

سوال :(۱٤٤) په لاندى ذكرشوى آيت مبارک اوحديث شريف كې څنګه تطبيق كيدلى شى مفصل ځواب تحريروفرمائي اوماګنهكارخادم دين لپاره هرومرودعاوكړى؟ قرآنى ايت: واذكرفى الكتاب ابراهيم انه كان صديقانبيا (سپاره ۱۶ سورة مريم) دمشكوة حديث شريف په باب الحوض والشفاعة په فصل اول كې مرفوعاً راغلى دى قال فلياتون ابراهيم فيقول انى لست هناكم ويذكرثلث كذبات كذبهن؟

جواب :دتعارض دتقريرپه ليكلوسره باقاعده دتطبيق سوال كيده غالباًدابه مرادوى چه دقرآن مجيدنه دهغوى صادق كامل كيدل ثابتيږى اوپه حديث كې دبعض كذب صدورمعلوميږى كوم چه دصدق كامل منافى ده كه دامرادوى نوځواب داده چه په صدق حقيقى اوكذب صورى كې منافات نشته، دكومو واقعاتونه چه په كذب سره تعبيركړى شوى ده هغه هم بالكل صدق دى لكه چه اهل علم پوهيږى (النورص۷ شوال سـ۵۸ھ)

ایضاً

سوال :(۱٤٥)په ۱۷ سپاره دمریم سورت کې دحضرت ابراهیم خلیل الله په حقله راغلی دی
صدیقانبیاًپه ۱۷ سپاره کې دی چه هغوی خپله بت مات کړی، مګرپه سوال کولوسره ئی
وفرمایل:بل فعله کبیرهم انتهی.(ف) دسوال حاصل داده چه په دواړوایتونوکې تعارض
ښکاری ځکه چه په اول آیت کې دهغوی صدیق والی څرګندیږی اوپه ثانیه آیت کې
دیوغیرواقع څیزخبردهغوی په طرف منسوب ده؟

جواب :ددې کافي اوشافي ځواب په بیان القرآن کې د:قال بل فعله کبیرهم الخ لاندی
مذکورده خوپه دې خاطرچه هغه څه اندازه غامض ده لهذابل ځواب چه دهغه نه آسانه ده
دبعضی مقدماتوتمهیدنه وروسته لیکم:وهوهذا:(۱) دصدق حقیقت د حکایت دمحکی عنه
سره مطابقوالی ده.(۲) دغه مطابقت کله په اعتباراسنادحقیقی وی اوکله په اعتبارمجازی
وی.(۳) قوی فاعل چه وی دضعیف قائل طرفته داسنادنفی جائزده اګرکه په بل اعتبارسره
ددغه اسناداثبات هم صحیح وی، کمافی قوله تعالی:فلم تقتلوهم ولکن الله قتلهم ومارمیت
اذرمیت ولکن الله رمی .نوپه مختلفواعتباراتوسره ددغه اثبات اودغه نفی دواړوته صدق
ویل کیږی لکه چه مارمیت اذرمیت دواړه صادق دی.(۳) دفاعل دقوت اسباب مختلف
کیدلی شی(۴) کله کله حقیقی صدق ته دکوم خاص صورت په اعتبارسره مجازأکذب ویل
کیږی په هغوی سره دهغه حقیقی کذب کیدل نه لا زمیږی ددې مقدماتونه بعدځواب عرض
کوم:په (فعله کبیرهم هذا) کې اسنادمجازی ده دسبب په طرف لکه په انبت الربیع البقل
کې اوپه دې خاطرچه هغه لوی صنم په دې سبب چه دهغه سره دشرک معامله زیاته کولی شوه
دغیظ دزیاتوالی سبب ؤاودغه غیظ دماتولوسبب ؤلهذابناءً علی السببیة دهغه په طرف
اسنادصحیح اودواقع مطابق شو،کوم چه دصدق حقیقت ده،لکه چه دابراهیم په سورت خپله
دحضرت ابراهیم په یوقول کې داضلال همداسی اسناد د اصنامو په طرف واقع ده.رب انهن
اضللن کثیراً من الناس. بیاددې کلام دصدق کیدوباوجودپه حدیث کې چه کوم غیرصدق
ئي فرمایلی ده داوینامجازاپه اعتباردصورت ده.باقې داچه دې ته خوغیرصدق ویلی شوی
دی،اواضللن کثیراً ته غیرصدق ندی ویلی شوی،حالانکه په دواړوکې اسنادمجازی ده ددې
وجه داده چه په اضللن کې دفاعل حقیقی یعنی مباشرپه طرف داسنادنفی نده شوی،اوپه
فعله کبیرهم کې مباشریعنی ماتونکی په طرف دبل په کلیمی سره داسنادنفی شوی ده،

یعنی:لم افعله بل فعله کبیرهم اودغه اسنادپه واقع کې دمباشرپه طرف صحیح ؤ،نودهغه
نفی صورةً غیرصحیح شوه،پاتې شوه داچه دانفی خوحقیقة هم غیرصحیح ده نه چه
صورةً،ځکه چه مباشرخوپه واقع کې فاعل ده نودهغه دنفی دتصحیح څه صورت ده نوهغه
صورت داده چه په دې مقام باندی په یوه خاص اعتبارسره مجازی سندالیه په نسبت سره
مسندالیه حقیقی ته اقوی ده،اوهغه اعتبارداده چه په دې مباشرت کې موثرخپله همغه سبب
ده،کماسبق فی قوله(ځکه چه هغه لوی صنم الی قوله غیظ دکبیرسبب ؤ) نوپه دې اعتبارسره
هغه نسبت په فاعلیت کې اقوی شودمباشرنه لهذادمباشرنه داسنادنفی صحیحه شوه فزال
بحمدالله کل اشکال .فقط

ضمیمه : په اضللن اوبل فعله کبیرهم کې چه کوم فرق بیان شوی ده تتمیماللفائدة دهغه
حاصل په آسانه عنوان سره عرض کوم اودغه حاصل په دغه خاص عنوان سره په بقیه مقالات
ابراهیمیه وارده فی الحدیث کې هم مشترک ده.هغه حاصل داده چه داضللن دصحت خلاف
ظاهرنده ځکه چه قرائن په مجازی اسنادباندی ولاړدی اودبل فعله کبیردصحت خلاف ظاهرده
ځکه چه قراین په مجازی اسنادباندی ولاړی ندی،په همدی شان کوم جرادچه په انی سقیم کې ده
هغه دظاهرخلاف ده ځکه چه ظاهرفی الحال بدنی سقم ده،همداشان دهذه اختی مراددظاهرخلاف
ده ځکه چه په ظاهره کې دزوجیت نفی ده انتهت الضمیمة (النورص۹شوال سـ۵۸هـ)

په کورکې دلمونځ کولواومسجدکې دلمونځ کولومتعلق حکم الخ:

سوال :(۱٤٦)(۱)ددین دعلماؤنه تپوس ده چه ابن ماجه دانس رضی الله عنه نه روایت کړی
چه جناب رسول الله فرمایلی دی چه دسړی لمونځ په خپل کورکې کولوسره دیوه لمونځ ثواب
لری اودسړی لمونځ دمحلی په مسجدکېد(۲۵) پنځه ویشتولمونځونواودسړی لمونځ
دجمعی په مسجدکې دپنځه سوه لمنځونو ثواب اودسړی لمونځ ځماپه مسجدکې (یعنی
دمدینی منوری په مسجدکې) دپنځوس زرولمونځونو او دسړی لمونځ په خانه کعبه کې
دلاکهـ لمونځونولری دالمونځ....دپنځه وختونوفرض لمونځونه څنګه دې آیادپنځه
وختونوفرض لمونځونه دی اوکه واجب یاسنت یانفل یاخاص دجمعی لمونځ؟

دوهم سوال:که فرض لمونځونه دپنځه وخته دهری ورځی وی نوداکوم چه په کتابونوکې
لیکل شوی چه دفرض لمونځ دخپلی محلی په مسجدکې کول بهتردی اوزیات ثواب لری،په
خلاف دنورومحلوپه مسجدوکې دکولونه که دخپلی محلی مسجدپرینبودوسره دبلی محلی

په مسجدکې لمونځ وکولی شی نوګنهکاربه وی.ددې څه مطلب ده؟په جامع مسجدکې دپنځه سوه لمونځونوثواب میلاویږی اودمحلې په مسجدکې دپنځه ویشت لمنځونونووائي چه هغه په کوم ثواب والامحلې په مسجدکې فرض لمونځ اداکړی یابله محله کې کوم چه دجمعې مسجدده هلته تللوسره لمونځ وکړی بینواتوجروا. ۲۰جمادی الثانی سـ۱۳۴۹ھ،

جواب :دتطبیق دوجهی دمنصوص کیدوپه سبب دقواعدوپه طرف منتسب کیدلی شی ځما په نزد اقرب وجوه داده چه داتفاضل وفرائضوپورې خاص ده اومشروط ده دکوم مسجدحق نه فوت کیدو پورې اوس کوم اشکال پاتې نه شو کمایظهربادنی تامل والله اعلم .۵رجب سـ۱۳۴۹ھ،

سوال :(۱٤۷)عن معاذبن جبل قال قال رسول الله ﷺ مامن مسلمين يتوفى لهماثلاثة الاادخلهماالله الجنة بفضل رحمته اياهمافقالوايارسول الله اواثنان قال اواثنان قالوااوواحدقال اوواحدثم قال والذى نفسى بيده ان السقط ليجرامه بسرره الى الجنة اذااحتسبته رواه احمدوروى ابن ماجة من قوله والذى نفسى بيده (قوله بسرره) مايبقى بعدالقطع مماتقطعه القابلة ۱۲نهایه مشکوة شریف کتاب الجنائز.باب البکاء علی المیت، اوس ستاسومحترم خدمت کې عرض ده چه په مذکورحدیث کې دسقط لفظ عام ده.کوم چه مړی ته هم شامل ده اودنهایه دعبارت نه دسررسقط قطع ثابته ده نوپه دې سره ظاهرأدمړولدنوکټول ثابتیږی.که نه وی نودنهایه دعبارت مطلب مع حدیث تحریر فرمایلوسره شافی ځواب وفرمائي؟

الجواب :آیادنهایی عبارت نص ده چه په هغه سره په احکاموباندی استدلال وکولی شی اوکه وویل شی چه حکمونه په لغت باندی مبنی دی اوپه نهایه کې دلغت تفسیرشوی ده ددې ځواب داده چه نوراهل لغت ددې تفسیرسره موافق نه دی.ځکه چه په قاموس کې دی(والصبی قطع سره وهوماتقطعه القابلة من سرته کالسرروالسرراه)په دې کې تصریح ده چه قبلأهم په دې باندی دسرراطلاق کیدلونوددواړو کتابونوجمع په دې شان کولی شی چه دکوم جزءقطع کولی شی هغه هم سررده،اوکوم جزءچه دقطع نه بعد باقې پاتې کیږی هغه هم سررده.نودلغت دکتابونونه کوم حکم نه ثابتیږی اوس وګوره چه خبره داده په قطع کې څه حکمت ده ظاهره ده چه هغه حکمت دژوندی پورې خاص ده لکه تقلیم الاظفاراوختان نوپه کوم شان چه بعدالموت تقلیم اوختان نشته همداشان قطع دسررهم.وهذاظاهرجدأ.۱۸رجب سـ۱۳۴۹ھ،

کتابُ السلوک

دپلارپه ویناسره دمرشدپریښول جائزدی اوکنه؟

سوال :(۱٤۸)یوسړی مسمی زید۲۴کلن ددین دخبرونه محض جاهل ؤاوژوندپه کارونوکې ئی هم په ښه شان حق نه اداکولو.دوه کاله موده وشوه چه هغه دنفس دتزکیې دحاصلولولپاره اودسلوک دمنازلودطې کولولپاره ئی دیوه کامل بزرګ په طریقت پوه اودشریعت نقشبندی حامل سره ئی بیعت وکړلو.داسړی ګرده ورځ دخپل ژوندکارکوی دشپې صرف دوه ګهنټې دخپل مرشدپه حلقه کې داخلیدوسره باطنی فیض حاصلوی دهغه داحال ده چه دټولوبدوخبرونه سخت متنفرده اومتقی وګرځیده خوددې سړی پلار مسمی عمرودجهالت اولی علمی نه خپل ځوی مرشدته دتللونه منع کوی اووارګذارکوی آیازیدته دخپل مرشدته تلل اوباطنی فیض حاصلول جائزدی اوکنه؟اودپلار دنافرمانی نه خوبه ګناه نه وی اودهغه پلار په سیده ده که په خطا؟

جواب :دقلبیه منجیاتوحاصلول اودقلبیه مهلکاتوزایلول واجب دی.اوپه تجربی سره ددې طریقه دکاملینواو مکملینوحضراتوصحبت اودهغوپه تعلیم باندی عمل کول ثابت شوی دی لهذاپه حکم دمقدمة الواجب واجب داهم ضرورده اوپه ترک واجب کې دوالدینواطاعت واجب نده قال علیه السلام لاطاعة لمخلوق فی معصية الخالق البته که خدای مه کړه په هغه مرشدکې کوم شرعی فسادده کوم چه دعمروله بیان نه څرګندیږی نوپه داسی حالت کې دهغه دصحبت نه ځان ساتل واجب دی.فقط والله اعلم ۱۲محرم سـ۱۳۲۲ھ(تتمه اولی ص۲۲۹)

دالله اورسول په شان کی دبی ادبی وسوسه راتلله:

سوال :(۱٤۹)دابیچاره دقران شریف حافظ دی څرګنده نده چه ځمانه څه ګناه شوی ده چه هروخت دالله اورسول په شان کی په خفیه طوربښکنځل راوتلی پاتې کیږی. بل انتهاء ئی نه اوری دابیچاره ددې دلری کولولپاره دقران شریف. استغفار. درودشریف ذکرجهراوخفی دوامداره کوی بیاهم همداحالت ده دالله اورسول په شان کی بښکنځل وتلی پاتې کیږی. ددې لپاره عرض ده چه ددی دفع لپاره دالله په خاطر داسی یوتدبیروفرمائي چه په دارین کی ځمالپاره بهبودی وشی کنه نوځمالپاره لویه خرابی ده فقط ؟

الجواب هغه ښکنځل ته نه ورکوی بلکه شیطان ئی ورکوی،کوم چه ستافلب ئی اوری، نودهغی گناه به همدغه شیطان ته وی، تاته هیڅ اندیښنه نده پکارددی داسی مثال ده لکه چه څوک دتاسوداختیارنه بغیرستادغوږونوسره خپله خوله لگولوسره بدی بدی خبری گنگوسی نکړی ، اودتاسوپه لری کولوسره لری نشی، نوتاسوته به څه گناه وی،بالکل بی فکره اوسه،اوپه فکرکولوسره پریشانی زیاتیږی، ددې همداعلاج ده چه هیڅ پرواوددې خیال مه کوه فقط(تتمه اولی ص۲۲۹)

دبیعت په وخت دڅلوروخاندانونوم اخستل:

سوال :(۱٤۹)څمونږپه سلسله کې دڅلورواړوخاندانودطریقت نه اجازه ده،نوکه څوک څمونږنه چشتیه سلسلی نه علاوه بیعت کیدل غواړی په کوم بل خاندان کې نوپه دغه خاندان کې بیعت اوددغه خاندان اذکاراواشغال ویل کیدلی شی اوکنه؟

جواب :مصلحت په څلورواړوکې ده اوشغل هغه چه دطالب دطبیعت سره مناسب وی،(تتمه اولی ص۲۳۰)

څلورواړه خاندان یوشان دی اوکه کومه راجح ده؟

سوال :(۱٤۹)دطریقت په ائمه اربعه کې دکوم خاندان اذکاراواشغال کې آسانتیاده ،اومقصوده ثمرات په کوم خاندان کې زیات حاصلیږی،اوغیرمقصوده ثمرات لکه کشف وغیره په کوم خاندان کې زیات وی،یاپه دې امورو کې ټول خاندانونه مساوی دی اواقرب الی قوانین السنة دکوم خاندان اذکاردی؟

جواب :داسوال بیکاره ده،مبصرشیخ چه څنگه دطالب استعدادوگوری دهغه موافق دی تربیت وکړی. (تتمه اولی ص۲۳۰)

دغیرالله نداء په بعض صورتونوکې جواز:

سوال :(۱۵۰)په اوه مسئلوکې فیصله مذکوره ده چه دخواصولپاره نداء دغیرالله لکه شیئاالله یاشیخ عبدالقادرعبادت گرځی داپه کوم صورت محمول ده؟

جواب :دحضرت تقریرپه دې حقله مستحضرنه ده خوشایدداتاویل وشی چه هرکله یعنی په مظهرشیخ باندی نظرنه وی په ظاهرباندی نظروی دغه وخت به مخاطب[1] محض واسطه وی اومقصودبه وی. (تتمه اولی ۲۳۰)

شغل یعنی دتوجه حق الی المرشدفی زمانادفتنی باعث ده:

سوال :(۱۵۱)حضورپه تعلیم الدین کې توجه مرشدته داذکاروغیره دتعلیم نه وړاندی ډیرمفیدگرځولی ده،دتوجه طریقه دی ارشادوفرمایلی شی اواحقرنه که کوم بیعت وی نوهرشخص ته توجه ورکول پکارده،اوهرچاته مفیدکیدلی شی یایوازی ددې خبری خیال چه مریدته دالله تعالی مقصودته رسول کافې دی په ضیاءالقلوب کې فقط دبیعت نه بعدخاصی توجه قاعده لیکل شوی ده،دهری ورځی اوکله کله توجه کومه قاعده نده لیکل شوی؟

جواب :دتوجه شغل نن صبافتنه ده،دې طرفته دې التفات نه کولی شی (تتمه اولی ص۲۳۰)

ښځوته ذکراوشغل ښودل:

سوال :(۱۵۲)هوښیاروښځوته دذکراوشغل تعلیم کولی شی اوکنه؟

جواب :ذکردی ورښودلی شی شغل دی نه ورښولی شی،لکن که خپله منکوحه یاشرعی محرمه وی نوڅه مضائقه نشته، (تتمه اولی ص۲۳۱)خوددې مرتتبی حصول خندنی لوبه نده

په هرځای کې دولی بودن کوم چه لازم ده:

سوال :(۱۵۳)په تعلیم الدین کې په هرځای دیوه ولی بودن لازم لیکلی شوی ددینه قطب ارشادمرادده اوکه قطب تکوین ،شایدثانی مرادده،ځکه چه ارشادمقتضی دظهورده اوپه هرځای کې قطب ارشادنه معلومیږی؟

جواب :عام مرادده،هغه وی اوکنه وی (تتمه اولی ص۲۳۱)

[1] خوددې مرتبی حصول خندنی لوبه نده.

په ضیاء القلوب کې دکشف طریقې لیکلوسره دهغه استحسان

لازم نده بلکه دتصرفاتو شغل دسالک لپاره مضرده:

سوال :(۱۵٤)په ضیاء القلوب کې دراتلونکووقائعوکشف اودقبوروغیره کشف دقواعدو تحریر ده،اودخپل ځانه دکشف طلب بی ادبی ده (لکه چه حضوریوځل فرمایلی ؤ) بیادموصوف کتاب څه مطلب ده؟

جواب :دقاعدی لیکلوسره دانه لازمیږی چه هغه خوښولی شی بلکه ځماخیال ده چه په دغوتصرفاتو کې دنه مشغولتیامشوره ئې هم ورکړی [1] ده (تتمه اولی ص۲۳۱)

دضیاء القلوب په یوه عبارت باندی دشبهې ځواب:

سوال :(۱۵۵)په ضیاء القلوب کې لیکل شوی دی اوکه تیاره درانجودتوروالی په شان اودهغه گردنورانی خط ډیرخفیف مکررپیداشی.هغه نورنفی ده که دهغه په طرف متوجه شی البته نفی به حاصل شی او حضوراحقردانواروپه طرف دتوجه نه منع کړی ؤنودکتاب مطلب څه ده؟

جواب :که دهغه په طرف الخ شرطیه قضیه ده په دې مقدم باندی به دغه تالی مرتب وی،باقې داچه مقدم دتحصیل قابل ده اوکنه؟کلام ددینه ساکت ده (تتمه اولی ص۲۳۱)

دضیاء القلوب په یوه عبارت کې دتعارض دشبهې رفع:

سوال :(۱۵٦)په ص۳۴دضیاء القلوب کې دمراقبې په صفائی کې لیکل شوی دی چه په دې حالت کې دعالم کیفیت په هغه منکشف گرځی،اوهغه کشف دده دواقع مطابق وی،اوددې عبارت نه مفهومیږی چه په بعضی احوالوکې قطعی کشف هم کیږی اوکشف ئې ظنی گرځولی ده،[2] نوپه دې جال باندی نظرکړی ده که دحضرکشف دموسی علیه السلام په قصه کې علی تقدیرتسلیم قطعی ولایة وگرځولی شی،څه محذوربه لازم شی.اویوځل حضورفرمایلی ؤچه

---

[1] یعني په همدې رسالې کې باقي ژبې نودهغومضرت په خپله حضرت ماته فرمایلی دی ۱۲ منه

[2] نومطلب څه دی؟

په سابقه شرائعوکې الهام ونص مخصص ده وایم حضوردکوم ځایه دغه روایت نقل فرمایلی ده دهغه دمخرج نه اطلاع راوبښی ترڅودروایت حجت ثابت شی؟

جواب :کله چه دتصوف اوکلام په کتابونوکې تعارض واقع شی دتصوف کتابونه واجب التاویل دی،اوددې ځای تاویل ظاهرده،یعنی قوله:مطابق واقع شی عام ده ظنیه اوقطعیه مطابقت پورې،بیا داقضیه مهمله ده دجزئیه په قوت کې همداشان دغه امرخپله مظنون ده چه داحالت څه ده.(تتمه اولی ص۲۳۱)

دضیاء القلوب کې چه کوم ترتیب داداب

القران په هکله ښته هغه دشیخ په رای باندی ده:

سوال :(۱۵۷)په ضیاء القلوب کې دقرآن دادابوپه باره کې لیکل شوی دی.چه دقرآن ځاری دی داخیال وکړی چه حق تعالی ځماپه ژبې سره لولی اوزه ئې اورم اوددې نه بعدداچه سالک لولی اوالله تعالی دسالک په غوږسره اوری،ددې نه بعدداچه الله تعالی لولی اوخپله ئې اوری،دغه دری واړه صورتونه ځومره ځومره موده وروسته تبدیلولی شی،اوپه کومه درجه مشق به کولی شی دغه وخت به یویوصورت سره دې طرف ته انتقال کولی شی،حضورماته هم تصورتخلیق حروف بلاواسطه قصدقاری فی قراءة القرآن ارشادفرمایلی ؤ،نوکوم ئې،بعض اسرارمنکشف کیږی،اوپه دغوصورتونوکې قرآنی اسراردتدبرنه بغیرپه پوهه کې راځی اوکه تدبرکول پکاردی؟

جواب :داترتیب دشیخ په رای باندی ده اوداهم دهغه په رای باندی ده چه کوم بل صورت تجویزکړی اوتدبیرددینه علاوه ده (تتمه اولی ص۲۳۲)

په ضیاء القلوب کې په شغل سرمدی باندی دیوشبهې ځواب

سوال :(۱۵۸)دشغل سرمدی په حقله په ضیاء القلوب کې منقول دی چه دغه آوازموسی علیه السلام دونی نه په خپل ټول بدن سره واوریده اودادوحی دظهوردلیل ده.اواولیاء هم په دې اوازسره په الهام مشرف کیږی.وایم:داشایددلالت کوی چه داکوم غیبی آوازده اوحضورپه قصدالسبیل کې دهغه دغیبی کیدوردفرمایلی ده نودضیاء القلوب دعبارت څه مطلب ده؟

جواب :کله کله په دې شکل سره غیبی اوازهم منکشف کیږی وقلیل ماهواواکثرهمغه ده کوم چه مالیکلی ده فلاتعارض (تتمه اولی ص۲۳۲)

داهل الله نسبت معلومول کوم چه

په ضیاءالقلوب کې ده هغه ضروری نده

سوال :(۱۵۹)دضیاءالقلوب ص۴۴کې داهل الله په نسبت دمعلومولوقاعده مذکوره ده ددې څه ضرورت ده ارشادوفرمائي؟

جواب :هیڅ هم نشته،دقاعدی دلیکلونه لازمیدلو (تتمه اولی ص۲۳۲)

په ضیاءالقلوب کې په بحث دفناءاوبقاءکې دیوه تعارض ځواب:

سوال :(۱۶۰)ویل شوی دی چه داموربغیردحصول دفناءاوبقاءدنسبت نه حاصلیدلی نشی (اوددې نسبت منتهی ولی ده) اووړاندی راغلی دی چه دامعاملی دسلوک درمیانه ؤسره اکثراًواقع کیږی،ځکه چه منتهی دی طرفته متوجه نه وی،په دغودووعبارتونوکې تعارض معلومیږی،ازاله ئی وفرمائي؟

جواب :مطلق نسبت دفناءاوبقاءمتوسط لپاره هم حاصلیږی،اودهغه کمال منتهی ته نوفلاتعارض (تتمه اولی ص۲۳۳)

دعلم غیب اوکشف فرق اوطریقه:

سوال :(۱۶۱) (۱) دوهم عرض داده چه په علم کشف ۲-اوتصرف۳-اوکرامت کې فرق په غیب اوکشف کې څه فرق شته؟یادواړه یوځیزده؟ (۲)داهل الله په نسبت چه ویل کیږی چه فلانی بزرگ کشف والاده آیاددې نه دامرادده چه هغه بزرگ په خپلی خوښی څه پټوشیانوباندی پوهیدلی شی یامن جانب الله دهغه دخواهش نه بغیر،کوم پټ کارالله تعالی هغه ظاهرفرمائي،دحضرت مولنافضل الرحمن صاحب په نسبت اوریدل شوی دی چه دقبرونوپه کشف کې کمال ؤآیاددې نه مرادداده چه کله ممدوح حضرت دکوم میت په قبرباندی تشریف راوړلوسره متوجه کیدلونودهغه دحالت اندازه په انقباض اوانسباط سره دعذاب اوثواب فرمایلی یاهوبه هوکوم کیفیت دعذاب اوثواب چه جسم اوروح سره متعلق

ؤهغه به منکشف کیدلو ،ددین دبعضی بزرگانوپه ارتباط دهمدې قسم قصی اوحکایتونه بلکه ددینه هم ډیرڅه زیات مشهوری دی،اوکتابونه هم تصنیف دی ددې په نسبت څه پوهیدل پکاردی؟ (۳) دمولانا روم مثنوی علیه الرحمة شرح کومه چه مولنابحرالعلوم تحریرفرمایلی ده په هغه کې په یوی موقع باندی لیکل شوی دی چه نبی په معجزه ښودلوقادرده، اواولیاءالله په کرامت ښودلوباندی قدرت لرلی شی،کوم دلیل چه ددې لپاره لیکل شوی ده په هغه پوه نشوم خوپه دې موقع می حضورپه یادشونوضرورځواب ارشادوفرمائي کنه تابعداردی موقع ته تلاش کولوسره اطلاع راکړی،یادهغه نقل لیکلوسره خدمت والاته ئي روانه کړی؟

جواب : (۱) دغیب دوه معناوی دی،حقیقی اواضافی ،حقیقی هغه ده دکوم دعلم چه کومه ذریعه نه وی داخاص ده دالله تعالی دحق سره ،اودعبدلپاره دهغه حصول شرعی اوعقلی محال ده اضافی هغه ده کوم چه په کومی ذ ریعی سره بعضوته معلوم کولی شی اوبعضوته پوشیده پاتې کیږی دادعبدلپاره هم په الهی اعلام سره حاصل کیدلی شی نودغیب داولی معنی اوکشف سره خوتباین ده،اودثانی معنی په اعتبارسره په دواړوکې تباین نشته (۲)کله کله په متوجه کیدلوسره کشف کیږی،اوکله کله بلاتوجه کیږی،اوکله متوجه کیدوسره هم نه کیږی،عرض داچه داکاراختیاری نده،البته کله کله په قصدباندی مرتب کیږی،دقبرونوپه کشف کې هم دغه تقریرجاری ده،اوبیادقبرونوانکشاف په دواړه شان کیږی،کله خپل نسبت سره دمیت حال اندازه کولی شی کله عیاناًمنکشف کیږی (۳) ماته خوداموقع په یادنده،نه ځماله نظره تیرشوی،پوره ځواب خودهغه عبارت اودهغه ددلیل دلیدلونه وروسته کیدلی شی،لاکن اجمالاًدومره خبره صحیح ده چه دانبیاؤاواولیاؤنه دوه قسمه کارونه صادریږی، یومعجزات اوکرامات اوبل تصرفات،نومعجزات دانبیاؤاوکرامات داولیاؤاختیارنه ده، اوتصرفات اختیاری دی، دغو تصرفاتو معجزه یاکرامات نه شی ویلی کیدی لکن کله کله مجازاًهم ویلی کیږی نوکه دمعجزی نه اوله معنی مراداودکرامات نه دوهمه معنی یعنی تصرف واخستل شی نوداحکم صحیح کیدلی شی ورنه نشی کیدلی فقط والله اعلم ۲۲جمادی الاولی سـ۱۳۲۲ھ (تتمه اولی ص۲۳۳)

دوحي په وخت چه دحضور ﷺ کوم حالت احمراءوجه او

عرق ؤدهغه څه وجه وه اوولی ته هم داکیدلی شي اوکنه؟

سوال :(۱۶۲) په بخاری شریف کې باب غسل المخلوق ثلاث مرات من الثیاب کې چه کوم حدیث دنزول وحی لیکل شوی فاذارسول الله محمرالوجه وهو یغط ثم سری عنه.دخوب په حالت کې اوازکیدل اود مبارکې څهری سره کیدل.دهغی متعلق چه اولیاءالله کوم تحقیق بیان فرمایلی ده چه دغه حالت څه قسم ؤ اوڅه بصرؤ.اوآیادالهام په وخت هم داشان حالت کوم چه دوحی سره مشابه وی داولیاءالله لپاره وی یاکوم بل حالت په کوم سره دحق الهام کیدل معلومیږی په دې خاطرچه دهغه رازنه معلومیږی لهذاتاسومحترم په پوره کیفیت اوتحقیق سره مشرف وفرمایی؟

جواب :کله چه واردقوی وی بشریه قوه په ضعف تحمل سره مغلوبیږی.اوهمدغه شان حالت پیدا کیږی.دالهام څه تخصیص نشته داکارپه هرواردکې کیدلی شي خولازم نده، (تتمه اولی ص۲۳۴)

دفیض متعدداسباب اودمرګ نه بعدفیض اوتصرف ثبوت:

سوال :(۱۶۳) دکاملینومزارونوته په ورتللوسره چه کوم فیوضات واردیږی آیادشیخ تصرف ده یادده شخص قلبی جوش دوفات نه بعدداولیاءالله تصرفات ثابت دی اوکنه که ثابت دی نودلیل ئي څه ده؟دفیض دواردیدوظاهراًکوم دلیل نشته اګرکه بعضی خلکوته په محض صحبت سره فیض کیږی اګرکه شیخ توجه ونه کړی؟

جواب :دفیض اسباب متعدددی دهغوپه جمله کې دشیخ تصرفات هم دی.دهغوی نه داطمینان سره دقلب توجه هم ده.اودهغه نه علاوه هم ده دغه اسباب فرداًفرداًهم کافي کیدلی شي.اوپه اجماع سره توان اوقوت زیاتیږی.دوفات نه بعدتصرفاتوثبوت خو منصوص نه ده اګرکه اشارة مستنبط کیدلی شي لکن په کوم نص سره منفی هم نده.اومشاهده داهل کشف اوذوق دعوی داثبات لپاره کافي ده.لهذاقایل کیدل دهغه جائزدی البته دوام اولزوم نشته دی فقط والله اعلم ۱۷جمادی الثانیه سـ۱۳۲۲ھ (تتمه اولی ص۲۳۵)

بعضوته په شغل کې دلذت بودن اوپه

قران اولمونځ کې نه بودن څه وجه ده؟

سوال :(۱٦٤) دشغل په وخت کې کله کله ډیره مزه راځی اوزړه نه غواړی چه جلسه دی پورته شي،مګرخنګه وکړم دنفس دبرخواوعیال باندی مبتلایم.الله تعالی می خپلولوسره ندی اخستی خوتشویش اوپه خپل ځان باندی بدګمانی ددې په خاطروی چه په لمانځه اوقرآن کې چه په کوم شان پکارده هغسی مزه ولی نه راځی؟

جواب :طبعی کارده چه په بسیط کې دمرکب په نسبت اطمینان زیات وی اولذت داطمنان نه راپیداکیږی.انشاءالله تعالی په مناسب تدریج استعدادهغه به هم وشی اوکه ونه شی نوڅه غم نشته په طبعیه امورو باندی اختیارنشته،نوهغه دمدح اوذم مدارنده.فقط. سـ۱۳۲۷ھ (تتمه اولی ص۲۳۵)

ددې شعرګرشیخ تاخدابرساندالخ معنی:

سوال :(۱٦٥) یودرویش.طالب خداخواجه میردردپیران پیرمولنافضل الرحمن رحمه الله ددې شعرمطلب دجناب والاپوښتنه کوی امیدده چه دځواب نه مومطلع وفرمائي؟

ګرشیخ تاخدابرساندمراچه کار　　　ای من فدای آنکه رساندبمن مرا

مصنف من عرف نفسه فقدعرف ربه،حدیث ددې شعرلپاره دلیل تحریرفرمایلی ده)

جواب :په اوله مصرع کې دتاخدابرساندنه مرادنفس دواسطی نه بغیرالهیه معرفت ده اوپه ثانیه مصرح کې درساندبه من نه مقصددنفس معرفت واسطه کیدل دی دالهیه معرفت لپاره.اوثانیه معرفت محققانه ده کوم چه قوی ده اواولی مقلدانه ده کوم چه ضعیف ده اوظاهره ده چه قوی ته ترجیح ده په ضعیف باندی فقط سلخ رمضان المبارک ۱۳۲۷ھ (تتمه اولی ص۲۳۵)

دهغی ژړاتعین چه فضیلت ئي راغلی ده:

سوال :(۱٦٦) دآنجناب په خدمت کې خاص عرض ده چه دکومی ورځی نه داخاکساردبیت الله نه هندوستان ته راغلی ده.اوښکی ډیری کمی راځی ،دبیت الله تګ نه وړاندی هره ورځ نرمښت راتګ کولو.په کوم سره چه قلب ته تسکین راتللو.که په زورخیال تړلوسره هم اوښکی وغواړم نواوښکی نه راځی .همداشکایت په بیماری کې پاتې شودکوم چه ماته

دحدنه زیات خیال پاتې شو .خبرنه یم ماسره دحج په سفرکې یاخاص په حرمینوکې کومه بې ادبي څمانه شوی یاکوم بل قصورشوی دخدای لپاره کومه خاصه توجه داسې وفرمائی چه په هغې سره رقت پیداشویقین ده چه دجناب کریمانه اخلاقوسره چه ددې عریضې ځواب په تسلی سره تحریروفرمایلی شی.

جواب :داوښکومتعلق چه څه لیکل شوی نوچه دکوموا اوښکوفضیلت شته.هغه دسترګو پورې مخصوص نده اصلی اوښکې دزړه دی نوهغه بحمدالله حاصله ده لکه چه زړه اوښکی غوښتل ددې يوه علامه ده سوچ مه کوه باقې خیریت ده والسلام ۱۹ذی الحجة سـ۱۳۲۷ھ تتمه اولی ص۲۳۲.

په بعضی کارونوکې شرم دکبردلیل نده:

سوال :(۱۶۷)دځوورخوراهیسی ګمان کوم چه ځماکوروالاکوم څیزدبازارنه رانیولوسره په خپله راوړلوته معیوب خیال کوی اودادنی قسم څیزخوهیڅکله نه اخلی په همدې شان ترنن پورې تابعدارته هم اتفاق ندی شوی،مګراوس په زړه کې راځی چه ځوورځوپورې لرګی په سراینبودوسره په بازارکې خرڅ کړم،نوداګمان دلوی والی دزړه نه لری شو.لکن فوراًیل ګمان پیداکیږی چه په دې کارسره زیات شهرت کیږی،کوم چه ددې موجب دزیاتی خرابی وی.معلوم نده چه په دې دواړوصورتونوکې کوم صحیح ده لهذاکوم امرچه دتابعداردحال مطابق وی دهغی نه اطلاع راوښنی فقط؟

جواب :ددې کوم ضرورت نشته اونه دغه شرم مطلقادکبردلیل ده ځکه چه په کوم شان چه کبردداسی امورومانع ده دکوم سبب چه عدم اعتیادده یعنی دعادت نشتوالی،حتی چه دکوموامورو عادت نشته که هغه دترفع اوتعززموجب هم وی دغه وخت هم انقباض کیږی،فرض کوی کوم غریب انسان په خره یافیل باندی سوریدوسره اودهغه مخی ته لوی لوی معززین روان شی.اوپه دې شان سره ده ته میل دوه میله حمل کړی بالیقین وویشتل شی نوډیرشرمیږی حالانکه په دې شرم کې اصلاًدکبراحتمال نشته. ۲۰ذی الحجة ۱۳۲۷(تتمه اولی ص۲۳۲)

دلدنی علم حقیقت:

سوال :(۱۶۸)الدنی علم کوم ته وائی (دمشکوة شریف دکتاب العلم په حاشیه باندی راغلی دی چه که علم دبشرپه واسطه حاصل نه وی برابره خبره ده چه دوحی په ذریعه وی

اوکه الهام یافراست سره نوهمدې ته لدنی علم وائی.په دې تعریف سره دانبیاء علیهم السلام علم لدنی علم معلومیږی،اوشریعت اوطریقت دهغه شاخونه دی؟

جواب :هوهمداصحیح ده،فقط (تتمه اولی ص۲۳۷)

په خضری اوموسوی علم کې فرق:

سوال :(۱۶۹)دحضرت خضردافرموده چه ماسره هغه علم ده چه تاسره نشته اودموسی ﷺ داستفادی اظهار، همداشان دهغه صبرنه کول اوباربارا عتراض کول ددې معنی څرګندوی ده چه دخضردولایت علم بیل اوموسوی علم بیل ده؟

جواب :په رښتیادواړه اجداجدادې خضری علم دتکوین سره متعلق ده کوم چه دشریعت اوطریقت سره کومه رابطه نه لری اوهغه تعلوم ولایت ادنی درجه شعبه ده اوموسوی علم دتشریع متعلق ده په کوم کې چه شریعت اوطریقت ټول راغلل اوپه همدی کې هغه علوم دی کوم چه دولایت په اعلی شعبوکې ده. (تتمه اولی ص۲۳۷)

د(الولایة افضل من النبوة) وینامعنی:

سوال :(۱۷۰) والولایة افضل من النبوة؟

جواب :خوددینه دانه لازمیږی چه دولایت هرعلم دنبوت دهرعلم نه افضل شیٔ(تتمه اولی ص۲۳۷)

دهرنبی لپاره ولایت ضروروده:

سوال :(۱۷۱) پاتې شوتاویل دهغی جملی داهغه وخت معتبرولی شی چه کله داثابته شی چه دهرنبی لپاره ولایت ضرورده؟

جواب :دایقیناثابت ده ددینه خلاف عقیده دکوم مقبول شخص نده.

دموسوی علم دخضری علم نه افضل کیدل:

سوال :(۱۷۲)اوددې واقعی نه داپوهیدل چه حضرت خضرعلیه السلام ته صرف دځوجزئیاتو علم ؤدتامل ځای ده؟

جواب :ولی دتامل ځای ده؟ (تتمه اولی ص۲۳۷)

دموسی اوخضرقصی نه دموسی ولی نه کیدل ثابت ندی:

سوال :(۱۷۳)البته دحضرت موسی په طرف مشیرده؟

جواب :هیڅکله مشیرنده اوکه په کومه درجه کښ ده نوداسی اشاره حجت نده (تتمه اولی ص۲۳۷)

دولایت لپاره کشف ضروری نده:

سوال :(۱۷٤) ځکه چه که ولایت وای نودهغواسراربه دکشف په ذریعه معلومول ممکن ول؟

جواب :آیادولایت لپاره کشف څه ضروری ده؟ (تتمه اولی ص۲۳۷)

دموسوی کمال په مقابل کښ دخضرعلیه السلام علم کمال نشته:

سوال :(۱۷۵)همداشان وی،ددښ کمال دامتحان څه معنی؟

جواب :داڼوکمال نده دموسوی کمال په مقابل کښ فقط ۲۱ذی الحجة سـ۱۳۲۹ھ (تتمه اولی ص۲۳۷)

دحجاب دشبهی دفع:

سوال :(۱۷٦)اوس څه دخپلی دتباهی حال بیانوم،امیدواریم چه دغوږدرندولوپه هکله معاف وفرمایل شم دکوم چه کامل یقین ده،محترمااوس خوډیرابترحالت ده،وظیفه وغیره ټول ترک دی که دتسبیح اخستلو نه بغیرکښینم زړه خفه کیږی،په شمارتسبیح سره زړه ګډوډیږی،دغه وخت نوخاموش ناسته غواړم په دښ کښ البته کله کله څه مودی پورښ خوب ووایم اوکنه خبرنیم چه چرته یم اوڅنګه یم،هودومره هرومروده چه شغل اواشغال قطعابندده ځکه چه زړه ګډوډده،لکن دهغه نشتوالی هروخت دروخ زورونکی ده اویوه داخبره هم ویلوسرهٔ شرم راځی،ځکه چه الله ﷻ پوهیږی زه څه ګنم،اودښ نوراوهغه داچه زیاتووختونوکښ اوکله کله په هرکار،اوکله کله نشته هم دالله خیال په زړه کښ ساتم،که څه تسکین دغه وخت وی،نودهغه خخه ده،اګرکه زبانی یادتسبیح په قصدذکرنه کوم،خیرداهم غنیمت ده چه کله کله خیال خودخپل الله ﷻ راځی وړاندی چه کوم سوزاوګدازاوغلبه ساتله،دهغی پته هم نشته ده،اوس وفرمائي چه آیادغه حالت واقع دی اوڅه علاج به کولی شی؟کل صفحه۹۲ دتعلیم الدین رسالښ مي لوستلی وی چه په یوه موقع چه په هغه ځای

باندی ئی جناب دسالک اغزشان تحریرفرمایلی دی،دنظرنه مښ تیرشو،بجنسه مي خپل حالت په اعراض،حجاب،تفاضل،سلب مزید،سلب قدیم،تسلی کښ مبتلاوموندلو،لکن الحمدلله چه عدالت نه موندلی کیږی،اوس وفرمائی چه څه وشول اوڅه وکړم هغوی تحریرفرمایلی چه که سالک په عبادت کښ تقیصرکوی نوراجع کیږی،اوس وفرمائي چه زه په کومه ډله کښ یم،لله چه ځواب جلدراکلوی شی اوعلاج وفرمایلی شی ځکه چه دمذکورالصدرتحریرلیدلوسره ځمازړه ناقراره شوی ده،اوکومه بدحواسی چه پیداشوی دهغی به څه بیان کووم،زړه هم پوهیږی،که خدای مکړه کومه خلاف خبره راظاهره شی نوالله تعالی ته علم ده چه ځمابه څه حالت شی،لله صفاصفا ځواب دښ تحریروفرمایلی شی،هرڅه چه شوی،شوی،الله تعالی دښ تاسوته جزای خیرعطاوفرمائی اوجناب دښ دمتعلقینوسره خوښ اوخوشحاله لری،آمیـن ثم آمین،مخکی مي دومره تسبیح ویلی دیرش دیرش زره تسبیح دلمانځه اونوافلونه علاوه هره ورځ کیدلی،اویوذوق به ؤ،اوس قسمت ځمادغه حالت واقع شوپه هرحال دالله شکرده چه وړاندی جوش اوخروش په ابتداءکښ به ؤ،اوس یومعمولی حالت شوکومه نوی خبره نه معلومیږی،بلکه دمخکی نه په خپل ځان کښ په درجوڅرګندیږی،ځماپه خیال دوړاندی نه دترقی په ځای کمبودمعلومیږی،اوس تاسو تحریروفرمائي چه څه دی،خدای مکړه کوم عبارت چه په تعلیم الدین کښ تحریرده دکوم چه حواله ورکول شوی ده هغه کیفیت خونده،مختصراداعرض ده چه اوس ذکروغیره څه نه جوړیږی،البته ځماپه خیال کښ داڅرګندیږی چه فکرڅه ضروری ده ځکه چه په زړه کښ دالله تعالی ذکرکله کله ضرورپاتښ ګیږی،داکمبوددااشغال اومعمولات معلوم نه دی چه څنګه کیږی، مهربانی وکړی مطلع وفرمائي په بعضی دفعوکښ خپل مجسم تصویرخپل مخامخ ته ناست په نظرکښ راځی ،اګرکه سترګی بندی وی،کله کله دسترګوبندولوسره چه کوم څیزناوی یاداسمان درنګ په شان وی په سترګوباندی دلاس ایښودوسره هم په نظرراځی،مثلایوه تجربه داچه یوه ورځ په خپل کټ باندی پروت وم،مخامخ دروازی ته یوه برنده وه اوپه هغه باندی څه خلاص شوی مطلع ددننه مکان نه می سترګی اچولی دسترګوبندولوسره مښ چه څه ولیده همغه نقشه په نظرکښ راغلوبیامي په سترګوباندی لاس ایښودلوسره وکتل بجسه په نظرراغی فقط؟

جواب : ځمامشفقه السلام علیکم ورحمة الله!ستاحال ډیرښه ده،دعبادت مختلفی طریقی

دی فکرهم عبادت ده،ذکردعدددقیدنه بغیرهم عبادت ده،خپل ځان ذلیل،خوار، قاصر اوناقص ګڼل هم عبادت ده،الغرض مقصودپه هرحال کښ حاصل ده،هومذموم حالتونه دوه دی یومعصیت بل غفلت،نودابفضله تعالی نشته دی،پاتی شوغلبه اوشوق دادعارضیه حالاتوڅخه ده دهغه فقدان سالک لپاره مضرنده اونه دغه کیفیت بعینه دائم اوقائم نه شی پاتی کیدلی دکوموحجاباتوچه تاته شبهه شوی هغه محض وهم ده نورهیڅ هم نشته،تاسوبلادلیل په محض تقلید سره ځماپه تحریرباندی مطمئن پاتی شي اوپه خپل کارکښ دراحت اوسهولت سره لګیږی،دپریشانی نه قلب البته ضعیف ګرځی،په کوم چه دمضرکیدلو احتمال شته،غرض داچه نه تاسوبیماراونه دعلاج محتاج البته په فن باندی په نه پوهیدوسره دصحبت خبرنشته،نوداهم کومه دضررخبره نده،په دی کښ چه کوم تحریرفرمایل شوی هغه تصرف دقوۀ متنخیله ده اکثراپه حس مشترک کښ الوان اوانوارلیدلی کیږی،کوم چه دسترګوبندولوسره هم په نظرراځی،دانه محمودده،نه مذموم،ترددمه کوی،فقط.(امدادج۴ص۱۲)

دبنځوتعلیم اودغیرصاحب حال لپاره دانالحق ویلوحکم:

سوال :(۱۷۷)حضرت اقدس مولناصاحب دمسنون سلام نه بعدداچه مشهورلیک دی راورسیدلودبنده د منکوحه بیعت قبول معلوم شو،بی نهایته خوشحالی حاصله شوله، مرقومه وظیفه دجناب دفرمان مطابق زده شواوهغه خادمه بالفعل دجناب نه امیدوارده چه دذکراواذکاروپه هکله هم ارشادوفرمائي دهغی له خواسلام اودعاءامیدده،ثانیاً:داچه دلته څوکسان دانالحق لفظ وائي،اوددي منطقی بعضی مولیان هغوته کافران وائی،لهذا امیدلرم چه انالحق څه معنی ده؟اودصوفیه کرام په نزدجائزده اوکنه تحریرئی وفرمائي؟

جواب :ځماګرانه السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته بنځوته دوه بس وظائف دی اذکارچه اشغال په طوروی دهغوی دحال سره مناسب نده،هوکه دمعلم سره نزدی وی پروانه لری که ډیرزیات اصراردرغبت بیاموومی نودالله اسم به شپږزره ځله ځان ته کیناستوسره دویلوامردی وفرمائي،اوپه حالت کښ چه هرتغیررامینځته شی څومره زرچه کیدای شی اطلاع دی ورکوی،هغوی ته دی ځمادعاءاوسلام وروړسوی انالحق که بلاتاویل اوبلاغلبه دحال وویل شی یقینادکفرموجب ده شک نشته،اوکه په تاویل ئي ووائی چه اناالثابت الموجودک الموهوم کمایقول به السوفسطائیة یاانامظهرللحق کمایکون المصنوع مظهرالصانع کفربه

نه وی خوپه دی خاطرچه دکفرموهم ده لهذامعصیت اوسیئه بدعت به وی توبه اوددې کلماتونه ځان ساتل به واجب وی،اوکه دغلبی په حال کښ چه داختیاراوقصدعادم وی وائي چه نه به عاصی وی اونه کافر.مثل هذاظاهرده ددې زمانی دجهالوداحال نه چه دتصوف خرقهٔ اغوستی ده همداده چه په دې کلماتوسره دایمان متاع بربادیږی،هذاهم الله تعالیٰ،اوهرڅه چه شه شرع کښ نارواده دصوفیانوپه نزدهم خطاده صوفیه کرام دشرع دجادی نه نه خارجیږی اوهرڅوک چه بهرشوتصوف ئي له لاسه ورکړاوټول دغه شیان چه وویل شول ظاهراوباهردی کالشمس فی نصف النهار.والله اعلم (امدادج۴ص۱۴)

دقلب ربط معنی:

سوال :(۱۷۸)دربط بالقلب بالشیخ څه معنی؟

جواب :ددې حقیقت شیخ سره زیات محبت ده اوددې صورت دشیخ تصورده،کوم چه احیانادمحبت سبب ګرځی،اوددې فایده ددغه حقیقت دانواراوبرکاتواضافه ده اوددې فایده دصورت دخطرنودفع ده،خوپه حقیقت اوصورت دواړوکښ داشرط ده چه دشرعیه حدودونه علماًاوعملامتجاوزنه وی،کنه نومعصیت اوبدعت سره ظلمانی باطنی نسبت کیږی،فقط والله اعلم ۲ذیقعده سـ۱۳۲۰ھ(امدادج۴ص۱۴)

حقیقت جذبه:

سوال :(۱۷۹)دجذبی څه حقیقت دی؟

جواب :داکتساب اومجاهدی نه بغیرچه کوم باطنی احوال حاصلیږی هغی ته جذبه وائی او اجتبا، اومحبوبیت اومرادیت هم ویلی کیږی،فقط والله اعلم (امدادج۴ص۱۵)

دخفی اوجلی ذکرمعنی:

سوال :(۱۸۰)دجلی اوخفی ذکرکولوڅه طریقه ده؟

جواب :دبعضی په اصطلاح کښ قلبی ته خفی اولسانی ته جلی وائی،اودبعضی په اصطلاح کښ لسانی جهرته جلی اوغیرجلی ته خفی وائی،اوددواړوطریقی دسلوکوپه کتابونوکښ مذکورده مګردشیخ دتعین نه بغیرکومه لاره اختیارول نافع ندی دنسبت په حصول کښ،امدادج۴ص۱۵)

دشاذلیه په طریقه دجلی ذکرحکم:

سوال:(۱۸۱)په شاذلیه طریقه کې جلی ذکربه افراط سره خلکوته ودرول ورکوی جائزده اوکنه؟

جواب:ذکرپه دوقسمه ده ماثوراوغیرماثور.ماثورخوهغه ده چه کوم شارع ﷺ بالجهر یابالخفاء معین کړی لکه اذان.اقامت.دانتقالاتوتکبیرونه اوقراۃ فی الصلاۃ اوتشهداو تسبیحات وغیرهاددې حکم خواتفاقاداده چه په کوم ډول متعین شوی دی.په همغه ډول پکاردی.غیرماثوردوه نوع ده جهراوخفی خفی بالاتفاق جائزده په جهرکې دوه قولونه دی دبعضی علماؤپه نزدمشروع اودبعضی په نزدغیرمشروع دغیرمشروع ویونکودوه قوله دی دبعضی په نزدحرام اودبعضی په نزدمکروه دمشروع ویونکودری قولونه دی دبعضی په نزدجهراصل اوافضل ده.خفی رخصت اودبعضی په نزدخفی عزیمت اوافضل ده جهر رخصت.دبعضی په نزددواړه فی نفسه مساوی لکن دبعضی وجوهوپه سبب په بعضی مواقعوکې جهرافضل ده اودبعضی وجوهونه په بعضی مواقعوکې خفااولی ده دحرمت اوکراهت ویونکودلایل دادی.قال الله تعالی (ادعواربکم تضرعاًوخفیة الایة عن ابی موسی الاشعری قال کنامع رسول الله ﷺ فی سفرفجعل الناس یجهرون بالتکبیرفقال رسول الله یاایهاالناس اربعواعلی انفسکم انکم لاتدعون اصم ولاغائبامتفق علیه) په آیت اوحدیث کې دامرصیغه وارده اومطلق امردوجوب لپاره ده اودواجب ضدحرام یامکروه وی علی اختلاف اهل الاصول فی الدرالمختارفی بحث الجهربالتکبیر وعدمه یوم الفطرهکذاوجه الاول ان رفع الصوت بالذکربدعة فیقتصرعلی موردالشرع) داعبارت دحرمت مشعرده وایضافیه ویکره رفع الصوت بذکرای فی المسجد) داعبارت دکراهت مشعرده، دمجوزینودلایل دادی (قال الله تعالی ومن اظلم ممن منع مساجدالله ان یذکرفیهااسمه وسعی فی خرابها،الایت. ظاهره ده چه دذکرمنع.دذکرداطلاع نه ممکن نده اواطلاع بدون دجهرنه متصوره نده وعن عبدالله بن الزبیرقال کان رسول الله ﷺ اذاسلم من صلوته یقول بصوته الاعلی لااله الاالله وحده لاشریک له له الملک وله الحمدوهوعلی کل شئ قدیرالی اخرالحدیث رواه مسلم وعن ابی بن کعب قال کان رسول الله ﷺ فی الوترقال سبحان الملک القدوس رواه ابوداؤدوالنسائی وزادثلث مرات یطیل وفی روایة للنسائی عن عبدالرحمن ابن ابزی عن ابیه قال کان یقول اذاسلم سبحان الملک

القدوس ثلثاویرفع صوته بالثالثة مشکوة وعن ابن عباس ان رفع الصوت بالذکرحین ینصرف الناس من المکتوبة کان علی عهدالنبی ﷺ رواه البخاری ، په دغوحدیثونوسره مشروعیت دجهرواضح اولائح ده بیابناءعلی اختلاف الاصولین فی ان ادنیٰ مراتب فعل رسول الله ﷺ الاباحة اوالاستحباب) په دې کې مختلف شوی دی چه افضل کوم ده؟بعضی ثبوت عن الشارع داباحت لپاره دلیل راوړی ده،اوپه سبب دحدیث خیرالذکرالخفی.خفی ته ئی افضل ویلی دی.اوبعضونفس الثبوت عن الشارع دافضیلت داستحباب لپاره دلیل کړی ددغوعلماؤعبارات دادی قال المظهرهذا(ای حدیث رفع الصوت بسبحان الملک القدوس) یدل علی جوازالذکربرفع الصوت بل علی الأستحباب اذااجتنب الریاءاظهارالمدین وتعلیماللسامعین وایقاضالهم من رقدة الغفلة وایصالالبرکة الذکرالی مقدارمایبلغ الصوت الیه من الحیوان والشجروالحجروالمدروطلبالاقتداءالغیربالخیرویشهدله کل رطب ویابس سمع صوته وبعض الشمائخ یختاراخفاءالذکرلانه ابعدمن الریاءوهذامتعلق بالنیة ذکره مولاناعلی القاری وقال الشیخ المحدث الدهلوی فی الحدیث دلیل علی شرعیة الجهروهوثابت فی الشرع بلاشبهة لکن الخفی منه افضل فی غیرالماثورانتهی حاشیه مشکوٰة ص۱۰٤) ددې عبارت نه واضحه شوه چه دبعضی په نزدجهرافضل ده اودبعضوپه نزداخفاءاوباالتفصیل دلایل دقایلینودادی (قال الله تعالی ولاتجهر بصلوتک ولاتخافت بهاوابتغ بین ذلک سبیلاقیل معنی بصلوتک بدعائک،احمدی عن المدارک۳ وعن عقبة ابن عامرقال قال رسول الله صلعم الجاهربالقرآن کالجاهربالصدقة والمسربالقرآن کالمسر بالصدقه رواه الترمذی،وفی الحاشیة الشامیة اقول اضطرب کلام البزازیة فی ذلک (ای رفع لاصوت بالذکر) فتارة قال انه حرام وتارة قال انه جائز،وفی الفتاوی الخیریة من الکراهة ولااستحسان جاءفی الحدیث مااقتضی طلب الجهربه نحووان ذکرنی فی ملاء ذکرته فی ملاخیرمنهم رواه الشیخان وهناک احادیث اقضت طلب الاسراروالجمع بینهمابان ذلک یختلف باختلاف الاشخاص والاحوال کماجمع بذلک بین احادیث الجهروالاخفاءولایعارض ذلک حدیث خیرالذکرالخفی لانه حیث خیف الریاءوتاذی المصلین اوالنیام فان خلاممّاذکرفقال بعض اهل العلم ان الجهرافضل لانه اکثرعملاتتعدی فائدته الی السامعین ویوقظ قلب الذاکرفیجمع همه الی الفکرویصرف سمعه الیه ویطردالنوم ویزیدالنشاط اه ملخصاوتمام الکلام هناک فراجعه وفی

حاشیة الحموی عن الامام الشعرانی اجمع العلماء سلفا وخلفا علی استحباب ذکرالجماعة فی المساجدوغیرھاالاان یشوش جھرھم علی نائم اومصلی اوقاراخ انتھی) ودمانعینوددلایلوځواب داده چه داول آیت ځواب خودادہ چه خفیه داعلان واسرارپه مینځ کې مشترک ده لکه چه په منتھی الارب کې راغلی دی:(خفاه خفیاپټ ئي کړاوښکاره ئې کړاضداد ولغاتو څخه ده انتھی.نوآیت محتمل شو.واذاجاءالاحتمال بطل الاستدلال ولوسلمناچه خفیه داسرارپه معنی ده مګردادله ودتعارض په وجه جمعابینھماامرپه اباحت یااستحباب باندی حمل کول ضروری دی.په لمعات کې دحدیث ځواب داسی ورکول شوی المنع من الجھرللتیسیر والارفاق الاان یکون الجھر غیر مشروع انتھی)اودبعض قولونه په بعض باندی حجت نشی کیدلی،داداقوالوداختلاف خلاصه ده .والبسط فی المطولات،دراقم په ناقصه رای کې دمجوزینوقول صحیح اوپه هغوی کې دمفصلینو [1]- قول راجح معلومیږی.چه ټول آیتونه،احادیث اودعلماؤاقوال جمع کولی شیء ان خیرالاموراعدلھا ، نودجھر دمشروعیت دثبوت نه بعددکوم هیئت اوډول پورې مقیدنده بلکه دادله ؤداطلاق په وجه مطلق ده برابره خبره ده چه منفردوی اوکه مجتمع حلقه تړلوسره وی یاصف تړلوسره یاپه کوم بل صورت سره ودریدلو یاناسته کولوسره په هرطورسره جائزده عن البریره وابی سعیدقال قال رسول الله ﷺ لایقعدقوم یذکرون الاحفتھم الملائکة رواه مسلم وعن ابی ھریره انه قال قال رسول الله ﷺ یقول الله تعالی اناعندظن عبدی بی وانامعه اذاذکرنی فان ذکرنی فی نفسه ذکرته فی نفسی وان ذکرنی فیملاذکرته فی ملاخیرمنھم متفق علیه وعن انس قال قال رسول الله ﷺ لان اقعدمع قوم یذکرون الله من صلواة العصرالی ان تغرب الشمس احب الی من اعتق اربعة رواه ابوداؤدوعن انس قال قال رسول الله ﷺ اذا مررتم بریاض الجنة فارتعواقالواماریاض الجنة قال حلق الذکررواه الترمذی وقال الله تعالی یذکرون الله قیاماوقعوداوعلی جنوبھم الایة وفی التفسیرالاحمدی فی بحث الجھروالاخفاءوھذابحث مختلف فیه بین الانام فی زماننا ولاطائل تحته اذاالمقصودبکل الوصول الی الله بای طریق کان ، نوثابته شوه چه جهرذکرپه هرطورجائزده

[1] - مګردې کې داشرط ده چه کوم نائم اومصلی ته اذیت نه وی اوجهرمفرط نه وی اوکه کوم شیخ مفرط جهروکړلونوهغه علاوه شرط دعدم تاذی په کوم باندی یوشرط په هغه کې داهم ده چه دجهردومره افراط مقصوده قربت ونه ګڼل شی بلکه مبنی په مصالح خاصة معتبره معلومه عندالمشایخ وګڼل شی ۱۲ منه

هیڅوک دهیڅ طورنه مه منع کوی همداارجح واضح ده،بلکه که عدم مشروعیت ته هم ترجیح ورکولی شی دغه وخت هم عوام مه منع کوی چه دهمدی بهانی سره څه خیرکولوسره تیریږی لکه چه خپله مانعینوددې امرتصریح کړی ده قال فی الدرالمختاربعدالمنع من الجھروھذاللخواص واماالعوام فلایمنعون من تکبیرولاتنفل اصلانقله رغبتھم فی الخیرات بحر۱۲قوله فلایمنعون لاتحسن المقابلة الالوقال فلایکره فی حقھم وقدیقال ماذکره لازم عدم الکراھة وقوله اصلاای لاسراولاجھرافی التکبیر،شامی۱۲ھذاماعندی والله علیم بماعنده ۱۲-
۸شعبان سہ۱۳۰۴ھ (امدادج۴ص۴۲)

دجلی ذکرحد

سوال:(۱۸۲)دجلی ذکرحدڅه ده؟

جواب:دادنی حدخومتعین ده په اوله اصطلاح باندی خودلسان تحریک اوپه اصطلاح ثانی باندی اسماع دخپل نفس کماصرح به الفقهاء خوداکثرلپاره کوم حدنشته،دخپل نشاط پورې موقوف ده،خود هغه دجوازشرط داده چه کوم مصلی یاویده ته تشویش اوایذانه وی،کماصرح به الفقهاء.فقط والله اعلم ۲ذی القعده ۱۳۲۰ھ (امدادج۴ص۱۵)

دتعریس دشپی متعلق دمثنوی داشعارومتعلق بحث:

سوال:(۱۸۳)مولانارومی دجنګی پیردقصی په مینځ کې فرمائی:

مصطفی بی خویش شدزان خوبصورت — شد نمازش در شب تعریس فوت
در شب تعریس پیش آن عروس — یافت جان پاک ایشان دست بوس

بعضی شراحوددې تشریح په دې ترتیب کړی ده چه رسول الله ﷺ دحضرت بلال اذان دآوازنه (ځکه چه په ظاهره دغه وخت اړواذان نه ؤ) بی هوشه اودالهی تجلیاتوپه مشاهده کې مستغرق شوځکه چه دهغه آوازدحق ذات آوازاوالهی نفحه وه،لکه چه دتیروشواشعارونه مفهوم اومتصورکیږی اوپه ظاهره کې دشعرمعنی همداده،اوترکومه چه دحدیث څخه معلومیږی هغه همداده چه داوجه دهغوی دغفلت څخه نه وه بلکه فی الواقع خوب وه،ځکه چه دسرورکاینات دشریف خوب نه وړاندی بلال رضی الله عنه ته دبیدارکولو لپاره تنبیه کول اودلمانځه دفوت کیدونه وروسته فرمایل چه شیطان بلال په خوب اخته کړی اوداوادی

دشیطان وادی ده زرپورته شی وړاندی تللوسره لمونځ قضائی وکړی،دغه تیره شوی وجه اوظاهرمطلب دشعرسره بالکل منافی ده.ځکه چه په رښتیادهغوی حالت داستغراق ؤنودهغوی داعالی ارشاد(چه زمونږراویښول) چه صفاپه خوب باندی دلالت کوی څه معنی؟اودبلال هغه ځواب چه (یارسول الله په ماباندی هم همغه خوب غالب راغلی ؤکوم چه په تاسوغالب شوی ؤڅه مطلب؟غرض داچه دجمله الفاظودحدیث دارتباط اوتعلق نه هم معلومه شوه چه په رښتیابه هغوی باندی خوب غالب ؤهمداشان په هغوی باندی خواکثرأدالهی تجلیاتونزول اودحق ومشاهداتوصبوط پاتې ؤکله هم داسي نه دې شوی چه دهغه دلمانځه قضاءشوی ددغسی وخت څه خصوصیت ؤددینه علاوه.دلمانځه دحالت نه خوکوم وخت دقرب نشته.دکوم په باره کې چه الصلاة معراج المؤمنین ارشادده پکارده چه په دې کې زیات حالت داستغراق وې تردی چه محوذات دحق کولوسره رکوع اوسجودته هم اصلاخبرونه شی یعنی که دقیام په حالت کې استغراقی حالت ته عروج وشی نوپه قیام کې پاتې شی درکوع بالکل نوبت رانه شی.که درکوع په حالت کې دغه کیفیت عارض شی نودقعودپورې ونه رسول شی.علی هذاالقیاس.خوپه حضرت رسول الله باندی کله هم داسي موقع نده تیره شوی.قطع نظردهغوتولوچه څه معنی هم واخستل شی برابره خبره ده چه استغراقی حالت مرادواخلی یانومی کیفیت.نوبیادحضور ﷺ ددې ارشاد چه (تنام عینی ولاینام قلبی) څه معنی اگرکه په بعضی شروحوکې دبعضی اعتراضاتوځواب لیکل شوی ده مگردتشفی لایق نده.بلکه اضافه په دې انواع اواقسام داشتباهاتوپه زړه کې گرځی راگرځی.محترم المقام دحدیث شریف ظاهری اوباطنی ښه مطلب نه اودمولانا داشعارو دمدعانه مومطلع ؤفرمائي؟

جواب :اول څوکارونه دمقدماتوپه طورعرض کوم چه په مطلب کې آسانتیاوشی.اول کارچه کوم کارپه نص کې مسکوت عنه وی دهغه دعوه کول په کومی قرینی سره دنص مخالفت نده .البته دیوامرمثبت فی النص نفی اویادمنفی فی النص اثبات دادنص مخالفت ده.

دوم امر:- کومه واقعه چه دمختلفه وجوهواحتمال ولری اودهغووجه منقول نه وی په کوم دلیل ظنی سره دهغوتعین کولوکی څه مضایقه نشته . لکه چه مؤرخینوفلاسفه ؤپه ظن سره دهری واقعی علل اواسباب راویستی دی.

دریم امر:- داثرداتحادڅه دسبب اتحادضرورنه ده په همدی شان داتحادسبب سره اتحادسبب السبب ضروری ندی.

څلورم امر:- دکاملینولپاره دائمی استغراق نه وی،

پنځم امر:- دکوم څیزمحمودوالی دهغه دمقصودکیدلومقتضی نه دی،

شپږم امر:- په اشعاروکی دډیرالفاظ دشاعری رعایتونوهم وی.

اووم امر:- دکومی حاسی دتعطل څخه دهغه دمدرکانوادراک نه وی. دتمهیدددغو مقدماتونه بعداوریدل پکاردی چه مولانااول دبلال اذان دندای حق نه ناشی کیدل بیان کړی ده په دی شعرکی چه دزان دمی کادم الخ ددی نه بعدپه دوه شعرونوکی ئي ددی ندای حق اثربیان فرمائی چه حضورعلیه السلام دهغه داثرنه بیخوداومستغرق شو. اوپه استغراق کی لمونځ قضاشونودتعریس په شپه کی دهغه محبوب مطلق یعنی ذات حق مخامخ دحضور روح داستغراق په حیثیت حاضرؤاه دلته مولنااستغراق دصلوة دفوت لپاره سبب گرځولی ده . اوپه حدیث کی دهغه وجه نوم راغلی ده مگرپه دی خاطرچه ممکن ده چه دنوم نه بعددغه استغراق شوی وی لهذاڅه تعارض نشته، اوس داچه دخوب داوږدوالی څه وجه وه؟ نودبلال وغیره خوب دشیطان دراتلوسبب کیدلوڅخه دالازم نده چه دنبوی خوب هم همداوجه وی کیدلی شی چه هغه استغراق وی ځکه چه داتحاداثرسره اتحادسبب نه لازمیگی (ددریمی مقدمی په حکم) اوهرچندچه په حدیث کی داستغراق سببیت مذکورنده خودهغه نفی هم نشته، نوکه دهغه دسببیت دعوی وکولی شی نودحدیث مخالفت نده.(داولی مقدمی په حکم) اوپه دی خاطرچه دهغوی دپاک شان سره مناسب همداوجه ده لهذابه نوم ومحتمله وجوهوباندی دیته ترجیح ورکولوکی مضائقه نشته.(ددوهمی مقدمی په حکم) اومولنامحض داستغراق دنداداثرکیدل بیان کړی دی کوم چه په کومه درجه کی محمودده دهغه دفضل بیانول مقصودندی، ترڅوچه داشبهه وشی چه که په استغراق کی دافضیلت ده نولمونځ ولې فوت شو؟ ځکه چه محمویت دمقصودیت لپاره متلزم نده ، (دپنځمی مقدمی په حکم) اوپه دی خاطرچه استغراق دائمی نه دی . لهذادنوروحالاتوپه اعتبارسره شبهه نشی کیدلی ، (دڅلورمی مقدمی په حکم) اودعروس لفظ صرف لفظی رعایت ده نه بیان داشتقاق چه دلغت دمخالفت شبهه وشی.(دشپږمی مقدمی په حکم) اووخت دمبصراتوڅخه ده اونوم دعین څخه ده چه دنعاس په شان ده دبصرحاسه معطل اودالتفات قوت

مختل کیګی لهذادهغه ادراک ونه شو.(ذاوومی مقدمی په حکم) فقط (امدادج۴ص۱۵)

دمجازی عشق علاج:

سوال :(۱۸٤)قدوة السالکین زبدة العارفین، حضرت مولناصاحب دامت برکاتهم بعدسلام سنت اسلام داچه احقردخپل مرشدپه حیات ظاهری کې تقریباًدپنځوکلونوشاقه ریاضت کولوسره څه اندازه دزړه صفائی مي کړی ده.اوامیدؤوچه دحب الهی نقشه په زړه باندی منقش وګرځی مګردیوچاپه وینا:

تهیدستان قسمت راچه سودازرهبرکامل *** که خضرازآب حیوان تشنه می آردسکندررا

دمولاناعمروفاونه کړ،تولی جوړی شوی هلی ځلی ضائع شوی،نفس اوشیطان چه دانسان حقیقی دشمنان دی،دهغوکنترول ورک شو،دقافلی سالاروړاندی پریخودلو،قافله په ځنګل کې حیران پاتې شو،څه مودی پورې ذوق اوشوق ؤآخرپه هغه کې کمبودشروع شو،غرض داچه حالت نه ویل ښه پورې ورسیدلونه په ویلوسره کیده اونه پټیدوسره کارروانیدلو، دحاذق طبیب نه مرض پټول ګواکې چه خپل مرګ اسباب برابرول دی،په دې خاطرچه احقرمودی راهیسی دزړه میلان دعالی مقام په طرف ده لهذادتاسونه زیات څوک خپل معالج نه شی ګڼلی اودالله دذات نه امیدده چه ډیرزراصلاح اودرستی وشی،دمفصل حالاتودلیکلولپاره خویودفترپکارده مګرڅه ندازه مجملاًدحضورداطلاع لپاره تحریر کوم؟ شپږمیاشتی موده وشوه چه یوه ښځه چه ناسته ولاړه ئی ښه نده هرومروماطرف ته ئی رجوع وشوه اول خوئی په خپل نازاوکرشمنی سره ځمازړه مایل کړو،اوچه کله ئی په خپل ځان زه مین کړم نوخپل په خپله راښکلوسره کیناسته،نودهغی کینول ځمالپاره دقیامت راتلل شول دعشق بازی خوند،اودرداو فراق لذت،دهجرکیفیت دوصل دطلب پوره پوره ذائقه راغله.دحضرت شیخ ضاع هغه واقعه چه په منطق الطیرکې وه لوستلی ده هغه هوبه هوپه ماصادقیږی چه څه می نه کول ومی کړل مصرع: کیاکیانه کیاعشق میی کیاکیانه کریی ګی دروداووظائف خوڅه چه دلمانځه پورې پاتې شول،دهغی نوم وظیفه اونورې خبرې دژبی وردشوی اودهمدی له مخی دکتابومطالعه لازمی شوه:

عشق کیم کتب میاآیاهووبستان چهوړکر *** اب پړهاکرتاهون حسن وعشق قرآن چهوړکر

غرض داچه دغه جنون دغه وخت پوره شباب ده،دهغه دوصل په تدبیرکې یم خوکله کله په خیال کې راځی،افسوس څه حال شومصرع: بتون کوپوجتاهون اورپهرسیدهامسلمان هو) په همدې خیال کې وم چه نن می حضورته خط ولیکلو،اګرکه دډیرووړخوراهیسی می غوښتل چه تاسوته لیکل وکړم خووخت رانغلواوس دهغه وخت راغلو،اودالله تعالی دذات نه امیدده چه اوس اصلاح وشی لهذادعجزاوانکسارسره عرض ده چه دااحقردهلاکت دکندی نه رابهرکړی،لله ځمالپاره دعاوفرمائي،په تاسوځماحق ده تاسوماخپل غلام وګڼی اودعاء وکړی اودا امرهم دتوجه قابل ده چه ځماطبیعت بالکل بدل شی،اوپه خپل زوړحال شی ددینه وړاندی چه هغه ماکش کړی کنه ځمادطبیعت لپاره به قیامت وګرځی.ګستاخی معاف وفرمائی:ضروری امرؤدکوم په وجه چه تحریروکولی شوتول کارونه دلغویاتوڅخه دی اصل داصولوعشق دالله تعالی ده.الله تعالی دی خپل عشق اودخپل حبیب رسول مقبول الفت راعطاوفرمائي. آمین.

جواب :ځمامشفقه السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.اول په دې پوهیدل پکاردی چه دهمت نه بغیر آسانه اسانه کارهم نشی کیدلی.وګوری په ظاهری امراضوکې دعلاج لپاره ترخه اوناخوښه دواخوړل کیږی،ځکه چه صحت مطلوب وی.لهذاهمت کولوسره خوړل کیږی،اوپه باطنی مرضونوکې خوزیات ددې ضروری وی.کله چه داامرمعلوم شونواوس دهغه علاج واوره اوهمت کولوسره دالله په نامه هغه استعمال کړه ان شاءالله کامله شفاء به حاصله شی،ددې علاج دڅواجزاؤڅخه مرکب ده،اول:هغی مرداری سره بالکل تعلق ترک کړی.یعنی دهغی سره خبری کول،تلل،دهغی لیدل،مینه کول دهغی تګ راتګ حتی که بل سړی هم دهغی تذکره کوی بالکل دې منع کړی شی بلکه قصداًبی تکلفه په کومی بهانی سره هغه ښه بدویل دهغه سره دې خلاف اوخصومت وکولی شی،په دې ډول باندی چه هغی ته داسی نفرت پیداشی چه هغی ته په دې طرف میلان اوتوقع دارام کیدوپاتې نه شی.اوظاهراًدی دهغی نه دومره لری والی اختیارکولی شی چه کله په غلطی سره هم په هغی باندی سترګی ونه لګیږی غرض داچه دهغی نه کلی انقطاع وشی.دوهم:یووخت دخلوت مقررکولوسره تازه غسل کولوسره دی صفاجامواچولوسره خوشبوئی لګولوسره دی په تنهائی کې دی مخ په قبله اول دې دوه رکعته لمونځ دی دتوبی په نیت سره وکړی الله تعالی ته دی مخامخ ښه استغفاراوتوبه وکولی شی اوددغی بلانه دنجات ښښلودعاء اوالتجاء

دوکولی شی بیادی د(۵۰۰)نه واخله تر(۱۰۰۰)پورې دلااله الاالله ذکردی په دې شان وکولی شی چه په لااله سره دی تصوروکولی شی چه ماپه لااله سره ټول غیراله می دقلب نه بهرکړی دی اوپه الاالله سره خیال وکولی شی چه ماالهی محبت په زړه کې راټول کړی داذکربه دحزب سره وی.دریم:دکوم بزرگ سره چه زیات عقیدت وی هغه دی په خپل زړه کې تصوروکړی شی چه ناست ده،اوټول حرافات دی له قلب نه رابهربهرکولوسره وغورځوی.څلورم:دحدیثودکتاب ترجمه وی یاداسی کوم کتاب وی چه په هغه کې ذکردهغو نافرمانیووی چه دوزخ اوالهی غضب وربائدی وی دهغه کتاب مطالعه په کثرت سره وکولی شی.پنځم:یووخت معین کولوسره دی په خلوت کې دی داتصوروتړی چه زه دالله تعالی سره مخامخ دقیامت په میدان.کې دحساب لپاره ولاړیم اوالله تعالی فرمائي چه:ای بی حیاته نه شرمیدلی چه ځماپه پریخودوسره دی یوی مرداری طرفته دی میلان کولوځمونږپه تاباندی همداحق ؤ؟آیامونږته دهمدی لپاره پیداکړی وی؟ای بی شرمه!ځمادورکړل شوو څیزونو سترګی زړه ځماپه فرمانی کې تااستعمال کړی څه شرمیدی هم.ډیروخته پورې دې په دې مراقبه کې غرق اومشغول پاتې کیدل پکارده اوداماپورته لیکلو چه اګرکه نفس ته به تکلیف رسی خودغی نسخی ته همت کولوسره سرته رسول پکاردی الله تعالی شافی مطلق ده.فقط والسلام ۹شعبان ـ۱۳۲۱ھ(امدادج۴ص۱۷)

تفاضل دجهریاخفی اونوردلطائف اوعدم التفات دواړوته:

سوال :(۱۸۵)السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته اګرکه مونږبرابرذکرجاری کړی ده لکن دامعلوم نده چه حضور ﷺ جهری ذکرارشادفرمایلی ده اوکه خنګه؟اومونږتراوسه برابر څوذکرونه کووهمداحالت ده.خو آسمانی رنګی نورډیرزیات ظاهریږی اوحضورچه کوم دولس زره ارشادفرمایلی ؤهمغه برابروم اوپیرچه کومه توجه مریدته ورکوی که مریدلری ده دغه وخت هم دپیرتوجه وی اوکنه؟داسی خوتوجه دپیرکیدل ضروری نه ده.بلکه هغه توجه لکه خنګه چه دمریدحاضرپاتې کیدوکې همداسی په کوم سره چه دمریدپه قلب باندی حرارت پیداکیږی په داقسم توجه په دورکې مریدته هم ورکولی شی اوکنه؟

جواب :عزیزم! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته ذکرپه دواړوطریقوسره مفیدده.لکن جهربهتر معلومیږی.تاسوهم جهرکوی.مګردومره جهردی نه وی چه خلکوته تکلیف ورسی.دغه آسمانی نورو غیره داهل طریقت په نزددلطائفوانواردی،کوم چه په ذکرسره

منورکیږی.اګرکه مقصودنده مګردمحمود علامه ده ان شاءالله ورځ په ورځ به ښه ثمرات مرتب کیږی.تردی چه حقیقی مقصودپورې وصول میسریږی په خپل کارکې سکیږی.په دغوحالاتوکې غوراوفکرمه کوی چه داڅه څیزده څه خبره ده ټول قطع نظرکولوسره ذکرمقصودګڼل پکارده که فرصت وی نوشپږزره اسم ذات نورزیات کړی اودتوجه حقیقت اودهغی اقسام اوپه حاضراوغائب کې دهغی اثرکول دادزبانی بیانولوقابل نده په تحریرسره څه پوهی ته نه راځی.فقط۲۵شعبان ـ۱۳۲۱ھ(امدادج۴ص۲۰)

دناقص پیردصحبت علاج اوکامل ته رجوع:

سوال :(۱۸۶)دلته یوحافظ صاحب ده دنعلبندی کارکوی اودرویش خوښی اوذاکراوشاغل انسان ده پرون هغه بنده ته خپل څه حالات وویل اواصلاح غواړی،بنده عذروکړچه زه دمکتب ماشوم یم داصلاح اوعلاج سره څه علاقه اودحضورپته ئی وویله.هغه اصراروکړچه ته یوه عریضه ولیکه حال داده چه داصاحب یوپنجابی درویش خاموش صاحب په نامه سره په کوم وخت کې شوی ؤ.دطبیعت نهایت جنسی ده لکن دقرآن کریم دحفظ کولوشوق بی اندازی ؤ.درویش صاحب دعاءوکوله په کومی سره چه بالکل خلاف امیدپه اتیاکلنی کې قرآن شریف حفظ شو.دغه وخت هغه دهغه صحبت څوورځی اختیارکړبیعت خوونه شوخو څه ئي زده کړل دکله نه چه دهغه دغه حالت ؤوچه صرف دخپل سدرمق په اندازه دنعلبندی په کسب کې کمائی کوله اوچه کله به ئی هومره میلاویدل نونعل تړلونه به ئی هم انکارکولودهغه کونډه اولادهم مړه شول خوهغه بلکل پرواه ونه کړله نعل تړی اوجماعت نه قضاکیږی اوکه کوم اهل الله میلاوشی نودنعلبندی پرواه هم نه کوی قرآن شریف ډیرښه لولی.اوس څوورځی وشوی چه یوفقیردبجنوږراغلی ؤ.ظاهراًدشریعت پابندؤدډیرو خلکورجوع هغه طرفته وه څوکسانوهغه ته هم وویلی چه میلاوشه په اول کې هغه انکاروکړمګردخلکوپه اصرارسره لاړلو.فقیرصاحب هغه خپل ځان ته وبللودواړه زنګنونه ئی ولګول اووی ویل چه سترګی بندی کړه اوژبه دتالوپورې لګولوسره په نفس کې خیال کوه چه څه آوازمعلومیږی.هغه همداسی وکړل معلومه شوه چه لاندی باندی په دواړونفسونوکې الله الله رابهرکیږی فقیرصاحب وفرمایل چه په همدی شان په ورځ کې ذکرکوه هغه څوورځی وکړاوس وائی چه ځماپه سینه کې سوزش ده.اودومره وحشت می په زړه کې راغی چه په هیڅ کارکې می زړه نه لږی.حتی چه په لمانځه اوتلاوت کې هم زړه مضطرب کیږی.وائي چه

نزدی ده چه لمونځ پریږدم احقرچه څومره عذروکړمګرهغه وویل ضرورڅه راوښیه اوس محترمه څه علاج ارشادوفرمائي؟

جواب :دغه صاحب ته ووائي چه ګبراویګه مه،اوهغه ذکرچه اوس هم کوی نوهغه ته ووایه چه هغه بالکل پریږدی اودهغه په ځای دومره وخت دقرآن په تلاوت یادرودشریف کې صرف کړی اوتګ راتګ کې هم درودشریف لوله اودهرلمانځه نه بعداوپه رمضان شریف کې صرف دمغرب اوعشاءنه بعداودسحری خوړلوسره درودشریف دولس ځله په اوبوباندی دم اچولوسره وسکی اوپه خلوت کې په ناستی سهر په خپل زړه باندی دسپوږمی تصورکوی. اودتازه یادګرمواوبوسره چه کوم دمزاج سره موافق وی هره ورځ غسل کوی،اودری څلورورځی وروسته دخپلوحالاتونه بیااطلاع راکړی ان شاءالله بالکل سکون به راشی،اوپه اینده کې ددې خیال کوه چه دهرچاپه تعلیم خصوصادسیاحینوهیڅکله عمل مه کوی کوم محقق شخص خپل عروه وثقی وګرځوی.والسلام ۲۵شعبان سـ۱۳۲۱هرامدادج۴ص۲۰،

دحب عقلي په عشق باندی دفضیلت تحقیق:

سوال :(۱۸۷)یوه خبره دتپوس کولوقابل ده هغه داده چه په صراط مستقیم کې مولانا محمداسمعیل شهیدحب ایمانی یاعقلي ته په حب نفسانی یاعشق باندی ډیرڅه ترجیح ورکړی ده اودعشق لاره ئی یوحده پورې مذمومه ثابته کړی ده.حالانکه لویولویوصوفیانو کرامو،مولانای روم،جامی وغیره دعشق مدح سرائی کړی ده په اسبابوکې چه کومه رای تحقیقی دحضرت وی دهغی نه مومفصل مطلع وفرمائی؟

جواب :اول دامقدمات پوهیدل پکاردی اول:فضیلت په دوه شانه ده یوپه اعتباردذات شی دوهم دکوم خاص حالت په اعتبارسره اول ته ذاتیه فضیلت اودوهم ته اضافیه ویل مناسب دی،دوهم دولایت دکمالاتومستفادوی دکمالات نبوت نه لهذاکوم کمال دولایت څومره دکمال نبوت سره به مشابه وی دوهم کمال نه به چه په مشابهت کې کم ده افضل وی،دریم:عشق دمحبت یوه خاصه درجه ده په کوم کې چه هیجان اوغلیان وی،ددغو مقدماتونه بعدپوهیدل پکاردی چه په حضرات انبیاؤعلیهم السلام کې کوم صفت دالهی محبت وی په هغوکې نفسانی هیجان نه وی،لهذابالیقین دمحبت همداقسم به فی نفسه افضل وی مګردکوم خاص استعداداوصلاحیت په اعتبارسره دباطن په تربیت کې دبلی

نوعی انفع اواوفق کیدل ممکن دی.لکه چه غوبنه فی نفسه افضل الاغذیه ده لکن دکوم خاص طبیعت په اعتبارسره دوربشواوبوته اصلح ویلی کیږی،نومولاناشهیدرحمه الله دفضیلت ذاتیه په مرتبه کې حب ایمانی ته ترجیح ورکوی،اوبعضی مغلوبیت دآثاروسره حب نفسانی ته مضرویلی دی اونورصوفیه حضرات رحمهم الله داضافیه فضیلت په مرتبه کې دعشق مدح کوی،ځکه چه داسی مضامین داکثراهل مطلق کمال محبت شی،کوم چه ایمانی محبت ته هم شامل ده،اومقصودمذمت کول شی دهغه شخص چه په هغه کې دغه کمال نشته ده لکه چه په حدیث کې دی لایومن احدکم حتی اکون احب الیه (الحدیث) نوپه دواړوتوجیهه ګانوباندی دمولانااوصوفیه ؤپه کلام کې تعارض نشته ده،والله اعلم. ۱۷شوال سـ۱۳۲۱ه (امدادج۴ص۲۱)

خط هدایت نمط نزدعزیزیکه ازهجوم وساوس وخطرات عاجزومغلوب آمده قصد خودکشی کرده بود

علماًاوعملاًدقبض علاج:

سوال :(۱۸۸)داشرف علی عفی عنه لخوادمومن کامل مجاهدالنفس بارک الله تعالی فی ایمانکم په خدمت کې السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته؛څوورځی شوی چه ستاسوخط راغلی حالات معلوم شول ماشاءالله ستاسوایمان بالکل کامل ده،په هغه کې په کوم شان نقصان اوخلل نشته،کوم حالت چه تاسولیکلی ده همداحالت دستاسودکمال ایمان دلیل ده مګرپه دې خاطرچه اوس ستاسوعلم کم دی په همدی وجهی سره دتشویش اوقلق هجوم شوی ده.کنه نوستاسوحالت دلوئ خوشحالی قابل ده،دغه دوسوسی حالت هغه یوه وسوسه وی اوکه زړوی هیڅ تاسوته په اول کې نه راتللو،هیڅ داسی سالک اوواصل الی الله نشته دی.کوم ته چه په لاره کې داګګلیچی رانه شی،نوپه هغوکې چه کوم خپله عارف یاکوم عارف سره تعلق، محبت اواعتقادساتونکی وی دهغه په نظرکې خودلاشیئ محض معلومیږی،اوکوم چه واقف نه دی هغوی له بیخ نه غرګرځولوسره په ډول ډول پریشانیوکی مبتلاکیږي ، ای عزیزه ،دصحابۀ کرامورضی الله عنهم نه دکوم عالم یادکوم عارف رتبه اوچته نده هغوی پوری داقیصه رامینځته شوی چه په انواع، انواع وساوسوکی ګیرشول اووساوس هم داسی چه هغه په ژبه باندی راوړل سوزیدوسره دسکر ودګرځیدونه ډیرډیراوډیرسخت اوډیرګران اوډیربدپوهیدلو، آخرهغوی دحضور ﷺ په وړاندی دهغه

ذکروکړلو حضور ﷺ وفرمایلو: ذاک صریح الایمان یعنی داخوپرانستی نښه دایمان ده په دوووجوهو سره اولی ددی لپاره چه غل هلته ځی چه هلته متاع پیداویږی،نوکه دایمان متاع ددغه سړی په زړه کی نه وای نوشیطان به هیڅکله دهغه پسی نه لویدلوهمداوجه ده چه،اکثرخلکوته وسوس راسپینیږی اوکوم چه شرراوفساق اونجاردی هغوی ته کله کله دهغه اتفاق هم نه وی ځکه چه شیطان دهغوی سره چه کله گناه کوی نوهغه ته څه ضرورت چه هغه په داسی کارکی اخته کړی په کوم کی چه کوم قسم گناه هم نشته. صرف رنځ،رنځ ده،بل ددی لپاره دمومن علامه ده چه کله مومن هغه بده وگنی نوکه ددغه سړی په ایمان کی خلل وی نودغه کفریه خیالات به حق گڼلی اوهغه به ئی دزړه نه قبول کړی وه اوپه هغه به مطمئن وای.اوپه هغوکی به ددی قلب به انشراح ؤکراهت به نه ؤ.لکه چه ټول کفاروته وروښودل شی.کله چه دغه شیخ هغه مکروه وگڼی نودهغه اضدادحق گڼی اوهمدایمان دیؤغرض داچه ددغووجوهونه دغه دایمان علامت ده.هیڅکله کفرنه ده.بلکه گناه اومعصیت هم نده ځکه چه گناه هغه مذموم فعل ده چه په خپل اختیارئي کړی وی.اوپه دې خاطرچه په وساوسوباندی واک نشته نوهغه گناه نه شی کیدلی.چه هرکله گناه نه ده نوبیابه هغه باندی پریشانه کیدل بیځایه دی.داخودوسوسی دبدیاښه والی تحقیق ده.پاتې شوددې علاج نودټولوعلاجونونه بهترعلاج کوم ته چه اکسیراعظم ویل پکارده داده چه دهغه هیڅ علاج ونه کولی شی بلکه دجرات اوزړورتیاسره اوعزم اویقین سره دی داوگڼی اوپه زړه کې دی داخیال وکړی چه کله هغه عندالله گناه نه ده اوشرعاکوم مرض نده بیاڅه اندوه.بلکه هرکله چه دامعلومه شوه چه دادایمان دلیل ده نوپه هغه باندی بالعکس خوشحالیدل پکاردی.نوکله چه داسړی خوشحاله شونوشیطان هغه وسوسه خاص ددې لپاره القاءکړی وه چه داسړی خفه وی کله چه هغه وگوری چه داسړی خوخوشحالیږی اودهغه خوشحالیدل دده نه خوښیږی نوهغه وسوسه اچول پریږدی.اوپه ډیرآسانی دغه شخص ته به دهغه څخه نجات وشی اوکه نجات هم ونه شی نوبیادی هم پروانه کوی.ځکه چه هرکله دامعصیت نه ده نوهغه نه څه ضرورت دنجات ده.اولکه څنگه چی په بی پروائی.دلیری اوبی توجهی سره داقطع کیږی همداشان که دهغه نه ډاروکړی اودهغه په غم کې ولویږی اوداذکراوفکروساتی اوسوچ وکړی نوهغه ورځ په ورځ لوړیږی.اگرکه دهغه دلوړیدلوسره خوگناه نه وی.مگرهرومرو یو واهیات دپریشانی خووی.نوعمده علاج داده اودهری وسوسی

بالتفصیل ځواب کې سوچ کول یادچانه پوښتل داطریقه تاوانی ده،په دې کې که نوری تسلی کیږی دوه څلورورځی وروسته بیاپه دې ځواب کې څه حدشه راځی.بیاوسوس لری کول وی اوپه نفس کې ډیرخوښ یوتودمیدان دمناظبی رامینځته کیږی.لهذادغه طریقه هیڅکله نه اختیارول پکاردی.بلکه ددې سوچ دتصورپه ځای دالله دذکرشغل وساتی،چه هغه دوسوسی قاطع هم ده لکه چه په حدیث کې راغلی دی.اوپه دې سره په قلب کې هم قوت پیداکیږی.په کوم سره چه هغه داسی خرافاتونه نه متاثرکیږی.نودټول تقریرخلاصه دری کارونه دی (۱)دداسی وسوسوهیڅ پروامه کوی اونه دهغوددفع کولوسوچ کوی.(۲) دهغودځواب سوچ مه کوی اونه دچانه دوجه پوښتنه کوی.قرآن اوسنت بلادلیل حق وگڼی.اوددې خلاف ته اعتقاداًباطل ووائی.اگرکه دکومی خبری وجه په پوهه کې رانه شی.اگرکه په زړه کې دهغه خطره راشی (۳)دهغه طرف نه اعراض کولوسره دالله په ذکرکې متوجه پاتې شه.درودشریف وی که استغفاریاڅه نورپه دې کې خیال لگیدلی ساتی ان شاءالله ستاسی قلب به په یوه منټ کې پوره تسکین اوراحت ترلاسه کړی اوبیابه کله هم په ټول عمرکې هم تشویش نه وی.که دکومی بلی خبری پوښتل وی بی تکلفه ئي ظاهرکړی والسلام.دبهون دتهانی څخه ۱جمادی الاول سـ۱۳۲۱ھ(امدادج۴ص۲۲)

دشریعت،طریقت،معرفت اوحقیقت تفسیر:

سوال:(۱۸۹)په یوه لنډمضمون کې شریعت.طریقت.اومعرفت اوحقیقت اودهغوی باهمی تعلق لیکلوسره مرحمت وفرمائی؟

جواب:شریعت دمجموعه تکلیفیه احکامونوم ده.په دې کې ظاهری اوباطنی عملونه ټول راغلل. اودمتقدمینوپه اصطلاح کې دفقه لفظ دهغه مرادف گڼل کیدلو.لکه چه دامام ابوحنیفه نه دفقهی داتعریف منقول ده:معرفة النفس مالهاوماعلیها.بیادمتاخرینوپه اصطلاح کې دشریعت اعمال ظاهره پورې متعلق جزءنوم فقه شو.اوباطنه اعمالومتعلق دوهم جزءنوم تصوف شوددغوباطنی اعمالوطریقی ته طریقت وائی.بیاددغوباطنی اعمالوپه درستی سره په قلب کې چه کومه ځلاوصفاپیداکیږی په دې سره په قلب باندی ځینی حقایق کونیه مربوطه به اعیان اواعراض خصوصاًبیهٔ اوحسینه اعمال اوالهیه صفا اوفعلیه حقائق خصوصاًپه معامله فیمابین الله وبین العبدمنکشف کیږی دغومکشوفاتو

حقیقت ته حقیقت وائی، اودغه انکشاف ته معرفت اودغه صاحب انکشاف شخص ته محقق اوعارف وائی نوداټول کارونه دشریعت متعلق دی، اوپه عواموکې چه داشایع شوی ده چه شریعت صرف جزء متعلق به احکام ظاهره ته ویل کیږی دااصطلاح دکوم اهل علم څخه منقول نده اودعواموپه اعتبارسره ددې منشاهم صحیح نده چه هغه اعتقادتنافی ده په ظاهراوباطن کې. والله اعلم ۱۷ جمادی الاولی سـ۱۳۲۲ھ (امداد ج۴ص۲۴)

یوخط اودهغه ځواب

سوال :(۱۹۰)ځمامرشداومولانا السلام علیکم، په ماباندی اوس یوه ډیره لویه حادثه تیره شوه چه دهغې دګران بارتحمل کونکی ځماقلب نشی کیدلی، ځمادزړه ټوټه ځوی د۱۹ کلنی په عمرچه په خپل ذاتی لیاقت سره میټرک هم پاس کړی وه اوس دهغه دثمری اومیوی وخت راغلی ؤویوه برخه دهیضی په مرض مبتلاکیدلوسره دعدم ملک په لارروان شو، ځکه چه هغه ځمایوه هلک ؤو، په دنیاکې ځماقصه خلاصه شوه. اناللہ واناالیه راجعون :ع

زمین چمن گل کهلاتی هیکیاکیا   بدلتاهیرنگ آسمان کیسیکیسی

تاسوللہ ځمالپاره دصبردعاوفرمائي، کنه نوماته دهوامحشت لازم ده، یابه دځه لوستلو وائی؟

جواب :داخلاقواوالطافومجمع دام لطفهم! السلام علیکم ورحمة الله !دصاحبزاده په انتقال سره رنځ وشوالله تعالی دې دهغه مغفرت وفرمایی!اوتاسوته دی صبرجمیل درکړی تاسوکیمیای سعادت یادهغه ترجمه اکسیرهدایت دصبرباب راړولوسره په تکرارسره مطالعه وکړی اولاحول په ناسته پاسته کې په کثرت سره لولی، اوپه احیاءکې په کوم سره زیات عقیدت وی ددې دصورت ډیرخیال ساتی ان شاءالله سکون به وشی، ځه هم دخیردعاءکوم په دې خاطرچه دتاسوځماسره دې تعلق ده په کوم سره چه په خیرخواهی کې دتکلف اجازت نشته لهذاداهم لیکل ضروری شول، چه ددې انتقال نه زیات ددې خبری رنځ ده چه تاسوپه وجه دتاسف کې دطبعی اقتضانه تجاوزکولوسره ددې عقلی وجهی دهغه داولیکی، چه میټرک ئی پاس کړی ؤاواوس زمانه دهغه دګټواومیووراغلی وه، په دنیاکې اوس ځماقصه ختمه شوه اه نومعلومه شوه چه دزیات رنځ په وجه سره ددنیادحظوظوفوت کیدل دی، نوګواکی لوی مقصوددنیاده دطالب حق په ژبی اوقلم سره داسی کلماتورایستل داسی دی لکه چه دموحدپه ژبی سره دشرک کلمات رابهرشی ددې مصیبت څخه زیات مصیبت داده چه زړه داسی څنګه ده دکوم چه داآرزوګانی دی دهغه اصلاح ضروری ده ۱۷ جمادی الاول ۱۳۲۲ھ (امدادج۴ص۲۵)

ددری واړوالفاظوعلم الیقین، عین الیقین اوحق الیقین شرح:

سوال :(۱۹۱)یقین اعتقادجازم مطابق للواقع ته وائي، که دادراک صرف همدامرتبه ده نومسلم الیقین ده اوکه ددې سره سره دحال غلبه هم وشی، لکن په دې غلبه کې دمدرک په غیرمدرک سره غلبه نه وی نوعین الیقین اوکه داسی غلبه ده چه دغیرمدرک سره غیبت هم شته، نوحق الیقین همداموضوع دفن په کتابونوکې په مختلفوعنوانونوسره لیکل شوی. والله اعلم ۲۹ جمادی الاول ۱۳۲۲ (امدادج۴ص۲۲)

مثنوی کورکورانه شعرحل الخ:

سوال :(۱۹۲)

کورکورانه مرددرکربلا   تانیفتی چون حسین اندربلا

په دې کې ټوله منشاداشکال دتالفظ ده موجهینوعموماً هغه دعربی د(کی) په معنی چه دتعلیل لپاره راځی اوتاچه داردو(کی) ده محمول کړی ده اواحقرهغه دغایت لپاره چه دحتی معنی (په عربی) اوتر څوپورې (اردوکې) محمول کوی. اوس معنی صفاده: یعنی ترڅوپورې چه دحضرت امام عالی مقام حسین ﷺ په شان مجاهده، بلاء، صبراوتحمل دجفاکې واقع نه شی اونفس دریاضت عادت جوړونکی ونه ګرځوی، دغه وخته پورې دکربلادعشق دمقام کې دناعاقبت اندیشی سره قدم مه اوچتوه، البته په کوم شان چه حضرت امام ﷺ اول خپل همت قوی کړی ؤاودټولوجلاګانودتحمل کولولپاره مستعدؤاوپه همدغه وخت ئي دکربلامیدان ته تشریف وړی ؤپه همدی شان که ته هم اول په ریاضاتواومجاهداتوسره په نفس کې فوت پیداکړی دغه وخت دعشق لاری ته راتګ مبارک شه ددې حاصل دوصول الی الله په لاروکې دعشق دلاری داختیارولودشرائطوبیانول دی اوڅوک چه په دې شرطونوقادرنه وی، دهغه لپاره بله لاره دابراروپه عافیت سره موجوده ده حضرت شیخ شیرازی همداپه بل عنوان سره ذکرکړی ده :ع

اګرمردعشقی ګم خویش ګیر   دګرنه ره عافیت پیش ګیر

۲۹ جمادی الاولی ۱۳۲۲ھ (امدادج۴ص۲۲)

دجامی دبعض اشعاروحل:

سوال :(۱۹۳)قال العارف الجامی فی وصف یوسف علی نبیناو ﷺ

مقدس نوری از قیدچه وچون سرا: جلباب چون آورد بیرون
چوآن بیچون درین چون کرده آرام بی رو پوش کرده یو سفش نام

(دمفرداتوحل) داچه ترجمه ماهوچه وضع شوی لپاره دسوال له جنس یامرکب نوع اوکله کلا مستعمل وی دمطلق حقیقت دسوال لپاره برابره خبره ده چه مرکب یاجزءدمرکب وی یابسیط مجردوی یاغیرمجرددچون ترجمه کیف ده چه دعرض دتسعه مقولاتوڅخه یوه مقوله ده چه دممکن یوقسم ده اوکله کله مستعمل وی په مطلق حادث صفت کې.یاقدیم ممکن وی.یاواجب ولوجوب الذات جلباب.چون په اضافت سره مرادقیوددمشارکت وصف سترقیدلپاره جلباب وویل آرام،تجلی اونزول دمقصودچه منتهادارادی به وی مجازاًاوآرام ئي ویلی چه آرام دسکونپه معنی منتهادحیه اوارادیه حرکت ده.روپوش حجاب مقدمات اولی مقدمه حق تعالی لپاره.بیچون اوماهیت اوکیفیت سره دمطلق ویلودوه محله دی،که چون ته دکیف دمقولی سره خاص وویل شی اوماهیت ته جنس اونوع مرکب سره دغه وخت دې سره مطلق اومقدس کیدل ظاهرده ځکه چه مقوله دممکن دقسم څخه ده اومقسم په حق تعالی باندی صادق نه ده نوقسم هم صادق نده کنه نوصدق دقسم بغیردمقسم به الزم شی اودامحال ده.اوپه جنس اونوع دواړوکې ترکیب لازمیږی اوهغه دحدوث لپاره مستلزم ده اودباری تعالی حدوث محال ده.نولامحاله باری تعالی ددې کیف اوماهیت څخه منزه دی. اوکه دچون نه مرادمطلق صفت واخستل شی او دچه نه مطلق حقیقت مرادشی نودغه وخت په دې حکم کې دمجازاستعمال ده چه عام ویلوسره خاص ئی مرادکړو.یعنی دحقیقت دصفاتونه مراددممکن صفات اوحقیقت ده،نوددې معنی په اعتبارسره هم تنزیه ظاهره ده کنه نوخپله ظاهره ده چه دالله تعالی لپاره حقیقت اوصفت دواړه ثابت دی

دوهمه مقدمه:-تجلی اونزول په لغوی معنی باندیّ محمول نده.اصطلاحیه الفاظ دی مطلق ظهورته ویل کیږی.مثلاًمکتوبه حروفوته کتلوسره دکاتب وجودپه استدلال سره ظاهریږی.چه مصنوع دصانع نه بغیرنه پیداکیږی نوهرومروصانع موجودده ددې معنی په اعتبارسره حق تعالی په ټولوموجوداتوکې متجلی ده،چه دهغوڅخه دهغه په وجوداوکمال صفات باندی دلالت وی،دومره فرق ده چه داظهوراوتجلی داهل ظاهرپه نزدعقلی ده،اوداهل باطن په نزدذوقی ده اودهمدې ذوقی تجلی په اعتبارسره کله کله تخصیص کولی شی دعارفینودقلوبوسره چه په هغوباندی تجلی وی،یعنی دحق تعالی ظهورپه

اشیاؤکې دهغوی په قلوبوباندی په خاصه وجه یعنی ذوقاًمنکشف کیږی.

دریمه مقدمه:-دتجلی محال یعنی اشیاؤته په اصطلاح کې مظاهراوحجب هم وائی،مظاهرخوپه دې اعتبارسره چه که داواسطه نه وی نوانکشاف دوجودواجب عندالمکلف کوم صورت نه ؤ،نواشیاء دظهورآله وګرځیدل،اوحجب په دې اعتبارسره چه اکثراهل غفلت دغه وسالطوته وګوری، اودهغونه دصانع په وجودباندی استدلال نه کوی،نوددغووسایطوپه طرف داسی التفات مانع شو،التفات الی الصانع څخه په دې اعتبارسره دغه شان اله داختفاءوشو.نوصدق دمفهومین متضادین په اعتبارین مختلفین سره داشکال موجب پاتې نشو

څلورمه مقدمه:-کله کومه نکته دشاعری یاتحقیقی په وجهی سره مطلق اثرته اګرکه مقصود نه وی غایت یعنی اثرمقصودمتوقف کوی.

پنځمه مقدمه:-په دې خاطرچه انسان په نسبت سره نورومخلوقاتوته دغرایبواوعجائبوزیات جامع دی،دهغه دلالت هم په کمال صفات الهي باندی به زیات وی لهذاانسان ته مظهراتم اومنتهاتجلیات وغیره وائی.

شپږمه مقدمه:-صوفیان وائی چه دحق تعالی ټول ظهورددذات اوصفات دهغه دجمال صفت دی،یعنی جمال دظهورمقتضی وی اوذات اوصفات ټول جمیل دی.لهذادظهورمقتضیان دی اودااقتضاء د اضطرارپه معنی نده بلکه دحکمت دحق اداء ده.

اوومه مقدمه:-په مخلوقاتوکې اجمل انسان ده لقوله تعالی(لقدخلقناالانسان فی احسن تقویم،الایة ولقوله تعالی وصورکم فاحسن صورکم (الایة)اوپه انسانانوکې دظاهری جمال په اعتبارسره اجمل حضرت یوسف ﷺ ده لقوله علیه السلام وقداعطی شطرالحسن (الحدیث)

دشرح تقریر

کله چه دغه ټول اموروپه ذهن کې کیناستل اوس داشعارومطلب ظاهرده دیوسف علیه السلام دحسن بیان ده چه داسی پوه شه چه دحق نورکوم چه بالمعینین المذکورین فی المقدمه الاولی دماهیت اوکیفیت دقیدنه منزه دی،هغه قیدچون یعنی دمخلوق نه حجاب یاپه بل عنوان سره دمخلوق مظهرسره کماذکرکلاهمافی المقدمة الثالثه ظاهره شوه اوپه دغودووعنوانونوکې په اول شعرکې په آوردبیرون کې دمظهریت دعنوان په طرف اوپه دوهم شعرکې دروپوش په لفظ کې دحجاب عنوان په طرف اشاره ده.اوکله چه دغه مطلق په دغه

مقیدبالمعنی المذکورفی المقدمة الثانیه کې نزول وفرمایه کوم ته چه یاپه اعتباردمطلق نزول مقصودپه آرام سره تعبیرکولی شی یاخاص دمنتهای نزول په اعتبارسره آرام ویل شوی دی.ځکه چه دلته مظهرخاص انسان دی کمافی المقدمة الخامسة،نوددغه مقیدنوم دروپوشی لپاره یوسف کیښودل شواواګرکه ددې روپوشی مقصودکیدلودعوی نشی کیدلی.لکن په دې خاطرچه په دې نزول باندی دامرتب شونومجازادیته دلفظ سره غایت وګرځولی شوکمافی المقدمة الرابعه.اودلته شایددانکته وي چه په دې روپوشی سره دخلکوابتلاءمنظوره وه چه وګوری څوک دیوسف دتماشاپه مجوه کیدوسره حقیقی جمیل هیروی اوڅوک هغه ته په کتلوسره دحال په ژبه وائی:ع:

حسن خوش ازروئیخوبان آشکاراکردهٔ پس بچشم عاشقان خودراتماشاکردهٔ

ع چه باشدآن نګارخودکه بندداین نګاررها

اواګرکه دغه تجلی اودغه احتجاب په هرمخلوق کې حاصل ده لکن ددې په خاطرچه یوسف علیه السلام دجمال په صفت کې دنورمخلوق نه اکمل دی کماذکرفی المقدمه السابعه نوهغوی خاص دې صفت کې زیات دتجلی ځای شوکوم چه دسادسه مقدمی دظهوراوتکوین اصل منشاده لهذاددغه خاص احتجاب اوتسلی سره په خاص اعتبارسره به هغوی ته ترجیح وی لهذاپه دې شعرکې تخصیص شوی ده والله اعلم (۴جمادی الاخری سـ۱۳۲۲ھ امدادج۴ص۲۲)

دنفس حقیقت

سوال :(۱۹٤)نفس څه څیزده که دلمة الشرنوم ده نوپه بعضی وختونوکې مسلمان طبعاًعبادت خواهش کوی، خصوصاً کله چه په هغه کې حق سبحانه څه لذت مرحمت وفرمائی په دغه وخت کی دنفس هوااولمة الخیرپه رضاباری عزاسمه کی بغیرددی نه چه اسلامی دین عزا،شریعت ممیزوګرځوی بله کومه لاره دافتراق هم شته اوکنه؟په ظاهره خوچه په زړه دګناه کوم لذت پیداکیږی اودهغی خواهش کوی،همغه په عبادت کې لذت پیداکوی اودهغه خواهش کوی،یوازی داپوهه اخستل چه اول لمة الشرمن الشیطان ده اودوهمه لمة الخیرمن الملک ده،زړه ته تسکین نه شی ورکولی،اوکه وی هم نودهرشخص لپاره په نهی النفس عن الهوی باندی دعمل کولولپاره دپوره علم دین ضرورت ده،لږعلم کافي نه ده،په دې صورت کې تکمیل دعلم زایدله ضرورت نه کوم چه په فرض کفایه کې

شمیرل کیږی فرض عین اودضرورت په حدکې داخلیږی،همداشان دصوفیانو کرامو دمباحاتوترک کول دمحرماتوپه اندیښنی سره په همدی بناءدی چه دنفس هواده،اوترکومه چه وی دنفس مخالفت پکارده په همد بناءدهیری په وخت خوراک اودضرورت په وخت مجامعت به هم دنفس هواوی،بیادعادت موافق یالذت دحاصلولوپه غرض دعبآدت په وخت کې په طاعت کې مشغولیدل ولی دنفس هوانه شوه البته هغه بحکم الطبع ده اودابحکم الشرع ده،خودعادت په درجه کې همداعبادت بحکم الطبع کې داخل ده اودسبب دعبادت،اوقوام بدن اوتصحیح دخیال اوازاله دمادهٔ فاسده په نیت سره اکل اوجماع هم بحکم الشرع ده،بیاامتیازمشکل شو،غرض داچه اګرکه څه اقناعیت کیږی خوالزام، اسکات بلکه اطمینان نشته؟

جواب :دانسان دنفس دننه یوقوت ده په کوم سره چه دکوم څیزخواهش کوی هغه خواهش دخیروی اوکه دشر، که اکثراًدشرخواهش وکړی اونادم هم نه وی دیته اماره ویل کیږی یعنی ددغه مفهوم سره منافی نه ده ځکه چه کثیرالامرته دائم الامرکیدل لازم ندی.اوکه نادم هم کیږی نولوامه ورته ویل کیږی،اوکه اکثرادخیرخواهش وکړی دغه وخت بیامطمنه ورته ویل کیږی په معنی دساکن الی الخیراګرکه کله کله په هغه کې دشربلاعمل خواهش هم پیداشی، ځکه چه محض انجذاب په معنی دمیلان دسکون سره منافی نه ده.لکه چه اجسام ثقیله سره دوجوددمیلان الی المرکزساکن هم کتل کیږی البته ددې خواهش په مقتضاباندی عمل کول چه حرکت من المقرده داالبته دسکون سره منافی نه ده نودغه صورت کې به مطمنه نه پاتې کیږی،غرض داچه دواړه خواهشات دخیرهم اودشرهم دنفس متعلق دی،البته دهرخواهش اسباب جداجدادی،بعضی خولیدل کیږی لکه نصیحت اونیکِ صحبت دخیر دخواهش لپاره اواغواءاوبدصحبت دشرخواهش لپاره،اوبعض اسباب نه لیدل کیږی لکه القاءالشیطان اوایعادبالخیراوایعادبالشرسره تعبیرفرمایلی ده اودزبرګانو دمباحاتو پریښودل په دې بناء باندی نه دې چه دمباحاتوخواهش نفسانی هواده،بلکه په دې بناءدی چه هغه مفضی الی الهوی ونه ګرځی،په دې تقریرکې په تامل کولوسره امیددمچه ټول شبهات زایل شی ځکه چه په دې کې داشتباه دمنشاارتفاع شوی ده اوکه اوس هم کومه شبهه پاتې وی نودهغه تقریربه مکررپه واضح ډول کولی شی.۲جمادی الاخری سـ۱۳۲۲ھ (امدادج۴ص۲۹)

دمجازی محبوب درضاء په قصدباندی علامه:

سوال :(۱۹۵)حضرت مخدومی ومعظمی جناب مولنامولوی اشرف علی صاحب السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته ؛ دلیکلوباعث داچه زه په یوی بلاءکې مبتلایم.دیوه دوست خفګان اونارضائیت زه تباه کړی یم لله ځمالاس نیوی وفرمائی.دخاصی توجه سره دعاوفرمائي چه هغه ځماځخه راضی شی په دې باره کې که کومه وظیفه اوجرب عمل مرحمت شی نوعین بنده نوازی به وی.ځماتعلق دهغه سره اضطراری ده اختیاری نه ده،هلته دفسق اوفجورګمان نشته.محض ځمادوخت تیرولولپاره واسطه اوذریعه ده که همداحال وي نوالله ته معلومه ده چه ځمابه څه حال وی اوځماپه حال نظروفرمائی اوزرمی په خواب سره سرفرازوفرمائي نوروالسلام؟

جواب :عنایت وفرمائي السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته؛ددې په خاطرچه ستاتعلق دپیردورورکیدو دی لهذاګستاخانه مګرخیرخواهانه عرض ده:

عشقهائی کزپی رنګی بود — عشق نبود عاقبت ننګی بود
عشق بامرده نباشد بائیدار — عشق را باحی و باقیوم دار
غرق عشق شوکه غرق است اندرین — عشقهائی اولین و آخرین
عشق آن بګزین که جمله انبیاء — یا فتند از عشق او کارد کیا

دحق طلب اوغیرباندی نظر،دالله نه وډارشه اوشرم وکړی،منم چه تعلق اضطراری ده لکن نظراوتخیل اودقرب دتدابیرواکتساب داخوټول اختیاری اوشرعامعصیت دی،اودمعصیت سره قرب دحق اورضاءدحق چرته.اوکه وخت ترولونه مرادنظروقرب لذت ده نودشریعت معصیت ده.اوکه کفالت درزق اومصارف دی نوخلکوباندی نظردطریقت معصیت اودتوکل خلاف ده اوداچه فرمایلی دی چه (څه څه حال به وي) نوحال به څه وی آخرنه آخرموت ده،من عشق فعفوکتم فمات فهوشهید تاسوبه اوریدلی وي اوکه حال فقره ده نو:

خداګربحکمت به بندورېکشایدبفضل وکرم دیګری

غرض داچه توبه وکړه ماته همداتعویذاوعمل راځی ګستاخی معاف کړه والسلام ۱۵جمادی الاخری ۱۳۲۲ھ(امدادج۴ص۳۰)

په سماع کې دمذاق داختلاف وجه اوتحقیق

دسببیت دسماع دبعض اهل حال دوفات لپاره

سوال :(۱۹۶)یوامردوړاندی کولوقابل ده دهغه ځواب مرحمت وفرمائي حضوراومولانا احمدحسن صاحب مرحوم اومولوی شاه محمدحسین صاحب اله آبادی دحضرت حاجی صاحب قبله علیه الرحمة والغفران مریدان دی داتحادبیعت په وصف سره حالت علیحده علیحده ترسترګوکیږی،حضورته دسماع نه نفرت اومولنااحمدحسن صاحب ته نه اقبال اونه انکاراومولنامحمدحسین مرحوم ته دسماع نه بغیرآرام نه ؤپه دې کې څه اسرارول،اوغالباً دمولناحسین صاحب انتقال په وجه حضورمرحوم هم سماعت ویونکی شوچه دې واقعی سره دسماع دمجوزانولپاره یوه لویه موقع دهغه دجوازمیلاوشوه که دکرم له مخی تحریروفرمایلی شي چه هغه کوم قوی سبب ؤچه په عین حالت دسماع کې ممدوح اومغفورمولناصاحب رحلت وفرمایلو نودخاکساردزړه دتسکین باعث به وی؟

جواب :په کوم عقلی یانقلی دلیل سره ثابت نده چه په کوم حالت باندی دمرګ راتلل ددغه حالت دمحمودکیدلوعلامه ده بعضی خلکوته په عین معصیت کې موت راځی لکه چه شپړکاله وشول چه په سهارنپورکې یوبوډایوي بازاری ښځی سره په عین مشغولی حالت کې مړشوی ؤاودلذت شدت سره دهغه روح فناءشوی ؤ.په همدې شان شدیدسکرچه دمخدراتودجملی ځخه ده قاتل ده،نوکه کوم سړی چه په شرعی دلیل سره غفاءاومزامیرته معصیت وائی،په ځواب کې به داحتمال په طورداووائي چه ممکن ده چه په دې معصیت کې دغه وخت لذت دومره شدیدشوی وی یاسکردومره قوی شوی وؤچه په هغه سره روح فناشوی وی،یاخوپه دې وجهی سره چه روح فی نفسه ضعیف ؤودکوم سبب ممکن ده چه کومه بیماری وی،لکه چه په محل کلام کې دقلب داختلاج مرض دوړاندی نه عارض ؤ،یاداچه سکراولذت په دې سره هم زیات قوی وی چه دهغه دقوت په اعتبارسره قوی روح هم ضعیف شو،ځکه چه قوت اوضعیف داضافیه امورو څخه دی،نوداستدلال کونکوسره ددغه احتمال څه ځواب ده ددینه دې کوم بزرګواردانه ګنی چه دااحقردمرحوم مولناپه نسبت داسی خیال ساتی حاشاوکلایی داصرف داهل غلوځواب کوم چه دادلهٔ شرعیه په معارضه کې په محتمله واقعی سره استدلالی کوی،پاتې :شوه خپله داحقردمشرب اولاًدټولوسره

حتی الامکان ئی حسن ظن ساتلی خصوصادیوه عالم اودسلسلی ښبتن سره،بیاخاص کردوفات نه بعدلهذاځماپه نزدددې واقعی توجیه په غالب گمان سره داده (اوحقیقت حال الله ته معلوم ده) چه مختلفین فی حکم السماع کې دمولانامذاق داؤوچه سماع فی نفسه داهل لپاره جائزده اوپه آلاتوکې حرمت لغیره ده اوهغه غیردشهوت بهیمیه قوت ده اوخپل ځان ئي ددغه قوت مغلوب نه گرځولو،دهمدی لپاره جائزئي گڼلو.اودغه جائزوجدان دمسئله دوحدت وجودی دکوم سبب چه والله اعلم (دمطالعی کثرت واستماع اودموحدینو داقوالوسره شدت دتخیل ؤو) راجح کړی ؤوځکه چه دسماع په وخت په سبب دتسکین دزړه په دې وجدان کې یوخاص قوت اولذت راځی،داټول شوی دی،په دې عمل کې بوخت کیدل کله چه په یوه مجمع کې چه هلته ټول دمولنامرحوم سره حسن ظن ساتی کوم چه اعظم سبب دی دزړه دټول والی،اودنبساط اوهلته کوم بل سبب دانقباض اوانبساط نه ؤ،هغه مضمون په نظم کې ولوستل شو،مضمون مطابق دمذاق،زړه رانښکونکی نظم،دیوه صاحب حال کلام،بیادمعتقدفیه خوش آوازقوال داخصوصیات خودفاعل په طرف کې دځه اختلاج په دوران سره په قلب کې ضعف.دځه تقلیل دطعام سره په روح کې لطافت.دغه خصوصیات دمنفعل په جانب دنغماتواوالحانوسره داسې منظرجوړکړچه بی هوښه شواوپه دغی بیهوښئ کې دغه مضمون سره مظهرپه رنگ دظاهریاداسی ووایه چه ظاهرپه رنگ شوق من المشاهده یاشوق الی المشاهدداسی غالب اوقوی کړی چه دفعتاروح تن پریخودلو.نوپه دې تقریرباندی په دې واقعی کې ځوجزء ونه مختلف فیه دی مثلادسماع په باب کې دمذکوره تحقیق صحیح والی یانه صحیح کیدل،دوهمه دوحدة الوجوددامعنی کیدل یانه کیدل،یادخپله وحدة الوجوه دواقع مطابق کیدل یانه کیدل اویوجزء بلااختلاف دنظرقابل ده چه دخواصوفعل اگرکه هغه په کوم سبب سره دهغه لپاره مباح وی.که دعوامولپاره دمفسدی موجب گرځی نودخواصولپاره هم واجب الترک گرځی.لکن احقرپه مختلف فیهااجزاؤکې خپه اختلاف ته اوپه جزءغیرمختلف فیه کې،عدم تعمق یاعدم اطلاع اوعدم التفات الی المفاسددعذرلپاره موجب گڼلی شی.په هرحال که دصاحب حال نه کوم موهوم امرخلاف صادرشوی نومنتهی دحسن ظن داده چه خپله دهغه په فعل کې مناسب تاویل کولوسره هغه دشرعیه قواعدوتابع جوړکړی نه داچه په شریعت کې تبدیلی کولوسره شریعت دهغه تابع وگرځوی،دادوهم سوال ځواب ده،اوپه همدې تقریرکې چه یوقول داده (یوجزء

بلااختلاف الی قوله واجب الترک گرځی،ددې قولونه داول سوال ځواب هم رانکل شوچه کوم شخص مانع اوخپله ممتنع ده هغه یاخوآلات فی نفسه محرم گڼی یاخپل ځان ته بهیمیه قوت مغلوب بیامومی،یاخپل کارته موجب مفسده عوام وائي.اوځوک چه نه انکارکوی اونه اهتمام کوی هغه دغوکارونوته جائزاوخپل ځان په قوهٔ بهیمیه باندی غالب گڼی اودعوامودمفاسدوپه طرف به ملتفت یابه په هغومطلع نه وی.دادعدم انکاروجه ده اودمرجح موجودیت لکه تخیل وحدة الوجودونحوذلک ورباندی غالب نه وی دادعدم اهتمام وجه ده،اودانهماک وجه په دغو اقوالوکې مصرحه مذکوره ده.یاتې شوه داشبهه چه دیوپیرمرشدکیدوسره عمل ولی مختلف ده؟نوداسې امورنه دمریدی ارکان دی نه شرائط یالوازم ترڅوچه دسلسلی اتحادوی په هغوی کې اختلاف راتلل دشبهې موجب ده داخپل خپل مذاق اوتحقیق اونظرده په هغوکې خپله دپیراومریدیوتربله مختلف کیدل هم دتعجب ځای نه ده فقط والله اعلم ۲۳رجب ۱۳۲۲ (امدادج۴ص۳۱)

ایضاً

سوال :(۱۹۷) دحضورپه خدمت کې عرض ده چه دخودبخودآزادلفظ باندی دځان طرف اشاری کولوځخه څه مطلب ده؟اوآیادغه مضمون دعارفینوپه نزدډیرسخت ده چه دخوف په وجه وصال وی یاڅه مراد ده؟دخادم زړه غواړی چه ددغه غزل تفسیرداهل حال دمذاق موافق هغوحضورتحریروفرمائی ډیرشوق ده

غزل

آستین برروکشیدی همچومکار آمدی — با خودی خود در تماشا سوئی بازار آمدی
دربهاران گل شدی درصحن گلزارآمدی — بعداز ان بلبل شدی با نالهٔ زار آمدی
شورمنصور از کجاو دارمنصورازکجا — خودزدی بانگ اناالحق برسر داری آمدی
گفت قدوسی فقیری در فناو در بقا — خود بخود آزاد بودی خود گرفتار آمدی

ددینه زیات خادم ته یاده ندی شایدنوراشعارهم وی د(سوال ضمیمه) مولناشاه محمدحسین خان بهادرصاحب اله آبادی علیه الرحمة په ۸ رجب ۱۳۲۲ھ مطابق ۱۹ستمبر ۱۹۰۴ داجمیرشریف په مقام نهه نیمی بجی سهاروفات شونواب سروردجنگ په میدان چه ددرگاه شریف په احاطه کې واقع ده دسماع جلسه وه،مولناصاحب قدس سره هلته تشریف راوړی ؤودمبارکی آستانی قوالانودحضرت شیخ عبدالقدوس گنگوهی رحمة الله علیه داغزل شروع کړ،ع:

آستین بررو کشیدی همچومکارآمدی　　باخودی خوددرتماشاسوئیبازارآمدی

مولناصاحب دعادت سره سم دهری مصرع تفسیرفرمایل شروع کړکله چه قوالانودشعرمقطع یعنی:گفت قدوسی فقیریدرفناءودربقا خودبخودآزادبودی خودگرفتارآمدی سندره شروع کړه نومولاناصاحب ددې شعرتفسیرو کړلو،اود(خودبخود)آزاد) الفاظ ئی دوه ځلی وفرمایل اوځان طرفته اشاره کولوسره سجدی ته لاړاورپ دسترگوکې روح اقدس دتن دقیدنه آزادشودشپی ۸ بجی دحضرت خواجه غریب نوازرحمه الله خپوسره مدفون شو؟

جواب:تاسوددې واقعی متعلق دېی سواله کړی دی:اول داشاری نه څه مطلب؟دوهم دوفات دسبب تحقیق دریم ددغواشعاروتفسیر:نودوفات دسبب سوال یوبل صاحب هم کړی ده دهمدي ځواب خلاصه په بله پاڼه لیکم،دتفسیرنه وړاندی یوه مقدمه زده کړی،داشاری سبب باندی پوهیدل هم دهمدی پورې موقوف ده هغه داچه ممکنه ده من حیث الامکان دکوم وجودی وصف یادکوم جمال اوکمال بذاته مقتضی ندی کنه نوهغه به واجب وگرځی،(هف) بیاچه کله دغواوصافوسره موصوف وی په هغوکې دکوم علت اوواسطی ضرورت وی کوم چه داتصاف مرجح ؤو،اوهغه واسطه ذات حق مع الصفات والافعال ده،اوداامرپاتې شوچه دتوسط څه کیفیت ده اوآیادغه واسطه فی العروض ده یافی الثبوت یافی الاثبات کې،ددې تحقیق دوسعی نه طویل ده په کلیدمثنوی کې دضرورت په اندازه مذکورهم ده،په هرحال په دې کې داهل ذوق اقوال مختلف دی،لکن دومره کارمشترک التسلیم ده چه دممکن دواجب تعالی دذات اوصفاتواوافعالوسره یوخاص تعلق اونسبت ده اودممکن دتطوراتووجوددغه انتساب په تعاوت سره ده نوپه کمال اوجمال سره موصوف بالذات والحقیقة دحق ذات ده،اوممکنات دهغه مفتقراومستعیر،نوپه بعض اوقاتوکې په کثرت مراقبات،یاقوت دتخیل یاوجدانی ذوق یاغلبه دسکراوفناسره دغه اوصاف اوکمالات اوتطورات خوپه ملاحظه کې پاتې وی لکن په ممکن باندی من حیث الخلواواجب باندی من حیث الاتصاف نظرغورځیږی دغه وخت ددغواوصافوقالاًاوحالاًدحق ذات په طرف نسبت کولوته مجبوریږولکه چه کوم شخص یدمستعیرپه لحاظ کې ساتلوسره دهغه په غیرمالک کیدواودمعیرپه مالک کیدوباندې نظروکړی نوبالاضطراراوازاوچت کړی اوویه وایی چه ان یدالمستعیرهی یدالمعیرلکه چه په همدې بناء باندی دفقهاؤپه کلام کې دااطلاق وارده چه دیته توحیدافعالی اوصفاتی وائی،اوچه کله ددې حالت زیاته غلبه وی نودممکن

اضمحلال په دې درجی معلومیږی چه ددې قابل هم نه ځرگندیږی چه دهغه ذات په ده باندی محمول کړی شی ځکه چه دغه ایجابی حمل هم یوقسم دموضوع ثبوت غواړی اودممکن لپاره حقیقتاثبوت نشته لهذاپه کوم شان چه دممکن افعالوته دحق افعال اودممکن صفاتوته دحق صفات ویل کیدلوپه همدی شان ممکنه ذواتوته دحق ذات ویل کیږی اودغه ټول دهمداسی یوذات ظهورات گڼل کیږی بلااتحاداوبلاحلول لکه چه تصریحا مولانافرمایلی دی:

اتصال بی تکیف بی قیاس　　هست رب الناس راباجان ناس

ددغه حمل حکم ته ذاتی توحیدوائي،اودمنصوررحمه الله دقول منشاهمداوه اود(همه اوس) یوتفسیرداهم ده په دې اشعاروکې دتوحیدمراتب بیان شوی دی اوس دهغوپه تفسیرکې کومه خفاءپاتې نه شوه،اوپه بعضی اوقاتوکې په خلوممکن اواتصاف باندی نظرغورځیدوسره داوصافو،اوافعالواوذوات دممکن په ملاحظه کې نه پاتې کیږی،دغه وخت دغه ټول صفات اوموصوفات معدوم گڼل کیږی، اوددغواموورونسبت دحق ذات په طرف نشی کیدلی،بلکه په دغوټولوباندی دعدم حکم کولی شی.لکه چه دنظامی په قول کې دی:همه نیستندآنچه هست توئی.اود(همه اوست) یوتفسیرداهم ده کوم چه مادکلیدمثنوی په دیباچه کې لیکلی ده،اوکله کله دممکن داوصافوسره دممکن په اتصاف باندی هم نظروی،اوورسره ورسره افتقارته هم گوری،نوهمه اوست وائی اودغه حالت دصحواومدرک بالعقل ده،اوس پاتې شوه داشاری سبب نوپه دې خاطرچه په نسبت سره نوروممکناتوته انسان اجمع الکمالات ده اوپه همدی بناءهغه ته مرتبۀ جامعه اومظهراتم ویل کیږی،دهمدی لپاره په مذکورانتساب کې هغه دنوروڅخه زیات احق ده نوځماغالب گمان داده چه مولناددغی غلبی حالت کې هغه دلالت وضعیه غیرلفظیه سره د(بودی) مخاطب ته مشارالیه ویلی دی (ولعل معنی السجدة ماقاله المنصورلماسئل ان کنت انت الحق فلن تصلی فقال یصلی باطنی لظاهری،مگرداټول گمان اواټکل ده اوداموروپه حقایقو باندی داسراروعالم مطلع دی محض دتاسولپاره می لیکلی دی که غلطی وی نوالله تعالی دی معاف وفرمائي والسلام ۲۴رجب سـ۱۳۲۲ه (امدادج۴ص۳۴)

ذکراوتصوردشیخ اورابطه اوفناء دنقشبندیه خاندان معمول:

سوال :(۱۹۸)په نقش بندی خاندان کې کوم چه اول دذکراوفکرسره ویل کیږی اودوهم دشیخ تصوراوتریم رابطه اوخلورم بیاورکوالی،ماته ددې دتفصیل خاص ضرورت ده،په کوم سره چه زه په تره خبره په ښه شان پوه شم اوبیاپه هغوسره څه څه گټه مرتبیږی؟

جواب :دې سوال باندی پوه نشوم البته کوم ذکرچه اول ښوول کیږی هغه اسم ذات ده لکن ددې قیدسره چه کوم سوال شوی چه دفکرسره دهغه تحقیق نشته،اوداچه دهرذکرسره فکراواحضار قلب ضروری ده.البته متاخرومشایخوداسم ذات سره دلطائفو شغل معمول گرځولی ده د متقدمینو دلته دا طریقه نه وه،داخو دهغه حقیقت ده،باقې دذکرنفع ظاهره ده بلکه ډیری گټی دهغه ثمرات دی.په کوموکې چه اصل نفع هغه ده چه په قرآن مجیدکې موجوده ده فاذکرونی اذکرکم الایه (۲-۳) دشیخ دتصورمفهوم عام ده درابطه دمفهوم نه.ځکه رابطه دیوخاص شغل نوم ده په کوم کې چه دشیخ صورت په ذهن کې حاضرولوسره دقلب دنظرڅخه دهغه په طرف زیرکیږی اوخیال ساده کولوسره ئی گوری،(فیفرض کانه حاضرناظرلکن نصوراًفقط لااعتقاداًفانه شرک ولذایمنع منه العوم وهذاهوالامرادفی کلام بعض الاکابرحیث ادخل هذافی عموم قوله تعالی ماهذه التماثیل التی انتم لهاعاکفون) داخودهغې حقیقت ده اوددې فایده شغف (محبت) ده دشیخ سره په کوم سره بی تکلفه دهغه داخلاقواواعمالوپه اتباع کې مصروفیږی ځکه چه احوال ثمرات دی داعمالولهذاهغه احوال هم په هغه باندی واردیدل راځی. (لکن لماکان ضرورة للعوام اکثرمن هذاالنفع المذکورلم یعتبرهذاالنفع فی منعهم منه) اودشیخ تصورکوم خاص شغل نده بلکه ددې حقیقت هماغه ده چه لغة مفهومیږی ددې محل هغه وخت ده چه دذکرسره دفاسده خطراتوهجوم وی اوپه دفع کولوسره نه مندفع کیږی،نودهغه منتهی دهغه علاج زیادت توجه الی المذکورسره کولوځکه چه کله نفس ته په یوطرف توجه تامه شی دفلسفیه قاعدی مطابق:النفس لاتتوجه الی شیئین فی ان واحد) بل طرف ته نه راگرځی،اومبتدی په دې خاطرچه دغائب یعنی مذکورپه طرف دزیاتی توجه عادتی نه ده،اوذکراگرکه هسی مشاهداومسموع امرده،اوتوجه مشکله نده لکن دهغه سره طبعی انجذاب نشته.لهذاهغه نه راتولیږی،په همدی سبب دهغه لپاره دشیخ تصورنافع گڼل شوی ده چه هغه محسوس هم ده اومحبوب هم ده دهغه خیال زرراټولیږی اودخیال په راټولیدوسره خطرات دفع کیږی مگرداندفاع نه بعدبیاددې حقیقت سره ددغودواړونفع هم څرگنده شوه.۴-۵- دغه دواړه الفاظ هم متقارب المعنی دی،صرف دعموم اوخصوص فرق ده فناء

عام ورکیدل خاص ځکه چه فناء دوه قسمه ده:واقعی فناءاوعلمی فناء واقعی فناءداچه افعال ذمیمه اوملکات ردیه زایل شی مثلاًظاهری گناهونه دقلب نه لری شی چه په هغه کې کوم څیززایل شی یعنی ردیه افعال اوملکات وغیره هغه په واقع کې هم فناء شوی.په خلاف ددوهم قسم لکه چه عنقریب راځی.اودیته بعضی اصطلاحاًحسی فناءاوبعضی جسمی فناءوائی.اوعلمی فناءداچه دعلم په مرتبه کې غیرالله دهغه دقلب څخه تللی دی یعنی دهغه دغیرالله سره علمی تعلق پاتې نه شی،په دې معنی چه کوم التفات اواستحضاردغیرواندی ؤوهغه پاتې نه شو.بلکه دیادداشت ملکه راسخه شوه اودغیرنه ذهول راغی.لکه چه په مجازپه محبت کې هم دغلبی په وخت داسی وی،چه محبوب په زړه کې زیات پاتې کیږی دغیرپه طرف په کوم لوی ضرورت سره توجه وی کنه نوگنجایش نه وی بیاددې مراتب دسالک داستعدادمطابق مختلفی وی،حتی چه چاته محض استغراق وی په چاباندی سکرغالبیږی.څوک مجذوب محض وی،څوک بیادبعضی احوالو دتکمیل لپاره یادنورودتکمیل لپاره دعلم بالاشیاء په طرف عودورکول کیږی،مگردعلم بالاشیاء ابتداء کماًاوکیفاًاوغایةً مختلفه وی دغه حالت ته بقاء وائی لکه چه په قسم اول کې هم دعین فناء په وخت کې دفانی داضدادودحصول نامه بقاء ده دغه قسم ثانی ته علمی فناء ددې لپاره وائي چه په هغه کې کوم څیزدهغه دعلمی تعلق څخه خارج شوی هغه په واقع کې فانی اومعدوم شوی نده،مثلاً:مونږته زیدپه خیال کې رانغلونوزیدخوپه واقع کې معدوم نده دفناءددې دوهم قسم نامه ورک کیدونکی ده.نومطلب فناءعام اومقسم ده اوورک کیدونکی دهغه یوقسم اوخاص ده.دقسم فایده ظاهره ده چه پریخودل دی شرعیه مضراتوکوم ته چه تقوی ویل پکار دی.اودقسم ثانی فایده داده چه همداعلم بالاشیاء کله کله مفضی الی المعاصی گرځی نوداسباب بعیده نه بچاودتقوی کمال ده.

التماس:مادکوم خاص ځای نه نقل ندی کړی بلکه دڅه کتابونونظرسره څه دشیخ صحبت سره اوڅه دذوق سره لیکلی ده شایدپه کوم ځای کې ددې نه ډیرکافې میلاوشی فقط والله تعالی اعلم
۱۴جمادی الاولی۱۳۲۲ه (امدادج۴ص۳۶)

دجمله قران است الخ دشعرحل:

سوال :(۱۹۹)دلاندی اشعارومطلب تحریر وفرمائي؟

جمله قرآن است درقطع سبب — عز درویش و هلاک بولهب
همچنین زآغاز قرآن تما — رقص اسباب است وعلت والسلام

جواب :اول بایدپوه شی چه په مسئول عنهااشعاروکې مرادمطلقارفض اوقطع داسبابونه ده ځنګه به دغه صورت وتړوچه خپله په قرآن کې امرپه بعضی اسبابوواردشوی ده (کقوله تعالی فی الاسباب الاخروية اقیموالصلوة واتواالزکوة) اومسبب ئی په همدی اعمالومرتب کړی فرمایلی دی (یدخلکم جنت تجری من تحتهاالانهاروغیرذلک من الایات وفی الاسباب الدنیویة ولیاخذوااسلحتهم) چه مشعرده په نیولودسلاح سبب دحفظ دټولواعداؤڅخه لکه چه ظاهره ده،بلکه مرادهغه اسباب دی چه مخالف یامعارض دمشیت یارضای الهی وی،کله چه دغه مقدمه سریزه شی نوداشعارومعنی څرګنده ده،چه مقصدافاده ددې امرده چه ای ظاهرپرسته!ته په طبعیه اسبابواوجوړوشووتدابیرو باندی ډیرزیات باورلری نه ګوری چه ابولهب څه تدبیرونه اوسامانونه داهل اسلام دمساکینواو درویشانوپه اضراراوکسرشوکت کې نه ؤراټول کړی اوخپله ئی څومره مالونه اوخپلوان درلودل لکن چون تدبیرئي دحق دمشیت خلاف ؤ،ځنګه معامله الټه شوه اوهغویومولتی څومسکینانودځمکی څ ونیولواود ابولهب په خاورواووینوکې لیت پیت شو،نوهوښیاراوسه چه هیڅکله په خپل تدبیراورای سره دایزدمقابلی ته ونه ګوری اوټول کارونه دنقیرنه ترقطمیره قادرمطلق ته وسپاری،هوهغه تدبیرچه ماذون فیه یاماموربه شرع کې وی ددې لپاره چه هغه یقینامعارضه درضاءاومعارضه دمشیت سره نه لری نوکه داتدبیراختیارکړی نه یوازی دتانه به ملامتیالاړه شی بلکه که ماموربه وی په تاواجب ده،بیاکه دپخوانی علم په پوره کولوکې مصلحت وی خپله الله به ئی پوره کړی اوکه مصلحت په عدم اتمام کې وی پوره به نشی اوتاته به په دې صورت کې هم قسم قسم ظاهری اوباطنی منافع په لاس درشی فالتدبیر تدبیرانفالمنفی هوالثانی والمثبت هوالاول فاتضح الحق والله اعلم. ۱۴رمضان سـ۱۳۲۲ھ (امدادج ص۳۸۴)

دذکرپه وخت کې دحب غیرنه دقلب دخلوپه تصوردشبهی دفع:

سوال :(۲۰۰)حضرت رحمة الله علیه چه کله ماته دذکرشریف تعلیم فرمایلوچه دلااله په وخت کې داخیال کوه چه څومره محبتونه دغیرالله په قلب کې دی ټول بهرکولوسره شاته وغورځوی،اودالاالله په وخت کې داخیال کوه چه صرف دالله محبت می په قلب کې داخل کړ، نواوس وسوسه پیداکیږی چه آیادرسول الله محبت ته هم دذکرشریف په وخت داسې خیال وکړی؟اوپه حدیث شریف کې راغلی چه دچاپه زړه کې درسول الله محبت نه وی هغه مسلمان نده؟

جواب :په دې خاطرچه درسول الله په محبت کې دالله محبت شته بلکه دټولواهل الله محبت هم دعین خدای تعالی محبت ده نومرادپه دې تعلیم کې داده چه کوم محبتونه دالله تعالی سره تعلق نه لری هغه ئی شاته غورځولی اوس کوم اشکال نشته .والله اعلم ۳ربیع الثانی ۱۳۲۴ھ (امدادج۴ص۳۹)

دبیعت څخه دپیرویستل دمریدتحقیق:

سوال :(۲۰۱)څوک شیخ خپل مریدعاق کړی اودمریداعتقادسالم پاتې شی نوپه دغه صورت کې بیعت قائم پاتې کیږی اوکنه؟

جواب : عن جابربن عبدالله ان اعرابیابایع رسول الله ﷺ فاصاب الاعرابی وعک بالمدینة فاتی النبی ﷺ فقال یامحمداقلنی بیعتی فابی رسول الله ﷺ قوله ﷺ ان المدینة کالکیرتنفی خبثهاوتنصع طیبها (متفق علیه) بل روایت دکعب بن مالک ده چه دغزوۂ تبوک دتخلف په سبب حضوردهغه نه خفه شو.مګردهغه اعتقاددرست پاتې ؤنوداول روایت نه معلومه شوه چه که شیخ بیعت واپس نه کړی لکن دمریداعتقادتللی وی نوبیعت ماتیږی اوددوهم روایت نه څرګندیږی چه که شیخ ناراضه شی مګرد مریدعقیده باقې اوقائمه پاتې وی نوبیعت باقې پاتې کیږی اوداسی هم ظاهره ده چه دبیعت مداراعظم په اراده باندی ده نوداصفت دمریدده نه دشیخ نودهغه بقاءاوزوال دارادت ددوران په عدم وجودباندی ده.والله اعلم ۲۸ربیع الثانی ۱۳۲۴ھ (امدادج۴ص۴۰)

دبیماری په سبب دذکردتقلیل نه دتنګسیاځواب:

سوال :(۲۰۲)حضرت مولناومرشدنامولوی محمداشرف علی صاحب قبله دامت برکاتهم السلام علیکم: بحمدالله روغ یم اودحضوروالاروغتیاهمیشه دالله ددرګاه څخه مستدعی یم حضوروالا ع:

بخیرتم که سرانجام ماچه خواهدبود

داخل دعدالت نه بعدداکیفیت وشوچه کله دوه دزی ورځی یوځای کولوسره دتهجدلمونځ اودولس تسبیح شغل شروع کووم طبیعت می خرابیږی اودانتیجه کیږی چه بیامذکورشغل خلاصیږی،په رمضان شریف کې می هرڅوغوښتل چه دمعمول مطابق درودااووظائف شروع کړم لکن همغه حالت راپیښیږی کوم چه ماعرض کړو،درمضان په اخیره عشره کې می په ډیراستعدادسره غوښتل چه دمیاشتی د۲۱نه اعتکاف وکړم اودمافات تلافی وکړم لکن

دمیاشتی د ۲۰ څخه می طبیعت خراب شواودشوال ۸پورې ددغه مرض سلسله پاتې شوه د۹شوال څخه بیادتهجدلمانځه ته اوچت شوم دری ورځوپورې می محنت کړی وُچه سباته ۱۱شوال بیاحرارت پیداشومعلومه نده چه الله ته څه منظوره ده دنیوی تعلقات می قطع کول غوښتل چه الله الله وکړم لکن څمابدقسمتی دغه کول هم نه راکوی.ددې واقعاتونه طبیعت دومره متوحش اوپریشان ده چه څه عرض وکړم.همغه متل ده چه نه ددې شوم اونه دهغی اوس می په طبیعت کې بی حده قلق اوافسوس ده لهذادبابرکت په خدمت کې عرض کولی شی چه دتنفس شکایت اگرکه تابعدارته دمودی راهیسی شته لکن ددې شکایت سره سره درودااووظائف می سرته رسول.بله خبره داچه آوازدومره تیټ شوچه جهری ذکرنشم کولی البته دومره اوازسره چه خپله ئی اوریدلی شم کله چه آرام راځی کووم ئي اودطبیعت دنادرستی په حالت کې هیڅ هم نشی کیدلی.اوباقې خیریت ده اوحالت په دستورده؟

جواب :مخدومی السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته ددین دلویانوارشاد ده طرف الوصول الی الله به وانفاس الخلایق یعنی څومره چه دمخلوقاتونفس ده دالله تعالی پوری درسیدلو همدومره لاری دی. اواصلی مقصدوصول الی الله ده په معنی دضعف نسبت مع الخلق وقوت نسبت مع الخالق.په کومه طریقه چه وی نوپه کوم ترتیب چه داوراداو نوافلوکثرت یوه لاره همداشان مرض،حزن،انقباض.ضیق قلب.تاسف.ندامت. خجلت او انکسارهم یوه لاربلکه اقرب لاره ده نوحالت مرقومه په عالی خط کې اگرکه نفسانی اوجسمانی سختی اوصعوبت ده لکن رواحانی ترقې اونفع ده بالکل مطمئن اوسه چه څورمه کیدلی شی اوپه کوم شان سرهٔ کولی شی کوه ئی

درطریقت هرچه پیش سالک آیدخیراوست برصراط مستقیم ایدل کسی گمراه نیست البته نفس داسی غواړی چه ماته دذکراوشغل ثمره زرپه دنیاکې میلاوشی.نودالویه خطاده اصلی موقع دلیدلودثمراتوآخرت ده.چاچه دانکته پخه کړه ده ته درضااوتفویض حلاوت نصیب شو.اوڅوک چه ددې نکتی نه غافل ده ټول عمربه مشوش پاتې وی مخدومامی چه څه لیکلی دی اگرکه مختصردی خوډیرجامع اودتجری خبره ده تاسوشک مه کوی والسلام (امدادج۴ص۴۰)

په شکراوکبرکې فرق

سوال :(۲۰۳)زیدوائي چه (اناخیرمنه) مطلقاتکبرنده.لمونځ کونکی ته په دې نیت سره ځان بهترګڼل.اوبی لمانځه باندی ترجیح ورکول چه دادلمانځه توفیق دالله نعمت ده چه ماته راکول شوی ده.اودهغه شخص څخه بندشوی ده.مبغوض نوځنګه محمودشو.بلکه مقصود ماموربه ده غرض په کوم نعمت باندی نعمت منِ الله ګڼلوسره خپل ځان دهغه شخص څخه بهترګڼل چه ددې نعمت نه محروم ده تکبرنده.البته ددینه قطع نظرکولوسره یالمونځ خپل ذاتی فعل یاکارګذاری ګڼلوسره دبل نه بهترګڼل تکبرده.بلکه دنوروپه طرف نسبت هم نه وی دغه وخت هم مذموم اومنهی عنه ده دکوم نامه چه عجب اوځان ستاینه ده دا صحیح اوکه غلط؟

جواب :کوم تفصیل چه زید کړی هغه صحیح ده لکن کله چه صرف په مرتبه عنوان کې نه وي بلکه دمعنون مرتبه هم دیته حاصل وی په کوم کې چه اکثره دوکه راځی.بالخصوص مبتدیونوته دهغوی باطنی شناخت کوم چه په وجدان سره معلومیدلی شی داده چه که دهغه په قلب کې دخپلوعیبونونه غفلت اوخپله ددې کمال دزوال څخه ناخبری اودنورودکمالاتو څخه هم غفلت اوپه دې کې ددغه کمال پیداکیدوسره بی التفاتی اودخپل دغه طاعت دعدم قبول داحتمال څخه اودهغه معصیت دعفوی د احتمال څخه بی فکری وی نودمعنون مرتبه حاصله نده اوکه ټول کارونه دسترګولاندی وی او لرزیدونکی اوډاریدونکی وی نومعنون حاصل ده.فقط (امدادج۴ص۴۱)

دخپل ځان ملقب کول په حاجی اوحافظ وغیره بلاتکبر:

سوال :(۲۰٤)زیددتجارتی کارخانی اشتهاراتوچاپولوکې خپل نوم ته شیخ یاحافظ یاحاجی لیکل کوم چه په حقیقت کې هغه شیخ یاحافظ یاحاجی ده نوددې لیکل چه په کې احتمال دشائبه دریاده هغه ته دداسی القاب لیکل به ثواب دحفظ قرآن یاحج ضائع نه کړی؟

جواب :په داسی امورو کې اعتبارنیت ته ده.که ددې فعل څخه مقصدتفاخراوریاده نومذموم ده اوکه محض پته خودل وی اودنورو ادمیانو سره متمیزکول وي دکوموچه دده په شان نومونه وي اوداسی شان کوم بل غرض وي نومضائقه نشته ۲۷ربیع الاول س۱۳۲۵ھ (امدادج۴ص۴۲)

په طریقت کې دغیرمرشدڅخه داجازې دحاصلولوضرر:

سوال :(۲۰۵)دمرشدنه بغیردبل چانه دورداجازه اخستل درست دی اوکنه؟

جواب :دطریقی لپاره مضرده،اماکه مرشداجازه ورکړی چه دبل نه اجازه واخله نومضرنده.
۲ذی القعده سـ۱۳۴۱هـ(تتمه خامسه ص۲۴۷)

په نزول اوعروج باندی ددخول اوخروج درسالې اصلاح:

سوال :(۲۰۶)دسنت الاسلام سلام نه بعددمدعاعرض ده چه وړاندی ورځوکې دمثنوی داختتام دمطالعی په دوران کې څه یادداشتونه می دخپلومطالبودزده کولولپاره لیکل،اوس می هغه دیوی رسالې په شکل کې ترتیب ورکولوسره ستاسوخدمت ته درلیږم په دې کې ځماشخصی تصنیف شوی ماده هیڅ نشته صرف اقتباسات دی چه دبحرالحقیقت دمتن یاحواشی څخه اخستل شوی دی،دترتیب مقصدداده چه کوم مطالب په مختلفو مقاماتوکې متفرق واقع شوی دی هغه یوځای کیدوسره په یوه خاص ترتیب کې منسلک کیدوسره په پوهیدلوکې آسانه شی.لهذادجناب په خدمت کې ئې داصلاح په غرض وړاندی کووم چه دفرصت وخت کتلوسره په دې کې اصلاح وفرمائي؟دټولونه وړاندی اصلاح خومی دخپل ذاتی خیالاتواوعقایدومقصدده کوم چه درسالې دلوستلوڅخه معلومیږی بله اصلاح ددغی رسالې دترتیب اوعبارت ده بالخصوص هغه برخه چه ځماشخصی عبارت ده هغه ټول داصلاح قابل ده،که الله داسی وکړی چه جناب خپل ډیرومصروفووختونوکې څه وخت جداکولوسره په دې اصلاح کې مصرف کړی نوځمالپاره به دهدایت باعث وی په دې شرط چه دااصلاح قابل هم وی دوهم داچه دارساله دآنجناب داصلاح نه بعددنورولپاره هم مفیده کیدلی شی که دجناب په رای کې مفیدکیدلی شی نوددې دطبع انتظام به کولی شي اوکنه نونه امیدده چه جناب دمستفسره اموروځوابونوسره مومعززوفرمائي والسلام مع الاکرام.
نوټ: اوددې خط سره یوه رساله راغلی وه دکومې نامه چه تنزلات کې نزول اوعروج ده.

بسم الله الرحمن الرحیم

جواب :بعدالحمدوالصلوٰۃ بمکرمی سلمه،السلام علیکم ورحمة الله،لطف نامه دعروج اونزول درسالې سره راورسیده،رساله کې اګرکه دکم فرصتی په وجه پوره نده لیدلی خودهغی اکثره برخه لیدلوسره چه کومه رای راولاړه شوی هغه هم مغنی شوی دمفصل

لیدلوڅخه اوس هغه رای عرض کووم:اول نمبر:درسالې والانیت بالکل په خیرده یعنی دمقام سهولت اوعامه استفاده لکه چه درسالې په خطبی کې مذکورده.دوهم نمبر:مګرددې سره دوه نورامرونه هم دنظرقابل دی یوداچه آیادغه غرض دی رسالې څخه حاصل شواوکنه دوهم داچه آیادغه خاصه استفاده دمقصودیت قابل ده اوکنه؟ دریم نمبر:نوداول امرفیصله خوخپله دمضامینوغموض سره کیدلی شی،دکوم په سبب چه شرح داصل متن څخه هم زیات مشکل شواوآسانه کیدل مشکل هم ده،کله چه داده نوعوام خودخواص اهل علم ترڅنګ هم ددې سره منتفع کیدلی نشی،بغیردهغوچه کوموته په دې فن کې تام تبحراوددې سره سره په ټولومعقولاتواومنقولاتوکې وسعت اوعمق نظرهم حاصل وی.څلورم نمبر:دوهم امرپاتې شونودهغه حقیقت داده چه دامسایل دعلوم مکاشفه وائی،دکوموچه داضروری احکام دی.اول ددې په مقصودحقیقی کې چه قرب ا ونجات ده،اصلاًدخل نشته،دوهم :خپله په هغوعلوموباندی کوم شرعی دلیل نشته چه په قواعدوسره حجت وی،دهغودشرعیه علوموسره مصادم نه کیدل منتهی دهغودصحت ده.دریم :په همدې وجهی دهغوجازم اعتقادساتل شرعاًجائزنده.څلورم:اکثراهل ذوق چه ددې علوموتعبیرئی په خپل عبارت سره کړی ده هغه عبارات په هغوباندی دلالت کولولپاره کافي ندی،اکثرخودمدلول دذوقی کیدوپه سبب کله کله دعبارت دتنګسیاپه سبب اوکله کله داصطلاح داختلاف په سبب ونحوهامن الاسباب لغلبة الحال وغیرها.پنځم:په همدې وجهی سره اهل قال اوغیراهل کمال کې دهغوپه پوهیدلوکې په کثرت سره غلطی کوی.شپږم:ددغواهل قال اوغیراهلکمال کې بعضی خلک داسي دی چه دعباراتونقل څخه وړاندی مقصودسره مس هم نه بچ کوی،(حتی چه که دهغو څخه دکومی خاصی مسئلی تقریروکولی شی نوبغیردالفاظوادلون بدلون ظاهری تعبیرباندی قادرراونه ووځی،ددغومضامینوڅخه خپل تقریرات یاتحریرات بنایسته کولوسره سامعین یاناظرین په ضلالت کې مبتلاکوی.اووم:نوپه داسی حالت کې ظاهره ده چه ددغومضامینوڅخه استفاده چرته،دهغوپه اشاعت سره مضراتواندیشه ده دهمدې لپاره حضرت شیخ اکبرارشادفرمایلی دی: یحرم النظرفی کتبنامولنارومی په مختلفومقاماتوباندی دهمدی حکایت ځوشکایتونه فرمائي مثلاً:

لقمه ونکته است کامل را حلال — تو نهٔ کامل مخور مینوش باش
نکته هاچون تیغ پولادست تیز — چون نداری تو سیر واپس گریز
پیش این الماس لی اسپر میآ — کز بریدن تیغ را نبود حیاء

ظالم آن قومیکه چشمان دوختند   از سخن ها عالمی را سوختند
معنی اندر شعر جزباخبط نیست   چون فلان سنگ است آنرا ضبط نیست
انت کالریح و نحن کالغبار   یحتفی الریح و غبراه جهار
ای برون ازوهم وقال وقیل من   خاک بر فرق من تمثیل من
حرف درویشان بذزودمرد دون   تا به پیش جاهلان خواند فسون
زانکه صیادآوردبانگ صغیرتا   که گیرد مرغ را آن مرغ گیر
هرچه می گویدموافق چون نبود   چون تکلف نیک بالائق نمودو

ونحوهامن الابیات

نمبر۵: په دې کې بعضی امثله شته دنمبر۴دڅلورم امرمثلا

ا-درسالۀ هذاپه فصل اول کې وجودته غیرمتعین مطلق ویل شوی دی اودوجوبی تعین نفی یې هم کړی ده،په دې کې که خاص اعتباروانه خیستل شی نومحال ده،دحقیقی وجودتشخیص اوتعین لازم ده اودلازم انتفاءمستلزم ده دملزوم انتفاءلپاره وهوهنامحال،اوددغه خاص اعتبارذکرچرته هم په رسالهٔکې نشته. ب:ددینه وروسته په تعین کې یوه مرتبه داجمال نقل ده،اودهغه تفسیرئې کړی ده علم غیرمتمائزالمعلومات سره سره په هغه کې ئې هم دالف په شان کلام کړی ده. ج:په دوهم فصل کې په الهیه مراتبو کې دتقدم اوتاخرحکم شوی ده دکوم څخه چه متبادردعامه افهام په طرف دتقدم اوتاخرزمانی ده په کوم کې چه دمتقدم سره متاخرهم معدومیږی وهوهنامحال،اوپه رساله کې ددغه تقدم اوتاخرحقیقت چرته مذکورنده،اونه ددې ذکرشته چه دغه تقدم اوتاخراعتباری ده اوکه حقیقی.د:په څلورم فصل کې:روح انسانی دعالم جبروت اوروح حیوانی دعالم ملکوتی څخه ویل شوی دی:حالانکه روح انسانی دعالم ملکوت څخه ده،اوروح حیوانی دعالم ناسوت څخه ده اوجبروت څه عالم نده.ځکه چه هغه دمراتب الهیه ۇڅخه ده اوعالم دماسوی الله نامه ده یعنی مراتب کونیه اوپه کوم تاویل یااصطلاح باندی دغه حکم مبنی ده هغه چرته مذکورنده.ه:په پنځم فصل کې ئې دجبروت،اوملکوت اوناسوت څخه خارجی وجودسلب کړی ترڅوچه دهغه کافې تقریرونه کولی په دې کې تاسیس دالحاداوابطال شرائع ده،اوتقریرپه رساله کې مذکورنده.و:په شپږم فصل کې په دریم اضطراری عروج کې دجنت اونارمدت دځمکی اوآسمان په اندازه ویل شوی اودااجماعاًباطل ده اودمادامت السموات والارض.آیت دغه تفسیرنشته اودڅلورم

اوپنځم اضطراری عروج چه کوم حقیقت بیان کړی ده هغه بالکل موهوم ده داتحاداوحلول دواجب اوممکن وهوباطل.ز:په دې فصل کې په دریم قسم ایزدی عروج کې دمعراج کوم حقیقت بیان کړی ده اوهغه اجماعاًباطل ده الاان یؤول وهوغیرمذکورههنا.ح:په لسم فصل کې غیبی روح ته داذیت نه بری ویل شوی،دادلیل محتاج ده اوپه رساله کې به هغه باندی ددلیل نشتوالی هم مذکورنده.ط:په یولسم فصل کې نوع اول دظالم لنفسه په باب کې لیکل شوی دی(ازراه اضطراب ازشعلۀ برقی تجلی سوختند) ترڅوچه ددې شرح ونه کولی شی په دې سره بادی النظرکې دظالم واصل وفاقی فی التجلی کیدل معلومیږی.ی:په دولسم فصل کې دوحدت اوکثرت بحث دومره مجمل بلکه مبهم ده چه دکوم سره چه دناظرینوایمان په خطره کې غورځیږی،بیبائی دذات بحث ته لابشرط شی ویل شوی دی په کوم سره چه داصلاح دتنبیه نه بغیرپه واجب اوممکن کې دکلیت اوجزئیت علاقه اوپه وجودخارجی کې په دواړوکې عدم تباین مفهومیږی،تعالی الله عن ذلک علواکبیراً.په همدی شان ددیارلسم فصل مضمون هم دهمدی سره متقارب ده،په دې کې هم همغه غرض ده.په همدی ترتیب ډیرمقامونه دی.بلکه کل مقامات دی.دادنمونی په طورڅومثالونه عرض کړی شوی دی.ددې دتصحیح چه کوم توجیهات دی دهغوپوهیدونکی اوزده کونکی اهل علم هم په شماردی عوام خوپریږده.ددینه اندازه لګولی شی چه دهغه اشاعت په حقیقت کې مصداق اثمهمااکبرمن نفعهماده اوکنه؟همداسی تقریرسره په خط کې ددغوفرمودی ځواب هم وشوچه دټولونه وړاندی اصلاح خوځماخپل ذاتی خیالات اوعقایدمقصوددی کوم چه درسالی دلوستلوڅخه معلومیدلی شی،دځواب حاصل داده چه دعنوانونومضامین دوه وجهی دی ترڅوچه دکومی وجهی تعین ونه کولی شی،دعقایدوتعین نشی کیدلی.لهذاددې په نسبت څه عرض نشی کولی داټول کلام دمکاشفی دعلوموپه نسبت ۇ.چه ورڅخه واضحه شوه چه دغه شعبه دتصوف دخوض قابل نده.البته دتصوف بله شعبه چه په علوم معامله سره ملقب دی هغه علوم دی چه دهغواشاعت انبیاۇحضراتوعلیهم السلام اودهغوکاملونائبینواوعظامورشد ۇیعنی راسخینوعلمااومحققینوصوفیانوفرمایلواودهغوغایه نجات اوقرب حق ده ددې شعبی چه څومره خدمت وکولی شی یقینانافع ده دمعلم لپاره هم اودمتعلم لپاره هم.اوس دامضمون ختموم اوددې لپاره چه حاصل ددې مضمون دعلوم مکاشفه داشتغال نه حروح اواحترازاودعلوم معامله په اشتغال کې دخول اوتوجه ده،،ددغه حاصل مناسب څخه مع

(عنایت دقافیی داصل رسالی دکوم متعلق چه دالیکلی شوی دی) دهغه نامه (دخول اوخروج په نزول اوعروج) ایښودل شوی.والله الهادی الی سواءالسبیل

داشکال ازاله

په مذکوره تقریربانډی ددې سوال احتمال شته چه که دمکاشفی علوم داشاعت قابل نه دی نومشرانوولی په دې کې کلام کړی ده؟ځواب داده چه دهغوحضراتومقصودعام اشاعت نه ؤ.بلکه داظهاردوه سببه ؤ.یوغلبه دحال په کوم کې چه په اظهارکې کاالمفطرګرځولوبل اظهارداهل لپاره ترڅوهغه خپل ذوقونه اومواجیدپه دې منطبق کولوسره شفاءحاصله کړی اودعدم انطباق په صورت کې ددینه اعراض وکړه لکه چه ددغوحضراتودتصریحاتوڅخه ظاهرده والسلام.لمنتصف .رجب سـ۱۳۴۲هـ (تتمه خامسه ص۲۷۲)

دتصوف متعلق دبعضی شبهاتوځوابونه:

سوال :(۲۰۷)دعالیمقام څه رسایل ځماسره موجوددی دهغوپه جمله کې دالتکشف رسالی هم دی بحمدالله دهغوپه مطالعی سره په طبیعت کې یوقسم سرورپیداکیږی اودوسعی په اندازه څه پوهی ته هم راځی لکن یودوه ځایونه دفهم دقصورپه وجه حضوروالاته تکلیف ورکول غواړم امیدچه معاف وفرمایل شم یوخوداده چه صوفیان کرام رحمهم الله چه دوحدت مرتبه په محمدیه حقیقت' سره تعبیرکوی 'دهغی څه معنی ده؟آیادنبی کریم ﷺ حقیقت دانسانیه څخه علحیده کوم بل حقیقت هم ده؟

جواب :نده. **سوال**:یادانسانیه حقیقت په دې سره تعبیرکولی شی؟

جواب :نه. **سوال**:په دوهم صورت کې دحضرت فخرآدم ﷺ څه خصوصیت ده،علاوه ددې دوحدت مرتبه دقدیم الهیه مراتبوڅخه ده،اودحضرت فخرعالم ﷺ حادث ده دحادث حقیقت به هم حادث وی بیاپه دې سره تعبیرکول څنګه کولوصحیح کیدلی شی؟

جواب :هواصطلاحاًولاعموم فی الاصطلاحات بیاخپله دحقیقت لفظ اصطلاحی لفظ ده لکه چه ځماپه رساله تعلیم الدین په پنځم باب تنزلات سته کې تصریح'ده چه داټول اصطلاحی الفاظ دی،کنه یقینی خبره ده چه محمد ﷺ اوآدم علیهما السلام الٰهیه مخلوقاتوڅخه دی نه دالهیه صفاتوڅخه .(تتمه خامسه ۲۷۷)

دتصوف دمسئلی متعلق دشبهی ځواب:

سوال :(۲۰۸) بل ګذارش داده چه دانسان دجامعیت متعلق مسئله چه آنجناب متوسط بیان دحضرت شیخ اکبرمحی الدین ابن العربی څخه نقل فرمایلی ده دکوم عبارت چه داده (مافی العالم الاعلی من لطیفة الاستواء وهی الحقیقة الکلیة المحمدیة فلکهاالحیرة تنظرالیهامن الانسان لطیفة روحه القدسی۱۲) ددې عبارت څه مطلب ده دعالم الاعلی څخه کوم عالم مرادده؟لطیفة الاستواء څه څیزده؟اوهغه کلیه محمدیه حقیقت په کوم اعتبارسره دی؟اودکلیۀ محمدیه حقیقت څخه همغه دوحدت مرتبه مرادده اوکه نورڅه اودفلکهاالحیرة څخه څه غرض ده؟

جواب :داکثرومشرانوخاص اصطلاحات وي،بعض دهغومدون هم نه وي،نوپه دغه عبارت کې داسی کوم اصطلاحیه الفاظ دی هغه ځماله نظره ندی تیری شوی،خودقواعدوڅخه چه څه په ذهن کې راځی هغه لیکم:دلته دکلیه محمدیه حقیقت څخه هغه مرادنده کوم ته چه حقیقت محمدیه اووحدة وایی،ځکه چه وحدت دالهیه مرتبه ؤڅخه ده،اودلته دغه حقیقت دعالم جزءښودل شوی ده،اوعالم دماسوی الله نامه ده کوم چه حادث ده،بلکه مرادمحمدی روح ده،کوم چه دباری تعالی څخه اول صادرده.لکن اضطراراًنده بلکه اختیاراًده،همدی ته نورمحمدی ویل شوی ده دکوم اولیت فی الخلق چه دجابردحدیث څخه ثابت ده،همدی ته روح اعظم هم وائي،اودادټولوارواحومربی اواصل ده اوټول ارواح دهمدی څخه مستفیض اومن وجه دهغوظلال ده اوهمدی ته بعضی سراجی روح اونورواروا حوته زجاجیه ویلی دی.اوپه همدی بناء،دیته کلیه ویل شوی دی.تشبیهابالکلی فی سریته فی جمیع الجزئیات.اګرکه دهغه سرایت په اعتبارداثرده نه په طوردجزءکیدلو.لکه چه نفس کل اوعقل کل دنفوسومبدااودعقولومبداته ویل کیږی.تشبیهابالکل فی جامعیة الاجزاءوان کان نحوالجامعیة فی الموضعین مختلفاً.اودغه اول صادرنه ئی په دې خاطرلطیفه وویلی چه دادکثیفه مادی څخه منزه ده،یعنی مجردعن الماده ده.لکه چه نورارواح هم دصوفیه ؤپه نزدمجرددی.ځکه چه دهغوپه نزدهم دفلاسفه ؤپه شان عالم دوه قسمه ده مجرداودیته اعلی ویل کیږی مادی اودیته اصفل عالم ویل کیږی.البته دفلاسفه ؤپشان داقدیم نه منی.بلکه حادث بالذات وبالزمان ئې قبلوی اودیته ددې لپاره داستواء لطیفه ویل شوی چه داستواء دشان ظهوراولاًدهمدې څخه وشوه اوداهغه استواء ده چه په :الرحمن علی العرش استوی آیت کې مذکورده،دبعضی تفاسیروپربناءاوهغه تفسیرداده چه استواء علی العرش کنایه ده

له تصرف فی الامور اوداحکامودتنفیذځخه.لکه څنگه چه خمونږپه محاوره کښ په تخت ناسته کنایه ده دظهورداحکام سلطنت څخه،نودالله تعالی دحکومت صفت اگرکه ازلی ده لکن دهغه ظهوراونفاذدخلق دحدوث نه بعدوشو.نومعنی داشوه چه الله تعالی دزمکی اواسمان پیداکولونه وروسته بیاپه هغه کښ دتصرف تدبیرجاری وفرمایلولکه چه په بعضی آیتونوکښ داستوی علی العرش نه بعدیدبرالامرهم واقع ده نوپه دې خاطرچه دتدبیر ظهورکوم ته چه استوی ویل شوی دی،دخلق څخه شوی اوپه خلق کښ اول صادردالطیفه ده،نودغه اوله لطیفه دشان استوادظهورلپاره سبب شوه.لهذادیته ئی لطیفه استواوویلی اوپه دې خاطرددغه اول صادریعنی روح اعظم اخص صفاتوکښ په کوم سره چه هغه دنوروموجوداتو څخه ممتازده دحیات صفت ده،ځکه چه په وجودکښ خودنوروموجوداتوسره دده اشتراک شته نوگواکښ دده دامتیازی شان مداردحیاة صفت ده اوفلک دمدارمعنی ده لهذاحیات ته دهغه فلک ویل شوی.وړاندی په هرانسان کښ چه کوم روح ده هغه ددې ظل ده ددغه خاص اثرپه اعتبارسره گواکی هغه په ده مشتمل ده دتنظرڅخه هم همداشتمال مرادده .والله اعلم

دسوال تتمهخالصاًلوجه الله په وضاحت فرمایلوسره بنده ته ددې مشکل څخه نجات وروبښی؟

جواب :دتاسوپه خاطرمی اول ځل لیکلی دی دآینده لپاره په خیرخواهی سره مشوره عرض کووم چه ددغواموروتحقیق محض بیکاره ده ددې په اصطلاح یاالهی قرب کښ ذره دخل نشته لهذاپه دې کښ ننوتل وخت ضائع کول دی.والتوفیق من الله تعالی ۴شعبان ۱۳۴۲ھ(تتمه خامسه ص۲۷۸)

دتواضع دمعنی تحقیق:

سوال :(۲۰۹)داقدس علامه په خدمت تحریردحضرت حکیم الامت دامت عنایتکم السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته!لاندی یوسوال دخدمت غوږونوته رسول غواړم امیدده چه په خواب سره مې سرفرازکړی ماجورمن الله به وی؟دزیدداخیال ده چه دتواضع حقیقت صرف دومره ده چه انسان دخپل وجوداوکمالاتوانتساب مستقیمادجناب باری عزاسمه په طرف وکړی،اوپه دې پوه شی چه کوم څه هم ماته حاصل دی هغه دوهاب خدای محض فضل اوعطیه ده،اوبلااستحقاق اووجوب هغه ماته داټول رابښلی دی،هغه داعقیده وساتی چه که دهغه مشیت نه وی نوزه په خپل کښ هرقسم محتاج اوممکن یم،دوجودڅیزپورې هم نه شی راتللی،زیدوائي چه په آثاروکښ کښ دانشته چه انسان هغه موجوده اوحاصله کمالات هم

محسوس نه کړی.کوم چه یقینافی الحال په ده کښ مشاهددی،دتواضع اثردواقعی انکارنه شی کیدلی.کنه نوپه تواضع باندی کوم چه دعرفاؤډیراعلی صفت ده به دجهل یااعتقادکذب شبهه وی وحاشاهم من ذاک،همداشان داسی کول به دتحدیث بالنعمه هم خلاف وی کوم چه شرعامطلوب ده نوجائزده چه که خالدته عزیزخدای جلت عظمته ذهن اوذکاءاوعقل فهم یاحسن اوجمال اومال اوجاه دولتونه ببنلی دی،نوهغه خپل ځان بوذهین،اوذکی.اوعقیر اوفهیم انسان تصورکولی شی،په همدی شان هغه خپل ذات خوش نصیب اودمال اوجاه ښبتن هم خیال کولی شی.لکن شرط داده چه مذکوره حیثیت سره په کوم حال کښ اغماض نه شو،ددغه قول په استدلال کښ زیدداثارو اونصوصوهغه حمداوثناءهم پیش کوی،کوم چه دمنعمینودتعلیم لپاره واردشوی دی.اودکوم په ذریعی سره په صریح طورانسان دخپلوکمالاتواظهارکوی (مثل ماوردالحمدلله الذی الی وفضلنی علی کثیرممن خلق تفضیلاًاوکماقال علیه الصلواة والسلام)دعمرخیال دزیددغه تحقیق سره خلاف ده هغه په خپل استدلال کښ دجمهورعلماءاسلام دغه طرزعمل پیش کوی چه باوجوددې چه بی نظیرعلمی تبحراودطبع بنه والی خپل ځان ته همیشه دتواضع له لاری کم فهم نادان،محض جاهل اوغیره سره یادولوکوی راروان دی،اوظاهره ده چه دملت عمایدینوپه دغی جم غفیرباندی دکذب اوجهل خیال نشی کولی،نومعلومه شوه چه دتواضع په حدودوکښ پاتې کیدوسره هغه څیزونه جائزدی کوم چه زیدالزامااواشکالاپیش کوی.دعمراوزیدترمینځ دبکردامحاکمه ده چه تحقیق خوهمغه ده چه زیدبیان کړه،پاتې شوه دملت دبزرگانوداطریقه نودایاخودحال په غلبه کښ وشوه،یاداچه بالنسبة الی غیرهم هغوی خپل ځان داسی وگڼلواودخپلواکابرودعظمت اوجلال څخه متاثرکیدلوسره هغه خپل ځان داسی خیال کوی.داهم پاتې شوه چه دالهیه نعمتونودبی پایانه عظمت دریاب په طرف دهغوی نظرپاتې کیږی دکوم په مقابل کښ بلاشبهه انسانی کمالات دیوی قطری څخه هم کم ده،اوکوم څه چه دی هغه په دې لحاظ کالعدم دی.اوس دجناب عالی څخه دادب څخه ډکښ طریقی سره التماس ده چه په دې باره کښ کوم صحیح قول اوتحقیق دهغه څخه مومطلع وفرمائي؟

جواب :تواضع دکبرضدده،دهغه حقیقت سره دهغه په حقیقت پوهیدوکښ به اعانت وی کماقال الشیئ یعرف بضده دتکبرمعنی ده(چه تقریباټولوته معلومه ده) خپل ځان دکوم کمال په اعتبارسره په نوروڅخه په دی شان لوی گڼل چه دغه وخت صرف په خپل کمال اودهغه

دنقص په طرف التفات وی،اوخپل نقايص اودنورومتيقنه يامحتمله په طرف التفات کولوسره دغه حکم په ذهن کې نه وی چه شايددغه سړی دخپل کمال په سبب په مجموعی ډول باندی په ماباندی لوړه درجه ولری نودتواضع معنی به داشی چه باوجودخپل متصف کيدوبالکمال اوباوجودکمال اوباوجودمتصف لوصف الکماليع پوهيدوهم خپل ځان په نوروباندی دومره وړوکی ګڼل چه په عين دغه وخت کې دخپلونواقصونوپه کوم کې چه دحاصل کمال کامله درجه عدم حصول هم داخل دی اودنوروکمال متيقن،يامحتمل يااستحضارهم وی،اودغه استحضارسره دغه حکم په ذهن کې وی چه شايدزه دخپلو نواقصوپه سبب په مجموعی ډول دهغه څخه ډيرکم درجی کې يم،اوددغه تقريرسره واضحه شوه چه په دې کې نه اعتقاددامطاءحق دخل شته،ځکه چه دادشکرماهيت ده نه دتواضع اونه دکوم کمال اوفضيلت په دې کې تخصيص شته ځکه چه تواضع علی الاطلاق واجب ده،په دې کې کوم تفصيل نشته،اونه دعرفاؤجهل يادکذب اعتقاد لازميږی، لکه چه داټول دزيدپه قول کې دې،اونه ددې ويناحاجت دی چه دتواضع په حدودوکې دبعضی امورموجبهٔ محذورجائزده،لکه چه دعمروپه قول کې دی،اونه دعرفاؤحکم بالجهل ونحوه کې دغلبه حال دتوجيه حالت ده،ځکه چه تواضع مقام ده نه چه حال اونه داکابرودعظمت څخه دتاثرقايل کيدلوضرورت ده،کنه نوداصاغروپه اعتبارسره تواضع ته واجب نه ويل کيږی اونه انسانی کمالات کالاعدم ګڼل په دې بناقرارورکولوحاجت ده،ځکه چه دغه کيفيت فناءده تواضع نده لکه چه دغه ټول توجيهات دبکرپه قول کې شته،بلکه دعرفاؤداسی ويناداسی استحضاردنقايصوڅخه ناشی ده،بحمد الله تعالی دې سره دسوال دټولواجزاءځواب علی وجه الصواب حاصل شو.والله اعلم. ۸ذی قعده سـ۱۳۴۴هـ(تتمه خامسه ص۴۳۲)

رساله تقطيف الثمرات فی تخفيف السکرات

۲۰۳ تمهيد بعدالحمدوالصلاة دارساله يوجزء ده دامدادالفتاوی چه کومه مجموعه ده دځو سوالونو اوځوابونومنشادسوالونودسکرات موت دشدت خيال سره پريشانی وی، او دځوابونوحاصل دهغه حقيقيه شدت سره محفوظ کيدلودتدابيرتعليم اودصوريه شدت دغيرمؤثرکيدلوتفهيم ده، اودمضمون خصوصيت سره دهغه نامه تقطيف الثمرات فی تخفيف السکرات تجويزوکولی شو.فهاهی ذه.اشرف اول وسط جمادی الاولی ۱۳۴۵هـ

اول خط

داحقرجليل احمدطالب علی ګړی له طرفه دمسنون سلام نه بعدداچه دغه طول اوطويل عريضه مجبوری راوړاندی شوه چه احقردڅلورپنځه کاله راهيسی يوسخت مصيبت کې مبتلاده دکوم څخه خلاصون ډير مشکل په نظرراځی دالله تعالی لپاره ځمامددبه وفرمايلی شی اوددغه ناقابل برداشت مصيبت څخه نجات راکولی شی لوی احسان به وی داوړدی مودی راهيسی عرض کول کړی ؤ.مګراوس دامصيبت دومره سخت شوی ده چه دعدم اظهاربرداشت قطعاراځی: په ابتداءکې دحضوروالاپه غلامی کې داخليدونه وړاندی احقردامام غزالی تصانيف ليدلی ؤ؛په کوموکې چه دځانکندن دجسمانی تکاليفو بيان ؤبس دهمدی وخت څخه څه داسی خوف ځای په ځای شوی ده اوس دراتلوسره دموت څخه نفرت شوی ده په کوم سره چه نن صباداحقردغه حالت ده:-(۱) په کومه زمانه کې چه دنباردننه دهيضه خفيف اثرهم وی نوهروخت ځماحالت داوی چه ګواکی ماته ددارحکم شوی دی،دې مقام کې دننه ودريدل ځمالپاره قطعاناممکن دی،هيڅ هم نه ؤخودامحسوسيږی چه اودريدل اوفناءوشوه،اضافه مصيبت داچه بيرون هم نشی تللی دکورنه بهرراوتلوسره نورزيات ضعف قلب محسوسوی په کوم سره چه داخوف نورزيات غالبيږی (۲) تقريباڅلورکاله موده وشوه په قطب پور(موضع) په علی ګړضلع کې ؤ،دمغرب نه بعدپه اوريدوکې راغی چه کليواوقرب اوجوارکې هيضه اوطاعون شروع شوی ده پس داسی وخت سره دستونه شروع شو،چه که دلته اثروشی،نودلته کوم طبيب نشته لکه چه شپه په مشکل سره قطع اودستونه جاری پاتې شو.صباح علی ګړته روان شو،هلته په رسيدلودااميدسره سم جوړشومګردهغه طبيعت په دې سره داسی متاثرشوچه دګيډی درداودستونه اوس يومستقل مرض شوی ده،دکوم علاج کولوکولوسره عاجزشوی وم. (۳) دکومی خبری په دننه کې چه دهلاکت احتمال وی،برابره خبره ده چه هغه احتمال څومره ده دقياس نه لری،اوبالکل وهم ولی ونه شو؟مګرددې کارکول په دې شان ځمالپاره دشواروی څرنګه چه دچاپه داربانذی اوچتول بلکه داخوف دوباپه زمانه کې دومره مستولی وی چه ځمادماغی حالت داسی ګرځی چه دکوم څيزونودننه دهلاکت خفيف وهم سره په خفيفه درجه هم کيدل ندی پکار،نوچرته چه دهغوڅيزونومتعلق (هرومرو) يوه مرتبه هم داوسوسه راغله،چه مبادادهغی په کولوسره به هيضه نه وی،نودامعلومه شوه چه داسی وکړل اوهيضه وشوه ،اګرکه پدی پوهيږم چه دامحض وهم

اوددماغ خرابی ده،مګربیاهم طبیعت دکمزورتیاپه وجه صرف دومره خیال سره متاثر کیږی،چه اګرکه دامهلک نده مګرپه دې خاطرچه ستاخیال ده چه دامهلک ده لهذاممکن ده که مضرت ورسی،مثلاًخوراک کوم اوخیال راغلی چه که دالونړی دستونی نه تیره کړی نوهیضه به وشی نودغه لومړی دحلق څخه نشی تیری دی مثلاًفلان ځیزپه طرف ئې وکتلونوهیضه به کیږی اوس دهغه په طرف دلیدلوهمت نشته،په لاره کې کومه جنازه رابهرشوه نواوس په هغه طرف کتل مشکل دی په مسجدکې که دمیت دغسل تخته ایښودل شوی وی نوهلته لمونځ کول مشکل ده،یامثلاًدداسی عریضی دمودوراهیسی دلیکلو مجبوریت نه کیدوددې لپاره چه په دې کې دموت تذکره باربازوه وغیره وغیره، دادتندرستی اوکورکې داوسیدوپه حالت کې بیان ؤ،اوکه دګیډی درداودستونه وی یابخارراشی یادکورڅخه بهرپه سفرکې وی نودهغوتوهماتوکثرت وی چه امان پناه،غرض داچه دغه خوف بالکل زه دپاګل په شان جوړکړی یم،صرف تراوسه پورې فرق ده،نودومره ده چه زه دغه افعال دعین ابتلاءپه وخت کې هم مجنونانه ګڼم په مختلفوعقلی طریقوسره دغه توهمات دفعه کووم مګردکوم وخت پورې چه دغی شبهی څخه نجات حاصل نه وی دغه وخت پورې دهغه کوښښ بالکل بی ګټی اوپه هغه کې کامیابی قطعاسخته ده،بلکه ځما خوداخیال ده چه که داشبهه هم حل شی دغه وخت هم طبیعت دهغه څخه دومره متاثرشوی ده،چه دسابقه حالت دعودکولولپاره داوږدی مودی ضرورت ده،بیالکه چه دې څخه ځماددنیاداحال ابترکیږی،په همدی شان ځمادین هم په معرض دخطره کې ده دحضورشریف په خدمت کې دقیام کولولپاره تیاریم،مګردټولوڅخه زایدصرف دغه حالت څخه مجبوریږم،دټولوڅخه زیاته اندیشه دغه حالت کې ماته دخپلی خاتمی ده،ځکه چه دمرض دزیاتوالی سره په دغه وخت کې هم ترقی کیږی،نومعلومه نده چه دمایوسی په وخت کې به څه تیریږی،بیاددې څخه علاوه عین دمرګ په وخت به څومره وحشت وی،یامثلاًکه راتلونکی مالی استطاعت دومره وی نودحج دسفرخیال کولوسره داوس څخه وینه وچیږی،بس څه عرض وکړم دسالکینولپاره به قبض دومره شدیدنه وی څومره چه ځمالپاره دغه حالت ده،احقرموت بدنه ګڼی ځماپه نزددیوه مسلمان لپاره دمعرفت اورضاءنه بعدکه کوم مرغوب اودآرام ځیزوی نوهغه موت ده،که ماته داخرګنده شی چه په ځانکندن کې به دومره تکلیف نه وی،نوغالباماته به دموت په وخت طبعی څخه زیات رنج اوملال هم نه وی

خواوس داګمان ده چه په ځان کندن کې دومره تکلیف وی چه دپنځه سووتورودوهلونه هم زیات که دچاپه بیخ کې په اری سره چیری شی نوددې څخه هم زیات،اودغه تکلیف جسمانی دمتقی اوغیرمتقی،کمزور(ځکه چه که دضعیف لپاره دځانکندن کې تکلیف خفیف وی مګردضعیف لپاره هغه خفیف هم شدیدده) اوقوی ټولولپاره ده اودغه جسمانی اوطبعی تکلیف څخه دبچیدوکومه ذریعه دانسان په اختیارکې کیدلی شی(اوکه دخرق عادت په طورمنجانب الله تعالی دکوم خاص شخص لپاره آینده داسی هم راشی نوچرته ددې وعده نشته کوم سره چه اطمینان وشی) دهمدی عقیدی سره دې مصیبت سره ځمانجات نورهم مشکل شوی ده،بلکه احقرته خوبه نوروباندی تعجب وی،په داسی حال کې همغه خلک دې څخه بی انتهامعمولی تکالیفوسره (دهغونه بچاوممکن وی اوکه ناممکن) دومره خائف یم چه مودوڅخه وړاندی دهغه فکراوتصورکې غورځیدلی پاتې کیږی،حالانکه هغه دومره شدیدنده،همدارنګه دومره یقینی نده دداخل اختیارکیدوپه وجه،اوهمداوجه ده چه ددوزخ خوف په ماباندی دومره طاری نده،ځکه چه ددې څخه بچاودالله په امدادپه اختیارکې ده اګرکه هغه په تکلیف کې زیات ده) اواګرکه په اکثروختونوکې احقرته هم ددې څخه امن وی،مګرخطرونه اوعامه وبادخپلی بیماری په موقع باندی بیاهمغه مذکوره مصیبت عودکولوسره راځی،په کوم سره چه ژوندمرګ کیږی،ممکن ده چه داټول څه ځماددماغ خرابی وی،لکه چه کوم اوهام وړاندی معروض شول دهغومتعلق جناب حکیم محمد مصطفی صاحب سلمه میرتهی اوقاضی حکیم بشیرالدین صاحب لکهنوی دغه دواړه ځمادحالاتواومزاج څخه ښه واقف ده،اګرکه قاضی بشیرالدین صاحب ددغه ځانکندن دشبهی څخه واقف نده دغه رای ده دحکیم محمدمصطفی صاحب رای ددماغ دکورونوڅخه په یوه خانه کې سوداده دکوم علاج چه آسانه ده باقې په عام طورباندی دماغ بالکل صحیح ده دحکیم قاضی بشیرالدین صاحب رای دمراقی په تخیرسره وی،علاج رګ وهل دی دماغ صحیح ده په همدی وجهی سره په اوهاموکې ترقې نه وی اه.مګردحکیم محمدمصطفی صاحب هم دغه رای صرف ددغواوهامومتعلق ده نه داچه دهغه دځانکندن متعلق شبهه،بلکه داحقرخوداخیال ده چه که ځمادغه شبهه حل شی نوهغه اوهام به خپله په خپله رفع شی،ځکه چه ددغواوهامودیرزیاته وجه همداده چه طبیعت په نهایت ضعیف درجه کې شوی دی،(لکه چه په کوموخبروباندی ماوړاندی خندل اوس دهغوڅخه خپله مجبوریم

حالانکه دهغوخلاف عقل اوس هم پیژنم) اوداضعف پیداشوی دهمدی خوف اواندیشی ځخه (دحکیم محمدمصطفی صاحب هم همدارای ده) اوکه خدای مه کړه داشبهه قایمه پاتې شی نوددغواوهاموعلاج سره به هم څه فایده حاصل نه وی،الله تعالی دې پرمونږرحم وکړی،ددینه وړاندی یولس،دولس کاله مودی کې تقریباًهمداشبه دوه ځل نوردحضورپه خدمت کې عرض کوم اگرکه په نوروعنوانواونهایت اجمال سره ځکه چه هغه وخت دهغه دغه اثرات نه محسوسیدلو.

اول ځل سوال اوځواب امام غزالی رحمه الله په کوم ځای کې په آسانی سره دروح راوتلوبیان کړی اوکوم ځای کې ئي دځانکندن سختی بیان کړی؟ځواب گرامی:(۱) جسمانی تکلیف روحانی آسانی.

دوهم ځل سوال امام غزالی ددې تکلیف ځخه ولی داریږي چه کله دهغه دطبعی کیدوپه سبب دهغه نه دبچیدوکومه ذریعه نشته؟ ځواب گرامی:(۲) هوددې ځخه دبچیدوذریعه تعلق مع الله ده. ددغه باصواب ځواب سره هغه وخت بالکل ښه تسلی شوی وه،مگرپه غورکولوسره ددې ځواب هم همغه معنی وشوه کومه چه داول ځواب ځخه پوه شوی وم. لکه چه امام غزالی رحمه الله خودانبیاؤعلیهم السلام پورې ددې تکلیف شدیدکیدل لیکلی دی،ددې خیال نه بعدبیاهغه شبهه عودکولوسره راغله،مگراول دهغه دومره شدت چرته ؤو؟خواوس دهغه سره طبیعة دومره مغلوب شوی چه که داحالت لری نشی نوځمادماغ به بالکل خراب شی،دهمدی وجهی په دومره تفصیل سره عرض وکولی شو،اگرکه په دې باندی هم احقرډنهایت اختصارکوښښ وکړ،اواگرکه دحضوروالاارشاد دکوم خلاصه چه داده:ع:

درطریقت هرچه پیش سالک ایدخیراوست

گورم اودهغه فیض لرونکی ارشادځخه هم مطلع شوی یم چه طبیعه امورمضرنه وی اول خوپه خپله ماته دامعلومیدل سخت دی چه ځماداحال دهغوامورومصداق هم ده اوکنه ؟دوهم دهغه خوپه هرحال دومره مهیب صورت.ده چه طبیعت په هیڅ صورت کې آرام نه کوی،اطلاعاداهم عرض ده چه ددې ځخه دنجات په حقیقت کې همغه صورت ده کوم چه عالیمقام تجویزفرمایلی ده مگرپه ظاهره کې خوددې صورت نه سواکوم صورت په نظرندی راغلی چه کوم څه امام غزالی رحمه الله دځانکندن تکلیف تحریرفرمایلی دی،هغه نه په عقل اونه په نقل سره ثابت شوی،یابیاددې ځخه دبچاوکومه داسی ذریعه معلومه شی کومه چه داحقرپه اختیارکې وی،کنه نوددې مصیبت ځخه (دکوم چه نقصانات ناقابل برداشت

دی) په کوم ترتیب رستگاری په پوهه کې نه راتللو،مؤرخه یومافیومامخ په وړاندی دی
۱۲جون۱۳۵۶ھ مطابق یکم ذی الحجة ۱۳۴۴ھ دیکشنبې په ورځ دقطب پورضلع علی گړ.

جواب :السلام علیکم حفظت شیئاوغابت عنک اشیاء،لهذاپه هغواشیاؤباندی به مود ضرورت په اندازه مطلع کړم:(۱) څومره روایتونه چه امام غزالی دمرگ دسختی متعلق لیکلی دی ماهغه احتیاطا راویستلوسره ولیدل دبعضی خوسندنشته ،اوبلاسنده حدیث صحت نه لری،نودهغه دلالت کاالعدم ده دبعضوسندضعیف ده،چه دمطلوب دثبوت لپاره کافي نده دعراقی تخریج دې وکتل شی،(۲) بعضی کوم چه حسن یاصحیح دی په هغوکې کوم لفظ دکلیت نشته دکوم ځخه چه دازده کړی شی چه هرشخص ته ضرورتکلیف شدیدوی،ټولی قضیې غیرسوره دی،کوم چه دجزئیې په حکم کې وی،بیابه داځنگه زده کړی شی چه ځمالپاره به هم همداشدت وی،لکه چه ټول واقعات اوحوادث شدیده دی چه په چاباندی دهغه وقوع به وی په چاباندی به وقوع نه وی،اوهرشخص ته داحتمال خوف سره داامیدهم وی چه زه به انشاءالله تعالی ددې ځخه محفوظ پاتې یم،په همدی وجه پریشان نه وی په همداشان په دې پوهیدل پکاردی،آخرداورگاډی حوادث آیامعلوم ندی،بجلی گرته دتللوواقعات دچاپه غوږکې نه دی غورځیدلی مگرآیادهغه ځخه دومره پریشانی وی چه څومره تاسوته په دې باره کې وی.(۳) اوخپله همداسی په احیاءدبیان عذاب القبردعنوان لاندی دابوهریره په روایت سره دسهولت نزع حدیث موجود ده،دکوم چه داالفاظ دی: فتسل روحه کماتسل الشعرة من العجین الخ.کوم چه ابن ابی الدنیا،اوابن حبان اوبزارروایت کړی ده(کمافی تخریج العراقی) اوپه صحاحوکې هم داحدیث مذکورده که هغه حدیثونه کلی دی نوداهم کلی دی.نوپه دواړوکې به صریح تعارض وی،کوم چه دمعصوم په کلام کې محال ده،نولامحاله دواړوته جزئیه ویل لازمیږی،چه چاته شدت وی،چاته سهولت همغه شان چه دنورو حوادثوحال ده کوم چه وړاندی بیان کړی شو. (۴) اوکه دواړه کلیه ومنل شی نودتطبیق وجه بله ده چه جسماًشدت اوروحاًسهولت.اودهغه مدارپه محبت باندی ده کتل شوی چه که دشمن یوڅوک په زورسره دباوکړی نواذیت کیږی اوکه محبوب ئي دهغه ځخه زیات دباؤکړی نوراحت کیږی،اوداتفاوت دروج په اعتبارسره ده کنه په جسم باندی خویوشان اثروی،نولوی ضرورت ددې وي چه دالله تعالی سره دمحبت متعلق لوړشی بیانو:ع:ازمحبت تلخیهاشرین شود،لکه چه داولیاودحوادثودحالاتوپه وخت کې په مشاهده

کې شپه اوورځ راځي.(۵) همدارنګه که کلیه وی نومشاهده ولی دهغی خلاف ده،بعضی خلک داشان فوتیږی چه خبرپری هم نه وی اوځه په ښه اوبدپورې هم موقوف نه دی.

(۶) ددې مشاهدی موافق بعض آثارهم واردشوی دی،لکه چه داحیاء په باب سکرات الموت کې زیدبن اسلم دخپل پلارڅخه روایت کوی (واذاکان للکافرمعروف لم یجزیه هون علیه فی الموت لیستکمل ثواب معروفه فیصیرالی النار) دینه صفاڅرګندیږی چه کله کله کافرته هم دمرګ آسانی کیږی. (۷) داکلام مجمل ده زیات تفصیل ځماپه رساله شوق وطن سره به واضح شی دهغی نه وروسته که بیاهم کومه خدشه پاتې شوه وړاندی ئی کړه،والسلام اشرف علی (دام ظلهم العالی) ۷ذی الحجة ـ۱۳۴۴ھ

مشوره:دیوی هفتی پورې روزانه دوه ځل ځماداتحریرولولی. (اشرف علی)

دوهم خط

داحقرجلیل احمدطالب علم علی ګړهی له طرفه دمسنون سلام نه بعدعرض ده چه داحقر عریضه په کومی کې چه نزع شدت جسمانی متعلق سوال ؤ،ګرامی ځواب صادرشو،کوم چه احقردارشادموافق دیوی هفتی پورې هره ورځ دوه ځل ولوست،تخریج عراقی میلاونه شوتلاش شته. شوق وطن می هم اوس بیامطالعه وکړه ددې مقبولیت اونافعیت ماشاءالله تعالی ښکاره ویلی دی،که لاندی وجوهات نه وی نوهغه ددغی شبهی ددفعه کولولپاره به هم کافې اووافی وی،په ګرامی ځواب سره څه ناآرامی (دکوم سبب چه دشدت نزع حدیثونوکلی اخستلوؤ) راځی مګربقیه چه هغه هم ناقابل برداشت ده دهغه وجوهات په لاندی ډول ده:- حدیثونه اګرکه کلی نه صحیح،مګرپه حدیثونوکې خوددې تصریح ده چه بعضی خلکوته جسمانی شدت په نزع کې وی،مګربقیه بعضی چه کوم دی دهغوی متعلق داتصریح نشته (سوادخاص خاص مواقع مستثنی په کوموباندی چه دنوروقیاس نشی کولی) چه (لکه څنګه چه هغه دروحانی تکلیف څخه محفوظ ده همداشان هغه دجسمانی تکلیف څخه محفوظ ده.

جواب:دامقدمه صحیح ده.

بقیه دسوال:دامعلومه نده په کوموباندی جسمانی شدت وی،هغه په تعدادکې دسهولت والاوڅخه کم ده (دکوم په سبب سره که یقینی نده نوغالب ګمان شته دځان متعلق دجسمانی تکلیف څخه بچ پاتې کیدل وی)

جواب:دامقدمه هم صحیح ده.

بقیه دسوال:بیاپه عقل سره هم ثابتیږی چه هرانسان لپاره په نزع کې جسمانی تکلیف په کارده. ددغه عقلی ثبوت لپاره دامام غزالی رحمه الله تحریرمذاق العارفین ج۴مطبوعه نام ص۵۱۴څخه نقل کولوسره په همدی لفافی کې په کاغذباندی ددې عریضی په آخرکې نړلوسره ستاسوخدمت ته ارسال ده.

جواب:محض خطابی تقریرده په هغه کې استدلال سره کومه رابطه هم نشته،مادهغه په حاشیه لیکلی دی (په آخرکې به ددې ملاحظه وی)

سوال بقیه:په کوم کې دننه چه داجمله ده چه (دځانکندن همدغه معنی ده الخ) په کلیت باندی هم دلالت کوی اګرکه دهغه معنی همداده چه په خوځایونوکې دسهولت تصریح ده دهغونه علاوه ټولومواقعوکې جسمانی شدت وی.

جواب:هرکله چه استدلال مخدوش ده نوکلیت هم مضرنده.

سوال پاتې:اوکوم صورتونه چه تسلی تشفی کیدلی شوی هغه په دې ترتیب ورکې دی چه اګرکه په حدیث کې راغلی دی چه دبعضولپاره دنزع په وخت کې آسانی وی نواول خودامعلومه نده چه مراددآسانی څخه صرف روحانی ده یاجسمانی آسانی هم (اګرعلاوه مواقع دمتشیات وی)

جواب:دشهیدلپاره دژوندکیدلوسره زیات تکلیف نه کیدلوروایت په جسمانی سهولت باندی صفادلالت کوی دژونداثرخوپه جسم باندی وی.

سوال پاتې:اوکه صرف دروحانی آسانی مرادکیدلواحتمال داعتبارقابل اوراجح نه وای نوددې په ذریعی سره په حدیثونوکې تطبیق په څه شان کولی شی؟

جواب:په دې شان چه ځنی جسمانی اوځینی صرف روحانی.

سوال پاتې:بیاپه خپله شوق وطن مطبوعه انتظامی ص۱۲سطر۱۰باندی دهغی تصریح ده چه دآسانی نه مرادروحانی ده اوداچه جسم ته به تکلیف وی؟

جواب:مګردهغه دلیل هیڅ دلیل نده چه دټولولپاره ناقابل برداشت وی.

سوال پاتې:نوکه روحانی آسانی مرادده نوپه دې باره کې داحقرشبهه نشته احقرته چه کومه ناآرامتیاده هغه خوصرف دجسمانی تکلیف متعلق ده.دکوم دمحفوظ پاتې کیدلوکومه ذریعه په نظرنه راځی؟

جواب: ځمادسابقه تحریرنمبر(۴) دهغه ذریعه ده چه په محبت کې دزحمت ادراک نه وی اوددغی ذریعی تحصیل اختیاری ده.

دسوال بقیه: بیاکه دآسانی نه مرادجسمانی آسانی ده نودغه حدیثونه هم جزئی دی نودی؟

جواب: صحیح ده.

دسوال پاتې: هیڅ جزئی نشته دکوم په سبب چه ځمامتعلق دمحفوظ پاتې کیدلوعلم وشی اودهغی په وجه سره دغه حدیثونه دتشویش درفع موجب شی؟

جواب: دهغه ذریعه که اختیاره شی نوعلم هم کیدلی شی.اگرکه رجاصحیح ده.اوهغه ذریعه همغه نمبر(۴) ده.

دسوال پاتې: اوداورګاډی دجنګیدواوبجلی راپریوتوپه اندیشی سره خوپریشانی نه وی نودهغه وجه خوداده چه هلته عدم وقوع اکثرده اودهغه مقابله کې وقوع نزدی شاذاونادرده په همدی خاطرهغه اندیشه دابتلاء مغلوبیږی اوپریشانی نه وی؟

جواب: هودبعضی طبایعوپه اعتبارسره داصحیح ده.اوبعضی طبائع داسی قوی دی چه دناجی قلیل کیدوسره هم هغوته توقع غالبه وی.اوپریشانی نه وی.

دسوال پاتې: خودلته داهم نشته چه غالب گمان دجسمانی تکلیف نه کیدووی،صرف شک ده اوهغه هم په هغه صورت کې چه کله دسهولت داحادیثوداتفسیرچه دآسانی څخه مرادصرف روحانی آسانی مرادده ونه منل شی.کنه نوبیاًهیڅ حدیث دسهولت جسمانی نه پاتې کیږی بلکه بله اندیشه (چه په نزع کې جسمانی شدت عموماًوی) غالبه ده.دکوم انکارچه دجناب والاپه مبارک ځواب کې هم نشته.

جواب: دشهیدپه واقعی سره داعموم منفی ده.بیاکه دهغه څخه قطع نظرهم وکولی شی نومحبت غالب کولوسره اخستل اختیاری کارده اوپه هغه کې ددغه جسمانی شدت ادراک نه وی.

دسوال پاتې: بلکه دهغه تائید کیږی.اول خوپه عقل سره دوهم دغزالی په کلام سره؟

جواب: دې سره متعلق وړاندی لیکل شوی دی.

دسوال پاتې: اوکومه مشاهده چه په بعضی ځایونوکې وې چه په نزع کې جسمانی تکلیف نه وی اوهغه موقع دمستثنی مواقعوڅخه هم نده نودهغی متعلق امام غزالی صاحب دالیکلی دی چه هغه شخص په هرشان عاجزکیدلوسره ددغه تکلیف اظهارونه شوه کولی،باقې دانده چه هغه ته تکلیف هم نه ؤ؟

جواب: داهم مسلم نده دامام رای ده چه شرعیه حجت نده ډیرخلک دعین نزع په وخت ډیراطمنان سره خبری کوی هغوی داظهارڅخه څنګه عاجزمنلی شو؟

دسوال پاتې: دټولوڅخه زیات چه دتسلی موجب ګرځی هغه حدیث کیدلی شی چه هغه په شوق وطن مطبوعه انتظامی پنځم باب ص۱۳ په آخرکې جعفروالاحدیث ده چه په هغه کې دملک الموت داالفاظ دی:(چه زه دهرمسلمان سره نرم یم الحدیث) چه داحدیث په خلاف دنوروحدیثونوکلی معلومیږی.اگرکه په حقیقت داهم کلی نده لکه چه دکوم حدیث کلی کیدل په دې باره کې دحضوروالادګرامی ځواب څخه ثابتیږی؟

جواب: مونږهغه مدارنه ګرځوو.

دسوال پاتې: اوکه دهغه حدیث دامعنی وګڼل شی چه سوادهغومواقعوچه هغه دجسمانی شدت لپاره مستثنی شوی دی ټولونوروموا‌قعوکې نرمی وی نونوروموا‌قعوباندی هم مشاهده دهغه خلاف ده لکه چه رسول الله ﷺ چرته هم غالبامستثنی شوی ندی؟

جواب: مګرپریشانی ثابته نده،دکوم سبب چه همغه محبت اوشوق دلقاءده کوم چه حضورعلیه السلام په الرفیق الاعلی سره ظاهرفرمایلو.

دسوال پاتې: بیادشوق وطن ددغه حدیث دکرمی کوم حدنشته ممکن ده چه دغه نرمی دهغی سختی په مقابله کې وی کومه چه عموماًپه کفاروباندی وی.

جواب: دامونږته مضرنده هرکله چه په هغی مدارنده.

دسوال پاتې: غزالی صاحب رحمه الله په مذاق العارفین مطبوعه نامی ج۴ص ۵۱۲ سطر ۱۲باندی دابراهیم علیه السلام دنزع قصه لیکلی ده چه دجسمانی سهولت باوجوددهغه په نزع کې دومره جسمانی تکلیف وشوچه څنګه یوتودسیخ په لانده بنبه کې دننه شی اوبیاهغه راکش کړی بیائی الهی ارشادلیکلی ده چه مونږپه تاباندی په موت کې آسانی فرمایلی ده؟

جواب: هیڅ سندنشته.

دسوال پاتې: نوکه دامام غزالی په نزدد شوق وطن د۱۳صفحی دآخرحدیث دا معنی نه وی (چه نسبتانرمی وی) نودهغه په شان متبحرعالم ددغه حدیث روایت په خپل کتاب څنګه کړی ده؟

جواب: په خاص فن کې متبحرده،په حدیث کې نده.

دسوال پاتې: بیادټولوڅخه زیات داچه دسهولت کومه معنی چه (جسمانی تکلیف وشواوروحانی آسانی) په نوروحدیثونوکې اخستل شوی دلته دهغوخلاف کولوسره ولی واخستل شی،په هرحال

داطمنان دحصول اورفع اضطراب دوه صورتونه دی چه یاخوددې یقین وکولی شی چه زه ددغوبعضوڅخه نه یم کوموته چه په نزع کې جسمانی تکلیف وی یادهغه گمان غالب شی؟

جواب :غلط ده دریم صورت هم شته چه محبت غالبه شی کوم چه اختیاری ده بیادعموم شدت په تقدیرباندی هم دپریشانی احتمال نشته.

دسوال پاتې: همدارنگه دحضوروالا په مبارک خواب سره چه څه اضطراب رفع شواگرکه هغه هم لوی نعمت اونهایت غنیمت ده کوم چه صرف دحضوروالادتوجه ادنی برکت ده،مگردغه اضطراب په هغه صورت کې ده چه کله دسهولت اونرمی حدیثونوکې جسمانی سهولت او نرمی مرادواخستل شی.

جواب :درفع اضطراب په هغه باندی نه موقوفیدل اوس مذکورشو.

دسوال پاتې: بیاهر کله چه عقلاپه واضح طورپه نزع کې جسمانی تکلیف راتلل ثابتیږی؟

جواب :په دې کې کلام تیرشوی ده.

دسوال پاتې: نوهغه حدیثونه چه په احیاءالعلوم کې بلاسنداو ضعیف دی په هغوسره هم شبهې ته تقویت کیږی دامام غزالی رحمه الله سره دهغوهم سندؤ؟

جواب :داسی امکان په شریعت کې معتبرنده په نقلیاتوکې ترڅوچه صحیح نقل پیش نه شی هغه کاالعدم ده کنه نوموضوع حدیثونوته موضوع ویل به جائزنه وای.ممکن ده چه اصل راوی سره څه سندوی.

دسوال پاتې: خلاصه داچه اوس دخپل حال مطابق دامثال ده چه که زیدته دبعضی وجوهاتو سره عقلاًدامعلوم شی چه ځماپه مکان چه ځماسره څومره آدمی دی،ټولوته یوه نه یوه ورځ دحکومت له طرفه په دارباندی زړول کیږی،بیاورسره یوسړی (دمثال دامام غزالی رحمه الله کوم چه دحکمت دقانون عظمت ده اوعاقل هم ده دزیدددې خیال تصدیق وکړی اووروسته کې دحکومت دطرفه دهغه صفاصفااظهارهم وکولی شی چه په مکان کې اوسیدونکولپاره به هرومروپه دارځړول وی،نولکه څنگه چه هغه وخت ددغه ځای دهراوسیدونکی ته هومره زیدلپاره هم اضطراب وی،همداشان احقرته هم ده؟

جواب :دنزع ددارپه شان کیدل مسلم نده لهذادامثال صحیح نده بلکه صحیح مثال داده چه حاکم دااطلاع ورکړی چه مونږټول په خپل غیږکې دباوکړی،په کوم سره چه ټول هډوکی اوقبرغی دردراشی بیابعضوبه کوم چه مبغض اومبغوض کیدل ثابت شی،جیل ته ورسوؤ،

اوبعضوته چه محب اومحبوب کیدل ئی ثابت شی په خپل دربارکې مقرب گرځوو، نوکوم شخص چه محب وی هغه به خوشحاله وی،چه مابه په غیږکې نیسی اومقرب به وگرځوی،اگرکه هډوکی اوپښتورگی هم دردکوی،په همدی شان کوم شخص دغه دولت اغستل غواړی هغه به محب کیدل عقلاثابت کړی.

دسوال پاتې: دهغه علاج بغیردتوجه؟ جواب:چه حقیقت ووایم داخوتوجه ده.

دسوال پاتې: اودحضوروالادعاء؟ جواب :دعاءداډیره ضروری ده چه فهم درست شی.

دسوال پاتې: بل په نظرنه راتلوبیاالله ځمادغه تکلیف ورکول معاف وفرمایی اوپه خواب سره می مشرف وفرمائي؟

کرودیدهٔ ودل کیطبقییه روشن	که هوایک لشک مه چارده تم
سناهی که تم نورسی اپنیکرتی	منور بیک جلوه چوده طبق هو

۱۳محرم الحرام سـ۱۳۴۵ھ.

جواب :دحجاب درفع په شرط داټول روښانه کیدونکی دی اوهغه حجاب په حقیقت کې غورنه کول دی.اشرف علی-

داحیاءالعلوم دترجمی مذاق العارفین څخه دامام غزالی رحمه الله لیکنه مطبوعه نامی ج۴ص۵۱۴- ۵۱۵ دکوم حواله چه ددې خط په شروع کې مذکوره ده اوڅومره تکلیف په ځانکندن والاکې وی دهغه ماهیت به غیردهغه شخص چه دائی څکلی بل چاته نه معلومیږی،اوچاچه دانه وی څکلی هغه ئی په دوه طریقوسره معلومولی شی:یاخوپه نورو دردونوباندی په قیاس کولوکوم چه ده ته ورپیښ شوی وی،یادنوروخلکوحال دنزع کې سخت دردباندی لیدلوسره نودقیاس صورت خوداده چه په کوم عضوکې ساه نه وي هغه ته دردنه معلومیږی اوچه کله هغه کې ساه وي نودردمعلومیږی نومعلومه شوه چه ددرد دمعلومولووالاڅیزروح (ساه) ده کله چه په کوم عضوباندی زخم ولگی یاسوزش وي نودهغه اثرپه روح باندی راځی همدومره هغه ته دردوی اوپه دې خاطرچه دردپه غوښه،وینه وغیره کې ویشل کیږی نوروح ته صرف لږشانی صدمه وی نوکه داسی صورت وي چه دردخاص په روح باندی وشواونوروڅیزونوباندی ونه شونوظاهره ده چه دادردبه ډیرزیات وي او دځانکندن همدامعنی ده چه نفس روح باندی صدمه وي.

جواب :دادلیل ته محتاج ده.

پاتې تحریر: اودهغه په ټولواجزاؤکې هغه خوریږی تردی پورې چه دروح داجزاؤڅخه چه په ټول بدن کې دننه خپوردی هیڅ جزء باقې نه پاتې کیږی چه په هغه کې دردنه وی، مثلاًکه انسان ته لاغروالی ولګی، نوهغه ته دردمحسوس اومعلومیږی هغه صرف دروح په هغه حصه کې ده کوم چه دلته میلاوشوی چرته چه لاغرتوب لګیدلی ده اودسوزیدلوتکلیف په دې خاطرزیات محسوسیږی چه داوراجزاء په ټول بدن کې داخلیږی هیڅ عضوظاهراوباطن داسی نه پاتې کیږی چه اوورته ونه لګی. نوکوم روح چه دغواجزاؤکې خپوروی دهغه په روحانی اجزاؤپه هرځای باندی ددردصدمه برداشت کوی، اوزخم خوفقط په هغه ځای وي چرته چه سخت لګیدلی ده، په همدی وجهی سره دزخم تکلیف دسوزیدوپه نسبت کم وی، اوځانکندن والانفس په روح باندی راغورځیږی، اودهغه په ټولواجزاؤباندی حاوی وی، ددې لپاره چه په هریوه رګ اوپلی کې کش، کش کولوسره راووځی.

جواب: په دې دلیل سره مدعانه ثابتیږی،

پاتې تحریر: څه جزء، اوپله اوویښته اودسرپوستکی څخه ترخپوپورې باقې نه پاتې کیږی په کوم کې چه نه وي راوتلی؟

جواب: نوپه راویستلوسره په هغه باندی ددردراتلل څنګه معلوم شول، دمړی له پوسته روح راووځی. اودروح راوتلوپه وخت یاپه بل لفظ پوستکی ته دمړه کیدوپه وخت هیڅ دردهم نه وی

دلیکنی پاتې: نودهغه دسختی اوتکلیف پوښتنه مه کوه، دهمدی لپاره ویل کیږی چه موت دتوروواوری سره څیرولواوپه قیچی سره دپری کولوپه نسبت ډیرسخت ده، ځکه چه توری وغیره سره دبدن قطع کول ددې لپاره تکلیف ورکوی چه په هغه کې روح وی نوهرکله چه په خاص روح باندی صدمه وی نوڅنګه به ډیرسخت نه وی. ددې نه بعدحضرت دام ظلهم العالی زبانی ارشادوفرمایلودکوم خلاصه چه داده: چه داتقریرامام علیه الرحمة دعوامودتفهیم لپاره لیکلی ده په هغه سره استدلال مقصودنده.

په کاردسره دنزع روح متعلق ددوهم خط معنون په ذریعه دځواب ضمیمه

ترقې کولوسره وایم چه دنزع شدت اکثریت هم واقع نده، چه دپریشانی موجب شی، لکه چه ددې خلاف په کثرت سره مشاهدده، چه دبدن اکثره روح نقل شوی، اوبیمارپه اطمنان سره خبری کوی، په کوم کې چه داحتمال هم نشته چه دشدت داظهارڅخه عاجزده نولامحاله

یاخودنزع ماهیت باندی داستلزام شدت حکم صحیح نده، لکه چه وړاندی په یومقام کې مذکورده، اوځماذوق همداده، اویادتسلیم په تقدیرددغه استلزم دغه خاصیت ته، ددغه عالم دمقتضیاتوڅخه ویل کیږی، اودبرزخ اشتراک ددغه عالم سره په خواص کې لازم نده، لکه چه په آخرت کې به مؤمن ته په صراط باندی عبوراسهل وی، اوهمدغه عالم کې همدغه مؤمن ته همداسی ادق اواحداولاری باندی عبورمتعسربلکه متعذرده اودبرزخ تلبیس دآخرت څخه اودمحتضرتلبیس دبرزخ څخه ظاهرده نوپه میت کې دآخرت دبعضی خواصوتحقق مستبعده نده. والله تعالی اعلم.

نوټ: اوپه همدی ضمیمی کې ددغوتحریراتومجموعی لپاره یوه نامه هم تجویزفرمایلی وه: (تقطیف الثمرات فی تخفیف السکرات۱۲-۲۵محرم الحرام سـ۱۳۴۵هـ

دریم خط[1] اوله شبهه:- ددوهمی عریضی په اول کې حضوروالاتحریرفرمایلی ده چه دامقدمه صحیح ده په دې داشبهه کیږی چه کله لفظ دسهولیت صفاموجودده نوبیاتصریح ده په سهولت روحانی اوجسمانی دواړوباندی. ځکه چه دسهولت تعلق دواړوسره ده، روح سره اوجسم سره، اګرکه په هرځای دهغه وقوع نه وی، دوهمه: داچه که دهغوتصریح ونه منل شی نوبیابه دجسمانی سهولت ثبوت به دحدیثونوڅخه په څه شان سره وی، حالانکه خپله جناب والاهغه په خپلی اولی والانامه کې په (فتسل روحه الخ) حدیث سره ثابته فرمایلی ده. دریمه داچه: کوم حدیثونه دشدت دی په هغوکې هم بیادجسمانی شدت تصریح به نه منل کیږی.

جواب: ددې حدیث (فتسل روحه الخ) دننه خویقیناًدجسمانی سهولت تصریح موجوده ده، اود همدی وجه جسمانی سهولت دحدیثونونه هم ثابت ده. باقې داول ځواب مطلب داده چه که ددغه حدیث څخه قطع نظروکولی شی نودغه مقدمه صحیح ده، یعنی بیابه دجسمانی سهولت تصریح په عام حالت کې ثابته نه وي. دوهمه شبهه: ددوهمی عریضی په ۲ص۱۲ کرښه دجناب ارشادده (شهیدته دژوندقطع کولوڅخه زیات تکلیف نه کیدلوروایت په جسمانی سهولت باندی صفادلالت کوی الخ په دې باندی داشبهه کیږی چه (دشهید دحدیث اوحدیثونوداذاکان للکافرمعروف الخ څخه خوصرف دشهیداومذکور کافرلپاره جسمانی سهولت ثابت شو. لاکن دغیرشهیداوغیرکافرمذکورلپاره به دغه حدیث څنګه مفیدوی په نوروهغوحدیثونوچه دکوم

[1] احقردایاداشت له یاده لیکلی ؤچاته می زبانی پیش کړواوزبانی خواب می اخستی ؤبیامی دخپل یادموافق ضبط کړ۱۲جلیل

خاص حالت ذکرنشته جسمانی سهولت څه مراد کړی شی؟

جواب :دهغه مطلب داده چه اگرکه د«فتسل روحه کماتسل الشعرة من العجين الحديث» څخه قطع نظروکولی شی دغه وخت هم صرف په دغوحدیثونو سره دبعض افرادولپاره دجسمانی سهولت تصریح ثابته شوه. دریمه شبهه:اوددوهمی عریضی د۱۲صفحی په ۱سطرکې داگرامی خواب ده» په دې ترتیب چه څه جسمانی هم اوڅه صرف روحانی «سهولت» په دې باندی داشبهه راځی چه «که دشدت اوسهولت حدیثونه کلی ومنل شی بیاددغی معنی په اخستلوسره دتعارض رفع په ښه شان پوهی ته نه راځی.ددې لپاره چه دشدت حدیثونودکلی کیدلوپه صورت کې به دامعنی وی چه په هرځای کې جسمانی شدت وی،یاآیادشدت دحدیثونوکه هغه کلی وی دامعنی اخستلی شی چه کله جسمانی شدت هم اوکله صرف روحانی.اگرکه داثابته شوه چه هیڅ حدیث په دې باره کې کلی نشته.لاکن بیاهم دغه گرامی ځواب دپوهی لپاره بهترگنم،دهمدی لپاره می داشبهه عرض کړه؟

جواب : «ددې ځواب حضورعالی ارشادفرمایلی ؤهغه می په یادپاتې نده غالب گمان داؤ» داځواب په هغه صورت کې ده چه کله دشدت اوسهولت حدیثونه جزئی ومنل شی.لکه څنگه چه په دوهمه عریضه کې سوال هم دهمدی متعلق کولی شوی دی،باقې دکلی منلوپه صورت کې داځواب نده بلکه اول ثابت شوچه هغه حدیثونه خپله کلی ندی ۱۲جلیل احمد.

څلورمه شبهه: ددوهمی عریضی په ۱۲صفحه ۱۳کرښی کې گرامی ځواب ده چه «خوددې څه دلیل نشته چه دټولولپاره ناقابل برداشت وی» په دې داشبهه کیږی چه ددې حدیث څخه داخبره ثابتیږی چه جسمانی تکلیف هرځای کې مسلمان ته وی «اگرکه هغه دبرداشت قابل وی» نوبیابه دشدت حدیثونه ضرورکلی منل وی،دکومومتعلق چه سابقه عالینامه کې جناب والاتحریرفرمایلی چه اول خوکلی کیدل صحیح ندی،دوهم په دې سره تعارض راځی.

جواب :نده بلکه دهغه حدیث مطلب داده چه اگرکه تابه په بعضی ځایونوکې ددې خلاف لیدلی وی لهذادغه حدیث هم جزئی پاتې شو،بیادکومی شبهی امکان نشته همداشان په قابل برداشت کې خوهردخفیف نه خفیف هم داخل ده،برابره خبره ده چه دومره شی چه څومره دځمکی هغه حرکت چه دژوند دتللوسره واقع کیږی.

پنځمه شبههاوددوهمی عریضی په ص۱۲س۱۷کې ارشادده چه «په محبت کې دتکلیف ادراک نه وی» نوپدې پوه نشوم،بلکه دمشاهدی خلاف ښکاری،ددې لپاره چه که هغه نبی

وی هم نوځنگه به نه وی» چه څاسره زیات محبت دهغه څخه نه شی کیدلی،که هغه ته په دنیاکې خفیف نه خفیف تکلیف وی مگردهغه ادراک نبی ته هم ضروروی لاڅه چه دنزع تکلیف،البته دمحبت دروحانی سهولت ذریعه کیدل بی شکه پوهی ته راځی.لکه څنگه چه په اوله والانامه کې ارشادده چه دافرق په اعتباردروح ده گنی په جسم باندی خویوشان اثرپریوزی الخ البته که داستغراف حالت وی نوشاید چه دتکلیف ادراک ونه شی

جواب :اول خوپه محبت کې دتکلیف ا دراک دومره نه وی،څومره چه دعدم محبت په حالت کې وی،بیاچه کوم ادراک وی هغه دومره نه وی چه پریشان کن وی،بلکه دغه تکلیف په خوښی سره برداشت کولی شی.

شپږمه شبهه:ددوهمی عریضی په ص۱۲س۲۳باندی ارشادعالی ده:«که دغه ذریعه اختیار شی نوعلم هم کیدلی شی،اگرکه رجاءصحیح نه وی الخ نودرجاءپه مطلب پوه نشوم ځکه چه که محبت دسهولت ذریعه وی نوددغه تحصیل نه بعدبه یقینادبچاوعلم وی؟

جواب : « همداسی می په یادده » یعنی داخوهم ممکن ده چه محبت حاصل نه شی باقې نه پاتې کیږی.

اومه شبهه:ددوهمی عریضی په ص۱۳س ۲۰باندی ارشادده چه «ډیرخلک دعین نزع په وخت په نهایت اطمینان سره خبری کوی» په دې باندی یوآخری نفس وی چه په عین سکرات کې چه کله نفس وتل شروع شوی وی آیاڅوک خبری اتری کولی شی «اگرکه دنزع حکایتونه دخاتمی په بیان کې خپله امام داسی لیکلی دی چه کوم سره دهغه تردید کیږی» ځکه چه امام غزالی رحمه الله لیکلی دی«دسوءخاتمه په بیان کې دسکرات متعلق» چه دسکراتوپه وخت دمرگ نه وړاندی یوه بیهوشی په شان وی،چه دخوب په شان وی،نوپه بیهوشی څنگه خبری کولی شی؟

جواب: «فرمایلی دی» مونږئي نه منو،داخوقطعادمشاهدی خلاف ده اوداسی بده خبره دکومی ددلیل دبیانولوهم ماته شرم راځی همداشان داهم غلطه ده چه عین دسکرات وخت معلومیدلی نه شی،بلکه په خپله دبنض وغیره سره په ډیری آسانی سره معلومیدلی شی حتی چه بعضی مریضانواظهارکړی چه اوس خمادېچپونفس ووتلواوس دلاس ساه ووځی.

داشرف علی لخوالطلاع:

ځمازبانی ځوابونه چه په دې خط کې حکایت شوی دی ددې لپاره چه زیات ددری میاشتودضبط نه بعدماته مخامخ پیش کړی شوخپله ماته هم محفوظ پاتې نشو اودمعاینی

په وخت دغوځوابونوپه تحقیق اوتطبیق کې مې ددې لپاره دغورکولوضرورت محسوس نکړوچه سایل ته تسلی شوی وه کوم چه اولین مقصودؤ،باقي که عاموناظرینوته دځوابونوپه کوم جزءکې څه اغلاق باقي پاتې وی نودهمغه جزء په نسبت دځواب دپوهیدواصل اشکال پیش کولوسره دهغه ځواب اخستل به زیات سهل وي

څلورم خط دعلی ګړهی طالب العلم احقرجلیل احمدله طرفه دسلام نه وروسته داچه د(تقطیف الثمرات فی تخفیف السکرات) مضمون متعلق ګرامی ځوابونوپه بعضی اجزاوباندی په نه پوهیدوپه سبب چه بعض اشکالات باقي پاتې ؤهغه خودحضوروالاپه مهربانی اوتوجه سره په ښه شان حل شوی مګرد۱۱صفرس۴۵په حاضری باندی چه حضوروالادحضرت مولنامحمدیعقوب صاحب رحمه الله دتحقیق شدت نزع علت[1] متعلق بیان وفرمایلوپه هغه کې دښه غورکولونه بعددری کارونه دپوښتلواوضروری معلوم شول کوم چه همغی عریضی کې دی.په دې کې شک نشته چه داحقرددغوبې قاعدی اوجاهلانه سوالاتوڅخه حضورته تکلیف برداشت کول به وی خوڅه عرض وکولی شی- صاحب الغرض مجنون- ددې لپاره چه دحضورددغه تکلیف اخستلوسره احقرته دوهم ژوندمیلاو شواومیلاویږی.داحقرزمانه حاضری وه نه په ځای کې ددغوشبهاتوزبانی رفع کولواراده می کړی وه مګرکله چه دروانیدونه یوه ورځ وړاندی دظهرنه بعدحاضرشونودسخت همت کولوباوجودبیاهم څه عرض اومعروض مې ونشوکولی ددې په لیدلوسره احقرنورهم ودریدوچه اوس خودمافی الضمیرهم په ښه شان اظهارنشی کیدلی،دحضرت مولنامحمد یعقوب صاحب رحمه الله ارشاد(کوم چه حضوروالافرمایلی دهغه خلاصه مطلب) داؤچه په نزع کې تکلیف چه څه وی،دهغه وجه داده چه دنسمه (مرادغیرمجردلطیف مادی روح) یوتعلق خوداسی وی کوم چه دکوم محب دخپل محبوب سره وی،اودغه تعلق دجسم اوغیرجسم دواړوسره وی،اودنسمه یوخاص قسم تعلق وی،کوم چه صرف دجسم پورې مخصوص وی،چه نسمه دجسم په هرهرجزءکې دننه نفوذوی نوپه نزع کې دهغو دواړوقسمونوتعلق دنسمه سره قطع کیږی،اوداول تعلق په شدت اوخفت باندی دنزع شدت اوسهولت ده اوثانی تعلق که شدیدده کله څنګه چه په صحیح الجسم شخص کې وی،نونزع به شدیده وی،اوکه ضعیف ده لکه مدقوق (تب دق والابیمار) نونزع به خفیفه وی،نونسمه ته

---

[1] دهغه زبانی تقریرفرمائلي وه دکوم حاصل چه احقردخپل یاداوفهم موافق به عنقریب نقل کړی

کوم تکلیف چه دهغه تعلق دانقطاع ددغه قسم سره وی چه کوم قسم دتعلق دجسم اوغیرجسم دواړوسره مشترک ده چه دتعلق ددغه قسم انقطاع سره صرف داسی تکلیف وی لکه چه یوه محب ته دمحبوب پریخودوسره اه.نوددغه تکلیف متعلق خواحقرته څه پوښتنه کول نشته بلکه داحقردلاندنیوشبهاتوتعلق صرف دهغه تکلیف سره دی چه په درداوغم سره تعبیرکولی شی.(کوم چه نسمه ته ددغه خاص قسم تعلق منقطع کیدوسره وی چه کوم تعلق محض دجسم پورې مخصوص ده،یعنی داچه هغه دجسم هرهرجزءسره نښتی ده)

اوله شبهه که داصحیح ده چه نسمه ته دجسم څخه دبیلیدوپه وخت (علاوه دهغه تکلیف څخه کوم چه یومحب ته دخپل محبوب دپریخودوپه وخت وی،اوجسم هم دنسمه محبوب ده) تکلیف یعنی غم اودردوی؟

جواب: داچاویلی دی،بلکه په دې تقریرکې تصریح ده چه قوی الجسم ته وی اوضعیف ته نه وی دضعیف مفهوم دنحیف مغائرده.

سوال پاتې: نوحضوروالاکوم چه دامام غزالی رحمه الله ددې خیال په ځواب کې چه دروح دوتلوسره تکلیف وی،دمړی دپوستکی مثال ورکړی ده چه دمړی په پوستکی کې روح دوتلوپه وخت یاپه بل لفظ دهغه دمړه کیدوپه وخت څه وخت تکلیف یادردوی؟نواول خوددغه سړی دپوستکی په مثال سره دحضرت مولنامحمدیعقوب صاحب په دې ارشاد باندی شبهه کیږی چه کله نسمه ته دجسم سره دتعلق منقطع کیدوپه وخت دتکلیف (یعنی غم اودرد) احساس وی؟

جواب: علی الاطلاق څوک قایل ده وړاندی دتفصیل تصریح ده.

سوال پاتې: نودپوستکی دمړه کیدوپه وخت نسمه ته ولی غم اودرداحساس نه وي؟

جواب: ددې لپاره نه وي چه دې حصی سره دروح تعلق ضعیف ؤ،ځکه چه هغه حصه دجسم ضعیف وه.په سبب دنه دوران دوینی یاکمیدلوئي.

سوال پاتې: اوکه دلته داهم وګڼل شی چه دورووروتعلق منقطع کیدوپه سبب تکلیف محسوس نه شونوبعضی اعمال دانتقال دروح داسی دی چه دکوموپه ذریعی سره عامل یوانسانی جسم څخه بل انسانی جسم کې دننه دفعتاروح منتقل کوی اوتکلیف یعنی (غم اودردنه محسوسیږی.

جواب: ددې شق دفرضولوڅه ضرورت ده چه کله مخکی وجه معلومه شوه.

دسوال پاتې لکه څنګه چه احقرته هم یوروایت دداسی عامل دعملی سلسله کارروالی رارسیږی چه کله دهغه یوجسم ډیرزیات مستعملیدلونوهغه دکوم قوی تازه مړی نعش دقبرڅخه بهرویستلوسره خپل روح ددې مړی قالب ته کې منتقل کولوسره خپل زوړقالب به ئی دتل لپاره دفن کولو،اوددغه ځای سکونت ئي پریخودلو،هغه ویلوچه مادامام غزالی څخه ماحدیث ویلی دی،(یعنی دومره طویل العمرؤ؟

جواب :که داروایت صحیح ده نوداسړی په خپل تصرف سره دروح تعلق دخپل سابق جسم سره تدریجامشق کولوسره ضعفه کوی لهذاتکلیف نه وی لکه څنګه چه په سینه کې دهوادکولومشق کولوسره سینه باندی ګاډی ته ګذاروركوی.

دوهمه شبهه احقرپه دې کې ډیرغوروکړو،چه کوم علت دنزع دامام غزالی څخه ثابتیږی،(چه خپله دروح دجسم څخه دوتلوپه سبب سره په نزع کې تکلیف وی،یعنی راوتل موجب دتکلیف ده نه چه کوم عارض) دې علت سره په هغه علت کې چه کوم مولانامحمدیعقوب بیان فرمایلی ده دشدت اوخفت په اعتبارکه فرق وی (اوضرورشته) لکه چه حضوروالادجیل خانی (چه پوخوپه جیلخانه کې دننه څوک وویستل شی اویوڅوک دجیلخانی څخه بهراوویستل شی کله چه دجیلخانی څخه دراوتلودروازه هم تنګه وی،مثال ورکولوسره ارشادفرمایلی ؤهغه فرق کوم ده؟

جواب :فرق ښکاره ده چه امام غزالی رحمه الله چه کله راوتلوته موجب دتکلیف والي نوتکلیف عام کیدل پکارده ددې لپاره چه دتکلیف علت عام ده اومولنارحمه الله مطلق راوتلوته موجب تکلیف نده فرمایلی،بلکه په هغه کې یی یوقیدلګولی چه ددغه روح تعلق اوالتصاق دجسم سره شدیدوی.

دسوال پاتې اودهغی څه وجه ده؟

جواب :دفرق په تقریرسره وجه هم ظاهره شوه.

دسوال پاتې نواحقردغورنه بعددومره پوهیدلی شی چه نسمه ته کوم چه ددغه جسم څخه دوتلوپه وخت تکلیف وی هغه دنسمه دقعرپورې نه رسیږی،اوکوم تکلیف چه نسمه ته په جسم کې د ننه موجوده پاتې شوی وی بهرته دجسم په واسطه دجسم رسیږی مثلاکوم جسم کې ستن دننه شی نودغه تکلیف دنسمه دقعر(بیخ) پورې رسیږی په همدی وجهی سره سختی وی په بل جسم کې چه نسمه موجوده وی کله چه ستن..... نونسمه ته دوه قسمه

تکلیفونه وشول یوخوهغه دجسم ددومره حصی سره (څومره حصه کې چه دستن زخم شوی ده) تعلق منقطع کیدوپه سبب،بل خپله دستنی دشکایت تکلیف نوبله وجه دشدت داشوه اوهمدامعلومیږی دهغه چه کوم اکثرمریض ساه ورکولوکې زیات تکلیف نه محسوسوی،چه هغوته دنسمه دتعلق منقطع کیدوپه وخت (کوم چه دجسم سره منقطع وی) نوبیشکه تکلیف نه وی،ځکه چه دنسمه تعلق دجسم سره ضعیف، شوی ده لکن که دساه دوتلوڅخه پنځه منته وړاندی دهغه دجسم په هغه حصه باندی په کوم چه ساه تراوسه وتل هم ندی شروع شوی،په توره وغیره وویشتل شی یاپه چاقوسره پری شی هغه برابردغه ضرب سره به شدیدتکلیف اوددمحسوس کړی،مګربیاپه دې وجهی سره داتسلیمول به لازم وی چه نسمه ته لکه چه په انقطاع تعلق جسم سره تکلیف وی همداشان نسمه ته دستنی د..... سره هم یوجداتکلیف وی برابره خبره ده چه بلاواسطه دجسم... دنسمه نوپه دې تسلیم کې څه خرابی نه معلومیږی، ځکه چه دجسم دتکلیف علت خواحساس ده،نوهمدااحساس په نسمه کې دننه په اولی درجه شته ده بلکه دنسمه په سبب سره دااحساس په جسم کې دننه پیداشوی ده ، که وویل شی چه نسمه یولطیف جسم ده هغه بلاواسطه دجسم دستنی څخه څنګه تکلیف محسوسولی شی باقي په جسم کې دننه دجسم په واسطه کوم چه هغه تکلیف محسوسوی نوهلته خودیته هغه تکلیف (یعنی غم اودرد) محسوسیږی کوم چه دجسم حصی څخه جداکیدوپه وخت نسمه ته کیدلی شی،نوځواب داکیدلی شی چه دلطیف جسم کیدوسره سره (دغیرلطیف جسم په شان) لکه څنګه چه هغه ددغه خاورین جسم څخه بیلیدوپه وخت غم اوددمحسوسوی په همدی شان دستنی... سره هم تکلیف محسوسولی شی.

جواب :ددې تقریرنه په حاصل پوه شوم اوددې قول ستاسوپه منشاچه احقردغورنه بعدالخ

دریمه شبهه دریمه شبهه دکومی درفعی چه سخت احتیاج ده،چه دحضوروالاکوم چه دتولونه وړاندی عالی نامه ښائسته کاردصادرشوی ؤ(کوم چه ددې لفافی دننه دملاحظی په غرض مرسل ده) په کوم کې دننه یوبالکل نوی اوډیرمفیدالهامی مضمون لیکل شوی ؤ،چه رفع دشبهات اواطمینان دحصول نعمت همغه ذریعه شوی ده،ددې متعلق داتپوس کول دی چه په دې کې دننه چه کوم داکثریت دنزع دشدت نفی شوی ده نودغه داکثریت دشدت نفی قوی اوکمزوردواړه قسمه اشخاصولپاره ده،(ځکه چه ددغه کاردپه آخرمضمون کې کوم چه داکثریت دشدت نفی په بلی وجهی سره ظاهره فرمایل شوی ده نوهغه کمزوراوقوی ټولولپاره عامه ده)

جواب :ددې وجه مقتضی دعموم ده په کوم کې ضعیف القوی لپاره طباًاوطبعاًخفت شته اودقوی الالتصاق لپاره طباًاوطبعانشته،بلکه دتلبیس بالبرزخ سبب ده،په دې شرط چه دکوم خاص شخص لپاره په برزخ کې کوم امرمقتضی دشدت نه وی.

دسوال پاتې:یاصرف دکمزوروا وضعیف القوی خلکوڅخه دشدت داکثریت نفی شوی ده دکوم شبهه چه دحضرت مولنایعقوب رحمه الله ددغه وړاندی عرض شوی ارشادڅخه (کوم چه هغه بیان فرمایلی ؤ) راولاړیږی،ځکه چه دضعیف دنسمه تعلق دهغه دجسم سره ضعیف وی،کوم چه دموصوف مولناد ارشاد موافق دخفت سبب وی؟

جواب :مولناچه تخصیص دخفت دضعیف القوی سره په اعتبارکوم امرموجب دشدت نه وی کماذکر آنفا.

دسوال پاتې:نوکه دمذکوره کارددمضمون مطلب هغه ده چه په اول کې ذکرشو(یعنی دشدت داکثریت نفی دقوی اوضعیف دواړوڅخه ده اویوازی دضعیفانولپاره مخصوص نده) دغه وخت خوفهوالمراد.

جواب :همداعموم مرادده خودسبب په اختلاف.

دسوال پاتې:اوکه دهغه مطلب داده چه صرف دضعیفانولپاره دغه دشدت داکثریت نفی مخصوصه ده قوی خلک دهغی څخه محروم دي،نوبیااحقرپه خپل حق کې داهیڅ مفیدبیانه موندلو،ځکه چه اول خواحقردداسی ضعفاؤڅخه نده بیادوهم په کوموبیماریوکې چه دمریض دنسمه تعلق دجسم سره دومره ضعیفیږی څه معلومه ده چه داحقرپه دې کې خاتمه وي اونه دهغه غالب گمان.

جواب :دضعیفانوپورې اړومخصوصه نده نودفایدی څخه مایوس کیدل هم بی دلیله دی.

څلورمه شبهه:یوه بله خبره مي هم په خیال کې راغلی ده دکومی چه دبره مذکورکاردسره هم تردیدنه کیږی بلکه څه ناڅه تائیدپه پوهه کې راتلای شی،هغه هم دعرض قابل ده چه نسمه ته دموت په وخت چه کوم شدت دتکلیف وی هغه په دوه قسمه ده (لکه چه وړاندی عرض شوی ده) یوخوهغه چه محب ته دمحبوب دپریخودوپه وخت وي،دوهم هغه دتکلیف شدت(کوم چه نسمه ته دجسم څخه دجدا کیدوسره وي(کوم چه به غم اودردسره تعبیرکولی شی) نو(اول الذکر) تکلیف یعنی کوم چه دمحبوب دپریخودوسره وی دهغه خوسبب طبعی وی،پاتې شوددوهم قسم دتکلیف شدت (کوم چه نسمه ته دجسم څخه جدا کیدوسره وي کوم

ته چه درداوغم ویل کیږی،دهغه هیڅ طبعي سبب نشته بلکه هغه محض منجانب الله ده چاته چه خداوندی حکم وشی وی به .که داصحیح ده نوددې په منلوسره کومه خرابی نه راځی؟

جواب :طبعی خوده،لکه چه دالتصاق قوت اوضعف اقتضاء طبعاددانفصال شدت اوخفت ته ظاهره ده،لکن الله تعالی قادردی چه په نوروسببونوسره یابلااسبابه طبعی اقتضاء ختمه کړی.

دسوال پاتې:لکه چه دلاندی ذکرشوی حدیث څخه هم دشدت اوخفت محض دالله تعالی لخواکیدل ثابتیږی اگرکه په بعض مواقعوکې وی،لکه چه اول حدیث په احیاء باب سکرات الموت کې زیدبن اسلم دخپل پلارڅخه روایت کوی (واذاکان للکافرمعروف لم یجزبه هون علیه فی الموت لیستکمل ثواب معروفه) یامثلاًدشهیدپه باره کې راغلی دی چه ددغه ژوندکې کولوسره زیات تکلیف نه وی،یامثلاًدشوق وطن مطبوعه انتظامی ص۱۴ حدیث چه دابوهریره په روایت سره موجودده،دکوم چه داالفاظ دی(عن النبی ﷺ قال ان المومن اذاحضرت الملائکة بحریرة فیهامسک وعنبروریحان فتسل روحه کماتسل الشعرة من العجین وقال ایتهاالنفس المطمنة اخرجی الخ) (دهغوپه هره حصه دحدیثونو کې د ضعیف اوقوی قیدنشته،اودسهولت منجانب الله کیدل ثابتیږی) همداشان دشوق وطن مطبوعه انتظامی ص۱۱باب ۴اول حدیث چه الفاظ ئې دادی :(عن ابن مسعودقال قال رسول الله ﷺ ان المومن لیعمل الخطیئة فیشددبهاعنه وان الکافرلیعمل الحسنة فیسهل علیه عندالموت یجزی بهااخرجه الطبرانی وابونعیم شرح الصدور) په دې حدیث سره دسهولت اوشدت دواړومحض من جانب الله کیدل معلوم شول برابره خبره ده چه څوک قوی وي یاضعیف،اگرکه چه داحدیث دیوه خاص حالت متعلق ده.

جواب :په دې حدیثونوسره دطبیعت نفی نه راځی بلکه دطبعی کیدلوباوجوددطبع تعطل په کوم حکمت سره ممکن وه،والله اعلم اشرف علی۱۹ ربیع الاول سـ۴۵هـ

پنځم خط

داحقرجلیل احمدلخواعرض ده چه د(۴) عریضی سرخی د(۲) شبهی لاندی احقرپه لاندی ډول عرض کړی ده:×احقرپه دې کې ډیرغورکړی ده چه کوم علت دنزع دامام غزالی دکلام څخه ثابتیږی الی قوله دستنی د...څخه هم تکلیف محسوسوی،انتهی.نوپه دې باندی جناب عالی ددې عریضی دځواب په شروع کې دهغودبعضواجزاؤپه نسبت داارشادفرمایلی ده چه

ددې تقریرهم پوهی ته رانغلواونه منشاالی قولکم احقردغورنه وروسته الخ نوعرض ده چه کوم علت دشدت امام رحمه الله بیان فرمایلی ده.اوحضرت مولنامحمدیعقوب صاحب کوم علت دشدت بیان فرمایلی ده په هغوکې دوه فرقونه دی،یوخوداچه که دامام رحمه الله خبره ومنل شی نوتکلیف به عام شی اودامام حضرت مولنارحمه الله په ارشادباندی تکلیف خاص پاتې شو.صرف داقویاءاوهغه شخص ته چه تعلق یی شدیدده اوبل فرق داده چه که دامام رحمة الله علیه علت تسلیم کړی شی،نوتکلیف زیات شدیدگرځی،اوکه دحضرت مولنارحمه الله ارشادته وکتل شی نوتکلیف اگرکه بیاهم شدیدپاتې کیږی مگردومره شدت نه پا تې کیږی څومره چه دامام رحمه الله په قول باندی ده .دهغه تصدیق هم جناب فرمایلی ؤ.اوپه همدغه وخت باندی جناب عالی دجیلخانی مثال هم بیان فرمایلو.چه دامام رحمه الله په قول باندی دتکلیف مثال هغسی ده لکه چه په جیلخانه کې دننه څوک وویشتل شی.اودحضرت مولنارحمه الله په قول دتکلیف مثال داسی ده لکه چه څوک دجیلخانی څخه راوویستل شی.درحالیکه چه دبندیخانی دروازه تنگه وي نوددغی تنگی تکلیف دویشتلودتکلیف څخه کم شو.بیااحقرپه هغه کې غوروکړلوچه دامام رحمه الله په قول باندی چه کوم په شدت تکلیف کې نسبتازیاتوالی وي.اودحضرت مولنارحمه الله په قول باندی چه کوم شدت دتکلیف نسبتاکموالی وی.دهغه څه وجه ده؟نوپه عریضه ۴ص۲۳باندی دهمدی وجه اوپه هغی چه کومه شبهه وي دهغی اوهمداشان دشبهی دځواب تقریرده چه په دې مثال کې په غورکولوسره په خیال کې راغی.اوپه کوم سره چه ددې وجه هم معلومه شوه چه ضعیفاؤته دروح دوتلوپه وخت کې خودتکلیف شدت نه وي.لکن که هغوی دضعفاؤپه تورو وغیره وویشتل شی نوضرور به تکلیف شدیدوي

جواب :اوس په هغه عبارت هم پوه شوم.زه مخکی نه وم پوه شوی چه مقصددفرق تقویت ده.اوس پوه شوم چه مقصددفرق تقویت ده کوم چه عین مطلوب ده لهذااوس په دې کې دزیات غورکولوسره ماته ضرورت نه محسوسیږی،دغورکولوسره دفرق نوروجوه هم راوتلی شی.بهرحال مقصودمحفوظ پاتې شو ولله الحمد (۲) اوبله داچه داشبهه اوددې شبهی په سبب چه کومه عظیمه پریشانی پیداشوی وه اوتقریباًپنځلس [1]کاله ئی شوی ؤبفضله تعالی بالکل رفع شوی ده،اوددغی شبهی په رفع باندی چه دکومومنافعودحصول اودکومو

[1] په اول خط کې څلورپنځه کاله دریشانی دشدت په اعتبارده اودلته پنځلس کاله په اعتباردنفس پریشانی ده ۱۲منه

ضرورنوددفع امیدچه احقرپه اوله عریضه کې ظاهرکړی ؤبفضله تعالی دهغوحصول اودفع کیدل شروع شوی دی اگرکه تراوسه دمشغولتیاپه سبب دهغوددفع اوحصول په طرف می توجه هم نده کړی په راتلونکی کې بفضله تعالی په دې طرف توجه کولوسره دنوری زیاتی کامیابی امیدلرم اودتیولونه لوی تکلیف هغه ځیزچه هغه پریشانی ده زه دحضوروالا ددې عظیم احسان په څه ترتیب هم شکریه نشم اداءکولی.الله تعالی دې حضورته دهغه جزاءخیرورعطاکړی،که اووبراعظمونوسلطنت هم ماته رارسیدلی وای هم نواحقرته هغه خوشحالی نه په نصیب کیدله کومه خوشحالی چه ددې شبهی په حل سره رانصیب شوه،دحضورددې احسان څخه دقیامت پورې خلاصیدلی نه شم،ماته دحضورپه سبب دوهم ځلی ژوندمیلاوشواوهغه هم دبالکل ناامیدی نه وروسته،دایقینی خبره وه چه که حضور والاددې شبهی دحل کولوتوجه نه وای کړی بیابه هیڅ ځای کې ددې حل نشوکیدلی،لکه چه ځینی خلکوځمادغه شبهه لغوه گڼلوسره دهغی ځواب ته ئی هیڅ توجه ونکړله،اوبعضی همدردوحضراتوځمادپوهولوکوښښ هم وکړومگرپه ناقص فهم کې دهغوی خبری هم رانغلی.لکه پنځلس کاله په دې سختی کې تیری شوی مگردحضوروالاپه کمالاتوکې خداوندی قدرت ترسترگوشو،چه دومره زوړاوناامیده کونکی مریض ته په څوگنټوکې دننه الله تعالی دحضوردقلم دځوکې په ذریعه کامله شفاءعطاءوفرمایله،اوس الحمدلله دمرگ څخه چه طبعی نفرت ددې شبهی په وجه ؤورک شوی ده هغه اوس خپل په خپله کمیږی. داټول څه دحضوروالادبزرگیوپه طفیل دی،الله تعالی دغه نالائق ته دحضورپه احساناتو اوعنایاتوکې ژوندی لری اوپه دغواحساناتواوعنایاتوکې مرگ ورکړی:ع:

ایکه چون تودرزمانه نیست کس ****** الله الله خلق رافریادرس

(۳) حضوروالاداصل عریضی (۲) دځواب په شروع کې ارشادفرمایلی ده (نزع دشدت متعلق)چه (نومحبت غالبول اختیاری کاردی اوپه هغه کې دهغه جسمانی شدت ادراک نه وي) نوعرض د ه چه ددغه غلبه محبت دتحصیل لپاره هغه دستورالعمل کافي ده چه حضوروالااحقرلپاره تجویزفرمایلی دی کوم چه احقرداگڼلی ده چه دگناهونوڅخه بچاو اودضروری کارونوڅخه دفراغت په وخت په زړه اوژبه باندی دالله یادساتل دی اوکه ددینه سواکوم بل ځیزهم ضرورت وی نوپه مهربانی سره ارشادیې وفرمائي دحضوروالابه مزیداحسان وي،مورخ ۱۷نومبرسـ۱۹۲۲م جمادی الاولی سـ۱۳۴۵هـ

جواب: دهمدی دوهم جزءتوضیح داده چه دمشاغلو اودغیرضروریه ؤتعلقاتو کمول یاحذفول دهغی نه بعدتاسوته دنافع علم حصول،اوپه هغه باندی دعمل ابتداء اوپه الانتهاءباندی عزم ته دی مبارکباددرکوم،اوپه هغه باندی درفیعه احوالو (ومنهاالشوق الی الاخره) دترتیب دتوقع بشارت درکوم دکومی نمونه چه دمثنوی په لاندی اشعاروکې مذکوره ده:(رزقهاالله ایاناوایاکم وهی هذه بعدثلثة ارباع من الدفترالثالث عنوان وفات بلال.

چون بلال ازضعف شدهمچوبلال — رنگ مرگ افتاد بر روئی بلال
جفت اودیدش بگفتاداحرب — پس بلالش گفت نی نی واطرب
تاکنون اندر حرب بودم ززیست — توچه دانی مرگ چه عیش ست وچیست
این همین گفت درخش درعین گفت — نرگس و گل برگ و لاله مي شگفت
تاب رود چشم پرانوار او — می گواهی نی داد برگفتار او
گفت جفتش الفراق ایخوش خصال — گفت نی نی الوصال ست
گفت جفت امشب غریبی میروی — از تبار وخویش غائب می شوی
گفت نی نی بلکه امشب جان من — میرود خوش از غریبی در وطن
گفت ای جان ودلم واحسرتا — گفت نی نی جان داد ولتا
گفت آن رویت کجا بینیم ما — گفت اندر خلوت خاص خدا
گفت ویران گشت این خانه دریغ — گفت اندر مه نگر منگر به مسیغ
من چو آدم بودم اول حبس وکرب — پر شد اکنون غسل جانم شرق وغرب
من گدا بودم درین خانه چوچاه — شاه گشتم قصر باید بهر شاه
انبیاء راتنگ آمد این جهان — چون شهان افتند اندر لا مکان
مردگان رااین جهان بنمودفر — ظاهرش زفت وبمعنی تنگ تر
خانهٔ تنگ ودرون چنگلوک — کرد ویران تا کند قصر ملوک
جنگلو کم چون جنین اندررحم — نه همه گشتم شده نقلان مهم

گر نباشد درد زه برمادرم — من درین زندان میان آذرم
مادر طبعم زد ردو مرگ خویش — می کند زه تارهد بزه زمیش
حامله[۱] گریان ززه کاین المناص — وآن چنین خند ان که پیش آمدخلاص

انتهت ملخصة وفی المقصودمخصة

اشرف علی اول العشرالاوسط من جمادی الاولی س۱۳۴۵ھ(تتمه خامسه ص۴۴۵)

داول شیخ په ژوندکې دبل شیخ سره د بیعت حکم اودجهرذکرحکم:

سوال: (۲۱۰)دلاندی امورو په باره کې څه حکم ده؟ (۱) دیوه دفیض خاونداومتبع سنت پیرڅخه دبیعت کولونه بعددهمغه متبع سنت صاحب فیض دژوندپه حالت کې دبل سره بیعت کول څنگه دي؟ (۲) دجهرذکرداحنافو په نزدجائزده اوکنه اودمفرط جهرلپاره څه حکم دي؟ (۳) دکوموآیتونوڅخه چه داخرگندیږی چه الهی ذکرخفیه کول پکاردي په هغوکې مرادخصوصادعاده یامطلق ذکر؟فقط.

الاجوبة: معصیت خونده،لاکن دبې برکتی موجب اوداول شیخ دتاذی سبب ده اوداختیاریه اسبابوپه واسطه ددغی تاذی افضاء الی المعصیة ممکن ده اگرکه لازم نده په هرحال دخطرمحل ده،ونظیرنفی المعصیة واثبات الاذیة وافضاء هاالی بعض المضارالدینیة احیاناًرواه مسلم فی قصة خطبة علی بنت ابی جهل علی فاطمة من قوله ﷺ انی لست احرم حلالاً ولااحل حراماًوقوله ﷺ الاان یحب ابن ابی طالب ان یطلق ابنتی وینکح ابنتهم فانماابنتی بضعة منی یریبنی ماراهاویوذینی ماآذاها(باب مناقب فاطمة)

(۲) دحنفیه ؤاقوال مختلف: منقول دی،محقق اومنقح امرداده چه که چاته ضرروی نوبلااختیارناجائزاوپه مغلوبیت کې ناجائزنده،اوکه ایذاء نه وي نوجهرمقصوده قربت گڼل بدعت دی،وهومحمل نصوص الهی،اوکه مقصوده قربت ونه گڼل شی په کوم باطنی مصلحت سره دکوم تجویزچه شیخ کولی شی وکولی شی نوجائزده اگرکه په هغه کې افراط هم راشی.

(۳) برابره خبره ده چه خاص مرادوي اوکه عام حکم یوده،په هریوه کې مستقل نص ده.(ادعوا تضرعاًوخفیة- واذکرربک فی نفسک تضرعاًودون الجهر،۱۹ذیقعده س۱۳۴۲ھ(تتمه خامسه ص۲۰۷)

---

[۱] مثال بدن ۱۲- مثال روح ۱۲منه

دیـ ـ عنی

سوال :(۲۱۱)آیاپه مثنوی شریف کې چرته داشعرشته ع:-

هرکه روئی بلد درد نیا ندید　　　هم نه بیندرو بعقبی ای مرید

که شته نودهغه څه مراده ده؟

جواب :څماپه یادنده،اوکه وي نوهغه مراده کوم چه ددې آیت چه وماتنفقون الاابتغاءوجه الله.یعنی چاچه دحق درضالاره په دنیاکې ونه لیدله الخ. ۲۴ربیع الثانی سہ۱۳۴۹ھ (النورص ۱۰رجب سہ۱۳۴۹ ھ)

دصوری تجلی معنی

سوال :(۲۱۲)دیوي رسالې اقتباس داده څوک چه الله ﷻ په کوم صورت کې وګوری، (دنریانبڅی وغیره په صورت کې) نوصوفیان دلته دیته صوری تجلی وائی اوکه مثالاً یی وګوری نودیته مثالی تجلی وائی،اوکه دصورت اومثال څخه بغیرئي وګوری نوهغه ته ذاتی تجلی وائي.دپوښتنی وړداخبره ده چه آیادتصوف په کوم کتاب کې وړاندی ذکرشوی اصطلاحات په ذکرشوی معناګانوموجودی دی که په دې معنی ندی نوآیادهغوی نوری معناګانی لیکل شوی دی یادامحض افتراءاواختراع ده،پورتنی سایل؟

جواب :مثالی تجلی خوپه همدې معنی کې مستعمل ده لکن صوری تجلی کومه مشهوره اصطلاح نده اوپه همدې شان ذاتی تجلی په همدی اصطلاح کې مستعمل کیدل می په یادندی،بلکه ددې معنی التفات الی الذات من غیرالالتفات الی الصفات والافعال ده،اوپه دنیاکې په مثالی تجلی سره دراتلونکی انکشاف نشی کیدلی،البته دغه مثال چه دهغه په واسطه تجلی کیږی کله کله ل طیفه ماده وي،کومی ته چه دې مصنف صوری ویلی دی،کله کله غیرمادی خومقداری وی،کومی ته چه ئي مثال ویلی ده،اوکله کله نه مادی وي اونه مقداری،کومی ته چه هغه ذاتی ویلی دی،حالانکه چه تجردعن الماده والمقداردواجب دخواصوڅخه نده دحادث اوممکن تجردعقلاً ممکن اوکشفاًواقع ده،لکه چه اهل کشف روح مجردقبلوی،نوهغه تجلی چه دداغه مجردپه واسطه راځی هغه هم مثالی شواوذاتی بالمعنی المتعارف نه کیږی لکه څنګه چه په جنت کې ذاتی شوی. ۲۵ربیع الثانی سہ۱۳۴۹ھ (النورص ۱۰رجب سہ۱۳۴۹ھ)

دحق دتصورتحقیق

سوال :(۲۱۳)ددې اعتقادچه الله تعالی په هرځای کې حاضراوناظرده خومسلم ده اودشرع شریف حکم ده چه که دهغه تصوروکولی شی نولازمیږی چه دهغه کوم صورت شته، اودامحال ده،نودهغه تصورلکه څنګه چه صوفیان رحمهم الله ئی کوی په کوم ترتیب کولی شی دهغه کوم کیفیت ده،اوپه هغه طورباندی تصورجائزده اوکنه؟

جواب :شریعت دبی کیف اوبی مکان تصورتعلیم ورکړی ده،نودهغه خلاف به دهیچاقول اوفعل حجت نه وی،که دکوم محقق مقبول صوفی څخه منقول وي نودهغه به مناسب تاویل وکړی البته که بلاقصداواختیاربه کوم خاص طورتصوروکولی شی په هغه کې معذوری ده،لقوله ﷺ للجاریۃاین الله قالت فی السماء قال ﷺ انهامومنة والله اعلم. ۱۲رمضان سہ۱۳۲۲ھ (امداد۲ص۱۲۴)

زهدباره

سوال :(۲۱٤)دبعض فقهاؤعبارتونه په مغل عالمګیری وغیره کې چه دزهدباردمذمت اوزهدبارد مردودالشهادة ګرځول شوی دهغه څه معنی؟اودباردزهدصحیح مصداق څه ده؟

جواب :دکوم چه شریعت کې په کومه درجه مطلوبیت واردنه وي لکه څنګه تعریف دجهحنطه. ۳ذی القعده ۱۳۵۰ھ (النورص۷-۴رجب سہ۵۱ھ)

داسم الجلاله په تکرارباندی دشبهی دفعه

سوال :(۲۱۵) په نسیم الریاض شرح قاضی عیاض مصنفه شهاب الدین خفاجی کې یوه استفتاء اودهغی ځواب اوځواب الځواب درج ده هغه دحضورانوارپیش نظرکولوسره څه عرض کوم (وههنابحث وهوانه قیل ان ذکرالله بتکریرالجلالة بدعة لاثواب فیهاقال الخطابی ف شرح مختصرالشیخ خلیل سئل العزبن عبدالسلام عمن یقول الله مقتصراعلی ذلک هل هو مثل سبحان الله والله اکبرونحوه فاجاب بانه بدعة لم ینقل مثله عن احدمن السلف وانمایفعله الجهلة والذکرالمشروع لابدفیه کله من ان یکون جملة مفیدة والاتباع خیرمن الابتداءونحوه ماافتی به البلقینی فی قوم لایزالون یقولون محمدمحمدکثیراثم یقولون فی اخره مکرم معظم فاجاب بانه ترک ادب وبدعة لم تنقل ولایثاب فیهاوکذاقولهم علی محمدوتابعه علیه کثیرمن العلماءاقول (القائل

الشهاب) ماذکره فی اسم النبی ﷺ مکررامن کونه بدعة ظاهرلانه مع کونه لم ینعبدبمثله داخل فی ماںهی عنه بقوله لاتجعلوادعاءالرسول بینکم کدعاءبعضکم بعضاً کماسیاتی مثله ولم یردتعظیم النبی ﷺ الابالدعاءله والصلوٰة والسلام علیه فلوعظم بمثل ذلک کان مراغماللسنة ولوذکراحدسلطانا باسمه زجروة واهانوه فمابالک باشرف الخلق واعظمهم واماذکرالله تعالی فقدورد الامر به ووعدذاکره بالثواب فی ایات واحادیث لاتحصی کقوله الذاکرین الله کثیراوالذاکرات وفی حدیث القدسی من شغله ذکری عن مسئلتی اعطیته افضل مااعطی السائلین الی غیرذلک ممالایحصی ولم یقیدبقیدعلی ان الذاکرقصده التعظیم والتوحیدفهواذاقال الله ملاحظاًلمعناه فکانه قال معبودی واجب الوجودمستحق لجمیع المحامدولم یزل اهل الله من العلماءوالصلحاءیفعلونه من غیرنکیروکان الاستاذالبکری یفعله ویقول استغفرالله مماسوی الله وکل شئ یقول الله وفی مجلسه اجلة العلماء والمشائخ وهذاهوالحق وقدصنف فی ردمقالة ابن عبدالسلام هذه عدة رسائل رایناهاوممن صنف فیهاالقطب القسطلانی والعارف بالله المرصفی وشیخ عبدالکریم الخلوتی وبه افتی من عاصرناه اللهم احشرنافی جملة الذاکرین ولاتجعلنامن الغافلین اه ج۱-ص۳۷-۳۸-

دبنده عرض داده نه دشبهی په طوربلکه په طورد (انماشفاءالعی السوال) چه په کوموآیتونو اوحدیثونوکې دالله دذکرفضلیت وارده منهاماذکره الشهاب، دااګرکه مطلق ده مګردغه مطلق صاحب دشرع داوقاتواوحالاتواونوروقیودوسره ضرورمقیدفرمایلی ده،په اذکار اوادعیه ؤکې په لګ لګ تغیرسره صاحب دشرع اودهغه ځای ناستومتنبه فرمایلی ده دنبیک الذی ارسلت په ځای کې په برسولک باندی انکارفرمایلی ده،یوسړی دسونړکولونه بعدالسلام علیکم وویلی په دې باندی ابن عمرمتنبه وفرمایلو: ماهکذاعلمنارسول الله ﷺ اوامام بخاری چه په ص۹۴۸مصطفائی کې کوم حدیث دفضل ذکرالله تعالی روایت کړی ده دهغه څخه هم صفاظاهره ده چه دذکرالله څخه خاص ذکرمراد ده (حیث قال یسبحونک ویکبرونک ویحمدونک ویمجدونک الی قوله یسئلونک الجنة والی قوله یتعوذون بعدقوله یلتمسون اهل الذکرفاذاوجدواقومایذکرون الله تنادواهلمواالخ) اوحدیثونوپه تتبع سره احقرته معلومه شوه اګرکه بنده ته پری اطمنان نشته چه حضورددعاء اصول په ثناءباری اوسوال کې محصوره فرمایلی ده ثناءلکه تمحید،تکبیر،تهلیل اوحوقله ده اوسوال خویادماینفعه سوال ده یاتعوذ عمایضره ده .دکوم شعب چه استغفاراوصلاة علی النبی ﷺ دی،اوتبرک

باسماءالحسنی په ثناءکې داخل؛ ده اوډابحذافیرهامقیده جملی دی.یادخبرپه صورت یادانشاءپه صورت اودناخیزه بنده په نظرکې چرته هم داسم ذات تکرار دافرادپه صورت کې ندی تیرشوی،په یوه حدیث کې :الله ربی لاشرک به شیئاً ده هغه هم مقیده جمله ده،اودحضرت سرورکاینات ذکرالله په هغوماثوره الفاظوکې بیان فرمایل اوچرته داسم ذات تکراردانفرادپه صورت کې بیان نه فرمایل خواه مخواه دعزبل عبدالسلام مؤیدده،درداواثربیله خبره ده-اواستنباط بیله خبره ده،هوکه تقریردجلاله دحرف نداء په حذف سره اختیارکړی شی نوممکن ده جمله شی.مګرکله چه په سنت سره هم ثابت نده اوحدیث شراحوقاطبة دذکرالله سره الاالفاظ التی وردالترغیب فی قولها .ذکرکړی ده.(فی فتح الباری والمرادبذکرالله ههناالاتیان بالالفاظ التی وردالترغیب فی قولهاوالاکثارفیهاوقدیطلق ذکرالله ویرادبه المواظبة علی العمل بمااوحیه الله تعالی اوندب الیه کقراة القران وقراة الحدیث ومدارسته العلم والتنفل بالصلواة الخ) نوپه آخرکې عرض ده چه دحضرات چشتیه رحمهم الله دلته دکوم اسم ذات وظیفه معموله ده دهغه څۀ حکم ده؟ آیاداممکنه نده چه دغه طریقه دلته رواج پیداکړی چه نفی اواثبات کولوکولوسره بعضی بزرګانوصرف په الاالله باندی اکتفاءوکړه بیاپه سبب ددرداوتجلیاتوالاهم غائب شو.پاتې شویوازی الله په هرحال څه چه وي هغه بنده عرض کړلوڅه چه ارشادوي بالراس والعین ده؟

جواب :دابتداء توجیه خواقرب هغه ده چه دخط په آخرکې لیکل شوی ده،باقې دمشروعیت دلیل که جزئی نقل نشته دی،اوحدیث د لاتقوم الساعة حتی لایتال فی الارض الله،الله) جزئی ونه منل شی،نودکلی نقل اویااستنباط ددعوی ضرورګنجائش شته،کمانقل عن کثیرمن الاکابرفی السوال اوپه دعوی کې اختلاف مضرنده،کشان سائرالاجتهادیات. اواستنباط هم دثبوت بالنص یوفرده فان القیاس مظهرلاثبت اواګرکه په دې صورت کې دغه طریقه ذکرته په طریق منقول صریح څخه مفضول وویل شی لکن دنفع خاص دعارض په سبب (چه هغه دفع وساوس اوجمع خواطردی چه لیدل کیږی) دبعضی لپاره دیته عملاًترجیح ورکولی شی لکه چه دهمدی مصالحوپه سبب ذکرجلی ته په ذکرخفی باندی چه افضلوائی ئي په دلایلوسره ثابت ده.اوهمدارنګه داعلان صدقه په اخفاءصدقه باندی دبعضی لپاره عملاراجح کیدل فقهاؤلیکلی ده.اوکه هغه مستنبط هم ونه کولی شی لکه چه دابن عبدالسلام رای ده مګربیاهم منهی عنه هم نده اوپه مشاهدی سره دهغه په جمع خواطرکې

کوم چه ماموربه ده معین کیدل معلوم دی،نوداامورشرعیه دنوروتدابیروپه شان دابه هم مطلوب وي ولولغیره،اواګرکه دحرف نداء تقدیردتولونه بنه توجیه ده مګرغالباپه تاویل القول بمالایرضی به قائله کې داخل ده اودنبیک په تغیرباندی انکارنبی نده په ترک اولی باندی انکارده،اودابن عمرانکارموقوف په تغیرباندی ده اودلته دجلاله دتکرار په وخت هیڅ دموظف ذکرنه ونودغودوارومبحثونوکې ارتباط نشته ۲۰ جمادی الاخری ۱۳۳۷ھ (تتمه خامسه ص۸۲)

دالاالله دذکرتحقیق

سوال :(۲۱۶)په دې مسئلې کې ددین علماءاوشرع متین مفتیان څه فرمائی چه محض دالاالله ذکرپه اوچت اوازسره کول اعنی ویل یی جائزدي اوکنه؟امیدلرم چه دبلیغی توجیه نه وروسته مدلله،محققه په آیتونودکلام مجیدیاحدیث شریف سره فتوی مکمل کولوسره راولیږی داجرعظیم باعث به شی،مکررداچه داوچت آوازاختصاص بالخصوص مقصودنده محض استفساردرواوالی اونه رواوالی دذکرمطلوب ده؟

جواب :روا ده ځکه چه غایت ئي حذف دمستثنی منه اوعامل ده اوهغه عندالقرینة دافصح العرب والعجم ﷺ په کلام کې دمستثنی دحذف په شان وارده: اماحذف المستثنی فمااخرج ابن ماجه عن ابن عباس قال قال رسول الله ﷺ کذلک لایجتبی من قرہم الاقال محمدبن الصباح کانه یعنی الخطایاکذافی المشکوة وقع کلامه صلی الله علیه السلام بلاذکرالمستثنی لکمال ظهوره فالحقه محمدکذافی المرقاة اماحذف المستثنی منه فمااخرج الشیخان عن ابن عباس فقال العباس یارسول الله الا الاذخرفانه لقینهم ولبیوتهم فقال الا الاذخرالحدیث ، اوپه محبوث فیه کې قرینة ظاهره ده کله کله قالاًکله ئي چه ددینه وړاندی دلااله الاالله ذکرکړی وي اوکله کله حالاً لدلالة حالة المسلم علی اعتقادنفی الوهیة الغیروالله تعالی اعلم) ۱۴ جمادی الاولی ۱۳۲۳ھ (امداد-ج۴ص۸۲)

ایضاً

سوال :(۲۱۷)دجناب یومریدذکرکولوکولوپه آخرکې ئي دالاالله تکرارشروع کړ،ماورځینی استفساروکړلوپه خواب کې هغه وویل چه پیرصاحب جناب ماته همداوظیفه راښولی ده،اوس دجناب والاپه خدمت کې عرض ده چه آیاپه سالمه لوستلویادالله الله په وردکې څه نقصان شته؟

جواب :ددې څخه معلومیږي چه دالله.الله په ذکرکې څه شبهه اوسوال نشته ده،اوس ضرورت ده دنظرکولو ددې دمسنونیت په دلیل کې

دسوال تتمه: تاسومرج البحرین یاستی- په حدیثونوکې خودسالمی کلمی لوستل یاقل هوالله ثم دزهم یاقل ادعوالله؟

جواب :داده همغه دلیل په کوم کې چه دنظرضرورت ده.نولږنظروکړی آیاددغوآیتونودصحیح تفسیرڅخه په دې مدعاباندی دلالت شته،که شته نوددلالت دتقریرانتظارده

دسوال تتمه: اودغه نصف آخرداستثناء،یعنی اثبات بعدالنفی،بلانفی لوستل دڅه وخته ددې الاالله سبق اوچاشروع کړی ماته معلومه نده.

جواب :همداسی سوال په اسم ذات کې کیدل په کاردی،چه بغیردکوم عامل اوبدون دکوم معمول لوستل داسبق دڅه وخت څخه دي اوچاشروع کړی ده؟

دسوال تتمه :لهذاتاسوځمادتسلی لپاره دهغه تشریح وکړی داعتراض په طورنه.

جواب : ځمامقصدهم مناظره نده حرف تسویه ده دالاالله اوالله الله.

دسوال تتمه :مونږخونقشیندیان یواودټولوطریقوالاؤخدمتګاران یو.

جواب :الحمدلله مونږوال هم ټول دطریقی په خادم کیدلوباندی فخرکوو

دسوال تتمه: دحدیثونوله مخی ددلایلوغوښتونکی یم؟

جواب :دهرمومن همداایمان ده،لاکن دحدیث ددلالت طرق اووجوه په داسی کثرت سره دی چه مجتهدین اونحققین هغه ښه پیژنی نوکه په الله الله باندی دکوم حدیث دلالت په کومی طریقی سره ثابت شی نوان شاءالله تعالی دهمدی مشابه طریقی سره به په الاالله باندی هم دلالت ثابت کړی شی. ۱۲ ربیع الثانی ۱۳۵۲ھ (النورص۸ذی القعده ۱۳۵۲ھ)

ددې ویناکفروالی چه نبیﷺ په ظاهری صورت سره بشروڼه په حقیقت کې

سوال :(۲۱۸)اوهغه واعظ داهم وویلی چه حضورﷺ په ظاهری صورت بشرؤخوپه حقیقت کې بشرنه ؤاودائي هم وویلی چه حضورﷺ په هرځای هرساعت حاضراوناظرده،عرض ده چه دهادیانه موجه په توجه ددې معناګانوراز هدایت راوبښی چه دزړه اطمینان اوس حاصل اوواصل شی؟

جواب :ددواړوخواب هروخت داهل حق په ذمه ده چه مدعی په دې دعوی برهان قائم کړی
ګنی اوله دعوی کفرده اوثانی شرک ده ۲۰شوال سـ۱۳۴۲ھ (تتمه خامسه ص۵۹۷)

دښځو بیعت

سوال :(۲۱۹)یوامردادپوښتنی کول ده چه په حدیث کې ده (عن عائشه قالت فی بیعة النساء
ان رسول الله ﷺ کان یمتحنهن بهذه الاٰیة یاایهاالنبی اذاجاءک المؤمنات یبایعنک فمن اقرت
هذاالشرط منهن قال لهاقدبایعتک کلامایکلمهابه والله مامست یده یدامراة قط فی المبایعة متفق
علیه (مشکوۃ کتاب الجهادباب الصلح دفصل اول اوآخرحدیث) ددې لاندی ماپه مظاهرحق
کې دحضرت شیخ عبدالحق محدیث دهلوی په تبعیت لیکلی دی بعضی مشایخ داسی کوی
چه لاس خپل په اوبوکې غورځوی اوعورت هم په اوبوکې غورځوی اوبعضی یوه لمن نیسی
اویوه لمن ښځه نیسی ،ددې تکلیف حاجت نشته.اکتفاپه سنت باندی افضل ده. (انتهی
ملخصاً) ددې متعلق دجناب والاځه رای ده.داځواب رائج ده.صرف دمشائخومعمول
ده،یابل کوم دلیل هم شته اوپه اوبوکې دلاس غورځولوڅه اصل ده؟
جواب :محض اضافه تسلی چه ددې ځخه دیوه قسم صوری علاقه قوی ګرځی.لکه چه خپله
په بیعت بالیدللرجال کې دمصافحی همدادرجه ده.په همدی باندی دهغه قیاس وکولی شی
ګنی په اصل مقصودکې هم مصافحه شرط نده.خلاصه داده چه دمعاهدی دتوکیددغه ټول
صورتونه دی،په عربانوکې مصافحه وه.همداشان لاس په لاس لګول کوته چه صفقه وائي په
بعضی ځایونوکې په لوټه کې مالګه اچول یوصورت داهم ده په کوم کې چه دتاکیدسره
توسل اوتمسک هم ده.لکه دلمن نیول نوپه کوم شان چه دایوصورت دتوسل ده په همدی
ترتیب دلمن نیول هم دهغه یوصورت ده اودغه مصاومت دسنت نده دکلام سره داهم ده
نوددې تائیدوشوالبته ددې ترکولوسره صرف په دې باندی به اکتفاء وي نومصاومت
محتمل ؤ ۱۷رجب سـ۱۳۵۳ھ (النورص۱۰رجب ۱۳۵۴ھ)

ایاپه وسوسه باندی ګناه شته

سوال :(۲۲۰)یوه شبهه داده چه دګناه دوقوع نه وړاندی محض په وسوسی اویاعزم باندی
مؤاخذه وي اوکنه.دبعضی حدیثونوځخه ځرګندیږی چه په عزم حسنه باندی نیکی لیکل

کیږی اوپه عزم سیئه باندی دګناه دوقوع نه بغیرګناه نه لیکل کیږی.اوکه مؤاخذه نه راځی
نودغونوپشان مبتدیونولپاره اراده دعدم معصیت ضروری ده یامحض داستحباب درجه ده؟
جواب :هغه حدیث راوښیه

بل لیک راغلو

حضرت ارشادوفرمایلوچه هغه حدیث راوښیه نوحدیث په مشکوۃ شریف باب فی رحمة الله
وغضبه کې دی (وهوهذاعن ابن عباس قال قال رسول الله ﷺ ان الله کتب الحسنات
والسیئات فمن هم بحسنة فلم یعملهاکتبهاالله له عنده حسنة کاملة فان هم بهافعملهاکتبهاالله
عنده عشرحسنات الی سبعماة ضعف الی اضعاف کثیرة ومن هم بسیئة فلم یعملهاکتبهاالله له
عنده حسنة کاملة فان هوهم بهافعملهاکتبهاالله له سیئة واحدة متفق علیه)
جواب :آیادهم ځخه عزم مرادده؟ اودهغه څه دلیل ده؟اوآیادااحتمال نشته چه هم دعزم ځخه
وړاندی درجه شی په کومه کې چه حسنه لیکل رحمت ده اودسیئه نه لیکل قانون ده.

ددینه وروسته دریم خط راغلو

وهوهذا الحمدلله حضرت په هم کې یوه درجه دعزم یعنی دارادی نه وړاندی چه تحریر
فرمایلی ده په دې سره ځماشبهه بالکل زایله شوه.اواوس بالکل سکون اواطمینان وشو
(فجزاکم الله تعالی عنی وعن جمیع المسلمین خیرالجزاء فقط (النور-ص۱۰رمضان سـ۱۳۵۵ھ)

رساله التعرف فی تحقیق التصرف

دقطب عالم مجددالامة حکم الملة مولنااشرف علی صاحب ادام الله برکاتهم داضافاتوځخه
سره داردودترجمی داحقرالخدام محمدشفیع دیوبندی عفاالله عنه ومتعه بفیوضه وبرکاته
بعدالحمدوالصلاة فقدقال الله تبارک وتعالی فی عیسی علیه السلام وایدناه بروح القدس الاٰیة– اعلم ان
هذاالتائیدیحتمل وجوهااقربهاعندی مااختاره صاحب تبصیرالرحمن المشهوربالتفسیرالرحمانی قال
بتغلیب ملکیته علی بشیریة اه– وحاصله التائیدالباطنی– وحه الاقربیة موافقته الحدیث من قوله
علیه السلام لحسان اللهم ایده بروح القدس رواه مسلم وغیره ظاهران هذاالتائیدلیس الاالباطنی فقط
وکون هذه الموافقة من اسباب الترجیح ظاهرفان الوحی یفسربعضه بعضاً–وحقیقة

هذاالتائیدافاضة کیفیات خاصة محمودة القائهافی النفس تثمراثاراًخاصةً تتعدحسب اختلاف المقاصدویسمی هذاالتائیدفی عرف اهل التصرف تصوفاً وتوجهاًوهمة وجمع الخواطرفالایة اذن اصل لهذا العمل واصرح منه فی الباب قوله تعالی فی الانفال اذیوحی ربک الی الملائکة انی معکم فثبتواالذین امنوعلی ماقسره الزجاج بقوله کان باشیاءیلقونهافی قلوبهم تصح بهاعزائمهم ویتاکدجدهم وللملک قوة القاء الخیرفی القلب ویقال له الالهام کماان الشیطان قوة القاء الشرویقال له الوسوسة اه (کذافی روح المعانی)

بسم الله الرحمن الرحیم: نحمده ونصلی علی رسوله الکریم امابعد:دباطنی توجه په ذریعه په بل شخص باندی دکوم اثراچول کوم ته چه دصوفیانوپه اصطلاح تصرف اوتوجه وغیره ویل کیږی،دهغه داصل حقیقت دنه معلومیدوپه وجه عوام بلکه دیرخواص هم اکثراپه غلط فهمی کې مبتلاکیږی،څوک دادولایت اوبزرګی ګنلوسره ناست ده اوداچه کوم رازسره دهغه انکارکوی،لهذامجددالملة حکیم الامة سیدی وسندی حضرت مولنااشرف علی صاحب دامت برکاتهم ددې مسئلی ټول اړخونه دقرآن اوحدیث په تصریحاتواوارشاداتوسره په یوی مستقلی رسالې کې واضح فرمایلی ده ،دهغی مستحسن یاغیرمستحسن کیدواودنفع اوضررحدودئی په فقهیه قواعدوسره تعین فرمایلی دی،ددې لپاره چه دارساله په عربی ژبه کې ده نومناسبه معلومه شوه چه اصل رساله بعینهاقائم ګرځولوسره دهغی اردوترجمه ورسره هم سائع کړی شی ترڅوچه عوام اوخواص ټول مستفیدشی،په ترجمه کې دعوامودفایدی په غرض لفظی ترجمه می پریخوه اوخلاصه دمطلب می اختیارکړه الله تعالی دې داهم داصل رسالی په شان نافع اومفیدوګرځوی.

بسم الله الرحمن الرحیم بعدالحمدوالصلاة :الله تعالی دعیسی ﷺ په حق کې فرمایلی دی: ایدناه بروح القدس یعنی مونږدجبریل ﷺ په ذریعه دعیسی ﷺ تائیدوکړو،ددغه تائیدچه ذکرئی په قرآن مجیدکې ده په مختلفوصورتونوسره کیدلی شی،دهغوپه جمله کې څماپه نزددلته زیات اقرب هغه صورت ده کوم چه په تفسیررحمانی کې اختیارشوی ده.چه حضرت جبریل ﷺ په حضرت عیسی ﷺ دهغه ملکی آثارپه بشری آثاروباندی غالبه کړی ول اوهغه ددغوملکی اثراتوڅخه کاراخستلواوداظاهره ده چه داهمغه باطنی تائیدده کوم ته چه تصرف ویل کیږی،اوددغه احتمال (باطنی تائید) داقرب والی وجه داده چه ددغه احتمال تائیدپه یوه حدیث سره هم کیږی،هغه داچه حضور ﷺ دحضرت حسان متعلق ارشادفرمایلی دی چه یاالله

دروح القدس (جبریل) په ذریعه دهغه تائیدوکړه.داروایت په مسلم شریف کې مذکورده،ظاهره ده چه دغه ځای دتائیدڅخه باطنی تائیدمرادکیدلی شی (په کوم سره چه دکفاروپه مقابله کې دبلیغه اشعارو دویناطاقت پیداشو) اوپه دې خاطرپه یوی وحی سره دبلی وحی تفسیر کیږی،لهذادمذکورتائید همغه تفسیر راجح معلومیږی کوم چه په هغه حدیث کې مرادده.

دتصرف حقیقت:

اوددغه تائیدحقیقت داده چه خاص دمحموده کیفیاتوپه بل شخص باندی افاضه وکولی شی په کوم سره چه په دې کې خاصه آثارپیداشی اودغه آثارداغراضواومقاصدوداختلاف په اساس په مختلفوانواعو اوالوانو وی، اودغه تائیدته داهل تصوف په اصطلاح کې تصرف،توجه،همت اوجمع خواطروائي.

په ایتونواوحدیث دتصرف ثبوت:

نودغه آیتونه ددې عمل لپاره اصل ده،اوددینه زیات صریح په دې باب کې دسورۀ انفاق داآیت ده:اذیوحی ربک للملائکه انی معکم فثبتوالذین آمنو.(یعنی کله چه وحی رسیدله ستاپروردګار(په ملایکه وُباندی چه ستاسوسره یم تاسی ثابت قدسه کړی مسلمانان) زجاج ددې آیت په تفسیرکې ویلی دی:-چه دغه تثبیت اوتائیددفرښتوله طرفه په دې شان ده چه هغوڅه کیفیت دمؤمنانوپه قلوبوکې القاءکولو،په کوم سره چه دهغوی عزایم صحیح اوهمتونه قوی کیدل اوالله تعالی فرښته ؤته داقدرت ورکړی ده چه هغوپه قلب کې دخیرالقاءکولی شی چه الهام ورته ویل کیږی،همغه شان چه شیطان ته دشردالقاءقوت حاصل ده چه وسوسه ورته وائی. (کذافی روح المعانی) واصرح من الایتین فی الدلالة مافی الصحیح من اخباره ﷺ فی حدیث الوحی عن فعل جبرئیل ﷺ یعنی فاخذنی فغطنی الثانیة وفیه فغطنی الثالثة الحدیث فالظاهروهوکالمتعین ان هذاالغط کان لتقویة القلب لتحمل الوحی،کماقال العارف المحدث عبدالله بن ابی جمرة المتوفی۶۹۹ھ من الهجرة فی بهجة النفوس (وهومن الجلالة فی شان یحتج به الحافظ فی فتح الباری) تحت حدیث بدءالوحی من صحیح البخاری مانصه الوجه الثلاثون فیه دلیل علی ان اتصال جرم الغاط بالمغط وضمه الیه (وهواحدی طرق الافاضة) تحدث به فی بالباطن قوة نوریة متشعشعة تکون عوناًعلی حمل مایلقی الیه لان جبرئیل ﷺ لما اتصل جرمه بذات محمدالسنیة حدث له بذلک ماذکرناه وهوحمله ماالقی

الیه ووقوفه سمع خطاب الملک ولم یکن له قبل ذلک وقدوجدذلک اهل المیراث من اهل الصوفة المتبعین المحققین اه فدل الکتاب والسنة علی مشروعیة هذاالعمل اذاکان لغرض مشروع وان کانت الدلالة ظنیة لاحتمال الایة والحدیث وجوهاًاخرولایضرفان المسئلة ظنیة یکفی فی الظن ولولم یکن علیه دلیل لماضرلان الفعل ثابت اباحته بالقواعدفلا یحتاج الی نقل خاص ویستعمله کثیرمن المشائخ لاسیماالنقشبندیة منهم لمقاصدمحمودة مطلوبة مذکورة فی زبرهم کالعزم علی التوبة وکانصباغ النفس بالخشیة اوالشوق والرغبة فی الطاعة وامثالها)

اوددغودواړوآیتونوڅخه ددلالت په اعتبارسره زیات صریح هغه ده چه په صحیح بخاری کې دآنحضرت ﷺ څخه په حدیث دوحی کې دجبریل علیه السلام دفعل متعلق واردشوی دی چه زه جبریل په خپل غیږکې ونیولم اوپه مائی دباوراوستلواوبیائي دوهم ځل همداسی دباوکړم،بیادریم ځل ئي همداشی وکولو (یعنی دوحی په ابتداءکې چه کله په آنحضرت باندی دتنزیل وحی سلسله جاری کول تجویزشوی ؤنوجبریل دغه کارونه وکړل) په دې کې ظاهربلکه متعین داده چه دغه دباوول دزړه دتقویت لپاره ؤ،ترڅوچه دوحی برداشت وکولی شی لکه چه عارف محدث عبدالله بن ابی جمره (کوم چه داومی هجری پیړی داکابرومحدیثنوڅخه دې اوحافظ ابن حجررح دهغه په اقوالوسره په فتح الباری کې استدلال کوی) په خپل کتاب (بهجة النفوس) کې دصحیح بخاری حدیث بدءالوحی لاندی فرمائي چه دیرشمه فایده ددې حدیث څخه داواضحه شوه چه ددباوونکی دجسم دبل شخص سره اتصال (کوم چه دکیفیت دالقاء دطریقوڅخه یوه طریقه ده) دهغه په ذریعه په دې شخص کې دایوکیفیت دنورپیداکیږی په کوم سره چه داشخص ددې کیفیت محتمل کیدلی شی په کوم باندی چه القاءکولی شی ځکه چه کله چه دجبریل جسم دانحضرت دجسم شریف سره متصل شونودهغه په ذریعه په حضورکې دوحی تحمل هغه قوت پیداشوچه مخکی نه ؤاودغه طریقه دهغه امیلووارشانو صوفیانوته حاصله شوه،ثابته شوه چه قرآن اوحدیث ددې عمل په مشروعیت اوجوازباندی دلالت کوی،اگرکه دلالت ظنی ده،ځکه چه په مذکوره آیتونواوحدیثونوکې نوراحتمالات هم کیدلی شی،مگردلالت ظنی کیدل دمقصدلپاره مضرنده ځکه چه مسئله ظنی ده په دې کې غالب ظن کافي ده،بلکه مسئله خوداسی ده چه کوم خاص دلیل هم منقول نه وای دغه وخت به هم مضرنه ؤ،ځکه چه ددې قول مشروعیت په قواعدوسره معلوم ده لهذاکوم خاص نقل حاجت نشته اوددین ډیربزرگان خصوصانقشبندیه مشائخ دادمقاصد محموده لپاره استعمالوی کوم چه

په دین کې مطلوب دی اودهمدوی په کتابونوکې دهغه تفصیل موجودده،مثلاًدتوبی عزم،په نفس باندی خوف اوخشیت،یادشوق اورغبت فی الطاعة رنگ غالبیدل وغیره.

وهذه القوة فی هؤلاء المشائخ اهل الافاضة علی مثل هذاالالقاءاکثرمایکون بالریاضة والمزاولة النفسانیة کقوة المصارعة البدنیة یکون بالریاضة الجسمانیة وقدیکون فطریاًفی بعض النفوس وقلیل ماهو،وحکمه الفقهی مع اباحته فی نفسه انه تابع للغرض منه فان کان غرضه محمودا کالتصرفات المذکورة المعمولة للمشائخ کان محموداًوان کان مذموماًعلی اختلاف درجات الذم کالمصارعة البدنیة فانهامباحة فی ذاتهاتابع فی حکمهالغرضهافالتصرفان متحدان نوعاًباعتبارالذات متغائران صنفاًباعتبار المتعلقات وعلی کل حال فهولیس بکمال دینی ولامن علامات القبول فی شئ وکان هذاکله کلاماًفی اصل المسئلة وبقی بعض التنبیهات المهمة علی بعض مایتعلق بها،

التنبیهات

(التنبیه الاول) ان هذاالتصرف الذی یستعمله المشائخ هل هوسنة ام لافالذی اری کنت کتبته قبل هذاالشقص الثانی من رسالتی الطرائف والظرائف واری نقله بلفظه کافیاًفی هذاالمقام وهوهذا)

فائدة : تتعلق بالتصرف فی مسئلة التصرف صح عنه علی فی بعض الحوادث ضربه ﷺ فی صدوربعض اومسحه ﷺ بیده الشریفة علی بدان بعض وذهاب الوسوسة فی الاول وذهاب المرض فی الثانی فاوهم ظاهرهذه الاحادیث استعماله التصرف ولایبعدالاستدلال بامثالهاعلی کون مثل هذاالتصرف سنة،لکن اذادق النظرلایتم هذاالاستدلال لان کونه تصرفایتوقف علی انه جمع همه وخاطره لحدوث الاثارولم یثبت بل یحتمل انه فعل مافعل بعدماانکشف علیه بالوحی نفعه بنفس هذه الاعمال من دون ان یجمع همه وخاطره ولیس هذامن التصرف المتعارف فی شئ ومن ثم ذکرالعلماء هذه الواقعات فی باب المعجزات التی تغائرالتصرفات واوضح القرائن علی عدم صدورالتصرفات منه ﷺ انه لم یتصرف قط فی قلب ابی طالب مع شدة حرصه ﷺ علی ایمانه واقتصرعلی الدعاءله ودعوته الی الاسلام والله اعلم ولوسلم لم یثبت به سنیتهاالموقوفة علی الاعتیادکمالایقال بسنیة المصارعة بوقوعهامع رکانة والله اعلم بل لوثبت الاعتیادلم یحکم بکونهاسنة مقصودة فی الدین لان السنة العادیة لایلزم کونهاعبادة انتهت الفائدة

(التنبیه الثانی) هل هومن علامات الولایة اومن لوازم المشیخة فالجواب لاکاستعمال سائرالقوی الجارحة الفاعلة ومرمن قبل،

(التنبیه الثالث) هل فی التصرف المعمول للمشائخ شئ من الضررالعارض دینویاًاودینیاًمع اباحته فی ذاته ،فالجواب نعم،اماالدینوی فاضمحلال قوی العامل الدماغیة والقلبیة وخوف الامراض الناشئة من هذاالضعف وهوکثیرمشاهدواماالدینی فتوهم العوام الولایة فی المفیدوهوضرراعتقادی وترک المستفیداهتمام الاصلاح والقناعة علی هذاالعمل وهوضررعملی ولاجل هذه المضارللعارضة ترکهاالمحققون من القوم ولم تکن هذه المضارفی السلف لقوة ابدانهم وسلامة فطرتهم وصفاء افهامهم فلایقاس الخلف علی السلف هذا،وانظرفی الباب السابع من کتاب دلائل القران علی مسائل النعمان للفاضل الصالح المولوی محمدشفیع الدیوبندی بارک الله تعالی فی عمره وعلمه وعمله تجدفیه بعض الفوائدالمتعلقة بالباب والله اعلم بالحق والصواب، کتبه اشرف علی التهانوی غفرله فی العشرالاواخرمن رمضان ۱۳۵٤هـ

دتصرف دقوت دپیداکیدلوطریقه:

اودغه دتصرف قوت په دغومشایخوکې اکثرادنفسانیه ریاضاتواومجاهداتوسره پیداکیږی لکه چه دغیږی نیولوقوت په جسمانی ریاضت (ورزش وغیره) سره پیداکیږی،اوپه بعضی وختونوکې په چاچاکې فطرةً هم وي،خوداصورت ډیرلږده.

دتصرف داستعمال شرعی حکم:

ددې عمل فقهی حکم داده چه فی نفسه مباح اوجائزدی،نودغرض اومقصودتابع ده،یعنی که دهغه استعمال دکوم محمودعرض لپاره وکولی شی،لکه مذکوره تصرفات چه دصوفیانومعمول ده نودغه فعل به هم (تبعاالغرض) محمودګڼل کیږی،اوکه دهغه استعمال دکوم مذموم مقصدلپاره وکولی شی نوهغه فعل به هم مذموم وي،بیابه مذمت اوکراهت کې څومره درجه چه دده دغرض اومقصدوی دهمدی مطابق به ددغه فعل په مذمت اوکراهت کښی کموالی اوزیاتوالی وي،لکه دغیږنیول چه په خپل ذات کې مباح ده اوپه حکم کې دخپل غرض تابع ده خلاصه داچه ددواړوقسمونوتصرف په اعتبارذات نوعی اتحادساتی وپه اعتباردمتعلقاتوپه هغوکې منفی تفاوت شته،اوپه هرحال کې دغه تصرف کوم دینی

کمال نده،اونه دالله په نزددمقرب اومقبول کیدلوعلامه ده (بلکه هرمشق کونکی داقوت په خپل ځان کې پیداکولی شی آګرکه فاسق اوکافرده سبحان الله!لکه چه دډیروجوګیانوقصی مشهوری دی) تردې پورې تولهٔ خبره داصل مسئلی متعلق وه اوس څوضروری تنبیهات دلته بیان کولی شی چه دمسئلی تعلق ورپورې ده.

تنبیهات

اوله تنبیهه په دې باره کې ده چه دغه تصرف چه مشایخ ئی استعمالوی دنبی سنت ده اوکنه نوپه دې باره کې چه څه ماته ثابته شوی ماهغه دالطرائف رسالې په دوهمه حصه کې لیکلی دی دهمدې بعینه نقل کول دلته کافې معلومیږی اوهغه داده:-

فایده:- دنبی کریم ﷺ څخه دصحیح نقل سره سره دامنقول ده چه هغوی دبعضی خلکوپه سینه باندی لاس اینبودی چه په هغه سره دهغه وسوسه ورکه شوی ده،اودبعضی مریضانوپه بدن باندی مبارک لاس راکاږلوسره دهغه بیماری ورکیدله ددې څخه دبعضی خلکوداوهم وشوچه هغوی دتصرف استعمال فرمایلی ده اوڅه لری نه ده چه ددې قسمه روایتونوسره کوم شخص دتصرف داستعمال سنت والی باندی به هم استدلال وکړی،لکن کله چه په غورسره وکتل شی نودغه استدلال تام نده ځکه چه ددغه عمل تصرف کیدل ددې محتاج ده چه په صحیح نقل سره داثابته شی چه حضوردخپل باطنی قوت لپاره ددغواثارودپیداکولولپاره جمع فرمایلی دی اوداخبره ثابته نده،بلکه داحتمال هم شته چه حضورﷺ دغه کارونه په دې بناءکړی وي چه دهغه ﷺ لپاره دوحی په ذریعه ددغوکارونوددغوخلکولپاره بدون دجمع خواطراواستعمال دتصرف نافع اومفیدوالی معلوم شوی وی،اوددې احتمال په بناءدغه افعال په اصطلاحی تصرف کې هیڅکله داخلیدلی نشی همداوجه ده چه دامت تولوعلماؤدغه واقعات په معجزاتوکې شمیرکړی دی کوم چه دتصرف څخه بالکل جدادی،اودتولونه زیاته واضحه قرینه په دې خبره چه دحضورﷺ څخه کله هم تصرف ندی صادرشوی داده چه حضورﷺ دابوطالب په قلب کې تصرف ونه فرمایلوسره ددې چه هغوی دهغه دایمان راوړلوډیرزیات متمنی اوهیله مندؤ،بلکه دهغه لپاره ئی صرف په دعااودعوت ورکولوباندی اکتفاء وکړه،اوکه کوم وخت دهغوی څخه دتصرف صدورتسلیم کړی شی دغه وخت هم دهغه څخه ددې فعل اصطلاحی سنت کیدل نه ثابتیږی،ځکه چه

اصطلاحي سنت کيدل دې پورې موقوف ده چه دافعل معمول شي،همداوجه ده چه غيرنيولوته سنت نه وائي حالانکه يوځل حضورﷺ درکانه سره غيرِ هم نيولی ده. بلکه کد عادت کيدل هم ثابت شي دغه وخت هم دمقصوده سنت کيدلوحکم نشي کيدلی.ځکه چه دعاديه سنت لپاره دالازم نده چه هغه عبادت هم شي

دوهمه تنبيه آياتصرف دولايت اوزبرگی اومقبدليت عندالله علامه ده؟ نوځواب داده چه هيڅکله نه لکه چه دنوری بدلی قوی اولاس اوخپووغيره داستعمال حال ده همغه ددې هم ده لکه چه مخکې تيرشو

دريمه تنبيه آيادتصرف په استعمال کې کوم دينی يادنيوی ضررهم شته؟ نوځواب داده هوبعضی ضرورونه هم شته دنيوی ضررخوداده چه ددې په کثرت کولوسره دحامل دماغيه اوقلبيه قوی ضعيف اونابوده کيږی اودهغه په سبب سره ډيرومرضونودپيداکيدوخطره ده لکه چه په کثرت سره مشاهده اوتجربه شوی ده،اودينی ضررداده چه عوام هغه دزبرگی اوولايت علامه گنی.اودايواعتقادی ضررده.اودمريدداضررده چه هغه اکثراًپه همدې باندی قناعت کولوسره ناست وي.اوداصلاح اهتمام پريږدی.اوداعملی ضرردی.اودهمدغوضررنوپه وجه سره دلاری محققينودهغه استعمال پريخودی ده.اودسلف صالح په زمانه کې دغه ضررونه دقوی دمحمتيااودفطرت سلامتيااوخوش فهمی په وجه موجودنه ؤ.لکن خلف په سلف باندی نشی قياس کولی.بنه پوه شه .اودمزيدی فايدی لپاره ددلايل القران علی مسائل النعمان درسالې داووم باب مطالعه دې وکولی شی کومه چه فاضل صالح مولوی محمدشفيع صاحب ديوبندی تاليف کړی ده الله تعالی دې دهغه په علم،عمل اوعمرکې برکت عطاکړی نوددې مسئلی متعلق بعضی فوائدهم به په هغی کې ميلاوشی (حضرت مصنف دامت برکاتهم په حسن ظن سره مذکوره الفاظ داحقرمتعلق تحريرفرمايلی دی،دې ناکاره ته چه خپل حال معلوم ده لهذاپه ترجمه کې مې ددغوالفاظوپريخودل وغوښتل مگردامی وگنله چه دبزرگانوپه الفاظوکې هم برکت وي هغه مې په خپل حال بعينه پريخودلو والله المستعان وعليه التکلان کتبه الاحقر محمدشفيع عفاالله عنه ۳شوال سـ۱۳۵۴هـ النور-ص-۱۰شوال ۱۳۵۵هـ

دليک په واسطه بيعت

سوال :(۲۲۱)دبيعت لپاره دطالب موجوديت اوحضوردشيخ په خدمت کې لازمی ده يادخط په ذريعه هم بيعت کيدلی شی؟(۲) زيدته دهغه موردخپل پيراومرشدڅخه دخط په ذريعه دبلوغ سن ته درسيدونه وړاندی بيعت کړی ده په دې حالت کې زيددمذکوربيعت په سلسله کې داخل گڼل کيږی او کنه؟

الجواب عن الاول: عن ابن عمران رسول الله ﷺ يعنی قام يوم بدرفقال ان عثمان انطلق فی حاجة الله وحاجة رسول الله ﷺ وانی ابايع له اخرجه ابوداؤد (حديث شعت وهشتم) عن ابن عمرفی حديث طويل فبعثﷺ عثمان الی مکة وکانت بيعة الرضوان بعدماذهب عثمان فقال ﷺ بيده اليمنی علی اليسری وقال هذه لعثمان اخرجه البخاری والترمذی (صدوهشتادوششم) په دغودواړوواقعوکې تصريح ده چه حضرت عثمان ته هغوی بيعت فرمايلی ؤاوهغه حاضرنه ؤپه همدی اساس دبعضی مشايخوپه کلام کې دداسې عايبانه بيعت لقب عثمانی بيعت مذکورده.اودغه تائيد په روايتونوسره محض تبرع ده گنی دقواعدڅخه ددې بيعت صحت بلاترددظاهرده.ځکه چه دبيعت حقيقت التزام ده دطالب لخواداتباع اودشيخ لخوادتعليم اومشوری اوظاهره ده چه ددغه التزام معاهده لکه څنگه چه مشافهة وي په همدی شان په غيبت کې هم دخط ياسفيرپه واسطه هم نوددې په صحت کې په کلی اوجزئی دليل سره هيڅ شبه نشته.

جواب : (۲)عن الثانی عن انس بن مالک قال قال رسول اللهﷺالمرء من احب له مااکتسب رواه الترمذی (حديث سه صدوپنجم)ددې سره سره که دغه حسيه مقدمه منضمه کړای شی چه په بيعت کې داخاصيت ده چه دخپل مشايخوسره دمحبت سبب گرځی.نودمحبت برکات کوم چه په حديث کې مذکوردی، دهغود حصول توقع کيدلی شی.نوپه دې تعليل کې دصغيربيعت هم داخل ده،عن ابی هريره فی حديث فضيلة الذکرفيقول الله تعالی وله قدغفرت هم القوم لايشقی جليسهم اخرجه الشيخان والترمذی (حديث نودونهم) که ددې سره هم داحسيه مقدمه يوځای کړای شی چه څوک دکوم بزرگ په سلسله کې داخليږی غالباًدهغه سره دمجالست ،مخالطت اوموانست تعلق ضرورپيداکيږی،که په کوم عارض سره دهغه نوبت رانه شی نوقصداونيت خوحتماًپاتې کيږی،نوپه دې تعليل کې دصغيربيعت هم داخل

ده باقي په بعضې روايتونوکي چه کوم عذردبيعت دصغيرڅخه وارد ده ،دري سره اوشيرم حديث، هغه ددي معارض نده،ځکه چه هغه عذردلزوم بيعت سره ده،ځکه بيعت دلازمه حکمونوالتزام ده اوپه صغيرباندی په التزام سره هم حکمونه نه لازميږي،نوځکه لزوم نه متحقق کيږي.قال القسطلاني في شرح قوله ﷺ هوصغيراي لايلزمه البيعة اوددغو روايتونوپه عموم کي دبيعت صحت داخل شوکوم چه دبرکت لپاره ده،نوپه دواړوکي څه تعارض نشته اودداول څواب په شان دقواعدودکفايت سره يوجزئي دليل هم ذکرکولی شي في جمع الفوائدفضائل عبدالله بن الزبيرمعزياً الی الشيخين عن عائشة ثم جاء (عبدالله) وهوابن سبع سنين اوثمان ليبايع النبي ﷺ حين راه مقبلااليه ثم بايعه. النورص۱۷ ربيع الاول ۵۷ھ.

دقبل البلوغ اومن البلوغ بيعت

سوال :(۲۲۲)شريعت دبلوغ سن څه ټاکلی ده؟۱۱مارچ ۱۹۳۷م؟

جواب :ددولسوکلونونه وروسته چه کله دبلوغ علامې ظاهري شي نودبلوغ حکم به کولی شي اوکه څه علامه ظاهره نه شي نوپه مفتی به قول دپنځلس کلونوپه عمرکي به دبلوغ حکم کولی شي ،والمسئلة مشهورة وفي کتب الفقة مذکورة.والله اعلم .اشرف علي.سلخ ذيحجه ۵۵. النورص۱۷ ربيع الاول ۱۳۵۸ھ

دوسوسې په مسئلې باندې دشبهانوځواب

سوال :(۲۲۲)په تعليق صبيح شرح مشکوة ص۵۹ج۱په باب الوسوسه کي ليکلي دي:- اعلم ان الوسوسة ضرورية واختيارية فالضرورية مايجری في الصدرمن الخواطرابتداء ولايقدر الانسان علی دفعه فهومعفوعنه جميع الامم قال تعالی لايکلف الله نفساًالا وسعهاوالاختيارية هي التي تجری في القلب وتستمرويقصدان يعمل به ويتلذذمنه کمايجری في القلب حب امراة ويدوم عليه ويقصدالوصول اليه ——— ومااشبه ذلک من المعاصي فهذاالنوع عفاالله تعالی عن هذه الامة خاصة تشريفا وتکريماًلنبينا ﷺ واليه ينظرقوله تعالی ربناولاتحمل علينااصراً(خ) په هغه کي داختياريه وساوسوعفوی ته دمرحومه امت خاصه ليکل شوی دی،زه پوه نه شوم که داصحيح ده نوداسې اختياريه ؤتشريح وفرمائي چه په محموده اومذمومه کي امتيازوشي فقط؟

جواب :که دا تحقيق صحيح ومنل شي نودان تبدوامافي انفسکم اوتخفوه يحاسبکم به الله، ده معنی؟ اوکه په هغه باندې شبهه وشي چه داپه لايکلف الله نفساًالاوسعهاسره منسوخ ده نومحذورنسخ في الاخبارڅخه علاوه به دالازم شي چه په دې کي تکليف مالايطاق ورکول شوی وی کوم چه عقلی قبيح ده لهذادنسخ معنی اصطلاحي نده يعني دتبديل بيان بلکه دهغه څخه عام ده کوم چه بيان تفسيرلپاره هم شامل ده،يعني په لايکلف الله نفساًسره دان تبدواٰيت تفسيرشوی ده چه دمافي انفسکم څخه مرادباطنيه اختياريه اموردي همداشان دهغه تحقيق مذکورفي السوال په صحيح کيدوباندې به ددې حديث چه القلب يزني څه معنی وی؟ دکوم تفسيرچه راغلی ده چه يتمنی ويشتهی.اوډيرنصوص به بې معنی وګرځي لهذادغه دعوه بالکل غلطه ده،غالباًدصاحب تعليق لپاره به دالتزام وجه داوي چه که غيراختياری مرادشي نوددې امت به څه تخصيص وي هرکله چه تخصيص شته نولامحاله به اختياری محمول وي حالانکه چه داغلط ده يوه درجه داسې ده چه غيرداختيارڅخه شروع کيږي اومنجرګرځي داختياری په طرف په دې ترتيب سره چه که ددې په حدوث باندې تنبه اودهغه داختياری کيدو احساس وي نوهغه به ئې بندکړی ؤمګردغفلت په سبب دهغه په حدوث باندې تنبه اودهغه داختياری کيدوپه طرف التفات ندی شوی نودغه درجه في نفسهااختياری وه،اوسابقه قومونه په دې مکلف ول چه دوسوسې په دوران کې ددې استحضارساتلی چه دادرجه څوپيدانشي اوپه فوری پيداکيدودهغې دفعه وکړي، مګردامت دهغه ددې لپاره مکلف نده چه په هغه کې دشواری وه،نوهغه شان دنورودامرا او اغلالو لپاره دې مکلف نشی ګرځولی همداشان ددې درجې لپاره هم دوی مکلف نشی کيدلی لکن که تنبه شوی وي نوددې په هم مکلف وګرځي، باقي کومه وسوسه چه دابتداءڅخه عمداًپه قلب کې راوستل شي اوقصداًهغه باقي پريږدی په دې باندې مؤاخذه کيدل په صحيح اوصريحونصوصوکې وارددی،البته که دغه صاحب دتعليق کوم دليل ده نوناوېل به کولی شي والله اعلم .دتعليق نه بعدميلاوشو . معلومه شوه چه مصنف حجت نده النورص ذی القعده ۱۳۵۷ھ

رسالة سدالشيعة في حدالبيعة

سوال :(۲۲۳)کوم خلک چه مريدی اوپيری ته فرض عين وائي اودوابتغوااليه الوسيلة پيش کوی آيادپيری اومريدی اصل څه شي دی؟فرض عين ده اوکه واجب؟ياچه سنت موکده

ده یامستحب ده اوکوم خلک چه مذکوره آیت پیش کولوسره فرض عین اوواجب وائی په هغوباندی شرعاًڅه حکم ده؟

جواب :دبیعت یوحقیقت ده اویوصورت دهغه حقیقت یوعهدده دمرشداومسترشدپه مینځ کې دمرشدلخواُدتعلیم اودمسترشدله طرفه داتباع.بیاکه دمرشداومسترشدترمینځ دنبی اوامتی تعلق ده نودنبی لخواتبلیغ اودامتی له طرفه ایمان په کوم کې چه دټولواحکام التزام ددغه حقیقت دتحقق لپاره کافي ده.اوهمدامحمل ده دهغه قول که ثابت شی چه من لاشیخ له فشیخه الشیطان مگرهیڅ مسلمان دهغه مصداق نده اودابیعت فرض ده اوددینه بعدهم که دکوم خاص حکم یاحکمونوعهدواخستل شی هغه دهغه مذکورعهدتجدیدده (کمافی حدیث عبادة بن الصامت قال قال رسول الله ﷺ وحوله عصابة من اصحابه بایعونی الی قوله فبایعناه علی ذلک متفق علیه (مشکوة کتاب الایمان) اوکه مرشداومسترشددواړه امتیان دی لکه چه وروسته دعهدنبوت څخه اوهمدا هغه بیعت ده چه دهغه لقب په دې وخت کې پیری اومریدی ده نوهغه هم دصورت ثانیه په شان داسلامی عهدتقویت ده اودادهغه سنت اتباع ده چه وړاندی ورته دعهدتجدید وویل شول.اوددې لپاره چه دهغه په فرض ،واجب.یامؤکده سنت کیدوباندی هیڅ دلیل نشته اودحضرت نبویه څخه ددین په حیث سره منقول لهذادابیعت به مستحب وي،اوچاچه دهغه په فرض یاواجب کیدوباندی دیایهاالذین امنواتقواالله وابتغواالیه الوسیله په آیت باندی استدلال کړی ده محض بی دلیله اوتفسیربالرای ده صحیح تفسیروابتغواالیه القرب بالطاعات ده توسل په لغت کې تقرب ده (ومن ثم فسره البیضاوی بقوله وسل الی کذااذاتقرب الیه من فعل الطاعات وترک المعاصی اه) په همدی شان کله چه دحضورﷺ څخه په دې باندی مداومت ثابت نده په زرگونه مسلمانان په دغی خاصی طریقی سره په دې زمانه کې دحضورﷺ سره ئی بیعت ندی شوی.لهذادې ته به موکده سنت هم نه وایو ،داټول تفصیل دهغه په حقیقت کې شته.

اویودهغه صورت ده یعنی دمعاهدی په وخت لاس په لاس اینبودل یاکپړه وغیره په لاس کې ورکول،نوداعمل مباح ده لکن دکومی درجی مامورېه نده،حتی چه دهغه داستحباب حکم هم نشی کیدلی،ځکه چه څه دحضورﷺ څخه منقول دی هغه بطورعبادت اودین ندی بلکه دعادت په طوردی.ځکه چه په عربوکې دمعاهدی په وخت دارواج ؤلکه دهمدی رواج په اساس دیته صفقه هم ویلی کیږی.لنډه داچه دغه بیعت معتاده دصلحاؤدحقیقت په

اعتبارسره دمستحبو څخه زیات نده اودهغه خاص هیئت دمباح څخه زیات نده.لهذادهغه علماًاوعملاًدرجه اوچتول مثلاهغه دنجات شرط گرځول یاپه تارک باندی طعن لگول داټول غلوفی الدین اودحدودوڅخه تیری ده.که څوک په ټول عمرکې هم په متعارف طریقی سره دچاسره په بیعت کې نه وي اوخپله ددین علم حاصلولوسره یادعلماؤڅخه په تحقیق کولوسره داخلاص سره په احکاموباندی عمل وکړی هغه ناجی اومقبول اومقرب دی.البته په تجری سره کلیاً یااکثریاً دامشاهده شوی چه کومه درجه داصلاح اوعمل مطلوبه ده هغه دکوم کامل بزرگ داتباع اوتربیت نه بغیربلاخطره داطمینان سره عادتاًنه حاصلیږی خوددې اتباع لپاره هم صرف التزام کافي ده.متعارف بیعت شرط نده ولیکن هذاآخرالکلام والله اعلم-کتبه اشرفعلی (النورص۸ذی القعده ۵۸ھ)

کتاب الرؤیا

دبعضوخوبونوذکردخوابونوسره:

سوال :(۲۲٤)دیری ورځی وشوی چه دبنده مورمړه شوی ده نواحوال دادی چه دموردانتقال نه دری ورځی وروسته پلارصاحب خوب لیدلی ؤچه دبنده والدغسل کولوسره لمده کپړه اولامده ویښته دیوی لوئی نجلی سره راخستی دوالدسره ولاړه ده اووائي چه: ماخپله لوربیامونده ددې نه بعدراوبیښ شواول خودا خبره چه ددری ورځی وروسته غسل کولوڅه وجه ده ؟ اوپه اوله شپه کې ضرورپه غسل سره مشرف شوی اودوهمه داچه دغه وخت دلورموندل هم مشکل دی ځکه چه مولناسیدمحمدموسی صاحب فرمایلوچه څومره نابالغه بچی دی هغه به ټول دابراهیم خلیل الله یادبل چاسره وی مگرموراوپلارخوهیڅکله نشی میلاویدلی حضورمهربانی کولوسره په تصریح سره تحریروفرمائي؟

جواب :السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته! غسل کول اشاره ده طهارة عن الذنوب په طرف نوممکن ده چه دری ورځی وروسته معافی شوی وی،اوممکن ده چه دهغی نه قبل شوی وی،اوخوب دری ورځی وروسته ولیدل شوځکه چه دخوب اوواقعی مقارن کیدل ضروری ندی،دتقدم اوتاخردواړواحتمال شته،اودابراهیم خلیل الله ترځنگ رسیدل دالدینوته دمیلاویدوسره منافی نده،په دنیاکې مشاهده ده چه خدمت مورته سپارل کیږی اوولایت

دپلارلپاره وی، په همدی ترتیب ممکن ده چه بچی په سرپرستی کې خوحضرت خلیل الله وی
اودهغه په اذن سره دمورپلارسره هم پاتې وی والله اعلم بحقیقة الحال ۲۷شعبان ۱۳۲۱ھ (امداد ج۴ص۴۲)

سوال :(۲۲۵) السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته : مانن خوب ولیدلو چه زه مدینی منوری ته ورسیدم اوټول خلک می ولیدل چه دځلورخواونه دحضور ﷺ مزارشریف ته په روشندان سره گوری چه ددروازی په طرف ورسیدم نوحضورپه قبرشریف باندی ویده دی، مگر دحضور ﷺ چهره مبارکه پرانستی وه، او پیغمبر ﷺ بی خوبه ده ما ﷺ وویلی حضور ﷺ ځواب راکړ، بیاحضور ﷺ بیرون دقبرڅخه راووت، ټول خلک دهغوی څخه تپوس کوی، چه ځمالپاره به الله تعالی په آخرت کې څه وکړی؟ اوځماڅخه راضی ده اوکنه، بیاماهم په همدی باره کې وپوښتل ،پیغمبرصاحب ﷺ ځواب ورکړچه خدای دتاسولپاره فرمایلی دی قربناهم نجیاًلکن کفرتم، بیاماپه خپل زړه کې په همدی وخت خیال وکړچه آیامونږ مسلمانان یو؟ لااله الاالله وایو ، اومونږته کافرویل کیږی، په همدی وخت رسول الله ځواب ورکړچه الله تعالی مؤمن اوکافردواړه پیداکوی، کوم چه مسلمان ده خوپه ازل کې کافردی دمسلمان کاربرابره وی، اوبیاکاده ماته په خپل حالت باندی سخته صدمه وی چه زه کافریم، اوهمدامی دسهارڅخه په زړه کې تشویش ده چه زه خوبه نعوذبالله چه ازل کې کافرنه یم، بیایی وویلی، قرآن راوړمونږستاسی امتحان اخلوزه ډیروهیریدم، امتحان نه شویوپه یوچرته دخوب بدله چه په کانپورکې په جامع مسجدکې پیغمبرصاحب تشریف لری دمغرب وخت ؤبیاخلکوتپوس وکړوبیاماسوال وکړوچه تاسوځماپه باره کې په صفاطوروفرمائي چه مابه الله تعالی څنگه کړی؟ حضور ﷺ وفرمایلوچه بیاپه قران شریف کې دغورکولونه وروسته په ځواب ورکوم ځمادځان غم ؤ، چه یوپه یوسترگی کولاوشوی، په بیداری کې نورزیات تشویش پیداشو، جناب والاددې مطلب په صفاطورسره بیان کړی ترڅوبیعت ته اطمینان حاصل شی ماته دخپل ځان لپاره په آخرت کې زیات غم لاحق ده، څرنگه تدبیرچه حضوروښیی، همغه شان عمل به کولی شی، ماته داورادواووظایفودلوستلونوبت ندی راغلی، صرف قرآن مجیدهره ورځ دوه سپاری دری سپاری ختموم، په سفرکې وی اوکه په حضر کی څرگندیگی چه بداعمالی ضرورشته چه دالله تعالی داسی ارشاده اوهلته چه کله ماغم درسول الله (ص) سره ظاهرکړی ؤ، نوهغوی وویلی :غم مه کوه دکافراومومن پیداکول دالله قدرت ده اودهرڅیزخلاف دی ، دهغه په خلق کی خوشحالیدل پکاردی، چه پیدائي کړی

نده چه درسول الله صلی الله علیه وسلم ارشادپه کوم مطلب باندی محمول دی؟ همغه بنه ده اوتاخپل لوستل بربادکړلوددی ټولوصدموڅخه ماته صدمه وی ،اوس معلومه

جواب : دغه کفرتم دکفرڅخه نده بلکه دکفران څخه دی، په قربناکی اشاره ده دعلم دین داعطاء په طرف چه دقرب وسیله ده ،اوکفرتم ددغه مشغلی دترک کولوپه طرف چه دنعمت بی قدری ده ،دځواب نوراجزاء په همدی باندی منطبق کړی ،اودا ارشادچه دهغه دخلق څخه خوشحالیدل پکاردی، مطلب داده چه دعلم دشغل ترک کول اگرکه دکسب په مرتبه کی قبیح دی مگردخلق په مرتبه کی ددی لپاره چه په زرگونوحکمتونومتضمن ده ،لهذاددغه خاص حیثیت په بناء په هغه باندی رضاءپکار ده ،ددی رضااثر په عمل کی داده چه دقبیح څخه توبه کول اوهغه پریخودل اودهغه په تدارک کی مشغولیدل ضروری دی ، لکن شپه اوورځ په تاسف کی اوسیدل کله کله دتعطل موجب گرځی ،لهذادتاسف دتشددپه وخت داوگڼه چه په دی کی به هم ځمالپاره کوم حکمت وی ،مثلاهمداحکمت ده چه ماته ددی قبیح دآثارو مشاهده وشوه ،اوس دفعل حسن سره موازنه په بصیرت سره کولی شم په کوم سره چه ددی قبیح څخه سخت نفرت وی، لهذازبرگانودگناه دزیات سوچ کولوڅخه منع کړی ،دمولناقول ده (ماضی ومستقبلت پرده خداست) اوفرمایلی دی :ای که ازحال گذشته توبه جو: کی کنی توبه ازین توبه بگو. ددغه مضمون پوره پوهیدل په لیکلوسره مشکل دی زبانی پوهه ممکن ده

لطیفه : په بشارت دقربناهم نجیاکی یوه نکته هم شته هغه داچه عنوان دحضرت موسی علیه السلام په شان کی وارده ځکه چه دهغه نامه هم موسی ده لهذاپه دی کی لفظی رعایت هم داعلی درجی ده اومعنوی رعایت هم مقتضی ده چه ان شاءالله تعالی هغه ته به په کمالاتوکی تشبه دهغوی سره وی ، کوم ته چه دبزرگانودموسی په قدوموکیدل لیکل شوی دی .
والله اعلم ۱۴جمادی الاولی ۱۳۲۲ھ (امداد ج۴ص۴۷)

سوال :(۲۲۶)یوه سړی یومړی په خوب کې ولیدوپوښتنه ئی وکړه چه تاته دهرقسم مختلفو نعمتونو خوراک څنباک الله تعالی دی ځای څخه میلاویږی، میت ځواب ورکړوچه هیڅ نشته، صرف یوڅیزمیلاویږی، ته خوټول څیزونه هرقسم خوړلی شی اوماته یوڅیزمیلاویږی، ددې منشامعلومیدله چه تاټول شیان خوړلواوماته دې نه راکولو ،آیاپه ایصال ثواب کې داختلاف الوان کوم دخل شته که شته نوڅه ده؟ اوکه نشته نودخوب څه معنی؟

جواب :دالوانواواطعمه ؤاختلاف په ثواب کې دخل کول می منصوص ندی لیدلی اودغو امورو کې قیاس کافي نده بهرحال که په رښتیادخل نشته ده په دې صورت کې نودغه خوب دخیال تصرف ده اوکه دخل شته نودهغه وجه داکیدلی شی چه دلن تنالواالبرحتی تنفقوا آیت مطابق چه دکامل ثواب مدارد منفق احبیت ده اوطبعاً اختلاف اطعمه په اختلاف احبیت کې اثرلری،ځکه چه دهرنوع په طرف رغبت جداګانه وي،په همدی طورباندی که په ثواب کې کوم قسم اختلاف وي ممکن ده. والله اعلم ۵محرم ۱۳۲۳ھ (امداد ج۴ص۴۹)

سوال :(۲۲۷)دخوب دحقیقت متعلق معلومول غواړم چه خوب څه شیزده،روح مخکی په شان په جسم کې پاتې وي نوبنده مثلاً څنګه کولوسره کلکتی ته تللوسره ورسیده؟ اوڅنګه ئې دولایت سیرکولوسره راغلی ده ورځ لیدلی شی شپه لیدلی شی ژوندلیدلی شی.ګل وینی.کله کله آینده،یاموجودیاګذشته صحیح هم ووځی.آیامجردروح داټول کولی شی،بهرحال دامفصل ولیکی یاددې علم کوم کتاب اعتناءوکړی،یوځل ددې خواب ضرورت شوی ؤماته.ماسوال کړی ؤچه الله تعالی بی سترګولیدل کوی،بی غوږونواوریدل کوی نوبلاماده دی دغه په دنیاکې هم جوړکړی وای.ددې په خواب کې هغه وائی چه داکارخوروح هم کولی شی؟

جواب :کوم کارچه مدرک بالحواس نه وي،اوعقلاً هم دځووجوهو محتمل وي،دهغه د حقیقت دتحقیق لپاره دسمعی یعنی نقلی دلیل ضرورت ده اوخوب دهمدی قبیلی څخه ده،اونقل یعنی شرع دهغو امورو څخه بحث کړی ده دکوموچه دآخرت په نجات کې عملاً یاعلماً دخل وی،اوخوب دهغوکارونوڅخه نده، لهذا په کوم قطعی دلیل ددې دحقیقت فیصله نده شوی،په کومی مسئلی سره چه په سوال کې دخوب متعلق مبحث سره یوځای شوی ددې سره دهغه هیڅ علاقه نشته، ځکه چه مادې ته قدیم ویونکی خپله مدعی ده مونږ ته دهغوپه مقابله کې بلاجارحانه لیدل،اوریدل اوبلاماده پیداکولوکې دالستلزام داثبات حاجت نشته ،بلکه خپله دهغوڅخه ددغی مدعاپه اثبات باندی ددلیل مطالبه کولوحق حاصل ده،اوچه کله هغه دلیل بیان کړی دهغه په مقدماتوباندی دمواخذه کولومنصب ده اوددغوټولوخواب د هغوپه ذمه ده نوروح برابره خبره ده چه بلاجارحانه لیدلوسره یامع جارحانه په کوم حالت کې مونږته کوم ضرر نشته اونه هغوته کومه نفع ده په هغه شان چه مونږدمادی دحدوث دعوی وکړونودهغی دلیل اوپه هغه دلیل باندی چه کوم باضابطه اعتراض به وی دهغه خواب داټول به څمونږپه غاړه وي.لهذامسئله د تحقیق دخوب دهغه مبحث څخه بالکل

خارج ده، بلکه دهغوڅخه ددلیل مطالبه کول پکارده که هغه دلیل عقلی پیش کړی مونږبه دهغه په مقدماتوکلام وکړو،اوکه نقلی دلیل پیش کړی نودهغه په صحیح اومعتبرکیدوباندی داسی دلیل قائمول به چه دهغه منتهی عقلیه مقدمات وي ضروروی،.نوضروری اندازه صرف همدا امرده.لکن قطع نظرددې مسئلی دتعلق څخه په مستقل طوردتاسودپوښتنی په وجه سره دخوب حقیقت کوم چه ظناًپوهیږم عرض کووم:- دمکاشفینودتصریحاتواودنصوصودتلویحاتوڅخه ثابته شوی ده چه علاوه دعالم دنیااوعالم آخرت څخه یوعالم مسمی په عالم مثال شته اودهغه خواص عجیبه شانتی دی،دمعانیوداشکل صورمتمثل کیدل ،اودمقدارصورداغیرمادیه هم په هغه کې موجوددی اودمرګ نه بعدپه همدی عالم کې دروح آرام اوتنعم اوتالم دهغه به وی اوخوب کې هم همداعالم ښایونه منکشف ګرځی.اوهمداشان ثابته شوی چه دهرانسان لپاره دعنصری جسدڅخه علاوه یوبل جسدهم شته چه په دغه عالم مذکورکې موجودده،دهمدی لپاره دی ته متثالی جسم وائی،اودروح تعلق دهغه سره هم شته نوکوم خوب چه دمتخیله قوت دتصرف وی هغه نوددې بحث څخه خارج اوداضغاث احلام اودماغیه خیالاتودجملی څخه ده لکن کوم خوب چه دمتخیله قوت دتصرف څخه نه وی دهغه حقیقت به همغه.عالم مثال کې کشف کیدونکی ده اوپه هغه کې چه لیدل،اوریدل،تلل وغیره ګوری داټول افعال دهمدی مثالی جسم دی اوپه دغه جسم کې دهغه مناسب سترګی،غوږونه وغیره ټول باربروی اودغه جسم ددغه عالم دموجوده صورتونوڅخه ده اوکوم واقعات چه بعینه په بیداری کې واقع کیږی دهغوصورواومعانی دامثالومتبدل کیږی، اوپه کوم کې چه دتعبیرحاجت وی هغه صوراومعانی په جوهریه یاعرضه اشکالوکې متبدل کیدوسره متمثل ګرځی کوم چه اصلی شخص اوپه مثالی اشیاء کې مناسبت ګڼل کیږی هغه معتبرکیږی. والله تعالی اعلم بحقیقة الحال. (جمادی الاولی ۱۳۲۳ھ (امداد ج۱ص۴۹)

سوال :(۲۲۸)جناب فضیلتمآب که څوک رسول الله ﷺ په خوب کې وګوری نوپه هغه کې دشیطان کید شته اوکنه؟ دمجددالف ثانی رحمه الله ج اول دمکتوبات شته : چه په فتوحات مکیه کې لیکلی شوی دی چه :دحضرت ﷺ اصلی صورت چه په مدینه کې مدفون ده په دغه صورت کې هیڅکله شیطان جوړیدلی نشی باقې که په کوم بل صورت کې جوړیدوسره هغه په زړه کې وغورځوی اووائی چه دافلان ده نوکولی شی اوپه هغه کې داهم لیکل شوی دی چه بعض علماءدې طرفته تللی چه هغه ته دغه طاقت هم نشته چه دچاسره داسی مکروکولی شی

ددې ښخه هغه عاجزده ،بلکه په کوم ترتیب اوکوم صورت ووینی اوداسی معلومه شی چه جناب سرورکاینات ده نوهغه به هم حق وی،دې کې دباطل گذرنشته دی،اوس ځمادا پوښتل دې چه زه په دواړوکې کوم حق وگڼم دکله ښخه می چه داليدلی دی،په زړه کې لویه شبهه پیداشوی ځکه چه مونږکله هم دمباک اصلی صورت ندی لیدلی،اوس که هغه مونږ په خوب کې وگورونوځنگه کولوسره به مونږ پوه شوچه دادهغوی ﷺ مبارک صورت ده اوکنه؟

جواب :داکابرودواړه قوله شته خوځماپه نزددوهم قول راجح ده لکن دغه ترجیح ظنی ده داعتقادجازم لپاره کافي نده باقې داچه ښنگه پوه شودهغه لپاره دقلب شهادت کوم چه دغیرضروری استدلالی علم په طورحاصلیږی کافې ده. والله تعالی اعلم وعلمه اتم/۱۷ذی الحجة ۱۳۲۳ھ (امدادج۴ص۵۱)

سوال :(۲۲۹)روح ته اجازه میلاویږی چه په خوب کې راشی اونصایح وغیره وکولی شی؟

جواب :داکارممکن ده لکن خوب په دوه قسمه ده یوهغه چه دهغه صورت مرادوی دوهم هغه چه ددې صورت ښخه کومه معنی مقصودشی،اول قسم دتعبیرمحتاج نده اودوهم قسم دتعبیرمحتاج ده نوکه اول قسم واقع شی نوپه هغه کې به همغه روح وي اوکلام وغیره به دهمغه وی اوالهی په اجازی سره به دغه افعالوباندی پوهیدل وي اوکه دوهم قسم وی نومقصوده معنی څه نوره وی کومه چه په دې صورت کې متمثله شوی لکن ددې پیژندل چه داخوب دکوم قسم ده ، هیڅ قابل یقین اواطمینان نشته لهذاپه هرخوب کې ځماپه نزدیک دواړه احتماله یوشان درجه کې دی خلاصه داچه امکان یقینی ده اووقوع یقینی نده.فقط. ۱۱ذی القعده سـ۱۳۲۴ھ (امدادج۴ص۵۱)

په انبیاؤاواولیاؤسره دشیطان دتمثیل تحقیق:

سوال :(۲۳۰)ددین علماءاودشرع متین مفتیان په مقدماتودزیارت دانبیاءعلیهم السلام اونبی خاتم الانبیاء اوصحابه کرام اوسیدالشهداءحسین اواولیاءالله اوصوفیه کرام کې چه کوم شخص دوینښتیاپه حالت کې یاخوب کې په زیارت سره مشرف شی نوپه داسی موقع باندی دشیطان په نسبت بدگمانی کیدلی شی اوکنه بینواتوجروا؟

جواب :دجناب خاتم النبین په زیارت کې خواحتمال دشیطان نشی کیدلی، (عن ابی هریره ان رسول الله ﷺ قال من رانی فی المنام فقدرانی فان الشیطان لایتمثل فی صورتی متفق علیه عن ابی

قتاده قال قال رسول الله ﷺ من رانی فقدرای الحق متفق علیه – (مشکوة کتاب الرؤیا) اودغیرانبیاءصورت جوړیدلی شی،لکه چه په بستان الجن کې دشیخ ابوالعباس ښخه داسی شان څوقصی نقل کړی دی،البته درسول الله ﷺ نه سواچه کوم نورانبیاءدي دهغوی په حقله تردد شته ماسره تحقیق نشته البته شیخ عبدالحق محدث دهلوی دپورتنی حدیث لاندی لیکی اوبعضی علماؤهغه درسول الله ﷺ دخصائصو ښخه شمیرلی دی ددینه ظاهریږی چه داحکم په غیردهغه ﷺ کې جائزنده (اشعة اللمعات) ددینه معلومیږی چه دهغوی شکل هم جوړیدی شی اوهمدارنگه ددینه وړاندی لیکی:ځکه چه حضورﷺ دهدایت مظهرده اوشیطان دضلالت مظهرده اوضلالت اوهدایت ترمینځ ضدیت ده،الی آخرماقال ددې دلیل غوښتنه داده چه دنوروانبیاؤشکل هم نشی جوړیدلای اوپه شرعیه قواعدوسره همدی ته ترجیح معلومیږی. (امدادج۴ص ۵۲)

دحضورﷺپه خوب کې داویناچه اوس

دڅه قسم کمال حاصلولولپاره راغلی ئي:

سوال :(۲۳۱)په خوب کې می ولیدل چه په روضۀ اقدس باندی روان یم کله چه هلته ورسیدم نودحضورﷺ یوقاصددحضورﷺ دخدمت ښخه ماته تشریف راووړاودهغه په ذریعی سره حضورﷺ ماته وفرمایل: (داالفاظ ماخپله دحضورﷺ ښخه واوریدل) چه هغه ته ووایه چه اوس څه قسم کمال حاصلولولپاره راغلی ئي.ددې مطلب څه داسی معلومیږی چه ځماپه شریفه درگاه کې چه څه میلاویدل هغه میلاوشول نورکوم کمال پاتې نده خپله ترقي خپله وکړه. والله اعلم؟

جواب :معنی داده چه ددغه وخت داستعدادموافق خوهمداکمالات دی،البته ممکن ده چه دمجاهدی په برکت سره استعدادلوړکړی اوپه هغه سره نورکمال پیداشی.فقط (تتمه اولی ص۲۳۸)

په خوب کې دچابزرگ داویناچه ته نصف:

سوال :(۲۳۲)احقرته دقرآن په تلاوت کې دعبادت خیال کرم اوثواب پوره میلاویږی چه کاشکی ځماسره دضرورت په اندازه دتفسیرکتابونه موجودوای،اوچه دتدریس عمده موقع میلاوه شوی وی نوځه به هم دقرآن په تلاوت کې دتیلونه حق تلاوته دثواب مستحق وم لکن

نه ضروری کتابونه شته اونه دتدریس داطمنان موقع په خوب کې نبوی روضې ته حاضرشوم هلته دنقشبندی ډلی دوه زبرگان داحقرسره میلاوشول اووی فرمایل چه: ته نصف عبادت کوه اوثواب پوره میلاویږی ددینه معلومه شوه چه په دې خاطرچه زه معذوریم اوقصداکوتاهی نه کوم لهذاالله ﷺ دپاک نیت په وجه سره کرم فرمائي؟

جواب :ظاهراًتهیک ده (تتمه اولی ص۲۳۸)

دطریقت بزرگان په خوب کې لیدل:

سوال :(۲۳۳)یوه ورځ سیدی حاجی صاحب څه مفید کلمات احقرته ارشادوفرمایلی او حضرت معین الدین چشتی دتهجداوذکرلپاره اوچتوی؟

جواب :الحمدلله داداکابروسره دروحی مناسبت علامه ده. (تتمه اولی ۲۳۸)

دکوم بزرگ محدث څخه په خوب کې دحدیث سبق ویل:

سوال :(۲۳٤)یوه ورځ می ولیدل چه حضرت مولناشیخ الافاق شاه محمداسحق صاحب څخه زه دغه حدیث وایم، حضرت ته داوبوضرورت شو، مااوبه راوړلی، نودیوه آسان کتاب په کوم کې چه زه هم شریک وم سبق جاری ؤ، ماځه افسوس ونکړوځکه چه کتاب آسان ؤلکن خفگان دبل کتاب دسبق دشروع کیدوؤچه ځمادعدم موجودیت په وخت شروع نشی ځمازنډوشو، مولناصاحب غږوکړچه اوبه زرراوړه! ماراوړی او سخت سبق ځماپه عدم موجودگی کې شروع نه شو، زه په خوب کې ډیرخوشحاله شوم چه دکومو شاگردانوسره مالوستل غوښتل هغوی په خپله ځماکرم فرماشول، شایددشاه صاحب څخه به حدیث کې روحانی فیض وی؟

جواب :ځنگه تعجب. (تتمه اولی ص۲۳۸)

دحرام مال دخوړلودکدورت علاج:

سوال :(۲۳۵)څوورځی می حالت دومره خراب ده چه قلب اوژبی دعقل اطاعت بالکل پریخودی ده اوزه سخت خفه یم، اوډیرافعال خلاف اولی اوخلاف عادت رانه صادریږی په سوچ کې ؤم چه یاالله زه په کوم آفت کې مبتلاشوم، دوه ورځی می ډیراستغفاروکړو، په خوب

کې می وکتل چه مادکوم رشوت خور بدبخت پولیس مال په دوکی سره خوړلی دی، صباح ته می تفتیش وکولونوځرگنده شوه چه یوه سړی په چل سره داسی کړی چه په ماباندی ئی دغلامشتبه مال خوړلی ده تراوسه قلب اوژبه دعقل تابع ندی، او په عبادت کې خشوع اوخضوع اوکوم لذت چه پکې ؤهغه کم شوی ده، اووسوسواوچتیاتوځمالمن نیولی ده، دعاءوفرمائي چه الله تعالی نجات راکړی اودمشتبه حرام مال څخه می په امان کې وساتی ما قصداً ندی خوړلی، خوپه غلطی سره، مجبوریت ده داستاسوبرکت ده گنی دانعمتونه احقرته چرته نصیب کیږی په مزاج کې لطافت اونزاکت زیاتیږی، لکن بحمدالله بی موقع اثرنه غورځوی قلب ته تکلیف په ناخوښی سره البته وی.

جواب :داستغفارکثرت کافي کیږی. (تتمه اولی ص۲۳۹)

په خوب کې کوم بزرگ لیدل:

سوال :(۲۳٦)کومه ورځ چه سرفرازپانه صادره شوی وه دهمدی ورځی په شپه می په خوب کې خپل یوزبرگ ولیدلوچه په یوه مقام باندی بالښت لگولوسره ډډه وهلی ده اودانا انزلناه فی لیلة القدرسورة یاکوم بل سورت مگرزیات دایاده چه همداسورت ئي تلاوت فرمایلو، په وروآوازسره اودهغه سترگی ډیری سری اوډیری غټی شوی وی، اوداخادم ئي مخی ته ولاړده، خادم چه دهغه په طرف کتلونوکتلی نشو، اوخادم ته دامعلومیدله چه الهام روان ده، اودغه بزرگ باندی جذب غالب ده، کله چه خادم هغه په مواجهة کې نه شولیدلی نوخپله څهره اومخ به ئی اخوادیخواتاووله هغه دخادم په طرف متوجه کیدوسره وفرمایلوچه دغه حالت ته ځنگه کتلوسره متعجب کیږی کله چه مادارمی شریف لولم دغه وخت حالت وینم هغه حالت په درجودذې څخه فوق ده، ددې خوب په تعبیرمومشرف وفرمائي؟

جواب :دابنه خوب ده، امیدده چه رائی اومرئی له دواړولپاره خیروی اوفهم اوعمل اوذوق دقرآن نصیب شی. (تتمه اولی ص۲۳۹)

دحدیث جزئی فضیلت په قران باندی:

سوال :(۲۳۷)اوبیاددارمی شریف دعلم حدیث کتاب ده اوکوم حالت می چه په خوب کې لیدلی ؤهغه داؤ چه هغه بزرگ دقرآن مجیدتلاوت فرمایلونودحدیث شریف دلوستلوڅخه حالت په درجوفوق څنگه ده؟

جواب :شایددې لپاره چه دمحض حالاتومدارفهم ده اوظاهره ده چه حدیث په نسبت سره قرآن ته زیات په پوهه کې راځی،نومرادمطلق حالات ندی بلکه همداسی دې خاصو احوالو کې فقط. والله عالی اعلم ۱۲جمادی الثانیه ۱۳۲۲ھ (تتمه اولی ص۲۴۰)

تعبیردمعبرموافق واقع کیدل:

سوال :(۲۳۸)دتعبیرپه باب کې یوحدیث ده (الرؤیاعلی رجل طائرمالم تعبرفاذاعبرت وقعت رواه ابوداؤد ای وقعت کماعبرت کماهوالظاهر) اوپه بل حدیث کې دحضرت ابوبکرصدیق دتعبیرمتعلق ستاسو ارشاددی (اضبت بعضاواخطات بعضاًرواه الشیخان والترمذی وابوداؤد ای عبرت البعض کمایقع ولم تعبرالبعض کمایقع کماهوالمتبادر) نوپه دواړه متعارض دی د تطبیق وجه څه ده؟

جواب :کوم تفسیرچه داصابت اوخطاشوی دی په هغه کوم دلیل نشته،دااحتمال هم شته چه داصابت تفسیرپه موافقت مع اصول التعبیرسره اودخطاتفسیرپه عدم موافقت اصول التعبیرسره وکولی شی اوددغه احتمال دنفی هیڅ دلیل نشته اووقوع په حال دخطاکې هم دتعبیرموافق ده.لکه چه په رمی بالسهم کې که خطاهم وشی دغه وخت به هم وقوع کماخرج من القوس وی.لکه چه مشهوره ده چه یوچاخپله یوه حصه په مشرق اویوه حصه په مغرب کې لیدلی وه.اوکوم معبرڅخه ئی تپوس کړی ؤ.او دیوغیرماهرمعبردحصودچیری والی ئی هم نقل کړی ؤ.هغه ویلی ؤچه اوس به همغه شان وی گنی دتابه په مشرق اومغرب تسلط وی،اوکه په تعبیرصدیقی کې دخطاء محل غیرمستقبله اجزاء وی مثلاًداسلام یاقرونوتشبیه نوبیااصل څخه سوال نه متوجه کیږی.والله اعلم ۲۶جمادی الثانی سـ۴۹ھ (النورص۱۲ ذی قعده ۱۳۴۹)

دمبشرات دحدیث دمعنی تحقیق:

سوال :(۲۳۹)د(لم یبق من النبوة الاالمبشرات وهی الرؤیاالصالحة الحدیث اوکماقال) حدیث متعلق سوال واردیږی چه دنبوت خصال خونورهم باقې دی،بیادې حصرسره دنورو نفی څنگه صحیح کیږی؟

جواب :داده چه داحصرحقیقی نده په کوم سره چه دنوروخصالودبقاءنفی لازمه شی بلکه حصراضافی دوحی په اعتبارسره ده،مقصددوحی دبقاءنفی ده یعنی اوس دنبوت دوحی سلسله پاتې نده قطع شوی ده پاتې داچه دلالت خونوروخصالوکې حصرکولوسره هم مستفادکیدلی شومثلاًداسی ئې فرمایلی شو چه لم یبق من النبوة الاالاخلاق اوپه دې سره هم مقصوددوحی نفی کیدلی شوه،نوددغه دلالت لپاره ولی مبشرات خاص کړی شواګرکه ذکراًصحیح ده؟ځواب داده چه په دغوخصالوکې مبشرات اشبه بالوحی دی په سبب داشتراک فی انکشاف الغیب نورخصال دومره مشابه ندی نوددغه قوت مشابهت په سبب د مبشراتوپه بقاءسره وهم کیدلی شودوحی دبقاء،لهذاپه دې عنوان سره دوحی نفی کول اغلب ؤچه کوم څیزد ټولوڅخه زیات دوحی مشابه ده دهغه بقاءهم مستلزم نده بقاءدنبوت لپاره دالاڅه چه نورخصال باقې داچه داسی اشتراک فی انکشاف الغیب په کشف اوالهام کې هم شته هغه ئی ولی دمبشراتوسره ذکرونه فرمایل؟ځواب داده چه هغه حکماملحق بالمبشرات دی،ځکه چه په هغوکې هم دخوبونوپه شان ددې عالم څخه یوډول غیبت وی نوهغه هم درؤیاپه حکم.کې ده درؤیاپه مفهوم کې حکماًهغه هم داخل دی نوگویادکلام معنی داده لم یبق الرؤیاوالکشف والالهام یاکه هغه په رؤیاکې داخل نده مگرد مذکورجامع وصف په سبب هغه په رؤیاباندی مقیس دی په هرحال دټولودحکم اتحادثابت شو،نوټول اشکال دفع شواودحدیث مضمون صفاشو.۲۸/رمضان ۱۳۵۲ھ (النورص۸ربیع الاول سـ۱۳۵۴ھ)

کتاب البدعات:

دمولودشریف محفل:

سوال :(۲۴۰)مولودشریف په یوښائسته محفل کې کول اوودریدل درست دی اوکنه؟ اوپه دې ترتیب ونمانځل شی چه کله څه بیان دنثرپه عبارت اوکله څواشعاره دنظم په عبارت ولوستل شی داهم جائزده اوکنه؟ اوثواب ده که بدعت مفصل تحریروفرمائي؟

جواب: دنبوی ﷺ شریف ولادت ذکردنوروخیراذکاروپه شان ثواب اوافضل ده که دبدعاتواوقبایحو څخه خالی وی،ددې څخه بهترڅه دی؟ قال الشاعر

وذکرک للمشتاق خیرشراب　　　وکل شرابٍ دونه کسراب

البته هغه شان چه څمونږ په زمانه کې دشنایعودقیوداتوسره مروج ده په دغه شان بی شکه چه بدعت ده اوپه لاندی دلایلوناجائز- **اولاً** داچه اکثرمولودویونکی جاهلان وی اواکثره غلطه اوموضوع روایتونه بیانوی اوټول قاریان اواوریدونکی دمن کذب علی متعمدا فلیتبوا مقعده من النار–الحدیث- دوعید لاندی راځی. **ثانیاً** داچه ددې اهتمام ددین دضروریاتوپه شان اهتمام بلکه زیات کوی چرته قالین او فرشونه، چرته کرسیانی، تختونه، چرته شامیانه ،چرته گلاب شیندل،چرته تماشی،چرته چراغونه،ساز، سرود، لوبی شراب، خوشبو یانی، اوډیرغیرضروری امورضروری گڼل کیږی،اوددغوسامانونوڅخه بغیر مولودکولوته بی خونده گڼی په دغوځیزونوکې بیجایه ناحق اسراف کیږی،ان المبذرین کانوااخوان الشیاطین، الایة **ثالثاً** داچه دورځی تعین اوتقیددولادت لپاره ضروری گڼی چه بله کومه ورځ کې په مولودکې فضیلت نشته غیرمقیدمقید گڼل اوغیرضروری ضروری گڼل دقبیحه بدعاتوڅخه ده ورهبانیة ابتدعوهاماکتبناهاعلیهم **رابعاً** داچه اکثراهل محفل یااهل بدعت،یافساق،یافجاروی،دهغوی سره ناحق مسهله اومداهنت کول راځی،اوبلکه دهغوی تعظیم کوی (قال الله تعالی فلاتقعدبعدالذکری مع القوم الظالمین،عن ابراهیم بن میسرة قال قال رسول الله ﷺ من وقرصاحب بدعة فقداعان علی هدم الاسلام،رواه البیهقی فی شعب الایمان مرسلاً. **خامساً** داچه اکثراشعاردنعت دجاهلانوتصنیف وی،کله په هغوکې دنبوت په شان کې توغل وی،کله دنوروانبیاؤاوملایکه ؤپه نسبت بی ادبی وی (قال علیه الصلاة والسلام لاتطرونی کماطرت النصاری الحدیث وقال عم لاتخیرونی علی موسی وقال ماینبغی لعبدان یقول انی خیرمن یونس بن متی وقال لاتفضلوابین انبیاءالله الحدیث ای تفضیلاًیؤدی الی تحقیربعض) **سادساً** دولادت دذکرپه وخت ولاړوی،بیاپه دې کې دبعضی عقیده خوداده چه رسول الله ﷺ دغه وخت تشریف لری،داخوبالکل شرک ده که چیری دعلم یاقدرت بالذات عقیده وي،گنی کذب اوافتراءعلی الله والرسول ده.اوبعضی وائی چه: مونږدهغوملایکوداحترام لپاره ولاړیوچه دلته اوس موجودی دی داهم جهل ده،اول خوملایکه هروخت دآدمی سره وی

دذکردمحفل څه تخصیص ده اوکه د ذکردمحفل تخصیص شته نودولادت دذکردمحفل څه تخصیص ده اوکه دهغه هم تخصیص شته نوخاص دولادت دذکردوخت څه تخصیص ده چه په همدی وخت دملایکه ؤتعظیم وی په نورووختونوکې نه وی اوکه محض دذکردتعظیم لپاره ولاړوی نوکه ددې محفل نه سواپه کوم بل ځای کې ذکروکړی چه حضرت ﷺ پیداشوی نوولی نه ودریږی،[1] معلومه شوه چه داهم یولغوه اوبیهوده حرکت ده. **سابعاً** داچه دغوامورو باندی اصرارکوی،اودمنع کونکوسره جگړی کوی اوعداوت کوی،اوپه معصیت باندی اصرارسخت معصیت ده نودمذکورة الصدروجوهوپه سبب ددې نه کول بهتر دی.[2] هوکه دوعظ دمجلس په صورت ددغولغویاتوڅخه خالی وی څه حرج نشته،اوحیرانتیاده چه داخلک دنبوی محبت دعواکوی،اوبیاددغوبدعاتومرتکب کیږی[3] محبت لپاره خواطاعت لازم ده (قال ابن المبارک

تعصی الاله وانت تظهرحبه　　　هذالعمری فی القعال بدیع

لوکان حبک صادقاًلاطعته　　　ان المحب لمن یحب مطیع

والله اعلم اللهم وفقنالماتحب وترضاه ۱۲ (امدادج۴ ص۵۲)

دانحضرت داحوالودلوستلودجوازطریقه

سوال: (۳۴۱) ددې ځای اوسیدونکی چه کله میلادشریف مناووی هغوی داسی لولی لکه څنگه عرفاوی غزل خوان اوامرددبعضی لوستونکوخلاف شرع رنائی هم دضرورت څخه زیاته وي،که هغو منعه کولی شی نوبعضی داځواب ورکوی چه ډیربنه مولناچه کوم نشرالطیب تحریرفرمایلی ده،په هغه کې خوڅه حرج نشته،هغه ولولی اودغیرمشروعه رسوموڅخه هم دامنع شی! لکن تداعی

[1] وقال ابن مسعودلایجعل احدکم للشیطان شئیامن صلوة بری ان حقاًعلیه ان لاینصرف الاعن یمینه منه عنی عنه دهله درمن قال اگرحفظ مراتب نکنی زندیقی.

[2] بعضی خلک ددې داسی ځواب ورکوی چه په دې خاطرچه باربارودریدوکې حرج ده نوهمیشه ضرورنده قال تعالی وماجعل علیکم فی الدین من حرج لکه څنگه چه دحضرت ﷺ نامه باربارواوری نوهرځل درودویل ضروری ندی یوځل کافې دی فقط، اوداځواب بالکل مغالطه ده ځکه چه که تسلیم هم شی دغه وخت هم په هرمجلس کې خویوځل دریدل ضروردی کوم چه بیاپه همدی مجلس کې دوباره ذکروشی نوحرج گڼل پکاردی،بیادې نه دریږی،لکه څنگه چه دحضرت نامه اوریدوسره یوځل درودضرورده بیااختیارده بیاخمونږاعتراض پاتې شوځکه چه په هرمجلس کې یوځل هیڅ څوک ونه دریدلو.ولن یصلح العطارماافسده الدهر ۱۲

[3] ځکه چه دمکروهاتواوبدعاتودملاویدوسره عبادت هم معصیت گرځی لکه چه څوک دجنابت په حالت کې غرمه لمونځ وکړی سخت گنهکارکیږی حالانکه لمونځ افضل عبادت دی ۱۲منه

به ضروروی، داخلک دنوروپه نسبت بنی عقیدی والاهم دی، لکن ځمانه لوستل غواړی اوبعضی اصرارهم کوی، ځماعادت دمولودشریف دلوستلونده، بلکه زه اکثرپه جمعه دوعظ ویناکوم، اودهغی نه سوانورهم چرته چه اتفاق پيښيږی، زه دخپل ځان په حقله معلومول غواړم چه زه دهغوی په ویناسره نشرالطیب دهغوی په جلسه کې واوروم اوکنه؟شرعاًځمااورول ممدوح دی اوکه مذموم تولـه قیصه می ددې لپاره تحریرکړه چه تاسوته ددې پوره حقیقت ښکاره شی؟

جواب : تداعی دغیراشعارولپاره مکروه ده لهذاکه داصورت وی چه دتداعی وعظ په عنوان سره وی اودمولدشریف په عنوان سره نه وی نوداجتماع ښخه وروسته نشرالطیب هم واورول شی اوځه نصیحتو نه هم وکولی شی نوددې مضائقه نشته ده.۱۳ربیع الثانی سـ۱۳۳۲هـ(تتمه ثانیه ص۱۳۵)

مکالمه په محاکمه:

سوال :(۲٤۲) بعدالحمدوالصلاة ځماسره یوچاپ شوی مضمون درسالی په صورت ملقبة (محاکمه بر مجالس میلادنبوی) (کومه چه دالفرقان ورځپانی محرم (۵۴) یومضمون چه حکیم عبدالشکورمرزا پوری صاحب دتاریخ دعنوان لاندی لیکلی ده گواکی یوتنقیددمشوری په شکل ده) دځواب په غرض راورسیده په سطحی نظرسره می دهغی مطالعه وکړه دهغی مصالحانه عنوان دمضمون دلیکونکی په نیک نیتی باندی شاهدده اگردمقابله گروفریقنوښخه یوی فریقی ته دهغه میلان کوم چه دالفاظوښخه ظاهرده هغه ئي دعدل ښخه په یوه درجه کې بعیدکوی، لکن قطع نظرددې ښخه هم داضرورنده چه هره مصالحانه رای مصلحانه هم وی اوبدون داصلاح صرف مصالحت کالعدم ده اوداصلاح لپاره اوحفظ حدودلپاره داحکامواوواقعاتومعرفت اعظم شرط ده دکوم چه په مذکوره رساله کې کافي کمبودده. که ددینه وړاندی دمسئلی متعلق کافي تحقیقات نه وی شائع شوی یاځماوخت خالی وای نوزیات مصلحت همداؤچه درسالی متعلق می تفصیلی خبری اتری عرض کړی وای، خودواړه شرطونه مفقوددی لهذاپه ځومختصرومعروضاتوپه پيش کولواکتفاءکوم، په دغومعروضاتوکې چه دکومومقاماتوحواله ده دهغوپه خالصی مطالعی سره دغه مختصرمعروضات مبسوط کيدلی شی دمذکوره مطالعی نه بعدکه کوم سوال دحل غوښتونکی پاتې شی دهغه دپوښتنی کوم مشکل نشته، هغه معروضات دادي:

(۱) دمحاکمه رسالې دخبری منځه ډیره بلکه ټول په ټوله دمخاطبانوپه طرف ده آیا دمتوسعینو تجاوزعن الحدودمشاهدنده؟نوآیاهغوی ته هم داعتدال مشوره ورکول ضروری نه ؤ؟

(۲) په کوم صورت سره چه صاحب درسالې ددغه مجلس دمنعقدساتلورای ورکړی ده په ابتداءکې خوپه همدی طرزباندی وه مگراوس ترکومه پوری نوبت رسیدلی ده کوم ته چه بلاتامل حدودماتونه اود احکاموخلاف ورزی ویل صحیح دي

(۳) کوم مصالح چه په دې مجلس کې اوس بیانولی شی آیاپه خیرالقران کې ددغومصالحو ضرورت نه ؤ بیا بیاهغوحضراتوولی ددی اهتمام ونه فرمایلواوپه هغه وخت کی چه په کوم طرزباندی ددغه شریف ذکرمعمول ؤآیاپه همغه طرزباندی دغه وخت عمل نشی کیدلی دکوم چه ډیرآسانه صورت داده چه دجمعی دلمانځه نه بعدچه په ټوله هفته کې وی اوچرته چه جمعه نه وی اودکوم لمانځه نه وروسته چرته چه مسلمان دکوم خاص اهتمام نه بغیرراټوليږی، دامکان په اندازه بیان کړی شی لکه چه دشرالطیب دخطبی بالکل په شروع کې ددې مشوره هم ورکړی ده

(۴) آیاداحنافودحقیقت باندی دپوهولولپاره داکافي نده چه امام ابوحنیفه دعوامودعقیدی دساتلولپاره بعضی داسی اعمال منع فرمایلی دی چه دقیاسیه اباحت ښخه تیریدوسره شرعی استحباب اومنصوصه سنت سره متصف ول اوپه همدی شان خنفیه ؤفقهاؤپه صلاة الرغایب باندی سخت بدویلی دی. کوم چه په مصالح حالیه جلیه اومفاسدمآلیه خفیه کې بالکل ددغه متکلم فیه عمل پوره نظیرده نودهغوپه مقابله کې اوس ځمونږپه شان خلکولپاره دنوی اجتهادځه حق ده اوکه کوم حنفی نه وي نودهغه لپاره دقرآن مجیدښخه ددې حکم یودلیل پیش کوم (قال الله تعالی ولاتسبوا الله الذین یدعون من دون الله فیسبوا الله عدوابغیرعلم -فی بیان القرآن **ف**:بتانوته بدویل فی نفسه مباح امرده مگرکله چه هغه دیوه امرحرام وسیله گرځی یعنی بی ادبی دجناب باری تعالی په حق کې هغه هم منهی عنه اوقبیح گرځی په دې سره یوه شرعیه قاعده ثابته شوه چه کله مباح دحراموسبب گرځی هغه حرامیږی. اهـ البته چاته چه دتسبب علم نه وی هغه معذورده خوحکم به نه بدليږی

(۵) دلاندی رسایلوخاص مقامات دې ملاحظه وفرمایلی شی. امیددی چه دواقعاتواو احکامومتعلق هرقسم شبهات زایل شی (الف) اصلاح الرسوم دریم باب اول فصل داول نه ترآخره پوری . (ب) مکتوب محبوب القلوب ټول (ج) دنشرالطیب یوکم ځلویښت فصل ټول. (د) دثلج الصدورپنځم وعظ. (هـ) دمذکوره رسالې ددوهمی حصی دالف حرف خطونه چه

(۲۰۱) صفحی نه شروع تر(۲۱۲) پورې تللی دی ددې سره داهم عرض ده چه دتحقیق غوښتونکی ته په لږمشقت سره دمطالعی مشقت ثمری په مقابله کې مشقت نه شی کیدی،اوس په آخرکې په دعاء سره ختموم چه الله تعالی دې مونږتول ترحقه ورسوی اوپه حق مودی ثابت لری،والسلام ۳ربیع الثانی س۵۴ (النورص ۹صفر۱۳۵۵ھ)

په میلادباندی په اعتاق دابولهب سره داستدلال ځواب:

سوال :(۲۴۳) همداشان داامرداستفسارغوښتونکی ده چه مولوی انوارالله صاحب مرحوم ساکن ددکن دعیدمیلادالنبی متعلق دااستدلال کړی ده چه کومه وینځی دابولهب په شان معاند درسالت پناه ته دهغوی دباسعادته ولادت زیری ورکړوهمدغه ابولهب دزیاتی خوشحالی لامله دخپلی گوتی په اشاری سره آزاده کړه ددې په مکافات کې دولادت ورځ یعنی هره دوشنبه (گل) په هغه باندی دعذاب تخفیف کولی شی،هرکله چه داسی سرکش اوباغی ته ددغه ابتهاج اوخوشحالی دغه مکافات میلاوشونومونږ د امت گنهکارانوته به هم ددې ورځی دخوشحالی مناوولوکې ضرورعظیم اجرمیلاویږی،(انتهی بالمعنی) آیادغه روایت درست ده که درست ده نوځمونږدې ځای کې دهغه څه ځواب ده؟

جواب :ځواب ښکاره ده اول خوهغه دفعی اومفاجاتی خوشحالی وه په هغی باندی دقصدی،او اکتسابی اواهتمامی خوشحالی قیاسول څنگه دی؟ مونږته خوددې خوښی موقع اړومیلاویدلی نشی: هوددې قیاس څخه قطع نظرځمونږدغه خوښی به هم جائزه وه که شرعیه دلایلومنکرات نه منع کولی او ظاهره ده چه دمباح اوغیرمباح مجموعه غیرمباح وی،رجب ۱۳۴۹ھ (النورص۳محرم س۵۰ھ)

دبدعتونوبعضی رسمونه:

سوال :(۲۴۴)ددین علماءپه دې مسئلی کې څه فرمائی:چه دقبرونوښکول اوهغوته تعظیما سجده کول اوداولیاءکراموکلیزعرس کول اونذرونه منل،اوپه کبرونوباندی نغاره نوبتی وهل اوپه هغوباندی چراغونه بلول اوپه هغوباندی څادرغوړول اوهغه پخول،اوپه محافلواو مجالسوکې ناستی سره شیپلی اوریدل اولاس تړلی اودریدلوسره (دډم اوراقص تعظیم کول اولاس تړل اودریدلوسره) استادته قرآن شریف اورول اویادیاشیخ سلیمان اویاشیخ عبدالقادرجیلانی شیئاًلله وظیفه لوستل په شرع شریف کې جائزدی اوکنه بینواتوجروا؟

جواب :په دغواموروکې بعضی خوبالکل شرک دی،لکه تعبداًسجده کول اومنښتی منل اوطواف کول اوشیخ عبدالقادریاشیخ سلیمان وظیفه ویل لکه چه دغواموعقیده ده دهغوپه مرتکب کیدوسره بالکل داسلام څخه خارجیږی اومشرک کیږی،امران لاتعبدو الاایاه اوبعضی اموربدعت اوحرام دی، دهغو په کولوسره به بدعتی اوفاسق وی،کل بدعة ضلالة وکل ضلالة فی النار البته که هغه امور مستحسن اوحلال وگڼی نودکفرخوف ده،څکه چه دمعصیت استحلال کفرده،اودقرآن شریف داستادپه وړاندی ودریدلوسره لوستل هم بهترنده،څکه چه په عبادت کې لاس تړل کیدل بغیرالله دهیڅ‌چاپه وړاندی روانډی،والله اعلم وعلمه اتم واحکم فقط (امدادج۴ص۵۵)

دمولدشریف قیام:

سوال :(۲۴۵)دمولدشریف قیام څه شی دی؟دقیام اوعدم قیام دلیل غوارم اوبعضی فرمایی:دقیام په وخت درسول الله ﷺ روح خپله محفل ته راځی ددې ځواب راعطاکړی؟

جواب :اول خوپه خپله دغه محفل مولودکې چه نن صباح رواج ده کلام ده په هغه کې ډیری خرابیانی دي اولا ،ثانیا ،ثالثا ،رابعا ،خامسایعنی ماذکرت سابقافی المسئلة السابقة علی السابقة علی هذا ، فلینظرثمه، بیاقیام خودتولوڅخه لوی ده اوخصوصاًداگنل چه رسول الله په خپله محفل ته تشریف راوړی اوهغوی ﷺ ځمونږپه قیام سره خوشحالیږی،اوخیرقطع نظرددې څخه چه هغوی ﷺ ته دخپل ځان لپاره قیام خوښ وه اوکنه خپله په دې تشریف راوړلوپه دعوی باندی هیڅ دلیل نشته،په کوم آیت سره ثابت نده په کوم حدیث کې نشته،چالیدلی نده بیادکوم ځایه څخه معلومه شوه چه هغوی ﷺ تشریف راوړونکی ده،داپه جناب سرورﷺ باندی محض افتراءده ، (من کذب علی متعمدافلیتبوامقعده من النار الحدیث) لکه څنگه چه دنه ویل شوی قوله نسبت کول دهغوی په طرف حرام دی همداشان نه عملی شوی فعل هم دهغوی ﷺ په طرف منسوب کول حرام دی بلکه ددې دعوی په بطلان باندی ډیرامورودلالت کوی اول خوداچه که په یوه وخت کې په څوځایونوکې محفل منعقدشی،آیاپه ټولوځایونوکې تشریف راوړی یابه څوکې؟داخوترجیح بلامرجح ده چه ځینوته راشی اوځینوته رانشی اوکه ټولوځایونوته ځی نودهغوی وجودواحدده په زروځایونوکې په څه ډول ورتلی شی داخوالله تعالی شان ده چه په یوه وجودسره په ټولوځایونوکې حاضراوناظردی،اوڅوک چه دتعددوجودات دعوی کوی دلیل

دراوړي، بیا دوهمه داچه آیاهمدغی ښکلی اوقشنګ محفل کې تشریف راوړي یاکه په څه ډول چه وی هم اودولادت ذکروکړی هررنګ چه وی هغوی تشریف راوړي، که په کوم قسم زیب اوزینت کې تشریف راوړه اودخالی دولادت دذکرپه وخت تشریف نه راوړي نوداسی وایه چه دهغوی دتشریف راوړلوباعث زیب اوزینت راوخاته په ذکردولادت کې هیڅ فضیلت نشته، اوکه دخالی دولادت دذکرپه وخت کې تشریف راوړو نکی ده نوپه دغه وخت دتعظیم لپاره ولی نه اوچتیږی آیاتعظیم نبوی ددې محفل پورې مقیدده؟

بیادریم داچه: هغوی ته څنګه راپوروشوچه په فلانی ځای کې مولودده خپله خونشی خبریدلای لایعلم الغیب الاالله، که وي نودفرښتوپه ذریعی سره به وي دغه وخت هم دهغوی تشریف راوړل بعید معلومیږی، ځکه چه ددرودشریف فضیلت دصحاحوڅخه ثابت ده اودمولودله درودڅخه افضل کیدل چرته ثابت ندی، نوهرکله چه باوجودافضلیت اومقبولیت ددرودشریف هغوی خپله دې ځای ته تشریف نه راوړي بلکه فرښتی هغوی ته ورپیښ کول کوی نوودمولودمحفل چه دهغه فضیلت اوپه درودباندی چرته ثابت نده، هلته نودهغوی ته آیاتشریف راوړل لازم شول اووګوری هغوی ته دخپل امت څومره خیال اوڅومره توجه ده، بیادهغوی احوال دحضورمخی ته فرښتی په وروسره پیش کوی، نودمولودشریف په طرف نه دهغوی دومره خیال نه دومره توجه په هغه کې څنګه تشریف راوړل کیږی، څلورم داچه غورکول پکاردی چه دحالت موت په نسبت دحیات په حالت کې تصرفات اوکمالات په زیاته اندازه کول، بیاد هغوی حال په ژوند کې وګوری، دخبرونولپاره ئی ځای په ځای خطونه اوقاصدین روانه فرمایل کول، ګنی علی صدق هذالدعوی دقاصدانودخپوماتولوڅه ضرورت وُخپله به ټولوځایونوته تشریف راوړل کول، اودټولوځایونوحال به ئی معلوم فرمایلوهرکله چه په ژوندکې د نبی ﷺ څخه دغه کارندی صادر شوی نودظاهری موت نه وروسته څنګه دعوی کولی شی، اودعوی هم بلادلیل، هیڅ دلیل نشته، حجت نشته، چه په خوله راتلوسره وویل شی، چه په زړه کې راغلوصدق الله تعالی: افرئیت من اتخذالهه هواه آیامولودکې - معاذالله - دعاملانوحاضرات به وي چه کله څوک وغواړي شیرینی ایخودوسره مولود ولولی حضرت ﷺ راوبلی څومره ګستاخی اوبی ادبی ده، لکه چه رافضی معاذالله په تعزیه کې حضرت امام حسین قبلوی اوکه به فرض محال کله داسی اتفاق هم وشی نوخرق

عادت ده، اوخرق عادم دائم او مستمرنه وي، علاوه په دې داامردکشف متعلق ده اوکشف تامه حجت نده، بلکه هغه محفل خودپورته مذکوروروجوهاتوسره داسی خرابیږی چه که دوړاندی څخه څه خیراوبرکت وُوهغه هم ځی، اوتشریف راوړونکی خولاڅه شایدکه دتاسوپه محفل کې داسی اموروای دغه وخت به هم تاسودغه ویستلی وُ، یابه موخپله اعراض کولوسره تللی اوعجب نده چه څه رجر، توبیخ اوعقاب ئی فرمایلو، داعقیده بالکل شرک اومحض افتراءپه جناب نبوی کې ده، دهغه ته توبه کول پکارده، (قال ﷺ لاتطرونی کماطرت النصاری-

شعر:

گرنه بندی زین سخن تو حلق را ... آتشی آید به سوز و خلق را

آتش گرنامدست این دودچیست ... جان سیه گشت وروان مردودچیست

نوثابته شوه چه داوجه دقیام خوباطله ده نواوس څه وجه ده بعضی وائی چه مونږدهغو ملایکه وُدتعظیم لپاره ولاړیوچه دغه وخت موجودی دی داهم نادانی ده (الی آخرالمسئلة السابقة علی السابقة علی هذا- (امداد-ج۴ص ۵۵)

دمولدقیام

سوال :(۲٤٦) دمروجه مولددقیام څخه منکریاتارک څنګه دی، آیاکافردی یاخارج دسنت اوجماعت اودهغه امامت جائزده اوکنه؟ اوهمداشان دعلماؤداختلاف په وجه چه رحمت ده، دمولود شریف په مجلس کې دشرکت په صورت کې اودقاری قیام اتباعاللقائمین بلااکراه غیرطوعاقیام کوی اودخپله قاری کیدوپه صورت کې قیام نه کولو، اوقائلین دمسئله دقیام ته ئی بلاتاویل داسی ویلی، چه په معلومه مسئله کې دعلماؤاختلاف ده، لکن ځماپه نزدمانعینوته ترجیح ده اوقارئین هم علماءکرام خیرالانام ګڼم هغوپه هیڅ ترتیب نه متهم کوم آخرهمیشه څخه په علماؤکې اختلاف شته اوپه همدی بناء سره اتباعاً للقاری قیام کوم، اوکه ځماپه نزدقیام بالکل بی اصل وای نودغسی مجالسوکې ځماشرکت ته څه قسمه ضرورت وُدکوم خلاصه دعقیدی چه تساوی جانبین معلومیږی، نوبیاداسی صورت کې زیددقیام منکرګرځولو سره کافریاخارج دسنت اوجماعت ویلوسره دزیدامامت منع کولی شواوکنه؟ یازیدبه مسلمان پاتې وی، اودهغه امامت بلاتاویل دنورومسلمانانوپه شان

دغه نوی تبویب کې ۲۵۲- ۲۳۱کې راغلی ده.

وګرځولی شی بیاکه عمروچه مولوی بشیرالدین صاحب قنوجی چه په عمل بالحدیث کې مشهورده اودهغوی قصص معلوم دی اوځمونږدعقیدی خلکو اودمولوی صاحب مینه وال اوتابعینوسره بلاتکلف ملاقات کوی،اودنوروخلکوپه شان سلام علیک هم کوی،اودهغوی په موت اوحیات اونورودنیوی وغیره رسوموکې بلاتامل شریک کیږی،ددینه علاوه دظاهرالفسق فساقودنیوی تعظیم اوتکریم اوسلام اوپیغام کې ملوث ده لکن په وجه دنفسانیت په حقیقت کې اودپورته ذکرشوی په وجه سره په ظاهره کې زیدته کافراوخارج عن السنة والجماعت ویلوسره سلام علیک کول اودهغه امامت ته ناجائزوائی اوټول مسلمانان په دغه پاګل توب سره ګمراه کوی،اوهریوه مسلمان دهغوپه عقیدوکې ګمراه اوکافرجوړولوسره دقسماقسم شراوفسادموجب وی،نودداسی شخص څه حکم ده اودغه مفتی ماجن دی اوکنه؟ اودصحیح حدیث په حکم هغه قول دده دزیدپه نسبت دفواری په شان وی اوکنه؟اوکفرویل دهغه په همدی باندی راځی اوکنه،دکفردعودپه صورت یاروش دنفاق دهغه امامت یعنی دعمروجائزده اوکنه اودداسی شخص حکم په شرع کې څه ده وجه الله بینواومن الله توجروا؟

جواب: منکردقیام تعظیمی دذکردمولودشریف نه کافرده اونه خارج ده دفرق ناحیه داهل سنت والجماعت څخه نوپه اقتداءسره دهغه ممانعت کول ډیربددی،دهغه پسی لمونځ جائزده،اوهغه ته کافرویونکی هم کافرنده،مرتکب دامرقبیح ده،دهغه پسی لمونځ جائزدی،اویقیناخوک چه بلاوجه په کوم مسلمان باندی دکفرحکم کوی داخل ده په حکم دمفتی ماجن کې دهغه منع کول اوحصارول ددې کارڅخه په مسلمانانولازم ده فقط والله سبحانه اعلم وعلم اتم،العبدمحمدارشادحسین

دوهم ځواب دحضرت مولنامدظلهم

په ځواب د مولوی ارشادحسین صاحب

اقوال مستعیناًبالله سبحانه وتعالی دمتعارف قیام معروف اوملتقی عن الرسول کیدل په کوم دلیل سره چه کوم مخالفت ئی جائزنه وي مشکل ده،صراحة خوڅرته ثبوت نشته وهوظاهر،پاتې شوه په قواعدکلیه سره نوهغه مترددفیه ده،فریق ثانی هم په کلیاتوسره استدلال کوی،اوپه هیڅ ډول دمثبت په منکرباندی ترجیح نشته،بلکه مانع په ظاهره دسلف

دتګلاری موافق ده،په داسی حالت کې که دفعل بدعت نه کیدل په عرق ریزی سره ثابتیږی نوغنیمت ده نه چه دعدم فعل بدعت اوخلاف سنت کیدل.

علی اننی راض بان احمل الهوی　　　واخلص منه لاعلی ولالیا

اوکه دمثبت ترجیح هم مسلم شی نودغه وخت به هم استحسان غایة مافی الباب ثابت وی،نه سنیت اووجوب اودمستحب منصوص تارک دملامت قابل اوخارج داهل سنة والجماعت نه وی،دالاځه چه قیاسی مستحسن اوقیاس هم دغیرمجتهدینو-فافهم- بلکه کله چه عوام جهلامستحب فعل ضروری ګنی نودهغه ترک اولی بلکه ضروری ګرځی اوپه همدی حالت کې دغه فعل ته فقهاءمکروه فرمائي (فی الدرالمختاروسجدة الشکرمستحبة به یفتی لکنهاتکره بعدالصلواة لان الجهلة یعتقدونهاسنة اوواجبة وکل مباح یؤدی الیه فمکروه وفی ردالمحتارقوله فمکروه الظاهرانهاتحریمة لانه یدخل فی الدین مالیس منه ط اه) په هرحال زیدپه هیڅ ترتیب مبتدع اوخارج اهل سنت والجماعة څخه نشته،البته عمرودغه تشدیداوتکفیراوتبدیع اوتجاوزعن حدودالشرع په سبب سخت مبتدع ده نودهغه امامت مکروه ده یکره امامة مبتدع اوسنی مسلم ته کافریابدعتی ویل معصیت اوپه هغه اصرارفسق ده،اودفاسق امامت هم مکروه ده فیه ایضا وفاسق آه،نودعمروامامت په دوه وجهوسره مکروه ده اودکراهت ددووو وجهوپه جمع کیدوسره کراهت اشدګرځی کمالایخفی ،اودزیدامامت بلاشبهه اوبلاکراهت جائزده،اوکله چه پورتنی تقریرسره دعمروفاحشه غلطی ثابته شوه دهغه ماجن کیدل هم معلوم شول دداسی مفتی منع کول دفتوی ورکولوڅخه په حاکم باندی واجب دی (فی الدرالمختاربل یمنع مفت ماجن یعلم الحیلة الباطلة کتعلیم الردة اه قوله کتعلیم الردة اه وکالذی یفتی عن جهل شربنلالیة عن الخانیة ردالمحتار هذاماعندی والعلم الحقیقی عندالله تعالی فقط- کتبه اشرف علی عفی عنه من اجاب فقداجادوا صاب فیماافادحرره محمدعبدالغفارعفی عنه رب العبادبجاه الرسول واله الامجاد-

جواب: صحیح : شیرعلی علی عفی عنه- قداصاب من اجاب- محمدصدیق دیوبندی-
(امداد-ج۱-ص۲۳)

دابهامینوښکلول په اقامت اواذان کې دمبارک نامه په سر:

سوال :(۲۴۷)ددین علماءڅه فرمائی په دې صورت کې چه کله مؤذن په اقامت کې اشهدان محمداًرسول الله ووائي نواوریدونکی دواړه ګوتی ښکلولوسره په دواړوسترګوکیږدی اوکنه؟ که ایخودلی دې نوجائز یامستحب یاواجب یافرض ده؟ اوڅوک چه ددې مانع وی دهغه څه حکم ده؟اوکه نه ایخودل دی نوآیامکروه تحریمی ده اوکه حرام؟ اوچه ددې فعل مرتکب شی یادهغه حکم وکړی دهغه څه حکم ده؟ بینواتوجروا جدیداچه په اذان باندی قیاس کولوسره تحریرمه فرمائي بلکه دجوازیاعدم جوازپه صورت کې دکوم معتبرکتاب څخه عبارت نقل کولوسره تحریروفرمائي؟

جواب :اول خوپه اذان کې دګوتوښکلول په کوم معتبرروایت سره ثابت ندی اوکوم څه چه خلکوپه دې باره کې روایت کړی دی هغه دمحققینوپه نزدثابت ندی لکه چه شامی دعبارت دنقل نه وروسته لیکلی دی (وذکر ذلک الجراحی واطال ثم قال ولم یصح فی المرفوع من کل هذاشئ انتهی) جلداول ص۲۶۷، مګرپه اقامت کې هیڅ ګوډمات روایت هم موجودنده نوپه اقامت کې دګوتوښکلول داذان په وخت دښکلولوڅخه هم زیات بدعت اوبی اصله ده دهمدی لپاره فقهاؤدهغه نه بالکل انکارکړی ده،دادشامی عبارت ده (ونقل بعضهم القهستانی کتب علی هامش نسخته ان هذامختص بالاذان واما فی الاقامة فلم یوجدبعدالاستقصاء التام والتتبع ۱۲جلداول- ص۲۲۷-۵محرم سـ۱۳۰۱ه (امداد-ج۴ص-ص۵۷)

ایضاً:

سوال :(۲۴۸)داذان په وخت دمحمدرسول الله په ویلودلاس ښکلول څنګه دی یوه بزرګ فرمایلی دی چه په سُترګوکې لګولوسره تکلیف نه وی؟

جواب :داذان په وخت کې چه دګوتوښکلول عادت ده هغه فی نفسه دسترګودسوزش عمل ؤ لکن خلکودغه کارثواب اودنبوی مبارک اسم تعظیم ګڼلوسره کوی لهذابدعت ده،اوکه اعتقادنه وي نونوروته شبهه پیداکیږی لهذا درست نده (والله تعالی اعلم وعلمه اتم واحکم ۴ربیع الاول سـ۱۳۲۴ه (امداد-ج۴-ص۸۴)

ایضاً:

سوال :(۲۴۹)تقبیل الابهامین یعنی دموذن داشهدان محمدرسول الله دویلوپه وخت دمحمد ﷺ په نامه ددواړوګوتونوکان ښکلولوسره په سترګوایښودل بدعت دی اوکه سنت که ددې کوم اصل وي نوهغه حدیث یااثرچه څومره تعدادکې په مبارک ذهن کې وی دنوم دکتاب حدیث باب اوفصل صفحه په قیدسره مرقوم فرمایلوسره ممنون اومشکور وفرمائي،یوځل یوچاددې متعلق دوه حدیثونه ددوؤکتابونوڅخه پیش کړی ؤاګرکه ضعیف ؤلکن کتابونه می په یادکې پاتې نه دي الله دې په ځواب سره سرفرازی درعطاوفرمائي؟ والسلام علی من اتبع الهدی) همداشان که دوه حدیثونه ضعیف وي نوارشاددی وشی چه هغوباندی دعمل کولوپه شریعت کې څه حکم ده ؟

الجواب : په مقاصدحسنه دسخاوی کې ددغوروایتونوتحقیق شته دهغومضمون صرف داده چه داعمل درمدیعنی سوزش دسترګوده مګراوس خلک دغه دین ګڼلوسره کوی،نو بدعت کیدل ظاهردی اوپه صحیح نیت هم تشبهه ده داهل بدعت سره لهذاترک لازم ده ۱۹ربیع الثانی ۱۳۳۷ه (تتمه خامسه ص۸۳)

دلمانځه نه بعدمصافحه:

سوال :(۲۵۰)چه می فرمایندعلماء دین درباره کثرت مصافحه بروزجمعه وبعدنمازعیدین وبعدنماز پنچگاه بخصوصیت وقت مصافحه بدعت قبیحه می شودیاموجب ثواب عظیم؟

جواب :مصافحه کردن مطلقاًسنت ست بوقت خاص مخصوص نیست پس تخصیص آن بروز جمعه وعیدین وبعدنمازپنچگانه وتراویح بې اصل است واګردرهمین اوقات بکسی بعدمدتی ملاقات شودباومصافحه کردن مضائقه ندارد نه این که ازخانه یامسجدیاعیدګاه همراه آیندوپس ازنمازمصافحه ومعانقه کنندوالله اعلم (امدادج۴ص۵۸)

رسمی فاتحه

سوال :(۲۵۱)طریقه فاتحه ګذشتګان اعنی سوم ودهم وچهلم وششماهی وسالیانه که درین دیارمروج است درین بعض علماءوقت اختلاف می کنندبدعة شنیعه مکروه می ګویندو اقوال چندبردرستی اوست وبعضی هم می ګویندکه طعامی که بعدموتی به نیت ثواب پزندبردوست

برداشته فاتحه دهندآن طعام بباعث فاتحه گنده شودکه طریقه فاتحه درزمان نبوی واصحاب کباروتابعین واتباع تابعین نبودوطعام وشیرینی که نیازبزرگان ست مردارست.

جواب :سوم ودهم وچهلم وغیره همه بدعات وماخوذازکفارهنوداست وآنکه طعام روبرو نهاده چیزی می خوانند این هم طریقه هنوداست ترک چنین رسوم واجب ست که من تشبه بقوم فهومنهم وهرگاه طعام بچنین بدعات متلبس شدبهترآنکه این چنین طعام نخورده شودکه دع مایریبک الی مالایریبک وطعام وشیرینی که نیازبزرگان می باشددرود جهت است بعضی جهال به نیت تقرب بدیشان وطلب مرادهااز یشان می کنند این شرک است واین چنین طعام یاشیرینی خوردن حرام است وماهل به بغیرالله وبعضی محض برای خدامی کننده نیت می دارندکه خداتعالی ثوابش بروح فلانی بزرگ رسان این جائز ست وچنین طعام وشیرینی هم حلال والله اعلم .(امداد-ج۴-ص۵۸)

ایضا:

سوال :(۲۵۲) دمړولپاره چه کوم ایصال ثواب کولی شی دهغه دوه صورتونه دي یوخوقرآن لوستلوسره دهغه ثواب وربښی دوهم څه خوراک وغیره پخولوسره دهغه ثواب وربښی اول صورت خوښه صفاده مگرخوراک خوړلوسره چه کوم ایصال ثواب کولی شی دهغه طریقه عموماکتلی شی چه یوسړی خوراک رااخستلوسره ناست ده اوڅه آیتونه قرآنی لوستلوسره ددغوآیتونواوخوراک مړوته بخشش ورکوی ددې نه بعدهغه خوراک چاته ورکول کیږی، داپوښتل دي چه خوراک محتاجانوته ورکول اوپری خوړلونه وړاندی څه قسم ثواب خلک مړوته بخشش کوی دغه صورت جائزده اوکه ناجائزاوپه دغه صورت کې دقرآنی آیتونوڅخه علاوه دخوراک څه ثواب میت ته رسیږی اوکنه که رسیږی نوهغه څه قسم ثواب دی کوم چه محتاجانوته دخوراک دخوړلوڅخه قبل حاصلیږی.

جواب :دارواج محض دنادانانوده داطعام څخه وړاندی دطعام داستولوهیڅ معنی نشته.(۱۷ربیع الثانی ۱۳۵۴ھ (النورص۷ربیع الول ۱۳۵۵ھ)

ایضاً:

سوال :(۲۵۳) ایصال ثواب دخترمتوفاه کې حضرت محمد ﷺ هم شریك کړویابغیر دشرکت نه صرف دمتوفاتونوم واخلو. اودرودشریف لول اواخراولولو. کوم طریقه چې غوره وی مونږته په هغی خبردارکړئ مثلاً یسین شریف اولولواوداووایوچې ددی ثواب حضرت

محمد ﷺ ته سره داصحابوورسی اومتوفاتوته ورسی (۲) ایصال ثواب بالاشتراك یابالافراد (۳) اومړی ته چې کوم ثواب رسي بغیردشرکت دحضرت محمد ﷺ هغی مړی داثواب دحضرت ﷺ په خدمت کې پیش کوی لکه څنګه چې دی مکتوب کې یې لیکلی دی داحدیث نه ثابت دی یاصرف دحضرت مجدد رحمه الله کشف دی بینواتوجروا؟

نقل دمکتوب : ازمکتوبات امام ربانی مجددثانی دفترسوم (مکتوب نمبر۲۸) دی بیان کې چې دمړوروحونوته دصدقی کولوکیفیت څه دی دملاصالح پریخودوطریقه صادرکړیده. الحمدالله وسلام علی عباده الذین اصطفیٰ ، یوه ورځ خیال راغی چې خپلونږدی رشته دارانومړوته دبعضوروحانیت دپاره صدقه وکړم. په دغه وخت کې راته ښکاره شول چې دی نیت سره دی مړی ته خوشحالی حاصله شوه اوډیرپه خوشحالی باندې می ولیده. هرکله چې ددی صدقی ورکولووخت راغی ورومبی می حضرت رسالت مآب خاتیمت علیه الصلوٰة والسلام دپاره ددی صدقی نیت وکړوڅنګه چې می عادت وه دهغی نه وروستومی ددی مړی روحانیت دپاره نیت وکړواوصدقه می ورکړه. دغه وخت دغه مړی کې څه غم اوخفګان محسوس شواوتکلیف اوپریشانی ظاهره شوه. دی حال سره ډیربرکتونه دی مړی ته اورسیدل خوڅه خوشحالی راته پکې ښکاره نه شوه. دغه شان یوه ورځ می څه نغدی دحضرت ﷺ په نوم نذرکړی. اودی نذرکې می ټول انبیاء علیهم السلام هم داخل کړل اوهغوی می دحضرت ﷺ طفیلی جوړکړل دی خبره کې دحضرت ﷺ څه مرضی اورضامندی ظاهره نه شوه. دغه شان کله کله چې به مادرودلیږل نوکه چرته داخل می په ټولوانبیاؤلیږلی وی نودیکې به هم دحضرت ﷺ رضامندی نه وی ښکاره شوی حالانکه معلومه شویده چې که چرته دیودروح دپاره دصدقه کوی اوټول مومنان پکې شریك کړی نوټولوته رسي اوددی سړی دثواب نه دچاپه نیت چې ورکولی شي هیڅ نه کمیږي ، ان ربك واسع المغفره (بی شکه ستارب ډیری بخښنی والادی) دی صورت کې دغم اوناراضګی څه وجه ده ډیری مودی پورې می دامشکله خبره زړه کې تله راتله آخردالله په فضل ښکاره شوه چې دناراضګی اودخفګان وجه داده چې که چرته صدقه بغیردشرکت دچاپه نوم باندې ورکړی نوهغه مړی دخپل طرفنه دغه صدقه دتحفی اوهدیې په طورباندې دحضرت ﷺ په خدمت کې اوړی اودهغی په ذریعه برکتونه اوفیوضونه حاصلوی اوکه چرته صدقه کوونکی په خپله دحضرت ﷺ نیت وکړی نومړی ته به څه فائده وشي دشرکت په صورت کې که

چرته دا صدقه قبوله شي نو مړی ته به صرف دهغی صدقی ثواب ملاؤشي اودعدم شرکت په صورت کې که چرته هغه صدقه قبول شي نودهغی صدقی ثواب به هم ملاؤشي اودهغی صدقی دتحفی اوهدیې په فیوض اوبرکتونه به هم دحضرت حبیب رب العلمین ﷺ نه اومی می دغه شان هرسړی دپاره چې چاته شریك ؤی دغه نیت موجوددی چې شرکت کې یوه درجه ثواب دی اوعدم شرکت کې دوه درجی چې دی لره مړی دخپل طرفنه پیش کولی شي اوداهم معلومه شوه چې هدیه اوتحفه چې یوغریب دیوبزرګ په خدمت کې یوسی بغیردچاد شریکونونه اګرچې طفیلی وی نودهغی تحفی په خپله پیش کول بهتردی یاشرکت سره . هیڅ شك نشته چې بغیردشرکت نه بهتردی اوهغه بزرګ خپلوورونړوته دخپل طرفنه ورکړی نودادی خبری نه غوره دی چې داسړی بی فائدۍ خورولره داخل کړی اوآل اواصحاب کوم چې دحضرت ﷺ دعیال په شان دی هغوی لره څوك طفیلي جوړکړی اودحضرت ﷺ په هدیه کې داخل کړی غوره اومقبول په نظرراځي هن مشهوردی چې تحفولیږلوشووکې که چرته یوبزرګ سره هغه همزولی هم شریك کړی نودهغه دادب اورضامندی نه لری معلومیږي اوکه داخادمان یې طفیلی جوړکړی اوهدیه ورته ولیږی نوهغه ته خوښه راځي ځکه چې دخادمانوعزت دهغه عزت دی بس معلومه شوه چې زیات تردمړورضامندی دصدقی په افرادکې ده نه که دصدقی په اشتراك کې خوپکاردی چې کله مړی دپاره صدقه کړی ځکه چې دحضرت ﷺ حقونه دهرچادحقونودپاسه دی دی صورت کې دحضرت ﷺ په طفیل ددغی صدقی دقبلیدوهم احتمال شته دافقیردمړوپه بعضوصدقوکې چې کله دنیت صحیح کیدودپاره خپل ځان عاجزمعلوموی نوددی نه بهترڅه علاج نه پیژنی چې دغه صدقه دحضرت ﷺ په نیت باندې مقررکړی اودغه مړی دهغوی طفیل وګرځوی امیددی چې دهغی وسیلی په برکت قبول شي عالمانوفرمائیلی دی چې که چرته په حضرت ﷺ باندې درودشریف ریااوسمعت سره هم اداکړیشي نوهم مقبول دی اوحضرت ﷺ ته رسي اګرچې دهغی ثواب دی لیږونکی ته ملاؤنه شي ځکه چې دعملونوثواب دنیت په صحیح کولوباندې موقوف دی اودحضرت ﷺ دقبلیدودپاره کوم چې مقبول اومحبوب دی بهانه کافی ده- ایت کریمه وکان فضل الله علیك عظیما ، دحضرت ﷺ په شان کې نازل شویدي ، علیه وعلیٰ اٰله الصلوة وعلیٰ جمیع اعوانه الکرام من الانبیاء والعلماء العظام الیٰ یوم القیام .

مکتوب په باره کې تحقیق

ددی مکتوب دمضمون څه بنیادنه دی منقول شوی غایت مافی الباب کشف کیدیشي اوداهم صرف دوړومبی حصی یعنی په شرکت کې خوشحالی نه کیدل باقی آخری حصه یعنی دناخوښی اودغم وجه دامحض ذوق معلومیږي کوم چې اصطلاحی کشف نه دی اوکه چرته په کشف کې داخل هم وی نوداسی واقعاتوکې بالکل دکمی درجی کشف دی اوکشف دهیڅ درجی هم حجت نه دی خصوصاً غیرصاحب کې کشف دپاره په دی وجه ددی اتباع اورعایت هیڅ درجه خکې هم مطلوب نه دی خصوصاً چې ذوق هم په ذوق برابرراتنشي ځکه چې هدیه پیش کول په شرکت کې هم ممکن دی خپله حصه پیش کولی شي که چرته دناخوښی والاکشف هم صحیح اومنی نوددی بنیادغالباً دی اوهغه موقوف دی په یوه مقدمه باندې هغه داده چې بعض امورطبعیه پس دوفات نه هم باقی پاتی کیږي وګوره حدیث دتللودروح اودنوروروحونواستقبال اوذده نه دهغه وروستنوباره کې تپوس کول اوبیادیوروح داوئیل چې ده ته لږه دمه ورکړئ داټول دلیل دی ددی دعوئ هرکله چې دامقدمه معلومه شوه نوپوه شه چې دا امرطبعی دی چې یوشی لوئ اووړوکې ته په شرکت کې ورکړی نووړوکی سړی دهغی په تقسیم کې شرمیږي دغه شان هلته ممکن ده دغه شان لوی سړی که چرته دنوروشریکانواحترام دلویوپه شان کوی هغه هم په خپل طفیلی جوړیدوکې شرمیږي اوچاسره چې تعلق دخادمیت اومخدومیت په شان لکه خپل اتباع دخپل طفیلی جوړولوسره هم نه شرمیږي خوتراوسه پورې دامرطبعی وقوع په برزخ کې په خپله ثابت نه دی په دی وجه زماپه نزدداسې اموروپه هیڅ درجه کې هم دلحاظ قابل نه دی بس څه رنګه چې دی زړه غواړی ایصال ثواب وکړه که دخپل یوعزیزدایصال ثواب په وخت کې حضور ﷺ شریکوی یانه اودرودشریف ددعاوآدابونه وی دتلاوت دآدابونه نه دی اودایصال ثواب دیوصورت ترجیح په بل صورت باندې څه دلیل سره ثابت نه ده اونه داچرته ثابت دی چې مړی خپل ثواب دحضوراقدس ﷺ په حضور کې پیش کوی دی سره دټولوسوالونوجواب وشو . [۲۵ ربیع الثانی/ ۱۳۵۴ھ/ النورص ۷/ ربیع الاول/ ۱۳۵۵ھ]

شهادت نامه خواندن

سوال :(۲٥٤) څه فرمائی عالمان ددین په دی خبره کې چې په محرالحرام کې په عامه مجمع کې شهادت نامه لوستل اوحالات دسید الشهداء ﷺ بیانول جائزدی یانه لکه څنګه

چې اکثر په هندوستان کې عادت دی څکه چې حضرت غوث پاك رحمه الله او حضرت امام غزالی رحمه الله په غنیة الطالبین او احیاء العلوم کې دیته مکروه حرام او د روافضو شعار وئیلی دی په شانه د مشاجره د صحابه رضوان الله علیهم اجمعین، بس تاسو ته د دی خبری پوره تشریح کول پکار دی چې ایا د شهادت نامی لوستل جائز دی یا نه. او که جائز دی نو کومی طریقی سره او په کوم صورت سره؟

جواب: په حقیقت کې واقعه د جناب سید الشهداء حضرت امام حسین رضی الله عنه و عن احبابه وسخط علی قاتله واعداته. د دی قابل ده چې که چرته ټول زمکی او آسمانونه او حوری او فرښتی او پیریان او انسانان اوونی او بوټی او حیوانات تر قیامته پورې ژاړی او داوایې چې

صُبَّتْ عَلَیَّ مصائب لَوانّها : صُبَّتْ علی الایام صرن لیالیا

نو هم کم دی. خو دخیال کولو خبره ده چې د چا په محبت کې ځان وهی او ژاړی نو کوم حرکتونه چې د هغوی د طبع نه خلاف دی د هغی ارتکاب هغی حضراتو سره سخته دشمنی کول دی،

دوستی بی خرد چون دشمنی ست

بس په دی شکل باندې خلق راغونډول نا پوهه خصوصاً په محرم الحرام کې دا بیان غیر واقعی او روایات موضوعه په حرکات غیر مشروعو کې او افعال ناجائزه سره او ویر او ژړا کول حرام دی او دا شهادت نامه لوستل موافق د ارشاد د حضرت غوث الثقلین او د حضرت امام غزالی رحمه الله بی شك بدعت او شعار د روافضو دی. دینه ځان بچ کول واجب دی عن ابی اوفی رضی الله عنه قال نهی رسول الله ﷺ عن المراثی وفی حدیث من تشبه بقوم فهو منهم وکل بدعة ضلالة وکل ضلالة فی النار. او خصوصاً د داسی خلقو مجلس ته تلل او و بال کې شریکیدل سخت مذموم او قبیح دی. من کثر سواد قوم فهو منهم ومن رضی عمل قوم کان شریك من عمل به رواه الدیلمی عن ابی مسعود رضی الله عنه کذا ذکر السیوطی فی جمع الجوامع، هن که چرته کله کله په نیت د برکت په طور د ذکر د بزرګانو بغیر د تعین د ورځی نه او بغیر د التزام د اجتماع نه په روایتونو صحیحه معتبرو بغیر د شرکت د روافضو نه او بغیر اقوالو او افعالو چې کوم غیر مشروع دی ولولی او غمژن (1) شي نو دا باعث د خیر او برکت دی

اعد ذکر اهل البیت لی ان ذکرهم : هو المسک ماکررته یتضوع

(امداد ۴ ج/ص ۵۹)

---

1 یعنی

دفعی بعض شبهات متعلقه مسلک حضرت

حاجی صاحب مرحوم وخلفائ ایشان

سوال: (۲۵۵) بخدمت ذوالمجد والکرم مولانا و مقتدانا مولوی صاحب اشرف علی تهانوی صاحب مدفیوضهم. پس د سلام مسنون نه عرض دی اګرچې زه یو پردی (بیګانه) سړی یم خو په بعض اعتباراتو سره خپل ځان د ستاسو د خادمانو نه ګڼړم او دی بنیاد باندې بی تکلفه دیو خاص تکلیف ورکولو جرآت کوم او هغه دا دی چې زما د حضرت حاجی امداد الله صاحب مهاجر مکی قدس الله سره العزیز سره په بعض وجوهاتو سره د همیشه نه یو زړه عقیدت دی او کوم حضرات چې حضرت حاجی رحمه الله سره واسطه د سلوك او وارداتو لری هغوی سره می هم د زړه اخلاص دی او خصوصاً حضرت مولانا رشید احمد صاحب ګنګوهی مدظلهم العالی سره د چا تعریفونه چې په خپله حضرت حاجی صاحب رحمه الله په بعض تالیفاتو کې لیکلی دی او خپلو معتقدینو ته یې هغی طرفته د رجوع کولو هدایت فرمائیلی دی یو خاص ارادت دی خو کله کله د بعضو مخالفینو او مبتدعینو د بعضو اعتراضونو او شبهاتو د وجه نه کوم چې د حضرت حاجی صاحب رحمه الله او د حضرت مولانا سلمه الله تعالیٰ د بعضو معمولاتو او معتقداتو د مختلف فیه کیدو باره کې چې کوم کیږي او د کوم چې معقول جواب د خپل ځان طرفنه نه شم جوړولی طبعیت ته یو خلجان پید کیږي په دی وجه زه غواړم چې د دی شبهاتو دفعیه د مخالفینو جواب او بل دا چې د خپل زړه د تشفی د پاره د ستا په ذریعه وکړم څکه چې اول خو مخالفینو ته د داسې شبهاتو پیدا کولو د پاره چې کوم زیات قوت او بهادری شویده هغه رساله د فیصله هفت مسئلی اشاعت دی او دا رساله هم ستاسو شائع کړی شویده که چرته تاسو دی سره مضمون دی اصلی تحریر په مطلب باندې څه کافی او پوره اثر نه شي کولی او مخالفین دی ته په پوره نظر نه ګوری او قابل د قبول یې نه ګرځوی بلکه د دی تقریظ د مضمون نه چې کومه رساله د رمنظم او مؤلفه شاه عبد الحق صاحب مهاجر مکی کومه چې حضرت حاجی صاحب رحمه الله لیکلی ده د دی اصلی مضمون د رسالی فیصله تائید کیږي دویم دا چې د جناب تحریرات چې څومره دی وخته پورې ما کتلی دی هغه می د تعجب او تشدد او نفسانیت نه بالکل صفا او د انصاف او حقانیت او معقولیت نه بالکل ډك موندلی دی کومه چې مخالف لره د موافق او حق شناس لره د حق پسند جوړولو یوه لویه ذریعه ده

دریم داچې غالباً تاته به دهغې فتاوي حال هم معلوم وی کومه چې هندوستان والو دچا دمختلف فیه مسئلې په نسبت دمکې معظمې نه راغوختې وي اودهغې جواب دبعض مخالفینو دمنشا موافق ملاؤشو اوپه هغې باندې بعض مخالفین دحضرت صاحب مُهر اودسخط کیدل هم بیانوی ځلورم داچې څومره چې ماته پته لګیدلې ده تاسو ددې کارخیرباره کې دخطونو جواب ورکولو کې اوخپل قیمتی وختونو خرچ کوی په خیال داصلاح دحال اوقال دمؤمنینو اودمسلمانانو دحقونو نه هم نه وروستو کیږي لهذا هغه شبهات لاندې ذکر کوم چې په مقتضاء دشفقت اوهمدردی اسلامی تفصیلی جواب ددی ولیکئ دی دپاره چې آینده دداسې قسم خلجان نه چې کوم شیطانی وسوسې دوینا لائق دی طبعیت محفوظ پاتې شي اومخالفینو ته جواب ورکړم چې بالکل دچپ کولو موقع راته ملاؤشي وړومبی شبه داده چې دحضرت حاجی صاحب ﵀ بعض معتقدات اومعمولات کوم چې دهغه درسالې فیصله هفت مسئلې نه یاتقریظ کوم چې رساله درمنظم کې لیکلې شویدی دهغې نه یابعض خورې فتوی یوشان مضمون والا دغه رسالې باندې ددسخط اومهر کولونه یادهغه متعقداتو اومعمولاتو په نسبت دبعضو معتمدو کسانو دسترګولیدو یااوریدلو احوالو اواقوالونه ثابتیږي ایاداواقعی وه یادا اقوال اوافعال په خلاف دخپلې ذاتی عقیدې څه مصلحت باندې مبنی وه. اوپه رعایت دشریف اودمکې معظمې داوسیدونکو دحضرت نه لرزه کیدل که چرته خلاف دعقیدې واقعی وه. نوداصورت دتقیه اوشعاردروافضودی. که چې دحضرت دکمالات ظاهرو اوباطنؤ بالکل منافی دی اوکه چرته موافق دعقیدۀ واقعی وه نودهغه حضراتو کوم چې حضرت سره واسطه دارادت اوخلافت لری دی معتقداتو او معمولاتو لره دبدعت اوضلالت وئیلو په حضرت حاجی صاحب باندې څه اثروشو. اودهغی حضراتو په حق کې څه نتیجه پیدا شوه؟ دویمه شبه: داده چې آیا مرید اوخلیفه ته من کل الوجوه دشیخ داتباع ضرورت شته یانه. که چرته نشته اوصرف په اورادو اشغالو چې کوم دطریقت متعلق دی په هغې کې اتباع کافی ده اونورو شرعی مسئلو کې دخپل علم اواجتهادته دکار اخستلو مجاز حاصل دی نودی صورت کې په احکام شرعیه کې دشیخ دعمل باالخلاف سره دمرید په زړه کې دشیخ عظمت څنګه چې پکاروه. پوره نه شي پاتې کیدای بلکه دشیخ عقائد اواعمال به دمرید دګمان مطابق خلاف شرع اوخلاف سنت وګرځی نوشیخ سره ارادت هم هیڅ طریقی سره باقی نه پاتې کیږي اوداسې حالت کې په خپله شیخ

لائق دمشیخت نه شي کیدای څکه چې هرکله چې شیخ لره قطع نظر دعلم ظاهری نه دخپل کشف باطنی اونورعرفان سره بالخصوص داسې مسئلو کې چې کوم دده اودده دمریدانو په مینځ کې مختلف وی حق اوباطل اباحت اوضلالت کې جدائی ونه کړایشی نوهغه ددرجو دترقی اومنازل الی الله دطی کولو ذریعه څرنګه جوړیدلی شي اوهغه کامل اومکمل څه رنګې متصور کیدیشی اوکه چرته داووایې چې دداسې فرعی مسئلو اختلاف زړه خبره ده اودی سره دطریقت په معاملاتو کې حرج نه متصور کیږي نووړومبی خودا اختلاف داسې دوړې درجې نه دی دویم ددی په تسلیمولو کې طالبان حق لره دیو عالم اوکامل متبع سنت شیخ دتلاش کولو کومه چې یوه ضروری خبره ده. ضرورت باقی نه پاتې کیږي بلکه هرصوفی مشرب ددی اشغال معینه اودمعمولاتو دتعلیم اوپه ذریعه دبیعت دسلسلې داصولو دپاره کافی کیدیشی اوکه چرته مرید اوخلیفه لره داتباع کامل ضرورت دی اومرشد سره هم خیال اوهم عقیده اوهم عمل کیدل ضروری دی نوپه وجه داختلاف ددغه معلومو مسئلو چې کوم وړومبی شبه کې ذکرشوی دی حضراتو کې ددی فقدان ښکاره دی اوس دی حالت کې ددی حضراتو خلافت. خلافت راشده څه رنګه اومنو. اوکه چرته یې نه منونو دحضرت حاجی صاحب ﵀ هغه فرمان کوم چې بالتخصیص دحضرت مولانا رشید احمد صاحب په حق کې نافذ شوی دی څه معنی لری اوپه کوم بنیاد باندې دی اوکه چرته ددواړو حضراتو معتقدات اومعمولات یوشان وګرځولی شي نوتطبیق څه رنګه به کوو. اوقطع نظر دنورو مضمونونه دحضرت حاجی صاحب ﵀ درسالې دفیصله هفت مسئلې دپاره یوه شرح چې دتاویلاتو نه ډکه وی مطلوب به وی. دریمه شبه: داده چې دحضرت حاجی صاحب ﵀ په خلفاء کې په اعتبار داختلاف دبعض معتقداتو اومعمولات معلومو دوه ډلې دی اوهره یوه ډله دعالمانو ده. په هغې کې یوه ډله دمولوی احمد حسن صاحب کانپوری اوشاه عبدالحق صاحب مهاجر مکی اودمولوی عبدالسمیع صاحب میرتهی وغیره ده. ددوی معتقدات اومعمولات په شان دحضرت حاجی صاحب ﵀ اونورو متقدمینو صوفیانو اوپیشوایانو دسلسله چشتیه صابریه قدوسیه دی اوبله ډله دمولوی رشید احمد صاحب اومولوی اشرف علی صاحب اودمولوی محمد قاسم صاحب مرحوم وغیره ده. ګوم چې دی معتقداتو اومعمولاتو ته بدعت اوضلالت بلکه ددی نه هم ډیر بدترورته وایې. چې نوبت یې شرك اوكفرته رسي بس دی دواړو ډلو کې خلافت راشده دکومې ډلې متصور کیدیشی.

اود حضرت حاجی صاحب رحمه الله داسې دوومختلف العقیده والعمل کسانوته خلافت ورکول ښنگه دی؟ بس دادی هغه اعتراضونه اوشبې چې ددی په معقول جوابونودرکولو کې اونامعقول مخالفینولره معقول کولو کې زماپه شان بعض کم علمه دامدادیې طالبانوته ډیره گرانه ده بس که چرته جناب والا توجه وکړی اوددې خبرومفصل جواب ولیکئ نوقطع نظرددی نه چې مخالفینوته جواب ورکولو کې راته اسانی وشي په مصداق دلیطمئن قلبی دموافقینودزړه انشراح دپاره هم ډیرپه کارراشي فقط والسلام؟

جواب: زما عزتمنده اسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته! بعض کارونه فی نفسه جائز او مباح وی خو په عارضی مفاسدو سره بد شی.لکه اعمال منازعة فیها فی زماننا لکه مجلس د مولود شریف اوفاتحه او یولسمه اوهم دغه شان نور کښ دوه طریقو سره اختلاف کیدیشی. اول دا چه د مفاسد بد او نه گنړی دا اختلاف ضلالت او معصیت دې.دویم دا چه دا مفاسد بد اوگنړی او ددې مفاسدو سره ددې اعمالو هم اجازت ورنکړی خو په ښه گمان سره او د خلقو د حالاتو تفتیش دې نه کوی په دې گنړلو سره چه خلق به ددې مفاسدو نه بچ کیږئ یا به بچ شی.اجازت ئې ورکړو نو دا اختلاف په واقع کښ په مسئله کښ اختلاف نه شو بلکه د یوې واقعې د تحقیق غلطی ده چه د علم او فضل یا ولایت بلکه د نبوت سره هم جمع کیدې شی.او په دې سره په د شان په عظمت کښ یا په کمال او قرب الهی کښ هیڅ فرق نه راځی ﴿انتم اعلم بامور دنیاکم﴾ خپله په حدیث کښ دی.د عمرh مشوره په باب د بشارت کښ.یا د علی رضی الله عنه سره د نبی ﷺ د حکم د صادریدو نه په باب د زنا د حد د جاری والې د یوې جینئ کښ د حامل کیدو د وجې نه د حکم په تعمیل کښ التواء کول او د رسول اللهa هغه خوښول خپله په احادیث صحیحه کښ راغلې دې.امید دې چه زما په دې مختصر مضمون سره به ټول شبهات حل شوی وی خو احتیاط څه اندازه په تفصیل سره عرض کوم.

درومبئ شبهې جواب:

دا دې چه د صاحب رحمه الله هم هغه عقائد دی کوم چه د اهل حق دی او د صاحب په دې اعمالو کښ شریکیدل یا تحریرا یا تقریرا اذن فرمائیل تعوذ بالله مبنی په فساد د عقیدې نه دی.نه په تقیه باندې دی بلکه دا اعمال فی نفسها جائز دی دا به ئې په پوهې سره کول.او وئیل به ئې او گمان ئې دا وو چه فاعلین یا مخاطبین یا حاضرین په مجلس کښ هم ددې مفاسدو نه بری وی نو په بعض ځایونو کښ دا گمان صحیح وو او په بعض ځایونو کښ د حسن ظن غلبه وه.او هم دا صورت اکثر وو بلکه مفاسدو ته وائی چه د هغې نه صاحب رحمه الله خپله بری دې پس د حضرت د قول او فعل خلاصه دا راوتله چه دا افعال بغیر د مفاسدو نه جائز دی.او د علماء کرامو رحمهم الله د فتوی حاصل دا شو چه دا افعال مع الفاسد ناجائز دی پس په دې کښ هیڅ اختلاف نه شو خو

دا امر چه آیا په اکثر موقعو کښ دا مفاسد موجود دی یا نه دی.په دې کښ د حضرت او د علماء کرامو اختلاف دې نو دا په یو واقعه کښ اختلاف دې.لکه د زید په اودریدو کښ په دې کښ که حضرت ته د صحیح خبر تحقق او نه شی نو په حضرت باندې الزام او ملامت نشته.او نه اختلاف کونکو ته ددې خلاف څه ضرر.

د دویمې شبهې جواب:

دادې چه کوم امر یقینا خلاف وی په هغې کښ د شیخ اتباع مرید دپاره ضروری نه ده او کوم امر چه داسې وی چه د شیخ عقیده په هغې کښ صحیح ده او د یوې واقعې د صحیح خبر نه رسیدلو د وجې نه عمل خلاف مصلحت شو.چونکه فی نفسه هغه امر خلاف د شرع نه دې.په حسن عقیده او د نیت د وجې نه شیخ دا وئیلی دی چه هغه خلاف د شرع نه دې په دې وجه د شیخ عظمت د مرید د زړه نه لږ هم نه شی ختمیدلې.مثلا که یو سړی زمونږ پیغمبر ﷺ ته په خوراک کښ زهر گډ کړل.او رسول الله ﷺ ته هغه وخت خبر اونشو نو د صحابه کرامو رضی الله عنهم د زړه نه په دې لیدو سره چه رسول الله ﷺ زهر اوخوړل هر گز عظمت کمیدې نه شی بلکه هم دا به وئیلې شی چه رسول الله ﷺ خو ډوډئ حلاله خوړلې ده خو د زهرو خبر رسول الله ﷺ ته او نه شو.گینې بالکل به ئې نه وې خوړلې او په دې بناء به مرید د شیخ افعال د شرع خلاف نه گنړی.چه عظمت کموی او په کشف باطن او نور عرفان سره د حق او باطل انکشاف په څه درجه کښ مسلم سهی دې.خو دلته خو په حق او باطل کښ شیخ ته څه شک نشته چه د انکشاف حاجت ورته راشی.د هغه انکشاف خو حاصل دې چه فلانی طور سره په حق باندې دې او په فلانئ طریقې کښ په باطله دې صرف یو واقعه جزئیه د هغه د نظر نه پټه ده چه د هغې پټیدل د انبیاء علیهم السلام نه هم مستبعد نه دی.خپله په حدیث کښ د رسول الله ﷺ ارشاد دې چه زه انسان یم کیدیشی یو سړې په خپلې دعوی باندې حجت شرعیه قائمولو سره مقدمه اوگټی او د هغه حق نه وی او زه ئې هغه ته ورکړم نو هغه د دوزخ نه حصه اخلی.په ظاهری حجت باندې به رسول الله ﷺ حکم فرمائیلو او بعض وخت به ورته احتمال وو چه کیدیشی د بل حق وی.په رسول الله ﷺ باندې بالکل څه طعن نه شی کیدې رسول الله ﷺ خو صرف حق فیصله کړې ده خو چونکه د واقعې تحقیق صحیح ملاؤ نه شو.په دې وجه ئې صاحب حجت غالب کړو.په داسې حالت کښ په کامل او مکمل کیدو کښ هیڅ شبهه نشته .په خلاف د هغه شیخ چه د هغه په عقائدو یا مسلک کښ غلطی یقینی وی او بیشکه په قابل شیخ کیدو باندې نه او پورته عرض کړې شوی دی چه د حضرت په عقائدو یا مسلک کښ اختلاف نشته.صرف د یوې واقعې تحقیق صحیح نه دې رسیدلې.پس نه په صاحب رحمه الله باندې څۀ شبهه پاتې شوه.نه د خلفاء په خلافت راشده کښ څه فرق پاتې شو.د سلطان نظام الدین اولیاء رحمه الله د خلیفه د سماع نه منکر کیدل د شیخ په نزد مشهور او معروف دی.او د پوهه سړی دپاره چه

خپله د هفت مسئلې په عبارت کښ ځائې په ځائې تقید لره په مرتبه د ضرورت کښ د پوهیدو مذمت شرح کړې شوې کافی دې. او د مخاصم په حق کښ دفاتر او دساتیر هم کافی نه دی.

د دریمې شبهې: متعلق دا عرض دی چه د صاحب رحمة الله عليه د ټولو خادمانو د ښه عقیدې دعوی مونږ نه شو کولې. یقینا بعض اهل علمو نه په بعض امورو کښ خطا شوې ده. د بعضو نه خو په مسائلو کښ غلطی شوې ده. چه د هغې نه صاحب رحمة الله عليه بالکل بری او پاک دې. که هغوی د صاحب رحمة الله عليه د قول سند راوړی نو ډیر په یقین سره وئیلې شی چه هغوی د صاحب رحمة الله عليه په ارشاد باندې نه دی پوهه شوی یا صاحب رحمة الله عليه د حال په غلبه کښ څه امر اوفرمائیلو کوم چه د تاویل قابل وی. او دې صاحبانو هغه په ظاهر باندې حمل کړو. پس ددې عاجز په نزد ئې په غلبه حال کښ بعض امور غامضه اوفرمائیل. او خپله د صاحب د حالت نه معلومه شوه چه په دې وخت کښ غلبه ده. خو ممکنه ده چه په دې وخت هغوی ته د چا توجه نه وی او هغوی د صاحب رحمة الله عليه د حال غلبه باندې نه وی پوهه شوی. په دې وجه هغه په غلطئ کښ اخته شوې وی. داسې هم ممکنه ده چه دې صاحبانو ته د صاحب رحمة الله عليه په طرز باندې پوهیدلو کښ غلطی شوې وی او که غلطی هم نه وی نو خلق د هغوی د فعل نه ضرور خړوب شو. پس چونکه په دې صاحبانو باندې غلبه د حال نشته او د عوامو د حال نه هم علماء کرامو ته د عوامو د اختلاط د وجې نه د عوامو اطلاح زیات وی. په دې وجه ددې صاحبانو غلطی د واقعې په تحقیق کښ یا د غلبه حال په ارشاداتو نقل کولو کښ قابل د معذورئ نه دی. او په مشائخو کښ دا دواړه عذرونه صحیح دی. او د مسئلې یقینی غلطې خو د چا دپاره هم عذر نه دې خو صاحب رحمة الله عليه ددې نه بالکل بری دې او د صاحب رحمة الله عليه خلافت ورکول په غلطئ کښ اخته انسان ته بنا به عدم خبر د یو سړی د غلطئ دې چه د هغې خلاف شان نه کیدل پورته ښکاره شوه. که ددې نه پس څه شبهه وی بې تکلفه دې د هغې اظهار اوفرمائیلې شی زه د یو ضرورت په وجه بل خوا راغلې یم کیدیشی دوه څلور ورځې نور پاتې شم. والسلام. راقم اشرف علی عفی عنه (امداد جلد ٤ صفحه ٦٠)

د مستفتی بل خط چه په هغې کښ هغه د ړومبی خط په جواب باندې څه شبهات کړی دی په ذکر کړې شوې جوابونو باندې بعض شبهات او د هغې جوابات

سوال: (۲۵٦) بخدمت فیصد رجت جامع کمالات صوری او معنوی مولانا اشرف علی صاحب دامت فیوضهم. پس از سلام مسنون عقیده مشحون. معروض آنکه افتخار نامه بجواب عریضه صادر کیدو سره د رازونو ښکاره کونکې شو. په دې کښ هیڅ شک نشته چه جناب په طریقه د تمهید په جواب کښ څۀ اجمالا لیکلی دی. هغه د مخلصینو د زړه د اطمینان د پاره کافی او وافی دی. خو د منکرینو دپاره اوس هم د کلام ګنجائش باقی دې. کوم چه د جناب ددې

ارشاد په تعمیل کښ (چه که ددې نه پس څه شبهه وی نو بې تکلفه دې اظهار اوکړې شی) لاندې عرض کوم. او امید دې چه دې کرت به کافی او مفصل جواب نه پس په دې معامله کښ ضرور تصدیعه باقی نه پاتې کیږی. هر دواړه روایات مشوره او د بشارت پټول او التواء د زنا د حد د جاری کولو لره په تفصیل سره اولیکئ او د خلیفه مولانا نظام الدین اولیاء رحمة الله عليه مخالفت په معامله د سماع کښ دا قصه هم تفصیلی سره د حوالې د یو کتاب نه او که داسې قسم نور روایات که په مستند کتابونو معلومیدې شی نو اولیکئ ځکه چه دا اکثر کتلی شوی دی چه د عقلی او نقلی دلائلو په مقابله کښ د تیرو واقعاتو تمثیل ددې زمانې په متصوفینو کښ زیات اثر پیدا کوی د علم په نظر مخکښ شبهات او جوابات عریضه سابقه سره د سامی نامه همرشته عریضه هذا مرسل وې چه په جواب کښ سهولت وی. یو امر صرف د نظر په اطلاع باندې پیش کوم. او هغه دا دې چه په دې عریضه کښ زما د نظر نه یو تحریر د مولوی احمد حسن صاحب کانپوری تیر شوې دې چه په هغې کښ رساله فیصله هفت مسئله متعلق دا تحریر وو (په هفت مسئله کښ چه کومه ضمیمه لګولې شوې ده د هغه عدم رضا د صاحب د طرف نه ثابته ده مولوی شفیع الدین صاحب ته په تاکید سره هغوی اوفرمائیل چه اشتهار ورکړه ددې امر ضمیمه زمونږ خلاف ده) اوس اصل مطلب عرض کوم او په طریقه د دعوی تاسو د اول شبهې په جواب کښ لیکلې دی چه چونکه دا اعمال فی نفسها جائز دی او په جائز ګڼړلو سره به ئې کول. او وئیل به ئې او ګمان ئې دا وو چه فاعلین او مخاطبین او حاضرین مجلس به ددې مفاسدو نه بری وی. په دې موقع باندې دا تحقیق مطلوب شو چه هغه مفاسد څه دی چه د هغې نه دا صاحبان بری وو. او د نورو بری کیدل به ئې په خپل حسن ظن سره کول خو پورې چه خیال کولې شی مفاسد هم هغه امور مقرر کړې شوې دی کومو لره چه حضرت حاجی صاحب رحمة الله عليه په مصالحو باندې مبنی نه کیدل ارشاد فرمائیلی دی. که دا اوئیلې شی چه دا امور فی نفسه جائز دی او د نیت او عقیدې د بدلولو سره ناجائزه کیږی. ددې په باره کښ دا شبهه کولې شی چه اول خو د نیت او عقیدې حال چاته معلومیدې نه شی. بل د عوامو او جاهلانو په استثناء سره عموما تعلیم یافته او خواص په نیک نیتئ او ښه عقیده ساتلو سره صرف په هغه مصلحتونو باندې نظر کولو سره کوم چه د سلفو په نزد غوره دی دا قسم اعمال کوی او د هغه اعمالو ترک ته هم صرف په خیال د فوت کیدو باندې ددې مصلحتونو یا په ترک د اقتداء د بزرګانو بد ګڼړی بیا په داسې حالت کښ عام طورسره بغیر د څه استثناء نه ددې علماء کرامو ممانعت د حضرت حاجی صاحب د ارشاد خلاف ولې او نه ګڼړلې شی. آیا د حاجی صاحب په ځائې کښ چه به کوم محفل میلاد شریف کیدو یا چه کومو محفلونو کښ په هندوستان کښ یا په مکه معظمه وغیره کښ حضرت حاجی صاحب ته د شرکت اتفاق شوې وی په دې محفلونو کښ تداعی او د رڼړا کثرت او د خوشبو د استعمال او اهتمام د فرشونو او

د ذاکر د ناستې ځائې لره اوچت او ممتاز کول او قیام بالتحصیص عند ذکر الولادة او اجتماع هر خاص او عام ته نه وه. او هغه کوم واقعات وو چه د هغې نه حضرت بې خبر وو. چه د هغې په بنیاد باندې د واقعې په تحقیق کښې غلطی کیدل تسلیم کړې شی.

دویمه شبهه: چونکه په شبهه اول باندې بناء ده... په دې وجه ددې د جواب هم هغه اندازه قائم کړې شو چه د یو واقعې صحیح خبر نه رسیدو سره یو عمل خلاف د مرشد د مصلحت نه اوشی نو ددې نه د شیخ د عظمت متعلق څه ناقص خیال نه شی پیدا کیدې. اول خو د مخکښې متصوفینو د اقوالو او اعمالو متعلق د شیخ په حق کښې دا کلام او ګمان هم چه عمل خلاف د مصلحت اوشو بې ادبی ده. ځکه چه سره د علم او احتمال نه داسې لوئې اختلافاتو سره د داسې شیخ نه عمل د مصلحت خلاف کیدل د هغه په شان کښې د فرق اچولو خبره ده. دویم دا خبره د تپوسلو شوه چه هغه کوم واقعات وو چه د هغې صحیح خبر صاحب رحمة الله علیه ته او نه رسیدو. تر څو چه خیال کولې شی ددې امر ثابتول سخت معلومیږی. بلکه ددې خلاف شهادتونه تحریری او تقریری په هندوستان کښې اکثر موجود دی.

د دریمې شبهې: جواب هم په مخکښې طرز باندې دا اولیکلې شو چه د حضرت خلافت ورکول د هغه سړی په شان دی چه د خپلې غلطۍ نه نا خبر وی خو په غلطۍ کښې اخته شی چه د هغې خلاف شان نه کیدل پورته واضح شو په دې معامله کښې اول خو ددې خبرې منل چه حضرت ته د هغه سړو د احوالو او اقوالو او عقائدو او اعمالو خبر نه وی ډیره ګرانه او د ښکاره خبرې نه انکار دې او لږه هم عقل ته نزدې خبره نه ده چه کوم خلق په مودو مودو په صحبت او خدمت کښې حاضر شوې وی. او د لرې او نزدې نه په فیضان باطنی نسره مستفید کیږی. د هغوی د عقیدو او معمولاتو نه صاحب رحمة الله علیه بې خبر وی. او که عیاذبالله د منافقانو د تمثیل په شان د رسالت په اوله زمانه کښې بې خبری اومنلې شی نو هم په صاحب رحمة الله علیه باندې به لوئې الزام دا راشی چه بغیر د اطمینان او د تصحیح حال و اعمال ئې خلافت ولې ورکړو. ځکه چه دا د خلافت امر خو څه دنیاوی کار نه وو. یا د څه عباداتو یا معاملاتو مسئله یا استفتاء نه وه چه د هغې متعلق دا حجت اوکړې شی چه د واقعاتو او د حالاتو نه د بې خبرۍ په وجه حکم یا عمل خلاف واقعه یا مصلحت صادر شو. بلکه دا معامله خو بالکل د نور باطن او د زړه د صفایۍ او عرفان سره تعلق لری. بیا ئې ولې په دې ذریعو سره د سلفو د بزرګانو په شان د مریدانو حالات او نه تپوسل چه هغه غلطیانې چه په هغې کښې بعض خلفاء اخته وو په راروانه سلسله کښې د پیر سنت یا د شیخ عمل مقرر کیدو سره شائع نه شی. ولې د شیخ د زړه په آئینه کښې ددې خلفاء بعض عقائد او اعمال فاسده عکس لکه چه د اکثر بزرګانو په حالاتو کښې ذکر کولې شی منعکس نه شو. ددې امورو جواب دې د ړومبی لیکلو د تحریر او توجه نه ارشاد اوفرمائیلې شی. او د اولې پتې مطابق دې راولیږلې شی. اګر چه په دې کښې شک نشته چه په دې فضول

کار کښې د جناب قیمتی وختونه خرچ کول ډیر بې موقع کار دې خو نظریې د ضرورت د تقاضې د وجې نه اشفاق عمیم جناب ته مجبورا تکلیف ورکړې شو. فقط زیاده نیاز.

جواب: د عاجز اشرف علی عفی عنه د طرف نه. السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته! زه اوسه پورې په چرتهاول کښې یم، په دې وجه ستا خط روستو ملاؤشو. تاسوچه لیکلی کړی دی چه د منکرینو دپاره اوسه پورې د کلام ګنجائش باقی دې. نو عاجز تاسو ته مخکښې هم د منصفینو دپاره لیکل کړې وو، او اوس هم په دې عرض باندې لیکم. د منکرینو دپاره مې په ړومبی خط کښې لیکلې وو چه دفترونه هم کافی نه دی. خلاصه دا ده چه د تحقیق د حق مقصود دې مناظره مقصود نه ده. نه ددې نه نن صبا څه نفع شته. پس په ټولو لیکلو کښې د منکرینو نه ددې قطع نه اوکړئ خو خپل شبهات ختم کړئ. که د نورو سره خبرې وی نو هغه که منصف وی نو ورته د علماء کرامو حوالې ورکړئ. هغوی دې خپله خپل شبهات ختم کړی. تاسو ولې فکر کوئ او که عناد کوی نو پریږدئ ئې. د هغوی د خاموش کولو هیڅ څوک شرعا مکلف نه دی. بیا د یو فضول کار دپاره د تکلیف برداشت کولو چاته ضرورت دې.

مشوره د کتمان بشارت په مشکوة **کتاب الایمان** کښې موجود ده. د التواء حد زنا قصه په **مسلم** **ابوداؤد او ترمذی** کښې موجود ده. هم دغه شان په **التیسیر فی کتاب الحدود** کښې او په مسلم کښې یوبله قصه ذکر کړې شوې ده چه علی رضی الله عنه ته ئې د یو سړی د سټ وهلو حکم اوفرمائیلو چونکه هغه سړی د یوې ام ولد سره تهمتی کړې شوې وو. علی رضی الله عنه هغه مجبوب بیا موندو او پرې ئې خودلو. او رسول الله صلی الله علیه وسلم ئې تحسین اوفرمائیلو. معامله د خلیفه سلطان جی غالبا په انوار العارفین کښې ذکر شوې دې. د نورو روایاتو د تلاش کولو چونکه ضرورت نه وو په دې وجه مې د هغې قصد اونکړو. سره ددې چه یو دلیل هم کافی دې. که دا امر د اطلاع قابل تسلیم هم کړې شی نو بیا هم مضر نه دې ځکه چه ممکنه ده چه د حضرت په خدمت کښې ضمیمه داسې او په داسې عنوان پیش کړې شوې وی چه حضرت ګمانی د انکارنفس اعمال یا سره د قیودو او د اباحت بغیر د مفاسدو د لزوم نه شوې وی. په دې بناء باندې اظهار د مخالفت د پاره د مانعینو مضر نه دې. کوم مفاسد چه تاسو تپوسلی دی که تاسو د اصلاح الرسوم مفصل بحث میلاد شریف یا رساله طریقه مولد شریف از تالیف احقر اوګورئ نو ددې مفاسدو به درته ښه وضاحت اوشی خو دلته هم د هغې خلاصه او اصل الاصول عرض کوم. هغه مفسده هم دا د نیت او د عقیدې بدلون دې. په دې باندې چه کومه شبهه لیکلې شوې ده دهغې جواب دادې چه دعقیدې اود نیت حال بغیرد اظهارنه بیشکه نه معلومیږی. خو چه کله اهل عقیده په خپل قول سره یا په خپل فعل سره ددې اظهار اوکړی نو معلوم به شی. پس ددې صاحبانو د مجموعی حالت نه د عقیدې حال صفا صفا ښکاره کیږی. مختصر امتحان دا دې چه که داسې مشوره ورکړې شی چه کوم قیود فی نفسها مباح او جائز الفعل والترک دی که هغه لس

د ذاکر د ناستې ځائې لره اوچت او ممتاز کول او قیام بالتحصیص عند ذکر الولادة او اجتماع هر خاص او عام ته نه وه او هغه کوم واقعات وو چه د هغې نه حضرت بې خبر وو چه د هغې په بنیاد باندې د واقعې په تحقیق کښې غلطی کیدل تسلیم کړې شی.

دویمه شبهه: چونکه په شبهه اول باندې بناء ده. په دې وجه ددې د جواب هم هغه اندازه قائم کړې شو چه د یو واقعې صحیح خبر نه رسیدو سره یو عمل خلاف د مرشد د مصلحت نه اوشی نو ددې نه د شیخ د عظمت متعلق څه ناقص خیال نه شی پیدا کیدې اول خو د مخکښې متصوفینو د اقوالو او اعمالو متعلق د شیخ په حق کښې دا کلام او ګمان هم چه عمل خلاف د مصلحت اوشو بې ادبی ده. ځکه چه سره د علم او احتمال نه داسې لوئې اختلافاتو سره د داسې شیخ نه عمل د مصلحت خلاف کیدل د هغه په شان کښې د فرق اچولو خبره ده. دویم دا خبره د تپوسلو شوه چه هغه کوم واقعات وو چه د هغې صحیح خبر صاحب ﷺ ته او نه رسیدو. تر څو چه خیال کولې شی ددې امر ثابتول سخت معلومیږی. بلکه ددې خلاف شهادتونه تحریری او تقریری په هندوستان کښې اکثر موجود دی.

د دریمې شبهې: جواب هم په مخکښې طرز باندې دا اولیکلې شو چه د حضرت خلافت ورکول د هغه سړی په شان دی چه د خپلې غلطۍ نه نا خبر وی خو په غلطۍ کښې اخته شی چه د هغې خلاف شان نه کیدل پورته واضح شو په دې معامله کښې اول خو ددې خبرې منل چه حضرت ته د هغه سړو د احوالو او اقوالو او عقائدو او اعمالو خبر نه وی ډیره ګرانه او د ښکاره خبرې نه انکار دې او لږه هم عقل ته نژدې خبره نه ده چه کوم خلق په مودو مودو په صحبت او خدمت کښې حاضر شوې وی. او د لرې او نژدې نه په فیضان باطنی نسره مستفید کیږی. د هغوی د عقیدو او معمولاتو نه صاحب ﷺ بې خبر وی. او که عیاذبالله د منافقانو د تمثیل په شان د رسالت په اوله زمانه کښې بې خبری اومنلې شی نو هم په صاحب ﷺ باندې به لوئې الزام دا راشی چه بغیر د اطمینان او د تصحیح حال و اعمال ئې خلافت ولې ورکړو. ځکه چه دا د خلافت امر خو څه دنیاوی کار نه وو. یا د څه عباداتو یا معاملاتو مسئله یا استفتاء نه وه چه د هغې متعلق دا حجت اوکړې شی چه د واقعاتو او د حالاتو نه د بې خبرۍ په وجه حکم یا عمل خلاف واقعه یا مصلحت صادر شو. بلکه دا معامله خو بالکل د نور باطن او د زړه د صفایۍ او عرفان سره تعلق لرې. بیا ئې ولې په دې ذریعو سره د سلفو د بزرګانو په شان د مریدانو حالات او نه تپوسل چه هغه غلطیانې چه په هغې کښې بعض خلفاء اخته وو په راروانه سلسله کښې د پیر سنت یا د شیخ عمل مقرر کیدو سره شائع نه شی. ولې د شیخ د زړه په آئینه کښې ددې خلفاء بعض عقائد او اعمال فاسده عکس لکه چه د اکثر بزرګانو په حالاتو کښې ذکر کولې شی منعکس نه شو. ددې امورو جواب دې د ړومبی لیکلو د تحریر او توجه نه ارشاد اوفرمائیلې شی. او د اولې پتې مطابق دې راولیږلې شی. اګر چه په دې کښې شک نشته چه په دې فضول

کار کښې د جناب قیمتی وختونه خرچ کول ډیر بې موقع کار دې خو نظریې د ضرورت د تقاضې د وجې نه اشفاق عمیم جناب ته مجبورا تکلیف ورکړې شو. فقط زیاده نیاز.

جواب: د عاجز اشرف علی عفی عنه د طرف نه السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته. زه اوسه پورې په چرتهاول کښې یم. په دې وجه ستا خط روستو ملاؤشو تاسو چه لیکلی کړی دی چه د منکرینو دپاره اوسه پورې د کلام ګنجائش باقی دې نو عاجز تاسو ته مخکښې هم د منصفینو دپاره لیکل کړې وو، او اوس هم په دې عرض باندې لیکم د منکرینو دپاره مې په ړومبی خط کښې لیکلې وو چه دفترونه هم کافی نه دی. خلاصه دا ده چه د تحقیق د حق مقصود دې مناظره مقصود نه ده. نه ددې نه نن صبا څه نفع شته. پس په ټولو لیکلو کښې د منکرینو نه ددې قطع نه اوکړې. خو خپل شبهات ختم کړې. که د نورو سره خبرې وی نو هغه که منصف وی نو ورته د علماء کرامو حوالې ورکړې. هغوی دې خپله خپل شبهات ختم کړی. تاسو ولې فکر کوئ او که عناد کوی نو پریږدئ ئې. د هغوی د خاموش کولو هیڅ څوک شرعا مکلف نه دی. بیا د یو فضول کار دپاره د تکلیف برداشت کولو چاته ضرورت دې.

مشوره د کتمان بشارت په مشکوة **کتاب الایمان** کښې موجود ده. د التواء حد زنا قصه په **مسلم** **ابوداؤد او ترمذی** کښې موجود ده. هم دغه شان په **التیسیر فی کتاب الحدود** کښې او په مسلم کښې یوبله قصه ذکر کړې شوې ده چه علی رضی الله عنه ته ئې د یو سړی د سټ وهلو حکم اوفرمائیلو چونکه هغه سړی د یوې ام ولد سره تهمتی کړې شوې وو. علی رضی الله عنه هغه مجبوب بیا موندو او پرې ئې خودلو او رسول الله ﷺ ئې تحسین اوفرمائیلو. معامله د خلیفه سلطان جی غالبا په انوار العارفین کښې ذکر شوې دې. د نورو روایاتو د تلاش کولو چونکه ضرورت نه وو په دې وجه مې د هغې قصد اونکړو. سره ددې چه یو دلیل هم کافی دې که دا امر د اطلاع قابل تسلیم هم کړې شی نو بیا هم مضر نه دې ځکه چه ممکنه ده چه د حضرت په خدمت کښې ضمیمه داسې او په داسې عنوان پیش کړې شوې وی چه حضرت ګمانی د انکارنفس اعمال یا سره د قیودو او د اباحت بغیر د مفاسدو د لزوم نه شوې وی. په دې بناء باندې اظهار د مخالفت د پاره د مانعینو مضر نه دې کوم مفاسد چه تاسو تپوسلی دی که تاسو د اصلاح الرسوم مفصل بحث میلاد شریف یا رساله طریقه مولد شریف از تالیف احقر اوګورئ نو ددې مفاسدو به درته ښه وضاحت اوشی خو دلته هم د هغې خلاصه او اصل الاصول عرض کوم هغه مفسده هم دا د نیت او د عقیدې بدلون دې. په دې باندې چه کومه شبهه لیکلې شوې ده دهغې جواب دادې چه دعقیدې اود نیت حال بغیرد اظهارنه بیشکه نه معلومیږی. خو چه کله اهل عقیده په خپل قول سره یا په خپل فعل سره ددې اظهار اوکړی نو معلوم به شی. پس ددې صاحبانو د مجموعی حالت نه د عقیدې حال صفا صفا ښکاره کیږی. مختصر امتحان دا دې چه که داسې مشوره ورکړې شی چه کوم قیود فی نفسها مباح او جائز الفعل والترک دی که هغه لس

کرنه کوي نو لس کرته ئې پرېږده هم چه قولا او فعلا ترې اباحت ښکاره شي نو دومره به ګرانه شي چه فورا به په مخالفت ته تیار شي. که رښتیا دا کارونه ضروري نه ګڼړي نو ددې بد لګید و څه وجه؟ د اکثر عوامو خو هم دا حال دې، که د یو تعلیم یافته او پوهه انسان دا عقیده هم وي نو غایت ما فی الباب د هغه د پاره به علت د ممانعت دا نه وي. خو دا نه لازمېږي چه د یو بل علت نه دې هم منه نه کړې شي که یو بل علت د منع اوموندلې شي نو هغوی به هم منع کوي هغه علت د ایهام جاهل دې یعنی د خواصو په یو فعل مباح سره که د اکثر عوامو په عقائدو کښې د فساد راتلو ویره غالبه وي نو خواص به هم مامور په ترک د مباح وي. شامي محشی درمختار په بحث د کراهت تعین سورة کښې دا قاعده لیکلې ده چه کوم ځائې تغیر مشروع وي یا ایهام جاهل وي هلته به کراهت وي. پس عوام الناس د تغیر مشروع د وجې نه منع کولې شي او خواص د ایهام جاهل د وجې نه...هم دا هغه مفسد دې چه د هغې مخفي کیدل او دې طرف ته خیال نه کیدل بعید نه دی. اکثر د عوامو د نیتونو او عقائدو مفاسد د بزرګانو او اکابرو نه پټیدل ورځ او شپه کتلې شي.

د دویمې شبهې جواب:

هم ددې تقریر نه راوتلو. د سوء ادب شبهه د اهل فهم نه ډیره زیاته بعیده ده. چه کله انبیاء عليهم السلام نه د ذلت د صدور په معتقد او قائل کیدو باندې بې ادبی لازمه نه شوه نو د اولیاء کرامو رحمهم الله په باره کښې کومه خبره د بې ادبۍ ده. او دا یو قسم بې ادبی ده هم چه بغیر د ضرورت نه دا ذلتونه بیانوی. او کوم انسان چه په مقام د تحقیق د احکام شرعیه کښې ددې ذلتونو ذکر کوی په باب د احکامو کښې د هغې نه حجت کیدل بیانوی دا بالکل بې ادبی نه ده. بلکه عین ادا د مامور به ده او دا امر د تپوسلو چه هغه کوم واقعات وو د هغې تحقیق پورته بیان کړې شو او هلته دا هم ثابت کړې شوې دی چه د عوامو د داسې ژورو مفاسدو د خواصو نه پټ پاتې کیدل شپه ورځ په مشاهده کښې راروان دی او یو شهادت تحریری او تقریری هم ددې په خلاف قائم نه دې. بیشکه ددې په موافقت کښې بې شمیره شهادتونه دی.

دریمه شبهه: هم ذکر کړې شوې پورته مضامینو کښې د نظر کولو نه پس صفا ښکاره کیږی یعنی پورته ښکاره شوې ده چه مفسدات دوه دی. تغیر مشروع او ایهام جاهل. نو د یو عالم په عقائدو کښې داسې فساد چه تغیر مشروع ته خبره اورسی که بعید هم وی خو ایهام جاهل یعنی د هغه د عمل د وجې نه عوام په فساد کښې اخته شي بالکل بعید نه دی. او چونکه د حضرت په خدمت کښې د حاضریدو پورې نه دې صاحبانو ته د هغوی د اعمالو د مستقل اهتمام موقع ملاؤ شوه. نه ورته هلته په حاضریدو کښې د مقتدا کیدو خاص موقع ملاؤ شوه. خو هندوستان ته رسیدو سره ئې د مقتدا کیدو شان ښکاره شوه. د هغه اعمالو اهتمام ئې هم اوکړو، د معتقدینو هجوم هم جوړ شو ایهام ته هم خبره اورسیده نو ددې ایهام زمانه په حاضرۍ کښې کله

کتلې کیدې شوه. بیا په پټیدو کښې هیڅ استبعاد نشته. اوس د منافقانو د تمثیل او بغیر د تحقیق نه د خلافت د ورکړې شبهه زائل شوه. او دا سوال چه په نور باطن سره حضرت ته ولې معلومه نه شوه. یا ئې ولې معلومه نه کړه ددې حاصل دا شو چه هغوی ته کشف ولې او نه شو. یا هغوی د کشف طاقت ولې استعمال نه کړو. نو کوم خلق چه ددې فن نه خبر دی د هغوی په نزد ددې جواب ښکاره دې چه کشف امر اختیاری نه دې. نه امر دائمی دې په دې وجه دا سوال ضعیف دې. په دې چه کوم تفریعات کړې شوې دی هغه هم مدفوع دی. اوس په آخر کښې دا عرض دې که څه نوې شبهه وی نو په لیکلو کښې ئې څه باک نشته. او که د دویم خط په شان د ړومبو شبهاتو اعاده او د هغې د جوابونو لیکل مقصود وی نو ددې تطویل نه به غوره وی چه تاسو خپله تشریف راوړلو سره فیصله اوکړئ ځکه چه په لیکلو کښې ډیر امور مفصل او مشرح کیدو سره پاتې شی او په غیر ضروری امر کښې وخت خرچ کول فضول او ګران معلومیږی، فقط والسلام (امداد-٤ ص-٦٦)

عملی دستور د وادهٔ تحقیق:

سوال :(۲۵۷) پس د ډیر ادب نه دا درخواست دې چه خپل خیال ښکاره کول غواړم که په دې کښې یو کار بې ځایه وی نو ما خبر کړئ زه به ترې پرهیز کوم.

۱: زه جینکو ته جهیز ورکول غواړم په هغې کښې به پنځویشت جوړې وی. د ګل چهاپې لګولو قالب (سوانچه، ډائی) به هم وی نیمزری او اطلس به هم وی. خو جوړې به پرانستلو سره کورنۍ ته نه شی ښودلې روستو به ورکولې شی. ...صندوق، پالنګ، کرسۍ، چوکۍ، لوښی، ډولۍ دا ټول سامان به هم وی. اوس ما ته تفصیلی معلومیدل پکار دی چه په دې کښې څۀ پکار دی او څه نه؟

۲: جنج به پکښې نه وی، دوه دوه درې درې خپلوان به پکښې ضرور وی، یعنی هلک به سره ده کورنۍ د څه خلقو سره ضرور راځی، کیدیشی چه د درې واړو ځایونو نه لس جوړې (خپلوان) راشی دا زما کوشش دې.

۳: کالې به د خپل حیثیت مطابق جینکو ته ورکوم، په دې کښې هیڅ قباحت نه معلومیږی.

۴: د جینکو د رخصت کولو نه پس به هغوی دوه ورځې پس واپس راځی. دا هغه څیز دې چه د هغې نوم څلورمه او سلامی (اوومه) دې. زما په نزد د جینۍ د پلار د کور نه یو دم تلل د اوږدې مودې دپاره مناسب نه دی. د رخصت نه دوه ورځې پس به هغوی رابللې شی. ددې نه پس به بیا ځی او زه به سره د متعلقینو بریلی ته لاړ شم پس روازه تړ را تړ موقوف. دا زمونږ رائې ده چه په هغې باندې زه تر اوسه پورې قائم یم خو په دې کښې چه کومه خبره ستاسو په نزد ناخوښه وی د هغې اصلاح اوکړئ. زه ئې پرېخودلو ته تیار یم. د اصلاح نه چه زما څۀ مراد وو هغه دا وو چه دا کمین خلق مونږ نه کم عقل جوړوی او مونږ دهوکه کوی. دا نه دی کیدل پکار. زه غواړم چه

تاسو ددې عریضې په جواب کښې یو دستور العمل لیکلې وې چه داسې کول پکار دی.او یا که زما په رائې کښې د فساد څه خبره نه وی نو صرف دومره اولیکئ چه څه کول غواړې په هغې کښې هیڅ باک نشته.فقط

جواب: السلام علیکم ورحمة الله .....راحت نامه راغله.انتظار مې ختم شو.زما عزیزه زما په خیالاتو کښې ډیر لوئې اختلاف دې.دې عزیز صرف د کمینانو متعلق د رسمونو اصلاح ضروری ګنړلې ده.او زما په نزد کوم مجموعی هیئت چه په دې وخت کښې د تقریباتو دې د هغې هر جزء ته نزدې نزدې اصلاح ضروری ده.بلکه د کمینانو د رسمونو نه هم زیاته ضروری ده.ځکه کمینانو ته چه څه رسیږی هغه د هغوی حق الخدمت یا خپل خادم ته انعام یا د یو متوقع څیز امید پوره کول وئیلې شی او په.دې کښې د خپلې دنیا یو مطلب هم دې چه په راروان وخت کښې په ښه طریقه باندې خپل کار کوی.اګر چه په دې کښې هم درې امور ډیر زیات قبیح دی.یو خپل حق لاژم ګنړلو سره یو قسم مجبور کولو سره اخستل او په کمی کښې خپل مالک لره شرمنده او ذلیل او پدنام کول.د نورو ورکونکو په نیت کښې د تفاخر او نمائش کیدل چه په نص قطعی سره حرام دی.دریم د هغې د ورکولو یو خاص صورت او وضع مقرر کولو سره اخستل ددې خلاف لره ډیر بد او مذموم ګنړی.ګینې بغیر د پابندئ د یو خاص طریقې نه څنګه چه به موقع وه هغوی ته به ورکولې شوې ددې قیدونو څه ضرورت وو غرض دا چه په دې کښې دا درې کارونه ډیر زیات قبیح دی.په خلاف د نورو ټولو رسمونو چه سوا د مال د ضائع کولو او د ګناه د ارتکاب نه (لکه ریاء خپل مینځ کښې فخر کول او اسراف او د نورو د پاره د تکلیف سبب جوړیدل او د ګناهو مقتدا جوړیدل) په دې کښې د دنیا هیڅ معتد به ګټه نشته.په دې وجه زما په نزد ددې قباحت په نسبت د ټولو کمینانو زیات شوې دې.زما د ټولو خیالاتو خلاصه په مختصر الفاظو کښې دا دې چه هیئت متعارفه ته نزدې نزدې د ټولو اجزاء د بدلولو ضرورت دې اګر چه اکثر اجزاء که په ځآنله ځانله نظر سره اوګورو نو مباح به راوځی.خو دا قاعده شرعی هم ده.او عقلی هم ده.چه کومه مباح ذریعه د معصیت او د جرم امدادی جوړه شی هغه هم معصیت او جرم شی ددې تقریباتو په وجه آیا مسلمانان قرض داری کیږی نه؟آیا خانانو ته سود نه ورکوی.آیا د هغوی جائیداد او کورونه نیلام نه شی.آیا د اهل تقریب په نیت کښې اظهار د تفاخر او نمائش نه وی.که په عام مجمع کښې اظهار نه وی نو آیا د خاص مجمع په خیال سره (چه کور ته رسیدو سره به ټول کالی او اسباب کتلې شی او د هغې د قیمت اندازه به کولې شی) سامان نه شی کولې.بیا په دې رسمونو کښې تسلسل او ترتب داسې قسم دې چه د یو د کولو نه پس به بیا ټول په مزه مزه کول غواړی.آیا د قیود د قیود شرعیو نه عملا ضروری نه ګنړلې کیږی.آیا د جماعت په پریخودلو باندې چرته داسې شرمنده شوې ئې لکه په جهیز کښې د کرسئ یا د پالنګ د نه ورکولو په وجه باندې کیږی اګر چه ددې ضرورت هم نشته.په

جهیز کښې د ضروری سامان لحاظ عقلا او شرعا بد نه وو.خو ډیر یقینی امر دې چه د ضروریاتو فهرست هر ځائې کښې جدا جوړیږی خو د جهیز فهرست په هر ځائې کښې یو شان دې.معلومیږی چه د رواج پابندی ددې دپاره علت دې په ضرورت باندې ددې بناء نشته نو ددې درجې پابندی نه عقلا جائز ده او نه شرعاً جائز پس کله چه په دې کښې دومره مفاسد دی نو عقل یا نقل ددې کله اجازت ورکولې شی.که دا اوئیلې شی چه که چا ته ګنجائش وی نو د دنیاوی ذکر کړې شوې ضررونو نه دې محفوظ شی.او د نیت صحیح کول اختیاری عمل دې مونږ نه دا امور ضروری ګنړو.نه د فخر کولو او نمائش کولو مونږ ته خیال دې.نو د هغه سړی دپاره خو دا ټول امور جائز کیدل پکار دی.خو اول خو ددې منل مشکل دی.تجربه به دې ددې منلو ته نه پریږدی.که ډیر ګنجائش والا وی څه نه څه سختی به په هغه باندې ضرور وی.او په نیت کښې به ئې هم فساد ضرور وی.خو که په دې کښې جهګړه او مزاحمت او هم نه کړې شی نو په سلو کښې یو کس دوه داسې وتلې شی ګینې اکثر ضرور ددې خرابیانو نه ضرر اوچتوی.چه کله دا حالت دې نو دا.قاعده د اوریدو قابله ده چه د یو سړی په مباح فعل باندې چه د ضرورت د حد نه بهر نه وی بل سړی ته د ضرر رسیدو غالب ګمان یا یقین وی نو هغه فعل د هغه په حق کښې هم مباح نه وی.نو په دې قاعدې سره دا اعمال او افعال ددې محفوظ سړی په حق کښې هم په دې وجه چه نور به ئې تقلید کوی خراب وی او ناجائز به شی.ددې شرعی قاعدې حاصل هغه دې چه هغې ته په عقلی قانون کښې قومی همدردی وائی.یعنی د همدردئ مقتضاء دا ده چه د کوم ځائې پورې ممکنه وی نورو ته دې نفع اورسوی.که دا هم نه شی کولې نو نورو ته دې نقصان نه رسوی.آیا یو پلار به چه د هغه ځوی ته حلوه نقصان رسوی هغه به د هغه مخې ته ناست خوړل صرف د مزې دپاره خوښوی؟آیا د هغه به دا خیال نه وی چه زما په حرص سره کیدیشی چه ماشوم هم اوخوری او بیماری ئې زیاته شی؟آیا د هر مسلمان همددری داسې ضروری نه ده ددې نه په عقلا او نقلا دا خبره په ذهن کښې راغلې وی چه د چا دپاره هم ددې رسمونو اجازت نشته.

ددې نه پس دې عزیز دستور العمل تپوسلې دې.نو دې عزیز ته په فرمائش کولو باندې خپله په دې وجه باندې حجاب راګیروی چه الله پاک دې عزیز ته فهم سلیم او کافی عقل ورکړې دې بیا ئې وجاهت هم ورکړې دې.آیا زه به په فرمائش کولو آیا ښه ښکارم.خو دومره وئیلې شم چه که داسې اتفاق ما سره شوې وې نو هغه وخت خیال دا دې چه ما به داسې کول چه ددې کار دپاره به مې وطن ته د راتلو ضرورت نه محسوس کولو او وطن ته به نه راتلم او د سفر په مصارفو کښې به مې دومره روپئ نه ضائع کولې.د هلک کور والا ته به مې لیکلې وې چه هلک او یو د هغه څوک مخدوم سرپرست او دوه د هغه خادمان ټول څلور سړی دلته راشئ او هم په دې کور کښې یا یو بل فراخه کور یو یا مختصر دوه درې کورونه د هر یو دپاره جدا جدا او هم دا غوره وه په کرایه باندې اخستلو سره به مې د هغوی قیام کولې او لونړو ته به مې د خپل کور جوړې

اغوستلي او هلکان به مې مجبور کول چه خپله جوړه اغوستلو سره راشه.او د نکاح په مجلس کښ به مې ځوک هم اهتمام کولو سره نه راغوښتل.د محلې مسجد ته به مې ټول د مونځ کولو دپاره بوتلل.او د مانځه نه پس به ورته وئيلې کيدل چه ټول صاحبان دې لږ اودريږي.هم هغه مجمع به د اعلان او شهادت دپاره کافی وه او خپله يا د يو عالم په ذريعه به نکاح لوستلې وې او د روپۍ دوه روپو خواږه به مې تقسيم کړې وې.په دې کښ په په جمات کښ د نکاح تړلو تعميل هم شوې وې.د هغه ځائې نه کور ته راتلو سره يا چه څه وخت موقع ملاويده لونړه به مې بغير د جهيز نه د هغه کرايه کور ته رخصت کړې وې.او يوه يوه معتبره خادمه به مې ورسره ليږله.بيا به مې بله ورځ د کرايه ددې کور نه د خپلې استوګنې کور ته راغوښتل او يو ورځ دوه ورځې په دې کور باندې ساتلو سره به مې بيا دې د کرايه کور ته رخصت کړې وې.چه کله مې کتلې وې چه لونړه مې اشنا شوې نو د هلکانو سره به ئې خپل کلی ته روانې کړم.په جهيز کښ پنځه پنځه جوړې د پنځوسو روپو کالی او د پنځو پنځو سوو صحرائی جائيداد ورکولې لوښی. پلنګ خوان پوش،بټوې، سوانچې د کثرت د وجې نه به مې په ملګرتيا کښ متهائی وغيره هيڅ نه ورکول او د هلک يا جينۍ نو عزيز او نژدې خپلوان ته به مې پارچه نه ورکوله د هغه ځائې کمينانو ته به مې پنځه پنځه روپۍ صرف د هغوی د توقع پوره کولو دپاره او د وطن کمينانو ته به مې لس لس روپۍ ورکولې.او ټول عمر متفرق طور سره وخت په وخت چه کله لونړوته د څه ورکولو دپاره زړه کيدو نه د خپلوانو او د کور د خلقو او د اهل عرف د خواهش مطابق هغوی ته ورکول.او که جائيداد په هغه کلو کښ وې نو هغه به مې انتظام ته سپارلې او که په خپل وطن کښ وې خپله به مې انتظام کولې.او هغه به مې د هغې نه حاصل شوی ځيزو نه شپږ مياشتې يا کال پس سره د حساب نه ورکولې.باقی زه ددې نه زيات نه شم ليکلې.

من نګويم که اين مکن آن

کن مصلحت بين و کار آسان کن

زه قسم خوړلو سره وايم چه نه زور اچول غواړم او نه دخل ورکول خوښوم صرف د خپلو خيالاتو اظهار مې اوکړو.نو مجبور او تنګوم نه خو زما منصبی مصلحت هم ددې کار مقتضی دې چه که يو انسان د مباح درجې پورې وسعت کوی نو هغه به په زړه کښ بد نه ګڼړم او ګنهګار ورته نه وايم او شرعا ورته د ملامتې قابل نه وايم.(امداد- جلد ٤ -صفحه-٧١)

د کعبې د غلاف د ښکلولو اهتمام کول:

سوال :(۲۵۸)څه فرمائی علماء دين په دې مسئله کښ چه د ښهر موريس په جامع مسجد کښ د قبلې طرف ته ديوال سره په محراب پورې متصل د بيت الله د غلاف ټکړه ذوه ګزه اوږده

او پاؤ باندې يو ګز پلنه زوړنده وه.او د هغه ځائې اوسيدونکی ميمن وغيره ټول سوداګر خلق خاص او عام پس د مانځه د فراغت نه هغه ټکړه ښکلوی او د جمعې د مانځۀ نه پس خو د مونځ ګزارو د کثرت د وجې نه د هغې په ښکلولو کښ ډير زيات رش جوړوی.ځوک ئې ځلور ځله ښکلوی ځوک ئې زياته ځوک ئې کمه..ځنګه چه چاته موقع ملاؤ شوه هم هغه شان هغه اوکړل.او ځوک د رش د وجې نه محروم کيږی هم او په دې امر کښ دا ډير معظم ګڼړلو سره ډير زيات کوشش کوی.څه پوهه خلق پکښ د تعظيم بوسه اخلی.او د عوام الناس حال معلوم نه دې چه هغوی په څۀ حيثيت سره بوسه اخلی.خو يو بل ته په کتلو سره په دې کښ ډيره مبالغه کوی آيا دا امر شرعا د ثواب سبب دې يا د يو امر خارجی د وجې نه د عذاب سبب دې.بينوا توجروا...

جواب: د کعبې د غلاف ذادها الله تنويرا په متبرک کيدو او د هغې د تقبيل تبرک په جواز کښ خو هيڅ کلام نشته.که په بوسه اخستلو کښ ئې صرف دومره عقيده وی چه بل چا ته تکليف هم نه وی نو هيڅ باک نشته.د ثواب او د برکت سبب دې.او غلو کول علما يا عملا بد او سبب د عذاب دې.مثلا ددې تقبيل د فرض او واجب برابر ګڼړل يا مسلمانانو ته په رش جوړولو سره تکليف ورکول.ددې غلو او اعتقاد د ختمولو دپاره عمر رضی الله عنه حجر اسود ته خطاب کولو سره فرمائيلی وو 《اعلم انک حجر لا تنفع و لاتضر الحديث》 او ددې غلو عملی د ختمولو دپاره رسول الله ﷺ عمر رضی الله عنه ته ارشاد فرمائيلې وو کوم چه صاحب هدايه نقل کړې دې او دا هغې عبارت دا دې:《واستلمه ان استطاع من غير ان يوذی مسلما کما روی ان النبی ﷺ قبل الحجر ووضع شفتيه عليه وقال العمر رضی الله عنه انک رجل ايد تؤذی الضيف فلا تزاحم الناس علی الحجر ولکن ان وجدت فرجة فاستلمه والا فاستقبله وهلل او کبر ولان الاستلام سنة والتحرز عن اذی المسلم واجب اه》 چه کله د حجر اسود په تقبيل کښ دا غلو منع ده چه د کعبې جزء دې نو د کعبې د غلاف تقبيل به په درجه اولی منع وی.چه صرف يو جدا ځيز دې.اګر چه په اقتران سره متبرک شو.والله اعلم (امداد- ج ٤ -ص-٧٤)

فرق په مينځ د رسم بيعت او په مينځ د بعض بدعاتو کښ:

سوال :(۲۵۹)زيد وائی چه مولود او قيام مولود.عرس فاتحه وغيره اګر چه فی نفسه مباح دی خو د نن صبا عوام چونکه هغه عملا يا علما ضروری ګڼړی.په دې وجه باندې ددې ترک واجب دې.خو ددې سره زيد پيری مريدی عملا او علما ښه ګڼړی.عمرو وائی چه ځنګه مولود قيام مولود عرس او فاتحه وغيرها اګر چه فی نفسه مباح دی خو د عوام د عقائدو او اعمالو د اصلاح د غرض د پاره ددې ترک واجب دې هم دغه شان د نن صبا پيری مريدی ده.بلکه که رښتيا تپوس کوې نو مولود،عرس،او فاتحه کونکو عقائد او اعمال دومره خراب نه دی

خومره چه د نن صبا پیرانو مریدانو دی او دا بالکل ښکاره خبره ده د دلیل محتاج نه ده. بیا د مولود وغیره ترک ته مصلحتا واجب وئیل او پیریٔ مریدیٔ ته نه وئیل بلکه ددې په عام رواج کولو کښې کوشش کول د حق پرستیٔ خلاف دی یا نه؟ که پیریٔ مریدیٔ لره قائم ساتلو سره د هغې د زوائدو اصلاح کول پکار دی نو مولود وغیره لره هم قائم ساتلو سره ددې د زوائدو اصلاح کول پکار دی یو خو بالکل پریږدو او د یو د زوائدو اصلاح اوکړو. دا د انصاف خلاف ده که اوئیلې شی چه د باطن اصلاح فرض ده او دا ممکنه نه ده ترڅو چه پیری مریدی قائم نه کړې شی او ددې ټول زوائدو باندې عمل اونکړې شی نو دا په اوئیلې شی چه مولود او عرس او فاتحه نن صبا زیات تر په هم هغه خلقو کښې ده چه پیری مریدی کوی او غالبا هم په هغه خلقو دا څیز زیات پاتې شوې دې چه د هغې نه معلومیږی چه د باطن په اصلاح کښې ددې څیزونو هم څه دخل ضرور دې. ګینې په ظاهر کښې خو نه په مولود سره د زړه اصلاح کیږی او نه د پیر شجره اخستلو او لوستلو سره که په شجره اخستلو او لوستلوسره د زړه اصلاح کیږی نو په مولود لوستلو سره ولې نه کیږی او بالفرض په مولود وغیره سره هیڅ نه کیږی او په شجره اخستلو او لوستلو سره هر څه کیږی خو کله چه د عوامو اصلاح په خواصو باندې ده نو خواصو له پکار دی چه ډیر په اهتمام سره دا پریږدی او د ترک ترغیب ورکړی خو په دې وخت کښې معامله ددې خلاف ده؟

جواب: دا قاعده کلیه ده چه کوم امر شرعا مطلوب او مقصود وی او په هغې پورې مفاسد اونخلی نو هغه امر به نه پریږدو خپله به د هغه مفاسدو انسداد کوو. او کوم امر چه مقصود نه وی په دې کښې د مفاسدو په غلبې سره خپله هغه امر پریږدو. دلیل ددې خبرې په رساله طریق مولد شریف کښې ذکر کړې شوې دې. پس طریقه د بیعت لره موقوف علیه نسبت باطنی دې چه خپله واجب دې کوم مفاسد. چه په هغې کښې راغلې وی هغه به ختمولې شی مثلا د نااهلو د بیعت نه به ممانعت کوو د بیعت په ذریعه به ئې په اعمالو کښې د سست والی نه منع کوو شریعت او حقیقت لره بیل او متضاد ګڼړلو نه به ئې منع کوو. او هم دغه شان نور خپله به دا طریقه نه ختموو. پخلاف د هغه نورو کارونو کښې کوم چه په سوال کښې ذکر شو چه مقاصد شرعیه نه دی او مشتمل دی په مفاسدو باندې په دې وجه به هغه ترک کولې شی. او ذکر کړې شوې اعمالو په اصلاح باطن کښې مطلق دخل نشته نه د شجرې دې سره څه تعلق شته او نه په پیریٔ او مریدیٔ کښې شجره شرط ده. که په شجره کښې څه مفاسد اوکتلې شی هغه به هم منع کړو پس قیاس کول هغه په پیریٔ مریدیٔ باندې دا قیاس مع الفارق دې. ځکه چه ددې طریقې د اصلاح باطن دپاره موقوف علیه کیدل د دلیل نه ثابت دی. پخلاف د هغه افعالو چه د هیڅ دلیل نه د دې د اصلاح باطن دپاره شرط کیدل ثابت نه دی. بلکه د شریعت د مخالفت د وجې نه ئې مضر کیدل ثابت دی. فافترقا والله اعلم

تحقیق د سنت او بدعت:

سوال: (۲٦۰) زید وائی چه د بدعت دوه قسمونه دی. حسنه او سیئه. عمرو وائی چه بدعت همیشه سیئه وی د زید دلیل دا دې چه عمر ﷺ د خپلو تراویح بدعت ته نعم البدعت اووې. د عمرو دلیل دا دې چه «کل بدعة ضلالة» د بدعت تعریف په حدیث کښې خو یو ځائې هم ذکر کړې شوې نه دې که ذکر کړې شوې نو هغه دې اولیکلې شی. د بدعت چه هر څۀ تعریف وی خو په دې کښې شک نشته چه هغه وخت دا پیژندل چه دا امر بدعت دې یا نه دې ډیر ګران ښکاره کیږی د صحابه کرامو ﷺ حالات کتلو سره معلومیږی چه هغوی به هغه کارونو ته هم بدعت وئیلې کوم چه فی نفسها مباح او په ظاهر کښې د ثواب سبب وو. خو د رسول الله ﷺ نه ثابت نه وو مثلا د تشهد نه مخکښې بسم الله وئیل، د قرآن کریم راجمع کول، پس په اسبابو کښې چه د ابوبکرصدیق او انس ﷺ چه کومه قصه ده هغه په صحاح کښې موجود ده. اینګې کول او د هغې نه پس السلام علیکم یا هم د دې په مثل الفاظ وئیل. د اذان نه پس د مونځ کونکو آواز کول پس په اسبابو کښې د عمر ﷺ غصه کول او په هغه جمات کښې مونځ نه لوستل په صحاح کښې موجود دی. غرض د دې قسم په زرګونو کارونه دی چه فی نفسها مباح دی یا په ظاهر کښې سبب د ثواب دې خو چونکه د رسول الله ﷺ نه قولا یا فعلا یا تقریرا ثابت نه دی په دې وجه به صحابه کرامو ﷺ هغې ته بدعت وئیلو او ډیر بد به ئې ورته کتل. اوس په دې زمانه کښې مباح الاصل څیز خو هیڅ کله بدعت نه شی کیدې. او په کوم مباح الاصل څیز کښې چه څه د ثواب جهلک دې. هغه خو سنت او عبادت مقصوده ګڼړلې شی.

ببین تفاوت رہ از کجاست تا به کجا

په دې مصیبت کښې نن صبا ټول اخته دی خو صوفیه حضرات د ټولو نه زیات اخته په نظر راځی. د حدیثو په کتابونو کښې په لکھونو دعاګانې د رسول الله ﷺ نه نقل دی. خو په دې فرقه کښې یو دعا هم کیدیشی چه د حدیث معمول به نه وی. که دہ نو د بدلون سره. حال دا چه خپله په حدیث کښې د ترمیم ممانعت دې یو صحابی ته رسول الله ﷺ تعلیم ورکړو «اللهم اسلمت نفسی الیک ووجهت وجهی الیک رغبة ورهبة والجئت ظهری الیک لا ملجا ولا منجا الا الیک امنت بکتابک الذی انزلت ونبیک الذی ارسلت» صحابی ﷺ د نبیک په ځائې رسولک اووې په دې باندې رسول الله ﷺ هغه منع کړو. صحابی ﷺ دا ترمیم غالبا په دې خیال کړې وو چه په لفظ د نبیک کښې د رسولک په ځائې ډیر زیات تعظیم دې خو رسول الله ﷺ دا تعظیم ناخوښه کړو او د خپلو الفاظو په وینا باندې ئې تاکید اوفرمائیلو. د دې نه صفا معلومیږی چه خلق خصوصا صوفیه حضرات چه په مسنون دعاګانو کښې کوم بدلون کوی دا ممنوع او ناخوښه دې. خیر بدلون سهی خو لیدې کیږی چه د دې زمانې صوفیه مسنون دعا

ګانې ترمیم شده هم نه لولی بلکه د خپلو بزرګانو او د سلسلې والو لیکلې شوې دعا ګانې وغیره لولی او دا زیاتې مفید او مقبولې ګڼړی. دا بدعت نه دې نو نور څۀ دی مدارس اسلامیه او د هغې جزئ انتظامات د صوفیانو اذکار او اشغال وغیره ټول بدعت په نظر راځی اګرچه بعض ذهین خلق په هغې کښې دا تاویل کوی چه مقصود بالذات اصلاح قلب دې چه فرض دې او دا صورتونه مقصود بالعرض دې. په مقصود بالعرض کښې تصرف کول جائز دی. په مقصود بالذات کښې تصرف کول نه دی پکار. او په مثال کښې حج او جهاد او توپه او ریل وغیره پیش کوی. دا منم چه دا په تاویل سره صحیح ده خوکوم خلق چه دا تاویل کوی هم د هغوی دا خیال هم دې چه مقصود بالغرض او سنت زائده داسې مه ادا کوو چه د هغې نه علما یا عملا د واجب کیدو شبهه اوکړې شی. بلکه په کوم وخت کښې چه عوامو ته دا شبهه پیدا شی نو خواصو لره د هغې ترک کول واجب دی. د سنت زائده متعلق هغوی وائی چه کله ئې کوئ او کله ئې مه کوئ لکه رسول الله ﷺ چه به نفلی روژه کله نیوله او کله به ئې نه نیوله. د مانځه نه روستو به په ښی طرف باندې راتاویدلو کله په ګس طرف. غرض دا چه رسول الله ﷺ به قولا یا فعلا یا تقریرا دا بیان کړل چه دا فعل د کومې درجې دې. دنن صبا مدارس اسلامیه او د صوفیه اذکار او اشغال اوګوره نو معلومیږی چه دوی خپله هره خبره عمله ضروری ګڼړی حال دا چه هغوی لره په طرز عمل سره بیانول پکار دی چه دا مقصود بالعرض دې د هغوی دا هم خیال دې چه سنت موکده لره کله د ضرورت په وخت باندې پریخودل واجب دی. مثلا عوام د یو سنت موکده سره د واجب معامله کوی نو خواصو لره دا سنت موکده پریخودل پکار دی. خو په ډیرو خبرو کښې مونږ د دې خلاف مثال بیا مومو. مثلا رکوع کول فرض دی. او په رکوع کښې ﴿ سبحان ربی العظیم ﴾ وئیل سنت دی اوس د ټولې دنیا خلق عملا دا دواړه واجب او فرض بیانوی. بلکه چه د رسول الله ﷺ قول او فعل او تقریر ته اوګورئ نو هم دا معلومیږی چه عملا دواړه یو قسم شان لری اګر چه علما داسې نه وی د دې نه دا خبره معلومیږی چه د ضرورت په وخت کښې هم په فرض او سنت کښې عملا فرق کول ضروری نه دی صرف علما فرق کول کافی دی. اوس دا بیانول پکار دی چه په فرائضو او واجباتو او سنتو او نوافلو وغیره کښې علما او عملا په دواړو طریقو سره د فرق کولو ضرورت دې یا صرف علما.... د دې دپاره څه قاعده کلیه د حدیث او فقه نه مستنبط کړې شوې ده یا د علماء کرامو په رائې باندې پریخودلې شوې ده. فقط؟

جواب: قاعده کلیه په دې باب کښې دا ده چه کوم امر کلیا یا جزئیا په دین کښې نه وی هغې لره په څه شبهې سره علما یا عملا د دین جزء جوړول د شرع د احکاماتو د مزاحمت د وجې نه بدعت دې د دې دپاره صحیح حدیث دلیل دې ﴿ من احدث فی امرنا هذا ما لیس منه فهو رد ﴾ کلمه د من او د فی په دې مدعا باندې صفا صفا دلالت کوی او حقیقی بدعت به همیشه سیئه وی او

بدعت حسنه صوری بدعت دې حقیقة په وجه د یوې کلیې د داخلیدو کښې سنت دې. پس تقسم د بدعت الی الحسنة والسئة اثبات او نفی صرف لفظی جهګړه ده چه اثبات ئې بناء بر صورت دې او نفی ئې بنا بر حقیقت ده. ﴿ ولا مشاحة فی الاصطلاح ﴾ د دې قاعدې کلیې د اتقان او د امعان نه پس د ذکر کړې شوی سوال ټول شبهات دفع شو. د بدعت تعریف هم د حدیث نه معلوم شو. او په حدیث د تراویح او حدیث د کل بدعة کښې هم تعارض پاتې نه شو. او دا هم معلومه شوه چه صحابه کرامو رضی الله عنهم صرف په دې وجه باندې یو امر ته بدعت نه دې وئیلې چه هغه د رسول الله ﷺ په برکتی زمانه کښې نه وو ګینې دا ځنګه کیدیشی چه اول یو امر بدعت اوګڼړی او بیا بغیر د دې نه چه د هغه څیز د وجود بعینه د رسول الله ﷺ په زمانه کښې نقل ثابت وی د هغې د بدعت کیدو نه رجوع اوکړی لکه چه مناظره د قرآن کریم د جمع کولو متعلق کښې چه واقع شوه د دې نه صفا معلومه شوه چه بناء د کلام په ذکر کړې شوی تعریف باندې ده. په ظاهر نظر کښې دې یو امر د دین جزء نه معلومیدو سره انکار اوکړی. پس د غور کولو نه په یو شرعی کلیه کښې داخل په نظر راغله. او د انکار نه ئې رجوع اوکړه. او د دې نه د باقې جزئیاتو مشتبهه حکم هم معلوم شو. چرته چه به محذور مذکور لازمیږی هغه به بدعت وی. اګر چه ظاهرا مستحسن وی. او کوم ځائې چه هغه محذور نه لازمیږی هغه به سنت وی اګر چه صورة بدعت وی. امید دې چه د لږ سوچ کولو سره به د ټولو شبهاتو د حل کیدو دپاره کافی وی. په دې وجه تفصیلی جواب ته حاجت رانغلو که د تامل کولو نه پس هم په یو جزء کښې څه اشتباه باقی پاتې شی نو بالیقین ښکاره کول پکار دی. ۱۸ ذیقعده ۱۳۲۰ هجری (امداد-جلد ٤-ص ٧٦)

د رجبی جلسې حکم:

سوال :(۲٦۱) د څو کلونو نه د هندوستان په څو مقاماتو کښې رجبی شروع شوې دې یعنی په ۲۸،۲۷ شپه باندې د رسول الله ﷺ د معراج حال لوستلې شی او ډیره لویه مجمع وی. او په کثرت سره د رڼړا سامان ملاویږی او بعض ځایونو کښې هم په دې مجلس کښې د معراج شریف د بیان نه پس قوالی کیږی. او حال راځی، او ورځ تر ورځې د هغې ترقی ده. نو مهربانی کولو سره مونږ د دې د ضرر او فائدو نه خبر کړئ چه د دې کونکې او شریکیدونکې او امداد ورکونکې به په نیکو کښې داخل وی که په ګناهونو کښې؟

جواب: رجبی جلسه د دې زمانې په متعارف هیئت باندې کوم چه منکراتو لره راجمع کونکې ده هغه ښکاره دی. التزام د ما لایلزم (یعنی لازم کول د یوڅیزچه لازم نه وی) چه د هغې کراهت د فقهاء کرامو په کتابونو کښې منصوص دې. او ډیر فروع فقهیه ئې په هغې باندې متفرع کړې دی لکه په ماهرینو باندې دا خبره پټه نه ده. د ډیرې رڼړا په کیدو کښې اسراف کیدل چه د هغې ممانعت په قرآن په نصوصو کښې راغلې دې په دې کښې د دعوتونو اهتمام کوم چه د

تطوعاتو(نوافلو) دپاره مکروه دي. هم په دې وجه ئې جماعت نافله ته مکروه وئيلې دې. او نور څومره اندازه منکرات چه محققينو په متعارف مجالسو د ميلاد کښې ليکلې دی. اکثر بلکه ټول سره د څه زياتی نه په دې کښې راجمع دی. بالخصوص که د دې سره قوالی هم وی نو منکرات به دوچند شی. ځکه چه په مجالس متعارفه د سماع کښې شرائط د اباحت بالکل نشته. او عوارض مانعه ډير زيات موجود دی. پس د امام غزالی رحمه الله د سماع د تحقيق متعارف ياندې برابرولو سره د دې تقديق کيديشی بناء بر وجوه مذکوره د مذکوره جلسې داعی او په هغې کښې کوشش او جوړونکې او امداد کونکی او شريک ټول به شرعا د ملامتې اوتشنيع قابل وی. د طالب حق دپاره دا مختصره خبره کافی ده او د مخالف دپاره دفترونه هم نه کافی کيږی. ۲ شعبان ۱۳۲۰ هجری (امداد-ج ٤-ص۷۹)

د تعزيت حکم او فرق په مينځ د تعزيت او نورو صورتونو د غير ذی روح

سوال: (۲٦۲) مقام.......... کښې شل پنځويشت کورونه د اهل سنت والجماعت احنافو دی او باقی آبادی د د شيعه ګانو ده. هغوی دا کار کوی چه په محرم کښې تعزيه کوی او نکريزې مړی او علم راوباسی او باجې او ډولونه وهی. اوس عرض دا دې چه تعزيه جوړول جائز دی يا نه؟ په دې کښې چنده ورکول جائز دی يا نه دی او په دې کښې يو څيز لکه فرش وغيره خيمه او رڼا وغيره ورکول جائز دی يا نه؟ او که په دې کښې يو سړې چنده ورکړی نو د هغه د پاره څه حکم دې او تعزيه د کله نه جوړولې شی. او د څه وجې نه جوړولې شی. او دا خلق وائی چه نقل د روضې د امام حسين رضی الله عنه دې. د مکان نقل جائز دې د ساه لرونکی شکل جوړول منع دی آيا دا صحيح ده يا نه؟

جواب: د غير ذی روح يعنی بې ساه څيز شبيه جوړول هغه وخت جائز دی چه په هغې باندې څه فساد يعنی خرابی نه مرتب کيږی ګينې دا هم حرام دی. ﴿ فی الدر المختار او لغير ذی روح لا يکره لانها لا تعبد قلت علل عدم الکراهة بانها لا تعبد فهذا نص علی انه لو کان تعبد لا يجوز﴾ او د تعزيت سره چه کوم معاملات کولې شی چه د هغې معصيت او بدعت بکله د بعضو د کفر او شرک ته نزدې کيدل ښکاره دی په دې وجه به د دې جوړول بغير د څۀ شک نه ناجائز وی او چونکه د معصيت اعانت معصيت دې په دې وجه په دې کښې چنده ورکول يا فرشونه او د رڼا د سامان سره په دې کښې شرکت کول به ټول ناجائز وی او جوړونکې او اعانت کونکې به دواړه ګنهګار وی. او په تاريخ ايجاد او وجه د ايجاد کښې د تعزيې کښې ما ته څۀ تحقيق ملاؤ نه شو او نه د دې ضرورت فقط والله اعلم ۱۳ محرم ۱۳۲۱ (امداد-ج ٤- صفحه ۸۰)

د تعزيت په باره کښې طلب د فتوې په مذهب د اهل سنت والجماعت

سوال: (۲٦۳) څه فرمائی علماء دين او د شرع متين مفتيان په دې مسئله کښې چه زمونږ مذهب اهل سنت والجماعت حنفی دې. او زمونږ په محله کښې چه کوم جمات دې هغه مونږ خلقو په خپله تعمير کړې دې د ډيرې زمانې نه زمونږ مشران او مونږ په دې جمات کښې د جماعت پنځه وخته مونځ کوو. او زمونږ مقرر کړې شوې پيش امام او موذن دې. خو چونکه په کلی کښې اکثر زميندار شيعه ګان دی. د هغوی په اشاره باندې يو فقير چه د مذهب په لحاظ شيعه دې د محرم په لسو ورځو کښې يو تعزيه جوړولو سره زمونږ په جمات کښې کيږدی چه په مونږ باندې بده لګی. خو په دې کال باندې شيعه ګانو د اهل سنت د زړه آزارولو دپاره دا حرکت نور هم اوکړو چه ډمې ئې راوبللې او هغوی ته ئې ترغيب ورکولو سره په جمات کښې مرثيه اولوستله. او ماتم ئې اوکړو. چه په هغې کښې د جمات د بې احترامئ د وجې نه مونږ ته ويره ده چه زمونږ د ماشومانو او ښځو عقيدې خرابې شی. په داسې حالت کښې د اهل سنت والجماعت علماء کرامو ته درخواست دې چه څه حکم د شرع شريف په دې باره کښې وی هغه دې اوليکلې شی. چه مجبوره کيدو سره مونږ په عدالت کښې خپل کار برابر کړو. او دا تعزيت د بيا دپاره د دې جمات او محلې نه بيل کړو چه زمونږ مذهب او تربيت د ماشومانو او د ښځو محفوظ پاتې شی فقط حد ادب بينوا توجروا..

جواب: قال الله تعالی ﴿ ومن اظلم ممن منع مساجد الله ان يذکر فيها اسمه وسعی فی خرابها ﴾ الاية والخراب عالم للخراب الصوری والمعنوی (الحديث) مساجدهم عامرة وهی خراب والخراب المعنوی اضاعة حقوقها والتفريط فی احترامها ومن حقوقها صونها عن المنکرات التی وردت النصوص بصونها فمنها ما قال رسول الله صلی الله عليه وسلم من سمع رجلا ينشد ضالة فی المسجد فليقل لا ردها الله عليک فان المساجد لم تبن لهذا رواه مسلم ومنها ما قال صلی الله عليه وسلم من اکل من هذه الشجرة المنتنة فلا يقربن مسجدنا فان الملائکة تتاذی مما يتاذی منه الانس متفق عليه ومنها ما روی عنه صلی الله عليه وسلم انه نهی عن تناشد الاشعار فی المسجد و عن البيع والاشترآء فيه وان يتحلق الناس يوم الجمعة قبل الصلوة فی المسجد رواه ابوداؤد والترمذی ومنها ما قال رسول الله صلی الله عليه وسلم ياتی علی الناس زمان يکون حديثهم فی مساجدهم فی امر دنياهم فلا تجالسوهم فليس لله فيهم حاجة رواه البيهقی فی شعب الايمان ومنها ما روی ان النبی صلی الله عليه وسلم دخل يوم الفتح و حول البيت ستون و ثلاث مائة نصب فجعل يطعنها بعود فی يده ويقول جآء الحق و زهق الباطل ان الباطل کان زهوقا جاء الحق وما يبدئ الباطل وما يعيد للشيخين والترمذی ومنها ان النبی صلی الله عليه وسلم امر عمر رضی الله عنه زمن الفتح وهو

بالبطحآء ان یاتی الکعبة فیمحو کل صورة فیها فلم یدخلها النبی ﷺ حتی محیت کل صورة فیها ... لابی داؤد ﴾

د دې روایاتو نه دا نتائج راوتل: ۱ : په جماتونو کښې د اشعارو وئیل جائز نه دی ۲: په جمات کښې هغه مباح فعل هم جائز نه دې چه د هغې دپاره جمات نه وی جوړ شوې تر دې چه د خپل ورک شوی څیز دپاره اعلان کول، اخستل خرڅول کول، د دنیا خبرې کول، د هغوی جمع کیدو سره کیناستل ۳ : بدبودار څیز خوړلو سره جمات ته تلل جائز نه دی چه د هغې علت د ملائکو تکلیف بیان کړې شو. او ملائکو ته چه په ګناهونو باندې کوم تکلیف وی هغه د دې څیزونو د خوراک نه ډیر زیات دې. په دې وجه د معصیت څه کارکول په دې کښې ناجائز دی ۴ : د شرک آلات په دې کښې داخلول جائز نه دی. پس رسول الله ﷺ د بیت الله تصویران ختم کړل بلکه د بیت الله نه بهر چه ئې کوم بتان کیخودل هغه ئې هم ختم کړل او دا ټول د جمات معنوی خراب والې دې چه په هغې باندې په آیت کریمه کښې وعید دې. د دې تهمید نه پس د سوال جواب لیکلې شی. ښکاره خبره ده چه جمات د دې خبرو دپاره نه دې جوړ کړې شوې چه په هغې کښې اشغال و اعمال اوکړې شی. کوم چه په سوال کښې ذکر کړې شوې دی. تر دې چه که د دې اعمالو فی نفسه کول جائز وې نو بیا هم د دې کول په جمات کښې ناروا وو سره د دې چه فی نفسه هم جائز نه دی. خکه چه تعزیتونه یقینا آلات د شرک دی د ښځو لوبې وئیل معصیت دې او کله چه د دې ضررونو نورو ته هم د رسیدو غالب ګمان وی نو په مسلمانانو باندې واجب دی چه څومره د چا قدرت وی یعنی په مال سره یا کوشش سره یا په مشوره او تدبیر سره دا څیزونه د جمات نه پاک کړی. او دا احکام ښکاره دی د زیات بیان حاجت نشته. ۸ صفر ۱۳۵۱ هجری

(النور-ص۸ – رمضان المبارک ۱۳۵۱ هجری)

د ختم القرآن په شپه بعض رسمونه

سوال :(۲٦٤) د رمضان المبارک تراویح سره د الم ترکیف لوستلو نه په اویشتمه شپه د ختم القرآن په شان رڼرا کول او په خوږو څیزونو باندې نیاز ورکول او اجوائن (سپیرکو) باندې لوستل څنګه دی؟

جواب: د الم ترکیف او د ټول قرآن حکم په دې امورو کښې یو شان دې یعنی فضول رڼراګانې کول اسراف او بدعت دې او شیرنی لازم ګڼړلو سره تقسیمول هم بدعت دې او نیاز ورکول که د الله پاک دپاره وی نو په دې باندې د لوستلو نه پس د دعا غوښتلو هیڅ معنی نشته. او که د یو بزرګ دپاره وی نو د عوامو عقیده په دې باب کښې ښه نه ده. هغه د نفع او د ضرر اختیار مند ګڼړی په دې وجه دا رسم هم قابل د پریخودلو دې اجوائن (سپیرکې) دم کولو لره ظاهر دا

معلومیږی چه هیڅ څوک ضروری نه ګڼړی. صرف د برکت دپاره ئې دموی په دې وجه باک نشته. خو که دا هم ضروری اوګڼړلې شی نو دا به بدعت وی فقط والله اعلم. (امداد-ج ٤-صفحه ۸۱)

د دې زمانې سماع (قوالی وغیره)

سوال :(۲٦٥) سماع مع المزامیر شارع ﷺ یا سلف صالحینو اوریدلې ده یا نه؟

جواب: ﴿ روی الامام احمد رحمہ اللہ قال ﷺ ان الله بعثنی بمحق المعارف والمزامیر الحدیث﴾ د کلام په اختصار سره دا مسئله اوږده ده. خلاصه دا ده چه په دې زمانه کښې چه کومه سماع رواج ده هغه د چا په نزد هم جائز نه ده. (۲ شعبان ۱۳۲۱هجری......امداد-ج ٤-ص۸۱)

د محرم بعض بدعات

سوال :(۲٦٦) څه فرمائی علماء دین چه د عاشورې په ورځ یعنی لسم محرم باندې په قبرونو باندې اوبه اچول چه د پیښور طرف ته رواج دې چه هر سړې په طریقه د سنت او عبادت ګڼړلو څه اندازه اوبه د مړو په قبرونو باندې اچوی او د ډیر ثواب سبب ئې ګڼړی د دې دپاره څه اصل شته یا نه. خاص په مذهب حنفی کښې جائز او سنت دی یا بدعت شمیر کړې شوې دې په دې باب کښې په جواهر نفیس نومې کتاب کښې ئې د امام صاحب رحمہ اللہ مذهب نقل کړې دې او یو حدیث ئې هم په روایت د ابن عباس رضی اللہ عنہما لیکلې دې دا نقل او لیکل د اعتماد قابل دی یا نه؟ په دې ورځ باندې د روژې نه علاوه کوم یو عبادت د نفل مونځ کولو او ډوډئ ورکولو نه څه تخصیص لری یا نه؟

جواب: په دې ورځ باندې د روژې نه علاوه په خپل اهل و عیال باندې فراخی راوستل د عاداتو نه ده ددې نه علاوه نور څیزونه په شریعت کښې نه دی راغلی. ﴿ کما فی الدر المختار وفی یوم عاشوراء یکره کحلهم ولا باس بالمعتاد خلطا ویوجروا قال الشامی عن ابن رجب چه کل ما روی فی فضل الاکتحال والاختضاب والاغتسال فموضوع لا یصح او کتاب جواهر نفیس نه د فقه د معتبرو کتابونو نه شمیر کړې شوې دې او نه د حدیث د کتابونو نه فلا یصح الاعتماد علیه﴾ والله اعلم وعلمه اتم واحکم. (۱۵ محرم ۱۳۲۳ هجری امداد-ج ٤-ص۸۱)

د رسمی فاتحې د جائز کونکو د استدلال جواب

سوال :(۲٦۷) د فاتحې جائز کونکی د خپلو ټولو دلائلو سره دا حدیث هم په خپل جواز کښې پیش کوی. ﴿ هلمی یا ام سلیم ما عندک بذلک الخیر فامر رسول الله ﷺ ففت وعصرت ام

سلیم ﷺ تمکة فادمته ثم قال رسول الله ﷺ .... فیه ما شآء الله ان یقول متفق علیه﴾ او بل ﴿فرایت النبی ﷺ وضع یده علی تلک الحیسة وتکلم بما شآء ثم جعل یدعو عشرة عشرة الخ﴾ د دې قسم احادیثو به مانعین څه جواب ورکوی او په دې سره د هغوی دعوی ثابتیږی یا نه؟

جواب: دا غلط استدلال دې په دې احادیثو کښې د ماشآء په وینا سره مقصود خوراک ته برکت رسول وو چه د هغې دپاره د تلبس حاجت وو. او د فاتحې په تلاوت کښې مقصود د خوراک ثواب مړی ته رسول وی چه د هغې دپاره د تلبس حاجت نشته. او په رواجی شکل باندې د تلبس د حاجت شبه په عوامو باندې راځی پس د عقیدې د فساد د وجې نه منع دې او دا فرق ډیر واضح دې. والله تعالی اعلم.(۲۷ شوال ۱۳۲۳ هجری (امداد-ج ٤-ص۸۲)

حاضرات

سوال :(۲٦۸)یو سړې د حاضراتو په ذریعه پیریان دیوان وغیره لرې کوی چه د هغې ترکیب دا دې چه دوه ډیوې د غوړو بلولو سره مخې ته ږدی. او بیا ډیوو ته مخامخ نژدې د اور دوه سکروټې کیخودلو سره په هغې باندې غوړی سیزی. او د وړوکی عمر ماشوم هغې سره کینوی او هغه ته د عمر په لمبو کښې د کتلو هدایت کوی. او هغه ماشوم په هغې کښې ګوری او عجائب او غرائب ګوری او سوال او جواب وغیره کیدو سره پیرې کوز شی. او د ۴ شیرنی او یو چرګ هم که چرګ نه وی نو د بیزې اینه پخولو باندې فاتحه ورکوی. او د فاتحې ثواب د الله د پاره د سلیمان پیغمبر علیه السلام او د بالاشهید او د سلطان شهید او برهان شهید په روح لیږی. او شیرینی په غریبانانو کښې تقسیموی او چرګ یا اینه خپله خوری. باقی ماشومان خو په زمکه کښې دفن کړی او د یو لوئې دیو یا تورې وغیره نوم بالکل نه راځی. او نه څه وخت د چا عبادت کوی چه په منتر کښې ئې هم څه شرکیه الفاظ نشته نو آیا په لیکلې شوې صورت کښې د هغه دا فعل د شریعت خلاف دې یا نه. او د هغه نه په زرګونو د الله پاک بندګانو ته فائده ورسیږی او دې سړی ته د هیڅ قسم لالچ او طمع نشته. او نه څۀ اخلی. صرف د انسانی همدردئ د وجې نه دا کار کوی. اوس یو سړی هغه منع کړې دې او ورته وائې چه دا کار مه کوه. نو آیا هغه سړې دا کار پریږدی یا نه؟

جواب: ما چه څو پورې تحقیق اوکړو نو په دې عمل باندې څو امور تحقیق شو. اول خو دا چه څه ماشوم ګوری هغه واقعی هیڅ څیز نه وی. صرف خیالی او وهمی څیزونه وی. کوم چه د عامل د خیالی طاقت د وجې نه د دې وړوکی ماشوم په خیال کښې د خارجی شکلونو په صورت راځی. اګر چه عامل ته خپله هم دا راز نه وی معلوم. او هم دا وجه ده چه صرف په ماشومانو باندې دا اثر کیدیشی او یا په یو کم عقل د لوئې عمر والا انسان باندې هم دا عمل کیږی.

او په عاقل باندې خصوصا کوم چه د دې قائل نه وی هر ګز نه کیږی. پس په دې تقدیر باندې دا یو قسم دهوکه او دروغ دی. دویم دا چه د فاتحې ثواب کوم چه هغه بزرګانو ته رسولې شی بعض خو فرضی نومونه معلومیږی او کوم چه واقعی دی یا ټول په ټوله واقعی وی یا ټول په ټوله واقعی وی نو بیا هم وجه د تخصیص پیژندل پکار دی. پس د عاملینو او د عوامو د حالت د تفتیش کولو نه دا معلومه شوه چه هغه د جادو په لرې کولو کښې دا بزرګان داخل او فاعل ګڼړی. نو خامخا به هغوی په دې واقعاتو باندې خبردار بیا د هغې لرې کونکی یعنی صاحب د علم غیب او صاحب د قدرت متعلقه ګڼړی او دا خپله شرک دې. او که په علم او قدرت کښې غیر مستقل اوګڼړلې شی خو د عدم استقلال په صورت کښې کله کله تخلف هم کیدیشی خو د تخلف خیال او احتمال هم نه وی هم دا عقیده د شرک یو حصه ده. دریم په داسې عملیاتو کښې اکثر شرکیه کلمات لکه نداء د غیر الله او امداد طلب کول د غیر الله نه ضروری وی او دا عامل دا وینا چه په منتر کښې هیڅ قسمه الفاظ د شرک نشته. تر هغه وخت پورې چه هغه الفاظ معلوم نه وی په دې وجه قابل اعتماد نه دی چه اکثر عاملین د کم علمئ په وجه باندې د شرک حقیقت نه پیژنی. څلورم د چرګ وغیره په ذبح کولو کښې زیات نیت هم هغه وی کوم چه د شیخ سدو په بیزه کښې د عوامو وی پاتې شوه فائده کیدل نو اول خو اکثر هغه د عامل د خیالی طاقت اثر دې. د عمل په هغې کښې دخل نه وی او که د عمل دخل هم ثابت شی نو په یو څیز باندې د یو اثر مرتب کیدل د هغې د جواز دلیل نه دې. بهر حال په کوم عمل کښې چه دا مفاسد مذکوره وی هغه بیشکه ناجائز دی. خو کوم چه د دې نه یقینا پاک وی هغه جائز دی او کیدیشی چه ډیر کم وی. والله اعلم (۳ربیع الاول ۱۳۲٤هجری- امداد-ج ٤-ص ۸۲)

د بدعت حقیقت

سوال :(۲٦۹)د اهل سنت د علماء کرامو نه په دې امر چه جواب د امور مسئوله دې صرف په حواله د آیت او احادیث محتجة بها. و متفقه راکړې شی په کمال ادب سره درخواست دې چه حدیث ﴿کل بدعة ضلالة وکل ضلالة فی النار﴾ که د محدثینو په نزد د حجت نیولو قابل وی نو دا معلومیدل پکار دی چه خپله رسول الله ﷺ تعریف د دې بدعت چه د هغې کونکې په طریقه د قطع په دې وعید کښې شامل شی څه ارشاد فرمائیلې دې.

۲: او رسول الله ﷺ بعض بدعات د دې کلیې نه مستثنی کړې هم دی یا دا وعید بغیر د استثناء نه راغلې دې.

۳: او د یو جلیل القدر صحابی رضی الله عنه نه د رسول الله ﷺ د تعریف مطابق چرته یو بدعت شوې دې که نه په ړومبی صورت کښې هغه صحابی په خپل ژوند کښې په دې بدعت باندې اصرار کونکې وو یا توبه کولو سره د دنیا نه تلې دې.

۴: او د رسول الله ﷺ د تعریف مطابق زمونږ په زمانه او ملکونو کښې هغه کوم کوم اعمال دی چه هغه د صحیح مفهوم بدعت مصداق کیدو سره خپل کونکی د هغه وعید مستحق کولې شی. اجرکم علی الله سبحانه.

جواب: ﴿ فی الدر المختار وهی (ای البدعة) اعتقاد خلاف المعروف عن الرسول لا بمعا ندة بل بنوع شبهته اه قلت وما خذه قوله صلی الله علیه وسلم من احدث فی امرنا هذا ما لیس منه فهو رد الحدیث کما یظهر بالتامل فیه ﴾ د دې نه خو د بدعت تعریف سره د دلیل نه معلوم شو بیا د دې حقیقت دې که په حدیث ﴿ کل بدعة ضلالة ﴾ الخ کښې بدعت صوریه غیر حقیقیه مراد کړې شی نو د دې کلیې نه هیڅ څوک مستثنی نه دې او که عام واخستلې شی حقیقیه او صوریه نو بدعت صوریه غیر حقیقیه د دې عام نه مخصوم دې. او د صحابه کرامو رضی الله عنهم نه په فروغ مجتهد فیها کښې د یو بل لره بدعت ته منسوب کول نقل دی نو دا اختلاف خپله شرعا غیرمذموم دې په خلاف د غیر مجتهدینو کوم چه امر جدید پیدا کړی او هغه رائې د دې په وجه چه هغه د غیر مجتهد رائې ده غیر مقبول او مصداق د مفهوم بدعت دې. او د دې ذکر کړې شوې تقریر نه پس د دې جزئیاتو اګر چه ضرورت هم نشته خو په رساله اصلاح الرسوم کښې په قدر د ضرورت ذکر کړې شوې هم دی. فقط والله اعلم ......۱۰ شوال ۱۳۲۴ هجری – امداد – ج ٤ – ص- ۸٤)

سوال: (۲۷۰) **د پورته جواب متعلق** :. السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته ... جناب ستاسو خط چه متضمن وو جواب د لیږلې شوې استفتاء لره ملاؤ شوه. ډیره مهربانی ادا کوم، دا خو ستاسو د خط نه معلومه شوه (په خط کښې د دې قسم مضمون وو) چه د لیکلې شوې وجو د وجې نه زیات تحقیق او تفصیل د مسئلې معلومې تاسو د لیکلو نه معذور یئ. خو څومره جواب چه اولیکلې شو چه د هغې د وضاحت طلب کولو ممانعت تاسو نه دې لیکلې په دې وجه د دې امر جراءت تر اوسه پورې شته په دې بناء ستاسو په عالی حدمت کښې عرض دې. چه د درمختار نه چه کوم تعریف د بدعت په دې الفاظو (هي اعتقاد خلاف المعروف الخ) نقل فرمائیلې شوې دې نو لفظ د اعتقاد په دې عبارت کښې جاری په اطلاق باندې دې. عام د دې نه چه د یو مجتهد اعتقاد وی یا د غیر مجتهد بیا د دې حدیث ماخذ صاحب د درمختار هغه حدیث ته وئیلې دې چه ﴿ من احدث فی امرنا هذا ﴾ په دې کښې هم لفظ د من عام دې یعنی د مجتهد او غیر مجتهد هیڅ تخصیص نشته بیا تاسو مخکښې تلو سره چه غیر مجتهدینو لره مصداق د مفهوم بدعت مقرر کړی دی. او د مجتهدینو رائې مو شرعا غیر مذمومه کړې ده او د مصداق

د مفهوم بدعت نه مو خارج کړې ده. دا امر مو د درمختار یا د ذکر کړې شوې حدیث د عبارت نه څنګه اخذ کړې دې بیا د بدعت دوه قسمه حقیقیه او صوریه لیکلو سره د دویم حکم د کلی ﴿ کل بدعة ضلالة ﴾ نه مستثنی کړې دې. نو دا معلومول پکار دی چه د بدعت صوریه تعریف څه دې بیا یو یو مثال د اقسام بدعت معلومول پکار دی چه سیئه او حسنه دوه قسمه کوم چه د بدعت مشهورېږی آیا دا اقسام هم د دې صوریه او حقیقیه د لاندې داخل دی یا ځانله ځانله دی نو د دې تعریف او مثال څه دې د دې امر تپوس هم ضروری دې چه ﴿ من احدث فی امرنا هذا الخ ﴾ کښې مشارالیه څه څیز دې باقی دا یقینی ده چه کوم څیز د دې مشار الیه وی هغه به عین ثواب ضرور وی او رائې د مجتهدینو په خطاء باندې هم وی. پس هغه به دې مشارالیه ته څنګه شامل وی. او بالکل به شامل نه وی نو مصداق د مفهوم بدعت نه به څنګه خارج وی. بیا شرعا تعریف د مجتهد هم معلومیدل پکار دی د چا رائې ته چه تاسو غیر مذموم وئیلې دې. فقط

جواب: **قوله** دا اخذ مو څنګه کړې دې. **اقول** په کومو احادیثو کښې چه د اجتهاد اجازت او په هغې کښې د خطاء کیدو نه معذور کیدل ثابت دی هغه د دې تخصیص او تقیید دلیل دې خو د چا په نزد چه د هغه خطاء ثابته شی هغه به اتباع نه کوی. او د چا په نزد چه خطاء نه ده ثابته شوې هغه به اتباع کوی **قوله** تعریف څه دې. **اقول** کوم چه بعینه په سنت کښې نه وی راغلې خو د یوې کلیې نه اخستلې شوې وی **قوله** معلومیدل پکار دی **اقول** پس د تعیین د کلیې د حقیقت نه دې جزئیات په هغې باندې منطبق کړې شی. **قوله** ځانله **اقول** سئیه او حقیقیه یو څیز دې او حسنه او صوریه یو. **قوله** څوک **اقول** دین دې. **قوله** ثواب به ضرور وی. **اقول** او خو کوم چه یقینی دین دې هغه یقینی ثواب دې او کوم چه ظنی دین دې هغه ظنی ثواب دې **قوله** معلومیدل پکار دی **اقول** په کتب اصول او رساله اقتصاد د عاجز لیکلې شوې دې اوکتلې شی. فقط (شوال ۱۳۲۴ هجری امداد-ج ٤-ص ۸۵)

د تعزیت نه منع او عموم د شفاعت نبوی ﷺ

سوال: (۲۷۱) تعزیت او مرثیه خوانی د چا رسم دې د دې عاملین به دوزخیان وی که جنتیان د کلمې په وجه د دوزخ د اور نه خارجیږی یا نه؟ او د شفاعت نه به محروم وی یا نه په څه آیتونو او احادیثو کښې ئې منع شته یا نه؟

جواب: تعزیت کول او مرثیه خوانی دا خو معلومه نه ده چه د چا ایجاد دې. اګر چه د تیمور طرف ته نسبت کولې شی خو رسم د شیعه ګانو دې. او د بدعات قبیحه نه دې او د بدعاتو په مثالونو کښې راغلې دې ﴿ کل بدعة ضلالة وکل ضلالة فی النار ﴾ او همیشوالې په دوزخ کښې سیوا د کفارو نه د چا دپاره هم نشته. ﴿ لقوله صلی الله علیه وسلم من قال لا اله الا الله دخل الجنة ﴾ نو د سزا نه پس به خارجیږی. او محروم الشفاعت به هم کفار وی د اهل اسلام دپاره که هغه

سنی وی که بدعتی (چه ترڅوهغه بدعت کفرته نه وی رسیدلې) شفاعت به وی. ﴿ لقوله صلی الله علیه وسلم فهی نائلة انشاء الله تعالی من مات من امتی لا یشرک بالله شیئا رواه مسلم ﴾ د تعزیت ممانعت او د هغه تعظیم د دې آیت نه مستنبط کیدې شی. ﴿اتعبدون ما تنحتون والله خلقکم وما تعملون﴾ او حدیث مشهور دې ﴿ من زار قبرا بلا مقبور فهو ملعون ﴾ او د مرثیې نه نهی په دې حدیث کښې ښکاره ده ﴿ نهی رسول الله ﷺ عن المراثی رواه ابن ماجه والله اعلم (امداد- ج ٤- ص ٨۶)

اقتداء په غیر مقلد پسې، سنی د پاره د تقلید

ضرورت، غیر مقلد کیدل، اقتداء په شافعی پسې

سوال:(۲۷۲) په غیر مقلد پسې مونځ کول جائز دی یا نه.د مسلمانیدو دپاره د په یو مذهب حنفی یا شافعی وغیره کیدل ضروری دی یا نه.که وی نه په څۀ وجه به وی او د پیغمبر صاحب ﷺ او اصحاب او د امامانو په وخت کښې به خلقو ته شافعی یا حنفی وئیلې کیدل یا نه؟ کوم انسان چه د قرآن او حدیث مطابق مونځ ادا کوی او په هره مسئله کښې د یو خاص امام مقلد نه وی او ټول امامان یو شان په حق ګڼړلو سره د چا چه کومه مسئله موافق د حدیث بیا مومی په هغې عمل کوی.نوهغه مسلمان په اهل سنت و جماعت کښې دې یا نه؟ په هغه پسې اقتداء جائز ده یا نه.حنفی مقتدی په شافعی وغیره امام پسې مونځ لوستلې شی یا نه؟

جواب: د رسول الله ﷺ په مبارکه زمانه کښې د خلقو طرز عمل دا وو چه د رسول الله ﷺ د قول او فعل به ئې په لیدو او اوریدو سره اتباع کوله.چه څه ضرورت به هغه به ئې تپوسلو. اصول او اسباب او علل د احکاماتو نه چا تپوسلی دی نه پوره طریقې سره بیان کړې شوې. نه په خپل مینځ کښې اختلاف وو نه د فقه د تدوین ضرورت وو.نه د احادیثو د جمع کولو ضرورت وو.د رسول الله ﷺ د وفات نه پس په مخکښې حالاتو کښې چونکه یو صحابی ته یو حدیث نه وو رسیدلې یا رسیدلې وو خو یاد نه وویا ورته یاد وو خو د معنی په فهم کښې ترې غلطی اوشوه.یا ئې په څه قرینې سره تاویل اوکړو یا د روایت طریقه کمزورې اوګڼړله او د بل صحابی حال د هغې خلاف شو.او په واقع شوې حادثاتو کښې د دوارو قیاس مختلف شو.او د صاحب وحی نه تپوس کول ممکن نه وو.په دې وجو باندې د هغوی ترمینځه بعض اختلاف پیدا شو.بیا هغه صحابه رضی الله عنهم په مختلف طرفونو او ښهرونو کښې خوریدلو سره مقتدایان او امامان شو.او تابعینو په هر طرف کښې د خاص خاص صحابه کرامو رضی الله عنهم اتباع اوکړه او د هغوی اقوال او افعال ئې محفوظ کولو سره هغه مستند اوګڼړلو او د هر ښهر طرز عمل په یو جدا طریقه

باندې شوکله چه د صحابه کرامو رضی الله عنهم زمانه ختمه شوه نو تابعین مقتدایان شو او د خپلې زمانې خلقو ته ئې کوم امور چه ئې د صحابه کرامو رضی الله عنهم نه یاد کړې وو د هغې مطابق فتوې ورکړې ګینې تخریج به ئې کولو.د هغوی نه تبع تابعینو هم دغه شان اخذ اوکړو.په دې زمانه کښې امام ابوحنیفه رحمة الله علیه په کوفه کښې او امام مالک رحمة الله علیه په مدینه منوره کښې پیدا شو او د خپلې زمانې د تابعینو نه ئې آثار او تخریجات محفوظ کولو سره په خپله زمانه کښې د څه آثارو او تخریجاتو مطابق څه خپله استنباط فرمائیلو سره فتوې ورکړې.او ډیرو خلقو د هغوی اتباع اوکړه او شاګردی حاصلولو سره ئې د هغوی اقوال او فتاوې جمع کړې او په بعض بعض علاقو کښې ئې شائع کړې.تر دې چه په هغه علاقو کښې هغه د عمل دستور شو.د دې نوم مذهب د امام ابوحنیفه رحمة الله علیه او مذهب د امام مالک رحمة الله علیه شو.د دې زمانې په اخیر کښې امام شافعی رحمة الله علیه پیدا شو هغوی د تخریج بعض وجوه غلط ګڼړلو سره په بعض اصولو او فروعو کښې بدلون اوکړو او د نوې سره نه ئې د فقه بنیاد کیخودلو.ډیرو خلقو هغه نقل کولو سره مشهوره کړه.او د دې نوم مذهب د امام شافعی رحمة الله علیه شو.دې خلقو ته ارباب تخریج (د تخریج خاوندان) وائی او د تقوی او د نفس د نقائصو په وجه به ئې د احادیثو جمع نه کوله.او نه د دې څه اهتمام وو.بلکه کوم احادیث او آثار چه کومو طرفونو ته اورسیدل هم هغه به ئې کافی ګڼړل.او چونکه الله پاک تیزی او ذهانت او پوهه ورکړې وه په دې وجه په فتوې باندې ئې جراءت کولو.د هغه احادیثو نه به ئې استخراج کولو او فقه ئې د دین بنیاد ګڼړلو.او خپلو امامانو او اصحابو او ښهر والؤ ته د میلان د وجې نه او د هغوی په لوئې شان باندې د اعتقاد او اطمینان د وجې نه به ئې د هغوی د استخراج مخالفت نه کولو.او د حدیث نه کیدو په صورت کښې به ئې د هغوی تصریحات یا اصول کوم چه د هغوی د کلام نه اخستلې شوې وو د فتوې دپاره بنیاد مقرر کولو.خو که یو قول به ئې خپل یا د امام مخالف د کتاب الله یاد سنت رسول ﷺ لیدو نوهغه به ئې پریخودلو او هم دا وصیت د امامانو او د هغوی د اصحابو دې.پس د خلقو هم دا طریقه وه چه امام احمد بن حنبل رحمة الله علیه پیدا شو او هغوی او هغه خلقو چه د هغوی په شان وو هغوی دا طرز عمل ناکافی او حوض بالرایې مذموم اوګڼړله او د سابقینو رائې په دې خیال چه هغوی ته بعض احادیث نه دی رسیدلې په بعض طرفونو کښې د اعتماد لائقه او نه ګڼړله او د فتوی او تفقه نه ئې احتیاط اوکړو او د احادیثو جمع او تدوین ته متوجه شواو د مختلفو طرفونو نه ئې احادیث که په هغې باندې چا عمل کړې ور او که نه ئې وو کړې که هغه د مدینې منورې وو یا د مکې مکرمې جمع کول شروع کړل.تر دې چه ښه کافی ذخیره راجمع کړې شوه.پس د هغه خلقو طرز عمل دا شو چه اول به ئې د الله پاک کتاب ته کتل که په هغې کښې به حکم ملاؤ نه شو او یا به بناء وو په ډیرو وجوهو باندې نو بیا به ئې حدیث کتلو،که په دې باندې به ئې هم اطمینان نه وو نو بیا به ئې فتوی د صحابه کرامو او تابعینو کتله.

او که د چرته نه به هم حکم نه وو نو بیا به ئې قیاس کولو او قیاس په څه اصل باندې بناء نه وو بلکه په اطمینان نفس او شرح صدر باندې دا شروع دې د اهل حدیثو چونکه دا صورت د فقه ډیر ګران دې په دې وجه کله چه د امام احمد نه چا تپوس اوکړو چه چا ته یو لاکهـ احادیث یاد وی هغه فقیه کیدیشیٔ که نه؟ وې فرمائیل نه‌بیا ئې ترې تپوس اوکړو که پنځه لاکهـ احادیث یاد وی؟ وې فرمائیل هغه وخت امید کولې شم چونکه امام احمد رحمة الله علیه به تخریج هم کولو د هغوی تخریجات مشهور کیدو سره د مذهب احمد بن حنبل رحمة الله علیه نوم مقرر شو سره د دې چه په دې وخت کښې دوه ډلې شوې وې یو اهل تخریج او اهل حدیث خو په هغوی کښې هیڅ دشمنی او مخالفت نه وو بلکه اکثر چه به د اهل حدیث نه اهل تخریج ته یو حدیث د خپل مذهب مخالف معلوم شو نو هغوی به خپل مذهب ترک کړو هم دغه شان که به اهل حدیثو ته خپله رائې د صحابه کرامو رضي الله عنهم یا د تابعینو د رائې خلاف معلومه شوه نو هغوی به پریخودله او په یو بل پسې به ئې اقتداء کوله او خپل خپل کار به ئې د دین د خدمت ګڼړلو سره سر ته رسولو او د حال په ژبه به ئې وئیل!

و من دیدنی حب الدیار لاهلها	و للناس فیمله یعشقون مذاهب
هر کسے راهبر کاري ساختند	میل او ندر دلش انداختند
بهشت آنجا که آزاري باشد	کسے رابا کسے کارے نباشد

کله چه د هغوی زمانه تیره شوه د دواړو ډلو روستو خلقو په تهذیب او ترتیب دواړو علمونو کښې یعنی د فقه او حدیث په احسن وجه اهل تخریج وضاحت او تنقیح (صفا کول) او تصحیح او ترجیح و تالیف او تصنیف اوکړو او څومره آثار چه ملاؤ شو او د ائمه د کلام نه اصول اخذ کړې شو په هغې باندې ئې استنباط او استخراج کولو او د اقوال ضعیفه یا چه مخالف وو د نصوصو سره د هغې به ئې تضعیف (ضعف بیانول) یا تردید کولو دې خلقو ته مجتهد فی المذاهب وئیلې کیدل او اهل حدیثو احادیث صحیحه او ضعیفه او مرسله او منقطعه لره جدا جدا خاص کړل او فن اسماء الرجال او د توثیق او تعدیل او جرح روات تدوین ئې اوکړو په دې زمانه کښې صحاح سته وغیره مدون شو پس ورځ تر ورځ د دې دواړو پاکولو عملونو بنکلا زیاتیده او بازار ئې ګرمیدلو او په علماء کرامو کښې دا دوه ډلې وې او عوام چه به د چا نه غوښتله بغیر د قید لګولو او بغیر د تعین نه به ئې د یو امام یا مفتی نه تپوس کولو سره عمل کولو او په کومه فتوی کښې چه به تعارض وو په هغې کښې به ئې اعدل او اوثق او احوط قول اختیارولو د څلورمې صدې پورې هم دا حال وو د څلورمې صدې نه روستو د الله پاک په فیصلې سره ډیر د فتنو نه ډک امور پیدا شو ﴿ تقاصر همم ﴾ یعنی همتونه په هر علم کښې کمزورې کیدل شروع شو د علماء کرامو ترمینځه جنګ چه هر سړی د بل مخالفت ګولو د فقهاء کرامو ترمینځه تراجم چه هر فقیه د بل قول او فتوې لره رد کول شروع کړل ﴿ کل ذی

رأی برأیه ﴾ یعنی هر سړی تر دې چه د لږ علم والا هم په خپل رائې باندې اعتماد شروع کړو ﴿ تعمق فی الفقه والحدیث ﴾ یعنی په دواړو علومو کښې افراط او تفریط شروع شو یعنی بعض فقهاء کرامو په خپلو غلطو اصولو سره احادیث رد کول شروع کړل او بعض اهل حدیثو د ادنی علت ارسال او انقطاع یا د ادنی ضعف راوی د وجې نه د مجتهد دلیل ته باطل اوئیلو د قاضیانو ظلم یعنی قاضیانو چه به په خپلې رایې سره په چا باندې غوښتل ظلم به ئې کولو تعصب یعنی په احتمالی امورو کښې خپل جماعت په حق باندې ګڼړل بل ته بالکل په باطله وئیل چه کله دا مصیبتونه پیدا شو نو هغه خلقو کوم چه په دې زمانه کښې معتد به وو هغوی اتفاق اوکړو چه هر سړی ته دې د قیاس کولو اختیار نه وی او د یومفتی فتوی او د یو قاضی قضاء دې مفتی به نه وی تر څو چه پرې په متقدمینو مجتهدینو کښې د چا صراحت نه وی چونکه په د څلورو مخکښې امامانو نه مذهب مشهور نه وو پس د هغوی په تقلید باندې اجتماع اوکړې شوه او د یو مذهب التزام پریخودلو کښې غالب ګمان په دین باندې د لوبو کولو او ابتغاء د رخصت او اتباع وو پس التزام د مذهب معین ابدی شو او بغیر د څۀ غرض محمود شرعی نه د هغه مذهب نه منتقل کیدل او تلل منع کړې شو د هغه وخت نه خلقو په تقلید باندې اطمینان کولو سره څه خو د استخراج د قوت کمې وو څه توجه نه وه نو قیاس منقطع شو ډیر خلق د اهل حدیثو نه د دې پر مصلحت مشورې مخالف وو خو په چا باندې ئې هم لعن طعن نه دې کړې نه به اهل تخریج د هغوی سره څه کار لرلو تر دې چه د دې نه هم زیات د فتنې وخت راغلو او په دواړو ډلو کښې تشدد زیات شو بعض مقلدینو خپل امامان معصوم عن الخطاء او حق ته رسیدلی واجب او مفروض الاطاعت تصور کولو سره عزم د جرم اوکړو چه هر څومره صحیح حدیث د امام د قول مخالف وی او مستند قول د امام به بغیر د قیاس نه بل څه امر نه وی بیا به هم ډیر علل او خلل پیدا کولو سره د هغې بعید تاویل کولو سره هغه حدیث رد کوو او د امام قول به نه پریږدو داسې تقلید حرام او مصداق د الله پاک د دې قول دې چه ﴿ اتخذوا احبارهم ورهبانهم اربابا من دون الله الایة ﴾ او خلاف دې د وصیت د ائمه مرحومینو او بعض اهل حدیثو قیاس او تقلید ته مطلق حرام او اقوال صحابه او تابعین رضي الله عنهم ته غیر مستند اووې او ټول امامان یقینا خاطی او غادی او ټولو مقلدینو ته ئې د مشرکانو او بدعتیانو القابات ورکړل او په سلفو باندې ئې طعن او په خلفو باندې لعن او هغوی ته ئې جاهلان او ګمراهان او کم عقلان او فاسقان اووې حال دا چه د دې تقلید جواز د امت اجماع او دا آیتونه دی چه ﴿ واتبع سبیل من اناب الی الایة ..... وایة فاسئلوا اهل الذکر ان کنتم لا تعلمون .... وایة وجعلناهم ائمة یهدونا بامرنا..... وایة اولئک الذین هدی الله فبهداهم اقتده ﴾ او په هره زمانه کښې استفتاء او فتوی راروانه ده که په هره مسئله کښې د شارع نص ضرور وی نو بیا خو

په استفتاء او فتوی ګناه وی.د دې دوارو متشددينو ترمينځه يو فرقه متوسطه محقق پيدا شوه چه نه ئې مجتهدين يقينا حق ته رسيدلی اوګڼړل او نه ئې ورته قطعا خطا کار اووې بلکه د شريعت د عقيدې مطابق چه ﴿المجتهد يخطی ويصيب﴾ د دوارو امرونو د محل ئې خيال اوکړو او د دوارو محرم ته ئې حرام اووې بلکه حرام او حلال ئې هم هغې ته اووې کوم ته چه الله او رسول ﷺ حرام او حلال وئيلې دی.خو چونکه پخپله ورته دومره علم نه چه نصوص ورته په قدر ته حاجت ياد وی او کوم چه ياد دی په هغې کښې ورته د تعارضاتو تقديم او تاخير معلوم نه دې.او نه اجتهادی وخت دې چه يو ته په بل باندې ترجيح ورکړې شی.او په احکام غير منصوصه کښې استنباط او استخراج اوکړې شی.د يو داسې عالم،راشد،د حق تابع،مجتهد او مصيب په غالب ګمان باندې اتباع ئې اختيارکړه په دې عقيده نه چه هغه شارع دې بلکه په دې وجه چه هغه ناقل عن الشارع دې.او د اتباع سره سره ئې د دې خبرې هم ښه مضبوط قصد اوکړو چه که نص د امام د قول مخالف او د مسلک د ضعف په باره کښې هغه ته معلوم شو نو د حديث په مقابله کښې به قول د امام پريږدم او په دې کښې هم د امام مخالفت نشته بلکه عين د امر موافقت دې.پس په هره زمانه کښې تصنيف او اختيار او ترجيح او ترک د فتوې راروانه ده.دا متوسط تقليد په زرګونو علماء او مشائخو او اولياء کرامو اختيار کړې دې د دې په باطل کولو پسې لګيدل خپل وخت ضائع کول دی.

همه شيران جهان بسته اين سلسله اند روبه از حيله چه سان بگسلد اين سلسله را

پس نفس اتباع د مجتهد خو د عموم نص نه ثابته شوه.پاتې شوه دا خبره چه هم د دې ځلورو دې اتباع وی.او په ځلورو کښې دې د يو وی او د يو کولو سره دې د بل نه وی دا خبره اګر چه په تکلف سره د نص لاندې داخليدلې شی پس ما په دې باره کښې لږ ليکل کړی دی.خو صراحة په نص کښې نشته.خو په ادنی سوچ کولو سره دا خبره ثابتيدلې شی.او د مجتهد د اتباع د پاره د هغه د اجتهاد علم ضروری دې او دا ښکاره ده چه بغير د ائمه اربعه نه د چا جزئيات هم په تفصيل سره محفوظ نه دی،بيا په مسائلو متفق عليها کښې خو به د ټولو اتباع اوشی پس په مسائلو مختلف فيها کښې خو د ټولو اتباع ممکن نه ده.ضرور به د يو وی.بيا د دې دپاره وجه د ترجيح بغير د دې نه چه حق ته به رسيدلې وی نوره څۀ کيديشی؟بيا به دا ظن يا تفصيلا وی يا اجمالا.تفصيلا دا چه په هر جزئ کښې د هر يو اقوال او دلائل کتلو سره چه کوم راجح وی په هغې باندې دې عمل اوکړی.په دې کښې به سوا د جرح نه اتباع د مجتهد نه وی بلکه د خپل تحقيق به وی وهو خلاف المفروض پس ضروری ده چه اجمالا وی.يعنی د هر امام په مجموعه حالاتو باندې ئې نظر کولو سره اوکتل چه په هغه کښې آثار د اصابت دی پس د يو امام اعظم صاحب د مجمل کيفيت سره په هغوی باندې ګمان حق ته د رسيدو او د رشد اوشو ځکه چه په

قول د محققينو په سبب د تابعی کيدو د دې آيت د لاندې ﴿والذين اتبعوهم باحسان رضی الله عنهم ورضوا عنه﴾ کښې داخل دې په تاويل د اکثر شارحينو د حديث قول د رسول الله ﷺ ﴿ولو کان الايمان عند الثريا ناله رجل من فارس الحديث او کما قال ﷺ﴾ په مصداق او يا په قول د ابن حجر رحمه الله د حديث ﴿ترفع زينة الدسنة ماته و خمسين﴾ مشار اليه او د ائمه ثلاثه مثنی عليه او د عبدالله بن مبارک رحمه الله د دې ابياتو ممدوح دې!

لقد زان البلادومن عليها امام المسلمين ابوحنيفة
باحکام و اثاروفقه كآيات الزبور على الصحيفه
فما فی المشرقين له نظير ولا فی المغربين ولا بكوفة
يبيت مشمراسهرالليالی وصام نهاره لله خيفة
فمن كابی حنيفة فی علاه امام اللخليفة والخليفة
رايت العائبين له سفاها خلاف الحق مع حجج ضعيفة
وصان لسانه من كل افک وما زالت جوارحه عفيفة
يعف من المحارم والملاهی و مرضاة الاله له وظيفة
وكيف يحل ان يوذی فقيه له فی الارض آثار شريفة
وقد قال ابن ادريس مقالا صحيح النقل فی حكم لطيفة
بان الناس فی فقه عيال على فقه الامام ابی حنيفة
فلعنة ربنا اعداد رمل على من رد قول ابی حنيفة
ای من رد محقرا لما قال من الاحكام الشرعية

چا ته په امام شافعی رحمه الله باندې دا ګمان پيدا شو او چا ته په امام مالک او چا ته په امام احمد باندې،پس هر يو د يو اتباع اختيار کړه چه کله ئې د يو اتباع اختيار کړه نو اوس بغير د سخت ضرورت يا قوی وجې يا د مذهب د مخالف حديث د وضاحت د وجې نه د بل په اتباع کښې د رومبی شق يعنی ظن تفصيلی دوباره کيږی وقد ثبت بطلانه پس ثابته شوه چه په دې ځلورو کښې دې د يو تقليد اوکړی.على هذا اتفق اكثر علماء الاقطار والامصار سيما خيرالبقا مكة والمدينة حرسهما الله تعالى وهو الاحق بالاتباع وفيما دونه خطر و ارتياع...اللهم ثبتنا على سنة

رسولک الامین ثم علی حب الائمة المجتهدین لا سیما امام الائمة کاشفة الغمة سراج الامة ابی حنیفة النعمان الساعی فی الدین واحفظنا عن الافرط والتفریط اجمعین آمین یا رب العالمین.

د پورته تقریر نه جواب د څلورو واړو سوالاتو واضح شو چه په غیر مقلد پسې په دې شرط چه په عقائدو کښې موافق وی اګر چه په بعض فروعو کښې مخالف وی اقتداء جائز ده اګر چه خلاف اولی ده.دا جواب شو د ړومبی سوال او حنفی کیدل او شافعی کیدل د ایمان جزء نه دې ګینې د صحابه کرامو او تابعینو رضی الله عنهم غیر مومن کیدل لازمیږی خو د کومو اووهٔ وجو چه پورته ذکر کړې شوې نه چه متقدمینو دا ضروری ګنړلې ده د هغه صالحو وجو نه حنفی کیدل او شافعی کیدل ضروری دی.او د رسول الله ﷺ او د صحابه کرامو رضی الله عنهم په زمانه کښې چونکه دا مذاهب نه وو په دې وجه به شافعی او حنفی چا ته وئیلې کیدو.خو د امامانو په زمانه کښې دا لقب مشهور شوې وو کما مر.دا جواب شو د دویم سوال او څوک چه د یو معین مذهب مقلد نه وی او عقائد ئې صحیح وی نو مسلمان هم دې او سنی هم دې خو سواد اعظم (لویه ډله) د مخالفت په وجه چه هغوی تقلید شخصی ضروری ګنړلې دې پس مونږ په آخر د تقریر کښې د هغې دلیل هم ذکر کړې دې دا انسان خطا کار دې او غالبه ده چه په وخت د وقوع حوادث نادره کښې په دې په عمل کښې ګډوډ وی.ځکه چه بغیر د اخذ د اقوالو د علماء کرامو نه د امام احمد رحمة الله علیه په قول پنځه لاکهه احادیثه یادیدل ضروری دی.نه دا چه په صحاح سته کښې منحصر ګنړلو سره

چوآن کرمے کہ در سنگے نہان است
زمین و آسمان وے همان است

ئې د مجتهدینو د مخالفت دپاره ملا اوتړله.خو اقتداء د هغه جائز ده اګر چه اولی نه ده.دا جواب شو د دریم سوال.او کله چه د یو مقلد دپاره د غیرمقلد اقتداء جائز ده نو د یو مقلد دپاره به د مقلد اګر چه هغه شافعی وی اقتداء ولې جائز نه وی.خو د شافعی یا غیرمقلد په اقتداء کښې د یوې خبرې لحاظ ساتل ضروری دی چه که د یو داسې امام نه یو عمل چه مناقض د اودس یا د مانځه وی چه بناء وی په مذهب د مقتدی اومندلې شی نو د مقتدی مونځ به کیږی یا نه نو د بعض متقدمینو رائې خو د جواز طرف ته ده.خو اکثر علماءکرامو احتیاطا حکم د مانځه د فساد کړې دې.وعلیه الفتوی....هذا ما اخذته من کلام بعض الافاضل مع اضفت الیه من بعض الدلائل والسائل فلیکن هذا آخر ما اردناه فی هذا الباب والله اعلم بالصواب اللهم ارنا الحق حقا وارزقنا اتباعه والباطل باطلا وارزقنا اجتنابه بحرمة من سکن طابه وزار المشتاقون بابه فقط (ذی الحجة ۱۳۰٤ هجری ج-٤ ص-۸۷)

د پیران پیر یولسمه ناجائز ده

سوال :(۲۷۳)۱: د پیران پیر یولسمه کول او د ایصال ثواب نه کیدل چه بعض ورځو کښې مقرر کولو سره کوی جائز ده یا نه ۲: او کوم خلق چه یولسمه په خلقو خوری خو ورځ نه مقرر کوی او کله چه موقع ملاویږی په خلقو ئې خوری خو نوم ورته یولسمه ږدی دا جائز ده که ناجائز ۳: که دا هم ناجائز وی نو هغوی سوال کوی چه مونږ ثواب د پیران پیر صاحب روح ته رسوو.که د خوراک وی او که د نقدو که د کپړې وی او که د عبادت بدنی نو اوس تاسو بیان کړئ چه او ئې رسوی یا نه او که یو طریقه داسې وی چه د الله پاک او د رسول ﷺ په نزد بده نه وی هغه اوښایئ؟

جواب: ۱-۲-۳ د ورځ مقررکولو یا د یولسمې د نوم کیخودلو نه عوام ځکه منع کولې شی چه په دې سره د هغوی عقائدو کښې فساد راځی او خواص ځکه منع کولې شی چه د هغوی په وجه باندې د عوام عقائد خرابیږی ګینې مباحات اصلیله ته غیر مباح څوک وئیلې شی پس که ایصال ثواب په دې طریقه کوی چه په هغې کښې د عقیدې د فساد احتمال نه وی نو هیڅ باک نشته.د هغې طریقه دا ده چه نه دې د ورځې او تاریخ تخصیص کوی او نه دې د یو خاص ځیز او مالدارو او د کور خلقو ته دې نه ورکوی او اعلان کولو سره دې نه ورکوی او خوراک وغیره مخې ته ږدلو سره دې هیڅ نه وائی او دا عقیده دې نه ساتی چه حضرت به زمونږ امداد کوی او نه دې دا نیت ساتی چه د دې عمل په برکت سره به زمونږ په مال او اولاد کښې برکت او ترقی کیږی بس صرف دا دې ګنړی چه هغه په مونږ باندې د دین احسان کړې دې چه نیغه لاړ ئې په کتابونو کښې اوښودله مونږ هغوی ته فائده رسوو چه په ثواب سره د هغوی درجات اوچت شی پس په داسې کولو کښې هیڅ باک نشته.فقط والله اعلم.۱۵ محرم ۱۳۲۶ هجری (تتمه اولی-۲٤)

په قبر باندې اذان ورکول ثابت نه دی

سوال :(۲۷٤)........سورت کښې ما داسې مسئله بیان کړه چه د دفن نه پس د مړی په قبر باندې آذان کول چونکه هلته شیطان راځی په قبر دننه چه کله موذن آذان ورکوی نو په قبر باندې مړې د موذن اذان اوریدو سره جواب ورکوی نو شیطان تختی.او آذان وئیل سنت دی بلکه په سیوارم پوره کښې او د حسن جی صاحب په مقبره باندې آذان پس د دفن نه اوکړی شو.چه په دې باندې د اهل سورت د علماء کرامو نه تپوس اوکړې شو نو هغوی تلقین او تسبیح او تحمید او تکبیر وئیلو دپاره اووې او د آذان وئیل فقهاء کرامو یو ځائې کښې هم نه دی لیکلی.په دې وجه څوک په حقه دی.د دې جواب په حواله د معتبرو کتابونو نه رالیږلو سره بنده لره مشکوره کړئ.

جواب: اول خو د هیڅ صحیح حدیث نه د شیطان قبر ته دننه راتلل ثابت نه دی بیا که دا هم اومنلې شی نو د هغه راتلو کښې احتمال د ضرر نشته ځکه چه د هغه اضلال د دې عالم سره

دي.ځکه دا عالم تکلیف او ابتلاء(امتحان) دي. کما ورد فی الحدیث فان الحی لا تومن علیه الفتنة او چه کله سړي مړ شو که په هدایت باندي وو نو ګمراه کیدي نه شی که ګمراه وو نو په هدایت کیدي نه شی.پس په دي بناء باندي د آذان تجویز کول بناء د فاسد ده په فاسد باندي.بیا قطع نظر د دي نه دا قیاس دي.ځکه چه د رسول الله ﷺ او د صحابه کرامو رضی الله عنهم نه چرته هم نقل نه دی او اول خو دا محل د قیاس نه دي بل قیاس د غیر مجتهد دي ځکه چه د څلورمي صدۍ نه پس اجتهاد منقطع دي کما صرحوا به بهرحال په وجه د عدم ثبوت د دلیل شرعی دا عمل بدعت دي.بلکه د عدم ثبوت نه دلته ثبوت د عدم هم دي.ځکه علماء کرامو دا رد کړي دي. کما ورد فی رد المختار اول باب الاذان قیل وعند انزال القبر المیت قیاسا علی اول خروجه للدنیا لکن رده ابن حجر فی شرح العباب.بالخصوص کله چه عوام د دي التزام او اهتمام هم کوی کما هو عادتهم فی امثال هذه چه التزام مالا یلزم نه مباح بلکه مندوب هم منهی عنه کیږی کما صرح به الفقهاء وفرعوا علیه احکاما والله اعلم. ۱۹ محرم ۱۳۲۶ هجری تتمه اولی ص۲۴۱

د بدعتی او غیر مقلد سره بیعت کول

سوال:(۲۷۵)کوم خلق چه فاتحه او دریمه وغیره کوی او بعض په دي کښ متشدد او بعض نرم او هم دغه شان غیر مقلد هم که په دي حضراتو کښ څوک د احقر په ذریعه په سلسله کښ داخل شی نو بیعت اوکړم یا نه.د حاجی صاحب رحمة الله علیه سلسله کښ مختلف قسمه خلق وو چه څه ارشاد وی د هغې خیال به اوساتلي شی؟

جواب: د بدعاتو د رسمونو مفاسد د تسامح قابل نه دی.صفا بیان کړئ چه زمونږ طریقه به اختیاروی او غیر مقلد که دوه وعدي اوکړی نو بیا باک نشته.یو دا چه مقلدین به بد نه ګنړم او د مقلد سره به بحث نه کوم او بل دا چه مسئله به د غیر مقلد عالم نه نۀ تپوسم بلکه د مقلد نه به ئې تپوسم.(تتمه اولی-ص ۲۴۲)

په اصلاح الرسوم کښ په قبرونو باندي څادرونه

سوال:(۲۷۶)په رساله اصلاح الرسوم کښ تاسو د یو شبهې په جواب کښ تاسو په قبر باندي څادر غوړولو ته ناجائز وئیلی دی.په عدم جواز کښ چه کوم حدیث تاسو لیکلي دي یعنی ارشاد فرمائیلي دي رسول الله ﷺ چه الله پاک ماته دا حکم نه دي فرمائیلي چه قبر ته دي څه واغوستلي شی، د دي ماخذ تاسو نه دي لیکلي که ماخذ د دي حدیث ابوداؤد اومنلي شی یعنی ﴿ عن عائشة رضی الله عنها ان الله لم یامرنا فیما رزقنا ان نکسو الحجارة واللبن ﴾ نو د

دي نه صراحة قبر نه فهمیږی.ځکه چه د مولوی شمس الحق صاحب رور په عون المعبود فی شرح سنن ابی داؤد کښ د ان نکسوا الحجارة نه مراد الکسوة للحیطان وغیره لیکلي دي او د جامع صغیر په شرح سراج المنیر کښ ئې ﴿ فیکره تنزیها لا تحریما علی الاصح ﴾ یعنی په دیوال وغیره باندي غلاف یا چهترۍ لګول مکروه تنزیهی دی.په سنن ابی داؤد کښ په یو مقام باندي دی چه عائشي رضی الله عنها ته څو اعرابیان راغلل او وي وئیل چه د رسول الله ﷺ قبر اوښایه.عائشي رضی الله عنها د قبر نه څادر یا بل څیز کوم چه قبر پټ کړي وو اوچت کړو.د دي نه معلومه شوه چه د رسول الله ﷺ په قبر باندي هم څه څیز د څادر وغیره په شان وو.او کوم چه تاسو لیکلی دی چه علامه شامی نقل کړي دي چه ﴿یکره الستور علی القبور﴾

د دي په خلاف په تنقیح د فتاوی حامدیه مطبوعه مصر صفحه ۳۵۷ کښ دی (وضع الستور والعمائم والثیاب علی قبور الصالحین والاولیاء کرهه الفقهاء حتی قال فی فتاوی الحجة ویکره الستور علی القبور آه ولکن نحن آلان نقول ان القصد بذلک التعظیم فی اعین العامة حتی لا یحتقروا صاحب هذا القبر الذی وضعت علیه الثیاب والعمائم ویجلب الخشوع والادب لقلوب الغافلین الزائرین لان قلوبهم نافرة عند الحضور فی التادیب بین اولیاء الله تعالی المدفونین فی تلک القبور کما ذکرنا من حضور روحانیتهم المبارکة عند قبورهم فهو امر جائز لا ینبغی النهی عنه انتهی ما قال عن النابلسی) اوس زه تاسو نه په دري امورو کښ د زړه اطمینان غواړم اول د حدیث ماخذ.بل د عائشي رضی الله عنها د فعل نه ثابتیږی چه د رسول الله ﷺ په قبر باندي څه څیز د څادر وغیره په مثل وو د دي تصدیق،دریم تنقیح د فتاوی حامدیه د عبارت مفهوم او تصدیق،ستا نه امید واثق دي چه په پوره وضاحت سره به جواب راکوئ حتی تطمئن قلبی ... والسلام

جواب: **قوله** قبرونو ته کپړې واچولي شی الخ **اقول** لفظ د قبرونو غلط چهاپ شوي دي زما په مسوده کښ د دي په ځائي کانړی دی.**قوله** که د ابوداؤد حدیث اومنلي شی الخ **اقول** او هم دا حدیث یا دي ته د نزدي الفاظو بل حدیث دي.**قوله** مکروه تنزیهی دي **اقول** اول خو د دي د دلیل حاجت دي.د غیر مجتهد قول به په تقلیدسره نه شی منلي.بل دا چه.که مکروه تنزیهی هم وی نو که مکروه او د شرع خلاف کار څوک عبادت او د برکت سبب ګنړی نو بیا ئې په تحریم کښ څه شبهه کیدیشی.او ښکاره ده چه د عوامو هم دا عقیده ده بیا دا چه که د حیطان وغیره پټول مکروه وی سره د دي چه په هغې کښ څه اندازه حاجت هم شته نو په قبرونو کښ خو په درجه اولی سره زیات کراهت دي.ځکه په دي کښ هیڅ قسمه حاجت نشته.**قوله** په سنن ابی داؤد کښ په یو مقام باندي دی الخ **اقول** الفاظ ئې محفوظ نه دی هغوی ته په کتلو باندي څه وئیلي کیدیشی بل دا چه هلته غرض تقرب نه وو.**قوله** نحن الآن نقول الخ **اقول** که د نقول قائل د فقهاء

کرامو نه لوئي وی څوک چه د کراهت حکم کوی نو بیا به د جواب حاجت وی والا لا (او که نه وی نو ضرورت نشته) ځکه چه که کم دي نو بیا د راجح مخکښ مرجوح قابل د عمل نه دي او که برابر وی نو د ﴿ اذا تعارض المحرم والمبیح ﴾ د قاعدي سره به منع ته ترجیح وی علاوه د دي نه چه کوم مصلحت بیان کړي شوي دي د دي نه زیات فاسد اعتقاد دا دي کوم چه پورته ذکر کړي شو. **قوله** جواب راکوئ **اقول** د ټولو جوابونه پورته اوکړي شو. **قوله حتی تطمئن قلبی اقول** دا د الله پاک د قبضي خبره ده. ۲۱ ذی قعده ۱۳۲۸ هجری. (تتمه اولی ص ۲۴۲)

د مولانا شاه عبدالعزیز صاحب د عبارت نه

سوال : (۲۷۷) د محرم په لسمه باندي نهم سوال او جواب کښ په خوراک باندي د فاتحي ورکولو ثبوت سره د جواب نه مولانا شاه عبدالعزیز صاحب قدس سره لیکی چه "طعامیکه ثواب آن نیاز حضرات امامین نمایند وبران فاتحه وقل و درود خوانند متبرك می شود خوردن آن بسیار خوب است لیکن بسبب بردن طعام پیش تعزیه ها ونهادن آن طعام پیش تعزیه ها تمام شب تشبه بکفار و بت پرستان می شود پس ازین جهت کراهت پیدا می شود. والله اعلم. لهذا د شاه صاحب قدس سره د پورته عبارت نه څه مطلب راوځی څه موضوع ئې ده اولیکئ، ځکه چه په دي عبارت سره یو قسم تردد پیدا کیږی؟

جواب : اول خو هم دا امر صحیح سند ته محتاج دي چه دا جواب د شاه صاحب قدس سره دي. که هغوی د هغوی اومنلي شی نو زما په نزد دومره لیکل د وحشت د لري کولو دپاره دی ځکه چه اصل مقصود هغه دي کوم چه مخکښ لیکی خو بسبب بردن الخ چونکه د دي نه احتمال وو چه عواص الناس به منکر ګنړلو سره د دي حکم نه متاثره کیږی نه په دي وجه ئې د دي شبهي د ختمولو دپاره دا هم اولیکل چه د دي منع حکم قبول کړی. او فی نفسه دا حکم صحیح کیدیشی خو د دي نه دا نه لازمیږی چه باوجود د عوام د عقائدو دي هیئت د فاتحي ته موقوف علیه او وصول د ثواب ګنړی. او صحیح هم ده ځکه چه عارض هم سبب د منع دي په شان د هغه عارض کوم چه شاه صاحب لیکلي دي او هم د دي عوارضو په وجه علماء کرام منع کوی. ۹ جمادی الاولی ۱۳۲۹ هجری (تتمه اولی صفحه ۲۴۴)

ایضا

سوال : (۲۷۸) جناب عالی دا اوګورئ... از شاه ولی الله صاحب عبارت یکم از کتاب انتباه فی سلاسل والیا' الله پس وه مرتبه درود بخوانند ختم تمام کنند بر قدرے شیرینی فاتحه بنام خواجگان چشت عموما بخوانند وحاجت از خدا تعالی نمایند...... دویم عبارت... د یو سوال په جواب لکه څنګه چه مجوزین د فاتحي پیش کوی...... اگر ملیده و شیر برنج بنابر فاتحه بزرگے بقصد ایصال ثواب بروح ایشان

پزند و بخورانند مضائقه نیست و طعام نذر الله اغنیا' را خوردن حلال نیست واگر فاتحه بنام بزرگے داده شد پس اغنیا' هم خوردن جائز است انتهی... از شاه عبدالعزیز صاحب رحمة الله علیه...... دریم عبارت د نهم سوال جواب د محرم په لسمه ورځ: طعامیکه ثواب آن نیاز حضرات امامین نمایند وبران فاتحه و قل و درود خوانند تبرك می شود خوردن آن بسیار خوب است لیکن به سبب بردن طعام پیش تعزیه ها ونهادن آن طعام پیش تعزیه ها تما شب تشبه بکفار و بت پرستان می شود پس ازین جهت کراهت پیدا می شود. والله اعلم انتهی (از کتاب جامع الاوراد عبارت چهارم) اگر بر طعام فاتحه کرده بفقرا' و هند البته ثواب می رسد. انتهی.

اوس د جناب عالی ته ډیر په ادب سره درخواست دي چه آیا دا څلور واړه اصلی عبارتونه د دي حضراتو دی یا نه که وی نو د دي سوالاتو جواب سره د وضاحت نه لیکلو سره د الله پاک په نزد ماجور او د خلقو په نزد مشکور شئ.

۱: په رومبی عبارت کښ الفاظ... شیرنی فاتحه نه او په دویم عبارت کښ اگر فاتحه بنام بزرگے داده شد او په دریم عبارت کښ وبرآن فاتحه وقل و درود خوانند نه او د څلورم ټول عبارت نه جواز د فاتحي په طعام وغیره مخکښ د خوړلو نه معلومیږی یا نه. لهذا رواجی فاتحه په ډوډئ باندي جائز ده یا نه؟

۲: په دریم عبارت کښ الفاظ تبرك می شود وخوردن آن بسیار آست نه دا معلومیږی چه په څه خوراک باندي څو آیتونه د الله پاک لوستلو سره هغه خوراک کښ برکت راځی. په دي بناء باندي کوم خوراک د ایصال ثواب په غرض باندي پوخ کړی په هغي باندي فاتحه او قل او درود شریف وئیلو سره په خوراک کښ هیڅ قباحت نه پیدا کیږی بلکه په قول د شاه عبدالعزیز صاحب تبرک پیدا کیږی. پس هر انسان خپل خوراک لره ایصال ثواب او تبرک جوړولو سره خوړل غواړی. کوم چه د شاه صاحب د فرمان مطابق ډیر غوره دي. نو فاتحه مروجه د شاه صاحب په قول باندي جائز او مستحسن ده یا نه؟

د پورته اقوالو نه د فاتحي جائز کونکو ته ډیر تقویت ملاؤ شوي دي په دي وجه د جناب عالی نه قوی امید دي چه ډیر په وضاحت سره ارشاد اوفرمائی چه دوه ډلو ته یعنی مجوزینو ته کافی تردید او مانعینو ته شافی تسکین ملاؤ شی. والسلام ۱۱ جون ۱۹۳۱ء

جواب : چه کله د دلائل صحیحه نه د دي رسمونو د سنت خلاف کیدل ثابت دی نو بیا که د یو ثقه نه د دي خلاف منقول وی نو د هغي تاویل واجب دي. او تاویلین مختلف کیدیشی. یو دا چه په ثبوت کښ ئې کلام اوکړي شی لکه چه د دي نه مخکښ هم د بزرګانو د کلام نه د الحاق په احتمال سره جواب ورکړي شوي دي دویم دا چه چه په دلالت کښ دي کلام اوکړي شی لکه چه په بعض عباراتو کښ د دي ګنجائش شته دریم د دلالت د ثبوت د منلو نه پس چه دا مقید وی د

عدم مفاسدو سره او منع مقيد وی د مفاسدو سره. او اوس چونکه مفاسد غالب دی په دې وجه به بغير د قيد نه منع کولې شی (۲۱ محرم ۱۳۵۰ هجری) النور ۷ شعبان ۱۳۵۰ هجری)

ايضا

سوال :(۲۷۹)فتاوی عزيزيه جلد اول صفحه ۷۱ مجتبائی کښې يو صاحب دا عبارت د فاتحې په استدلال کښې پيش کړې دې چه په هغې باندې ما عاجز ته ډيره حيرانی ده عبارت دا دې د تحقيق درخواست کوم

سوال: خوردن چيزها که بر تعزيه وغيره نياز و نذر می آرند و درانجاها ده فاتحه ميدهند ونهاده می دارند و شب عاشورا تا ه[illegible] حلوه زير تخت ضرائح وتعزيه ها می نهند و صباح برداشته تبرکا تقسيم می کند؟

جواب: طعاميکه ثواب آن نياز حضرات امامين نمايند وبران فاتحه و قل و درود خوانند تبرک می شود خوردن آن بسيار خوب است ليکن به سبب بردن طعام پيش تعزيه ها ونهادن آن طعام پيش تعزيه ها تا شب تشبه بکفار و بت پرستان می شود پس ازين جهت کراهت پيدا می شود پس ازين جهت کراهت پيدا کنند

جواب: اول خو په دې کښې کلام دې چه هغه فتاوی د شاه عبدالعزيز صاحب ده هم؟ زما خو قوی شک دې په دويم سوال کښې د ګونهاده لفظ دې خو په جواب کښې خو دې نهاده ته ناجائز وائی او کوم څيز ته چه تبرک وائی د هغې نهاده کيدل په جواب کښې ذکر نه دی. د تبرک د وجې نه د سورتونو وئيل جائز کوی. پس د لوستلو دپاره مخامخ نهاده کيدل ضروری نه دی. او د لفظ برآن معنی په نيت د آن کيدیشی. باقی حقيقی معنی خو د برآن دا ده چه برآن و ميده شود پس د دې خو هغه خلق هم قائل نه دی نو هغوی به ئې هم په مجاز کښې اخلی. نو د هغوی مجاز لره زمونږ په مجاز باندې څه ترجيح ده. (۱۶ صفر ۱۳۵۲ هجری .(النور ص ۷- شوال ۱۳۵۱ هجری)

په بيمارئ کښې د چيلې ذبحه کول

سوال :(۲۸۰)زيد سخت بيمار شو په دې وخت کښې د زيد خپلوانو يو چيلې راوستلو او د زيد د طرف نه ئې ذبح کولو سره د هغه غوښه په غريبانانو کښې صدقه کړه او دا عام رواج شو او دې طريقې ته ئې د دم نوم کيخودلې دې او د دې ثبوت چرته شته يا نه؟

جواب: چونکه مقصود فدا کيږی او د ذبح دا غرض صرف په عقيقه (سنت) کښې وی په نورو ځايونو کښې نه په دې وجه دا طريقه بدعت دې. فقط ۲۵ جمادی الاخری ۱۳۲۹ هجری.(تتمه اولی ص ۲۴۴)

د څاروی ذبح کول د مريض د صحت دپاره

سوال :(۲۸۱)چونکه د دې ښهر د خواصو او عوام ترمينځه دا رسم دې چه د يو مرض يا مصيبت په مريض پورې ملحق کيدو سره يا د يوې واقعې د واقع کيدو په وخت د صدقې او د

مصيبت د رد کولو دپاره د څاروی ذبح کولې شی يا دا وئيلې شی چه اې الله دې مريض ته شفاء ورکړې زه د الله پاک دپاره څاروې ذبح کړم ځکه چه په دې موقع باندې خاص نزول د رحم او کرم د مقصد وی، نه ده غضب په دې وجه دا رسم جائز دې يا نه دې او په زمانه د خير القرون کښې شته يا نه؟

جواب: اګر چه کيدل د دې عادت په خيرالقرون کښې په نظر سره نه دی تير شوی خو ﴿ نظرا علی قواعد الکلية الشرعية فی نفسه ﴾ اباحت راغلې دې خو د بعض عوارضو په سبب د دې په بدعت کيدو باندې فتوی ورکول زما معمول دې او هغه عارض دا دې چه اکثر خلق په دې عمل کښې نفس صدقه ته مقصودی فائده منده نه ګڼړی بلکه خصوصيت د ذبح او د وينې تويولو ته د مريض فديه وائی دا امر غير قياسی دې نص ته محتاج دې او نص نشته او دليل په دې باندې عقيده د نه رضا کيدو ده چه صدقه اوکړی په اندازه د قيمت د څاروی. ۹ ربيع الاول ۱۳۳۱ هجری (تتمه ثانيه ص ۲۰)

د سحر د مانځه نه پس په لاس ورکولو باندې التزام کول

سوال :(۲۸۲)سحر د مانځه نه پس لاس ورکول او د صلوة اوابين او ضحی وغيره په التزام کښې فرق په بدعت کښې شمير کولې شی او **صلوة ضحی** او **صلوة الاوابين** او **تحية المسجد** او **تحية الوضوء** او تسبيح او اذکار وغيره باندې مداوت کول دې هميشه په حسناتو کښې شمير کولې شی فرق باندې پوهه نه شوم که د شريعت مطابق ئې بيان کړئ نو دا به د دوارو جهانو د اعزاز باعث وی.

جواب: که مصافحه جائز ګڼړلو سره مو د دې دوام ته بدعت وئيلې نو شک صحيح وو. خپله دې مصافحې ته بدعت وايو. ځکه په غير محل مشروع کښې ده. ځکه د دې محل اول لقاء ده اتفاقا يا وداع (رخصت کول) هم ده اختلافا او دلته صرف د مانځه د وجې نه کولې شی. کوم چه غير دې د محل مشروع په دې وجه بدعت دې په خلاف د مقيس عليه کښې چه په کوم وخت کښې هغه ادا کولې شی هغه ئې محل مشروع دې خو مصافحه پس د مانځه نه ثابت وې او بيا د دې دوام منع کولې شوې نو وجه د فرق تپوسل به صحيح وې او که علاوه د مصافحې نه هم دا فرق په داسې اعمالو کښې اوتپوسلې شی چه د هغې اصل ثابت دې نو هلته به دا جواب وی چه دوام نه شی منع کولې بلکه التزام اعتقادی يا عملی منع کولې شی. التزام اعتقادی دا چه دا ضروری اوګڼړی. او التزام عملی دا چه د دې په پريخودلو باندې ئې ملامته کړی او په مقيس عليه کښې داسې التزام نشته او دوام جائز دې. ۱۲ شعبان ۱۳۳۰ هجری (تتمه اولی ۲۴۴)

د قربانۍ او عقیقه (سنت) نه علاوه یو نفس وژل

سوال :(۲۸۳)په صدقه کښې علاوه د قربانۍ او عقیقه نه د نفس په بدل کښې د نفس ذبح کولو تحقیق په عوض د نفس ذبح کولو کښې جائز دي یا ناجائز؟

جواب: د دې هیڅ اصل نشته.

سوال :(۲۸٤)که جائز وی نو د کوم روایت نه او که ناجائز وی نو د کوم دلیل نه؟

جواب: دلیل هم دا دې چه د وینې تویول قربت غیر مدرکه بالقیاس دې په دې وجه د نص ضرورت دې او نص په دې باب کښې خاص نه دې راغلې ۲۷ ذیقعده ۱۳۳۰ هجری.(تتمه اولی ۲۴۵ هجری)

د شبهاتو متعلق د مضامینو د القاسم

سوال :(۲۸۵)فخر قرآن یادگار بزرگان مولانا اشرف علی صاحب مدت فیوضکم کمترین پس د سلام نه مسنون گزارش کونکې یم د جناب د اصلاح همت په هره نوعه باندې قابل د شکر گزارۍ دې بنده ته د خپلې کم فهمۍ او قلت اعتناء په وجه باندې په دینی امورو کښې ستاسو په بعض مضامینو باندې څه شبهې پیدا شی خو د ذکر کړې شوې وجو چه مشغول یم په دنیاوی مشاغل فاسده باندې د وخت سره سره تیر شی ډیر کرت استفهاما او استفادة څه عرض کول هم غواړم خو په لیکلې شوې وجو زما د علم کمزورۍ او د اخلاص نه خالی والې لاس راښکلوته تیارشی په دې ورځو د شعبان کښې د القاسم د ص ۱۴ نه تر ۱۲ پورې کتلو سره بیا هم هغه کیفیت پیدا شو ذکر کړې شوې وجې خو اوس هم د حال د عرض کولو نه مانع دی خو په تیر شوی ۲۹ رجب باندې د خو منټو د حصول نه پس دې کرت د معروض تقریب په کولو په نظر راخی.پس ډیر په ادب سره مختصرا گزارش دې زه ستاسو په مضمون ص ۱۴ د القاسم کښې په دې جمله باندې پوهه نه شوم "که مقصود په دې عمل سره الله پاک وی او مقصود صرف هغه بزرگ ته ثواب لیږل دی نو هغه دې حد ته (یعنی شرک) ته خو نه دې رسیدلې اوظاهرا جائزهم دې" مولانا! تاسومضمون دشرط په لفظ مقصود اولفظ محض باندې دومره مضبوط او محفوظ کړې دې چه دا عمل او عقیده د بدۍ د هر حد نه لرې او ظاهرا او باطنا جائز او مستحسن شوه پس هم دا جواب د شرط کیدل پکار وو نه داچه هغه دې مقام ته خونه دې رسیدلې الخ اونه د دې محفوظ او مضبوط مقدم نه څه استدراک کیدیشی او جناب د خپل تفتیش او خیال معلومولو دپاره جدا مسئله قائمولې شی حاشا وکلا چه ما ته ستاسو د بیان نه څه مزاحمت یا د سیاق نه څه مناقشه مدنظر وی خو ستاسو د دې بیان نه د دې مسئلې مفهوم په کوم چه زه پوهه شوې یم هغه دا دې چه په کومه صدقه نافله کښې مقصود صرف الله پاک وی او بزرگانو ته صرف ثواب لیږل وی هغه هم برادر گناه ده.او ظاهرا جائز او باطنا منع

ده مولانا ما ته په خپلو کان لم یکن معلوماتو کښې داسې یو مسئله نه معلومیږی کوم ته ظاهر شرع جائز وئیلې وی او هغه بغیر د عوارضو د یو فاسد خارجی نه ناجائز شی اود کوم ځیزنه چه بحث کولې شی په هغې کښې ستاسو لفظی او معنوی حدبندۍ سره دخوارجو دحملې بندیزشوې دې پس دا عمل مطلقا جائز او مستحسن کیدل پکار دی د بزرگانو نه د امداد غوښتلو جناب دوه صورتونه ښودلې دی یو عقیده د مدد په تصرف باطنی سره چه هغې ته په ص ۱۴ کښې نزدې شرک ته وئیلې دې او په صفحه ۱۲ کښې ئې ورته شرک وئیلې دې دویم صورت د عقیدې مدد په دعاء د تصرف باطنی چه د دې هیبت ناک مفهوم د وضاحت نه مخکښې (چه د هغې عقیده لرلو سره یو کلمه ویونکې مونځ گزار روژه نیونکی مومن بالله وبالرسول وبالیوم الآخر غرض حامل د ارکان اسلام چه ﴿ ان الله لا یغفر ان یشرک به﴾ د سخت ترین وعید د لاندې د دوزخ د همیشه داخلیدو مستحق جوړ کړی)دا حکم د تصرف باطنی په ظاهری مفهوم باندې چه د غلو په حالت کښې هم د یو مسلمان په پوهه یا عمل کښې راتلې شی ډیر زیات سخت بلکه متجاوز عن الحق معلومیږی که د صفحه ۱۲ دې جملې ته (چه هغه به خوشحاله شی او زمونږ کار به اوکړی) که د تصرف باطنی د شرک د مفهوم تصریح هم اومنلې شی نو دا تصریح به خپله خود محل توجیه و تاویل ده.کام به کوی یعنې دعا به کوی شفاعت به کوی د هغوی دعا به الله پاک قبولې کړی نو زمونږ کار به اوشی گویا هم هغوی زمونږ کار اوکړو په واسطو سره د افعالو نسبت مجازا په هر ژبه کښې د ورځې شپې معمول دې په قرآن او حدیث کښې هم داسې نسبتونه ډیر زیات موجود دی خلاصه د خبرې دا چه اختیاط که یو مدبر یو مصلح د قوم ته د نتیجې په وجه د خلقو د دې نه د بچ کولو ضرورت وی نو هغوی به مشرکان او کافر منلو نه سوا هم په نور ترغیبی او ترهیبی طریقو سره کیدیشی نور به څه عرض کړم.قرآن او حدیث او تعامل د صحابه کرامو او د قرون خیر او اتفاق د صلحاء سلف او خلف د داسې سختۍ کولو نه څومره مانع دې هغه د جناب د خدام مجلس نه هم پټ نه دې په دې وخت کښې د دې هم سخت والې زما د ویرې باعث دې گینې من خراب کجا وصلاح کار کجا...عقیده د مدد په دعا کښې پس د جواز د عقیدې د احتمال د دعا نه دوه فاسدې عقیدې تاسو ښکاره کړی دی.یو عقیده د وقوع د احتمال د دعا دویمه بفرض وقوع عقیده اجابت دعا د دې عقیدو په فساد باندې عدم ثبوت تاسو دلیل پیش کړې دې زه بغیر د دې نه چه په دې مسئله کښې بغیر د فساد د دلیل نه څه عرض کړم د رومبۍ عقیدې په صحت او ثبوت کښې دا حدیث پیش کوم کوم چه علامه ابن القیم په کتاب الروح کښې پیش کړې دې

﴿قال ابو عبدالله بن مندة وروی موسی بن عبدة عن عبدالله بن یزید عن ام کبشة بنت المعرور قالت دخل علینا رسول الله ﷺ فسئلناه عن هذه الارواح فوصفها صفة ابکی اهل البیت فقال

ان ارواح المومنین فی حواصل طیر خضرته عما فی الجنة وتاکل من ثمارها وتشرب من ماءها وتاوی الی قنادیل من ذهب تحت العرش یقولونه ربنا الحق بنا اخواننا واتنا ما وعدتنا فتلک دعوتهم قد وقعت لاخوانهم لا حیاء وقدوم الی ما دامت السموات والارض.

هم د دې رومبۍ عقیدې په صحت او ثبوت کښې د قرآن شریف دا آیت هم پیش کوم ﴿ الذین یحملون العرش ومن حوله یسبحون بحمد ربهم ویستغفرون لمن فی الارض﴾ د ومن حوله په مفهوم کښې اګر چه مفسرینو دا بزرګان نه وی شمار کړې کوم چه زه شاملول غواړم خو د رسول الله ﷺ بعض تصریحات په دې باب کښې د دې عاجز امدادی او معاون دی. پس د ام کبشه په ذکر کړې شوې حدیث کښې ﴿ تاوی الی قنادیل من ذهب تحت العرش﴾ راغلې دې او په بعض احادیثو کښې ﴿ الی قنادیل معلقة بالعرش ومدلیته تحت العرش ﴾ راغلې دې ومعلوم ان تحت العرش داخل فی حول العرش والمعلقات بالعرش دې من حول العرش.

دریم ثبوت قال ابن عبدالبر ثبت عن النبی ﷺ انه قال ما من مسلم یمر علی قبر اخیه کان یعرفه فی الدنیا فیسلم علیه الا رد الله علیه روحه حتی یرد علیه السلام او سلامتی بهترینه دعا ده او د ما من والا د نفی او اثبات د دې ضروری الوقوع او د هر قسمه احتمالاتو نه په اوچتیدلو باندې یو رڼا پریوځی. او د ابوهریره رضی الله عنه په حدیث کښې ﴿ رضی الله عنه ﴾ عرفه اولا یعرفه رد علیه السلام. ﴿ فتلک دعواتهم لنا بغیر احسان منا والمعاوضة فکیف اذا احسنا الیهم ووصلنا هم وارسلنا الیهم الهدایا وهم متنعمون متکرمون عند ربهم فرحون بما آتاهم الله من فضله وهو تعالی یطلع الیهم فیقول هل تشتهون شیئا فیکف یدعوننا فی مثل هذا الوقت من الدعاء لنا وهدایا نتصل الیهم وربنا القدیر یسئلهم هل تشتهون شیئا والحمد لله رب العالمین. دویمه عقیده یعنی پس د وقوع د فرض دعا نه د دې دعا د بالقطع قبلیدو عقیده ساتل د دې ثبوت په عقیده اولی کښې تقریبا راغلې دې خو ځانله هم د دې په ثبوت کښې حدیث د ابوهریره رضی الله عنه پیش کوم ﴿ عن ابی هریرة رضی الله عنه قال قال رسول الله ﷺ ادعوا الله وانتم موقنون بالاجابة رواه الترمذی﴾ په دې کښې خو هیڅ شک نشته چه دعا خو بعض وخت د انبیاء کرامو هم نه قبلیږی خو مونږ ته ښکاره د دعا د قطعی قبلیدو د عقیدې ساتلو حکم دې. ﴿ ادعوا الله وانتم موقنون بالاجابة﴾ والسلام..... اوس زه زیات وخت د جناب عالی نه خرابوم. ځکه چه بنده ته صرف تحقیق د حق مقصود دې که جواب عنایت کوئ نو تحقیقی او مختصر دوم بالعافیة.

جواب: مخدومی و معظمی دامت فیوضکم! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته نن صبا په سفر کښې یم په سفر کښې ستاسو عزت مند خط مشرف کړم. په خیرخواهئ سره مې ستاسو شکریه

ادا کړه که د جواب لیکلو حکم نه وو نو د جواب به مې بې ادبی ګڼړلو سره جراءت نه کولو خو د حکم کیدو نه پس جواب نه عرض کوم بې ادبی وه. په دې وجه څه عرض کوم. ما په صفا زړه او د ذهن د خالی کیدو سره خپل پوره مضمون القاسم کښې په غور اوکتلو (هغه مضمون دا دې یو کوتاهی دا ده چه بعض سړی کوم چه صدقه اوباسی د هغوی زړونه دا نه منی چه صرف د الله پاک د رضا دپاره ئې ورکړی. بلکه هغه هر څیز لره د یو پیر فقیر شهید ولی په نوم کوی نو پس که څپله هغه بزرګ په هغې سره مقصود وی نو بیا خو به دا ﴿ وما اهل به لغیر الله﴾ کښې داخلیدو سره ډیر لرې یعنی شرک ته اورسیدو او د بعض حده تیر جاهلانو حقیقت دا دې چه هم دا عقیده ده. پس د داسې څیز خوراک هم صحیح نه دې او که مقصود په دې سره الله پاک وی او هغه بزرګ ته صرف ثواب بخښی نو هغه دې حد (شرک) ته خو نه دې رسیدلې او ظاهره جائز هم دې خو عوام او بعض خواص چه د عوام په شان دی د هغوی د حالاتو او د خیالاتو د لټون نه پس معلومیږی چه هغوی صرف ثواب بخښل مقصود نه ګڼړی بلکه د هغوی دا نیت وی چه فلانی ولی ته ثواب اورسی نو هغه به خوشحاله شی او زمونږ په دې حاجت کښې به امداد کوی اګر که په تصرف باطنی سره وی او زیاته عقیده هم دا ده او د دې هم شرک ته نزدې کیدل ښکاره دی او که په دعا سره وی پس د دعا د احتمال عقیده خو جائز نه ده خو هغه عقیدې په دې کښې هم فاسدې دی یو د دې احتمال د واقع کیدو اعتقاد ساتل چه په هغې باندې هیڅ دلیل نشته او بغیر د دلیل نه عقیده ساتل د نفس دروغ او مخالفت دې آیت ﴿ ولا تقف ما لیس لک به علم ﴾ دویم روستو د فرض ددعا واقع کیدونه ددې دعا بالقطع کیدو عقیده ساتل، دعا خو بعض وخت د انبیاء علیهم السلام هم د څه مصلحت د وجې نه نۀ قبلیږی تا بغیر انبیا چه رسد په دې وجه مصلحت هم دا دې چه کله بزرګانو ته څۀ بخښی نو د خپل حاجت خیال دې په هغې کښې نه ګډوی چه د توحید خلاف دې، کما ذکر او که ډیر احتباط اوکړی نو د اخلاص خو خلاف ده داسې مثال ئې شو چه یو ژوندی انسان ته هدیه ورکړې شوه هغه اوګنړله او خوشحاله شو بیا معلومه شوه چه د څه مطلب دپاره ئې ورکړه فورا هغه ناراضه شو ۱۲).

مسئله: بعض خلق بزرګانو ته په دې وجه باندې ثواب بخښی چه هغوی به خوشحاله شی او زمونږ کار به اوکړی پس دا شرک دې او که دا ګنړی چه دعا به کوی او هغه دعا به ضرور قبلیږی نو دا دواړه مقدمات هم غلط دی نه خو چرته دا ثابت دی چه هغوی به ضرور دعا کوی او نه دا ثابت دی چه دعا به ضرور قبلیږی پس د داسې شکی خبرې پوخ یقین کول هم ګناه ده ۱۲۱۴ منه) هیڅ ویره معلومه نه شوه خط مې هم دوباره اوکتلو هیڅ ویره پیدا نه شوه. غالبا تاسو ته په جمله ظاهر جائز هم ده باندې د استدراک نه پس شک پیدا شو. نو په قرینه د سیاق د دې جملې مطلب دا دې چه ظاهرا علی الاطلاق جائز هم ده. پس په اعتبار د قید علی الاطلاق دا

استدراک کړې شوې دې او اګر چه د علی الاطلاق لفظ په دې مقام باندې مصرع نه دې خو سیاق یو ځائې کولو سره چه اوکتلې شی نو مطلب واضح دې پس زه بزرګانو ته د نفس ثواب بخښلو نه منع نه کوم. چه هغې ته ذکر کړې شوې شبه متوجه شی چه په کومه نفلی صدقه کښې مقصود صرف الله پاک وی او بزرګانو ته صرف ثواب بخښل وی هغه هم بد او ګناه ده او دا مطلب څنګه کیدیشی سره د دې چه اته کرښې پس په هغې کښې وضاحت دې چه کله بزرګانو ته څه بخښل وی نو د خپل حاجت خیال دې په هغې کښې یو ځائې نه کړې شی الخ بلکه مطلب هم هغه دې کوم چه مخکښې ذکر کړې شو چه اګر که ظاهرا علی الاطلاق جائز معلومیږی خو پس د تامل او لټون د خلقو د حالاتو نه دا باطنی فساد دې کوم چه پس د استدراک نه ذکر کړې شوې دې او واقعی دا عدم جواز بغیر د عارض کیدو د یو خارجی قباحت نه نۀ دې شوې بلکه د قباحت د عارض کیدو سره شوې دې او هغه قباحت والا څیز دوه عقیدې دی یو اعتقاد وقوع د دعا دویم د هغې بالقطع قبلیدل او کوم امر ته چه ما شرک یا شرک ته نزدې وئیلې دې هغه هم داسې شرک دې لکه ﴿من حلف بغیر الله فقد اشرک﴾ پس د دې لفظ شرک ته نزدې کولو سره تعبیر کول د دې تائید کوی باقی د دې تصرف باطنی چه کوم تاویل کړې شوې دې کوم خلق چه په دې اخته دی د هغوی تصریحات دا تاویل رد کوی او هغه تشدد کوم چه د سلفو خلاف دې هغه تشدد دې چه په محل د عدم تشدد کښې واقع دې او دا عقیده خپله محل د تشدد دې پس د دې نه په ډیرو سپکو کارونو باندې په احادیثو کښې د شرک اطلاق راغلې دې او په وقوع د دعا کښې چه کوم حدیث نقل فرمائیلې شوې دې په هغې کښې چه کومه دعا نقل ده هغه خپله د دې استدلال جواب دې یعنی د دې نه صرف د یو معلومې دعا تصور ثابت دې بناء الحق بناء احوالنا او دعوی د عدم ثبوت د دویمې دعا دې یعنی د کوم حاجت دپاره چه دا سرې ایصال ثواب کوی مثلا ترقی د معاش او صحت او اولاد او دغه شان نور نو د دې ثبوت د دې حدیث نه څنګه اوشو هم دغه شان د قرآن کریم په آیت کښې که من حوله بغیر د دلیل نه عام هم واخستلې شی نو بیا هم د دې نه د یو خاص دعا ثبوت ملاویږی نه د دعا متکلم فیه. هم دغه شان د سلامتئ دعا خاص ده. د دې نه د هرې دعا وقوع او خاص کر د ایصال ثواب نه پس د هغې وقوع لکه چه د عوامو عقیده ده دا څنګه ثابته شوه باقی په دې باندې چه کومې نورې دعا ګانې قیاس کړې شوی دی هغه مع الفارق دې او هغه فارق اذن دې کیدیشی چه هغه دعا ماذون فیه وی او نورې دعاګانې غیر ماذون فیه وی تر څو چه د نقل صحیح نه ثابت نه شی او هر کله چه دعا ثابت نه ده نو د قبولوالی د دعا څه ذکر او د انتم موقنون بالاجابة نه مراد خاص قبول چه متعارف دې مراد نه دې د دې د قطع نفی کړې شوې ده او کله چه قبول والې واقع نه شو نو لازمیږی چه مونږ ته د یو غیر واقعی امر یقین راکړې شوې

دې د دې څوک متدین قائل کیدیشی؟ بلکه مراد د قبول والی نه عام دې لکه چه په دې آیت کښې دی ﴿ادعونی استجب لکم﴾ او عوام د اجابت متعارفه قطع کوی. ډیر سوچ غواړی او اصل خبره چه زما په منع بناء ده هغه دا ده چه عوام الناس دا عقیده ساتی چه په دې طریقې سره کار ګویا هغه بزرګانو ته اوسپارلې شو او هغوی به ذمه دار وی. د هغوی نه چه هر څنګه کیدې شوه که په تصرف سره وه که په دعا سره وه ضروری ده چه هغوی به ئې کوی او هغوی ته داسې دخل حاصل دې چه خاورو ته د سپارلې کیدو نه پس ئې هم د روستو پاتې کیدو ویره نشته او که روستو پاتې شو نو دا احتمال به نه وی چه د هغوی په طاقت کښې څه عجز راغلو بلکه په خپل عمل کښې به کمې ګڼړی بعینه لکه چه د الله پاک سره هم دغه شان عقیده وی پس دا که شرک نه دې نو څه دی د حکم مطابق مې مختصر لیکل اوکړل د دې نه علاوه زه زیات عرض کول نه غواړم نه اوس نه بیا. که په دې سره فیصله اونشوه نو غوره دا ده چه خپل تحقیق په القاسم کښې یا په بله څۀ پرچه کښې اولیکئ د دې دپاره چه د مسلمانانو اصلاح اوشی که زه پوهه شوم نو د رجوع اعلان به اوکړم ګینې زه د دې وعده کوم چه د دې رد به نه لیکم باقی خپله عقیده به د خپل تحقیق مطابق ایخودلو کښې معذور یم. ۲۱ محرم ۱۳۳۱ هجری. (تتمه ثانیه ص ۸)

د قبر د ښکلولو متعلق شبه

سوال :(۲۸٦) د یو مسئلې متعلق مې شک دې د دې په تحقیق سره مې سرفراز کړئ. هغه دا دې چه صاحب په نشر الطیب کښې د توسل د جواز په مقام باندې دا روایت نقل فرمائیلې دې چه قبر شریف هم د ملابست د وجې نه د رحمت ځائې دې. د دې نه معلومه شوه چه ملابست هم سبب د رحمت د ورود دې څنګه چه ملبوسات یعنی کپړه وغیره د اولیاء الله د ملابست د وجې نه د ښکلولو قابله ده او د هغې ښکلول او په سترګو باندې مږل جائز دی هم دغه شان د اولیاء الله مزارات هم په وجه ملابست د هغې هم ښکلول او سترګو سره لګول جائز کیدل پکار دی زمونږ فقهاء کرام د قبر ښکلولو ته حرام فرمائی که قبر د یو بزرګ وی او که د مور پلار او په ظاهر کښې د ملابست د وجې نه ښکلول وغیره جائز کیدل پکار وو. لکه چه د کپړې د ښکلولو تحقیق په هغې کښې شوې دې او ماخذ د پاره د حرمت د فقهاء کرامو رحمهم الله کوم حدیث دې مدلل لیکلو سره راته عزت راکړئ.

جواب: دا ضروری نه ده چه ټول ملابسات دې په ټولو احکامو کښې برابر وی په ښکلولو د جامه کښې هیڅ دلیل د نهی نشته. په دې وجه په اباحت اصلیه باندې دې په خلاف د قبرونو چه د دې په ښکلولو باندې دلیل د نهی موجود دې فافترقا.... او هغه دلیل د نهی خو زمونږ د پاره فتوی د فقهاء کرامو ده او د فقهاء کرامو د دلیل د لټون مونږ ته حق حاصل نه دې خو تبرعا وئیلې

شی چه هغه دلیل مشابهت دي د نصاری سره. کما قاله الغزالی رحمة الله علیه او احتمال دي د افضاء الی العبادة پس قبرونو ته سجده وغیره کولي شی تر دي که په ثواب کښې چرته داسې احتمال وی نو هلته به هم دا حکم وی پس د عمر رضی الله عنه شجره د حدیبیې پرې کول د دې دلیل دي ۱۹ ربیع الاول ۱۳۳۱ هجری (تتمه ثانیه ص ۲۰)

ایضا

سوال :(۲۸۷)زه د څو ورځو نه بوستان مترجم ګورم په هغې کښې راته د یوې مصرع نه شک پیدا شوي دي او زړه هغه قبوله نه کړه هغه دا ده!

اگر بوسه برخاك مردان زنی بمردی كه پیش آیدت روشنی
كسانیكه پوشید چشم دل اند هما نا كزین توتیا غافل اند

او جناب په دینی تعلیم سره د قبرونو خکلولو ته بدعت وئیلي دي،په دې وجه زما په دې مصرع سره شک پیدا شوي دي چه سعدی صاحب ولې او څه خیال کولو سره دا لیکل کړي دی چه په هغې سره اهل بدعت ته نور هم سند ملاویږی چه د قبرونو خکلول جائز دی سره د دې چه سعدی په خپل کتاب کښې لیکلی دی مهربانی اوکړئ اولیکئ چه زړه ته مو سکون راشی

جواب: د دې څه دلیل دې چه دلته ترې حقیقی معنی مراد ده په خطونو کښې چه کوم لیکی "بعد قدم بوسی" آیا دلته هم حقیقی معنی مراد ده.۱۹ محرم ۱۳۵۵ (النور-ص۲۵-ذیقعده-۱۳۵۵ هجری)

بدعت کیدل د مرشد د نوم داخلول په خطبه د جمعې کښې

سوال :(۲۸۸)یو رساله راغلې وه چه په هغې کښې د دې خبرې رد وو کوم چه بعض خلقو ایجاد کړې ده چه په دویمه خطبه کښې د صحابه کرامو رضی الله عنهم او د اهل بیت سره ئې د خپل مرشد نوم په دې طرز باندې داخل کړې وو په دې رساله باندې په طورد تصحیح دا عبارت اولیکلې شو چه په خطبه کښې د خپل پیر نوم داخلول بدعت دي چه د هغې نه ځان ساتل واجب دی او قیاس کول د هغې په دعا للوالدین باندې یا دعاء للسلطان باندې یا په ذکر د صحابه کرامو و اهل بیت و مسلمین و مسلمات رضی الله عنهم باندې مع الفارق دي په مور پلار باندې خو ځکه چه د هغې سره خو نوم نه وی هر سړې هغه عبارت لوستلې شی په خلاف د مقیس کښې چه هغه خطبه هر سړې کوم چه د هغه پیر معتقد نه وی نه شی لوستلې.او په بادشاه باندې ځکه چه د هغه ذکر د بزرګئ په طور باندې نه وی بلکه د هغه دپاره دعا وی ﴿ توفیق لخدمة الاسلام فانی هذا من ذاک﴾ او په صحابه کرام او اهل بیت باندې ځکه چه د هغوی فضائل بالخصوص منصوص دی په خلاف د نورو او په مسلمین او مسلمات باندې ځکه چه د دې هیڅ مصداق نه شی متعین کولې دا وصف چه په چا باندې د الله پاک په نزد صادق وی هغه به پکښې داخل وی او

په تعین کښې خو بالخصوص دعوی ده د دې د الله پاک په نزد د قبلیدو کوم چه خپله د حدیث د نص خلاف دي ﴿ ولا یزکی علی احد﴾ بالخصوص په خطبه کښې چه په بعض احکامو کښې د مانځه په شان ده. ۲۰ ربیع الاول ۱۳۳۱هجری(تتمه ثانیه ص ۲۱)

د دوام او اصرار ترمینځه د فرق تحقیق

سوال :(۲۸۹)که څوک په مستحب باندې عمل دواما کوی او هغه سبب د فساد د عقیدې د عوامو وی نو هغه لره علماء کرام د هغه عمل نه منع کوی.د دې څه وجه ده چه د عوام.د عقیدې د فساد نسبت د عمل دوام طرف ته کولې شی او د واجب د ترک کولو طرف ته نه کیږی ﴿ قال النبی الکریم صلی الله علیه وسلم طلب العلم فریضة علی کل مسلم و مسلمة ﴾ په هغه باندې د ټولو فرائضو او واجباتو پیژندل ضروری وو که پیژندل ئې نو د بل مستحب دوام کولو سره به ئې هغه واجب نه ګنړلې ځکه هغه ته ټول واجبات معلوم نه دی او دا په هغې کښې نه دې او د نورو احادیثو نه هم دا ثابتیږی ﴿قال النبی الکریم صلی الله علیه وسلم خیر العمل ما دیم علیه ﴾ او په دوام او اصرار کښې فرق نشته نو د فقهاء کرامو دا وئیل چه په مستحب باندې اصرار کول مکروه دی به صحیح نه وی او د هغوی دا استدلال د حدیث د عبدالله بن مسعود رضی الله عنه نه چه هغوی فرمائی چه کوم سړې دا اوګنړی چه په ما باندې حق ده(لازم ده) چه د مونځ کولو نه پس ښی طرف ته تاؤ شوم نو په دې عمل کښې شیطان دخل موندلې دې صحیح نه دې.ځکه چه د هغوی نه بل روایت دې چه په ګس طرف باندې بیا کیناستل مستحب دی نو په دې حدیث کښې نهی د غیر مستحب واجب العمل ګنړلو نه ده نه دا چه په مستحب باندې التزام کولو باندې او که څه ثابت وې نو د مستحب د واجب ګنړلو منهی عنه کیدل ثابتیږی نه دا چه په هغې باندې د التزام نه منع کول

جواب: **قوله** د دې څۀ وجه ده چه د عوام د عقیدې فساد الخ **اقول** دا شبه خو به هله وی چه صرف د عمل دوام طرف ته نسبت اوکړې شی خو داسې نه ده د دواړو طرف ته نسبت کوی.په دې وجه داسې دوام نه هم منع کوی او د واجب د ترک نه هم منع کوی یعنی تحصیل د علم ته هم فرض وائی

قوله په اصرار او دوام کښې الخ **اقول** فرق ولې نشته هغه فرق دا دې چه په ترک باندې ملامت او شناعت وی نو دا اصرار دې ګڼې دوام مشروع دې.**قوله** دویم روایت **اقول** هغه روایت کوم ځائې دې؟ **قوله** غیر مستحب لره واجب العمل الخ **اقول** آیا په دې کښې د غیر مستحب تخصیص شته که څوک ئې غیر واجب اوګنړی نو آیا منهی عنه نه دې که منهی عنه نه دې نو غیر مستحب لره د واجب ګنړلو د منهی عنه کیدلو علت صرف بدلول د مشروع دی او هغه مقرر دې بیا په حکم کښې فرق ولې دې؟او که منهی عنه وی نو بیا مطلب حاصل دې **قوله** نه دا

چه د دي التزام منع کیدل اقول التزام په معنی د دوام یا اصر، اصرار د پورته د دواړو حکم سره د دلیل نه ذکر کړې شو ۲۱ ربیع الثانی ۱۳۳۱ هجری (تتمه ثانیه ص ۲٤)

فرق ترمینځه د مفاسدو د مجلس میلاد او مجلس وعظ

سوال :(۲۹۰) مجلس د میلاد النبی ﷺ کښې ذکر د فضائلو او محامدو او شمائلو وی آیا د جاهلانو مجلس وی یا د علماء کرامو فرق که د څه وی نو د غلط صحیح روایة فرق به وی او په مجلس د وعظ کښې هم دغه شان ذکر د خیر وی نو معلومه نه ده چه مجلس میلاد شریف په علماء کرامو کښې ولې مختلف فیه دي او مجلس د وعظ متفق علیه دي حال دا چه د رواجی تکلفاتو نه د چا مجلس هم خالی نه پاتې کیږی او د مولانا اشرف علی تهانوی صاحب حکیم الامت کتاب چه نامدار دې په نشر الطیب باندې خپله ښکاره ده چه د دې مجلس دپاره دعوت کول ضروری دی ځکه چه بغیر د دعوت نه نشر کیدل ګران دی چه کله دعوت کیږی نو خلق به جمع کیږی تکلف او تزئین ضروری دې براه کرم مفصل و مدلل جواب په سلیس حروفو کښې اولیکئ چه اختلاف د علماء او جاهلانو او د علماء او علماء ترمینځه که ختم نه شی نو نه که الله اوغواړی کم به ضرور شی؟

جواب: د لفظ نشر نه استدلال خو پوره نه دې نشر خپله د رسالې په اشاعت سره هم ممکن دې اصل وجه د منع رسمونه د جاهلانو دی چه د هغې نه کم یو مجلس خالی وی او که یو احتیاط کونکی احتیاط هم اوکړو نو بیا به هم د هغه دا مجلس سبب وی د عوام د بې احتیاطئ د مجلسونو او فی نفسه هغه مجلس ضروری نه دې او کوم فعل چه غیر ضروری د خواصو سبب شی د فساد نو عوامو لره د هغې نه منع کول قاعده ده د فقیه په خلاف د مجلس وعظ چه هغه فی نفسه ضروری دې هلته به مفاسد بندوی خپله به هغه نه جوړوی فافترقا. ۶ جمادی الثانی ۱۳۳۱ هجری (تتمه ثانیه ص ۳۵)

جواب د بعض شبهاتو چه متعلق دی د منع کولو د ذکر سره په قصه د شهادت کښې د عاشورې په ورځ

سوال :(۲۹۱) په مالی کلی کښې اګرچه مسلمانان اوسیدونکی ډیر وی خو په نسبت د نورو ښهرونو دا کلې دې نو د محرم په اولنو لسو ورځو هلته مجلس د وعظ مقرر کیږی اکثر د پنځم شپږم تاریخ نه وعظ شروع کیږی واعظین اول خو قرآنی ایتونه او احادیث نبوی ﷺ او د هغې په ضمن نور واقعات او حالات هم بیانوی او هر قسمه امور چه منع کړې شوې دی په شریعت

کښې او قبیح افعالو نه خلق خبرولو سره د هغې نه د بچ کیدو سخت تاکید کوی د دې نه روستو عناصر د الشهادتین د شروع نه لوستل شروع کوی او په شروع کښې د رسول الله ﷺ د مرض او وفات حالات او واقعات دی د دې نه روستو د فاطمې رضی الله عنها د وفات ذکر دې د دې نه روستو د خلفاء اربعه لکه ابوبکر او عمر او عثمان او علی رضی الله عنهم ذکر دې د دې نه روستو د حسن رضی الله عنه او د هغوی د خاندان د شهادت ذکر دې بیا د حسین رضی الله عنه د شهادت بیان دې عرض دا چه دا لړ لړ لوستلو سره د پنځم نه لسم تاریخ پورې د مجلس حاضرینو ته اوروی یعنی د رسول الله ﷺ وفات او د خلفاء اربعه او د حسنین رضی الله عنهما حالات وغیره ټول لوستلې شی نه دا چه خاص د حسین رضی الله عنه قصه او هم د هغوی حالات او هم د هغوی شهادت واعظین بیانوی نه نه.... قال الله قال الرسول ﷺ نه پس د دې خلقو حالات لوستلې شی خو د یو بل نه پس په یو ورځ باندې نه او دا ممکنه نه ده نو نن ورځ د رسول الله ﷺ د وفات مختصر بیان نو صبا د فاطمې رضی الله عنها هم په دې باندې قیاس کولو سره څه لوستل او څهٔ پریخودل او په لسم تاریخ باندې د حسین رضی الله عنه شهادت اولولی او دا چه جناب مولانا عبدالحئ صاحب مرحوم لکهنوی په خپله رساله نفع المفتی کښې په استفسار او استبشار کولو سره لیکی چه ﴿ بل یجوز بیان قصة شهادة الامام حسین فی عشرة المحرم الاولی لا بجمع المجالس وبکاء الناس علیه﴾ (معاذ الله دا دلته زمونږ د مجلس جوړونکی خیال نه دې که څوک وائی نو هغه سړې دروغژن او فسادی دې د هغه هیڅ اعتبار نشته او د دې چه کوم اصلی عرض دې هغه به هم نزدې ښکاره کوم) هغه استفسار شو اوس استبشار دا دې ﴿ نقل فی مطالب المومنین عن امامنا ابی حنیفه انه یجوز للتشبه بالروافض وفی جامع الرموز لمن یبین قصص شهادة الخلفاء الاربعة وغیرهم من اجلة الصحابة رضی الله عنهم ویعتاد ذلک واما بیان قصة شهادة الحسین رضی الله عنه وترک بیان قصص شهادة الائمة فتشبه بالروافض قلت تخصیص بیانه بعشرة المحرم الاولی او بالمحرم وجمع المجلس لبکاء الناس کما تعارف فی بلادنا تشبه بالروافض من تشبه بقوم فهوم منهم استغفرالله﴾ زمونږ دلته مجلس ﴿ لبکاء الناس﴾ نه دې که څوک وائی دروغ وائی نو د جامع الرموز د مسئلې مطابق عناصر الشهادتین دی او دا مجلس (نعوذ بالله) د روافضو په شان نه دې ځکه چه نه څوک سینه وهی نه ژړا نه مرثیه لولی نه د خپل او د بل سر ماتوی نه ئې راکاږی او نه ماتوی تر دې چه د هغوی د یو ادنی طریقې رواج هم په دې کښې نشته بلکه واعظین خو اوریدونکو او حاضرینو ته په مجلس کښې د غوبل جوړولو نه سخته ویره ورکوی او د هغوی د طریقو نه ئې بچ کوی نو دا څنګه تشبه بالروافض کیدیشی او د رسول الله ﷺ د بیمارئ او د وفات او د حسین رضی الله عنه وغیرهم حالات اوریدو سره بعض نرمو زړونو والا په زړه زړه کښې په ژړا شی هغوی پخپله هم د هغې آواز نه اوری نو خوا کښې خلق به ئې څه واوری د سترګو نه ئې اوښکې روانې وی بعض په زور سره خو په بې قرارئ

سر دلته په مسلمانانو او هندوانو کښې تعزیه کول ډیر دی. او هم دغه شان لوبې تماشې او گډه وغیره قسم قسم میلې وی او قسم قسم بدعات واهیه وی چه شرع منع کړې وی اکثر خلق یعنی مسلمانان د تعزیه کتلو دپاره د دې فضول کارونو مرتکب کیږی. عرض دا چه ډیر زیات بد حالت په اول د محرم کښې وی. نو د بانی مجلس دا عرض دې چه مجلس د وعظ مقرر شی اوریدونکی راشی او وعظ او نصیحت واوری. نو په هغې کښې واعظین د تعزیه کتل او د شدة پنجه اوچتول او په هغې باندې وریژې (دال) وغیره اوړل د محرم چه څومره بدعات دی د هغه ټولو نه منع کوی خلق منع کوی او په دې مجلس کښې ډیره لویه مجمع هر ځائې وی. ځکه چه دا مجلس زمونږ علاقه کښې په څو ځایونو کښې وی خو ټول د قال الله او قال الرسول صلی الله علیه وسلم مطابق او د روافضو هم مجلس وی خو هغه په خپل حسینی مسجد کښې دننه وی. هلته د پنجې سخت والې سینه وهل مرثیه خوانی ژړا کول دا ټول هرڅه خو وی. خودلته داخبرې نشته مجلس هم بهر ښکاره په ښکاره وی دهغوی دا خیال دې چه مجلس د وعظ قائم کړې شی. ددې دپاره چه اکثر مسلمانان د دې بیهوده کارونو او واهیاتو نه بچ شی او هلته لاړ نه شی او د الله پاک په فضل په دې سره ډیر خلق هلته ځی هم نه. د هغه خرابیانو طرف ته قدم نه اوچتوی پس دا تپوس کول دی چه په دې مجلس مقرر کولو سره د مجلس د بانی مَنشاء او غرض هم دا دې چه تر څو پورې مجلس ختم شوې نه وی تر هغې پورې خلق قال الله او قال الرسول صلی الله علیه وسلم او په کتاب عناصر کښې چه د چا چا بیان په کومه کومه ورځ باندې راځی واوری او د هغه گناهونو نه بچ شی نو تر څو پورې چه مجلس نه وی ختم شوې خلق په شوق سره هلته حاضریږی او اوری او بچ کیږی او د مجلس د ختمیدلو نه پس بیا چه د چا زړه کوم ځائې غواړی ځی راځی. د داسې مجلس مقرر کول صحیح دی یا نه؟که دا ختم شو نو بیا به هغه دوه درې وخته په کوم چه خلق د گناه نه بچ کیدل اوس به نه بچ کیږی. دا غوره دې که مجلس قرار غوره دې او بعض وائی چه کله شهادت د حسین رضی الله عنه بیانول صحیح نه دی او تعزیه وغیره کول هم صحیح نه دی نو دواړه یو شان شو. پس زید وائی چه د شهادت بیانول حرام دی او عمرو وائی چه نه دی. زید تشبه بالروافض لره پیش کوی دا زمونږ مجلس په دې کښې د تشبه بالروافض هیڅ نه موندلې کیږی او عمرو وغیره تشبه بالروافض پیش کوی (واقعی هم دا خبره ده) که ناجائز وی نو د دې د وینا څۀ هیله بیان کړئ او دا هم بعض علماء وائی چه د حسین رضی الله عنه د وفات کیدو غم تر اوسه پورې ولې دې پس په کومه ورځ چه شهید شو د هغې نه تر درې ورځو پورې غم کولو نه پس اوس غم کول نه دی پکار. لکه غم کول د چا د مرگ نه پس د دریو ورځو نه زیات حرام دی هم دغه شان د حسین رضی الله عنه او نبی علیه السلام دپاره هم د درې ورځو نه زیات غم کول حرام دی ځکه چه اوس خو دیارلس سوه کاله تیر شو او څه غم

د شهادت بیانول ناجائز دی یا کول؟ نو آیا دا مسئله هم داسې ده او دا هم چه آیا د حسین رضی الله عنه د شهادت بیانول ناجائز دی یا که د بل چا همیا د د خصوصیت د ړومبۍ عشرې د وجې نه غیر صحیح دې یا څه؟او که داسې وی نو بې موقعې او بې محله د یو څیز بیانول هم ښه نه معلومیږی هم دغه شان نور هم ډیر دی کوم چه بې موقعې اولوستلې شی او بیان کړې شی دا صحیح نه وی او که د خاص ورځو د وجې نه د دې بیانول صحیح نه وی بیا خو پنځه وخته مونځ چه معین دې او خاص د ړومبی تاریخ په ورځ اختر او په لسم تاریخ غټ اختر د وادۀ او رخصتۍ دپاره وخت مقرر دې او وی ټول صحیح نه دی د هغې هم په بل وخت کښې کیدل یا کول واجب دی. عرض دا چه څو اعتراضات پیدا کیږی چه د هغې د لیکلو دلته گنجائش نشته. مخدومنا د دې ټولو جواب بیل بیل لیکلو سره د شکریه موقع راکړئ والسلام.

جواب: تشبه بالروافض لکه چه په ژړا چغو کښې ده هم دغه شان په تخصیص د عاشورې کښې هم ده بلکه داسې تخصیص خپله هم بدعت دې اگر چه په دې کښې تشبه هم نه وی او قیاس کول د دې په تخصیص د اوقاتو د مونځونو وغیره په تخصیص باندې یا د وادۀ رخصتۍ د تاریخ په تعین باندې قیاس مع الفارق دې اول په مقیس علیه کښې خو تخصیص خپله د شارع د طرفه منصوص دې نو هغې سره تخصیص من غیر الشارع څنگه ملحق کیدیشی؟او په دویم مقیس علیه کښې تخصیص لره څوک دین نه گڼړی او هغه خلق دین گڼړی. فکیف هذا من ذاک او مباح لره د دین جزء گرځول خپله بدعت دې. او د تخصیص په توجیه کښې دا وئیل چه بې محل بیانول هم صحیح نه دی عجیبه ده. او فی الواقع په شارع علیه السلام باندې اعتراض دې چه مطلق ئې مقید ولې نه کړو ځکه چه د هغې په مقید نه کولو سره هم دا بې محله واقع کیدل لازمیږی چه هغې ته مدعی به محل بیانوی پاتې شو دا مصلحت چه د دې مجلس په وجه باندې عوام او جاهلان د منهیاتو نه بندیږی. د هغې حاصل خو دا شو چه یو معصیت د دې دپاره اختیار کړې شی چه د نورو گناهونو نه ئې حفاظت اوشی نو په دې مصلحت سره د بدعت ارتکاب جائز نه دې کیدیشی. بل دا مصلحت خو د دې نه هم حاصلیدې شی چه د نورو مضامینو د حکمیه وعظ کیږی دا قصې دې بالکل نه ذکر کیږی او که شک وی چه دې ته به څوک نه راځې یا به کم راځی د هغې جواب دا دې دا فعل د راتلونکو دې. واعظ او بانی د مجلس سره د هغه څه فکر هغه دې د خپل طرف نه د مفاسدو د بندولو کوشش اوکړی. مخکښې که اثر مرتب کیږی یا نه؟ذریم که د عوامو د توقو هم داسې رعایت اوکړې شی نو د هغوی چه څومره قبیح رسمونه دی د هغې په مقابله کښې رسمونه دی. د هر یو په مقابل کښې به هم هغه رسم اصلاح کولو سره منعقد کول جائز وی نو تعزیه او علم به څه اندازه اصلاح کولو سره اجازت کیدل پکار دی. او اصلاح دا کیدیشی چه د تعزیه عبادت او په دې باندې خیژول او تنگ تکور وغیره نه وی صرف د مکان تصویر وی د هغې سره دې مباح اشعار وی. او مباح تنبل وی. علی هذا په

تولو رسمونو کښ هم داسې کولې شی او په بعض کتابونو کښ داسې انسان ته اجازت ورکول کوم چه نورې قصې هم بیان کړی دا صرف رفع ده یو مانع د جواز او هغه مانع تخصیص د مضمون دې نو د هغې نه دا نه لازمیږی که نورې موقعې هم وی نو بیا به هم د جواز حکم وی پس یو مانع خپله د زمانې د تخصیص هم دې کما ذکر عرض زما په نزد د اصول فقهیه مقتضاء د دې مجلس بالکل موقوف کول دی والله اعلم.۵ جمادی الثانی ۱۳۳۱ هجری (تتمه ثانیه صه ۳۹)

جواب د شبه په منع د ډیوې بلولو په قبرونو باندې

سوال: (۲۹۲) زید وائی چه د عرس په شپه باندې ډیوې بلول ناجائز دی د وجې د حدیث شریف نه ﴿لعن رسول الله ﷺ زائزات القبور والمتخذین علیها المساجد والسرج رواه ابوداؤد والترمذی والنسائی هکذا فی المشکوة﴾ عمرو وائی چه د دې حدیث نه په قبر باندې د ډیوې بلولو ممانعت راوځی.د قبر نه ګیر چاپیره د ډیوو بلولو ممانعت نه راوځی.پس که د قبرونو یا د مزار نه ګیر چاپیره ډیوې بلې کړې شی نو په دې حدیث کښ نه راځی.آیا په څه حدیث او د فقه کتاب کښ د ډیوې د قبر په خوا کښ د بلولو نه هم منع شته او که نشته نو د دې حدیث نه د قبر په خوا کښ د ډیوې بلولو ممانعت څنګه معلومیږی .عمرو په خپل تائید کښ دا هم وائی چه په مدینه منوره کښ د رسول الله ﷺ په قبر باندې ډیوې بلولې شی د دې جواب تسلی بخش څه دې؟دا امر هم د تپوسلو دې چه د ډیوې بلولو ممانعت ولې اوکړې شو آیا صرف د اسراف په وجه باندې؟

جواب: خپله په حدیث کښ د حدیث شرح موجود ده.د متخذین علیها دوه عادتونه دی مساجد او سراج.او ښکاره خبره ده چه مساجد خاص په قبر دپاسه نه وی.بلکه د هغې نه ګیر چاپیره وی.نو هم دغه شان ډیوې هم هم دا ترکیب په قرآن مجید کښ هم راغلې دې د اصحاب کهف په قصه کښ ﴿لنتخذن علیهم مسجدا﴾ نو آیا د جمات بنیاد خاص د هغوی په سینو باندې کیخودلې شوې وو.او د مدینې طیبې د رسم نه که احتجاج مقصود شی نو د مستدل نه دې تپوس اوکړې شی چه دا په څلور دلائلو کښ کوم دلیل دې؟که تائید مقصود دې نو حجت د دې نه علاوه کیدل پکار دی وانی له ذلک او حکمت د منع اسراف هم دې او اعتقاد د تقرب او قربت الی الاموات هم. د دې نه علاوه تفتیش د علت کول په منصوص کښ بغیر د ضرورت نه جائز هم نه دی او ضرورت څه شته هم نه.صرف مجتهد ته د حکم د تعدیه ضرورت وی کوم چه دلته او خصوص زمونږ دپاره مقصود دې.۸ جمادی الثانی ۱۳۳۱ هجری (تتمه ثانیه ص ۴۳)

د ډیوې د بلولو عدم جواز په قبرونو

باندې سره د نیت د تعظیم د اهل قبور

سوال: (۲۹۳)یو سړې وائی چه د قبر د تعظیم دپاره ډیوه بلول منع ده خو د صاحب قبر د روح د تعظیم دپاره منع نه دې.ځکه چه شیخ عبدالغنی نابلسی په حدیقة ندیة شرح طریقه محمدیة کښ لیکی ﴿واما اذا کان موضع القبور مسجدا او کان هناک احد جالس او کان قبر ولی من الاولیاء او عالم من المحققین تعظیما لروحه المشرقة علی تراب جسده کاشراق الشمس علی الارض اعلاما للناس انه ولی لیتبرکوا به ویدعوا الله تعالی عنده قد ستجاب لهم فهوا امر جائز لا منع له والاعمال بالنیات﴾هم دغه شان په قنادیل ذهب وفضة کښ د حجرې شریفې دپاره زوړندول جائز فرمائیلی دی.ځکه چه په وفاء الوفاء کښ علامه ....لیکلی دی ﴿وقد الف سبکی تالیفا سماه تنزل السکینة علی قنادیل المدینة وذهب فیه الی جوازها وصحة وقفها وعدم صحة صرف شئی منها العمارة المسجد﴾

په دې تولو خبرو سره دا ثابتول دی چه د قبرونو د تعظیم یعنی د ښختې او ختې دپاره ډیوه ناجائز ده.خو د قبر د صاحب د تعظیم دپاره جائز دې.او د قبر د تعظیم او د روح د تعظیم فرق داسې راویستل دی چه د امام احمد بن حنبل رحمة الله علیه په مسند کښ په حسن سند سره روایت دې ﴿اقبل مروان یوما فوجد رجلا واضعا وجهه علی القبر فاخذه مروان برقبته ثم قال هل تدری ما تصنع فاقبل علیه فقال نعم انی لم ات الحجر انما جئت رسول الله ﷺ ولم ات الحجر سمعت رسول الله ﷺ یقول لا تبکر علی الدین اذا ولیه اهل ولکن ابکوا علی الدین اذ ولیه غیر اهله﴾ په دې حدیث کښ د رجل نه مراد ابوایوب انصاری رضی الله عنه دې.دا بحث په حقیقت کښ د محمد رضا خان دې.او د جناب والا شایان شان نه دې.چه د داسې انسان طرف ته متوجه شی خو زما د تسکین دپاره جواب شافی راکړئ.

جواب: اول خو چه ترڅو پورې اصل کتاب او نه کتلې شی د نقل د ناقص کیدو احتمال.دې خصوصا په دې زمانه کښ چه د دې قصدا ارتکاب اوکړې شی.دویم که د نقل صحت نامه هم تسلیم کړې شی بیا به هم په مسئله د ډیوه کښ د نهی نص صحیح مطلق موجود دې تر هغه او تقید صحیح نه دې خصوصا چه کله تاویل کونکې مجتهد هم نه وی خصوصا کله چه د مذهب په صحیح او معمول به روایاتو کښ منع ښکاره وی.پس په کتابونو د فقهاء کرامو کښ د دې امور منع کیدل موجود دی او د مسند احمد نه چه کوم استدلال تر څو چه د هغې رجال یو

يو او نه کتلې شی حجت نه دې بیا ئې د دې نه قیاس کړې دې چه هغه د غیر مجتهد معتبر نه دې او د دې ټولو نه قطع نظر کولو سره غاية ما فی الباب اباحة فی نفسها به ثابتيږی او فقهی قاعده ده چه په کوم مباح یا مندوب کښې مفاسد وی هغه منع کولې شی او مفاسد هغه وخت مشاهد دی پس په دې کښې هیڅ قسمه د جواز ګنجائش پاتې نه شو ﴿ کما لا يخفى على ماهر الشريعة﴾ ۲۵ ربیع الثانی ۱۳۳۲ هجری (تتمه ثانیه ص ۱۳۶)

تفاضل د بدعتی مقلد او غیر مقلد چه غالی نه وی په

امامت کښې او تفاضل ترمینځه د مقلد چه بدعتی نه وی

سوال :(۲۹٤) په یو ښهر کښې بعض خلقو ته حنفی وائی او مولود خوانی.
او غیر مقلد غیر غالی استخفاف محدثین فاتحه خوانی. دریمه، لسمه، شلمه او حکم د بدعت په غیر مقلدینو، حکم د منکر تقلید شخصی څلویښتمه وغیره ټول هر څه کوی او بعض خلقو ته غیر مقلدین وائی. او د دې ذکر کړې شوې امور نه حد درجه اجتناب کونکی او ډیر زیات نفرت کونکی دی. او ائمه اربعه اصحاب فضائل او مناقب ګڼړی خو د تقلید شخصی د وجوب منکر دی پس په مانځه کښې په دې دواړو کښې په چا پسې اقتداء کول جائز دی. یو سړې غیر مقلد دې او د دین بزرګان په اعتبار د مراتبو سره بزرګ منی او د شرک او بدعت نه ډیر زیات نفرت کونکې دې او خپل ځان ته د کتاب او سنت متبع وائی او احادیث صحیحه لره په اقوالو د ائمه عظام رحمهم الله باندې ترجیح ورکوی بلکه واجب التقديم ئې ګڼړی او د تقلید شخصی د وجوب منکر دې او یو سړې د حنفی مذهب پوره پابند دې. د ویښته برابر خلاف نه کوی اوس په دې دواړو کښې د چا اقتداء صحیح ده که د دواړو صحیح ده نو د کوم اقتداء اولی او افضل ده؟ کوم انسان چه د ذکر کړې شوی حال والا غیر مقلد ته بدعتی وائی او ائمه محدثین لکه امام بخاری رحمه الله ته پنساری (مفردات او مرکبات دوائی خرڅونکې) وغیره او ائمه مجتهدین مثل امامنا الاعظم رحمه الله ته حکیم او طبیب وائی یعنی محدثینو لره په سپکو الفاظو سره یادوی. نو آیا دا انسان به بدعتی وی که نه؟ او ائمه محدثینو لره په داسې الفاظو سره یادول صحیح دی یا نه؟ منکر د تقلید شخصی عند الله ملامته او معاتب (چه عتاب پرې اوکړې شی) معاقب (چه سزا ورکړې شی) او خارج د اهل سنت و جماعت نه دې یا نه؟ بینوا توجروا

جواب: غیر مقلد مذکور فی السوال که د بل څه اعتقادی یا عمل لکه بدعت وغیره کښې اخته نه وی لکه چه په دې زمانه کښې بعض غیر مقلدین شوی دی صرف په انکار د وجوب د تقلید شخصی چه یو فرع مختلف فیه ده د اهل سنت نه نۀ خارجيږی او هم دغه شان مقلد چه ذکر

کړې شوې دې په سوال کښې هغه هم په اهل سنت کښې داخل دې البته حنفی مذکور فی السوال الاول والثالث او هم دغه شان یو غیر مقلد چه په یو اعتقادی یا عملی بدعت کښې اخته وی دا دواړه مبتدع دی او د مبتدعینو اقتداء مکروه ده. او غیر مبتدعین چه کله په نورو صفاتو کښې برابر وی نو په امامت کښې به برابر وی. خو د چا امامت چه د جماعت د لږ والی سبب وی د هغه امامت د دې عارض په سبب خلاف اولی دې. ٤ رجب ۱۳۳۱ هجری (تتمه ثانیه ص ٤۸)

درود شريف د وعظ په وخت کښې د پاره د تازه کولو د حاضرينو

سوال :(۲۹۵) ما قولکم رحمکم الله تعالى په دې مسئله کښې چه زمونږ په خوا کښې د دې امر رواج دې چه د چا وعظ او نصیحت اوریدل غرض وی نو یو مولوی صاحب لره دعوت کولو سره کور ته بوځی او په مولوی صاحب باندې د ماښام ډوډۍ خوړلو سره د ماسخوتن مونځ په جماعت سره ادا کړی د دې نه روستو تعوذ او تسمیه لوستلو سره په اوچت آواز باندې ﴿ان الله وملائكته يصلون على النبى يا ايها الذين امنوا صلوا عليه وسلموا تسليما﴾ لولی. د دې نه پس مولوی صاحب او د مجلس حاضرین په اوچت آواز باندې صلى الله على سيدنا محمد وآله واصحابه وسلم لولی. لس کرته داسې لوستلو سره چه مولوی صاحب ته د کوم امر بیان منظور وی هغه خلقو ته بیانوی. او د اوریدونکو په طبیعت کښې چه کله سستی راشی نو مولوی صاحب پورته لیکلې شوې درود خپله هم په اوچت آواز وائی او په خلقو ئې هم لولی. او هم دغه شان درود شريف لوستل او په بل باندې وئیل زمونږ د دې ځائې بعض مولیان صاحبان منع کوی. او عبارت د ردالمختار د دې امر په جواز باندې دې. او هم په دې کتاب کښې یو څو فائدې د ذکر جهری لیکلې شوې دی چه هغه په ذکر خفی کښې نشته په دې شرط چه خالی د مانع شرعی نه وی ﴿ حيث قال ولتعدى فائدته السامعين ويوقظ قلب الذاكر فيجمع همه الى الفكر ويصرف سمعه اليه ويطرد النوم ويزيد النشاط اه ملخصا وتمام الكلام هناک فراجعه وفى حاشية الحموى عن الامام الشعرانى اجمع العلماء سلفا وخلفا على استحباب ذكر الجماعة فى المساجد وغيرها الا ان يشوش جهرهم على مصل او قائم او قار الخ خر﴾ په دې کښې تحقیق څه دې بینوا توجروا

جواب: د نشاط آثار د ذکر سره کیدل مستلزم د هغه جواز لره نه دی چه نشاط دې د هغې غاية مقرر کړې شی لکه چه په صورت مسئوله کښې مقصود دی. فقهاء کرامو په تصریح سره لیکلې دی که یو چوکیدار په دې قصد سره جهری ذکر کوی چه خوب ترې لاړ شی نو ناجائز ده. سره د دې چه ایقاظ ئې په آثارو او فوائدو کښې فرمائیلې دې خو بیا هم د دې غاية جوړول صحیح نه دی. ۱۰ رجب المرجب ۱۳۳۱ هجری (تتمه ثانیه ص ۵۵)

رساله القول الاحکم

فی تحقیق التزام ما لا یلزم

دا مجموعه ده د یو صاحب د سوالاتو او د عاجز د جواباتو چونکه د دې مقدار معتدبه شوې دې په دې وجه د یوې رسالې په عنوان سره دا ملقب کړې شوه.

خط اول

رساله القول الاحکم فی تحقیق التزام ما لا یلزم

سوال :(۲۹۶)د التزام ما لایلزم دوه تعریفونه کیدیشی:

❁ یو غیر ضروری څیز لره په شرعی حیثیت سره یعنی دینی خبره ګنړلو سره ضروری ګنړل په دې تعریف سره ډیره حصه د مباح رسمونو مثلا د وادهٔ متعلق.لکه په وادهٔ کښې د سور خط لیږل یا په هغې باندې ګوټه تاوهل.د التزام مالا یلزم نه خاج کیږی.ځکه چه عوام هم دا په شرعی حیثیت سره ضروری نه ګنړی.بلکه په غیر شرعی حیثیت سره او دنیوی سبب سره یعنی د رسم او رواج په پابندئ سره او د بدنامئ په ویره ئې ضروری ګنړی او هر دواړه کارونه دینی کارونه نه دی.که ممانعت په سبب د عقیدې د نجس وی بیا به هم په وجه د ممانعت د التزام مالا یلزم نه وی حال دا چه په اصلاح الرسوم مطبوعه بلالی ستیم پریس ساډهوره ضلع انباله دویم باب فصل ششم صفحه ۴۵۰ سطر (۱) باندې لیکلې شوې دی.بیا په دې کښې یو ضروری امر دا هم دې چه صرف سور خط وی او په هغې باندې ګوټه هم تاؤ وی داهم د دې التزام مالا یلزم په شمیر کښې داخل دې الخ.

❁ دویم تعریف د ذکر کړې شوی التزام دا کیدیشی چه یو غیر ضروری څیز لره دنیوی یعنی غیر شرعی حیثیت سره هم ضروری مقرر کول په دې تعریف سره به اګر چه هر دواړه ذکر کړې شوې افعال په التزام کښې داخل شی خو ډیر نو مباح امور به په التزام کښې داخلیدو سره ناجائز شی مثلا درې مثالونه عرض کوم!

په **مثال ۲** کښې د فعل ضروری ګنړلو علت د بدنامئ ویره ده په **مثال ۳** کښې د دې فعل د ترک کولو ضروری ګنړلو علت پابندی د رسم او رواج ده.اګر که هغه سبب د بدنامئ ویره وی.خو سره د دې هم دا په التزام کښې نه شی داخلولې.

په **مثال ۱** کښې یو سړې یو مکان لره په سبب د دې چه هغه زیات آرام ورکونکې دې یا یو لباس لره په سبب د دې چه هغه هغه ته ښه ښکاری.او یو خوراک لره په دې وجه چه هغه خوراک د هغه ډیر زیات خوښ دې استعمالوی او د ذکر کړې شوې وجو نه د هغې استعمال ضروری ګنړی

مثال ۲ یو غریب چه د مالدار خوئې دې دومره میلمستیا کیږی چه بعض وخت هغه د هغې نه تنګ شی (اګر چه هغه ته د قرض وغیره ضرورت نه پیښیږی) خو هغه د هر میلمه په میلمستیا باندې خپل خان مجبور ګنړی او میلمستیا ضروری ګنړی چه دا خلق ما هیڅ بې هیڅه بدنام نه کړی.

مثال ۳ هندوستانی شرفاء (مالداران) د خر سورلئ عموما بده ګنړی او د دې پریخودل ضروری ګنړی چه توقې وربورې اونکړې شی ځکه د رسم او رواج خلاف ده حال دا چه پریخودل د خر د سورلئ یو مباح امر دې او غیر ضروری خو یقینا دې.

پس د التزام ما لا یلزم تعریف دې جامع او مانع ارشاد اوفرمائیلې شی حاجی صاحب ...... کوم چه د منشی ...... صاحب علی ګړهی په تجارت کښې شریک دې ما سره په دې مسائلو کښې خبرې کول اوغوښتل ما د څو مصلحتونو د وجې نه په خبرو کولو کښې معافی غوښتلې ده.او اوبه غواړم.خو هغه د دې مسائلو د رسائلو ښودلو باندې سخت اصرار کونکې دې ړومبی خو هغه د منشی صاحب مذکور نه غوښتلې وې.پس د منشی صاحب اراده هم ده چه هغه هم څه رساله هغوی ته ورکړی.اوس حاجی صاحب ذکر کړې شوی ماته اصرار اوکړو پس ما خپل اصلاح الرسوم د هغه د ښودلو دپاره راویستلو.ډیره موده پس ما هم اوس بیا دا اوکتلو نو دا شبه راپیښه شوه.ګمان دې چه ستاسو په دې کرت جواب سره به زما شبه حل شی پس ستاسو به ډیر احسان وی که جواب اوکړې شی د نکاح د شرکت متعلق جواب راتلو سره باعث د احسان شو.

جواب: د التزام ما لا یلزم تعریف د دې د ترجمې نه ښکاره دې خو د دې دوه قسمونه دی که دا په عقیده کښې دین اوګنړلې شی نو هغه اقبح دې او که دین نه ګنړلې کیږی خو پابندی پرې داسې کیږی لکه د دین د ضروریاتو نو هغه قبیح دې اګر چه د ړومبی قسم برابر اقبح نه دې لکه چه د ریاء مذمت په نصوصو کښې راغلې دې او د دې هم دوه قسمونه دی یو په اعمال دین کښې دا اقبح دې دویم په اعمال دنیا کښې دا هم قبیح دې چه په هغې کښې دا وعیدونه دی ﴿ من رای رای الله به ومن سمع سمع الله به ﴾ او راغلی دی ﴿ من لبس ثوب شهرة البسهٔ الله ثوب الذل یوم القیامة ﴾ او په کومو مباح امورو باندې چه دوام دې هغه به مطلقا په دې کښې داخل نه وی.په ړومبی مثال کښې داعی صرف آرام دې نه اعتقاد ضرورت د دویم مثال کښې ویره او مذلت داعی دې نه اعتقاد ضرورت په مثال ثالث کښې هم دا ویره ویره د مذلت ده په خلاف د سور خط چه د هغې په ترک کولو کښې څه ذلت او بدنامی هم نشته بیا هم دا لازم ګنړی.د دې نه معلومه شوه چه د بدنامئ ویره بیل څیز دې او ﴿ التزام مالا یلزم ﴾ بیل څیز.غایت ما فی الباب د دې هغه قسم چه د دین کیدو په عقیده باندې اوکړې شی هغه زیات اقبح دې او کوم چه دنیا ګنړلو سره اوکړې شی هغه د دې درجې قبیح نه دې.خو التزام په دواړو کښې مشترک دې.او

مثال د دې ريا ده چه په دوه قسمه ده په دې وخت کښې مې څه زيات ذهن ته را نه غلل که په دې څه شبه وی نو دوباره ئې پيش کړئ ګينې په څه موقع باندې خط دلته راوليږئ.

دويم خط

سوال :(۲۹۷)هدايت نامه (کومه چه ددې عريضې سره راليږلې شوې ده) راغله.د رياء مثال واقعی ډير مناسب او مفيد دې د شبه څه حصه خو حل شوه.خو د هدايت نامې څه حصه سره د واضحه کيدو او عام فهم کيدو زما په ناقص فهم کښې را نه غله.لهذا څه نه څه شبه اوس هم باقی ده (د هدايت نامې د هغه عبارت خلاصه چه په کومه باندې شبه ده).

اول مثال کښې داعی صرف راحت دې نه اعتقاد ضرورت په **دويم او دريم مثال** کښې داعی ويره د مذلت ده نه اعتقاد ضرورت په خلاف د سور خط کښې.**شبه**: د ذلت بچ کيدل او حصول د راحت په دې درې واړو مثالونو کښې ضروری څيز دې.د دې ضروری څيز موقف عليه **مثال ۱** کښې لباس وغيره په **مثال ۲** کښې ميلمستيا وغيره په **مثال ۳** وغيره کښې پريخودل د سورلۍ سره د اعتقاد ضرورت وجود هم شو.او داخل په التزام کښې شو.پاتې شوه دا خبره چه په ذکر کړې شوې هر دريو مثالونو کښې چه اعتقاد د ضرورت په خاص لباس او ميلمستيا او د خر د سورلۍ پريخودلو اصلی علت نه دې.بلکه اصلی علت د هر درې واړو څيزونو حصول راحت او ويره د مذلت ده.په دې خو پوهه شوم (هغه داسې چه هميشه يو خاص جامه اغوستل او ميلمستيا برابر قائم ساتل او کله د خر د سورلۍ نه ترک کول د دې علت خو دې اعتقاد ضرورت او د دې اعتقاد علت دې راحت او ويره د مذلت...پس اصلی علت شو راحت او ويره د مذلت) خو هم دا خبره په سور خط او په هغې باندې د ګوتې په رسم کښې په نظر راځی چه اعتقاد ضرورت اصلی علت نه دې ځکه چه د دې اعتقاد ضرورت به څه نه څه سبب ضرور وی.پس هم هغه د دې سور خط او ګوتې اصلی علت کيديشی (په ځائې د اعتقاد ضرورت) بلکه زما شک دا دې چه اعتقاد ضرورت چرته هم د يو څيز اصلی علت نه شی کيدې.بلکه د څه نه څه علت معقول به وی.پس څنګه چه په دې درې واړو مثالونو کښې اعتقاد ضرورت اصلی علت نه وو هم دغه شان په سور خط او ګوتې کښې اعتقاد ضرورت اصلی علت نه دې.بلکه اصلی علت به څه بل څه څيز وی.چه د هغې دا اعتقاد نتيجه ده.پس دا سور خط وغيره هم د التزام نه خارج ښکاری.باقی دا خبره چه سور خط او ګوتې دپاره علت اصلی بيا څه څيز کيديشی؟ نو په دې باندې دا شبه کيديشی چه هغه اصلی علت دينی خو نه معلوميږی کوم چه د عوامو په نزد هم د قربت سبب ګنړلې شی.بلکه يو دنياوی امر کيديشی چه د هغې تعين د دې سور خط او د ګوتې د رسم په ابتدائی تاريخ باندې غور کولو سره کيديشی.ښکاره ستاسو د

ارشاداتو نه دا معلوميږی چه په مسلمانانو کښې دا رسم هم د هندوانو نه راغلې دې.او د هندوانو په نزد دلته د دې ابتداء نيک شګون او د دې خلاف ته سپيرۀ والې يا دې ته اظهار د خوشحالۍ ګنړلو په سبب سره اوشو.نو اصلی علت د دې رسم عقيده د نحوست يا اظهار د خوشحالۍ (کيديشی چه) شو. نه اعتقاد ضرورت.او دا هم ممکنه ده چه سپيرۀ والې او خوشحالی په شروع په زمانه کښې د دې علت اصلی وی.باقی په زمانه د حال کښې د دې علت بالخصوص په مسلمانانو کښې بل څه وی.يعنی د رسم و رواج د پابندۍ په سبب دا ضروری ګنړلو سره کولې شی.

خلاصه: دا چه ددې خط ګوته رسم دپاره علت اصلی که يو ناجائز څيز وی.مثلاً عقيده د سپيرۀ والی نو بيا خو په دې ذکز کړې شوې مثالونو کښې او په دې رسم کښې دا فرق په پوهه کښې راځی چه ذکر کړې شوې امور د هر درې واړو مثالونو علت اصلی خو يو جائز فعل دې (يعنی راحت او ويره د مذلت) او د دې رسم اصلی علت يو ناجائز عقيده ده (يعنی عقيده د سپيرۀ والی) خو بيا تعريف د التزام نمبر ۲ معروضه بعريضه سابق کښې دومره اضافه ضرور معلوميږی چه " په دې شرط چه د دې څيز د ضروری ګنړلو علت يو ناجائز څيز وی" او که سور خط او د ګوته اصلی علت يو داسې څيز متعين کيږی چه جائز دې.مثلاً اظهار د خوشحالۍ يا پابندی د رسم او رواج (سره د دې چه د رسم د دې پابندۍ مثالونو کښې (يعنی خاص جامه ضروری ګنړل.د ميلمستيا پابندی کول.د خر د سورلۍ په ترک کولو باندې قائم اوسيدل ضروری ګنړل) او سور خط او د ګوته رسم کښې څه داسې فرق باندې پوهه نه شوم چه د دې خط او ګوته رسم لره د دې ذکر کړې شوی التزام نه خارج اوايو.تاسو ته د عرض او معروض کولو نه مخکښې ما عاجز د دلائلو مطالعه کړې ده خو تشفی مې او نه شوه؟

جواب: د التزام ما لا يلزم تعريف بدلولو ته ضرورت نشته هم هغه تعريف صحيح او محفوظ دې چه د هغې طرف ته مخکښې هم اشاره اوکړې شوه چه د هغې اسان تعبير دا دې چه غير ضروری لره ضروری ګنړل او تاسو چه کومه شبه کړې ده چه **مثال نمبر ۳،۲،۱** کښې د اعتقاد ضرورت وجود هم ثابت شو.او داخل التزام شو.نو ما چه د کوم اعتقاد نفی کړې ده هغه ضرورت بالذات دې پس په دې درجه کښې نفی د دې اعتقاد ښکاره ده.او د کوم ضرورت چه تاسو اثبات کړې دې هغه ضرورت بالغير دې.او د دې اعتقاد مطابق د واقع دې.بيا په التزام کښې څنګه داخل شو.ځکه چه په دې صورت کښې د مالايلزم اعتقاد شو.د لايلزم اعتقادڅنګه شو؟

خلاصه : دا چه د کومې معنې مثالونه دی ما لا يلزم دی د هغې خو التزام نشته.او د کومې معنی په اعتبار سره چه التزام دې په هغې کښې هغه مالا يلزم دې.اول خو د دې علت خپله د فاعلينو تر مينځه هم متعين او معلوم نه دې.د دې دپاره چه دا علت اوکتلې شی چه هغه ضروری دې يا غير ضروری.پس کول د هغې د هغوی په ګمان کښې په هيڅ علت باندې بناء نه دی.چه کله علت د هغوی په ذهن کښې نشته نو د دې لزوم هم د هغوی په ذهن کښې نشته.پس

هغه علت مجهوله مالا يلزم شو بيا ضروری ګڼړل په دې التزام ما لا يلزم کښې داخل شو او که زبردستی د دې يو علت جوړ هم کړې شی نو که هغه اظهار د خوشحالئ دې نو د هغې غير ضروری کيدل ښکاره دی او که هغه بدفالی ده نو هغه هم په حقيقت کښې غير ضروری بلکه د هغې عدم ضروری او د هغې عقيده ساتل د شرک شعبه ده نو ما لا يلزم په دې باندې صادق دې نو د دې ضروری ګڼړل يقينا التزام د مالايلزم او غالب هم دا آخری شق دې لکه چه تاسو هم دا منلې ده يو احتمال تاسو په دې کښې دا ليکلې دې چه پابندی د رسم او رواج دې د دې علت وی نو ښکاره ده چه دا هم په حقيقت کښې غير ضروری دې په دې وجه دا بيا مالايلزم شو او د دې التزام التزام د مالايلزم شو

او په آخر د خط کښې چه په ذکر کړې شوې مثالونو او سور خط کښې څه فرق نه کيدل ليکلی دی نو فرق مشاهد دې خکه چه د دې په ترک کښې لړه هم بدنامی نشته او که فرض هم کړې شی نو د هر بدنامی نه بچ کيدل ضروری نه دی چه د هغې مبنی لړه ضروری کولو سره هغه په مالايلزم کښې داخل کړې شی داسې خو د کفر ترک کول هم بدنامی ده هم دغه شان کله چه دا رسم په حقيقت کښې اخستلې شوې د اهل جاهليت نه دې او د هغې ترک عرف يعنی د عامو خلقو په عادت کښې سبب د بدنامی هم نه دې نو په دې کښې او په نورو مثالونو کښې فرق ښکاره دې او راز د دې التزام ما لا يلزم دا دې چه په دې کښې دروغ دی د زړه چه د هغې ممانعت په آيت ﴿ لا تعدوا ﴾ کښې او په آيت ﴿ لا تقف ما ليس لک به علم ﴾ کښې دې بلکه په آيت ﴿ لم تحرم ما احل الله لک ﴾ کښې د دې التزام د مشابهت نه هم نه ده (که نور څه تحقيق کول وی نو اوليکئ) ګينې دا مجموعه هم د نقل دپاره راوليږئ

سوال :(۲۹۸)عاجز ستاسو په ارشاداتو باندې د شروع نه تر آخر پورې ښه غور اوکړو پس د الله پاک په فضل باندې سوا د يوې شبهې نه ټول شبهات حل شو کوم چه مې په ژبې سره عرض کړې وې خو هم ستاسو په ارشاداتو سره دوه کرته درې کرته غور کولو نه پس د هغې جواب هم په پوهه کښې راغلو خو تر هغه وخته پورې چه د دې تصحيح اونکړې شی دا به سبب د تشفی نه وی پس هغه شبه سره د هغې د جواب نه ستاسو په خدمت کښې درليږم که هغه غلط وی نو تاسو باندې به سبب د تشفی نه وی پس هغه شبع سره د جواب نه ستاسو خدمت کښې درليږم که هغه غلطه وی نو تاسو مهربانی اوکړئ او په جواب سره مو مشرف کړئ

شبه: تاسو ددويم خط په جواب کښې د ړومبی خط دشبهې متعلق ارشاد اوفرمائيلو چه "او د کوم ضرورت چه تاسو اثبات کړې دې هغه ضرورت بالغير دې او د دې اعتقاد مطابق د واقع دې بيا داخل په التزام کښې څنګه شو" الخ پس شبه دا ده چه اعتقاد به مطابق د واقعې هله وې چه کله هغه څيز شرعا يا عقلا ضروری وې خو چونکه مثال ۱ معروضه بعريضه اول کښې

راحت بالخصوص زيادت د راحت شرعا يا عقلا ضروری بالغير ګڼړلو اعتقاد به هم خلاف د واقع وی پس د التزام ما لا يلزم د اعتقاد مصداق به اوګرځی

رفع د شبه : دلته د ضروری ګڼړلو معنې صرف دا دی چه يو سړې .... يو ډير آرام والاکور لره کم آرام والاکور باندې د ترجيح قابل ګڼړی او د هغه د ترجيح دا اعتقاد عقلاً مطابق د واقع دې لهذا په ځائې د مالايلزم التزام د مالايلزم صادق راغلو (مثال نمبر ۱ په اول شبه کښې وو په خلاف د دويم مثال او دريم)

جواب: زما عزيزه ! السلام عليکم. جواب موجه دې او ممکن ده چه د مثال اول باندې زما نظر خطا شوې وی صرف دويم او دريم مثال مې په نظر کښې وی

څلورم خط

ستاسو خط د عاجز د خط په جواب کښې راغلو. د الله پاک په فضل اوس مې د التزام مالايلزم متعلق هيڅ شبه پاتې نه شوه تمت رسالة القول الاحکم (تتمه خامسه ۲۹۵)

تعين د التزام مالا يلزم

سوال :(۲۹۹)په امور دنياوی کښې مې د التزام مالا يلزم د ممنوعيت عبارت په باره کښې د جناب نه درخواست کړې وو اوسه پورې محروم يم؟

جواب: د التزم نه مراد مطلق التزام نه دې بلکه هغه مراد دې چه د هغې ترک لړه عيب او سبب د ملامتې او لعنت او پيغور اوګڼړلې شی او د دې د شريعت د حد نه بهر وتل ښکاره دی او د دې وتلو منهی عنه کيدل په ﴿ لا تعتدوا ﴾ کښې منصوص دی او دا التزام د دې تجاوز سبب معين دې په دې وجه دا هم منع دې څنګه چه فقهاء کرامو هغه سائل ته ورکړه حرامه ليکلې ده چه هغه لره سوال کول حرام دی او منشاء د دې تجاوز کبر او رياء هم ده چه د هغې حرمت منصوص دې څنګه چه د شهرت د ثواب نه نهی راغلې ده. ۱۹ جمادی الثانی ۱۳۴۳ هجری (ترجيح خامس ص ۱۵۲)

فيصله په دوه فتوو کښې په باب د رسمونو د قبرونو د اولياء کرامو کښې

سوال :(۳۰۰)دا چه د اولياء کرامو په قبرونو باندې اوچتې آبادئ کولې شی او ډيوې پرې بلولې شی او د دې قبيلې هر يو کار چه اوکړې شی حرام دې يا مکروه او په تحير المختار على رد المختار په باب د جنائزو کښې د روح البيان نه نقل دی.

قال الشيخ عبدالغنی النابلسی فی کشف النور عن اصحاب القبور ما خلاصته ان البدعة الحسنة الموافقة لمقصود الشرع تسمى سنة فبناء القباب على قبور العلماء والاولياء والصلحاء ووضع

الستور العمائم والثیات علی قبورهم امر جائز اذا کان القصد بذلک التعظیم فی اعین العامة حتی یحتقروا صاحب هذا القبر وکذا ایفاد القنادیل والشمع عند قبر الاولیاء والصلحاء من باب التعظیم والاجلال ایضا للاولیاء فالمقصد فیها مقصد حسن وفذر الزیت والشمع الاولیاء یوقد عند قبورهم تعظیما لهم ومحبته فیهم جائز ایضا لا ینبغی النهی عنه اه ثم رایت المحشی ذکر فی الکراهیة عن قوله ولا تکره الریتمة تحره عن النابلسی فراجعه وقد اقره علیه.

په دې لیکلې شوې درې عبارتونو کښې عاجز ته ظاهرا مخالفت په نظر راځی پس درخواست دې چه کوم عبارت صحیح دې او کوم یو غیر صحیح؟ او که دواړه صحیح وی نو په څه طریقه پکښې مطابقت راځی د دې جواب راکړئ

جواب: ړومبئ فتوی د حدیث او د مذهب مطابق ده پس متعین الصواب (یعنی صحیح) ده او دویمه فتوی د وجې د مخالفت د حدیث نه قابل عمل نه ده که د چا کلام غیر مقبول وی نو هغه به واجب الرد وی خو چونکه کلام د بزرګ مقبول دې پس هغه واجب التاویل دې او تاویل ئې په دوه وجو سره دې یو دا چه دا دپاره د محب مغلوب الحال دې بله دا چه دا مقید دې په عدم لزوم د مفاسدو او په دې وخت کښې لزوم د مفاسدو ښکاره دې پس انتفاء د قید مستلزم ده انتفاء د اباحت مقیده لره. (تتمه خامسه ص ۳۲۲)

الفعل المحرم فی فصل المحرم

(از مولوی عبدالواحد صاحب تهانوی بتوضیح احکام شرعیه چه متعلق دې بعض اعمالو د محرم سره په فرمائش د حضرت اقدس مد ظله)

بسم الله الرحمن الرحیم

وضاحت د بعض احکام شرعیه چه متعلق دی په بعض اعمالو د محرم:

نحمده ونصلی علی رسوله الکریم وعلی اله وصحبه ذوی الفضل الجسیم امابعد! مقام پیران دهار د الوه ملک نه یو بزرګ چه د هغه نوم محمد عبدالواحد سوداګر د صدر بازار دهار معلومیږی دا سوالات د حضرت اقدس حکیم الامت مجدد الوقت مولانا الحاج الحافظ الشاه اشرف علی صاحب تهانوی مدظله العالی په خدمت بابرکت کښې د جواب په عرض پیش کړې وو.

سوال: ۱: تعزیه او براق جوړول او د هغې نه لاندې چه څومره فروعات وی هغه شرعا څنګه دی؟

سوال: ۲: په تعزیه باندې د فاتحې دپاره ډوډئ او خوراک یا خواږه یا شربت اوړی او هلته فاتحه ورکولو سره ئې د برکت دپاره تقسیموی شرعا د هغې خوراک څنګه دې؟

سوال: ۳: تعزیه جوړونکې یا په تعزیه کښې چنده ورکونکې پسې مونځ جائز دې یا نه؟ آیا کیږی یا نه؟

سوال: ۴: تعزیه مانځل یا تعزیه کښې چنده ورکول او په دې باندې خوراک اوړلو سره فاتحه ورکول د کومې درجې دی؟

سوال: ۵: اکثر فقیر د خپلې ګټې په عرض یو ښخته کیخودلو سره خالی قبر جوړ کړی او د یو بزرګ د چلې په نوم ئې مشهور کړی مثلا د خواجه صاحب چله یا د مدار چله داسې قبر لره ماتولو سره ختمول پکار دی یا قائم ساتل پکار دی او په داسې قبر باندې چه خالی دې فاتحه وئیل جائز دی یا نه او که ماتولو سره ختم کړې شی نو شرعا صحیح ده یا نه؟

سوال: ۶: که د جمات په انګنړ کښې صحیح قبر موجود وی او د مسجد د انګنړ زیاتولو دپاره هغه د زمکې سره برابر کړې شی چه د قبر نخښه ورکه کړې شی نو داسې جائز دی یا نه او د هغې نخښه ختمولو سره انګنړ په جمات کښې اخستلو سره مونځ کول څنګه دی؟

د دې سوالاتو متعلق د احکام شرعیه اظهار په خپلو زړو لیکلو کښې په مختصر الفاظو باندې مولوی صاحب کړې دې کوم چه د سائل او نورو پوهه کسانو دپاره هر څنګه کافی او وافی کیدیشی خو د عام خلقو د اصلاح دپاره مناسب معلومیږی چه هغه مختصر احکام دلږ شان تفصیل سره اولیکلې شی چه عامو خلقو ته ئې فائده اورسیږی هر سړې د هغه احکامو نه فائده اوچته کړی پس د ممدوح الوصف (مولانا اشرف علی صاحب) په اجازت باندې د هر یو سوال متعلق لاندې عرض کولې شی. والله الموفق للصواب والیه المرجع والمآب

جواب: ۱: تعزیه او براق وغیره داسې کارونه دی چه د هغې د اسلام سره هیڅ مناسبت نشته. په دې وجه چه په دې کښې براق وغیره د ځارو شکلونه وی چه د هغې جوړلو ښکاره بت جوړول او په اسلام کښې د بت جوړولو نه سخته منع راغلې ده. بلکه داسې وئیل پکار دی چه دا پاک دین د بت جوړولو او د بت عبادت کولو د ختمولو دپاره نازل کړې شوې دې. د بت پرستئ د بدئ نه خو هر یو مسلمان که هغه هر څومره جاهل وی واقف دې. او ټول پوهیږی چه کوم انسان د بتانو عبادت کوی هغه کافر کیږی. او مسلمان نه پاتې کیږی. پس د دې په باره کښې څه لیکل تحصیل د حاصل دې. خو د بت جوړولو او د تصویرانو د سازولو او د هغې په کور کښې د کیخودلو د بدئ نه کیدیشی چه بعض اشخاص نا خبر وی پس د هغوی د پوهې دپاره د رسول الله ﷺ ارشادات لاندې پیش کولې شی. (۱) عن سعید بن الحسن قال کنت عند ابن عباس رضی الله عنهما اذ جآء رجل فقال یا ابن عباس انی رجل انما معیشتی من صنعة یدی وانی اصنع

هذه التصاوير فقال ابن عباس رضى الله عنه الا احدثک ما سمعت من رسول الله صلى الله عليه وسلم سمعته يقول من صور صورة فان الله معذبه حتى ينفخ فيه الروح وليس بنافخ فيها ابدا. فربا الرجل ربوة شديد او اصفر وجهه فقال ويحک ان ابيت الا ان تصنع فعليک بهذا الشجر وكل شئ فيه الروح ... رواه البخارى.

د اسعد بن الحسن رضی الله عنه نه روايت دې چه هغه د عبدالله بن عباس رضی الله عنهما په خدمت کښې موجود وو چه يو سړی په حاضريدو سره عرض اوکړو چه اې ابن عباس زه يو داسې سړې يم چه د هغه د روزئ بنياد د هغه د لاس په هنر دې. او زه دا تصويران جوړوم. عبدالله بن عباس رضی الله عنهما اوفرمائيل چه زه ستا مخکښې هغه حکم بيان نه کړم کوم چه ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلې دې رسول الله ﷺ فرمائی چه کوم انسان يو تصوير جوړکړی الله پاک به هغه ته تر هغه وخته پورې سزا ورکوی چه هغه په هغې کښې روح واچوی حال دا چه هغه به پکښې کله هم روح وا نه چوی. په دې اوريدو سره هغه سړی (کوم چه د عبدالله بن عباس رضی الله عنهما په خدمت کښې حاضر شوې وو) يو اوږده ساه واخستله. او د هغه مخ زيړ شو. بيا عبدالله رضی الله عنه اوفرمائيل هلاک شې که ته د دې لاس د هنر نه بغير گذاره نه شې کولې نو په دې اونو او نورو داسې څيزونو باندې اکتفاء اوکړه چه په هغې کښې روح نشته دې. (اوګوره مشکوة المصابيح باب التصاوير مطبوعه مجتبائی پريس دهلی صفحه ۳۸۶). (۲) عن ابى طلحة رضى الله عنه قال قال رسول الله ﷺ لا تدخل الملائكة بيتا فيه كلب ولا تصاوير ...متفق عليه ......د ابوطلحه رضی الله عنه نه روايت دې چه رسول الله ﷺ ارشاد اوفرمائيلو چه په کوم کور کښې سپې يا تصوير وی په هغې کښې د الله پاک د رحمت ملائک نه داخليږی (اوګوره مشکوة المصابيح باب التصاوير مطبوعه مجتبائی پريس دهلی صفحه ۳۸۵). دغه شان نور هم ډير احاديث موجود دی چه په هغې تصويران جوړولو والاو د هغې په خپلو کورونو کښې د ساتلو نه ممانعت راغلې دې. په دې صورت کښې د براق وغيره جاندار څيزونو تصويرانو جوړولو بدی د هر سړی په ذهن کښې راتلې شی. او چونکه بت سازی او تصوير جوړول داسې کارونه دی که هغه اونکړې شی نو بت پرستی کيدې نه شی پس عقلا د دې افعالو (بت پرستئ او تصوير جوړولو) ممانعت هم داسې ضروری دې لکه د بت پرستئ چه دې. لهذا د تعزيه سره د براق وغيره تصويران جوړول د شرع شريف په رڼړا کښې بالکل ناجائز او حرام دی او اميد دې چه د دې په حرام کيدلو او ناجائز کيدلو باندې پوهه کښې به د جاهل نه جاهل سړې هم په سوچ کښې نه پريوځی. پاتې شوه د تعزيه جوړول اګر چه هغه د يو ساه لرونکی تصوير نه وی خو د تعزيه کونکو په خپل ناقص خيال کښې د شهداء کربله رضی الله عنهم د نور نه ډک مزارونو تصويران مقرر کولو سره هغه غلط حرکات په عمل کښې راولی چه د هغې په اجازت د شرع شريف په رڼړا کښې مسلمانانو ته هر ګز نشته مثلا: الف: د يو څيز د صورت سره د هغه

څيز په شان عمل کول نه شرعا صحيح دی نه عقلا. مثلا يو سړې د چا د پلار سره صورة مشابه وی نو ړومبی سړی ته د دويم سړی د مور خواته راتږ صرف د دغه مشابهت د وجې نه شريعت اجازت نه ورکوی. نه دويم سړې دا برداشت کولې شی. هم دا وجه ده چه مولانا شاه عبدالعزيز رحمة الله عليه د دې خلاف عقل و دين امر لره د شيعه ګانو په اوهامو کښې شمير کولو سره ارشاد فرمائيلې دې. نوع شانزدهم: صورت چيزے را حکم آن چيز دادن واين وهم اکثر راه بت پرستان زده وآنهار اور ضلالت افکنده واطفال خود رسال هم درين وهم بسيار گرفتاری باشند اسپان وسلاح وديگر چيز هارا از چوب وگل ساخته خور سندی شوند وحقيقتا اسپ وسلاح می انگارند ودختران خورد سال پسران ودختران از جامه هائے منقش وملون ساخته باهم نکاح آمی کند وشادی مينمايند ودر شيعه اين وهم خيلي غلبه کرده قبور حضرات امامين رضی الله عنهما و حضرت امير (کرم الله وجهه) و حضرت زهرا (رضی الله عنهما) تصوير کند وبگمان آنکه اين قبور حقيقة قبور مجمع النور آن بزرگواران است تعظيم وافر نمايند بلکه نوبت بسجدات رسانند و فاتحه خوانند وسلام و درود سانند ومکسر انها منقش و مزين گرفته گرد اگر وايستاده شوند و در نلك مجاوران واو شرك وهند نزد عقل در حرکات طفلان و حرکات اين پيران نابالغ هيچ تفاوت نيست (اوګوره تحفه اثناء عشريه باب يازدهم مطبوعه نول کشور پريس صفحه ۲۵۱)

(ب) يو سړی ته يا د هغه جنازه کوڅه په کوڅه ګرځول او ډهول غږولو سره شهرت کول او بيا په لرګو وهلو وهلو باندې د هغه لاس خپې وغيره ماتولو نه پس په څه کوهی وغيره کښې اچول په تعظيم کښې داخل هم نه دې نه شرعا د يو ژوندی يا مړ بزرګ سره يو داسې نا معقول حرکت جائز کيدې شی خو تعزيه دار هر کال د دې غلط فعل مرتکب کيږی. او ډير په افسوس سره دا وئيلې کيږی چه هغه دې توهين لره خپل جهالت او بيوقوف توب په وجه د شهداء کربله رضی الله عنهم تعظيم ګڼړی

بريں عقل ودانش بايد گريست

يو بزرګ د داسې قسم جاهلانو د ذکر کړې شوې حرکاتو په باره کښې څه ښه فرمائيلی دی!

اين رافضيان خارجی بداعمال بند نذر حالات شهيد ان تمثال
آن کار که تاحشر برو لعنت باد يکبار يزيد کدود اين باهر سال

بهر حال د د تعزيه او براق او د هغې د فروعاتو جوړول شرعا ناجائز دی او سوا د هندوستان په نورو ملکونو د اسلام کښې د دې قسم خرافاتو رواج هم نشته چه د هغې په وجه باندې په ظاهره هم دا معلوميږی چه د دې ځائې جاهلانو مسلمانانو چه کله هندوان په دسهره ورځو کښې په راليلا جوړولو باندې اوليدل نو د محرم په لسو ورځو کښې ئې د تعزيه جوړول شروع کړل خو غلطی دا چه هندوان په دې لسو ورځو کښې د خپل مذهب د پيشوا سره د هغه د سپکاوی طريقه اختيار کړه الله پاک دې دې خلقو ته صحيح عقل ورنصيب کړی چه هغوی د دې کم عقل توب نه منع کيدو سره د خپل عاقبت فکر اوکړی امين

جواب: ۳: په تعزیه باندې فاتحه دپاره ډوډۍ یا خوراک شیرنی یا شربت اوړل او هلته فاتحه ورکولو سره د تبرک دپاره تقسیمول هم شرعا ناجائز دی او هم دغه شان د دې څیزونو خوراک او شکل هم صحیح نه دی بلکه په داسې مقام باندې فاتحه او درود....

الف : تعزیه داری در عشره محرم و ساختن ضرائح و صورت قبور وغیره درست نیست.(فتاوی عزیزیه جلد اول صفحه ۶۸)

ب: تعزیه داری که همچو مبتدعان می کند بدعت است وظاهر است که بدعت حسنه دران ماخوذ نباشد بلکه بدعت سیئه است (فتاوی عزیزی جلد اول صفحه ۶۹)

(ج) دران مجلس به نیت زیارت وگریه و زاری حاضر شدن هم جائز نیست زیرا که آنجا زیارت نیست که ﴿من رای منکم منکرا فلیغیره بیده فان لم یستطع فبلسانه فان لم یستطع فبقلبه وذلک اضعف الایمان رواه مسلم (فتاوی عزیزی جلد اول صفحه ۶۹)

(د) فاتحه و درخواندن فی نفسه درست است لیکن درین قسم نوعي بي ادبی می شود زیرا که این قسم محل قابل ازاله ونابود کردن است ونجاست معنوی دارد وفاتحه ودرود جائی باید خواند که پاك باشد از نجاست ظاهری و باطنی پس شخصیکه در پاخانه تلاوت کلام الله کند و درود بخواند ملام و مطعون خواهد بود همچنان در مقامیکه نجاست باطنی دارد وقابل ازاله باشد درانجاهم خواندن موجب ملامت ومطعونیت خواهد گردید که ے محل خواند (فتاوی عزیزی جلد اول مطبوعه مجتبائی پریس دهلی.صفحه ۷۰)

(۵) بسبت بردن آن طعام پیش تعزیه هاد نهادن پیش تعزیه وغیره تمام شب بلکه پیش قبور حقیقة هم تشبه بکفار وبت پرستان می دارد.پس ازین جهت کراهت پیدامی کند(فتاوی عزیزی جلد اول مطبوعه مجتبائی پریس صفحه ۷۱)

جواب: ۳: تعزیه جوړونکې یا په تعزیه کښې چنده ورکونکی اشخاص که دا افعال ناجائز لره جائز او د ثواب سبب ګڼړی نو هغه د اسلام د دائرې نه خارج دې.پس مولانا شاه عبدالعزیز فرمائی.

(الف) اگر مرتکب بدعت بدعت را نیك می مهمد وقربت خدا دران می داند پس مرتکب آن خارج از دائره اسلام است چنانچه په حدیث که در کتاب ابن ماجه دارد است معلوم می شود....﴿عن حذیفه رضی الله عنه قال قال رسول الله ﷺ صاحب البدعة یخرج من الاسلام کما یخرج الشعرة من العجین﴾ وصاحب البدعة عام است که خود بدعت را احداث کرده یا بدعت را احداث نه کرده باشد بلکه دیگر احداث نموده واین شخص مرتکب می شود آنرا پسند می نماید این شخص را صاحب بدعت می نامند (فتاوی عزیزی جلد اول مطبوعه مجتبائی پریس صفحه ۷۱)

ونیز در ابن ماجه دارد است ﴿قال رسول الله ﷺ ابی الله ان یقبل عمل صاحب بدعة حتی یدعه﴾ و مرتکب بدعت راضال در حدیث دارد شده است اگر ضلالت او باین حد رسیده که دران وعید نار باشد پس آن شخص مرتکب کبیره است والا صغیره خواهد شد.واین فرق در صورتی است که بدعت را مستحن

نمی فهمد. (فتاوی عزیزی جلد اول صفحه ۷۱) پس په کوم صورت کښې چه هغه د دائره اسلام نه خارج دې نو په هغه پسې مونځ هر ګز نه کیږی خو که هغه د هغوی کارونه ګناه ګڼړی.خو هغه د یو مجبورۍ وغیره نه په دې افعالو کښې شریکیږی نو هغه ګنهګار دی نو یو متقی او پرهیز ګار سړی په عدم موجودګۍ کښې په هغه پسې مونځ کیدیشی.خو څوک متقی او پرهیزګار سړې که موجود وی نو داسې خلقو ته امامت نه دی کول پکار.

جواب: ۴: تعزیه کول او په تعزیه کښې چنده ورکول او په هغې باندې خوراک اوړلو سره فاتحه ورکول که دا افعال جائز ګڼړلو سره کوی نو څنګه چه د سوال (۳) په جواب کښې اولیکلې شو د اسلام نه د خارج کیدو باعث او ګناه کبیره ده ګینې صرف ګناه ده.

جواب: ۵: که یو جاهل فقیر د خپلې ګټې په غرض یو ښختته کیخودلو سره خالی قبر جوړ کړی او هغه د یو بزرګ د چلې په نوم باندې مشهور کړی لکه د خواجه صاحب چله یا د مدار صاحب چله نو داسې قبر په اصل کښې قبر نه وی نه په هغې باندې فاتحه وئیل صحیح دی.او که د هغې په ماتولو کښې د فتنې او فساد احتمال نه وی نو د صاحب قدرت دپاره په دې کښې هم څه باک نشته.خو د فتنې او فساد د احتمال کیدو په صورت کښې لکه چه د دویم سوال د جواب د لاندې د (ج) په ضمن کښې د فتاوی عزیزیه نه نقل شو.په ژبې سره بد وئیل یا په زړه باندې بد ګڼړل به کافی وی اګر چه د دې انحصار په امر بالمعروف او نهی عن المنکر کونکی په طاقت باندې منحصر دې عام طور سره د دې اجازت نشته.

جواب: ۶: که د جمات په انګنړ کښې صحیح قبر موجود وی او د جمات د انګنړ زیاتولو دپاره قبر لره د زمکې سره د برابرولو ضرورت راشی نو د هغې دپاره به د دې کتلو ضرورت وی چه د زمکې مالک هغه ځائې چه په هغې کښې قبر دې د مسجد دپاره وقف کړې وو یا د قبر دپاره که د هغې صحیح حال معلوم شی نو بیا خو د هغې مطابق عمل اوکړې شی او که د وقف د اصلیت پته د شرع صدر مطابق ملاؤ نه شی نو د عام رواج مطابق قیاس باندې به عمل کولې شی او په عام رواج باندې عمل هم دا معلومیږی چه زمکه خو د مسجد دپاره وقف کولې شی خو بعض خلق د برکت دپاره د مسجد په چار دیوارۍ کښې د دفن کولو دپاره د جمات د مشرانو نه اجازت واخلی که هم دا صورت وی نو د جمات د انګنړ زیاتولو دپاره هغه قبر لره زمکې سره د برابرولو او په هغې باندې مونځ کولو کښې هیڅ باک نه شی کیدې. ځکه چه زمکه په اصل کښې د جمات ده.او د متولی یا د جمات د یو خادم په اجازت سره یو مړی لره د جمات په چار دیوارۍ کښې دفن کولو سره د قبر ځائې د جمات د ملکیت نه نه شی خارج کیدې بلکه د جمات ملکیت په هغې باندې هم هغه شان قائم وی او د غیر په ملک کښې د دفن کیدو په صورت کښې د زمکې مالک ته اختیار وی که هغه غواړی نو دا قبر دې قائم اوساتی یا دې مړې د هغه ځائې نه اوباسی.یا دې زمکه برابر کړی او په هغه حصه د زمکې باندې چه په هغې باندې قبر

جوړ شوي دي خپل تصرف اوکړی.هم دغه شان به د جمات والیان هم د هغه قبر سره د هم دې عمل کولو مجاز وی.اوګورئ د علماء دین اقوال چه د دې متعلق په کتابونو د فقه کښې دی.

الف: اذا صح الوقف یزول عن ملک الواقف لا الی مالک ولا یجوز بیعه ولو مات لا یورث عنه....چه کله یو څیز په صحیح طریقې سره وقف شی نو هغه څیز د وقف کونکی د ملک نه بل چا لره د مالک کولو نه بغیر اوځی.او د هغې اخستل او خرڅول ناجائز وی او که وقف کونکې مړ شی نو بل چا ته وراثتا نه شی رسیدې.(فتاوی قاضی خان جلد چهارم کتاب الوقف صفحه ۱۳۱)

ب: اذا جعل ارضه وقفا علی المسجد وسلم جاز ولایکون له ان یرجع.کله چه یو سړی د مسجد دپاره زمکه وقف کولو سره د مسجد متولیانو ته حواله کړه نو وقف جائز کیږی او بیا وقف کونکی ته دا حق نه وی چه د هغې نه رجوع اوکړې شی.(فتاوی قاضی خان جلد چهارم کتاب الوقف صفحه ۱۳۷)

ج: فناء المسجد له حکم المسجد حتی لو قام فی فناء المسجد واقتداء بالامام صح اقتدائه وان لم یکن الصفوف متصلة ولا المسجد ملآنا.د جمات احاطه د جمات په حکم کښې وی تر دې چه که د جمات په احاطه کښې اودریدو سره د امام اقتداء اوکړی نو د هغه اقتداء به صحیح شی اګر چه صفونه ئې ډک نه وی او نه جمات ډک وی (فتاوی قاضی خان جلد چهارم کتاب الوقف صفحه ۱۴۸)

د: حکی عن الحاکم المعروف بمهرویة انه قال وجدت فی النوادر عن ابی حنیفه رحمه الله انه اجاز وقف المقبرة والطریق کما اجاز وقف المسجد...حاکم معروف په مهرویه بیان کړې دې چه هغوی په نوادر کښې د امام صاحب نه روایت کتلې دې چه هغوی د مقبرې او د لارې دپاره د وقف کیدل جائز کړی دی لکه د جمات دپاره چه وقف وی. (فتاوی قاضی خان جلد چهارم صفحه ۱۴۱)

ه: میت دفن ارض انسان کان المالک بالخیار ان شآء رضی بذلک وان شآء امر باخراج المیت وان شآء سوی الارض وزرع فوقها لان الارض ظهرها وبطنها مملوکة له .... که یو مړې د سړی په زمکه کښې دفن شی نو مالک ته به اختیار وی که غواړی د هغه سره دې رضامندی ښکاره کړی یا د مړی د وتلو حکم دې ورکړی یا دې زمکې سره برابرولو باندې په هغې کر کیله اوکړی ځکه چه زمکه لاندې باندې د هغه ملک کښې ده. (فتاوی قاضی خان جلد چهارم کتاب الوقف صفحه ۱۶۳)

و: متولی المسجد اذا باع الدار الموقوفة وسکنها المشتری ثم ان القاضی عذل هذا المتولی وجعل غیره متولیا،وادعی المتولی الثانی علی المشتری واستحق الوقف واسترده کان علی المشتری اجر مثل هذا الدار....د مسجد متولی یو داسې کور کوم چه د جمات دپاره وقف وو بیع کړو او په بیع شوې کور کښې خریدار استوګنه اختیار کړه خو د دې نه پس قاضی تیر شوی متولی لره

معزول کولو سره د هغه په ځائې بل متولی مقرر کړو.او دویم متولی په خریدار باندې دعوی کولو سره وقف ثابت کړو او کور ئې ترې واپس واخستلو نو مشتری ته به د دې کور اجر مثل (یعنی کرایه) هم ورکول وی.(فتاوی قاضی خان جلد چهارم کتاب الوقف ۱۴۵)

بهر حال که د قبر دپاره ځانله وقف کیدل ثابت نه وی نو د عرف عام په لحاظ باندې به هغه ځائې په کوم چه قبر جوړ دې د جمات ګڼړلې کیږی.او اګر که یو تیر شوی متولی د هغه د دفن اجازت هم ورکړې وی نو د حال متولیان به قبر لره د زمکې سره برابرولو باندې په جمات کښې د توسیع کول حق دار دې.ځکه چه کوم څیز د کوم کار دپاره وقف وی د هغې نه علاوه په بل کار کښې د استعمالولو دپاره هیڅ متولی ته اختیار نشته.(والله اعلم بالصواب والیه المرجع والمآب)

۴ربیع الاول ۱۳۴۳ هجری خادم الطلبه محمد عبدالواحدفاروقی.تهانوی (تتمه خامسه صفحه ۳۳۲)

په توسل باندې اشکال او د هغې جواب

سوال :(۳۰۱)د لاندې اشکال جواب مطلوب دې امید دې چه ستاسو په جواب سره به مو انشاء الله تسلی اوشی.که یو دنیوی بادشاه ډیر رحم والا وی او خپل رعایا لره ډیر غواړی.تر دې چه هم د هغوی د سهولت دپاره هغه حاجب او دربان هم نه وی ساتلې چه کوم وخت کوم یو درخواست کونکې راځی نیغ ما له راځی.د هر سړی حاجت لره ښه په غور سره اوری او د هغه ضرورتونه برابر پوره کوی.اوس که څوک بیوقوفه په دې خیال سره چه د خپلو مصاحبین په مقابله کښې به بادشاه زما ولې اوری.مصاحب لره په دربار کښې سفارشی کولو سره بوځی نو یقینی به هغه بادشاه ناراضه کیږی چه مونږ خو صرف د دې دپاره چه خلقو ته تکلیف نه وی دربان پورې او نه ساتلو دې خوا مخوا ولې په تکلیفونو کښې ځان ګیروی.چه کله د دنیاوی بادشاه دا حالت دې نو بیا د الله پاک رحم او مینې په خپلو بندګانو باندې هغه خو ډیر زیات دې په داسې حالت کښې چه کله خپله هغه ته رسیدنه کیدیشی د هغه په مقربینو باندې ولې دعا کولې شی امید دې چه حق ته رسیدلې جواب به زر راکړئ والسلام.

جواب: او که هغه بادشاه د څه مصلحت د وجې نه دا قانون هم مقرر کړی چه سره د دې تولو امورو خپله د عرض معروض کولو سره زمونږ مقرب غلامانو ته هم درخواست کوئ چه هغوی د حاجت خاوند دپاره مونږ ته درخواست کوی.بلکه د هغه مقرب غلامانو ته هم حکم وی چه هغوی زمونږ د عام رعایا نه هم درخواست اخلی.بعض وخت د دواړو جانبو نه داسې او په بعض وختونو کښې یوې ډلې ته داسې حکم وی او بلې ته نه وی او هغه مصلحت په ړومبئ موقع کښې خو تعلیم او تواضع او بندول د ناز د خبرو د بادشاهئ وی.او په نورو وختونو کښې اظهار د شرف غلامان خاص وی.پس په دنیا کښې د اول مصلحت رعایت کړې شوې دې.تر دې

چه رسول الله ﷺ عمر رضی الله عنه ته ارشاد فرمائی ﴿يا اخی اشركنا فی الدعا ولا تنسانا﴾ او په آخرت کښ د دویم مصلحت رعایت کړې شوې دې نو آیا دا سوال به بیا هم کیږی غور کولو سره شفاء حاصله کړئ یا جواب راکړئ. والسلام ۲۹ شعبان ۱۳٤٤ هجری (تتمه خامسه ص ٤۲۲)

په قبر باندې ګلونه کیښودل

سوال :(۳۰۲)په قبر باندې ګلونه کیښودل په دې نیت باندې چه تر څیز دې او هر یو تر څیز د الله پاک تسبیح وائی چه په هغې سره به مړی انس (مینه) پیدا شی جائز دی یا ناجائز په عالمګیری کښ ئې ورته جائز لیکلی دی او په للطحطاوی علی مراقی الفلاح کښ دی ﴿فی شرح المشکوة وقد افتی بعض الائمة من متاخری اصحابنا بان ما اعتید من وضع الريحان والجريد سنة لهذا الحديث﴾ ستاسو چه د دې متعلق څۀ رائی وی هغه اولیکئ؟

جواب: آیا د عوامو دا نیت وی؟ که دا نیت ئې وې نو د فاسقانو او ګنهګارو په قبر باندې به ئې ګلونه اچولې. د اولیاء کرامو په قبرونو باندې به ئې نه اچولې او که د چا دا نیت هم وی نو بیا هم د هغه دا فعل د عوامو دپاره د فساد سبب دې په دې وجه د هغه دپاره هم منهی عنه دې
(١٤ جمادی الثانی ۱۳٤۹ هجری (النور ص ۱۸ رمضان ۱۳٤۹ هجری)

د ناوې د ختم قران رسم ال

سوال :(۳۰۳)دلته رسم دې چه د ناوې د رخصت کولو په وخت ټولې ښځې د ناوې ختم القرآن کوی چه د هغې تفصیل دا دې چه مولخې کومې چه جینۍ ته قرآن ښودلې وی راځی او جینۍ ناوې جوړه شوې قرآن لوستل شروع کړی په کور کښ شور او غوغا وی. او د هلکانو د زر رخصت کولو تقاضا وی خو جینۍ چه تر څو قرآن ختم نه کړی په ډولۍ کښ نه شی کینولې په ختم کولو باندې مولخې ته نقدی دوه لوپټې ورکړې شی. دا دومره ضروری ګڼړلې شی چه که څوک ختم اونکړی نو هغه ته بدې ردې وئیلې شی. او هغه ته سپک کتلې شی چه ګوره ختم قرآن ئې هم اونکړو. او دې ته ئې هم ناجائزه اووې. پس د علماء دین نه پوښتنه ده چه د رخصت کیدو په وخت د ختم قرآن څه اصلیت شته یا نه او د دې رسم ماتونکې ګنهګار دې او که د ثواب مستحق؟

جواب: د اهل علم د پوهې دپاره خو دومره کافی ده چه غیر لازم لره لازم ګڼړل بدعت او ګمراهی ده او د هغې په پریخودونکی یا منع کونکی باندې ملامته وئیل د هغې بدعت کیدو لره نور هم موکد کوی. او د غیر اهل علم دپاره دومره نوره اضافه کولې شی چه که د ناوې د سخر کورنۍ هم د دې مصلحتونو په بنیاد چه د هغې په سبب ئې د مور په کور کښ په دې رسم

باندې عمل کولې شی د دې التزام اوکړی چه د رخصت کولو نه پس تر څو چه پوره قرآن نه وی ختم شوې ځکه چه هغه مصالح به په پوره قرآن کښ زیات وی مور کره نه لیږی نو آیا د مور د کور والا به دا خوښوی که دا نه خوښوی نو په دواړو کښ فرق څه دې؟ که ما به الفرق څه دنیاوی مصلحتونه دی. نو تعجب دې چه په دنیاوی مصلحتونو کښ خلل راتلل د منع موجب کیدیشی او په حدودو د شرع کښ خلل راتلل سبب د منع نه شی کیدې. چه هغې لره علماء محققین پیژنی. که په طبیعت کښ سلامتی او انصاف وی نو اوس په منلو کښ هیڅ عذر نشته. باقی د جمود د منلو هیڅ علاج نشته. ۲۰ ذیقعده ۱۳۵۱ هجری (النور ص ۷ رجب ۱۳۵۲ هجری)

لوئې لوئې دیګونه

سوال :(۳۰٤)څه فرمائی علماء دین او مفتیان د شرع متین په دې مسئله کښ چه د خواجه بزرګ اجمیری رحمة الله علیه په درګاه کښ دیګ پخیدو سره لوټ کیږی چه په هغې کښ دا لاندې امور موجود دی.

۱: خوراک د خپو لاندې کولې شی او تقریبا یو ثلث خوراک بلکه د دې نه زیات په فرش باندې پروت وی چه په هغې سره د بهر نه راتلونکو خپې ګنده کیدو سره هغوی ته یو قسم تکلیف وی.

۲: لوټ کونکی ګنده چیړې او مشکوک کپړې تړلو سره د څلورو واړو طرفونو نه خپلې خپې په دیګ کښ داخلولو سره هغه لوټ کوی. او بعض وخت په هغې کښ هم ور داخلیږی او کله چه په لوټ کولو لوټ کولو د هغوی ساه بنده شی او د ګرمۍ لرې کولو دپاره د درګاه په انګنړ کښ ډډې په ډډې اوړی. او بیا هم په دې حالت کښ په خوراک لوټ کولو کښ شریک شی چه په هغې سره د خوراک د نجس کیدو قوی احتمال دې.

۳: د بلیدونکی او لمبې وهونکی او ډیر زیات ګرم دیګ په دې رش کښ سره په لوټ کولو کښ او خصوصا په موسم د ګرمۍ کښ د نفس د ختمیدلو احتمال دې او اوریدلې شوی دی چه کله دا رسم قائم شوې دې ډیر زیات کسان پکښ مړۀ شوی دی. او زخمی شوې خو شل او زر دی.

۴: هم په دې وخت د لوټ کولو کښ خپل مینځ کښ جګړې هم اکثر ښکاره کیږی. او د جګړې اچولو ته خو خبره همیشه رسیږی.

۵: د تاریخ نه د دې خبرې پته معلومیږی چه ړومبې دیګ اکبر اعظم شاه هند پخ کړې دې او وړوکې د هغه ځوی جهانګیر. د هغوی دواړو د زمانې دا دستور پاتې شوې دې چه ډوډۍ پخولو سره به په غریبانانو او مسکینانو باندې تقسیمولې شوه. خو په مزه مزه دې دا صورت اختیار کړو چه په پورته ذکر کړې شوې طریقه باندې لوټ کیږی. او لوټ کړې شوې خوراک بیا د تبرک دپاره خرڅیږی. غریبانانو او مسکینانو ته په دې کښ هیڅ حصه نه ملاویږی. اوس د

علماء اسلام نه سوال دې چه داسې فعل چه په هغې کښې پورته ذکر کړې شوې صورتونه وی او د خوراک سره داسې عمل کول د شرع په رڼا کښې څه حکم لری بینوا توجروا

جواب: ۱: ﴿ وقال تعالی یاتیها رزقها من کل مکان فکفرت بانعم الله فاذاقها الله لباس الجوع والخوف بما کانوا یصنعون ﴾

۲: ﴿وقال تعالی کلوا من طیبات ما رزقناکم ولا تطغوا فیحل علیکم غضبی ﴾

۳: ﴿وقال تعالی وکم اهلکنا من قریة بطرت معیشتها الایة ﴾

۴: ﴿وقال تعالی ولا تلقوا بایدیکم الا التهلکة ﴾

۱: ﴿وقال صلی الله علیه وسلم یا عائشة رضی الله عنها اکرمی الخبز (الحدیث)

۲: ﴿ونهی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن قیل وقال وکثرة السؤال واضاعة المال الحدیث﴾

۳: ﴿ ونهی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن النهبة﴾

۴: ﴿وقال صلی الله علیه وسلم المسلم من سلم المسلمون من لسانه ویده ﴾

۱: ﴿وفی رد المختار ویکره وضع المملحة والقصعة علی الخبز ومسح الید والسکین به وفیه....

۲: ﴿وان لا یترک لقمة سقطت من یده فانه اسراف وفیه ....

۳: ﴿ عن الحلیة واذا ثبت النهی فی مطعوم الجن وعلف دوابهم ففی مطعوم الانس وعلف دوابهم بالاولی وفیه..

۴: ﴿واما الشئی المحترم فلما ثبت فی الصحیحین من النهی عن اضاعة المال ﴾د دې دولسو (۱۲) آیتونو او احادیثو او روایاتو نه څو خبرې مستفاد شوې.

۱: رزق د الله پاک ډیر لوئې نعمت دې د دې بې قدری کول او د ادب دحدودو نه وتل سبب د الله پاک د غصې دې او علامت دې د تکبر او د بطر (دیکه ورکول) چه مستقل معصیت هم دې.
۲: ډوډئ او کوم حکم چه په ډوډئ کښې وی د هغې اکرام او ادب واجب دې. ۳ : په کوم امر کښې چه ویره د سوزیدو یا د مړ کیدو وی او شرعا هغه امر واجب نه وی د هغې ارتکاب ناجائز دې ۴: شور او غوبل کول بغیر د ضرورت نه جائز نه دی ۵: غیر معزول لره سوال کول جائز نه دی خصوصا مالدار لره کوم بغیر د سوال نه هم مصرف د صدقې نه دې خصوصا چه کله د مالک نیت هم تخصیص د فقیرانو وی ۶ : د مال ضائع کول جائز نه دی ۷: یو انسان ته قولا یا فعلا تکلیف ورکول یا بغیر د ضرورت شرعی نه داسې کار کول کوم چه سبب د تکلیف د بندګانو د الله وی جائز نه دې. ۸ : لوټ کول جائز نه دی خصوصا کله چه هغه سبب شی د چا د تکلیف هم او خصوصا کله چه لوټ کونکې د هغه څیز د محل مستحق هم نه وی.لکه مالدار او هغه خلق چه په څه کسب کولو باندې قادر وی او د سوال نه خو لوټ کول ډیر بد دی.چه کله

هغه منع دې نو دا زیات منع دې.۹ : د خوراک دومره بې ادبی هم جائز نه ده چه په ډوډئ باندې نمکدان یا رکیبئ کیږدی آیا د هغې د خپو لاندې کول څنګه جائز شوهم دغه شان په ډوډئ باندې لاس پاکول یا په چاکو باندې څه غوښه وغیره پرې کولو په ډوډئ باندې د هغې پاکول جایز نه دی نو په خپو کښې د هغې غورځول څنګه جائز شو. ۱۰ : کومه نمرئ چه د لاس نه اوغورځیږی د هغې پریخودل صحیح نه دی.نه دا چه هغه په خپو او څپلو کښې پریخودل دا څنګه صحیح کیدیشی؟ ۱۱: د خوراک څیز لره په نجاست سره ګنده کول ګناه ده پس په ناپاکه جامو سره په خوراک کښې ورکوزیدل چه د خوراک د پلید کیدو نه علاوه خوراک لره د خپو لاندې کول او د هغې د ګیس وغیره نه بعض وخت په صحت باندې اثر پریوتل هم لازمیږی دا چرته صحیح کیدیشی. ۱۲ : د محترم او متقوم څیز ضائع کول اګر چه یو وړه شان کپړه وی جائز نه ده نو دومره ډیر خوراک بربادول به څنګه جائز وی.او په سوال کښې چه کومې خرابیانې ذکر کړې شوې دی په پورته نمبرو کښې د هغې بیل بیل عدم جواب ثابت شوې دې نو کوم ځائې چه ډیر مفاسد راجمع شی هغه فعل جائز څنګه کیدیشی.
دا خرابیانې خو په دې کښې ښکاره دی باقی د عقیدې خرابی کومه چه د دې ټولو نه زیاته ده هغه دا دې چه صرف ثواب د دې دیګ پخونکو مقصود نه وی بلکه لوئې مقصود ئې دا وی چه خواجه صاحب به په دې فعل سره خوشحاله شی او زمونږ حاجت روائی به په خپل تصرف سره کوی.

﴿فی الدر المختار واعلم ان النذر الذی یقع للاموات من اکثر العوام وما یوخذ من الدراهم والشمع والزیت الی ضرائح الاولیاء الکرام تقربا الیهم فهو بالاجماع باطل و حرام لوجوه منها انه نذر المخلوق والنذر للمخلوق لا یجوز لانه عبادة والعبادة لاتکون لمخلوق ومنها انه ان ظن ان المیت یتصرف فی الامور دون الله تعالی واعتقاده ذلک کفر الی ان قال واخذة ایضا مکروه ما لم یقصد الناذر قلت والی ذلک فی زماننا کما هو ظاهر﴾ فقط ۱۵ محرم ۱۳۳۲ هجری (تتمه ثانیه ص ۳۱۴)

د مخلوق نه د استعانت طلب کولو شرطونه

سوال :(۳۰۵) په بعض علمیاتو کښې ملائکو یا موکلینو لره منادی جوړ کړې شوی دی.مولوی احمدعلی صاحب محدث سهارنپوری هم د سورة کوثر یو عمل د دشمنانو د اختلاف دپاره لیکلې دې د هغې په آخر کښې د ﴿ اجب یا اسرافیل ﴾ لفظ دې په هغې کښې شک دا دې چه دا استعانت بالغیر دې.دا جائز دې یا ناجائز.که نه وی نو د استعانت بالغیر جامع او مانع حد څه دې؟ په بعض شوقیه اشعارو کښې هم د دې قسم استعانت د اولیاء الله وغیره نه کولې شی د ژوندو نه هم او د مړو نه هم.

جواب: ۱: ﴿ قال تعالی ان تدعوهم لا يسمعوا دعاءکم ﴾ ۲: ﴿ ولو سمعوا مااستجابوا لکم ويوم القيامة يكفرون بشرككم ﴾ ۳: ﴿ ولا ينبئک مثل خبير ﴾ په دې آيت کريمه کښې څلور جملې دی کوم مخلوق ته د آواز کولو او د مخلوق نه د امداد غوښتلو د شرطونو د جواز فيصله کوی. د اولې جملې نه د شرطونو علم او د دويمې نه اشتراط قدرت. او د دريمې نه اعتقاد د تصرف مستقل (چه يو فرد د شرک دې) انتفاء او د څلورمې نه خبر صحيح عند اهل البصيرة نه د علم او قدرت ثبوت. او دا شرطونه عقلی هم دی کوم ځائې چه يو د شرطونو نه هم منتفی وی آواز او استعانت به ناجائز وی. بيا به د عدم جواز مرتبې د دلائلو د اختلاف مطابق مختلف وی چرته به شرک وی چرته به گناه وی. بيا به چرته خفيف وی خو د عوامو دپاره د فساد جوړيدو په سبب به سخت شی. او دا ټول تفصيل په نداء حقيقی په معنی د قصد اقبال د منادی کښې دې. او نداء مجازی په معنی د صرف تذکر يا تحسر وغيرهما کښې که څه فساد نه وی نو جائز دې گڼلې ناجائز. پس که په اکابرينو کښې د چا په کلام کښې داسې نداء وی نو هغه به يا په مجاز باندې حمل کولې شی او يا به د هغوی طرف ته نسبت کول غير صحيح وئيلې شی. يا به د دې په شان بله مناسب توجيه بيانولې شی. دا خو د هغوی د تبريه دپاره دی باقی د عوام د فساد د يقين سره به هغوی جزما او ختما منع کولې شی. والتفصيل فی رسالة سبيل السداد فی مسئلة الاستمداد للمولوی مرتضی حسن سلمه ۲۲ صفر ۱۳۳۳ هجری (تتمه ثالثه ۲۰)

تحقيق د خپو ښکلولو او ښکلول د مور پلار د قبر

سوال: (۳۰۶) د خپو ښکلول د رسول الله ﷺ نه ثابت دی يا نه؟ پير بنگال مولوی عبدالاول صاحب جونپوری وائی چه د خپو ښکلول د رسول الله ﷺ نه ثابت نه دی. بل مولوی صاحب وائی چه بعض صحابه کرامو رضی اللہ عنہم د رسول الله ﷺ خپې مبارکې ښکل کړی دی بعض وائی که مربی په داسې اوچت ځائې باندې کينی چه ښکلونکی بغير د ښکته کيدو او لاس اوړو نه خپه ښکل کړی نو جائز ده. دا خو گرانه ده په مونږ خلقو کښې دستور دې که مربی کينی يا اودريږی ښکلونکی په ناسته باندې خپې ته لاس اوړی او ښکلوی ئې. عرض دا چه مور پلار استاد وغيره په خپو باندې لاس کيخودلو سره ښکلول د گناه خبره ده يا غوره خبره ده که خپې ئې ښکل نه کړې نه بعض مربی خفه کيږی.

جواب: ﴿ فی الدر المختار طلب من عالم او زاهد ان يدفع اليه قدمه ويمكنه من قدمه ليقبه اجابه وقيل لا يرخص فيه .... فی رد المختار قوله اجابه لما اخرجه الحاكم ان رجلا اتی النبی صلی الله عليه وسلم فقال يار رسول الله! ارنی شيئا ازداد به يقينا فقال اذهب الی تلک الشجرة فادعها فذهب اليها فقال ان رسول الله صلی الله عليه وسلم يدعوک فجاءت حتی سلمت علی النبی

صلی الله عليه وسلم فقال لها ارجعی فرجعت قال ثم اذن له فقبل راسه ورجليه وقال لو كانت امر احدا ان يجد لا حد لا مرت المراة ان يسجد لزوجها. وقال صحيح الاسناد اه من رسالة الشرنبلالی ج ۵ ص ۳۷۸﴾

د دې نه دوه امرونه معلوم شو يو دا چه رسول الله ﷺ د خپلو خپو ښکلولو صحابه کرامو رضی اللہ عنہم ته اجازت ورکړو. بل دا چه د فقهاء کرامو د دې په جواز کښې اختلاف دې پس په دې امر کښې غوره دا ده چه خپله احتياط اوکړی او که څوک ئې کوی نو په هغه دې اعتراض نه کوی. او په کوم قول کښې چه خپې ښکلول جائز دی په هغې کښې دا قيد نه دې لگولې شوې چه قدم پورته اوچت کړی يا ئې خولې ته رانښکته کړی نو ظاهرا دواړه صورتونه جائز دی باقی خپې ته لاس اوړل او بيا خپل لاس ښکلول جائز نه دی ﴿ لما فی الدر المختار وكذا ما يفعله الجهال من تقبيل يد نفسه اذا لقی غيره فهو مكروه فلا رخصة فيه ﴾ صفحه مذکور ۱۲ شوال ۱۳۳۳ هجری (تتمه ثالثه ص ۸۸)

رسالة تفصيل الكلام فی تقبيل الاقدام

ايضا

سوال: (۳۰۷) په نفس قدم ښکلولو کښې د علماء کرامو اختلاف معلوميږی. يوه ډله د دې د جواز قائل دی، بله ډله دا منع کوی، په عالمگيری او اشعة اللمعات کښې د عدم جواز قول لره مقدم ذکر کړې شو. لکه چه په عالمگيری ص ۴۰۴ ج ۵ کښې دی ﴿ طلب من عالم او زاهد ان يدفع اليه قدمه ليقبله لا يرخص فيه ولا يجيبه الی ذلک عن البعض وذكر بعضهم يجيبه الی ذلک انتهی ﴾ اشعة اللمعات ۲۳ ج ٤.... کښې دی .... که يو سړې د عالم يا زاهد نه د خپو ښکلولو درخواست اوکړی نو هغه ته پکار دی چه قبول ئې نه کړی. ونگذارد که بوسد گفته لا باس به است او په درمختار کښې ئې د جواز قول مقدم کړې دې ﴿ طلب من عالم او زاهد. ان يدفع اليه قدمه ويمكنه من قدمه ليقبله اجابه وقيل لا يرخص كما فی القنية مقدما للقيل انتهی ﴾ علامه شامی رحمہ اللہ د دې د جواز په باره کښې يو حديث نقل کړې دې ﴿ اخرج الحاكم ان رجلا اتی النبی صلی الله عليه وسلم فقال يا رسول الله ارنی شيا ازداد به يقينا فقال اذهب الی تلک الشجرة فادعها فذهب اليها فقال ان رسول الله صلی الله عليه وسلم يدعوک فجاءت حتی سلمت علی النبی صلی الله عليه وسلم فقال، ارجعی فرجعت قال ثم اذن فقبل راسه ورجليه وقال صحيح الاسناد قال العينی فی شرح الهدايه وتقبه الذهبی فقال عم ابن حبان متروک﴾ بعض د ترمذی هغه حديث پيش کوی کوم چه د ترمذی په دويم جلد ۹۸ کښې دې ﴿ ان قوما من اليهود قبلوا يد

النبی صلی اللہ علیه وسلم ورجلیه وقال الترمذی انه حسن صحیح قال العینی فی شرح الهدایة قال النسائی حدیث منکر وقال المنذری وکان انکاره له من جهت عبدالله بن سلمة فان فیه مقالا ... قال العینی فعلم من مجموع ما ذکرنا اباحة تقبیل الید والرجل شرح هدایة ص ۲۰۰ ج ٤﴾ بعض د دې حدیث نه دلیل راوړی کوم چه د مشکوة په باب المصافحه والمعانقه کښې دې ﴿عن زراع وکان وفد عبد القیس قال لما قدمنا فجعلنا نتبادر من رواحلنا فنقبل ید رسول الله صلی الله علیه وسلم ورجله رواه ابوداؤد﴾ د دې په شرح کښې صاحب د "مظاهر حق" لیکی ص ۲۳ جلد ۴. د ظاهر د دې حدیث نه معلومیږی چه د خپو خکلول جائز دی. لیکن فقهاء کرامو د دې نه منع کړې ده. پس د دې حدیث توجیه به هغوی کوی چه دا د خصوصیاتو د نبی ﷺ نه وی یا د ابتداء نه دا امر وو یا هغه خلق ناپوهه وو یا په اضطراری حالت کښې د هغوی نه دا کار شوې دې. د فقهاء کرامو د دې اختلاف بناء په کوم امر باندې ده. او په دې باره کښې صحیح قول څه دې. بالتفصیل مع الدلائل ئې اولیکئ.

جواب: تاویل بغیر د دلیل نه غیر مسموع دې او ښکاره ده چه بغیر د صارف نه عدول نه شی کولې پس صحیح د تقبیل قدم فی نفسه دې. او فقهاء کرامو منع لره به په عارض مفسده باندې محمول کولې شی.

باقی **سوال**: که خپې خکلول بغیر د کراهت نه جائز وی نو سر ښکته کولو سره اګر که د رکوع په حد یا د سجدې په حد وی نو جائز ده یا نه. په دې امر کښې زمونږ د دې ښهر د علماء کرامو ترمینځه اختلاف دې بعض وائی چه کله قدم خکلول جائز دی نو اګر چه په صورت د رکوع او سجدې د سر ښکته کول په دې سره وی نو بیا هم جائز ده یو ګنړ تعداد علماء وائی چه خپې خکلول په دې صورت کښې جائز دی چه کله د سر ښکته کول په هیئت د رکوع او سجدې نه وی. او دا خلق په دې باره کښې دا حدیث پیش کوی کوم د مشکوة په باب المصافحة والمعانقة کښې دې. ﴿عن انس رضی الله عنه قال قال الرجل یا رسول الله صلی الله علیه وسلم منا یلقی اخاه او صدیقه اینحنی له قال لا. رواه الترمذی مرقاة شرح مشکوة جلد چهارم ص ۴۷۶ کښې لیکلی دی. الانحناء وهو امالة الراس والظهر تواضعا خدمة (قال لا) ای فانه فی معنی الرکوع وهو کالسجود من عبادة الله تعالی وفی شرح المسلم للنووی حتی الظهر مکروه للحدیث الصحیح فی النهی عنه ولا تعتبر کثرة من یفعله ممن ینسب الی علم و صلاح فی اشعته اللمعات ص ۲٤ ج ٤ ﴾ وانحنا مائل گردانیدن سر و پشت ست وطیبی از محی السنة نقل کرده که انحنا ظهر مکروه است از جهت ورود حدیث صحیح در نهی ازان اگر چه بسیارے از انہا که منسوب بعلم و صلاح اند آنرا می کند اما اعتبار واعتماد بدان نتوان کرد و در مطالب المومنین از شیخ ابومنصور نقل کرده که اگر بوسه دهد یکے پیش یکے زمین

را یا پشت دو تاکند یا سرنگون گرداند کافر نه گردد بلکه آثم است زیرا که مقصود تعظیم است نه عبادت ست. وبعضے مشائخ در منع ازان تغلیظ و تشدید بسیار کرده وگفته کا والانحناء ان یکون کفرا انتهی. هم دغه شان د مظاهر حق په څلورم جلد صفحه ۲۱ کښې ذکر کړې شوی دی او مجمع الانهرص ۴۲۰ ج ۲ کښې دی. ﴿فی القهستانی الایماء فی الاسلام الی قریب الرکوع کالسجود وفی العمادیة ویکره الانحناء لانه یشبه فعل المجوس﴾ او په ملتقی الابحر کښې دی ﴿فی المجتبی الایماء بالسلام الی قریب الرکوع کالسجود والانحناء مکروه رد المختار کتاب الکراهة کښې دی فی الزاهدی الایماء فی السلام الی قریب الرکوع کالسجود وفی المحیط انه یکره الانحناء للسلطان وغیره او په جامع الرموز کښې دی ﴿فی الزاهدی الانحناء فی السلام الی قریب الرکوع کالسجود وفی المحیط انه یکره الانحناء للسلطان وغیره انتهی.

د دې عبارتونو نه ښکاره ده چه د انحناء په طور خپې خکلول ناجائز دی. او عالمګیری د خپو خکلولو کښې چه کوم دا روایت دې چه ﴿طلب من عالم او زاهد ان یدفع الیه قدمه لیقبله﴾ او په درمختار کښې چه کوم دا روایت دې ﴿طلب من عالم او زاهد ان یدفع الیه قدمه ویمکنه من قدمه لیقبله﴾ او د غایة الاوطار په جلد څلورم صفحه ۲۱۹ کښې چه د دې ترجمې لیکلې دی چه یو سړی عالم یا زاهد نه د دې درخواست اوکړو چه خپل قدم د هغه طرف زیات کړی او هغه دې خکل کړی. دا په اوچت آواز ښائی چه دا د قدم خکلول په طریقه د انحناء اور اماله نشته اوس د به د کومې ډلې قول حق او احق بالاتباع وی؟

جواب: کومه انحناء چه مقصودی وی هغه جائز ده. او کومه چه په ضرورت د تقبیل سره لازم شی هغه په حکم کښې د تقبیل تابع ده.

بقیه **سوال**: د تقبیل قدم معنی څه ده؟ آیا خپه خکلول یا د حجر اسود په شان لاس سره قدم لره مسح کول او هغه لاس لره خکول یا عام معنی واخستلې شی.

جواب: اوله معنی د دې مدلول دې او دویم بې اصل دې. ذیقعده ۴۵ هجری تتمه ۵ ص ۵۳۶

سوال: آدم علیه السلام ته ملائکو سجده کړې وه په دې باندې قیاس کولو سره جواز د تعظیمی سجدې په بادشاه وغیره باندې دلیل نیول څنګه دی؟

جواب: باطل دې ﴿لانه لا قیاس مع النص وقد صح النص فی النهی عنه﴾

سوال: د مور پلار د قبر په تقبیل کښې د دې ځائې علماء کرام دوه ډلې شوی دی. بعض د دې په جواز کښې د عالمګیری دا عبارت پیش کوی ﴿ولا یمسح والا یقبله فان ذلک من عادة النصاری ولا باس بتقبیل قبر والدیه کذا فی الغرائب﴾

او د علماء کرامو یو جماعت دا وائی چه د مور پلار د قبر تقبیل جائز نه دي لکه په ماته مسائل صفحه ۷۷۰)

سوال: د مور پلار قبر خکلول څه حکم لري؟

جواب: خکلول د مور د پلار د قبر جائز نه دی په صحیح قول باندې..په مدارج النبوة وبوسه دادن قبر ما وسجده کردن آنرا او کله نهادن حرام و ممنوع ست و در بوسه دادن قبر والدین روایت فقهی نقل می کند و صحیح آن ست که لا یجوز انتهی او هم دا په مجموعة الفتاوی د عبدالحئی لکهنوی رحمة الله علیه کښې دی.صفحه ۴۷۰ جلد ۳

سوال: د مور پلار قبر خکلول جائز دی یا نه؟

جواب: حرام دی هم دغه شان تصریح ملا علی قاری رحمة الله علیه کړې ده او د غریب کتاب نه فتوی ورکول جائز نه دی په درمختار صفحه ۵۲ جلد ۱ کښې دی ﴿ فلا یجوز الافتاء مما فی الکتب الغریب﴾ اوس د کوم فریق قول د منلودې او د کوم یو نه دې.

جواب: منع متعین ده او قول بغیر د دلیل نه بلکه خلاف د دلیل نه غیر مقبول دې.

سوال: بعض وائی چه په درمختار کښې یو حدیث نقل کړې شوې دې چه ﴿ من قبل رجل امه فکانما قبل عتبه الجنة انتهی ﴾ او په فتاوی حاوتی کښې راغلې دی چه ﴿ ان رجلا جاء الی النبی صلی الله علیه وسلم فقال یا رسول الله انی حلفت ان اقبل عتبة باب الجنة والحوار العین فامره النبی صلی الله علیه وسلم ان یقبل رجل الام وجبهة الاب انتهی ﴾ دا دواړه روایتونه په څه معتبر کتاب کښې راغلی دی یا نه او سندا او متنا صحیح دی یا نه او په دې باندې عمل کول جائز او صحیح دی یا نه بینوا بالدلیل توجروا باجر الجزیل

جواب: بغیر د سند نه صحیح حدیث حجت نه دې.او سند بذمه مستدل دې او تعلیق ملتزم د ایراد صحیح معتبر دې ولا التزام ۲۱ ذیقعده ۱۳۴۵ هجری (تتمه خامسه ص ۵۳۶)

به اصل بودن عمل برائه بر

سوال: (۳۰۸)د محرم په عشره کښې کلام مجید لره ډولی کولو سره راوباسی او په دې وخت کښې د محرم د لسمې د لاندې اوخی.او خکلوی ئې او د سر سره ئې لګوی او مخکښې ډولکی غړیږی آیا صحیح دی یا نه؟

جواب: بالکل بې اصل دې (۱) ۲۳ محرم ۱۳۴۳ هجری (تتمه خامسه ص ۳۲۰)

حاشیة (۱) دا جواب علی سبیل التنزل او مبنی دې په دې باندې دا اومنلې شی سره د دې چه حکم یلزمنا شرائع من قبلتنا قطعی دې.خو که دا اوئیلې شی چه خپله دا حکم قطعی نه دې

بلکه یو مجتهد فیه مسئله ده نو هغه وخت جواب دا دې چه یو سائل د دوه خبرو د قطعیت د ثبوت دعوی کړې ده یو دا چه شریعت سابقه کښې سجدة التحیة جائز وه او دویم چه هر کله حکم باقی دې خو مونږ ته د دواړو خبرو په قطعیت کښې کلام دې د اول په قطعیت کښې ځکه چه بعض مفسرینو د سجدې معنی مطلق انحناء بیان کړې ده پس جواز د سجدې معهود قطعی پاتې نه شو.او د دویم په قطعیت کښې.ځکه چه حکم د لزوم شرائع سابقه خپل قطعی نه دې.بالخصوص په دې حالت کښې چه کله زمونږ شریعت کښې د دې ممانعت ظنا یا قطعا موجد کیدې شو.تجویز د اصحاب طریقت پس ځنګه چه مسائل ثبوت په ممانعت کښې کلام کوی دغه شان مونږ د تجویز په ثبوت کښې کلام کوو او وایو چه د هیڅ قطعی دلیل نه د دې تجویز ثابت نه دې ځکه یا خو د دې ثبوت په طریقه د روایت وی یا به په طریقه د تالیف او تصنیف مجوز روایات خو په دې وجه قابل اعتماد نه د ی چه په هغې کښې د روایت د صحت شرائط نشته او تالیف او تصنیف په دې وجه حجت نه دې چه هغې لره په مثل د کتب متداوله شرعیه د تغیر او تبدیل وغیره نه نه محفوظ نه شی کولې.پس کله چه د هغوی د تجویز دا حالت دې نو دا ممانعت ثابت من الفقهاء دپاره معارض نه شی کیدې.او دا یو مسئله فقهیه ده نه مسئله د تصوف.پس په دې کښې به تصریح د فقهاء کرامو معتبر وی نه تصریح د ارباب تصوف په دې شرط چه هغه ثابت شی پس مجدد الف ثانی رحمة الله علیه تصریح فرمائیلې ده چه په مسائل فقهیه کښې د امام محمد رحمة الله علیه وغیره قول معتبر دې نه د جنید رحمة الله علیه او د هغه د امثالو.دا امر آخر دې چه دې حضراتو ته به د ښه نیت د وجې نه خوله ګنړلې شی په هغوی باندې به طعن نه شی کولې.خو په دې معامله کښې به د هغوی تقلید جائز نه وی.تصحیح الاغلاط صفحه ۱۱

رفع شبهات برحرمة سجده تحیة

سوال: (۳۰۹) څه فرمائ علماء دین په دې مسئله کښې چه سجده تحیه کومه چه د صوفیاء کرامو کښې علی منهج التعظیم لا علی سبیل العبادة مروج ده او د کومې د اباحت چه قائل دی جائز ده یا نه؟ د قرآن کریم نه د دې حرمت ثابت دې یا نه؟ په امم سابقه کښې دا سجده مباح وه پس په سورة یوسف کښې موجود دی د دې نه روستو هیڅ آیت د دې په نسخ کښې وارد نه دې په خبر واحد سره د قرآن نسخ جائز نه ده بیا د شاه عبدالعزیز محدث دهلوی رحمة الله علیه دا وئیل چه په مونږ کښې اول سجده د تحیه جائز وه او دویم دا چه دا حکم اوسه پورې په شریعت کښې حرام دې صحیح ده یا نه.شاه صاحب دا هم لیکلی دی چه احادیث کثیره د دې په حرمت باندې موجود دی هغه احادیث کوم کوم دی او د هغې په خبر واحد کیدو باندې چه په ظاهر کښې کومه شبه واردیږی د هغې څه جواب دې.بعض علماء فرمائی چه د دې په حرمت باندې اجماع شوې ده.که اجماع اوشوه نو.اصحاب طریقت دا مباح ولې اوګنړله.پس سلطان الاولیاء والمشائخ فرمائی چه زه

د اباحت اصلیه د وجې نه منع نه کوم.د دې ټولو جواب سره د دلائلو او د متقدمینو د معتبرو کتابونو د حوالو سره او دا هم چه اجماع د چا معتبره ده بیان کړئ بینوا توجروا

جواب: هغه حدیث په مشکوة کښې دې باب عشرة النساء کښې د ترمذی نه په روایت د ابوهریره رضی الله عنه او ابوداؤد نه په روایت د قیس بن سعد رضی الله عنه او د احمد نه په روایت د معاذ بن جبل رضی الله عنه ذکر کړې شوې دې چه په هغې سره نهی عن سجدة التحیة ثابت ده.او د سجده عبادت احتمال نه شی کیدې.ځکه چه هغه د غیر الله دپاره شرک محض کیدو د وجې نه قبیح بالذات ده.په دې کښې احتمال د جواز یا احتمال د استیذان صحابه ممکن نه دې.پس یقینا سجده تحیه د احادیثو مدلول دې.پس د نهی مدلول حدیث کیدل یقینا ثابت دی.پاتې شوه شبه د حدیث د خبر واحد کیدو او د قرآن د قطعی کیدو نو یو جواب خو هم هغه دې کوم چه مستفتی نقل کړې دې.یعنی د اجماع د انضمام سره حکم د حدیث قطعی شو.پاتې شوه په دې باندې شبه د اهل طریقت د اختلاف نو اول خو دا مر بالدلائل ثابت شوې دې چه په اجماع کښې هر اختلاف مضر نه دې.بلکه کوم چه د یو مجتهد اختلاف وی او هغه هم مستند الی الدلیل الشرعی وی.پس په دې مسئله کښې اختلاف کونکی نه مجتهدین دی نه د یو دلیل معتد به طرف ته استناد دې.دویم دا چه د دې اختلاف نه مخکښې اجماع منعقد شوې ده.پس په سلفو کښې د چا نه هم خلاف نه دې نقل.او دا ثابته شوې ده چه اختلاف موخر اجماع مقدم کښې قادح نه دې.بهر حال دا اختلاف په مذکوره اجماع کښې خلل نه شی اچولې.اګر چه اختلاف کونکی به هم د لغزش په وجه ملامته کوی نه او معذور به ئې ګڼړی.

دویم **جواب** دا دې چه په دې باب کښې حدیث اګر چه ثبوتا ظنی دې خو دلالة قطعی دې.په دې باب کښې قرآن اګر چه ثبوتا قطعی دې خو دلالة ظنی دې.ځکه چه بعض اهل التفسیر په دې آیتونو کښې د سجدې تفسیر په انحناء سره کړې دې پس سجده قطعا مراد او مدلول نه شوه.او دا ثابته شوې ده چه د دلیل دا دواړه قسمونه یعنی قطعی الثبوت ظنی الدلالة او ظنی الثبوت او قطعی الدلالة په اثبات د حکم کښې ظنی وی پس یو ظنی د بل ظنی ناسخ کیدیشی.

دریم **جواب** دا دې چه په کتابونو د اصول حدیث کښې دا قاعده لیکلې شوې ده چه که طرق او راویانو د حدیث کښې دومره تعدد وی چه عقل د تواطؤ علی الکذب تجویز نه شی کولې نو هغه حدیث متواتر شی ځکه چه په تواتر کښې هیڅ عدد خاص معتبر نه دې بلکه د هغې حد هم دا دې کوم چه ذکر شو.پس په دې بناء باندې په حدیث ذکر کړې شوی کښې د تواتر د قائل کیدو ګنجائش شته دې.پس دا هم قطعی شو او بل قطعی د بل قطعی ناسخ کیدیشی او د قرآن مجید آیت وان المساجد لله په خپل عموم سره هم د دې موید دې ګڼې احادیث هم کافی دې لکه چه تیر شو او د ټولو نه اخیر خبره مقلد د فقهاء کرامو د پاره کړې ده چه د مقلد په ذمه

اثبات بالدلیل نه دې ځکه چه د متبوعین فی المذهب قول بس دې.پس کله چه د هغې حرمت په کتب فقه کښې منصوص دې.اوس په دې کښې څۀ کلام کیدیشی ګینې دا صریح ترک تقلید دې والله اعلم ۹ شوال المکرم ۱۳۲۱ هجری (امداد ج ۱ ص ۷۷)

کتاب العقائد والکلام

حکم عدم تکفیر به ګفتن این کلمه/

ستاسو شریعت بس هرځای ملاویږي

سوال: (۳۱۰)داوخت قابل دعرض دادی چې دکورحالت ډیرخراب دی څه دبیماری اثردی اوڅه دطبعی نتیجه ده دین سره یې څه تعلق نشته تیره هفته دهغه دترور (دمورخور) نمسی راغلی وه مانه یې تپوس وکړو. زه ده مخ ته راشم یانه ماورته ووئیل چې داخوبالکل پردی اوبیګانه سړی دی شرعاً دده مخی ته راتلل صحیح نه دی نوهغه جواب راکړوچې ستاسو شریعت هم هرځای کې راروان وي. زماخاندان خوټولوپرده وکړه یودی باقی دی. ده سره دی هم نه ملاویږي بس قید کوی یې اوژنی یې ده سره ملاویدوکې څه خطره ده آیادی به ماچرته اوتختوي زه په دی خیال چې داوخت ادلی بدلی سره به خبره نوره هم اوږده شي پته نشته چې نوربه څه وایې غلی شوم دوه دری ورځو وروستوورته ما دالفظ یادکړوچې دادکفر کلمات دی هوش کې اوسه ایمان په قابو کې ساته دی سره خوایمان ختمیږي نوهغې جواب راکړوچې بس ته پریږده زه نیکه یم که بده یم تمیزداره یم که بدتمیزه یم کافره یم که مسلمانه تانه مادانه دی زده کړی زه به څه زده کړم پابه دڅه مسئلی تپوس وکړم بل چانه به تپوس وکړم ستاوینانه منم. اوس عرض دادی چې دي کلماتوسره کفرراغی یانه. اواحکام دکفرجاری کیږي یانه انکارباقی پاتی شویانه؟

جواب: مجموعه مقالاتوکې سوچ کولونه دامعلومیږي چې دویونکومقصود دشریعت ردیاانکار نه دی بلکه ددی انکاردی چې داشریعت دی یانه. لفظ ستاسو شریعت ددی قرینه ده بل درددادلیل چې ده سره په ملاویدوکې الخ ښائی چې دشریعت حکم محل دویری دفتنی دی. اودلته داویره نشته په دی وجه دشریعت حکم دانه دی بله داخبره چې دبل چانه به تپوس وکړم دلالت کوی چې په نقل دحکم کې یې ته خطاکوونکی وګڼړلی نه داچې حکم یې ردکړو بس کفرثابت نه شو. اونکاح مخکې نه ثابت ده بس په قاعدة دالیقین لایزول بالشك نکاح

باقی ده هنٌ دتقوی' تقاضا داده چې نکاح تازه کړی هرکله چې په ویونکی کې آثاردانسانیت وکتلی شي [۶ذی قعده / ۱۳۳۹ھ / تتمه خامسه / صـ ۱۹۷]

تحقیق دیاشیخ عبدالقادرشیئاً لله

سوال :(۳۱۱)دکلمه یاشیخ عبدالقادرشیئاً لله باره کې دجناب رائی مبارك څه ده دقرآن کریم په سوونوآیتونه خوظاهری طورباندې ددی مخالف په نظرراځي اودحضرت قاضی ثناء الله صاحب غوندی یومتبحرعالم اوصوفی هم دی نه منع کوی اګرچې بل طرفته شاه غلام علی صاحب اوحضرت مرزاجانان غوندی داعلی' درجی صوفی ددی عامل په نظرراځي پخپله دلوی درجی په عالمانو فاضلانو اوصوفیانو کې دداسې اهم مسئلوباره کې چې اختلاف اوکتلی شي نوزمونږ په شان کم علمه چاته چې دینی بصیرت کماحقه حاصل نه دی حیران اوسرګردان پاتی کیږي اوداختلاف دحنفی شافعی مالکی حنبلی یادمقلدینو اوغیر مقلدینو معمولی اختلاف سره هیڅ مشابهت نه لری ددی یوه ډله خوزبردستو دلیلونو سره داشرك ګرځوی اوبله ډله دیوقابل وکیل حصه اخلی اوددی حمایت دپاره داسې زبردست دلیلونه پیش کوی امیددی چې جناب مهربانی وکړی اودی باره کې درائی مبارك اظهار وکړی؟

جواب:داسې اموراومعمولاتو کې تفصیل دادی چې صحیح العقیده سلیم الفهم دپاره جواز ګنجائش کیدیشی چې مناسب تاویل وکړی اوسقیم الفهم دپاره په وجه دمفاسداعتقادیه اوعملیه اجازت نه شي ورکولی کیدی چونکه اکثرعوام ناپوه اوکوږطبعیت والاوی هغوی علی الاطلاق منع کولی شي اومنع کولو په وخت ددی علت اومدرانهی ځکه نشی بیانولی چې قیاس فاسدبه وکړی اوناجائزه اموربه جائزه وګرځوی لکه څنګه چې دعوامو موعادت دی چې دووامرونولره کوم کې چې فرق وی یوشان برابرګڼړی په یوباندې دجوازدوجه نه په بل هم دجوازحکم لګوی په دی وجه هغوی مطلقاً منع کولی شي ددی قاعدی دپیژندونه وروستو په زرګونو اختلافات کوم چې دی امورو کې واقع دی دهغی حقیقت به ښکاره شي ددی داسې مثال دی چې په وجه دبیماری چې مزاج کې یخنی وی اویوډاکټریوفصلی څیزدی بیمارته منع کړی چې داڅیزبه نه خوری خو په خلوت کې یوصحیح المزاج سړی دبعضوطرقو اوشرطونو سره دهغی څیزدخوراك اجازت وکړی دی تقریرسره دمنع کوونکو اواجازت ورکوونکو په اقوالو کې څه تعارض پاتې نه شوخوداجازت دعوامو په حق کې زهرقاتل دی [امداد/ ج ۴/ صـ ۹۳]

تحقیق دمسئله اراده رضا

سوال :(۳۱۲)پس داادابو ډیرپه عاجزی سره عرض عرض دی چې پرون په شپږویشتم اپریل دولس بجی دورخی دوه هلکان یوخای پیداشول په هغی کې یومړشو اوبل ژوندی دی دغه موقع باندې چې کوم خیال زماپه زړه کې پیداشویدی هغه عقیدتاً ستاسو په مخکې عرض کول غواړم داخبره خومنلی شویده چې کومی زنانه همیشه ددائی توب ، کومی زنانه چې دبچی پیداکیدو په وخت کارکوی هغوی په دی علم بالکل نه پوهیږی په دی وجه مادتجویزکړی وه چې ددی علم پوه لرونکی یعنی میم دائینړی دی دی کاردپاره راوغوختی شي خوپه کورکې داخوښی نه کړل مادهغوی په سختی باندې داخیال وکړو چې آخرددی نه مخکې هم انه بحی شری وی اوپه هغی یوکی هم مسم نه وه نو اوس هم څه ضرورت دی چې ددی حلاف کو سس وکړم ره هم غلی پاتی شوم په دی وجه یومعمولی غوندی دائینړد ، دایه ، دی کاردپاره مقررکړی شوه هرکله چې دپیدانش درد شروع شو دهغی دوه یادری ګهنټی پس یوهلك پیداشو دبل هم څه نحښی معلومی شوه اوبیا سخت دردمعلوم سودی نایوهی کیدو دباؤ کړه بجی یې بیداکول عوخل چرته بی خاسه یې لاس ولګند وبچی سلګی وهلی اوپیداسوهغی ده لرد راوجت کړواووایې چووهغه مړسواومونږ کې یې هیڅوك هم خبرنه کړل دهغی نه ښځه منته پس یې مونږه خبرکړو ماخپل خان سره ډاکټرکبولی وه هغه ډیرافسوس وکړواووي ونیل چې فورا یې ولی مونږه خبرنه کړواوس دفورا دلته راوړه مونږه راوړواوده هغه باندې څه عمل وکړونو هغه بچی کې حرکت پیداشرخو ساه یې رانه غله یعنی ژوندنه شو ډاکټراووئیل که چرته میم دایه یایوپوه دوی فن وی نوبچی ته به یې فورا ګرمی ورکړی وی هغه به هرګزنه وی مړشوی ماته په خپلی کم عقلتیاباندې چې ولی مې ښځواومنل سخت پښېمانتیااوشوه اوداپښېمانتیا به زماټول عمروی چې زمادغفلت دوجه نه یوجسم ضائع شواوس ماته ټول وایې چې دالله ﷻ مرضی هم دغه وه خوزه داسې نه وایم بچی بالکل صحت مندغښ تازه راځي چې دهغه مرضی داوه چې ژوندی دی نه پاتی کیږي اوس مسئله چې علم دالهی خوزه منم چې دښځوهغه زورزماغفلت اودهغی په وجه دبچی ضائع کیدل ضرورپه علم دالله ﷻ کې وه اوداغلط نه شوکیدی بس زه ددی بچی ضائع کیدل صرف په خپل غفلت باندې محمول کوم زماعقیده دی باره کې ده که چرته دیکې غلطی وی نو الله ﷻ

دپاره دهغی اصلاح وکړی بل بچی پوري بنه صحت مندی په کورکې دمعمول تکلیف نه علاوه بل څه خاص شکایت نشته فقط

جواب: ازاشرف علی عفی عنه اسلا علیکم ورحمة الله وبرکاته زه تراوسه پوري تهانه بهون ته نه یم تلی نه می علاج ختم شویدی په دی وجه داخط ماته لږوروستوملاؤ شواودی سره می خوشحالی اوغم دواړه په زړه کې جمع شول الله دی ژوندی بچی ته عمرورکړی اودی دي صاحب نصیب اوصاحب علم وګرځوی دیکې هیڅ شك نشته چې تعلیم یافته اوغیرتعلیم یافته کې دزمکی اواسمان فرق دی دفن دماهرنه که چرته غلطی اوشی نوافسوس کم وی په خلاف دغیرماهرکې چې دیکې افسوس زیات دی کوم خیال چې دی عزیزحل کول غوختلی دی دهغی باره کې مختصرلیکم دری ځیزونه جداجدادی. علم ، اراده، مرضی. دعلم الهی تعلق دټولونه ډیرزیات فراخه دی یعنی موجودات اومعدومات ټول په احاطه علمی کې داخل دی که حسن وی اوکه قبیح اودی سره په ذات پاك کې څه الزام نه شي راتلی اودټولونه کم فراخی دمرضی یعنی رضا اودخوشحالی ده چې داصرف امورحسنه سره متعلق ده شراوقبیح سره ددی هیڅ تعلق نشته ددی حاصل داشوچې الله ﷻ دامورحسنه نه راضی اوخوشحاله دی اوامورقبیحه نه راضی نه دی بلکه خفه دی ځکه چې که چرته داسې نه وی نوپه ذات پاك کې نعوذبالله داغ لګی چې معاذالله بدی خبری خوښوی اوتعلق درضاصرف هغه امورحسنه سره دی کوم چې په اختیاردبنده کې دی لکه نمونځ روژه اوطاعات ښه اخلاق اوعقائد صحیحه دی ته امورشرعیه هم وایې اوانبیاء علیهم السلام ددی مسئلی تعلیم دپاره تشریف راوړی چې الله ﷻ په کوموامورو خوشحاله دی اوپه کوموخفه. اوس پاتی شوه اراده ددی حقیقت دادی ترجیح احد المقدورین یعنی دوه ځیزونه کوم چې دقدرت په اعتبارسره یوشان وه په هغی کې یوپیدااوواقع کول داپه اعتباردوست اوعدم وسعت بین بین دی یعنی نه دیکې په شان دعلم وسعت اونه په شان درضاتنګی شته بلکه په وسعت کې دعلم نه کم دی اودرضانه زیات یعنی علم عام وه موجوداتو اومعدوماتوته اداخاص دی موجوذاتوسره اوپه موجوداتوکې هم هغه امرکوم چې ممکن نه وی هغی سره دقدرت تعلق نشته اوچې کوم ممکن وی خوموجودنه وی نوهغی سره دترجیح تعلق نشته اودارادی حقیقت وه ترجیح احدالمقدورین په دی وجه دیکې امکان اووجوددواړوته ضرورت راغی نودادعلم نه خوتنګ شواورضانه ددی وسعت ځکه زیات دی چې رضانه ددی وسعت ځکه

زیات دی چې رضاحرف امورحسنه اختیارپه عبد سره او اراده اموراختیاریه عبداوغیراختیاریه اوامورحسنه اوامورقبیحه ټولوته شامل وه ځکه چې بره چې کوم حقیقت ددی بیان شودهغی حاصل صرف دومره دی چې اراده څه شی دی اوهغه ځیزونه کوم چې دالله ﷻ په قدرت کې برابروه مثلاً دزیدژوندی ساتل دزیدوژل په هغی کې یې یوپه خپل قدرت واقع کړویعنی سره دژوندیې زیدپیداکړو بس چونکه عقلاً اونقلاً ثابت دی چې خالق دهغی شي الله ﷻ دی په دی وجه دامنل به راځي چې ټول اموردهغی په ارادی سره پیداکیږي لکه څنګه چې دارادی دغه ذکرشوی تفسیرپه دی دلالت کوی بس خلاصه داشوه چې علم دالله ﷻ خوپه ټولوځیزونودی که موجودوی اوکه معدوم بیادکوموځیزونوپه ایجاداواعدام چې برابرقدرت دی په هغی کې یو که ایجاذ کړواوکه اعدام خپلی ارادی سره ورته ترجیح ورکوی دهغی موافق هغه پیداکیږي که ښه وی اوکه بد دازمونږ په اعتبارسره دی اوچونکه دیکې ډیرپټ مصحلتونه اوحکمتونه وی کوم پوري چې زمونږ رسیدل نه شي کیدای دی اعتبارسره بالکل بدهیڅ شی هم نشته بیاهغه ممکناتوکې چې کوم په اختیاردبنده کې دی اوبیاپه هغی کې چې کوم امورحسن دی هغی سره خپل رضامتعلق فرمائي بس دغه قصه چې کومه واقع شوه دایقینی خبره ده چې علم خداوندې دی سره متعلق وه اوداهم یقینی خبره ده چې دالله ﷻ قدرت سره داامرواقع شو اوداهم یقینی خبره ده چې الله ﷻ داسې اختیاری بی احیتاطی نه خوښوي بس داوئیل چې دالله ﷻ مرضی دغه وه که چرته مرضی په معنی دارادی وی لکه څنګه چې دکم علمومحاوره ده نوګویادالفظ بی ځایه دی خومرادیې صحیح دی ځکه چې بغیردارادہ دالله ﷻ نه هیڅ شی په عالم کې نه شي واقع کیدای کنی ددی معنی به داوګرځي چې دالله ﷻ نه علاوه چرته بل هم خالق شته لکه څنګه چې دی ذکرشوی تغیرنه واضحه شوه اوکه چرته مرضی په معنی درضا اوخوشحالی دی نوسراسرغلط اوباطل دی امیددی چې عزیزبه داتقریرلږ غورسره ولولی اوبهتره ده چې دوه دری ځله یې ولولی نوستاشبه به حل شي اودخپل خیال اودتسلی ورکوونکوخیال اختلاف به ښه جداشي مادالله ﷻ په فضل سره دانازك مسئله ډیره په آسانی لیکلی ده. وذالك فضل الله یؤتیه من یشاء فقط (امداد ج۴ ص۱۹۴)

دپاره دهغی اصلاح وکړی بل بچی پورې ښه صحت مند دی په کورکې دمعمول تکلیف نه علاوه بل څه خاص شکایت نشته فقط

جواب: از اشرف علی عفی عنه اسلا علیکم ورحمة الله وبرکاته زه تراوسه پورې تهانه بهون ته نه یم تلی نه می علاج ختم شویدی په دی وجه داخط ماته لږ وروستو ملاؤ شو اودی سره می خوشحالی اوغم دواړه په زړه کې جمع شول الله دی ژوندی بچی ته عمرورکړی اودی دي صاحب نصیب اوصاحب علم وګرځوی دیکې هیڅ شك نشته چې تعلیم یافته اوغیرتعلیم یافته کې دزمکی او اسمان فرق دی دفن دماهرنه که چرته غلطی اوشی نوافسوس کم وی په خلاف دغیرماهر کې چې دیکې افسوس زیات دی کوم خیال چې دی عزیز حل کول غوختلی دی دهغی باره کې مختصرلیکم دری څیزونه جدا جدا دی. علم ، اراده. مرضی. دعلم الهی تعلق دټولونه ډیرزیات فراخه دی یعنی موجودات اومعدومات ټول په احاطه علمی کې داخل دی که حسن وی اوکه قبیح اودی سره په ذات پاك کې څه الزام نه شي راتلی اودټولونه کم فراخی دمرضی یعنی رضا اودخوشحالی ده چې داصرف امورحسنه سره متعلق ده شراوقبیح سره ددی هیڅ تعلق نشته ددی حاصل داشو چې الله ﷻ دامورحسنه نه راضی اوخوشحاله دی اوامورقبیحه نه راضی نه دی بلکه خفه دی ځکه چې که چرته داسې نه وی نوپه ذات پاك کې نعوذبالله داغ لګی چې معاذالله بدی خبری خوښوی اوتعلق درضاصرف هغه امورحسنه سره دی کوم چې په اختیاردبنده کې دی لکه نمونځ روژه اوطاعات ښه اخلاق اوعقائد صحیحه دی ته امورشرعیه هم وایې اوانبیاء علیهم السلام ددی مسئلی تعلیم دپاره تشریف راوړی چې الله ﷻ په کوموامورو خوشحاله دی اوپه کومو خفه. اوس پاتی شوه اراده ددی حقیقت دادی ترجیح احد المقدورین یعنی دوه څیزونه کوم چې دقدرت په اعتبارسره یوشان وه په هغی کې یو پیدا او واقع کول داپه اعتباردوست اوعدم وسعت بین بین دی یعنی نه دیکې په شان دعلم وسعت اونه په شان درضاتنګی شته بلکه په وسعت کې دعلم نه کم دی اودرضانه زیات یعنی علم عام وه موجوداتو اومعدوماتو ته اداخاص دی موجوداتو سره اوپه موجوداتو کې هم هغه امرکوم چې ممکن نه وی هغی سره دقدرت تعلق نشته. اوداردی نشته. اوچې کوم ممکن وی خوموجودنه وی نوهغی سره دترجیح تعلق نشته اودارادی حقیقت وه ترجیح احدالمقدورین په دی وجه دیکې امکان اووجود دواړو ته ضرورت راغی نوداعلم نه خوتنګ شو اورضانه ددی وسعت ځکه زیات دی چې رضانه ددی وسعت ځکه

زیات دی چې رضاحرف امورحسنه اختیارپه عبد سره او اراده اموراختیاریه عبداوغیراختیاریه اوامورحسنه اوامورقبیحه ټولوته شامل وه ځکه چې بره چې کوم حقیقت ددی بیان شو دهغی حاصل صرف دومره دی چې اراده څه شی دی اوهغه څیزونه کوم چې دالله ﷻ په قدرت کې برابروه مثلاً دزید ژوندی ساتل دزید وژل په هغی کې یې یوپه خپل قدرت واقع کړو یعنی سره دژوندیې زید پیداکړو بس چونکه عقلاً اونقلاً ثابت دی چې خالق دهغی شي الله ﷻ دی په دی وجه دامنل به راځي چې ټول امور دهغی په اراردی سره پیدا کیږي لکه څنګه چې دارادی دغه ذکرشوی تفسیرپه دی دلالت کوی بس خلاصه داشوه چې علم دالله ﷻ خوپه ټولو څیزونو دی که موجودوی اوکه معدوم بیاد کومو څیزونو په ایجاد او اعدام چې برابرقدرت دی په هغی کې یو که ایجاد کړو اوکه اعدام خپلی ارادی سره ورته ترجیح ورکوی دهغی موافق هغه پیداکیږي که ښه وی اوکه بد دازمونږ په اعتبارسره دی اوچونکه دیکې ډیرې مصحلتونه اوحکمتونه وی کوم پورې چې زمونږ رسیدل نه شي کیدای دی اعتبارسره بالکل بدهیڅ شی هم نشته بیاهغه ممکناتوکې چې کوم په اختیاردبنده کې دی اوبیاپه هغی کې چې کوم امورحسن دی هغی سره خپل رضامتعلق فرمائي. بس دغه قصه چې کومه واقع شوه دایقینی خبره ده چې علم خداوندې دی سره متعلق وه اوداهم یقینی خبره ده چې دالله ﷻ قدرت سره داامرواقع شو. اوداهم یقینی خبره ده. چې الله ﷻ داسې اختیاری بی احتیاطی نه خوښوي بس داوئیل چې دالله ﷻ مرضی دغه وه که چرته مرضی په معنی دارادی وی لکه څنګه چې دکم علمومحاوره ده نوګویاد الفظ بی ځایه دی خومرادیې صحیح دی ځکه چې بغیردارادی دالله ﷻ نه هیڅ شی په عالم کې نه شي واقع کیدای کنی ددی معنی به داوګرځي چې دالله ﷻ نه علاوه چرته بل هم خالق شته لکه څنګه چې دی ذکرشوی تغیرنه واضحه شوه اوکه چرته مرضی په معنی درضا اوخوشحالی دی نوسراسر غلط اوباطل دی امید دی چې عزیزبه داتقریرلږ غورسره ولولی اوبهتره ده چې دوه دری ځله یې ولولی نوستاشبه به حل شي اودخپل خیال اودتسلی ورکوونکوخیال اختلاف به ښه جداشي ماداالله ﷻ په فضل سره دانازك مسئله ډیره په آسانی لیکلی ده. وذالك فضل الله یؤتیه من یشاء فقط امداد ج۴ ص۱۹۴

تحقیق دمااهل به لغیرالله

سوال :(۳۱۳)دی ورځو کې یوه فتوی می اوکته خلاصه دفتوی داده چې غوئی کوم چې هندوان پریږدی که چرته مالك دهغی معلوم وی اوهغه ځناورکوم چې په دریائی ګنګانذرکوی یاهغه غله کومه چې دبوتانو اودقبرونو په نوم نذرکوی ټول حلال اوصحیح دی البته په کارناجائزه دی دلیل دهغی دادی چې مااهل به لغیرالله نه مرادماذبح لغیرالله دی لکه څنګه چې په تفسیرجلالین اوجمل . بیضاوی . جامع البیان . مدارك . تفسیرکبیر. اوفتح الرحمن وغیره کې ذکرشویدی .بس کوم شی چې قابل دذبح نه وی لکه شیرینی اوغله وغیره هغه دمااهل لغیرالله په فردکې داخله نه ده اوکوم ځناورچې تراوسه نه دی ذبح کړی شوی اوصرف دیوقبریابت په نوم نذرکړی شوهغه هم ددی په فرد کې نه شي کیدای صرف نذرکولو سره په یوشي کې هرګزحرمت نه شي پیداکیدی دادنص قران نه خلاف دی الله تعالی دسائبه اوبحیره باره کې ببانگ فرمائیلی دی . ولکن الذین کفروا یفترون علی الله الکذب واکثرهم لایعقلون. بس دی غوئی وغیره ته حرام وئیل افتراء علی الله ده چونکه دسائبی حلت نص قرانی سره ثابت دی لهذا غوئی اوقبرونو اوبتانو کې نذرکړی شوی شرینی وغیره بی شکه حلال اوصحیح ده انتهی ملخصا . زه ددی لاندینو خبرو جواب غواړم (۱) اکثرمفسرین دمااهل معنی ماذبح لیکی حالانکه په لغت اودعربو په عرف کې داهلال معنی مشهورونو سره دی اوآوازکولو سره راځي مولاناشاه عبدالعزیزصاحب هم په تفسیرعزیزی کې دامعنی لیکلی ده دمفسرینو دکلام ښه توجیه به څه وی (۲) که چرته داهلال معنی ماذبح صحیح وی نو غله او شرینی په قبرونو اوبتانونذرکړی شوی به کوم دلیل سره حرام وی اوکه چرته داهلال معنی صرف مشهورول وی نو غله او شیرینی او ځناوربه مخکې دذبح نه ټول حرام ثابتیږي حالانکه فقهاؤ ځناورته مخکې دذبح نه حرام وایې بلکه دفقه نه معلومیږي چې صرف په خراب نیت سره ځناور کې حرمت نه راځي بلکه پس دذبح نه ددغه نیت ظاهری ثمره راوزی مثلاً دشیخ سدو چیلی چې بل سړی دنذرکوونکی نه واخلی اوذبح یې کړی نوشرعا صحیح دی دی نه معلومیږي چې صرف خراب نیت سره په ځناورکې حرمت سرایت نه کوی (۳) دمولاناشاه عبدالعزیزصاحب دتفسیرنه معلومیږي چې صرف خراب نیت سره شیرینی اوځناورکې حرمت سرایت کوی که چرته پس دبدلیدودنیت نه داځناورذبح کړی نوجائزکیږي که چرته واقعی داخبره صحیح ده نو څه وجه ده چې شیرینی په قبرنذرکړی شوی په

بدلیدودنیت نه پاکیږي (۴) که چرته یوسړی په قبریابت باندې دشیرینی یاچرګ نذرومنلو اومنجورته یې هبه کړو اوبل سړی ددی منجورنه داشیرینی اوچرګ واخستو نودی اخستونکی دپاره جائزدی یانه ؟

جواب:هرکله چې داهلال معنی لغة اوازاوچتول دی نومااهل به لغیرالله عام حیوان مذبوح علی اسم غیرالله اوحیوان متقرب به لغیرالله مذبوح علی اسم الله اوغیرحیوان لکه غله اوشیرینی وغیره ټولوځیزونوته څکه چې اعتباردعموم الفاظ دی نه که دخصوص مورداو د فقهاؤ داعموم معتبرګنړل اوپه خپله دبعض مفسرینو دی عموم سره تصریح کول مویّد دی ددغه ذکرشوی معنی عموم پاتی شودبعضو مفسرینو ماذبح علی اسم غیرالله سره تفسیرکول دغه عموم ته نقصان نه ورکوی څکه چې کیدیشی چې داتخصیص صرف جریاً علی العادة وی اوپه اهل جاهلیت کې تحقیق دمااهل به لغیرالله په ضمن کې مذبوح علی اسم الله متقرب به الی غیرالله نه ساکت دی اودنورو تصریح عموم سره ناطق والناطق مقدم علی الساکت یامقصود ددغه مفسرینو دی تفسیرسره داشوچې که چرته دذبح نه مخکې نیت صحیح کړی اوذبح وکړی نوجائزدی. حرام هغه وخت دی چې کله دذبح وخت پورې هم هغه فاسدنیت وی بس معنی دذبح وخت پورې هم هغه فاسدنیت وی بس معنی دذبح علی اسم غیرالله به داشي . ذبح باقیاالی وقت الذبح علی اسم غیرالله باعتبارالنیة وان ذبح علی اسم الله کذاسمعت بعض الاذکیاء. اوچونکه علت دحرمت اهلال لغیرالله دی نوهرکله چې داعارض اوچت شونوحرمت به هم اوچت شي اوپه حیوان کې مخکې دذبح نه اوپه غیرحیوان کې داول نه داعارض اوچتیدل ممکن دی اوپه حیوان کې دذبح نه وروستوددی عارض اوچتیدل ممکن نه دی تقرره وانتهاء بالذبح په دی وجه توبه کولو سره غیرحیوان کې اودغه شان حیوان کې مخکې دذبح نه احتمال دحلت شته اووروستودذبح نه نشته البته که چرته غیرحیوان کې هم هغه عارض مضبوط شي نودی کې هم حرمت متقررشو مثلاً فاسدنیت سره یې په هغی کې څه تصرف وکړم کوم سره چې هغه نیت نافذاومتقررشي بلکه چاته یې هبه کړوخوچونکه ددی تصرف فسخ ممکن ده په واپس کولو دهبی سره مثلاً هرکله چې یې فسخ وکړه نوهغه عارض اوچت شونوبیاحلت واپس راغی په خلاف دذبح څکه چې هغی کې فسخ نشته کمالایخفی دی مختصرتقریرسره دټولو سوالونو جواب راووځو مختصرا اشاره ورته کوم (۱) دمفسرینو دکلام توجیه تیره شوه فی قوله کیدیشي چې داتخصیص الی قوله بعض

الاذکیاء (۲) داهلال معنی صرف دمشهورونو اوپه نوم کولو سره ده اوحرمت عام دی خوچونکه حیوان کې مخکې دذبح نه هغه عارض اوچتیدی شي لهذا ددی اوچتیدوسره حرمت به اوچتیږي کمامرفی قوله اوچونکه علت دحرمت الی قوله اوپس دذبح نشته (۳) چونکه دیکې تقرردی علت دحرمت شویده په دی وجه نه پاکیږي کمامرفی قوله البته په غیرحیوان کې هم الی قوله هبه کړیدی (۴) صحیح نه دی تقررعلة الحرمت کماذکرت انفاالبته که چرته داځیزونه بیااصل مالك ته واپس کړیشی اوهغه توبه وکړی نوبیاحلال دی کمامرفی قوله خوچونکه ددی تصرف فسخ الی قوله کمالایخفیٰ والله اعلم [ف] بعض ایتونوکې چې دسائبی په تحریم باندې ردکړی شویدی دهغی نه مرادهغه تحریم دی کوم چې اهل جاهلیت عبادت ګڼړلو یامراددتحریم نه فعل مایوجب الحرمة من اهلاله لغیرالله دی کمافی قوله تعالیٰ لم تحرم مااهل الله لك ، فافهم [ف] ویدل قوله تعالیٰ وماذبح علی النصب بعدقوله تعالی وما اهل لغیرالله به فی سورة المائدة علی کون محض النیة الشرکیة مؤثرة فی الحرمة وان لم یتحقق الاهلال باللسان کماهوظاهرفکیف اذااجتمعافتدبر (۲۸صفر / ۱۳۲۱ھ / یوم الاربعاء / امداد / ج۴ / ص ۹۷)

ایضاً

سوال :(۳۱٤) مجموعه فتاویٰ مولاناعبدالحی صاحب ص ۸۹ دریم جلدکې راځي هندوان ذوی الارواح ځیزونه لکه دخصی بیزپه شان ددریائی ګنګاباندې نذرکوی اوپه اوبوکې یې ژوندی پریږدی اودهغی ځای زمیندارهندوان اونورخلق ځناوردریاب نه ژوندی راوباسی اوخرڅوی یې اونذرکوونکی دوی ته هیڅ هم نه وایې بس داځناورخرڅول یاذبح کول اودهغی خوراك حلال دی یاحرام اودمااهل به لغیرالله څه معنیٰ ده اودماجعل الله من بحیرة ولاسائبة څه مطلب دی بینواتوجروا؟

جواب :دمااهل به لغیرالله نه مرادهغه ځناوردی کوم چې په قصددتقرب الی غیرالله ذبح کړیشی اومقصوددوینی په تویولونه تعظیم دغیرالله وی اوځان ورکول خاص دغیردپاره وی داسې ځناورحرام دی اګرچې په وخت دذبح دی باندې بسم الله ووئیلی شي درمختارکې راځي، ذبح لقدوم الامیرونحوه کواحدمن العظماء یحرم الخ ، بس دشیخ سدوبیزخاص دغیرالله دپاره ورکول په دی کې منظوروی اووینه تویول تقریباً الی غیرالله متصوروی حرام دی نه حلاله دفاتحه دبزرګانودیکې وینه تویول خاص دالله دپاره وی اومقصودایصال ثواب

وی اوکوم ځناورچې هندوان ژوندی پریږدی هغه په ایت کې داخل نه دی اوحرمت دهغی دی ایت کې نه دی ثابت په دی وجه چې هلته ذبح نه کیږي بلکه ژوندی پریخودلی شي پاتی شوایت ماجعل الله الخ ایت نه صرف دهغوی داحکاموبطلان ثابتیږی نه که بحیره اوسائبیی ذبح تحریم بس کوم ځناورچې دریائی ګنګاباندې نذرکیږی یادبوتانوپه نوم پریخودلی شي هغه رانیول یااوییستل اوبیابې ذبح کول حرام دی په دی وجه چې هغه ځناوردی پریخودلوسره دمالك دملك نه نه وی خارج شوی بس بغیرداجازت دمالك نه به دهغی حکم دمغصوب اومسروق وی اوکه چرته مالك اجازت ورکړی یاعام اباحت کړی نودغه وخت به هغه بیاپه بسم الله وئیلوباندې ذبح کول اودهغی خوړل به درست وی اودی حرکت قبیحه اوبدنیت پاتی کیدوسره به په دی باندې حکم دحرمت نه کیږي ردالمحتارکې راځي. فی الصیدان لایملکه اذالم یبحه وکذافی الدابة اذاسیبها کمابسطه الشرنبلالی فی شرحه، اوذزیعلی په شرح دکنزکې راځي، ان کان مرسلافهومال الغیرفلایجوزتناوله الاباذن صاحبه انتهی والله اعلم محمدعبدالحی ابوالحسنات . اوپه دغه فتاویٰ ص ۱۴۶ دویم جلدکې راځي څلورم صورت دادی چې یوسړی دغه بدنیت سره پریخودلی وه بل سړی پټه کړه اوذبح یې کړه داحرام دی دوو وجووسره وړومبی دمالك دنیت دفساد دوجه نه ځکه چې سائبه کیدوسره خارج عن الملك نه ګرځي دویم دغصب اودسرقی دوجه نه اوص ۲۳ دریم جلد کې راځي سوال نذرلغیرالله یعنی څه مکان یانخښی اوجهنډا وغیره باندې نذرکړی شوی وی اونذر کوونکی هندوان وی که چرته۹ یومسلمان ددوی نه اخستل غواړی نوجائزدی یانه ؟

جواب :دی اهلال لغیرالله سره په دی کې حرمت په شان دمرداری راغی بس څه رنګه چې دمرداری اخستل دهندوانونه جائزنه دی دغه شان ددی هم والله اعلم . اوس ددی لاندینوخبروتپوسنه کوو. وړومبی خودمولاناالکهنوی اوستاپه فتویٰ کې بظاهرتعارض دی ځکه چې غوئی یابیزیاخصی دبوتانوپه نوم یاپه ګنګاباندې نذرکول بغیردوینی تویولوځناوردمولانامرحوم په نزددمااهل به لغیرالله په افرادکې داخل نه دی بس دهغی ذبح کول اوخوړل په اجازت دمالك حلال دی اوستادفتوی نه معلومیږي چې صرف اجازت کافی نه دی بلکه ددی بدنیت نه توبه ویستل هم پکاردی اوداسی ځناورپه مااهل به لغیرالله کې داخل دی واقعی کې دلته تعارض دی یازمونږ په پوه کې غلطی ده ، دویم سائبه اوبحیره په مااهل لغیرالله کې داخل دی ددی حرمت ددی ایت مااهل به لغیرالله نه ثابت دی یادبل نص نه

دریم هندوان اکثردبیزی یادسندا غوږ کټ کړي اودبوتانوپه نوم یې نذرکړی یایې منجورته ورکوی چونکه دی صورت کې وینه تویول غیرالله دپاره مقصودنه ده صرف نذرکول مقصوددی که چرته یومالك یې په خپل یومسلمان باندې ذبح کړي یایومسلمان یې دمالك په اجازت ذبح کړي اووی خوری نوځه باق پکې شته څلورم که چرته یوهندوبیزلره دکالی بهوانی په نوم پریږدی یایوهندویې دبوت اودقبرپه نوم نذرکړی اوغوږورته کټ کړی دی نه وروستودواړوهندوانودی لره دیومسلمان په لاس خرڅ کړل نودی مسلمان لره اخستل اوددی ذبح کول اوخوړل صحیح دی یانه یاهغه دمرداری په شان دی چې دهغی اخستل حرام دی که چرته هغه دمرداری په شان وی اوهغه بیزکې داحرمت دننه شواومضبوط شوخوپکاردی چې حاکم دوخت هغه که چرته خرڅوی چې کله دهغه غلبه پرې راشي نوهغه دی جائزنه شي ځکه چې دمرداری نیلام اوخرڅول صحیح نه دی هرکله چې دحاکم وخت په غلبې سره تبدل دملك حاصلیږي اوتبدل دملك سره په هغی کې حلت دوباره واپس کیږي نوپه خپله که چرته هغه نذرکوونکی دابیزخرڅ کړي نواخستونکی دپاره ولی جائزنه دی؟

جواب: واقعی دواړوجوابونوکې تعارض دی اومبنی ددی اختلاف فی تفسیرالایتین دی زمارحجان وړومبی دی طرفته وه کوم چې مالیکلی دی خوڅوورځی وشوی چې ځه احتال ددی مضمون می دی طرفته شروع شویدی کوم چې مولاناالکهنوی لیکلی دی په دی وجه بنده داقول دخپل تفسیرپه دریم جلد منهیه اولیٰ متعلقه ص ۲۲کرخه ۳۲ حاشیه فوقانیه کې هم ذکرکړیدی اوهلته می دی قول کې اودشیخ سروبیزته دهلال ویونکوپه قول کې هم فرق هم بیان کړیدی بهرحال دمولاناالکهنوی په قول کې هم ګنجائش شته باقی که چرته په مقام دحل اوحرمت کې په احوط باندې عمل وکړی نوډیرغوره دی اودمبنی دتنقیح نه وروستودتولوسوالوجواب وشو کوم چې دی باندې مبنی دی ۱ذی قعده ۱۳۳۳ھ ترجیح ثالث ص ۲۲۱

دفع شبهات متعلق حرمت مااهل به لغیرالله

سوال: (۳۱۵) (۱) دفقی دکتابونونه معلومیږي چې سائبه اوبحیره حرام نه دی اودکافرانوتحریم هسې لغواوعبث دی لکه څنګه چې دایت نه هم معلومیږي بیاهرکله چې سائبه اوبحیره دمااهل به لغیرالله نه خارج دی نوبیاهندوان چې دبوتانوپه نوم غویان نذردکوی یامسلمان یې قبرونوباندې دچرګانووغیره نذرمنی ولی حلال نه دی؟ (۲) مااهل

به لغیرالله کې که چرته مانه مراد ذی روح اوغیرذی روح دواړه وی نووړومبی خودتولومفسرینومخالفت لازم راځي ځکه چې تول مفسرین ددی په شرح کې ماذبح لیکی مخالف وایې چې هرکله په اجماع دمفسرینوسره اهلال په معنی ذبح دی نوداهلال داسی معنی اخستل چې ذی روح اوغیرذی روح دواړوته شامل وی خلاف داجماع دمفسرینوبه وی اودمفسرینودکلام تاویل اوتوجیه بغیرددلیل نه قابل دتسلیم نه ده دمولانااسمعیل اومولاناشاه عبدالعزیزرحمهماالله تعالی کلام خلاف داجماع دی. ثانیا که چرته مانه مراد عام وی نوپه کومی طریقی سره چې په شیرینی وغیره کې حرمت سرایت کوی هغی طریقی سره په ځناوروغیره کې ه حرمت ساری کیدل پکاردی اوتوبی کولوسره چې څه رنګه شیرینی وغیره نه حلالیږی ځناورهم نه شي حلالیدی اګرچې په وخت دذبح نیت بدل کړیشی ثالثا که چرته مانه مراد عام وی نوسائبی اوبحیری ته هم حرام وئیل پکاردی حالانکه داخلاف دمذهب دفقهاؤ اومفسرینودی (۳) هغه څیزونه چې دغیرالله دپاره نذرکړیشي هغې کې که چرته حرمت راځي نوکوم قسم حرمت دی ظاهره خبره ده چې حرمت بعینه نه دی ځکه چې هغه څیزونه ناپاك اوپلیت نه دی بلکه په سبب دیوفعل قبیح هغې کې قبیح پیداشویده. بس کومی طریقی سره چې درشوت اوسودمال که چرته اصل مالك دمرتشي نه واپس واخلی نوهغه دپاره پاك پاتی کیږي (۴) دنذرکړوشوځناورونه چې کوم بچی پیداشي هغه به حلال وی یاحرام؟ (۵) کافران چونکه دفروعومکلف نه دی په دی وجه دهغوی مال سوداورشوت یاپه بوت نذرکړی شوی ځناور یاکپړی یاشرینی تول حلال کیدل پکاردی دحرمت څه وجه ده؟ (۶) ځناوردلغیرالله دپاره نذرکړی شوی که چرته یوکس پټ کړی اوذبح یې کړي اوهغه ته دامعلومه نه وی چې دادغیرالله دپاره نذرکړی شویدی. نوداذبحه به صرف په سبب دمال مسروقه کیدوحرام وی یادغیرالله په نوم دنذرکیدودوجه نه به په دیکې حرمت ساری کیږي حونکه ذبح کوونکی دنذرکوونکی نه وکیل دی اونه دده نیت فاسددی اونه محکې نه دی ذبیحه کې حرمت داهلال جاری دی دی سبب سره دی ذبیحی لره په مااهل به لغیرالله کې نه شي داخلیدی دمااهل به لغیرالله باره کې عبارتونه لاندې ذکرکیږي (تقویة الایمان مصنفه مولوی اسماعیل شهید صاحب قدس سره. ص ۳۹) یعنی څه رنګ چې خنزیراولهواومراد ناپاك حرام دی دغه شان هغه ځناوره ناپاك اوحرام دی کوم چې دګناه صورت جوړیږي چې دالله ﷻ نه علاوه دبل چادپاره یې اوګرځولودی ایت نه معلومه شوه چې ځناوربه

دیو مخلوق په نوم نه کرخوی او هغه ځناور ناپاك دی او حرام دی ایت کې څه ددی خبری ذکر نشته چې ددی ځناور دذبح په وخت کې دچامخلوق نوم واخلی هله حرام دی بلکه ددومره خبری ذکر دی چې دیو مخلوق په نوم چې چرته دیو ځناور مشهور کړو چې داغوا دسید احمد کبیر ده یا دا پیسه دشیخ سدو دی بس دا حرامیږی بیاچې کوم ځناوروی چرګه وی یا اوبن دیو مخلوق په نوم یې کړی دولی یانبی . پلار یا دنیکه، دشیطان یا دپیریانو ټول حرام دی او ناپاك او کوونکی ته به سخت عذاب ملاویږي (مجموعه فتاوی مولاناشاه عبدالعزیز صاحب قدس سره ص ۵۳. البقرة المنذور داحل فیما اهل به لغیرالله اه ؟

جواب: وړومبی یوه قاعده کلیه عرض کوم. محرمین وایې چې منذور لغیرالله کې چې کله یو تصرف په نیت دتقرب الی غیرالله متقررشي هغه حرامیږي او دهغی تصرف فسخ سره حلت دوباره واپس راځي قوله تعالی . وما اهل به لغیرالله مع قول المفسرین ذبح الخ فان الذبح مقرر للتصرف الشرکی، اوس جوابات عرض کوم (۱) کوم بحیره او سائبه کې چې څه تصرف په نیت دتقرب لغیرالله متقررشوی وي بغیر دفسخ دهغی تصرف نه حلال کیدل دفقی په کوم کتاب کښلو یا مراد دتحریم نه، فعل مایوجب الحرمة اهلاله لغیرالله کمافی قوله لم تحرم ما احل الله لك . یا تحریم موبد مراد دی بس داسې سائبه دما اهل نه خارج نه ده خروج باندې چې کوم تفریعات وه دټولو جواب راواوتو . (۲) که چرته په قرآن مجید کې عام مراد هم نه وی نو اشتراك دعلت سره به اشتراك دحکم کولی شي والعلة هی نیة التقرب لغیرالله تعالی اوس دمفسرینو داجماع خلاف هم نه شول او که چرته په قرآن مجید کې عام هم مراد واخلی نو بیاهم دیته مخالف داجماع نه شي وئیلی که چرته مفسرینو دتعمیم تفسیر نفی تصریحاً کولی بیاهم ددی ګنجائش وه. اګرچې په ژور نظر سره داسی اجماع حجت شرعیه نه ده. ځکه چې یو تفسیر باندې اتفاق کولو سره په حکم شرعی اتفاق لازم نه راځي او اجماع معتبر په حکم ده. که چرته داسې تفسیرو کړیشي هغی سره دجمهورو دتفسیر نفی لازم راشي نو په وجه درفع دحکم شرعی مخالفت داجماع دی او دلته نفی لازم نه راځي بلکه په وجه دعموم دیته هم شامل دی او شیرینی وغیره کې که چرته توبه داسی وخت کې وکړي چې دی نیت فاسده باندې څه تصرف وکړی نو شو یعنی چاته یې هبه کړی وغیره نه وه بیا خو حلال شو او که چرته چاته یې ورکړی وه او دا تصرف یې فسخ کړو بیاهم توبی سره حلال شو. او که چرته تصرف یې مات نه کړو نو بیا خو حلال نه شو دا حکم دځناوردی که چرته دذبح په وخت یې صحیح

کړونو تصریح دنیت مخکې دتصرف نه او شو ځناور حلال شو او که چرته تصرف دذبح نافذ شو اوس ارتفاع دهغی ممکن نه ده په دی وجه حرمت قائم پاتی شو او دبحیری سائبی په تحریم او عدم تحریم باندې کلام مخکې شویدی . (۳) حرمت لغیره دی او غیر تصرف خاص دی که چرته تصرف نه توبه کړی یا توبه وکړی او تصرف فسخ کړی نو حلال دی کمامر سابقاً (۴) چونکه دی بچو کې علت دحرمت نشته حلال دی . (۵) هغوی مکلف نه دی مونږ خو مکلف یو چونکه ما اهل به لغیرالله صادق دی دهغی حرمت مونږ مخاطب یو په دی وجه حکم دحرمت به وی نه داچې دهغوی حرمت مونږ پورې متعدی شویدی چې هلته دمنتفی کیدو وجه نه دلته هم منتفی دی . (۶) دواړو وجو سره به حرام وی نیت دمالك موثر دی اګرچه ذبح کوونکی ته علم او دهغی قصد نه وی دی ذبح سره هغه تصرف شرکی متقرر شو لهذا ما اهل به لغیرالله کې داخل شو والله اعلم ۱۴ ذی قعده ۱۳۲۲ھ امداد ج ۲ ص ۱۲۵)

ایضاً

سوال: (۳۱٦) غیر (۱) لفظ ما په لاندینو ذکر شوو ایتونو کې او لفظ فسقاء (په معنی دناجائز) ځناور او غیر ځناور ته شامل دی (۱) سورة البقره : انما حرم علیکم المیتة والدم ولحم الخنزیر وما اهل به لغیرالله (۲) سورة المائدة : حرمت علیکم المیتة والدم ولحم الخنزیر وما اهل لغیرالله (۳) سورة الانعام : قال لااجد فیما اوحی الی محرما علی طاعم یطعمه الا ان یکون میتة اودماً مسفوحا اولحم خنزیر فانه رجس اوفسقا اهل لغیرالله به (۴) سورة النحل : انما علیکم المیتة والدم ولحم الخنزیر وما اهل لغیرالله به ، نمبر ۲ دمولاناشاه رفیع الدین رحمه الله ترجمه دی څلورو ځایونو کې هم ځناور او غیر ځناور ته شامل ده (۱) کوم څه (۲) کوم څه (۳) فسق (۴) هغه څیز خو دمولانا حکیم الامت ترجمه صرف دیو ځای ځناور او غیر ځناور ته شامل ده (۴) کوم څیز باقی ددریو ځایونو ترجمه صرف ځناور ته شامل ده نه که غیر ځناور ته (۱) داسی ځناور (۲) کوم ځناور (۳) کوم ځناور نمبر (۳) دعام تخصیص چې کیږي نو خواه مخواه مخصص کیدل لازمی دی او مخصص دکلام الهی کیدی شي یا حدیث متواتر کیدیشی په دبنیاد دباندې دحکیم الامت نه درخواست دی چې لفظ عام بوځای په خپل عمومیت سره اخستل او هغسی ترجمه کول او دریو ځایونو کې دهغی لفظ تخصیص کول هغه شان ترجمی کولو څه وجه ده او ددی تخصیص مخصص کلام الهی دی یا حدیث متواتر . ددی بیان وکړی ډیره مهربانی به وی ؟

جواب: سوال کې په یومقام باندې نقل کې ذلت شویدی ځکه چې سوره انعام کې هم عموم اختیار کړی شویدی په دی وجه ترجمه کې عبارت دادی. یاکوم ځناور وغیره الخ دیکې دتعمیم تصریح ده اوحاشیه کې عبارت دی . وغیره لان الحرمة بالاهلال لایختص بالحیوان. دیکې دتخصیص صریح نفی ده بس سوال صرف ددوومقاماتوباره کې پاتی شو بس دوه سوالونه کیدیشی یوخوداچې چرته عام سره تفسیرچرته خاص سره . دویم داچې مخصص حه دی دوړومبی سوال جواب دادی چې داصولوپه کتاب کې راځي . ومن ومایحتملان العموم والخصوص واصلهماالعموم یعنی انهما فی الوضع للعموم ویستعملان فی الخصوص بعارض القرائن . بس بعض وخت کې دعموم دقرائنوغلبه اوشوه اوحکم دحرمت لره نص سره عام اوګنړلی نشواوکله په ذهن کې دخصوصوقرائنولره غلبه اوشوه لکه حیواناتوسره په ذکرکې قرین کیدل اوځنګه چې بالخصوص په سورة مائده کې داحلت لکم بهیمة الانعام الامایتلی علیکم . په اول دسورة کې واقع کیدل ظاهردی چې اصل په استثناء کې اتصال دی بس مایتلی علیکم هم ددغه حیواناتونه دی اوماا‌هل به لغیرالله دهغی مایتلی فرددی اودی صورت کې حکم دغیرحیوان به نص سره ثابت نه وی بلکه اشتراك علت سره به ثابت بالقیاس وی اودویم سوال جواب دادی چې داصولوپه کتابونوکې راځي اماالعام فمایتناول افرادامتفقة الحدود علی سبیل الشمول فان لحقه خصوص معلوم اومجهول لایبقی قطعیاً . بس تخصیص به هلته متحقق وی چرته چې مخکې نه عموم متحقق وی اوڅه دلیل سره تخصیص وکړیشی اودلته مخکې نه عموم ثابت نه دی بلکه خصوص محتمل دی بس دی ته به تخصیص نه شي وئیلی په دی وجه دمخصص شرط نه موندلی کیدل هم ضروری نه دی . وهذا کله ظاهر ۱۵ ربیع الاول النورص ۱۰ محرم ۱۳۵۵ھ ا

معنی استمداد ازارواح مشائخ

سوال: (۳۱۷) طریق اربعین یعنی چله کې حضرت حاجی صاحب رحمه الله ضیاء القلوب ص ۵۵ کې فرمائي . استعانت استمدادازارواح مشائخ طریقت بواسطه مرشدکرده الخ . د استعانت اود استمدادپه الفاظوکې راته لږ فکردی دغیرالله نه استعانت اواستمدادپه طریقه جائزڅه رنګه کوی دخالی الذهن کیدوتاویل اوتوجیه بالکل ذهن ته نه راځي داسې خبره اوفرمائی چې هغې سره په زړه کې هیڅ شك پاتی نه شي ،

جواب: کوم استعانت اواستمداددمخلوق نه چې په عقیدی دعلم اوقدرت مستقل دمستمدمنه وی شرك دی اوکوم چې په عقیدی دعلم اودقدرت غیرمستقل وی خوهغه علم اوقدرت څه دلیل صحیح سره ثابت نه وی معصیت دی اوکوم اعتقاد دعلم اودقدرت چې غیرمستقل وی اوهغه علم اوقدرت څه دلیل سره ثابت وي جائزدی برابره خبره ده چې هغه مستمدمنه زوندی وی اوکه مړ اوکوم استمدادچې بلااعتقاددعلم اوقدرت وی نه مستقل وی نه غیرمستقل بس که چرته طریقه داستمداد مفیدوی بیاهم جائزدی لکه استمداد په اوراواوبوسره اوواقعات تاریخبه سره . اوکه داسې مفیدنه وی نولغوه دی داتول پنځه قسمه دی بس استمدادمشائخوروحونوسره صاحب ذکشف الارواح دپاره دریم قسم دی اوغیر صاحب کشف دپاره محض ددغه حضراتوتصور اوتذکرسره څلورم قسم دی ځکه چې دهنوخلقوخیال کولوسره داتباع همت کیږي اوطریقه مفیده هم ده اوغیرصاحب کشف دپاره پنځم قسم دی ۱۸ ذیقعده ۱۳۲۰ھ امدادج ۴ ص ۱۹۹

دفع اشکال برثبوت نبوت ازمعجزه

سوال: (۳۱۸) چونکه بودن امرخارق معجزه یاکرامت موقوف بصلاح شده وصلاح عبارتست ازمتابعت شریعت ومطابعت حکم الهی پس معلوم کردصلاح ولی گوآسان ست اگرمتابعت کتاب الهی وفرموده رسول میکندخوب ورنه صالح نخواهدشد امامعلوم کردن صلاح رسول مشکل ست چراکه آن معلوم شوبمتابعت شریعت وکتاب الهی وحضرت ماسرورعالم ﷺ مثلاً دین وکتاب سابق رامنسوخ میگویندوآنکه خوداو ﷺ بیان می فرمایند موقوف است به رسول بودن او . وآن بصلاح پس دورخواهدآمد پس بناء براین هرپیغمبرراضرورشدکه متابعت انبیاء لابدی سابق کرده باشدخلاف آن نورزو . دیگران که برتقدیراثبات رسالت سرورعالم سردارقافله انبیاء لابدی شدازتصدیق کامل کامل علماء دین سابق واهل کتاب آن باین طورکه بگویندکه بی شك عمل اوخوب موافق شریعت است خلاف حکم الله ورسول نمی ورزد . تاکه خرق عادت ازکراهت شمرده شودبعدازصلاح دعوی پیغمبری کندومعجزه بنمایدقابل تسلیم خواهدبوددرین صورت دوخرابی می آید .یك آنکه حضرت سیدولدآدم ﷺ دراثبات رسالت خودمحتاج ایشان می شود پس لازم می شودوفضیلت ایشان برحضرت واین باطل است . دیگران که این یافته هم نشده اگرچه بعض اهل کتاب مثلاً عبدالله بن سلام تسلیم کرده لیکن بعض کبارایشان انکارهم کرده اندچناچه

دربخاری شریف کتاب المغازی حدیث ست که اگر ایمان بیاوردی بر ما هفت کس یهود پس ایمان بیاوردند همه یهود شارحین می گویند که این هفت کس علماء ایشان بودند دیگر همه یهود اتباع و مقلدین ایشان رابودند پس اگر ایشان قبول ایمان میکردندی پس ضرور ایشان هم منور بایمان می شدندی چونکه این چنین علمائ انکار کردند همچنین علمائ نصاری انکار کرده باشند پس چه طور منکرآن زمانه الزام داده شود و چونکه ذابت آنکه اختلاف طور ثابت خواهد شد پس ایمان آوردن بروچه طور واجب خواهد شد این که فرقه منکرین درکتاب تحریف و تبدیلی می کردند ورنه صفت حضرت و علامات وی ﷺ در تورات انجیل مسطور بود اینهم مجزوم و قطعی می شو گاهیکه ثابت بودن اوفرمودة الهیٰ وآن گاهی ثابت می شود که رسول خبر دهد چونکه رسول را رسول بودن هنوز موقوف ست خبر او چه طور مثبت علم یقینی شود حاصل آن که حضرت دعوی پیغمبری کرده چونکه رجوع بعلمائ زمانه کردند و فرقه یافتند بعضی تسلیم کرده مشرف به ایمان شدند دیگری کرده بچاه ضلالت درافتادند امایکی راحق شمردند و دیگری واضلالت شمردن بحکم معلوم می شود چراکه محض فرموده حضرت ما ﷺ درین جادرباب اثبات رسالت کار نمید هد و معجزه بغیر صلاح معجزه نمی شود . فقط .

جواب: نبوت حضرات انبیاء علیهم السلام امر عقلی محتاج دلیل نقلی نیست و برین امر عقلی دلیل انی صدور معجزات است که مقترن است که مقترن باشد بدعوی نبوت و غرض خاص از اظهار اثبات نبوت باشد و بدان معجزه تحدی نماید و از اهل باطل گاهی باین طور صدور خوارق بظهور نیامده که درسنت الله تمنع عادیست و از لوازم عادیه صدور معجزات پیدا شدن علم ضروری ست به صدق مصدر آن در ذهن ناظر و بهذا انحل جمیع الاشکالات . فتدبر والله اعلم ا ۲۲ جمادی الاخریٰ / ۱۳۲۱ھ / امداد ج ۴ / ص ۱۰۰ ا

رفع قادیانی متعلقه وفات میسح

سوال: (۳۱۹) تذکرة الشهادتین مصنفه مرزا غلام احمد قادیانی کې لاندینی عبارت لیکلی دی. ددی جواب ولیکئ صفحه نمبر ۲ مګر دیکې شك نشته چې دوعظ صدیقی نه وروستو ټول محاسبه دی خبری باندې متفق شول چې دحضرت ﷺ نه مخکې چې څومره انبیاء وه ټول مړه شویدی ؟

اجماع چرته هم پته نشته محض دعوی بلادلیل ده متصور دوعظ صدیقی

جواب: ددی داووچې دجناب رسول الله ﷺ وفات څه عجیبه خبره نه ده ځکه چې دحضرت ﷺ نه مخکې ټول انبیاء اورسولان ددنیانه لاړل خواه وفات سره یا بلې طریقې سره بهرحال دیناکې څوك پاتی نه شول بیا که چرته حضرت ﷺ هم پاتې نه شونو څه دتعجب خبره ده پاتې شوه داخبره چې دحضرت ﷺ نه پاتې کیدل کومی طریقې سره وه. بس چونکه مرګ یو امر محسوس دی. او په حضرت ﷺ دهغې ټول اثار اوکتلی شول نوخواه مخواه به ددی طریقې تعیین وی چې وفات دی په خلاف دحضرت عیسی علیه السلام چې په هغه کې داثارنه دی کتلی شوی بلکه خلاف ددی نه دهغه اسان اوچتیدل منصوص قرانی دی په هغه کې داطریقه دذهاب من الدنیا متعین شوه بس ددنیانه تلل امر مشترك وه او طریقه مختلف او اجماع دی امر مشترك باندې وه کومه چې دغه وخت متصور وه نه چې په وفات عیسی علیه السلام باندې او دابالکل ظاهر دی. ا ۲۲ شوال / ۱۳۲۱ھ امداد. ج ۴ ص ۱۰۱ ا

رفع شبه قادیانی متعلقه دعوی علامت مسیح درخود

سوال: (۳۲۰) عبارت تذکرة الشهادتین ص ۳۴ ، ۳۵ داشپاړلس مشابهتونه دی کوم چې ماکې اومیسح کې دی تقریباً لسوزروکسانویاددی نه هم زیاتو خلقو حضرت ﷺ په خوب کې ولیدواو حضرت ﷺ زما تصدیق وکړو. اودی ملك کې چې بعض نامی اهل کشف وه دکوموچې دری درۍ څلورڅلورلکه مریدان وه هغوی ته خوب کې اوخودلی شول چې داانسان دخدای دطرفه دی انتهی داخومسلم ده چې دحضرت ﷺ شبیهه مبارك خوڅوك جوړیدی نه شي په خوب کې هم په دی وجه ددی جواب پس دغورنه اوفرمائی ؟

جواب: داسی مشابهتونه خو په زورجوړولو سره هریو سړی په خپل ځان کې پیدا کولی شي دی نه علاوه دی باندې څه دلیل عقلی اونقلی قائم نه دی چې دوه څیزونه که چرته په بعض صفتونو کې یوبل سره مشابه وی نونوروصفتونو کې هم دهغې اشتراك ضروری دی دامحض یومغالطه ده ددی مثال منطقیانو داالیکلی دی چې. کمایقال لصورة الفرس علی الجدار هذا فرس وکل صهال فهذا . دی باندې تمام قطعی دلیلونه او اجماع متفق ده چې کشف او خوب اګرچې دلکونو خلقو وی په شرعی دلیلونو دکتاب وسنت او اجماع اوقیاس باندې دتعارض په وخت کې راجح نه دی که چرته دیکې تعارض وی نو که چرته مدعی غیرثقه دی نو هغه ته

به مفتري او دروغژن وايو او که چرته نيك سړی دی نو د اشتباه او د التباس قائل به یو لکه چې يو سړی په خوب کې د حضرت ﷺ به څه بل څه فرمائيلي وي او په ديکې څه تعجب دی بالخصوص چې خوب ليدونکی متهم وي څه فاسدی عقيدی سره نو دده کذب او اشتباه دواړه لری نه دی دی تقرير سره ديولو خوبونو او کشفونو جواب او شو او د بعض عالمانو دا هم قول دی چې حضرت ﷺ ليدل په حق سره هغه وخت دی چې کله حضرت ﷺ په اصلی حليه کې اووينی نو دی شرط سره خو دائره د جواب نوره هم پراخه شوه دی نه علاوه د باطن عالمان فرمائی چې د حضرت ﷺ ذات مبارك په برزخ کې د آئينی په شان دی چې کله کله ليدونکی په خپله خپل حالات او خيالات په حضرت ﷺ کې وينی بهرحال د دومره احتمالاتو په موجودګی کې دلائل شرعيه صحيحه بريخودل څه رنګه ممکن دی ۔
۲۶ شوال ۱۳۲۱ھ امداد ج ۴ ص ۱۰۲)

دفع شبه متعلق نداء غيرالله

سوال :(۳۲۱) د دی مسئلی تحقيق وليکئ هغه دا چې بعض کتابونو کې د نداء غيرالله باره کې دا ليکلی شوی دی چې که چرته د باطن صفائی سره او از کوونکی مشاهده کوی نو جائز دی نه معلوميږی چې بس د صفائی د باطن نه اولياء الله را بللی شي کوم خلق چې د اولياء الله نه غائبانه مدد غواړی هغوی دا وائی چې مثنوی شريف کې مولانا عليه الرحمة فرمائی ۔

بانک مظلومان زهر جا بشنوند •••••• سوئ او چون رحمت حق ميدوند

د مصيبت په وخت کې اولياء الله نه مدد غوختل او بيا هغه طرفته د دی حضراتو توجه کول دی نه ثابت دی او دا دليل کافی دی او دا مې هم اوريدلی دی چې په اولياء الله کې دوه بزرګان صاحب تصرف دی کارخانه د دی عالم الله رب العزت د دوی متعلق کړيده هغوی مدد کوی او انتظام کوی دی خادم ته خونوم مبارك يادنه پاتی شوی خو غالباً يو بزرګ حضرت سيد شيخ عبدالقادر جيلانی رحمه الله دی د بل بزرګ نوم رانه يادنه دی دی باره کې چې څه تحقيق وی حضرت د دی باره کې مونږ بوه کړی کله کله دا شك راپيدا کيږی چې ايا لرې نه اوری يا نه او مدد کوی يا نه د اهل تحقيق صوفيه کرامو څه مذهب دی او په حقيقت کې دا څه معامله وه؟

جواب: صرف صفائی و باطن يې خو کافی نه ده ليکلی بلکه تصفيه باطن نه و روستو يې مشاهده د منادی شرط ګرځولی ده بس د مشاهدی نه وروستو جواز شو خو دی سره په نداء

متعارف کې هيڅ ګنجائش نه راوزی پاتی شو د مولانا شعر دا قضيه په وجه د نه موجود کيدو د څه صرف استغراق او کليت او نه کافی کيدو د صيغی د جمع مهمله ده کوم چې په قوت کې د جزئيی ده د دی تحقيق په دلالت د نورو دليلونو په اعتبار د بعض ازمنو غير معينو وی يعنی کله کله د خرق عادت په طور دا سې هم کيږي او خرق عادت کې دوام او اختيار ضروری نه دی بلکه نفی د دی اکثری ده بيا د نداء متنازع فيه دی سره څه تعلق پاتی شو او د کومو بزرګانو په نسبت چې دی اوريدلی دی که چرته کله کله دی نو مستدلين حال لره مفيد نه دی د صيوفه کرامو هغه مذهب دی کوم چې د شريعت نه ثابت دی فقط ۔ (جمادی الاولی / ۱۳۲۲ھ / امداد ج ۴ / ص ۱۰۳)

ايضاً

سوال :(۳۲۲) نداء غيرالله بغير د صيغه د صلوة په کلام د اکابرو کې ډير ګنړ شمير سره موجود ده صرف نداء هم نه هغوی سره شفا غوختل استعانت او امداد غوختل مختلفو حاجتونو د پاره موجود دی ۔ دی کې او يا شيخ عبدالقادر جيلانی رحمه الله شيئاً لله او يا شيخ شمس الدين ترك پانی پتی مشکل کشا ، حاجت روا وغيره وغيره کې څه فرق دی ۔ دا ويل چې دا نداء په حالت د شوق او ذوق کې کيږي او د منادی مقصود نداء نه ده او نه هغه منادی لره حاضر او ناظر ګنړی نو ايا دا سی قسم عذر د لته هم کيديشی د عوام کالانعام ذکر نه دی خو ښه پوه والی ښه عقيدی والی دی کوم چې دا خبره پيژنی چې شيخ حاضر او ناظر نه دی متصرف حقيقی نه دی څه وجه سره چې وی خودی الفاظو کې به څه اثر او برکت ګنړی مثلاً دا و اخله چې په خپله حضرت شيخ فرمائيلی دی چې ، کسيکه دو رکعت نماز بگذارد و بخواند در هر رکعت بعد از فاتحه سوره فاتحه يازده بار بعد ازان درود بفرستد به پيغمبر ﷺ بعد از سلام و بخواند آن سرور ﷺ بعد ازان يازده گام بجانب عراق برود و نام مرا گيرد و حاجت خود را از درگاه خداوندی بخواهد حق تعالیٰ آن حاجت او قضاء کند (اخبار الاخيار) نام مرا گيرد نه نداء معلوميږی اګرچه تاويلات پکښی ممکن دی ۔ او بخواند آن سرور صلی الله عليه وسلم نه هم نداء معلوميږی ۔ بيا د دی جواز کښی دا سی کس د پاره کوم چه شيخ حاضر ناظر متصرف حقيقی نه ګنړی څه باقی دی ۔ او ذوق او شوق څه حالت د نشی نه دی د دی نداء اجازت به څه رنګه وی دی باره کښی زړه پخول غواړم او دا هم او فرمائی چه د غه صلوة مذکوره مختص د ژوند د شيخ سره يا هميشه د پاره موثر دی ۔ او د دی په اباحت کښی نو څه شبه

نشته ؟عراق طرف ته په تلوکښې څه رازدی ؟ که چرته داوجه ده چه کیدیشی دعراق دشیخ قیام گاه مراددی وی . اودغه طرفته په تلوکښې دشیخ سره قربت ومناسبت اورغبت پیداکول متصوروی نودی بناء باندی پکاردی چه دشیخ دژوند سره دمختص شی .

(۲) دافع البلاء دافع القحط والوباء کاشف الکرب مثل کشاحاجت رواوغیره وغیره الفاظ دیوپیغمبراوولی دنوم سره ملاوول داسی کس دپاره کوم چه داولی اولی اوپیغمبر حاضرناظراومتصرف حقیقی نه گنړی جرف په ذوق اوشوق کښې وائی نوجائزدی یانه .داسی قسم الفاظ هم داکابروپه کلام کښې ډیرموندلی شی . خصوصاً په منظوم کلام کښې

اولیاء راهست قدرت ازآله **** تیر جسته باگرداندزراه

تعرفات دلرکولومصیبتونویادمشکلاتودحل کولوحاجت پوره کولوالله دوی ته ورکړیدی . پس دمرگ نه که چرته داتصرفات مسلوب اومنلی شی چه الله تری اخستی دی نوپه طوردالقابوددی الفاظوپه ویلوکښې څه باقی کیدیشی . داسی حال کښې چه ویونکی صحیح عقیدی ولاوی اوخطره دمتعدی نقصان هم نه وی ؟

جواب:قال الله تعالی لاتقولوا راعنا وقال رسول الله صلی الله علیه وسلم لایقولن احدکم عبدی وامتی ولایقل العبدربی رواه مسلم عن ابی هریرة کذافی المشکوة وقال صلی الله علیه وسلم لاتقولوا ماشاء الله وشاء فلان رواه احمدوابوداؤدوفی روایة لاتقولوا ماشاء الله وشاء محمدصلی الله علیه وسلم رواه فی شرح السنة کذافی المشکوة . دالفاظ مذکوره په دواړوسوالونوکښې باالیقین ایهام دشرك کښې دهغه الفاظ منهی منهافی الکتاب والسنة نه ډیرزیات دی برابراه خبره ده چه دنهی څه درجه چه هم وی . ددی تعیین دمجتهد کاردی . خوهرحال کښې ناخوښه دی دحضرت شارع علیه السلام په نزدچه هرکله ددی نه اخف ممنوع دی نواشدخوپه درجه اولی ممنوع دی مگرپه ممنوعیت کښې ډیراشددی یوه وجه واشدیت خوداده .دویمه وجه داده چه الفاظ منهی منهافی الحدیث محض دمحاوری په طوروئیلی کیږی . هغه کښې هیڅ طریقی سره معنی دتعبدنشته په خلاف دالفاظ مذکوره فی السوالین چه په عقیدی دبرکت اوتقرب الی الله یاالی اولیاء موافق داختلاف دعقیدی دخلقولوستلی کیږی کوم چه یوقسم تعبددی . اوممنوع اوغیرمشروع کیدل دداسی الفاظومخکښې نه معلوم شول هره درجه کښې چه وی اوښکاره خبره ده چه امرممنوع ذریعه دتعبدجوړول ده دکوم حاصل چه

دادی چه معصیت طاعت گنړل داډیرزیات اقبح اواشنع دی ددی نه چه ممنوع لره په غیرتعبدکښې کښې استعمالول چه په دویمه کښې معصیت لره سبب درضائی حق خونه گنړی اوویوه کښې معصیت لره سب درضائی حق گنړی اوهرکله چه ممنوع کیدل ددی ثابت شول نوکه چرته دداسی کس نه نقل شوی وی چاسره چه ښه گمان مونږماموریاملتزم یونودی نقل سره په حکم شرعی کښې به تغیرنه راولویانورڅوك به ددی نه دلیل نه نیسی اونه به ئی استعمالول بلکه قصاری امرپه به شی چه دمنقول عنه دشان مناسب به پکښې څه تاویل کوواومتعدد دهغه تاویل نه به دهغه حفاظت وی نه که بل چاته دمبتلاکیدواجازت حکم چه ممنوع کیدل ئی شرعی دلیلونوسره ثابت وی . اوقول اوفعل دمشائخوحجت شرعیه نه دی . هغه خصوصاًچه دنص قابل وی . اوتاویل حرف دضرورت دوجه نه کیږی اودارتکاب په خپل څه ضرورت نشته لهذاتجویزدتاویل سره تجویزاوارتکاب لازم نه دی . اوکه چرته تاویل ضعیف وی نوبل مناسب تاویل به لټوو . دابه نه کووچه دیوتاویل ضعف سره ورته بغیردتاویل نه جائزاودایوپاتی شوتقریردضررمتعدی نه کیدو . نوهرکله چه وړومبی ضررلازمی ثابت شو نودضررمتعدی انتفاء نافع نه ده دویم داچه تقریردسره نه غیرواقعی دی دهغی اکابروفعل مونږپوری نقل کړی شوی راغلیدی اوزمونږنه به ورته اورسی . بیادضررمتعدی دانتفاء دعوای کله کیدیشی . پاتی شوتصرفات نوپه تقریردبقاء بعدالموت هم ددی دمسئله مبحوث منهاسره څه تعلق نشته . ځکه چه وړومبی خوامکان متسلزم دقوع نه دی اووقوع مطلق مستلزم ددوام نه ده . دویم هغه تصرفات اختیاری نه دی . دریم ددی تصرفاتونه دمتفع کیدوداطریقه شرعاًماذون فیه نه ده . ممکنه ده چه بادشاه یوامیروزیرته دیوکارحکم ورکړی اورعایامنع کړی چه خبرداردی کاردپاره ده هرگزمه وایئ څه چه وئیل وی ماته وائی غرض داچه بقاء دتصرفاتومتسلزم نه ده اذن دسوال لره اودلقبونوپه طریقه ئی یادول نویادونکی باالیقین دهغوی نه متجاوزکیږی دویمه ددی هم ممنوع کیدل بره ثابت شول نوداخواستدلالاًکلام وو . اوس ذوقاًذومره قسم کوم اولیکم چه دچاپه زړه کښې چه نوردسنت وی هغه به ددی الفاظووئیلوسره بلکه اوریدلوسره په خپل زړه کښې تیاری اوظلمت اوحومی . چه داذن غرض سره به هم دقی راوستونکی خوراك په شان ددی نه نفرت کوی والله اعلم . بل داچه کوم خلق داوخت وئیلی کیږی یقیناً دهغوی زړه په دی امورو کښې دمرض خفی نه خالی نه دی والله اعلم . ۲۷ذی الحجة س ۱۳۲۳ھ (امدادج ۴ص۱۰۷)

د عیسی (ع) د وفات په ایاتونو باندې د شبهې ازاله

سوال: (۳۲۳) زید دقرآن ددې آیاتونونه دحضرت عیسی (ع) دوفات ثبوت پیش کوی ددې څه جواب دې: والذین یدعون من دون الله لایخلقون شیئاً وهــم یخلقــون امــوات غیراحیــاء ومایــشعرون، ایــان یبعثــون،، نن صبا په مخ د زمکې دټولونه زیات د مسیح عبادت کیږی، اومعبود ګرځولې شوې دې خود ,,لقد کفرالذین قالو ان الله هوالمسیح ابن مریم،، نه هم ثابته ده، الله تعالی ددوی باره کښې فرمائی چه مړۀ دی ژوندی نه دی، اموات بیا غیراحیاء دویم خلی تاکید، دا آیت صرف د بتانوپه حق کښې نه شی کیدې، دحضرت رسول الله(ص) رسالت عام وو هیڅ یو قرینه په دې دلالت نه کوی، د ,,هــم یخلقــون،، نه هم دا نتیجه راوځی، ځکه چه مسیح (ع) پیدا کړې شوې دې، په ایان یبعثــون(۱) باندې غوراوشی په قول دیوسړی چه دا دداسې معبودانو متعلق دی کوم چه په قبرونو کښې دفن دی چونکه دا آیت دې ددې جواب دقرآن په آیاتونوسره ورکولې شی، ,,تبیاناً لکل شیئ،، باندې هم نظرکولوسره په یوتفسیر باندې د حوالې ورکولوپه ځائې دقرآن تفسیر په قرآن سره کول غوره دی، په جواب کښې د یوې ډلې مشرته بد رد اونه وئیلې شی، چه څه لیکلې نوانصاف سره، د تعصب پکښې بالکل دخل نه وی رائې آزاده وی، د تقلید په زنځیرونو کښې تړلې شوې نه وی، په هرلفظ باندې محققانه بحث وی، ټول ممکن الوقوع سوالونو باندې نظر اوساتلې شی؟

جواب: په دې کښې بتان مرادوی او الوهیت د مسیح (ع) بل آیت سره باطل وی نود عموم رسالت ولې خلاف شو ۱۲۴رجب ۱۳۲۲ه (امداد، ج۴، ص۱۰۳)

د درود بلاواسطه سماع نبوی په روایت باندې د استدلال جواب

سوال: (۳۲٤) د خادم عقیده داده چه درود شریف فرشتې نبی کریم(ص) ته رسوی، په دې وجه که الصلوة والسلام علیک یارسول الله اووئیلې شی نودا خیال کولې شی چه فرشتې به ئې اورسوی، په خپله د نبی کریم (ص) سماع بلاواسطه نه کیږی، خو زمونږ استاذ محترم مولانا مولوی صاحب مدظله څو ورځې مخکښې آره ته تشریف اوړلې وو، یو بزرګ ته ورته د ابن قیم

(۱) شاید دا معنی کوی چه بتان نه پوهیږی چه مړی به کله راپاسولې شی بیاهم اعتراض باقی دې اوبله داچه مسیح به د نزول نه پس وفات کیږی په دې وجه ئې اموات اووئیل، په صفت مشبه کښې استقبال چرته، او دلیل مخکښې اود مدلول وقوع ئې روسته اوکړه معنی ۱۲ساتل

جوزی صاحب یو کتاب چه دهغې نوم ,,جلاء الافهام فی الصلوة والسلام علی خیرالانام،، دې دکتلو دپاره ورکړو. په دې کښې یوحدیث موجود دې چه هغه مولانا رانقل کړې دې. ,,حدثنا یحي بن ایوب العلاف حدثنا سعید بن ابی مریم حدثنا یحي ابن ایوب عن خالد بن زید عن سعید بن هلال عن ابی الدرداء قال قال رسول الله (ص) اکثروا الصلوة علی یوم الجمعة فانه یوم مشهود تشهده الملائکة لیس من عبد یصلی علی الا بلغنی صوته حیث کان قلنا وبعد وفاتک قال وبعد وفاتی ان الله حرم علی الارض ان تاکل اجساد الانبیاء. په دې حدیث کښې ئې څه کلام هم اونه کړو چه ضعیف دې یا موضوع، ددې حدیث نه معلومیږی چه د هرچا آواز آوری د ملائکو د واسطې نه بغیر، ددې معنی بیان کړئ چه شکونه لرې شی یا هم دغسې عقیده ساتل پکاردی د نبی کریم(ص) څه ارشاد دې؟

جواب: په دې سند کښې یو راوی یحي بن ایوب بغیرنسب مذکوردې. چه دا د ډیرو راویانو نوم دې چه په دوی کښې یو غافقی دې، چه دده باره کښې ربما اخطاء لیکلی شوی دی، دلته احتمال دې چه هغه هم داوی، بل یو راوی خالد بن زید دې داهم غیرمنسوب دې، ددې نوم په راویانو کښې د یوعادت ارسال کړې دې، او دلته عنعنه سره دې، چه په دې کښې د راوی د پریخودلو او ددې پریخودې شوی راوی د غیرثقه کیدو احتمال دې، دریم یو راوی سعید بن ابی هلال دې چه ده لره ابن حزم ضعیف او امام احمد مختلط لیکلې دې، وهذا کله من التقرب، بیا څوځائې په دې کښې عنعنه ده چه ددې د حکم بالاتصال دپاره د ثبوت تلاقی حاجت دې. دا خو په سند کښې مختصر کلام دې، باقی پاتې شو متن، نو اول معارض دې د نورو صحیح احادیثو سره، لکه چه په مشکوة کښې د نسائی اودارمی نه په روایت د ابن مسعود (رض) داحدیث دې: ,, قال رسول الله(ص) ان لله ملئکة سیاحین فی الارض یبلغونی من امتی السلام،، اوهم داحدیث حصن حصین کښې په حواله د مستدرک حاکم او ابن حبان هم مذکوردې. اودغسې په مشکوة کښې د بیهقی نه د ابوهریره(رض) په روایت سره حدیث دې: ,,قال رسول الله (ص) من صلی علی عند قبری سمعته ومن صلی علی نائیاً بلغته،، اود نسائی په کتاب الجمعه کښې په روایت د اوس بن اوس نه داحدیث مرفوع دې، ,,فان صلوتکم معروضة علی الحدیث،، داټول حدیثونه صریح دی په عدم السماع عن بعید باندې، او ښکاره ده چه جلاء الافهام په قوت کښې ددې کتابونو برابرنه شی کیدلې، لهذا اقوی ته به ترجیح ورکولې

شی، دریمه داچه لفظ ,,بلغنی صوته،،محتمل دې دناشی عن دلیل ته، ,,واذا جاء الاحتمال بطل الاستدلال،، اوهغه دلیل چه د تاویل منشاء ده نورمذکوره احادیث دی،پس ضرورت دجمع بین الاحادیث ددې لفظ چه دا به توجیه وی چه د صوت نه مراد جمله صلوتیه ده، ځکه چه کلام اوکلمه قسمونه دی د لفظ،اودا قسم دې د صوت، پس درود شریف هم یو صوت دې،اوبلاغ عامه ده بلاغ بالواسطه او بلاواسطه ته، اوپه قرینې د نورواحادیثوسره بلاغ بالواسطه متعین ده،پس معنی د بلغنی صوته به داوی ,, بلغنی صلوة بواسطة الملائکة، رابعاً که دحدیث دضعف سند اود متن دمعارض اومحتمل کیدو دتاویل نه قطع نظر اوکړې شی، اوکل ازمنه وامکنه او احوال اوجمیع مصلین کښې عام واخستلې شی بیاهم داهل حق د هیڅ یوې مقصودی دعوې ته مضرنه دی، او نه ددوی د غیر کومې مقصودی دعوې ته مفید دی، که په دې اجمال باندې قناعت اونه شی نودا ضرر یا نفع متعین کولوسره به انشاء الله جواب کښې هم تفصیل وی،والله اعلم. ددې جواب لیکلونه پس بلاواسطه په زړه باندې واردشو چه په اصل حدیث صوته نشته دې، بلکه صلوة دې چه د کاتب د غلطۍ نه لام پاتې شوې دې،امید دې که چرې متعددې نسخې اوکتلې شی نوان شاء الله په یوه نسخه کښې به ضرور دغسې راوځی، والغیب عندالله تعالی، فقط ۱۲\ذیقعده ۱۳۲۲ھ (امداد،ج۴،ص۱۰۴)

د قدرت واجبه عموم صدق اوکذب لره

سوال :(۳۲۵) په امکان دکذب کښې یوعالم داسې تقریر اوکړوچه هغې سره شبه پیدا شوه،هغه داچه کلام صفت دالله تعالی قدیم دې،اوټول صفات دهغه دکمال دی،اوکذب نقص اوعیب دې،ددې نه منزه کیدل ضروری دی،لهذا د صفت صفت یعنی صدق به هم قدیم وی. پس ددې خلاف ممکن نه دی،اوپه صفاتوباندې د قدرت تعلق نه کیږی، ځکه چه قدرت په ممکناتودې،صفات قدیم دی،اودهغه کلام صادق کیدل ازلاً او قدماً په دې وجه ضروری دی چه ټول صفات دهغه د کمال دی،په دې کښې نقص ممکن نه دې لهذا کذب غیرممکن دې،ددې شافی جواب دې راکړې شی.

جواب:د امکان اوامتناع په باب کښې ددې تقریر لطافت اوحقیقت کښې هیڅ کلام نشته،خوټول متعلقه کلام نفسی دې،خوپه دې مرتبه کښې دصدق دوجوب بالذات اود کذب د امتناع بالذات کښې دهچا اختلاف نشته بلکه بحث کلام لفظی دې، کله چه دا د افعالونه او

مخلوق وی لکه څنګه چه د ماتریدیه مسلک دې،نوپه دې کښې دا تقریر نه چلیږی،بلکه افعالوباندې د مخلوق کیدوپه وجه قدرت کیدل ضروری دی،اوقدرت همیشه ضدینوسره متعلق وی،چه دې سره ددې قدرت تعلق دصدق په شان ددې ضد سره به هم واجب وی،ګویا لغیره ممتنع الوقوع وی خلاصه داچه په صفاتوکښې نقص ممتنع بالذات اوپه افعالوکښې ممتنع بالغیر،والله اعلم. ۱۲\ذیقعده ۱۳۲۲ھ (امداد،ج۴ص۱۰۲)

پورتنۍ مسئلې سره د متعلق شبهې ازاله

سوال :(۳۲٦) د ناچیز ابوالبرکات عفی عنه له طرفه: په خدمت دحضرت استاذ جناب مولانا صاحب عم فیوضکم،السلام علیکم ورحمة الله، ستاسو جوابی خط ملاؤ شو ډیر خوشحاله شوم،دامکان او امتناع په باب کښې یوه بله شبه پیدا شوه، د ,,انما شفاء العی السوال،، په وجه عرض کول مناسب ګنړم،چه کلام لفظی دال دې په کلام نفسی باندې نو ګویا دا دواړه دال مدلول شو،یا معبربه اومعبرعنه، چونکه کلام نفسی ضروری الصدق دې، لهذا دال هم ضروری الصدق کیدل پکاردی،ګینی تغایر به لازم شی، اومعنیً تغایر نه دې پکار،ګینی کلام لفظی به کلام الله پاتې نه شی،ځکه چه هم داکلام دې چه ددې مدلول کلام نفسی دې،او زمونږ دفهم دپاره داصوات او حروفو په شکل کښې نازل کړې شو، چه پوهیدل ئې آسان شی،دویمه شبهه داچه په کلام نفسی کښې کذب ممتنع بالذات دې،پس د لفظ امکان کذب باری تعالی سره تعبیرصحیح نه دې،ځکه چه د باری تعالی موصوف کیدل دې صفت سره غیرممکن دی،پس بې ادبی معلومیږی، ځکه چه ظاهری لفظ هم دې امرطرف ته موهم دې،بلکه امکان دکذب کلام لفظی سره یا بل څه عنوان سره تعبیرکول پکاردی،اودا هم عرض دې چه کلام لفظی چه دا مقروء باللسان دې، هم دا حادث دې، یا فی نفسه قبل د قراءت لسانی د انسان نه داهم حادیث دې؟

جواب:**قوله** چونکه کلام نفسی ضروری الصدق دې،لهذا دال هم ضروری الصدق کیدل پکاردی، **اقول**: بیان انکار څوک کوی،لیکن ضرورت عام دې،بالذات او بالغیرته، که څوک د بالغیرقائل وی اوهغه غیر ددې کلام نفسی د ضروری الصدق کیدل دی نو څه ممنوع دی.
قوله: ګینی تغائربه لازم شی، **اقول**: په دال مدلول یا په معبربه اومعبرعنه کښې تغائر خولازم دې، بیا ددې په التزام کښې څه محذوردی،اګرچه ددې التزام مضرنفس ضرورت صدق کلام

لفظی ته نه دي. **قوله**: تعبیرصحیح نه دي. **اقول**: دعدم صحت څه دلیل دي حالانکه امکان ماوق د قدوریت دي، اود کذب نه دمخلوق مرتبه مرادوی، البته بې ادبی وئیل د منلو قابل دی، او دویم عنوان غیرموهم بې شکه مناسب دي چه عواموته هم ویره نه وی. **قوله**: یا فی نفسه قبل د قراءت لسانی د انسان هم حادث دي، **اقول**: آو د لسان انسان نه مخکښې هغه الفاظ خاصه په ماتریدیه مسلک باندې مخلوق شو. ۱۷ذی الحجه ۱۳۲۲ھ (امداد، ج۱۴ص۱۰۲)

د امام غزالی دقول لیس فی الامکان بابدع مما کان معنی

سوال: (۳۲۲) امام غزالی (رح) د افعال په باب کښې لیکی چه څنګه عالم پیدا شو دهغې نه بهتر غیرممکن دي، ځکه که دامکان باوجود ئې پیدا نه کړی نوعجز به لازم شی، یا بخل، او دا دواړه دهغه دپاره محال دی، ددې مضمون مطلب اولیکئ چه د اهل سنت د عقیدې موافق پرې پوهه شو.

جواب: دا تقریر قدیماً وحدیثاً په خلقو باندې مشکل شو، زه په توفیق دالله تعالی وایم چه دا نفی دامکان په اعتبار دقدرت دالله تعالی سره نه ده، بلکه په اعتبار دحالت د مخلوق سره ده، چه ددې عالم مجموعی مصالح په اعتبار ددوی د خاص استعداد ددې موجوده هیئت خاص نظام باندې موقوف دي، ددې معنی خاص د افادې دپاره ددې نه بهتر نظام ممکن نه دي، پس رعایة المصالح الخاصه په اعتبار د الاستعداد الخاص ملزوم دي او هیئت موجوده او نظام خاص لازم دي او انفکاک د لازم د ملزوم نه غیرممکن، ددې معنی تعبیر دې طریقې سره اوکړې شو، چه ددې نه بهتیر غیرممکن دي، باقی پخپله خاص استعداد کوم چه قید دې د ملزوم، اوشرط دې د لزوم، دا بدلول ممکن اومقدوردی، اوپه دې طریقه مذکوره رعایت او موجود هیئت کښې انفکاک ممکن دي، اوهم دا شان دې د کل لازم او ملزوم او ذوات او ذاتیات، لکه انسان چه ناطق ددې ذاتی او ضاحک بالقوة مثلاً ددې لازم دي اود انسان نه ممتنع الانفکاک، لیکن پخپله د انسان انتفاء اوددې په واسطې سره د ناطق او ضاحک انتفاء دا ممکن ده، او دا امر ډیر ظاهر دي. والله تعالی اعلم. ۱۵محرم ۱۳۲۳ھ (امداد، ج۱۴ص۱۱۰)

د تقدیر متعلق دفع داشکال

سوال: (۳۲۷) کمترین ته دوباره په مسئله د تقدیر باربار اشکال راځی اګرچه دخپل وس مطابق خپل نفس پوهوم، او وسوسه لرې کوم خو کامیابی نه کیږی، په دې وجه ستاسو په

خدمت کښې ګذارش دادې چه د تقدیر مسئلې باره کښې په خپل علم او تقریر سره مختصر مضمون اولیکئ چه زه مطمئن شم، او د رسول الله (ص) جواب په باره د سوال دتقدیر کښې یعنی کل میسر لما خلق،، باندې نه پوهیږم. داهم واضحه کړئ؟

جواب: که تاسو څه خاص تقریر د اشکال او وسوسې لیکلې وې نودهغې مناسب جواب به مې درکړې وو، تاسو مجمل خبره لیکلې ده جواب هم مجمل لیکم چه دومره پوهه شئ چه الله تعالی مالک اوحاکم دې اوحکیم هم دې، دمالکیت اوحاکمیت په اعتبار سره چه هغه څه هم اوکړی صحیح اودرست دی، ع

هرچه آن خسرو کند شیرین بود

او چونکه حکیم هم دې، لهذا ضروری ده چه دهغه په افعالو کښې حکمت او مصلحت هم ضرور وی، لیکن زمونږ علم اوحکمت دهغه دعلم اوحکمت په وړاندې محض لاشئ دې، په دې وجه هر راز باندې پوهیدل ضروری نه دی، پس دا اعتقاد کافی دې چه هغه مالک دې څه چه غواړی کوی، اوحکیم دې څه چه کوی صحیح کوی، لیکن مونږ دحکمت په وجوهو باندې نه پوهیږو، په داسې اعتقاد کښې څه وسوسه نه شی راتلې،

زبان تازه کردن باقرار تو   نینګختین علت از کار تو

اود حدیث شریف تقریر دادې چه د صحابو (رضی الله عنهم) ,,فلا نتکل علی کتابنا وندع العمل،، وئیلو نه مقصود داوو چه بیا په عمل کښې هیڅ فائده نشته، نبی کریم (ص) په جواب کښې اوښودل چه عمل مفید دې، هغه فائده داده چه د سعادت دلیل انی دې، دلیل انی ته آیا څوک بې فائدې وئیلې شی، پس سعادت مثلاً دغسې مقدردې چه زید به داسې عمل اوکړی او دا ثمرات به په هغې باندې مرتب وی، پس واسطه قریبه د سعادت د ثمراتو هغه اعمال شول، اوسبب بعید اګرچه سبب بعید اصل او سبب السبب دی، لیکن سبب قریب ته هم بې فائدې څوک نه شو وئیلې، پس دعمل دغیرمفید کیدو شبه دفع کول مقصود دی. والله تعالی اعلم. ۱۸ذیقعده ۱۳۲۳ھ (امداد، ج۱۴ص۱۱۰) اوچونکه حکیم هم دی لهذا ضروری ده چه دهغه په افعالو کښې به حکمت او مصلحت هم ضروری وی، خو چونکه زمونږ علم حکمت دهغه علم او حکمت مخکښې محض لاشئ دی. په دی وجه هرراز پیژندل ضروری نه وی، بس دا اعتقاد کافی دی چه هغه مالك دی چه څه غواړی کوی ئی. اوحکیم دی څه چه کوی هغه صحیح

وی خومونږ دحکمت په وجوهاتونه شو پوهیدی داسی اعتقاد کښی څه وسوسه نه شی راتلی ،

زبان تازه کردن باقرارتو ـــ نینگیختن علت ازکارتو

اوحدیث شریف تقریردادی چه دصحابه رضی الله عنهم فلاشکل علی کتابناوندع العمل وئیلونه مقصودداووچه بیاخوپه عمل کښی څه فائده نشته .حضرت صلی الله علیه وسلم په جواب کښی اوخودل چه عمل مفیددی هغه فائده داوه چه دسعادت دلیل اخی دی دلیل انی ته آیاخوك بی فائدی وئیلی شی . بس سعادت مثلادغه شان مقدردی چه زیدبه داسی عمل کوی اوداثمرات به په هغی باندی مرتب کیږی بس واسطه قریب دثمراتودسعادت هم دغه اعمال شول . اوسبب بعیدئی قدر. اگرچه سبب بعیداصل اوسبب السبب دی ، خوسبب قریب ته هم بی فائدی خونه شی وئیلی .بس دعمل دغیرمفیدکیدوشبه ختمول مقصوددی . والله تعالی اعلم . ۱۸ذی قعده س ۱۳۲۳ه (امداد ج ۴ص ۱۱۰)

حکم دفال وغیره

سوال :(۳۲۸) فال ویستل څنګه دی ماته ددی پته ده چه ددووکسانوپه مینځ کښی چه څه مقدمه وی یاڅه مقابله وی اوماته دهغوی نوم اوعمرمعلوم شی نوزه پوهیږم چه دیکښی به کوم یوغالب وی اوکوم یومغلوب څه دهندی قواعدوسره ئی معلوموم یعنی دداوړودنومونودحرفوشمیررا وباسم اوعمرمعلوم کړم نومعلوموم چه فلانی غالب اوفلانی مغلوب دی . اوکله کله څه عمرمعلومولوسره پته لگی اوکله کله دواړه مقابل یوځائی لیدلوسره زړه ته راځی چه دیکښی به فلانی غالب کیږی اوفلانی مغلوب اودی خبره باندی زه ډیروخت نه ازمیښت کوم . همیشه مطابق ئی موم . دی سره زمازړه ته داراځی چه دادالله تعالی دعاداتونه دی چه داسی کوی اگرچه هغه په هرشی باندی قادردی لکه څنګه چه دوریځی په ذریعه اوبه راوروی اگرچه هغه قادردی چه بغیردوریځ نه ئی راوروی اوس ماته دامعلومات کول وی چه داڅه شی دی . فال دی یاڅه بل څه شی دی فال منع دی یاجائزدبعض عالمانونه معلومه شوه چه دافال دی اوداشرعاًمنع دی . اوپه ماترجمه داحیاء العلوم مذاق العارفین کښی هم لیدلی دی چه حضرت صلی الله علیه وسلم دی چه زماپه امت کښی به اویازره کسان بی حسابه جنت ته ځی خلقوتپوس اوکړوچه هغه به کوم خلق وی نوحضرت صلی الله علیه وسلم په دغه حدیث کښی داالفاظ هم اوفرمائیلوچه ولایتطیرون وعلی ربهم

یتوکلون . دلایتطیرون فی دفال ده ده یاڅه بله معنی ده که چرته فال دی نودی حدیث نه ممانعت معلومیږی اوخلاف دتوکل معلومیږی نوکه چرته زمادافعل هم فال دی نوزه ددی نه توبه کول غواړم کله نه چه ماواوریدل چه دافال دی نوماته ډیرفکرپیداشوځکه چه ماډیرفکرپیداشوځکه چه ماډیروورځونه داسی کول اوهمیشه دمطابق کیدودجه نه چه ونیل هم چه فلانی به غالب اوفلانی به مغلوب کیږی ان شاء الله تعالیٰ بس که چرته منع وی چه هغی نه توبه اوکړم اونفرت ورسره اوکړم څه چه حکم دشریعت وی په هغی خبرداریٔ راکړئ که چرته زړه په راتلونکی کښی ئی هم گناه وی نوڅه رنګه ئی لری کړم . دهغی ترکیب هم اوښائی ؟

جواب :داعمل عرافة دی کوم چه یوقسم دی دکهانت اوحرام محض دی اوبل حرمت فی نفسهاسره موجب ددی هم دی چه عوام اوجاهلان ورسره فتنه کښی اوغورزیږی اوپه زړه کښی راتلل شیطانی القاء ده اوددی مطابق راتلل داسی دی لکه څنګه چه دکاهنانو اونجومیانوداخبارمطابقت دی ،وړومبی خودمطابقت کلیة دعویٰ او اثبات مشکل دی دریم دیوی طریقی موجب دعلم کیدل مستلزم نه دی دهغی جوازلره په دی وجه تجس منع دی یقیناً هغه خبرجمع کیدی شی بیاهم حرام دی جوازاوناجوازداحکام شرعیونه دی دی دپاره دمستقل دلیل حاجت دی اومانحن فیه کښی دحرمت صریح اوصحیح دلیلونه موجوددی بس دی باندی به حکم دحرمت کولی شی .اوپه اسباب عادیه باندی باندی لکه دوریځی وغیره ددی قیاس مع الفارق دی وړومبی دهغی صحت لیدلی کتلی شی دریم سبب په سبب کښی وجه دارتباط ښکاره ده دریم په شرع کښی هم معتبرده ،څلورم په هغی کښی څه فتنه اعتقادی یاعملی هم نشته . اوپه مقیس کښی ټول امورمنقوددی بس قیاس محض باطل دی فال متعارف هم ددی قبیلی نه دی . ددواړویوحکم دی برابره خبره ده که تحیپه متحدوی اوکه متغائراوتطیر(بدفالی) هم ددی یوقسم دی کوم ته چه ئی په حدیث لاطیرة کښی صاف منفی اوباطل وئیلی وی دی سره دخوك شبه نه کوی چه جائزبه وی خوخلاف اولی به وی اصل داده چه دتوکل بعض مرتبی یعنی اعتقادی توکل فرض اودشرطونودایمان نهٔ دی تطهیرددی توکل خلاف دی په دی وجه حرام اوشعبه دشرك ده لکه څنګه چه دنوروحدیثونونه معلومیږی اودکوم فال چه جوازثابت دی په هغی کښی اعتقادیااخبارنشته بلکه کلماتودغیرسره امیددرحمت دی کوم چه هسی هم مطلوب دی ،وانی هذامن ذاك اودلته مانحن فیه کښی وړومبی اعتقاددی بیااخباربیابدگمانی اوناامیدی هم په دی وجه

ددی په ممنوع کیدو کښې څه شبه نشته دغه شان کیدیشی چاته استخاری سره شبه راشی نوهغه په واقعاتو باندی استدلال کولو لپاره موضوع او مشروع نه ده حرف دمشوری په درجه کښې ده په خلاف ددی چه واقعاتو باندی استدلال وی غرض دا بالکل حرام دی او توبه کول ددی نه فرض دی او په زړه کښې چه چرته دغه شان راشی چه دا حرام هم او ګنړی نو هیڅ ګناه نشته والله اعلم. ۲ذی الحجة س۱۳۲۳ھ امداد ج ۴ ص ۱۱۱.

تحقیق استمداد ظاهری یا حقیقی از مقبولین

سوال :(۳۲۹) یو شاعر په عاشقانه فراق او سخت محبت کښې لاندینی اشعار او وئیل،

کرم کی دستگیری کر بچارنج ومصیبت جو ہون درحا لت مضطر معین

غم زدہ ہون کہ مصیبت نی ہی گہیر اجبہ کو غم کی ہاتون کی چہراچاندی

ترجمه: مهربانی سره زما مدد او کړه او دغم او معصیت نه چه بچ کړه چه یم په حالت دمجبورئ کښې او پریشانی کښې معین الدین اجمیری ډیر غمژن یم زه مصیبتونو ګیر کړی یم دغم نه م خلاص کړه ای دسپوږمی په شان خائسته مخ والا.

دشاعرنیت حرف په مجاز باندی دی حقیقی معنی باندی ئی نه محمولوی لکه په حقیقی معنی باندی محمول کولو ته شرك وائی، او قادر بالذات او متصرف بالاستقلال سوا دذات وحده لاشریك نه بل څوك نه ګنړی نو دده داسی شعرونو په وجه چه څوك ده ته مشرك او خارج د اسلام نه او وائی نو دهغه په نسبت دشریعت څه حکم دی آیا واقعی دی مشرك او خارج دی یاده ته مشرك ویونکی په خپله خطائی کښې دی او مجازی امداد غوختل دغیر الله نه جائز دی یا نه او شیخ عبد الحق رحمه الله چه په شرح دمشکوة او زبدة الاسرار وغیره کښې مجازی استمداد جائز لیکلی دی نو آیا هغه د اسلام نه خارج وو دغه شان عبد العزیز صاحب کوم چه په تفسیر عزیزی کښې فرمائی، چه اولیاء الله مدفونین نه فیض اخستل جاری وی او هغوی په زبان حال داخبره کوی،

من آیم بجای گر توآئی بہ تن

وغیره وغیره اکابر مشائخ چه په دی عقیدی تیر شویدی هغوی مشرکان وو یا مسلمانان؟

جواب :داسی خطاباتو کښې دری مرتبی دی وړومبی هغوی متصرف بالاستقلال ګنړل

داخو صریح شرك دی دویم متصرف بالاذن او دی خطاباتو باندی مطلع بالمشیة ګنړل داخو په هیڅ حال کښې هم شرك نه دی خو داخبره چه ددی وقوع کیږی یا نه دی کښې داکابر دامت اختلاف دی قمتم المشیت ونهم النافی، خو چه کوم مثبت هم دی هغوی داجازت نه ور کوی چه دلږی نه ورته نداء او کړه او نه دلری نه دهمیشه اورید لو څه دلیل شته او بغیر ددلیل شرعی نه داسی عقیده لرل اګرچه حقیقتاً شرك نه دی خو معصیت او کذب حقیقتاً او شرك صورتاً دی دمعصیت کیدو دا دلیل دی ولا تقف مالیس لك به علم، او کذب کیدل دهغی دتعریف صادق راتلو دوجه نه ښکاره دی او شرك صورة څکه چه وړومبی عقیده لرونکو سره عادت کښې تشبه ده او که چرته دیو بزرګ په حکایت کښې دکرامت په طور داسی امر نقل شوی وی نو فرق عادت سره دوام دعادت ته ثابتیږی البته په قبر باندی دمجاز په مرتبه کښې دهغوی نه امداد غوختل دمثبتینو په نزد جائز دی هر کله چه بله څه مفسده مخی ته رانشی، والاقل. دریم نه دتعریف عقیده ده نه دسماع صرف په ذوق او شوق کښې په شان دخطاب دباد صبا خطاب کوی دا نه شرك دی نه معصیة دی فی نفسه جائز دی هر کله چه الفاظ دخطاب په حد شرعی کښې دننه وی، او دیو عام کس عقیده ورسره فاسده نه شی ځکه چه څه رنګه په خپله دمعصیت نه بچ کیدل فرض دی دغه شان نورو مسلمانانو لره خصوصاً عوامو لره بچ کول فرض دی، بس چرته چه دعوامو خرابید و خطره وی هلته به اجازت نه وی هر کله چه په دی تفصیل پوهه شوی نو دی سره داکابرو داقوالو معنی هم متعین شوی او دقائل حکم هم معلوم شو او څوك چه ورته شرك وائی که چرته هغه مرتبه جائزته وائی نو غلطی ده توبه واجب ده او که چرته ناجائز مرتبی ته وائی نو تاویل سره جائز دی لکه څنګه چه حدیثونو کښې بعض ګناهونو ته شرك وئیلی دی، والله تعالی اعلم. ۲۲ربیع الثانی س۱۳۲۲ھ امداد ج/۴/ص۱۱۳

استمداد از اهل قبور

سوال :(۳۳۰) له اهل قبورنه امداد غوختل جائز دی یا ناجائز حواله حدیث شریف.

جواب :داستمداد نن صباډیری طریقی متعارف دی او مستمدین علماء جهلا وعقیده ونیة په خپله هم مختلف دی په دی وجه سوال تعیین سره او کړی چه دمستمد څه عقیده او څه نیت دی او کومی طریقی سره استمداد کوی هغه وخت به جواب عرض کولی شی، والله اعلم. ۲رجب س۱۳۲۴ھ امداد ج۴ ص ۱۱۴،

سماع موتی

سوال :(۳۳۱) مړی اوری یانه ؟

جواب :دواړوطرفته اکابراودلیلونه دی . دداسی اختلافی امرفیصله څوک کولی شی اوضروریات علمی اوعملی نه هم نه ده چه یوجانب ته په ترجیح کښی تدقیق اوکړیشی بیاپه هغی کښی هم دمعتقدین اوکړیشی بیاپه هغی کښی هم دمعتقدین دسماع موتی عقائید مختلف دی که چرته دڅه اعتقادخاص تعیین کیدی . نوڅه قدرجواب ممکن وو . والله اعلم ۱۲رجب سـ ۱۳۲۴ھ (امدادج صـ۱۱۴)

عموم قدرت واجب صدق وکذب

سوال :(۳۳۲) دامکان کذب یوتقریرډیرعجیبه یوڅل تاسوفرمائیلی ووهغه مطلق ذهن کښی راغلوکه چرته مختصراولیکی نولوی احسان بهٔ وی دیوصاحب دی باره کښی دیو سخت تحریردوجه نه م دی طرف ته توجه اوشوه ډیرزیات شکونه اوشبهی راته واقع شوی څوورځی پس م لږزړه ښه شواویوعام تحریرم په ذهن کښی راغلومولاناعبدالرحمن صاحب سره م په دیکښی خبری اتری اوشوی څه شبهات واقع شول زړه دهغی ددفع کولوکوشش اوکړوخوتسلی م اونه شوه بل قابل داعتمادهم پاتی نه شول چه الزام پری قائم کړی شی . دی کښی دڅوخبروباره کښی معلومات کول غواړو دمضمون ګنړی پهلوګانی اوډیرطرفونه په ذهن کښی ګرځی راګرځی ، په دی وجه انشاء الله ستاسو مختصرتحریربه ډیرفائده مندوی دی خیال سره به چپ والی نه وی چه جواب وروستوشویامسئله دتفصیل محتاج ده دی دپاره دفرصت ضرورت دی دامکان کذب نه مرادامکان وقوع الکذب فی کلام الباری تعالی عزاسمه ، کلام باری نه مرادهغه کلام نفسی دی کوم چه صفت دباری تعالی دی . اوقدیم دی یاکلام لفظی حادث دی . دکلام نفسی نه لږه څه درجه ده چه هغه مبداء کلام اوګنړل دی صفت یعنی دمبدأ کلام اثربه ورته اووایوآیاددی مبداء کلام چه کومه درجه راوځی فقط قابلیت دتکلم به نه وی که چرته امکان کذب نه په دی کلام کښی مقدوریت دقوع کذب مرادوی کوم چه صفت دباری تعالی دی . نوآیاداقبضه به شکل ثالث نه جوړیږی چه وقوع الکذب فی الکلام ممکن ووقوع الکذب عیب فالعیب فی الصفة ممکن . صدق دکلام حسن دی اودصفاتو حسن یادصفات الصفات کله صفات ذاتی اولاعین لاغیرنشته . زیدوائی چه دامکان کذب دامعنی ده چه صدق کلام فعل اختیاری دی بس مقدوریت دکذب قائم یعنی وقوع الکذب

فی الکلام مثلاً دعدم دنساعت دالله نه مقدورالوقوع دی که چرته اوغواړی نوته به ئی راوړی خوتعلق دارادی دی جانب عدم سره لاحق نه شوه په دی وجه معدوم دی عمروائی چه دامعنی دوجودبالذات اودعدم باالغیرده نه که دامکان باالذات اودامتناع باالغیردامکان دامعنی ده چه دهغی وقوع مستلزم محال لره نه وی اوقیامت چونکه په ازل کښی ډیروجوسره معلوم شویدی خوددی دعدم وقوع جهل دباری تعالی لره مستلزم ده اوس که عدم ساعت باالاراده وی یابلاارادہ بهرحال چونکه مستلزم دی حال لره بس ممتنع اومحال دی سره دامکان کذب صرف دامعنی ده چه کلام مقتضیات یعنی دصدق دویمه پهلوکوم ته چه کذب وائی مثلاً عدم ساعت وجودخارجی کښی داسی غیرمقدورالوقوع دی لکهٔ څنګه چه جعل دباری تعالی وغیرهغ دی خوداغیرمقدورالوقوع کیدل چونکه په دی وجه دددی دویم جانب یعنی صدق سره چه رنګه دعلم وغیره تعلق شویدی اودارادی هم تعلق شویدی بس دصدق یاالاردة الازلیة شواودارادی ازلی دقدم عدم محال اوممتنع اوغیرمقدوربس کذب هم غیرمقدورالوقوع بس دصدق باالاردة الازلیه کیدونه داخبره معلومه شوه چه ارادی دپاره صدق اوکذب دواړه برابروو . کوم سره چه مقدورالوقوع دی بس معنی داشوه چه نفس شی کښی دمانع عن تعلق الارده نه کیدوپه وجه امکان باالذات دی اوچونکه اراده یوطرفته شوه په دی وجه امتناع باالغیریعنی امتناع باالارادة الهیه الی الجانب المخالف دی سره دانتیجه اخستی کیدیشی چه دکلام نه وروستودکذب کلام وقوع غیرمقدورالوقوع فقط .

جواب :تولونه وړومبی دلیکلوقابل داخبره ده چه دکومواعتقادی مسائلوچه تخصیصاپه یونص کښی تصریح نه وی راغلی بی ضرورته په هغی خبری اتری کول خصوصاً چه کله دضرورت نه زیات ښکاره شوی هم وی اشتغال بمالایعنی بلکه لری نه ده چه بدعت اوبی ادبی طرفته تلل دی دویم داچه بعض عنوانات داسی هم وی چه په خپله هم موجب دانقباض قلب ګرځی اونورونا پوهودپاره هم مورث دوحشت اوموهم دغلطی ګرځی په دی هم الله تعالی ته خالق کل شئ وئیل صحیح دی اوخالق الکلاب والخنازیروئیل بی ادبی ده چونکه مسئله متنازع فیهاددی قبیلی نه ده په دی وجه پس دواجب ګنړلوداعتقادعموم قدرت لکل شئ ممکن واعتقادتنزه عن کل نقیضه خصوصیت سره په دی کلام کول زه ښه نه ګنړم صرف دسوال دتوجیه ضرورت اودسلامت دفهم دمخاطب دوجه نه ډیرمختصرخوآسانی طریقی سره دامسئله لیکم . وړومبی په څوامورودمقدمی په طورځان پوهه کړئ

مبی صفات دباری تعالی غیرمقروردی اوافعال مقروردویم کلام نفس صفت دی اوکلام لفظی فعل دریم قدرت دواړوصندونوسره متعلق کیږی مثلاً عدم البصارته به هم هغه قادروایوځوك چه په ابصارهم قادروی څلورم صدق اوكذب كښی تقابل تضاددی ، پینځم چه کوم وجوب دتعلق دارادة الهیه دوجه اودغه شان چه کومه امتناع درعدم تعلق داراده العیه دوجه نه کیږی برابره خبره ده که دیته وجوب باالغیراوامتناع باالغیراووائی اوپاکه دانظراوکړی (چه وجوب باالغیرامتناع باالغیردوجوب امتناع عقلی قسمونه دی اودلته په خپله مقسم هم صادق نه دی ځکه چه کوم علت دی مقسم کښی اثباتاً په وجوب کښی اونفیاً په امتناع کښی ماخوذاومعتبردی هغه علت موجبه دی کوم چه په دلیل دمختارکیدودحق تعالی داصل حق په نزددغیرثابت بلکه حنیفی وثابت العدم دی اوهرکله چه بناء منعدم ده نومبنی هم منعدم ده) چه دیته وجوب عادی اوامتناع عادی اووائی (وهوالحق عندی لان الامتناع العقلی والوجوب العقلی لاستلزامه الایجاب ینافی الاختیار)هرحال کښی دی تعلق اوعدم تعلق سره هغه شی قدرت اواختیارنه نه خارجیږی چه دهغی وقوع څه دلیل سره دابدیت په طریقی ثابت شی . پس وروستودتمهیددې مقدماتونه پوهیدل پکاردی چه صدق مرتبه کلام نفسی کښی واجب غیرمقدوراودهغی ضدیعنی کذب دی مرتبه کښی ممتنع غیرمقدردی للمقدمة الاولی والثانیه . اومرتبه کلام لفظی کښی مقدوردی صدق خوځکه چه دهغه فعل دی للمقدمة الاولیٰ والثانیه ایضاً اودهغی ضدځکه چه دمقدورمندی للمقدمة الثانیة والرابعه ځکه نولازم به راشی چه الله تعالی نعدزبااسره په صدق قادرنه دی حالانکه صدق فی الکلام اللفظی صفت دفعل دی . یاصفت دفاعل دی په اعتبارری فعل مقدورلکه څنګه چه ښکاره ده اوافعال سره دخپلوصفاتواواثارومقدوردی هذاخلف البته چونکه ثابت شویدی چه دې سره به کله کله تعلق دارادی نه وی په دی وجه ابداً ابداً په دیکښی احتمال دوقوع نشته اوامکان په معنی داحتمال قائل کیدل کفردی اودغه معنی ده دامکان کوم چه عوام په وحشت کښی غورزولی دی خوتعجب داهل عملونه دی چه هغوی ولی داسی تهمت په خپل مقابل باندی لګوی البته که چرته دااووائی چه چونکه لفظ امکان دعوام په اعتبارسره موهم دی اوموهم نه بچ کیدل ضروری دی ،لقوله تعالی لاتقولواراعناالایة ،نودابه یوه فقهی مسئله شی کومه چه قابل دتعلیم اودعمل ده خودیته په مسئله کلامیه کښی څه دخل نشته بهرحال باوجوددی احتمال نه قطعادمنفی

ابدی کیدوبه خارج من القدرة نه وی لکه څنګه چه مقدمه خامسه کښی ثابت شول دادی تقریرشافی کافی منصف دپاره ،اوس وروستوددی تفسیراوددی تقریراودوی ددلیل داجزاؤسوال جواب په دی باندی دتطبیق کولونه وروستوڈهریوانطباق اوعدم سره به منفصلاپه خپله معلوم شی مستقل حاجت دتعرض کولونشته اوکوم تقریرچه تامعلوم کړیدی هغه دیکښی زاغی والله اعلم . اوس یوه خبره پاتی شوه هغه داچه په کتب کلامیه کښی دمزوارپه قول ئی لیکلی دی . الله قادرعلی ان یکذب ویظلم . نودیکښی اومذهب مذکورکښی څه فرق شوجواب دادی چه دهغوی ددی قول نه وروستوداقول هم شته.ولوفعل لکان ظالماً کاذباً کذافی شرح المواقف ، بس دادویم قول دتفسیردی دوړومبی قول بس مقصودمجموعه دقول ده مطلب ئی دادی چه داامورپه مرتبه صفت کښی مقدوردی کله څنګه چه دصیغه کاذباً ظالماً نه تعبیرکول کوم چه صفت دپاره موضوع دی ددی قرینه اوپه دی باندی دال دی بس فرق په دواړوکښی داشوچه مذهب سابق کښی مرتبه فعل ته متعدوئیلی شویده اومذهب لاحق کښی مرتبه صفت ته مقدورولیکلی شویده حاصل ئی دادی چه نعوذباالله داقبیح امردحق تعالی صفت جوړیدی شی تعالی الله عن ذلك علواكبيراً ،هذاعندی الآن ولعل الله یحدث بعدذلك امرافقط ، ۱۳محرم س۱۳۲۵ھ (امدادج ۴ص ۱۱۴)

تصورفیض ازقلب شیخ

سوال :(۳۳۳) یوکس خلقوته دانښائی چه تاسودمراقبه په وخت داخیال کوئ چه زمازړه متوجه دی دپیرزړه طرفته آیاداشرك دی یانه ؟ځکه چه دمراقبی په وخت داخیال کول پکاردی چه زمانه زړه متوجه دی الله طرفته نه که دپیرطرفته دامراقبه چرته دمعتبرکتاب نه ثابت ده یانه سره دعبارت دکتاب نه اولیکی ډیرخلق ګمراه کیږی .

جواب:که چرته توجه په عقیده دمعبودیت پیرطرفته ده نوکفراوشرك صریح دی اوکه چرته په عقیدی اطلاع دپیرده نوداطلاع باالذات عقیده ګڼړل کفراوشرك دی اوداطلاع باعلام العی عقیده اګرچه شرك نه دی خوچونکه ددی اعلام دوقوع څه دلیل نشته . اعتقادفاسداوكذب موهم دشرك دی اوکه چرته صرف دی توجه لره دسبب عادی دفیض اعتقادلری بغیلر داعتقاددعلم وغیره نه نوخواصودپاره پکښی ګنجائش شته اومواعوامو دپاره مقدمه دفسادده فقط والله اعلم . ۲۹محرم س ۱۳۲۵ھ (امدادج ۴ص ۱۱۸)

ایمان عندالموت

سوال :(۳۳٤) په هندوانو کښې رواج دی چه دروح آسمان ته دختو په وخت کښې ورته کلمه طیبه ښائی اوس به ده ته ددی نه کوم قسم فائده وی ؟

جواب :قال الله تعالی فلم یك ینفعهم ایمانهم لمارأوابأسناوقال الله تعالی ومن الناس من یقول آمنابالله وباليوم الآخروماهم بمؤمنين ،دی آیتونو نه دوه خبری معلوم شوی یو داچه ایمان نوم دی داعتقادصحیح نه صرف بغیر داعتقاد نه په ژبه دوئیلو دویم داچه هغه عالم اثرات ښکاره شی نو دغه وخت ایمان مقبول نه دی بس نو دغه وخت ایمان مقبول نه دی که چرته داکافر مخکښې دلیدلو دملائیکو وغیرهم نه دزړه الله اورسول رشتونی اوګنړی نو دی به مؤمن شی کنی نه ۲۷ ربیع الاول س ۱۳۲۵ھ (ج ۴ ص ۱۱۸)

سوال نکرین ازصغار

سوال :(۳۳۵) په قبر کښې سوال دمنکرنکیر هرچانه کیږی یا نابالغه بچی ددی نه مستثنیٰ دی ؟

جواب :فی الدرالمختاراول باب الجنائز الاصح ان الانبياء لايسئلون ولااطفال المؤمنين ويتوقف فی اطفال المشرکين ،دی روایت نه معلومه شوه چه انبیاء علیهم السلام او نابالغه بچونه دقبر سول نه کیږی او دمشرکینو دماشومانو حال معلوم نه دی ۲۷ ربیع الاول سـ ۱۳۲۵ھ (امداد ج ۴ ص ۱۱۹)

ابتداء ثواب وعتاب بعدموت

سوال :(۳۳٦) عذاب او ثواب دمړ کیدو نه وروستو شروع کیږی یا د قیامت ورځی دپاره وروستو کیږی دمعراج په شپه کښې چه آنحضرت صلی الله علیه وسلم ته په عذاب کښې ګرفتار کړی شوی خودلی شوی وو هغه څوك وو او هغوی ته عذاب دقیامت نه مخکښې ولی ورکړی شوی وو هر کله چه قیامت ورځی ته عذاب او ثواب موقوف دی ؟

جواب :دمرګ نه وروستو عالم برزخ شروع کیږی په هغی کښې عذاب او ثواب کیږی البة دقیامت عذاب او ثواب زیارت دی بس دواړو عذابونو کښې داسی نسبت دی لکه څنګه چه دجیل او دحوالات په تکلیف کښې او په شب معراج کښې ددغی عذاب برزخی مبتلا خلق خودلی شی وو والسلام فقط ۲۰ جمادی الثانیهٔ سـ ۱۳۲۵ھ (امداد ج ۴ ص ۱۱۹)

تحقیق بعض کلمات تقویة الایمان

سوال :(۳۳۷) دوهابی په کتاب تقویة الایمان کښې ئی لیکلی دی چه کل مؤمن اخوة یعنی په خپله ټول مسلمانان مومنان ورونړه دی او دائی هم لیکل دی چه دخدائ په مخکښې پیغمبر داسی دی لکه موچی ،چوړه . نوتاسو پکښې څه فرمائی چه ورور وئیل صحیح دی یا نه او دموچی ،چوړه باره کښې اوئیل ضرور بالضرور تاکید الیکلی شی څکه چه دالله ټول مومنان مسلمانان ورونړه وی نفاق پیدا شویدی څکه چه وهابیان وائی چه وئیل هم وی او حضرت ته مشرور وروائی او ټول جماعت وائی چه وئیل صحیح نه دی ،لهذا برائی مهربانی ددی خط جواب ډیرزر اولیکی فقط

جواب :په تقویة الایمان کښې چه بعض الفاظ ډیر سخت واقع شویدی نو داد هغی زمانی دجهالت علاج وو څه رنګه چه په قرآن مجید کښې عیسی علیه السلام ته داله منونکو په مقابله کښې ، قل فمن یملك من الله شیئاًان ارادیهلك المسیح بن مریم الخ. فرمائیلی شویدی خو مطلب ددی الفاظو بدنه دی کوم چه غور سره یا پوهیدلو سره ذهن کښې راتلی شی خو اوس چه کوم دبعضو عادت دی چه داالفاظ بی ضرورته هم استعمالوی دابی شکه بی ادبی او ګستاخی ده که چرته متنازعینو کښې انصاف وی نو دی کرخو سره به په خپله کښې فیصله اوکړی خلاصه ئی داده چه تقویة الایمان والو ته به یدهم نه وائی او دتقویة الایمان ددی الفاظو استعمال به هم نه کوی فقط ۲۰ جمادی الثانیه س ۱۳۲۵ھ (امداد ج ۴ ص ۱۲۰)

یارسول الله وئیل

سوال :(۳۳۸) یارسول الله وئیل جائز دی یانه ؟

جواب :عوامو ته منع کول پکار دی ۹ رجب سـ ۱۳۲۵ھ (امداد ج ۴ ص ۱۲۰)

ایضاً

سوال :(۳۳۹) کتاب نشر الطیب او رسالی حفظ الایمان سره م دوه شبهې پیدا شوی دهغی تپوس کوم (۱) دجناب په نزد دیارسول الله وئیل جائز نه دی لکه څنګه چه کتاب فعل ۳۸ کښې دتوسل دبیان نه ښکاره دی فصل ۲۱ ویشتم الحبیب مصنفه مفتی الهی بخش صاحب په آخر کښې چه کوم قصیده نقل کړی شویده په هغی کښې څوځایونو کښې لفظ یا موجود ده او جناب هری طریقی سره منع فرمائیلی ده واقعی په عوامو کښې غلوده او عالمان ئی دهغوی دحفاظت دوجه نه منع کړیدی داهم صحیح دی بیا داسی قسم نظمونه په

دی کتاب کښې لیکلی شویدی دابه عوام لولی أوعالمان به بیانوی ګویاچه منع اوجوازپه یوکتاب کښې جمع شول

جواب: په ارادهٔ داستعانت اواستغاثه یاپه اعتقاددحاضرناظرکیدومنهی عنه وی أوبغیرددی اعتقادنه صرف شوقاً اواستلذاذاً ماذون فیه دی چونکه دشعرو نوغرض محض اظهاردشوق اواستلزاذوی په دی وجه نقل کښې توسع اوکړی.شوه خوکه چرته یوځای کښې ددی خلاف اوکتلی شی نومنع کولی به . ۱۵ربیع الثانی ســ ۱۳۵۰هـ النورص۸شوال ســ ۱۳۵۰هـ.

معنی قائم بودن جنت

سوال: (۳۴۰) جنت اودوزخ قائم شویدی یاوروستودقیامت نه به قائمیږی چونکه کتاب مظاهرحق کښې داعبارت دی چه په معراج کښې حضرت صلی الله علیه وسلم ته حضرت ابراهیم خلیل الله داأوئیل چه ای محمدصلی الله علیه وسلم خپل امت ته زماسلام اووایه اوداورته اووایه چه جنت صرف صفامیدان دی دی عبارت نه څه ثابتیږی ښه جواب باندی خبرداری راکړی ؟

جواب: دوزخ جنت پیدا شویدی البته دحدیثونه داخبره ضرورمعلومیږی چه علاوه دهغه نعمتونونه کوم چه په جنت کښې پیدا شویدی ورځ په ورځ نورنعمتونه هم پیداکیږی اوس ددی حدیث معنی ښکاره شوه چه جنت صفامیدان دی مطلب داچه بعض حصه دجنت داسی ده اوذکراوتسبیح سره په هغی کښې ونی پیداکیږی فقط .۹ رجب س۱۳۲۵هـ امداد ج ص ۱۲۰.

معنی قول فقهاکه یک وجه اسلام رابرنودونه وجه کفرترجیح است

سوال: (۳۴۱) اکثرمرزایان اعتراض کوی چه ددینیات په کتابونوکښې دامسئله چه که چرته په یوسړی کښې یوکم سل وجه دکفراوموندی شی اویوه وجه په هغی کښې داسلام وی نوهغه ته به کافرنه شی وئیلی کیدی اوپه حدیث کښې ارشاددی چه کله ګواواهل قبله ته کافرنه دی وئیل پکارهغه حدیث دادی . عن انس رضی الله عنه انه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من صلی صلواتناواستقبل قبلتناواکل ذبیحتنافذلك المسلم الذی له ذمة الله رسوله فلاتفخروالله فی ذمته ، بل حدیث کښې داراځی .من قال لاآله الاالله فدخل الجنة ،

جواب: کوم سړی کښې چه دکفرڅه قطعی وجه وی نوکافربه ورته وئیلی شی اوحدیثونه دهغه کس باره کښې دی چاکښې چه څه وجد قطعی نه وی اوددی مسئله دامعنی ده چه که چرته څه

امرقولی یافعل داسی وی چه محتمل دکفراوعدم دواړه وی اګرچه احتمال دکفرغالب اواکثروی بیابه ئی هم تکفیرنه کوونه داچه تکفیرقطعی باندی به هم تکفیرنه کوو، ځکه چه دکافردامعنی نه ده چه په هغه کښې دټولی وجی دکفرجمع وی کنی دچاکفرچه منصوص دی هغوی بیاهم کافرنه دی ،باقی خاص دمرزاپه نسبت ماته پوره تحقیق نشته چه څه وجه قطعی دکفرپکښې شته یانه ؟[1] ۱۳ذی قعده ســ ۱۳۲۵هـ امداد۴ص ۱۲۰.

حقیقت برسرامدن پیروشهیدواستعانت

حوائج ازاووسپردن میّت برزمین وبراوردن او

سوال: (۳۴۱) څه فرمائی عالمان ددین په دی مسئله کښې چه بکرمسلمان ددیارلسوکالو په عمرکښې په مرض دوباء باندی وفات شو ،دریومیاشتونه وروستوئی خپل تره زیداوعمرواوترورسماة هندی ته په خوب کښې اووئیل چه مادی مقبری نه اوباسی بل ځای چرته چه دمسلمانانوقبرونه نه وی دفن کړئ په دی وجه هغوی په خپله سره ددووخپلوانودشپی په پټه بل ځای دفن کړواوداځای دبل چاملکیت دی اوس دسماة هندی په سرباندی هره هفته ګرځی اوبیان کوی زه شهیدشوی یم ،اوپیرپه دی وجه ډیرخلق جمع شول خپل حاجت غوختوته ئی خوتراوسه پوری دهیچاکارهم نه دی ترسره شوی . اودوعدی پوره کولودپاره هره ورځ دصباصباده کوم ورکوی په دی وجه دښارقاضی وغیره پنځومسلمانانوډیرپه ادب سره اوداسلام تجویزمواوکړوچه دتاوان اوتعزیزوغیره نه شرعاًپه سبب دعملداری وغیرنه نه شی کیدی . نومسلمانانونواووئیل چه دوی سره خوړولوڅکلو.غم ،ښادی کښې شریکیدل نه دی پکار،په دی وجه ټولومسلمانانوتعمیل اوکړی ، سیوادځومسلمانانوته چه دهندی مددګارشول هغوی صحیح لاری ته نه راځی اومددئی کوی اوزمکه چه دچاپه ملکیت کښې ده هغوی په خپله زمکه دعوی کوی اودمړی هډوکی ویستل غواړی ،نودزمکی دعوی والاپه نسبت څه حکم دی اوکوم خلق چه ددوی مددګاران دی دهغوی په حق کښې دشرع شریف څه حکم دی اودچاپه سرچه چکری وهی نوهغه مسلمان ته شرعاً څه سزاپکارده . اوقاضی صاحب اونورومسلمانانوچه دوی خارج

---

[1] وروستومعلومه شوه چه دمرزاپه کلام کښې خپل ځان ته نبی نه منونکوالوباندی دکفرفتوی ده او دبعض انبیاء علیهم السلام اهانت دی ، اودعوی دنبوت اواهانت دانبیاء علیهم السلام دواړه کفردی ، ۱۲منه

کړل اوخوراك څكاك ته ددوی دټولو مسلمانانو نه بند کړو دا صحیح دی یا نه اومړی ددری څلورمیاشتونه ورستو بغیر د سپارلو ډیو قبرنه بل قبر کښې کیخودل صحیح دی یا منع دی بینوا توجروا؟

جواب: داچه کومه دجاهل عوامو عقیده ده چه فلانئ شهید یا پیر مور انیسی یار انخلی بالکل غلط دی ځکه چه هر ښځې ورو ستو دمړ کېښته ددوو حالونو ښه خالي نه دي، یا به په جنت کښې وي یا په دوزخ کښې که چرته جنت کښې دی نو څه ضرورت پیدا شو چه جنت پریږدی اودی پلیتی دنیاته راځی اوکه چرته دوزخ کښې دی نو ده ته به فرصت څوك ورکوی چه فلانکی ته لاړ شه اوورپیوری اونخله دا خیال بالکل غلط دی یا څوك خبیث شیطان دی چه تکلیف ورکوی یا دهغه مکروفریب دی بهرحال دهغه حاجتونه غوختل اوهغه اختیار مند کڼل اوپه غیبو پوهه کڼل محض شرك دی کومو خلقو چه ددوی دخوراك څکاك ملاوېدونه دده کړیده ډیر بنه ئی کړیدی الله دهغوی ته جزائی خیر ورکړی اوکوم خلق چه ددی گمراهانو مدد کوی هغوی هم ددوی نه دی ددوی سره هم علاقه کټ کول پکاردی .یاایها الذین آمنوا لاتتخذوا آباء کم واخوانکم اولیاء ان استحبوا الکفر علی الایمان ومن یتولهم منکم فاولئك هم الظلمون احشروا الذین ظلموا وازواجهم الآیة اودی مسماة بانذی که چرته قرائنونه څوك خبیث یا شیطان معلومیږی اسمائی الهی سره هغه دفع کړی اوکوم مکرد فریب چه ثابت وی نو که چرته قدرت مووی نووهی اوتوبه پرې اوباسئ چه دوی فتنه رااوچته کړیده .والفتنه اکبر من القتل اودچاچه قدرت نه وی غلی دشی اوکوم خلك دزمکی چه زمکی دعوی کوی نو دهغه دعوی په خپل ملکیت صحیح ده اوس هغه ته اختیار دی چه دمړی وارثانو ته اووائی چه دی اوباسی اوبل ځائ ئی ښخ کړی که چرته وارثان ئی نه اوباسی نوده ته جائزدی چه زمکه برابره کړی خوښه ئی ده چه که کړی ئی اوکه آبادی پری کوی څه چه غواړی کوی دی . ولاینبغی اخراج المیت من القبر بعد مادفن الااذاکانت الارض مغصوبة اواخذت بشفعة کذافی فتاوی قاضی خان اذادفن المیّت فی ارض غیره بغیراذن مالکها فالمالك بالخیاران شاء امر باخراج المیّت وان شاء سوی الارض وزرع فیها کذافی التجنیس عالمگیری ج ۱ ص ۱۲۴ اومړی ورستو دفن کولو دقبرنه ویستل که لږه موده شوی وی که ډیره که سپارلی شوی وی اوکه نه وی سپارلی شوی ټولو صورتونو کښې منع دی ، لما مر من انه لاینبغی اخراج المیت من القبر بعد مادفن الخ .اوپه شریعت کښې مړی

سپارلو څه اصل نشته محض دجاهلانو خبری دی . نعوذبالله من الجهل والله اعلم . ۲ ربیع الاول س ۱۳۰۱ ھ ,امداد ج ۴ ص ۱۲۱,

توقف دراسلام وکفر والدین نبی کریم صلی الله علیه وسلم

سوال :(۳٤۲) زیدبه نسبت ابوین شریفین بجواب سائلی گفته که متقدمین به اسلام شان قائل نیستند وکتب کلامیه وتصریح محدثین ومفسرین برای شاهد ست، امابنص متاخرین مثل مولانا جلال الدین سیوطی رحمه الله قائل باسلام بوده اندوبرسه طور اسلام شان ثابت کرده اند ،اماملاعلی قاری وغیره برداین قول پرداخته اندبعده هرکه قائل این قول است ناقل ازمولانا جلال الدین سیوطی ست آیاقول وجواب زید مطابق اهل سنت ست یانه ؟

جواب: دراسلام ابوین جناب سرورکائنات ﷺ علماء رااختلاف ست. تحقیق درچنین امور توقف کردن ست .زیراکه این امورداخل عقائد نیست نه جزوایمان ودین هرچه بادمار افکرضرورت دین بایدودرین امورلب کشائی نه شاید که اگرمومن باشند گفتن هم خطاء بالعکس هم ناروا. قال الله تعالی ولاتقف مالیس لك به علم ان السمع والبصر والفوادکل اولئك کان عنه مسؤلا،والله اعلم . ۱۲ جمادی الولی . ,امداد ج ۴ ص ۱۲۳,

وصول ثواب باموات

سوال :(۳٤۳) څه فرمائی عالمان ددین په دی مسئله کښې چه دفاتحی په ذریعه سړی ته ثواب رسی یانه ؟اوپه صورت درسیدلو کښې هغه ته هم معلومیږی یانه مدلل سره دسند دکتاب اوسنت نه اولیکنی ؟

جواب:مذهب داهل سنت والجماعت دادی چه دمسلمانانو مړوته ثواب دبدفالی اومالی عبادتونو رسی که فاتحه وی اوکه بل څه خیرات وی ،قال الله تعالی ربنااغفرلنا ولاخواننا الذین سبقونا بالایمان الآیة .بس که چرته دعادژوندو مړو دپاره فائده مندنه وی نوولی دهغه تعلیم کیدو،وقال الله لنبیه صلی الله علیه وسلم وصلی علیهم ان صلوتك سکن لهم .نوکه چرته نمونځ دجنازی مومنانو دپاره فائده مندنه وی نورسول الله صلی الله علیه وسلم مامور کیدل اودی ته سکن لهم ولی وئیلی کیدل .وفی مشکوٰة عن سعدبن عبادة قال یارسول الله ان ام سعدماتت فای الصدقة افضل قال الماء فحربیرًا وقال هذه لام سعد رواه ابوداوٗد. دی حدیث نه ثابته شوه چه حضرت صلی الله علیه وسلم داوبو دصدقی درسولو حکم اوفرمائیلو که چرته

نه رسیدی نوولی حکم فرمائیلو او مشکوة کښې راغلیدی چه یو کافر سړی دسلو غلامانو آزادولو وصیت کړی وو دهغه خوی دحضرت صلی الله علیه وسلم نه تپوس اوکړو . فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم انه لو کان مسلما فاعتقتم عنه او تصدقتم اوحججتم عنه بلغه ذلك رواه ابوداؤد . یعنی حضرت صلی الله علیه وسلم اوفرمایل چه که چرته هغه مسلمان وی نو هغه ته به داعتاق او صدقی او دحج ثواب رسیدلی . فی الهدایة من کتب الفقه ان للانسان له ان یجعل ثواب عمله لغیره صلوة اوصوما اوصدقة اوغیرها کعنداهل السنة والجماعة انتهی وفی شرح العقائدالنسفیة وفی دعاء الاحیاء للاموات وصدقتهم عنهم نفع لهم خلافاللمعتزله . اوډیرو روایتونو نه معلومیږی چه دمړو روحونو ته پته هم لګی چه چا داثواب رالیږلی دی . فی البیهقی ماالمیت فی القبر الاکالغریق المتغوث ینتظر دعوة تلحقه من اب اواخ اوصدیق فاذالحقته کان احب الیه من الدنیاومافیها ، دی حدیث نه منتظر کیدل دمړی دپاره دعا دخپلو ورونو دوستانو دپاره ثابتیږی . بس داخلق که چرته ثواب بخښی نو ضرور هغوی ته پوهیدل پکاردی کنی ددی انتظار متقطع نه دی او دبزرګانو اخبار واو اثارونه داخبره حدتواتر ته رسیدلی ده والله اعلم . ۲۷ جمادی الاولی روز پنجشنبه س ۱۳۲۳ هـ (امدادج ۴ ص ۱۲۳)

تحقیق حرمان تارک سنت ازشفاعت واقسام شفاعت

سوال :(۳۴۴) څه فرمائی عالمان ددین چه عامل دبدعات سیئه به دقیامت په ورځ مطلقا مسلمان وی یاکافر محروم الشفاعت وی کماصرح صاحب التوضیح والتلویح . بینواتوجروا؟

جواب : دتلویح داعبارت . فترك الواجب حرام یستحق القوبة بالناروترك السنة المؤکدة قریب من الحرام یستحق حرمان الشفاعة لقوله علیه السلام من ترك سنتی لم ینل شفاعتی . بس وړومبی خو داحدیث بی سنده ذکرشویدی برابر داحادیثو دصحاح نه شی کیدی ، او که چرته برابر هم وی نو په دیکښی تخصیص دمبتدع نشته بلك دهریو پریخودونکی دسنت په حق کښې عام دی برابره خبره ده که په پریښودو دتاویل فاسد وی کوم ته چه بدعت وائی یاصرف براه تکاسل او تهاون وی که چرته متاول محروم دی نو متکاسل هم نقصانی دی او پریخودونکی دواجب اودفرضو په طریقه اولی محروم دی ځکه چه پریخودل دفرضو او واجبو متضمن دی پریخودلو دسنت لره سره دزیات هرکله چه حرف

پریخودلو دسنت سره محروم دشفاعت شونو پریخودلو سنت سره دبل امرنه خو په طریقه اولی محروم شو ، بس لازم راشی چه دهیڅ یو ګنهګار دشفاعت اونه شی نو بیاددی حدیث څه معنی شوه چه . شفاعتی لاهل الکبائرمن امتی رواه الترمذی وابوداؤد وابن ماجه عن جابررض الله عنه نو یاجو به وائی چه دادواړو حدیثونو کښې تعارض دی بیابه هم دصحاح حدیث راجح وی یابه ئی څه صورت سره تطبیق کوی او چه څه تاویل اوکړی نو دابه ئی اووائی چه پریخودونکی دفرضو به محروم نه وی دی تاویل سره بیاداهم وئیل راځی چه پریخودونکی دسنتوهم محروم نه دی . ځکه چه حرمان دتارك سنت مستلزم وی دی حرمان دفرضو او واجبو لره او نفی دلازم مستلزم ده نفی دملزوم لره په هری طریقی سره حدیث منقول ماؤل شو په حرمان دشفاعت دمبتدع کښې څه رنګه حجت کیدیشی فافهم . داجواب خو الزامی وو او تحقیقی جواب دادی چه یاخو دا تهدید او زور نه ده یامراد دشفاعت نه شفاعت خاصه دی تفصیل ئی دادی چه حضرت صلی الله علیه وسلم ته به دقیامت په ورځ دلسو قسمو شفاعتونو اذن ملاویږی شفاعت عقلی دپاره دخلاصی دمحشر والو دموقف نه ، دویم یو قوم بی خسابه جنت کښې داخلولو دپاره . دریم هغه خلقو دپاره دچا چه نیکی اوبدی برابروی ، څلورم هغه خلقو دپاره کوم چه ددوزخ مستحق ګرځیدلی وی . پنځم ددرجو اوچتولو او کرامتونو زیاتولو دپاره . شپږم ګنهګارانو لره ددوزخ نه ویستلو دپاره . اووم دجنت دروازی کولاولو دپاره اتم کوم چه همیشه دپاره ددوزخ مستحق جوړ شوی دهغوی آسانتیا دپاره . اتم کوم چه همیشه دپاره ددوزخ مستحق جوړ شوی دهغوی آسانتیا دپاره . نهم خاص مدینی والو دپاره . لسم خاص دروضه پاك زیارت کوونکو دپاره هکذاذکره الشیخ دهلوی فی الشفعة المعات . بس دحرمان دتارك سنت شفاعت به دپنځم قسم نه وی نه که دشپږم قسم نه ، قال العلامة الشامی ناقلاً عن العلامة الطحطاوی قوله علیه السلام من ترك اربعاً قبل الظهرلم ینل شغاعتی ولعله للتنفیرعن الترك اویرادا ویراد الشفاعة الخاصة . او شپږم قسم به ټولو مؤمنانو دپاره عام وی . قال الشیخ الدهلوی المذکورالمبرور تحت حدیث شفاعتی لاهل الکبائر ، ومرادشفاعت ست که برای نجات وخلاص ازعذاب بودامابرای رفع درجات ومزید کرامات ثابت است برای اولیاء واتقیاء وصلحاء . البته که چرته حد دکفر ته اورسی نوهغوی به هم دکافرانو په شان دشفاعت نه محروم وی لقوله علیه

السلام ثم اشفع فيحدلی حدافاخرجهم من النارواد خلهم الجنة حتی مايبقی فی النارالامن حبسه القرآن متفق عليه والله اعلم (امداد، ج ۴، ص ۱۲۵)

سوالات برمسئله تقدير

سوال :(۳٤۵) احقرته دډيروخت نه دتقديرپه مسئله کښې څه شك پريوتلی دی چونکه دتقديرمسئله ډيره نازك ده بی ضرورته په هغې کښې دغوفکرکولونه منع کړی شويده چونکه هغه دعقائدومسئله ده په دی وجه ددی شك صفائی دپاره خدمت کښې پيش کوم اميدلرم چه حضرت داصل کړی اوداحقرزړه داطمينان اوصفائی اوفرمائی چونکه دتقديرباره کښې کښې دتدبيرليدوعقيدی دلرلوحکم حکم کړی شويدی مطلب ئی دادی چه کوم تقديرکښې ليکل شويدی هغه به دکيدلوبغيرنه پاتی کيږی که څه کوشش کوی اوکه نه کوی په دی وجه دقرآن مجيددآيت نه هم دغه ثابتيږی .اذاجاء اجلهم لايستاخرون ساعة ولايستقدمون .مگردويم آية .يمحوالله مايشاء ويثبت وعنده ام الکتاب . نه دواړه آيتونوکښې بظاهرتضادمعلوميږی ځکه چه ددی دويم آيت تفسيرموضح القرآن داکړيدی ختموی الله څه چه اوغواړی اوقائم ساتی څه چه اوغواړی کوم چه ام الکتاب يعنی لوح محفوظ کښې دی .بس دی نه معلوميږی چه تقديرکښې تغيراوتبدهم ممکن دی بيادتقديرد نه بدليدوعقيده اويقين کلکی طريقی سره څه رنګه مضبوطيدی شی ؟

جواب :دتقديرد عدم تبديل عقيده صحيح اوقطعی ده اوکوم آيت سره چه شبه راځی .هلته اصلی تقديرمرادونه دی . فرعی تقديرمراددی وړومبی ته تقديرمبرم اودی بل ته معلق وائی اوکه چرته ددی آيت بل دتفسيراوکړی ځنګه چه زماپه تفسيرکښې دی نوهيڅ شبه نه راځی . **بقيه سوال** :- بل دی مسئله کښې دی دواړوحديثونوخپله کښې تضاددی وړمبی حديث لارادلقضائه اوبل حديث لايرد القضاد الاعدعاء.

جواب : قضاء حقيقی نه ردکيږی اوکوم چه ردکيږی هغه قضاء صوری ده حقيقة قضاء شته هم نه . **بقيه سوال** :- بل داچه دعاته ئی عبادت ليکلی دی اوددعاکولوپه وخت ئی دمقبوليت کلك يقين لرلوهم حکم کړيدی خوهرکله چه زړه کښې داهم خيال دی چه کوم څيزدپاره زه دعاکوم که چرته تقديرکښې نه وی نوڅه رنګه به ملاويږی بيادمقبوليت يقين په زړه کښې ساتل دخپل کوشش څه رنګه کيدیشی البته دی دويم آيت يادويم حديث په اعتبارسره په

دعاکښې دمقبوليت يقين بی شکه پاتی کيديشی بس که چرته به دی باندی داتعين کوی نووړومبی آيت اوحديث باندی يقين مضبوطول حال دی

جواب : مقبوليت ظاهری په حديث کښې مرادنه دی مقبوليت معنوی مراددی يومثال سره پوهه ته راځی . هغه مثال دادی چه يوطبيب ته ددرخواست اوکړه چه زماعلاج مسهل سره اوکړه هغه علاج دمرض خواوکړوخومسهل ئی ورنه کړل ځکه چه دهغه حالت مناسب نه وو بلکه بل څه تدبيرسره ئی اوکړونوآيادطبيب دی منل لره به ددی درخواست دعلاج منظوری وئيلی شی يانه ضروربه ورته وئيلی شی . خوظاهره ده چه منظوری ظاهری نه ده بلکه منظوری معنوی ده کوم چه ددی ظاهری منظوری نه ډيرزيات انفع اواصلح دی ظاهری منظوری کښې خواحتمال ضررهم ووځکه چه مسهل دده دمزاج مناسب نه وو دغه شان معنوی مقبوليت دعاکښې يقين دی اوددغه يقين حکم دی . **بقيه سوال**:- بل هرکله چه دتقديردليکلوپه نه ورانيدلودپخی عقيدی لرلوحکم دی نوکومه ګناه ياليکی چه دانسان نه کيږی دتحريرازلی موافق به ګڼړلی شی که چرته تقديرازلی هم ددغه ګناه کيدل ليکل شوی وی نواياکوشش کولوسره ددی ګناه نه کيدل ممکن دی که چرته ممکن وی نوبياددغه تقديربدليدل لازم راځی اوکه چرته ممکن نه‌ځ وی نودانسان په دی ګناه کولوباندی معذورا ومجبورګڼړلی شی نوبياپه دی ګناه دګرفت څه وجه ؟

جواب : بس اصل اشکال په دی مسئله کښې دادی نوراشکالات خوسطحی دی ددی اصلی اشکال حقيقی جواب خودالله تعالی محبت سره کيديشی ځکه چه محبت کښې خواشکال نه کيږی چه دجواب ضرورت راشی اولفظی جواب مقوف دی ددرسياتوپه حاصلولوباندی کوم باندی چه فارغ طالب العلم پوهيدی شی . هغه داچه ګرفت ځکه ګيږی چه هغه ګناه اختيارسره اوکړه اومقررغيرمبدل کيدوسره مجبورکيدل لازم نه راځی بلکه دااختيارسره کول هم مقدردی په دی وجه هغه ګناته اختيارسره کول هم مقدردی . په دی وجه اختيارزيات موکداوقوی شونه که مغلوب اومغلوب اومسلوب يعنی تقديرکښې ئی داسی ليکل دی چه زيدبه داکارپه خپل اختيارکوی باقی په اختيارا وجبرکښې فرق هغه دومره ښکاره اوبديهی بلکه حسی دی چه دبی وقوف نه بی وقوف هم ددی فرق وجدان سره معلومولوی شی تردی که چرته يودرنده هم په لرګی اووهی نوهغه دضارب نه بدله اخلی په لرګی باندی حمله نه کوی نوځناورهم پوهيږی چه ضارب مختاردی اولرګی مجبورباقی دی

نه مخکښې نوم هم تدقیقات شته هغې پورې دچارسائی نه شي کیدی په دی وجه دی مسئله کښې دغورزیدونه ئې منع اوکړه لکه نمرطرفته دکتلونه منع کولی شي هلته مدرك باسم المفعول کښې نقصان نشته بلکه مدرك باسم الفاعل کښې نقصان دی که چرته زما په تفسیربیان القرآن کښې دآیت ختم الله علی قلوبهم تفسیرسره دفوائدونه اوګورې کیدیشي په پوهه کښې څه آسانتیاراشي. **بقیه سوال** :- ددی خبرې تحقیق کول غواړوچه کوم څیزچه دانسان په تقدیرکښې لیکلی شویدی څه تدبیرسره هغه دفع کیدیشي یانه ؟

جواب : نه. **بقیه سوال** - نه اوکوم چه نه دی لیکلی شوی دعاکولوسره ملاویدی شي یانه ؟

جواب : نه

بقیه سوال - چونکه دامسئله ډیره باریکه اونازکه ده بغیردپوهه نه په عقیده کښې دتکذیب خطره ده په دی وجه امیدلرم چه دامسئله ښې طریقې سره حل کړې اوداحقرزړه مطمئن کړې ؟

جواب : دټولواشکالوتوجواب بره اوشو. ۵جمادی الاول ـــ ۱۳۵۲هـ (النورص ۸جمادی الاولی س۵۷هـ)

توهین خداورسول

چه میفرمایند علمائی دیندارومفتیان تقویٰ شعاردرین مقدمه که حضرت احمد مجتبیٰ محمد مصطفی صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم بهتروافضل ترتمامی مخلوقات ست آن بشیرونذیرراتشبیه به کرشن کنهیادادن وبلفظ هتك چرچرواهاگفتن وحق جل جلاله وعم نواله رارام وضم وشیام گردانیدن ازنص قرآن مجید وفرقان حمید یاحدیث یاباقوال امامان فیض توامان وتابعین وتباع تابعین وبزرگان دین درست یاکفر،صغیره یاکبیره ، مکروه تحریمه است تاتنزیه فقط

جواب : اهانت وگستاخی کردن درجناب انبیاء علیهم الصلوة والسلام کفراست پس اگر کسی این الفاظ درشان پاك حصرت سرورکائنات صلی الله علیه وسلم اهانةً واستخفافاً وسخريةً واستهزاء گوید کافرشودوهمچنین بیباکی وبیهودگی دربارگاه ایزدلایزال اقبح کفریات واشنع الحادست پس اگرقائل این الفاظ بلاتاویلی وتوجهیی این الفاظ گوید کافرشودومستوجب عقوبت ومواخذه است واگرتباویلی وتوجهیی گوید کافرنه شود ، لیکن منع کرده شودکه درین ایهام کفرالحادست ، یکفراذاوصف الله تعالی بمالایلیق

به اوتسخرباسم من اسماء عالمگیری ج.۲.ص.۸۸۰. وقال فیمایتعلق بالانبیاء یکفرلانه شتم لهم واستخفاف ایضاً ص ۸۸۴ فقط . ۱۹ربیع الثانی ـــ ۱۳۰۱هـ (امداد ج.۴.ص ۱۲۲)

اهانت عالم کفراست یانه

څه فرمائی عالمان ددین دی مسئله کښې چه یوی ښځې خپل خاوندته کلمات داهانت په لفظ دکافراوبې دینه اوبې ایمانه اووی اوبدردئې اووئیل حالانکه هغه خاوندنیك اوعالم فاضل سړی دی اومعامله ئې دنشوزاوبداخلاقي اختیارکړه دی صورت کښې هغه ښځه په حالت دایمان پاتې شوه یانه اوخاونددی ښځې مالك دطلاق پاتې دی یانه اوددی ښځې حکم دمرتدی دی یانه اودی خاوندسره وروستودتوبې اورجوع الی الایمان نه نکاح تازه کول پکاردی یانه ؟ فقط

جواب : دعالم سپکاوی که چرته په مقابله دامرددین اوحکم دشرع وی نودی سره کافرکیږي اوکه چرته څه دنیوی قصې په وجه وی نوسخت ګنهګاردی خوکافرکیږي نه اوس دی صورت کښې که چرته ددین په څه خبره کښې ښځې دخاوندبې عزتي کړې وی نوکافره شوه پس دتوبې نه نکاح تازه کول ضروری دی اوکه چرته څه دینوی معامله کښې داکارشوی وی نوکافره نه ده اونکاح په خپل ځائی ده خوګنهګاره ده چه دعالم خاوندبې عزتي ئې اوکړه اوهرکله چه نکاح باقي ده نوخاونددطلاق مالك هم دی کنې نه به وی .بغیردطلاق نه به نکاح فسخ وی .ویخاف علیه الکفراذاشتم عالماً اوفقیهاً من غیرسبب عالمگیری ج.۳.ص.۸۹۰

عدم کفرمتکلم ببودن خدادرمسجد

سوال :(۳٤٦) یوکس بل چاته اووئیل چه جوماټ ته دمتهائی ولی وړی وه آیاالله پاك هالته ناست ووهغه ووي آؤ.آیاداکلمه دکفرده اودنکاح تازه کولوضرورت شته ؟

جواب : غالباً مقصوددقائل دتمکن اودتحیزعقیده نه ده نه انکاردی دنصوص علی العرش وغیره په دی وجه کفرنه دی دعویٰ دتمکن لره فقهاء بناء علی انکارالنص کفروئیلی ده واذلیس فلیس .فقط والله اعلم (امدادج۴ص۱۲۷)

تقریظ بررساله مثبت خصوصیت علم محیط به حق تعالیٰ ونفیش

ازرسول الله صلی الله علیه وسلم اختصاص علم محیط به حق تعالیٰ

سوال :(۳٤۷) بعد الحمد والصلوة احقر الوری اشرف علی عفی عنه عرض کوی چه دعلم نبوی صلی الله علیه وسلم په باره کښې چه کوم آیتونه اوحدیثونه راغلی دی هغه دری قسمه دی یوهغه دی کوم چه یقیناً سلب جزئی لره مفیددی اودی دواړوکښې هیچاته هم څه کلام نشته اودا امرچه بالمعنی الاعم به ورته علم غیب وئیلی شی یابالمعنی الاخص به ورته علم غیب نه شی وئیلی صرف داصطلاح فرق دی قابل دالتفات نه ده .اودایهام نه احترازواجب کیدل دافقهی مسئله ده کوم چه دی بحث نه خارج دی اګرچه فی نفسه داحکم وجوب صحیح دی .دریم هغه کوم چه محتمل دایجاب جزئی اوایجاب کل دواړه دی اودی کلام کښې کلام دی کوم خلق چه جناب رسول الله ﷺ لره دجمیع صفتاتوغیرمتناهیودعلم اثبات کوی اودی قسم ثالث لره ایجاب کلی باندی محمول کوی اودی ایجاب کلی لره خپل متمسك ګرځوی اوڅوك چه باوجوددمنلودحضرت ﷺ داعلم الخلق کیدوددی علم محیط نفی کوی هغه په ایجاب جزئی باندی محمول کوی اوداخلاصه دنزاع ده.

اوس په توفیق دالله تعالیٰ احقرسائلانه وائی چه ایجاب کلی په وجه داحد المتحملین کیدوقطعی الدلالت نه دی نوپه مقام داثبات دعقائیدوکښې کوم چه دلیل قطعی الثبوت قطعی الدلالت باندی موقوف دی دی سره چرته استدلال صحیح کیږی په خلاف دارادی دایجاب جزئی چه هغه خپل عین خودی اوایجاب جزئی لره لازم دی نوداپه هرحالت کښې متقین شواوثانیامدعیانه وائی چه ایجاب جزئی باندی حمل کول حق دی اوایجاب کلی باندی حمل کول باطل دی .دلیل ددی دادی چه ایجاب کلی کښې هرعقلی سره دری احتماله دی یابه ددی ایجاب دزمانی نسبت دسلب جزئی دزمانه نسبت معیت وی یاتقدم وی یاتاخروی اودری واړه باطل وی ځکه چه که چرته معیت اومنی نواجتماع دنقیضنولازم دی چه وړومبی درسول الله صلی علیه وسلم ټول علوم درکړی شوی وی بیاوروستودتری بعض علوم نعوذبالله سلب کړی شوی وی نووړومبی خوداخبره عقلاً ډیره بده ده. دویم دمقتضادرب زدنی علمامخالف ده. دریم په خپله دعقیدی دخصم هم خلاف ده اوکه چرته تاخراومنی کله څنګه چه ددفع داجتماع النقیضین دپاره دخصم عذردی نودادصحیح

روایتونومتصادم دی کوم سره چه دبعض موادودتحقیق دسلب جزئی دتاخرزمانه نسبت دقضایامحتمله دایجاب کلی نه یقیناً معلومیږی لکه څنګه چه تتبع درروایتونوسره په ماهرباندی پوره ښکاره دی .بالخصوص وبعض روایتونوکوم چه سلب جزئی لره مفیددی چه دیکښې احتمال عقلی هم نه شی کیدی. چه زمانه دحکم دایجاب کل ددینه تاخروی مثلاً داحدیث دصحاح چه قیامت په ورځی به حضورصلی الله علیه وسلم بعض خلقولره حوض کوثرطرفته رااوبلی فرښتی به عرض اوکړی .انك لاتــدری ماحدثوابعــدك . جمله لاتدری فائده ورکوی دسلب جزئی اوچونکه داواقعات دقیامت ده په دیکښې احتمال علقی هم نشته چه زمانه دوروردروایات محتمله ایجاب کلی لره ددی سلب جزئی نه تاخروی کله څنګه چه ښکاره دی بس دایجاب کلی دری واړه احتمالات دمعیت اوتقدم اوتاخرباطل شول نوایجاب کلی باطل شو نودابل جمل دنفی ایجاب جزئی متعین اوحق اوګرځیدواودغه مذهب ددی نقاة اودی مذهب باندی ټول نصوص په خپله کښې مطابق اومتوافق اومتطافراومتطاهردی ځکه چه ایجاب جزئی اوسلب جزئی په خپله کښې نه متناقص کیږی اودی بانتدی څه بل محذورهم لازم نه راځی. په دی وجه مذهب دنقاة ثابت اومذهب دمثبتین متنفی شو اودغه مطلوب وو. والحمدلله تعالی علی ذلك فقدجاء الحــق وزهق الباطل ان الباطل کان زهوقا،کتب بالغــدمن یــوم الفطــر ســ ۱۳۲۷ھ فی بلدة بریلی (امداد.ج.۴.ص ۱۲۷)

تحقیق درباره صحابی بودن حضرت معاویه

ﷺ وحکم حضرت گفتن درحق ان غیرذلک

سوال :(۳٤۸) حضرت معاویه بن ابی سفیان صحابی اندیانه ودرفضیلت بوصف صحابیت سهیم وشریك صحابه کرام رضی الله عنهم هستندیانه وایشان رابالقب حضرت ودعائی رضی الله عنه یادکردن شعاراهل سنت ست یانه وکسیکه درتعظیم ایشان تقصیری نمایدومردمان راتخصیص وترغیب برقبائح ایشان سازدودررافضی بودن این کس تامل است یانه ؟

جواب : معاویه ﷺ صحابی بن صحابی اند درصحابیت وفضیلت اوشان کراکلام ست. مگرکه رافضی باشدوبلقب حضرت وتحیة ﷺ اوشان رایادکردن شعاراهلسنت وجماعت

است وکسیکه درشان والائی ایشان طعنی یاتشنیع برزبان راند شعبه ازرفض وارد. قال رسول الله ﷺ فی اصحابی لاتتخذوهم من بعدی غرضامن احبهم فبحبی ومن ابغضهم فبغضی ابغضهم. وقال علیه السلام فی معاویة اللهم اجعله هادیامهدیا. وانچه مشاجرات ومنازعات فیمابین واقع شده این برابرمحامل صحیحه وتاویلات مقبوله حمل توان کرد ازحضرت غوث الثقلین قدس سره منقول ست که اگر دررہ گذرحضرت معاویه رضی الله عنه نشینم وگردسم اسپ جناب برمن افتدباعث نجات می شناسم پس تعجب است که چنین بزرگان دین چنان خیال فرمایند وچند کسان وناکسان زبان درازی کنند صدق من قال،

چون خدا خواہد کہ پردہ کس درد میلش اندر طعنہ پاکان برد

فقط ۱۲ جمادی الاولی سـ ۱۳۰۱ھ (امداد.ج.۴ص۱۲۲)

ایضاً

سوال :(۳۴۹) زید وائی چه زه دحضرت معاویه رضی الله عنه نه بدعقیده یم، اوهیڅ طریقی سره ئې زړه نه غواړی چه دهغه نوم رضی الله عنه اووایم. خوتراوسه ئې وئیلی دی اووایم. اووایم به زید داهم وائی چه حضرت امیرمعاویه رضی الله عنه ووخوصحابی خوزړه کښی ئې دسلطنت محبت لرلو اوغوختل ئې چه څه طریقی سره سلطنت یاخلافت زما په خاندان کښی پاتی شی دی بنیاد باندی هغه خپل ځوی یزیدته وئیلی ووچه حضرت امام حسین رضی الله عنه اووژنه بیا زید دری اخری جملی خلاف یودارروایت بیانوی چه هغه یعنی حضرت معاویه رضی الله عنه دحضرت امام حسین رضی الله عنه دوژلو یزیدته نه ووئیلی غرض زید مختلف روایتونه بیانوی اوغالباً وړومبی روایت صحیح ګڼړی. زید دخپل خیالاتو په تائید کښی داهم پیش کوی چه دشمن التواریخ مصنف هم په خپل تصنیف کښی ځای په ځای په حضرت امیرمعاویه رضی الله عنه باندی طعن کړیدی زید داهم وائی چه حضرت ابوسفیان رضی الله عنه پوخ مسلمان نه وو البته دمرګ په وخت پوخ مسلمان شوی وواوی دری خبری تپوس کوو چه زید کوم چه خپل ځان ته سنی اوحنفی وائی نودی عقیدی اوخیالاتو لرلو سره دده په وخت سنیت اوخفیت کښی څه نقصان راځی یانه. اوداسی کس پسی نمونځ وغیره لوستلو کښی اودده په محفلونو اوجلسو کښی ناستی سره څه نقصان خونه راځی. اوداهم اوفرمائی چه اهل سنت والجماعت لره دحضرت امیرمعاویه اوحضرت ابوسفیان عنهما سره څه عقیده ساتل

پکاردی. اوشمس التواریخ اودهغی مصنف کوم چه اکبرآبادی دی اوغالباً اوس به هم ژوندی وی په اسلام کښی څه مرتبه لری آیادهغه تصنیفونه قابل داعتباردی یانه؟

جواب :حدیث کښی راځی، لاتسبوااصحابی فلوان احدکم انفق مثل احدذهباما بلغ مداحدهم ولانصیفه متفق علیه، اوحدیث کښی راځی، اکرمواصحابی فانهم خیارکم رواه النسائی، اوحدیث کښی راځی لاتمس النارمسلمارانی اوراٰی من راٰنی رواه الترمذی اوحدیث کښی راځی، فمن احبهم فبحبی احبهم ومن ابغضهم فببغضی ابغضهم، رواه الترمذی، اوحضرت ابوسفیان رضی الله عنه اوحضرت معاویه رضی الله عنه صحابه یقیناً دی په دی وجه دا حدیث دوی ته به شامل وی. بس ددوی اکرام اومحبت واجب دی اودوی ته بدوئیل اودوی سره بغض اونفرت ساتل یقینا حرام دی اوددوی نه چه کوم نقل شوی دی پس دمنلو دصحت دنقل دی اعمالو باندی دهغوی نیکی بلکه په خپله یووصف دصحابیت غالب دی لکه ارشادنبوی ﷺ فلوان احدکم الخ دی باندی دال دی اودی بنیاد باندی لاتمس النارالخ ئې اوفرمائیلو. بس کومه وسوسه اوخطره چه بی اختیاره په زړه کښی پیداشوه هغه عفوه ده اوکومه عقیده اوتعلق چه اختیارسره وی دهغه اصلاح واجب ده اوکوم سړی چه په اختیارسره بدګمانی بدزبانی یابغض اونفرت ساتی بالکل هغه داحادیث نبویه په مخالف اوخارج دی داهل سنت والجماعت نه لکه څنګه چه داهل السنت دکتابونو نه معلومیږی په دی وجه دده امامت هم مکروه دی اواختلاط هم بی ضرورته مکروه ددی. فی شرح العقائدالنسفیه وماوقع بینهم من المنازعات والمحاربات فله محامل وتاویلات فسبهم والطعن فیهم ان کان ممایخالف الادلة القطعیة فکفر کقذف عائشة رضی الله عنهاوالافبدعة وفسق آه، شمس التواریخ مانه دی کتلی اونه راته دمصنف حال معلوم دی. والله اعلم. (امداد ج ۴ ص۱۲۹)

دعلم نجوم حکم

سوال :(۳۵۰) مسلمان لره دعلم نجوم لوستل څنګه دی اونجومیانو چه کومه خلقوته غیبی خبرونه خودلی دی اوهغوی ورته مال کیږی وغیره ورکړیدی شرعاً هغه ګټه څنګه ده دبعضو خلقو مقوله ده چه داعلم الله جل جلاله ادریس علیه السلام ته خودلی ووه اونجومیان کوم وقوع اوحوادث آینده کوم چه امرتقریری دی دنجومو په قاعدو بنائی داڅه علم غیب کښی نه شماریږی نه دمعتقدینو دنجوم دمسلمانانو داسی عقیده لرل اوبیانول په شریعت کښی څنګه دی؟

جواب : چونکه په دی باندی مفاسد اعتقادیه اوعملیه مرتب کیږی لهذا حرام دی اوکله مفضی ګرځی کفرته اوداسی ګټه هم حرام ده دمقولی جواب دادی چه وړومبی داروایت

ثابت نه دی دویم هغه خاص قواعد سند صحیح سره منقول نه دی کوم سره چه داووائی چه داهغه علم دی دریم عام طورباندی په خپله اهل فن اونورر جوع کوونکی هم ستورولره متصرف اوفاعل مستقل گڼړی کوم چه په شان دعقیدی دعلم دغیب په خپله داعقیده [1] چه دکوم علم دحاصلودعوی اوکړیشی هغه بلااسباب دی اودغه علم عیب دی پنځم څه رنګه چه عقیده باطله ګناه ده دغه شان عمل غیرمشروع هم ګناه ده ،اونجومیان ددی نه خالی نه وی (امدادج۴ ص ۱۳۰)

عدم تکفیربه غلط خواندن قران

سوال :(۳۵۱) بعض قاریان وائی چه ټول قرآن کریم کښی خوځایونه داسی دی چه زیر، زبر، پیښ بدلیدوسره سړی کافرکیږی اودهغی په کفرکښی دعالمانواتفاق دی نوکفرکیدل په تقدیردقصداً سره دپوهی لوستلوکښی دی یاسهواً اودعدم علم په تقدیرهم علی هذادکلماتودکفرباره کښی هم سوال دی بل داچه دوقف لازم باره هم قاریان لیکی چه بعض ځایونوکښی په وجه دوقف نه کولوویره دکفرده داحکم دکفرتغلیظاًدی لکه ،من ترك الصلوة الخ ،کښی اودکفرڅه معنی ده اوپه تقدیردکفرکیدوکښی ایمان اونکاح تازه کول ضروری دی یانه ؟

جواب :حقیقت دکفراعتقادسره متعلق دی نوکوم سړی چه په معنی نه پوهیږی یاقصداًئی اونه اووئیل په هغه باندی دکفرحکم څه رنګه کیدیشی په دی وجه نه دایمان دازه کولوضرورت شته اونه دنکاح ،بعض قاریانوچه کوم لیکلی دی بعض ځایونوکښی خوبالکل غلط وئیل دی اوبعض ځایونوکښی فساددمعنی لازم راځی دامراددی چه فی نفسه داکله موجب دفسادده اومستلزم دکفردی اګرکه څه عذرسره بچ کړیشی ،فقط والله اعلم (امدادج۴ص۱۳۱)

---

[1] – قلت لعل المرادانه لم يثبت ثبوتاً قطعياً مفيداً للعقيدة اولعامة النجوم والافخواص بعض النجوم وكونها علامات للآثارالخاصة ثابت فى الجملة بالمشاهدة كالشمس والقمر ۱۲ محمدشفيع .

مشرک بت پرست چاته چه دالله اورسول ﷺ

دوجودعلم نشته قابل دمواخذی دی یانه

سوال :(۳۵۲) یوسړی مشرك دی دهغه دمشرانونه دبت پرستی سلسله راروانه ده نه هغه ته دالله ثبوت رسیدلی اونه ورته دیونبی دراتلوخبرشوی نه هغه دچاپه وجه هدایت شوی ،چه الله یودی اودده هغه عبادت کړی وی اودی حالت کښی مړشو ،دده حکم په شرع کښی څنګه دی ؟

جواب :دی سړی ته که چرته دیواهل حق په ویناسره یاپه خپله دچاخیال راتلوپه خپله طریقه کښی شك غورزیدلی وی اوبیائی هم دتحقیق فکرنه وی کړی بیاخوپه هغه باندی مواخذه شته اوکه چرته حرف خالی الذهن پاتی شونودعالمانوپکښی اختلاف دی غزالی رحمه الله وغیره دهغه دنجات قائل دی ،والله اعلم ،۲۳جمادی الاخری سـ ۱۳۴۲۲هـ (تتمه اولی ص۲۴۵)

معنی ایت وان من امة الاخلافیهانذیر

سوال :(۳۵۳) وان من امة الاخلافیهانذیر ،ددی آیت څه مطلب دی اوعموم دتبلیغ دانباء علیهم السلام من جانب الله ټولوقومونوکښی ثابتیږی یانه اوکوم سړی چه دعموم تبلیغ قائل نه وی اودابه اووائی چه دی آیت نه عموم تبلیغ نه ثابتیږی لکه داسی اووائی چه بعض قومونه داسی شوی دی چه هغوی ته هیڅ یونبی نه دی راغلی آیاداسی صحیح دی یاغلط فقط .

جواب : آیة وان من امة الاخلافیهانذیر، نه ظاهراً عموم ضرورمعلومیږی خوعموم اواستغراق دوه قسم دی یوحقیقی بل عرفی اودواړه په کلام کښی ډیراستعمالیږی معنی دثانی به داسی شی چه ډیرو امتونوکښی انبیاء یادهغوی نائبان تیرشویدی یامراددادی چه مشهورامتونوکښی په هرامت کښی نذیرتیرشوی دی ،بس دااحتمال باقی دی چه بعض خلوته تبلیغ نه وی شوی فقط ، ۲۳جمادی الاخری سـ۱۳۲۲هـ (تتمه اولی ص ۲۴۵)

په تاویل اوتحریف کښی فرق

سوال :(۳۵٤) تاویل اوتحریف کښی څه فرق دی سرسیداوقادیانی محرف دی یاماول اوددوی خیالات اوعقائیدکوم چه دهغوی په تصنیفونوکښی دی کفرپه دی یانه اوتاویل ته ترڅوپوری تاویل وئیلی کیدیشی ؟

جواب :کوم چه صرف عن الظاهربضرورت صادق قطعی وی اوموفق دقواعدعربیه اوشرعیه دی هغه تاویل دی که داسی نه نوتحریف بس دادواړه محرف وواودهغوی بعض عقیدی دکفرحده پوری وی (تتمه اولی ص ۴۴۲)

معنی دایت لاتجعلوا دعاء الرسول اوجواز

د درودشریف صلی الله علیک یامحمد ﷺ

سوال :(۳۵۵) صلی الله علیك یامحمد ﷺ دا درودشریف وئیل څنګه دی یاداوائی چه ،لاتجعلوا دعاء الرسول کدعاء بعضکم بعضاً ،په تفسیرکښې جامع البیان کښې ئی لیکلی دی چه څه رنګه عام خلقولره رابلئ داسی مه رابلئ ده سره ددی درودد ممانعت ثبوت کیږی ؟

جواب : دی آیة کښې دهغی خطاب ممانعت دی کوم چه خلاف دادب اودا حترام وی اوکه چرته ادب اوحرمت سره وی لکه څنګه چه اقتران دصیغه دصلوة دلته دهغی قرینه ده اګرچه اسم علم سره وی هغه دی آیت دوجه نه ممنوع نه دی په دی وجه حدیث ضریرکښې په خپله داخطاب حضور ﷺ خودلی دی په حصن حصین کښې دیوحدیث کتاب نه ئی نقل کړیدی البة په حالت دغیبت کښې داآوازپه عنوان درسول اونبی ولی نه وی موهم دی داعتقاددسماع عین البعیدلره کوم چه عوامولره دفسادموجب دی دی بنیادباندی دی نه ممانعت کولی شی. ۱۳ذی الحجة ۲۷ھ (تتمه اولی ص۲۴۲)

په قران مجیددفال کتلودمروجی طریقی

ممنوع کیدل اومعنی دحدیث یحب الفال

سوال :(۳۵۶) فال کتل په قرآن مجید کښې دی طریقی سره چه وړومبی سورة فاتحه، اخلاص اودرود شریف اولولی اوبیاقرآن مجید کولاؤکړی اواوه پاڼړی واړوی اوپه اومه کرخه باندی دوړومبی صفحی اوګوری ، داامرپه شریعت کښې جائزدی یانه .اوکوم امرچه فال سره پیداشوی وی آئنده یاموجوده یاتیرشوی ، په هغی باندی یقین لرل څنګه دی که چرته جائزوی نودهغی مسنون طریقه څه ده اوکه چرته ناجائزوی نواوفرمائی چه ددی حدیث څه مطلب دی ، کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یحب الفال ویکره الطیرة ،بل داچه مستند کتابونواوبعض ملفوظاتواودمکتوباتوداهل تصوف کښې ئی دی پوری لیکلی دی چه یخرج فهوبمنزلة الوحی ،داهم عرض کړی ماته مناسب دی چه قرآن مجیدسره دفال کتلوباره کښې څوپوری چه دی حقیرمستفتی ته خیال دی چه دعالمانواختلاف دی یوډله دحرمت نوبله داباحت قائل ده که چرته داخبره صحیح وی نواوفرمائی چه راجح قول کوم یودی ، اووجی دترجیح څه دی اوامراحوط څه شی دی فقط ، بینواتوجروا؟

جواب : څه رنګه اوپه کوم اعتقادسره چه عوام اوخواص کښې مروج دی هغه ناجائزدی اومشابه دی دعیافه وغیره اوکوم چه دیجب الفال په درجه کښې وی دکوم پوره تفهیم چه دی تحریرسره نه شی کیدی هغه جائزدی اومایخرج الخ ، که چرته دچاثقه قول دی ماول دی اودعالمانودیکښې اختلاف نشته .۲۲ذی الحجة سـ ۱۳۲۷ھ (تتمه اولی ص۱۴۲)

سیوادعیسی علیه السلام دنورو انبیاء لغزش په قران دنه

ذکرکیدوفضیلت باندی داستدلال جواب الزامی اوتحقیقی

سوال :(۳۵۷) یوسړی داشبه پیش کړه چه په قرآن پاك کښې دټولونبیانودلغزش ذکرڅه لږډیرراغلی دی تردی چه زمونږدرسول مقبول صلی الله علیه وسلم ذکرهم بعضوځایونو کښې راغلی دی سیوادحضرت عیسی علیه السلام ته چه دهغه دلغزش ذکرپه قرآن پاك کښې چرته هم نشته ،دی سره یوقسم فضیلت دحضرت عیسی په نوروانبیاؤخوندی شی ،اوفریق مخالف دی لره په فضیلت دحضرت عیسی علیه السلام کښې پیش کولی شي دی شبې باره کښې مختلف تقریرونه اوشول خوڅه زړه پخیدونکی فیصله اونه شوه ،لهذاحضورطرفته رجوع کوم تاسوزړه پخیدونکی تقریراوکړی، فقط ،

جواب : مناظره جواب خودادی چه که چرته نه ذکرکیدل لغزش دلیل دفضیلت وی نودبعضی داسی انبیاء علیهم السلام لغزشونه هم نه دی ذکرشوی کوم چه یقیناًدبعضی داسی انبیاء نه په درجه کښې وروستودی دچالغزشونه چه ذکرشویدی مثلاً داسمعیل اواسحق علیهما السلام هیڅ الغزش نه دی ذکرشوی نوآیاددی دحضرت ابراهیم علیه السلام نه افضل شول ، اومثلاً حضرت هارون اویوشع اوذوالکفل علیهم السلام کوم چه خلفاء موسویه دی دهغوی هیڅ لغزش نه دی ذکرشوی نوآیادوی دموسی علیه السلام نه افضل شول . دغه شان که چرته دلغزش نه ذکرکیدل دلیل دافضلیت وی نودمعتوبیت نه ذکرکیدل خوبه په طریقه اولی دلیل دافضیلت وی څکه چه دلغزش ضررخودغه معتوبیت دی اوبس نودی بنیادباندی بیاحضرت یحی عیله السلام به افضل شی دحضرت عیسی علیه السلام ته څکه دهغه قصه په قرآن مجید په صورت تپوس کولوذکرشویده ،انت قلت للناس اتخذونی الخ . حالانکه ددی څوك عبادتی هم نه شی قائل کیدی . اوتحقیقی جواب دادی چه دافضیلت جزئی دی اوامدادقرب اودافضلیت فضیلت کلیه دی کوم دپاره چه دنوروانبیاء علیهم السلام په حق کښې مستقل دلیلونه موجوددی فقط ، ۴محرم سـ ۱۳۲۵ھ (تتمه اولی ص ۲۴۷)

په تشهدکښې صیغه داسلام علیک سره په نداء

دصیغه دخطاب باندې استدلال جواب

سوال :(۳۵۸) تقریباً دهغوی هغه شبه ده کوم چه په تشهد کښې ددې فقرې دلوستلو په وخت اسلام علیك ایهاالنبی الخ. اکثرپه زړه کښې غورزیږی تفصیل ئې دادی دحضرت عبدالله بن مسعود ﷺ نه روایت دی چه مونږه (یعنی صحابه) په حالت دژوند دحضرت ﷺ کښې دتشهد په وخت کښې اسلام علیك ایهاالنبی الخ . وئیل اوکله نه چه حضرت ﷺ انتقال اوفرمائیلو نو مونږداسې وئیل اسلام علی النبی الخ ،نواوس داکله په تشهدکښې ولې په خپل حال پاتې شوه حالانکه امام اعظم رحمه الله به په اکثرفتوو کښې دحضرت ابن مسعود ﷺ تابعداری کوله فقط.

جواب : دادابن مسعود ﷺ اجتهادوواودحضور ﷺ نه تعلیم دتشهدپه صیغه دخطاب بلاتخصیص منصوص دی دنص وړاندې به اجتهادپریخودلی کیږی په خلاف دتعلیم ددې دعاعمی ته چه هغه وخت هغه حاضروو ددې دعادلوستلوئې فرمائیل وو ،نوتعلیم تعمیم ثابت نه دی ،اوتشهدخوپه نمونځ کښې لوستلوته خودلی شوی وواوهغوی خپله ګنړل چه نمونځ ګزارتول نژدې نه وی اوکوم چه نژدې هم دی هغوی سماع نه کوی فافترقا. ۱۳۲۸هـ (تتمه اولی ص ۲۴۸)

صیغه خطاب سره ددرودشریف جوازسره دتاویل نه

سوال :(۳۵۹) ددلائل الخیرات شپږم ضرب یوم شنبه کښې چه کوم داعبادت واقع دی یاحبیبنایاسیدنامحمدرسول الله صلی الله علیه وسلم انانتوسل بك الی ربك فاشفع لناعندالله المولی العظیم یانعم الرسل الطاهر،ددې لوستل هرکله چه لوستونکی دحضرت ﷺ روضه مبارك سره حاضرنه وی یانسبت حضوری دهغه حضرت ﷺ سره مضبوط نه وی نوځنګه دی په تتمه دقربات عندالله وصلوة الرسول کښې حضورددعائی حاجت په ضمن کښې حاشیه باندې لیکلی دی ،اختصرته لان النداء الوارد له لادلیل علیه علی بقائه بعدحیاته علیه السلام .

جواب :داسې صیغه په نیت درسولو دفرښتو جائزدې خومااحتیاط کړیدې ځکه چه په عوامو کښې مفاسدزیات شویدی ، ۲۹ذی قعده سـ ۱۳۲۸هـ (تتمه اولی صـ ۲۴۸)

لااله الاالله سره دمحمدرسول الله لوستل ضروری کیدل

سوال :(۳۶۰) لااله الاالله سره محمدرسول الله ملاوول اولوستل صحیح دی یانه که چرته وئیل صحیح وی نوثبوت سره دحوالې دقرآن اوحدیث نه پیش کړی؟

جواب :هیڅ ضروری دی ډیروحدیثونو کښې چه چرته دارکان اسلام ذکرراغلی دی ددې دواړوجملوشهادت ئې یورکن ګرځولی دی ،داصفادلیل دی په اعتقادکښې هم اواقرار کښې هم اوداخبره باالکل څرګنده ده . ۲۲رمضان س۱۳۲۹هـ (تتمه اولی ص ۱۴۹)

سوال وجواب متعلق بحث فضل سیدالقبورعلی جمیع الامکنة

سوال :(۳۶۱) وسمی هذاالسوال والجواب ببحث فضل سیدالقبورعلی کل مکان مزور. دکتاب ثلج الصدوردحصه الحبورپه په ختمیدو کښې دمضمون عیدمیلادپه سلسله کښې دبعضوعالمانو نه نقل شویدی چه هغه تکړه کوم سره چه جسم مبارك خصوصاً مع الروح لګیدلی دی دعرش نه هم افضل ده الخ، (الف) ددې مسئلې اصل څه دی اوهغه قطعی دی یاغیرقطعی .(ب) آیامسئله اعتقادیه دلیل قطعی سره ثابتیدې شی .(ج) آیاداسې احکامو کښې دغیرمجتهد حکم کافی دی (د)داسې مسئلو کښې آیاتوقف احوط نه دی ځوپوری چه ضرورت دکلام داعی نه وی اودلته کوم ضرورت داعی شو ،(هـ) آیادې مسئله کښې څه عقلی اشکال نشته کوم چه دبعضوپه تحریرکښې اوکنی شواودهغې څه جواب دی ؟

جواب : (الف) فی الدرالمختارآخرکتاب الحج ومکة افضل منها(ای من المدینة) علی الراجح الاماضم اعضائه علیه الصلاة والسلام فانه افضل مطلقاحتی من الجنة والعرش والکرسی اهـ فی ردالمختاربعدنقل بعض الخلاف مانصه وقدنقل القاضی عیاض وغیره الاجماع علی تفضیله (ای الضریح الشریف) علی الکعبة وان الخلاف علی ماعداه ونقل عن ابن عقیل الحنبلی ان تلك البقعة افضل من العرش وقدوافقه السادة البکریون علی ذلك وقدصرح التاج الفاکهی بتفضیل الارض علی السموات لحلوله صلی الله علیه وسلم بهاوحکاه بعضهم علی الاکثرین لخلق الانبیاء منهاودفنهم فیها،وقال النووی الجمهورعلی تفضیل السماء علی الارض فینبغی ان یستثنی منهامواضع ضم بعض الانبیاء للجمع بین الاقوال العلماء ،نورهم بعض مصنفینو په اختلاف دالفاظودغه شان لیکلی دی دادځوامورفائده ورکوی (الف) وړومبی داچه دامسئله قطعی نه ده (ب) دویم داچه تفاصیل قطعی دپاره خودلیل شرط دی خوتفاضل ظنی دپاره دلیل ظنی کوم کښې چه اجتهادهم داخل دی کافی دی البته اجتهاددپاره ماخوذکیدل شرط دی که قطعی وی که ظنی په دې وجه په برنی عبارت کښې دی حکم لره ،بحلوله ﷺ سره معلول کړی شویدی دکوم ماخذچه داآیت کیدیشی ،لااقسم بهذاالبلدوانت

حل بهذاالبلدوفی روح المعانی والاعتراض لتشریفه ﷺ بجعل حلوله علیه الصلوة والسلام مناطالاعظام البلدبالاقسام به وجعل بعض الاجلة الجملة علی هذاالوجه حالامن البلد آهـ ، دیت ایت کښی په دغه تفسیرکښی ذکرشوی باندی تصریح ده .دحضرت ﷺ حلول سبب دی دعظمت دمحل خوچونکه داتفسیرقطبی نه دی بهذادلیل سره دقطعی الثبوت کیدونه به ظن الدلالت وی ، په دی وجه داحکم کوم چه ددی مدلول دی ظنی به وی ،بس ثابته شوه چه دلیل ظنی سره دتفاضل ظنی حکم صحیح دی ، ددی قبیلی نه دی استدلال دحضرت ابن عباس ؓ تفضیل نبوی په ملائکوحیث قال ان الله تعالی فضل محمدا ﷺ علی الانبیاء وعلی اهل السماء فقالوا،یاابن عباس!بم فضله الله علی اهل السماء؟قال ان الله تعالی قال لاهل السماء ومن یقل منهم انی اله من دونه فذلك نجزیه جهنم کذلك نجزی الظلمین وقال الله تعالی لمحمد ﷺ انافتحنالك فتحامبینالیغفرلك الله ماتقدم من ذنبك وماتاخرالحدیث (کذافی المشکوة عن الدارمی) وظنیة الاستدلال ظاهراذانظرای آیة ولئن آتیت الذین اوتوالکتب بل آیة ماتبعواقبلتك وماانت بتابع قبلتهم ومابعضهم بتابع قبلة بعض ولئن اتبعت اهوائهم من بعدماجائك من العلم انك اذالمن الظلمین والی حدیث ام سلمة رفعته ، من اهل بحجة اوعمرة من المسجدالاقصی الی المسجدالحرام غفرله ماتقدم من ذنبه وماتاخراووجبت له الجنة شك الراوی لابی داؤد(کذافی جمع الفوائد) لکن لایستلزم کون بعض الدلائل ظنیاکون المدلول ظنیالثبوته بدلائل اخری قطعیة فافهم حق الفهم ولاتقع فی الوهم .(ج) دریم داچه احکام غیرمقصوره دپاره دمطلق مجتهداجتهادکافی دی دمجتهدمطلق اجتهادشرط نه دی ځکه داحضرات اهل اختلاف مجتهدمطلق نه دی نوبیاهم چاپه دی باندی نکیرنه دی کړی چه دوی ته داجتهادحق نشته بلکه بلانکیره برابرئی دااجتهادنقل کړواوتراوسوراغلو، اوددی مسئلی په شان نوړیرمسائل اختلافیه داسی ده کوم ځائی چه صرف داجتهادنه کاراخستی شویدی ،بیااجتهادهم چرته دمجتهدمطلق دی چرته دغیرمجتهدمطلق بل چرته مستنددی نقلی ظنی طرفته چرته مستنددی عقلی ظنی طرفته لکه مسائل دتفاضل دبشراوملائکواولکه مسئله دترکیب جسم من اجزاء لاتتجزی اولکه مسئله ددخول صبیان فی الجنة اونوړیرمسائل په دی وجه ددی دلیلونونه ظاهردی اوپه بعضوکښی تصریح هم شته عقائدکښی په تفاضل دبشراوملائکوباره کښی ئی لیکی دی ، ولاخفاء فی ان هذه المسئلة ظنیة یکتفی فیهابالادلة ظنیة ، دغه شان مسئله دوصول ثواب الی المیت ظنی اوپه خپله اصل حق کښی مختلف فیه ده په دی وجه اهل حق متعزلوسره په مطابق عبادت کښی

اختلاف کړیدی په عبادت بدنیه کښی ئی په خپله اختلاف کړیدی امام صاحب قائل دی شافعی ؒ مالك نافی دی البته دکاسی مسلوکښی ئی احوط توقف ته وئیلی دی ، فی الدرالمختارقبیل باب المسجدوعنه علیه الصلوة والسلام القرآن احب الله تعالی من السموات والارض ومن فیهن . فی ردالمختارظاهره یعم النبی ﷺ والمسئلة ذات خلاف والاحوط الوقف، خوکه چرته څه ضرروت شرعیه دکوم تشخیص چه هم اجتهادی دی داعی دی نوپه قدردضرورت دکلام هم جائزدی لکه څنګه چه داسی قسم مسئلوکښی مختلف ضرورتونوسره عالمانوکلام کړیدی ، هم داسی ضرورت مانحن فیه کښی هم داعی شواوهغه ضرورت دیوبدعت ابطال دی هغه بدعت عید میلادمتاوول دی دی دعوی باندی یوخاص دلیل سره استدلال کړیدی ددی دلیل دمقدماتونه دامسئله دتفضیل بقعه قبرشریف علی جمیع الامکنه یوه مقدمه ده اومقدمه هم هغه وکړم په تسلیم کښی چه دامزاق والاچه کوم عیدمناووی هیڅ شك هم نشته په دی وجه هغه تقریردی لاندی عبارت باندی ختم شویدی چه تعبه شریف اوقبرشریف دټولواماکنونه افضل دی .اوس ددی مقدمی نه ورستوداپوهیدل پکاردی به قبرشریف بلااختلاف بعینه باقی دی په دی کښی هیچاته هم څه شك نه شی کیدی اویوم الولاده ویوم العراج اویوم البعثه وغیره یقیناً باقی نه وی ځکه بلکه دهغی مثل واپس راځی یوه مقدم شوه دی نه وروستوپه دی ځای پوه کړی چه هرکله حضور ﷺ قبرلره دعیداومیله ګاه جودالونه منع فرمائیلی ده اودهغی عید جوړول حرام شول نودهغه څیزونوعیدمناوول کوم چه بعینه باشقی نه دی څه رنګه جائزکیدیشی .انتهت العبارة بس دری مسئلی کومه چه فی نفسه غیرضروری ده ذکرکول ددی ضرورت دوجونه اوشول چه جماعت متصوره باالتخاطب باندی حجت شی نوددی مسئلی ذکرکول تحقیقاً نه وی الزامادی ،دی دپاره چه په هغوی حجت شی . (ه) باقی ددی محذورعقلی توهم چه موضع ابقاء فضلات شریفه کښی په وخت خاص اعضاء متحقق دی که چرته دامس موجب دتفصیل وی نودافضیلت مذکوره حکم دی موضع دپاره به دغه شان اوکړی شی انتهی بحاصله (داتوهم ددی نه مخکښی په سوال کښی په فضل دیوسوال اوجواب ذکرشویدی) داتوهم فاسددی په دی وجه مشکوة کښی دابن ماجه نه په روایت دابوهریرة ؓ مرفوعاروایت دی ، قال رسول الله صلی الله علیه وسلم المومن اکرمن علی الله من بعض ملائکته ، اودتکشف په حدیث دصدوسی وسوم کښی ترمذی نه دحضرت عمر ؓ موقوفاً روایت دی ،انه نظریوماً الکعبة فقال مااعظمك ومااعظم حرمتك والمؤمن اعظم حرمة عندالله منك ، نوپه قول دمتوهم دلته به هم داسوال اوکړی شی چه اګرچه زمانه

داخراج دبول دبرازکښې چه وخت دتلوث باالنجاسات دی مومن کښې که چرته صفت دایمان علت دتفضیل وی نوآیاافضلیت علی الکعبة والملائکه مومن دپاره په دی حالت کښې به هم کولی شی کوم سره چه دیوملوث باالنجاسات دملائکه مطهرین اوبس مطهرنه افضل کیدل لازم راځی یایوزمانه کښې په خپله کعبه حسناء کښې بوتاان موجودوو نوآیادی خبروسره پهم هغه په مسجداقصی یانورومسجدونوباندی فضیلت لری ددی متوهم په نزدچه کوم جواب ددی سوال ری هغه جواب په خپله دهغه دسوال شوهغه جواب داکیدی شی چه هغه حکم فی نفسه دی عارض نه قطع نظردی ځکه چه هغه عارض دهغی محل نه جزوذات دی نه لازم ذات دی ،بس دغه دخپل سوال جواب اوګنړه ،والله اعلم ، ۱۴ محرم پس ۵۴ھ (النورص ۱۰ ذی الحجة س ۱۲۵۴ھ)

دحضور ﷺ سیوری نه وو ددی تحقیق

سوال :(۳٦۲) دحضرت ﷺ سیوری دی باره کښې چه کوم روایتونه دی دکومی درجی دی اودهغی باره کښې څه عقیده اوخیال لرل پکاردی چه آیاواقعی دحضرت ﷺ سایه وه یانه؟

جواب : دسیوری دنه کیدویوصریح روایت هم ماته دی لیدلی صرف بعضودواجعلنی نوزانه استدلال کړیدی ، دنورسایه نه وی ځکه چه سایه دتیاری وی خوضعف ددی ښکاره دی کیدیشی دحضرت ﷺ په سرباندی وریځ وه ددی اصل وی ځکه چه دی صورت کښې ظاهره ده چه سایه به نه وی خوپه خپلهخ په صحاح کښې روایت دی چه دحضرت ﷺ په سرمبارك کله کله په سفرکښې صحابودکپړی سایه کوله ددی نه هم معلومیږی چه وریځ کیدل هم همیشه نه وو ، ۲ شوال سـ ۱۳۲۹ھ (تتمه اولی ص ۲۴۹)

دحضرت عمر ﷺ حضرت عباس ﷺ لره په دعا

کښې وسیله جوړول دتوسل باالاموات مانع نه وی

سوال :(۳٦۳) دمشکوة شریف باب الاستسقاء کښې پس دوفات دنبی ﷺ دحضرت عمر ﷺ حضرت عباس ﷺ لره وسیله جوړول دمشرپه دی معنی دی چه دمړووسیله جائزنه ده ،بیادجوازڅه دلیل دی؟

جواب : مشرکیدل دلالت دپراه کافی ؓ دی طبرانی په کبیراوسط کښې دعثمان بن حیف یوکس لره خلافت عثمانه کښې یوه دعاخودل کوم کښې چه محمدنبی الرحمة راغلی دی نقل کړیدی کذافی انجاح الحاجه داصریح دی په جواز ، ۲۱ ذی الحجة س ۱۳۲۹ھ (تتمه اولی ص ۲۴۹)

دشاه ولی ؒ اوامام غزالی ؒ په کلام کښې چه دبعض

امورمنصوصوحقیقت ئی بیان کړیدی دهغی څه مطلب دی

سوال :(۳٦٤) دشاه ولی الله صاحب ؒ اوامام غزالی صاحب ؒ ددواړوصاحبانو په تصنیفاتوکښې بعض بعض ځایونه دحکماؤاومعتزله په طریقه باندی دبعض امورمنصورقطعیواوغیرقطعیونه صرف عن الظاهرکړی شوی دی لکه وحی نبوت حشرداصحابووغیره په معراج کښې خوعجیبه داده چه ددی حضراتوعقائید کوم چه بعض نوروځایونوکښې بیان شویدی سراسرددی خلاف دئ ، اوداسی حضراتولمن ددی تحریف نه پاك معلومیږی اوشبه ددی نه نوره هم مضبوطیږی چه هرکله داسی موقعوباندی دحقیقتهااووائی بین کړی ګویاچه نورځایونوکښې تعبیربمجازدی اودداسی مقاصدونه دحقیقت اصلیه بیان مقصودی دی داسی امورکښې دعقیدی صحت دپاره کتاب اوسنت اواقتداء دجمهوروکافی ده خودداسی حضراتوپه نسبت چه کومه بدګمانی داسی اقوالوسره کله کله کیږی دی نه خلاصی په څه طریقه پکاردی لهذاامیدلرم چه تاسوددداسی مقاماتوپه نسبت څه کشفی بخش تجویزیاڅه وجه اوفرمائی ،

جواب : حقیقتهانه مرادمعنی متبادرنه ده بلکه مرادنهایت اومقصوددی لکه حدیث کښې راځی چه فرښتی هغه کورته نه ځی چه کوم کښې سپی وی اوس دی باره کښې که اووائی ، وحقیقتهاباء الانوارعن الادناس ولذالایدخل الوار-ات المحمودة قلباً فیه الذمائم من السبعیة والبهیمة، اوس څه اشکال نشته حاصل دادی چه داحضرات دهغه واقعاتو دصورت انکارنه کوی بلکه دهغه صورتونودمعانواظهارکوی ، ۱۰ شعبان سـ ۱۳۳۰ھ (تتمه اولی ص ۳۵۰)

دلیل دعصمت انبیاء

سوال :(۳٦۵) درسول الله ﷺ دمعصوم کیدوباره کښې که څه آیت په خیال شریف کی وی نواطلاع راکړی ماپه شرح عقائیداونشرالطیب کښې تلاش کړوخوڅه صفاآیت دی مضمون باره کښې ملاؤنه شونشرالطیب کښې البته یوحدیث ملاؤشوکه چرته عصمت سره یوآیت ملاؤشی نوډیره غوره به وی.

جواب : دماده عصمت واردیدل ضروری نه دی دهغه دمفهوم ثبوت کافی دی ګنړآیتونه خلقوذکرکړی دی خوزماپه نزدددعائی ابراهیمی قال ومن ذریتی (کومه چه وعده الی جاعلك للناس اماماباندی معروض ده ،) په جواب کښې چه کوم قال لاینال عهدی الظلمین راغله دی ،پوره حجت دی ځکه چه امامت نه مرادنبوت دی کماهوظاهر ، اودهغه رسیدل

ئی ظالم دپاره ممتنع شرعی ګرځولی دی اوظلم عام هرمعصیت لره بس دی سره دټولو معاصیونه عصمت ثابت شواوکوم چه بعض قصص راغلی دی هغه ماول دی ضورت دمعصیت سره اوحقیقت دمعصیت حقیقی دی فقط ،والله اعلم ،۴ذی الحجة س ۱۳۳۰ھ (تتمه اولی ص ۲۵۰)

ایت قل الروح من امرربی باندی دیوعجیبه اشکال جواب

سوال :(۳٦٦) څوورځی اوشوی په ځیله چه زړه کښی داخیال پیداشوچه مونږقرآن شریف لره چونکه کلام الهی دی غیرمخلوق وایوځکه چه کلام صفت دی اوازلی ابدی ده ازلی ابدی کیدل لازم دی اوروح لره مخلوق ګنړی اګرچه الله ﷻ فرمائی قل الروح من امرربی اوس خیال دادی چه کلام صفت دی نوامربه ولی نه وی اوپه صورت دصفت کیدودی غیرمخلوق کیدل لازم راځی ،اوپه صورت دغیرمخلوق کیدووالله پاك تصرف په ارواحو باندی به مالکانه وی یاصابرانه یابل څه استغفرالله دی دی دلیل سره خومونږدآیاریانو (یوپخوانی قوم دی دوی نسل په هندوستان ایران اویورپ کښی آبادی دی) عقیدی ته غلطنه شووئیلی ، ماته یادراځی چه مایوکتاب کښی لیدلی ووچه په انسان کښی دوه روحونه دی یورح حیوانی بل روح انسانی ، روح انسانی غیرمخلوق دی اوروح حیوانی مخلوق اګرچه داوخت راته یادنه دی چه کوم کتاب کښی مې لیدلی ووخویقیناً چه یومعتبرکتاب کښی به مې لیدلی وی ځکه چه غیرمعتبرکتابونه ډیرکم ګورم اغلباً کیمیائی سعادت یااحیاء العلوم کښی به می کتلی وی ، نوردی دلیل سره هم دروح مخلوق کیدل ثابت دی اودی باندی دمالله دتصرفاتونوعیت دبحث نه نشی خارجیدی اوداتصرف داامرواونواهیوروح انسانی سره تعلق لری دالست بربکم په موقعه باندی دروح حیوانی وجودنه وو ،دویم که چرته روح انسانی غیرمخلوق دی نویاخوبه داعین خالق وی یابوشی موجودغیرخالق اوقائم بالذات کوم سره چه هرصوری کښی شرك لازم راځی دریم کلام پاك کښی دروح څه تخصیص دغه برنی ذکرکړی ایت کښی نه دی شوی بلاتصریح الله ﷻ فرمائیلی دی چه روح امررب دی که چرته اووائی چه دمن امرربی نه دامطلب دی چه دادحکم درب نه دی یعنی ددی علت پیدائش امررب دی نودروح څه تخصیص شو ،دهرشی پیدائش امررب دی اادروح دماهیت دتپوس کوونکوکافی جواب نشته داخوساتل په خپله هم پیژنده چه دټولوخالق الله تعالی دی داخوداسی خبره ده لکه دزیدباره کښی څوك تپوس اوکړه چه داڅوك دی نوددی جواب ورکړی شی چه انسان دی سره ددی نه چه زیدته دهغه په انسان کیدوکښی شك نشته مدعادسوال دهغه دنوم قوم ، ځائی اوپیشی وغیره نه دی.

جواب : دامرهم دغه صفت کیدل مسلم نه دی بلکه دافعل دی یعنی حکم کول .لکه پیداکول دزیداوفعل حادث وی ، دویم که چرته امرصفت هم وی نوروح ته ئی خوامرنه دی وئیلی من امرئی وئیلی دی ترجمه ئی داده چه روح دخدائی حکم سره جوړشویدی بس دی سوال نه خومخلوق کیدل معلوم شول نه که غیرمخلوق کیدل پاتی شوه داشبه چه په دیکښی دروح څه تخصیص دی بس واقعی تخصیص نشته .اونه تخصیص مقصوددی پاتی شوداچه جواب څه شو پس دجواب هم دغه چه تاسودروح په ماهیت نه شی پوهیدلی بس دومره پوهیدی شی چه دادنورومخلوقاتوپه شان یومخلوق دی ددی داسی مثال دی لکه یوډیرمعمولی سړی دیوعالم نه تپوس اوکړی چه اقلیدس کوم علم دی اوهغه عالم پوهیږی چه دی به دهغی په ماهیت پوهه نه شی په دی وجه جواب کښی داسی وائی چه هغه یوعلم دی یعنی ته ددی نه زیات نه شی پوهیدی .اوس ټول شبهات دسوال ختم شول ۲۹ذی الحجة س (تتمه اولی ص۲۵۱)

حل شبهات متعلقه دعاء ونصرت مومنین

سوال :(۳٦۷) عالی حضرت زمامخکښی دعانه بی پروائی بلکه په دی می پوره اعتمادورچه دیکښی څه فائده نشته په دی خیال چه هرکله منشاباری تعالی دعالم په یوخاص انتظام باندی مبنی ده اودهغی جزئی اوکلی علوم په هغه باندی څرګنداوښکاره دی نوضروردهرجزئی وجودپه هغه وخت باندی صادریدل یوه اتلهه خبره ده نوهرکله چه داامرپه طوردامورموضوعه تسلیم شونودهغه خلاف تحریك اوترغیب کول دمنشاء دباری تعالی ضرورخلاف کیدل پکاردی ،دعالم ظواهرکوشش انسانی خوپه جهالت دمنشاء باری تعالی تطابق اوشونودی نه مونږدکامیابی لفظ سره تعمیرکولی شو ، کنی عدم تطابق دمنشاء دباری تعالی زمونږه عدم کامیابی نوم کیخودلی شی اوددی ټول کوشش منشاء وماوتیتم من العلم الاقلیلاکیدیشی ، کنی که چرته مونږته دامعلوم شی چه زمونږه فلانی خواهش په وجه دعدم تطابق منشاء ربی نه شی کامیابیدی نوبیاپه دی باندی کوشش دطاقت بشری نه بره دی بلکه زه خووایم چه داسی خواهش دذی عقل خوکیدی هم نه شی خودعااګرچه داهم یوکوشش دطاقت بشری نه بره دی ، بلکه زه خووایم چه داسی خواهش دذی عقل خوکیدی هم نشی خودعااګرچه داهم یوکوشش دحاصلولودمراددی داپه دی وجه بی فائدی دی چه ددعاپه هره منشاء که چرته غوراوکړی نوداکیږی چه مونږدخپل قوت مفوضه دحدنه بهریوامرګڼړودیوزبردست طاقت داعانت التجاکوونی یوپه کوم چه زمونږه اختیارنشته .آوهغه رحیم اوکریم اومتغنی عن الحاجات والعوضات دی په دی وجه کیدیشی چه هغه خپل امدادسره زمونږه خواهش کامیاب کړی خوهرکله چه هغه طاقت

خپل سلسله دنظام لره مقرر کړیدی او هغه اټل او یقین دی که چرته دهغه جزئی وجود مقدر وی نو ضرور به کیږی هرګز خلاف دهغی په صدور کښی نه شی راتلی بیا خو زمونږ دا کوشش تحصیل دحاصل دی او که چرته دهغی وجود مقدر نه دی نو بیا خو هغه په غوختلو ژړاګانو باندی خپل نظام نه شی درهم برهم کولی بس دغه کوشش زمونږه تحصیل دمجال شو، دوا او صواتونو کښی طبعاً دهر عقل مند په نزد عبث دی په دی وجه څه کیدل ټول یاخو په دی بنیادئی خیال کولو چه اسباب نه ده حاصل شوی یاخلاف دمنشاء دناظم حقیقی خیال ئی کولو او دعامی دزړه نه ئی فائدی ګڼړله چرته می هم نه وه کړی خو حضرات نیکان عالمان م په دعا ډیر لیدلی وو او کله کله هغه حضراتو دعا لره بلکه ډیرو امورو لره ددعاګانو ثمره یعقین فرمائیلی وه په دی وجه ما دا خپله فلسفه پریخوده او تقلیداً م ددعا سلسله شروع کړه او دخپلی کامیابی دپاره م دومره دعاګانی اوکړی چه زړه م بی ارادی دحاجتونو غوختلو دعاګانی کوی خو هر کله چه نتیجه خلاف رالوزی یا نه راوزی نو طبیعت م بیا خپل زوړ مرکز طرفته تختیدل غواړی خو د قرآن نص قطعی ادعوانی استجب لکم او حدیثو کښی م چه ماثوره دعاګانی اوکتی نو هغه خپله زوړ خیال م شیطان وسوسه اوګڼړه او دعاګانی می کولی او هر کله چه زیات حجت دنفس طرفنه پښ شو چه آخر دومره زیانی پوری ددعاڅه نتیجه او شوه آئنده دمقبولیت امید په کوم بنیاد باندی اوکړم نو داحیله چه پیش کوله چه منشاد شبهاتو لاملهٔ نو ددقبولیت پوری دسائی نه شی کولی. کنی داڅه رنګه ممکن دی چه ارشاد دباری تعالی تحصیل دحاصل طرفته لارخودلی څکه چه دباری عقل کال دی هغه دداسی امر معقول هدایت کله کولی شی هغه اوګوره دنورو اعمال او دعاګانی کامیابیږی ددی جواب دنفس نه داملاویږی چه کوم لره چه داخلق نتیجه ددعا او اعمالو ګڼړی هغه تطابق دمنشاء دباری تعالی ده، نه که قبولیت ددعا، بیا ضمیر داحجت قائم کړو چه دصادق دمصدوق یو ارشاد داهم دی لایرد القضاء الاالدعاء دادبی خبری اخبار نه دی بلکه ضرور ددی حقیقت زمونږ پوهه نه ډیر لړ لړه دی او هغوی باندی ښکاره وو څکه ئی ددی هدایت اوکړو دهغی صدق دمصدق دتسلیم په مقابله کښی څه چپ کیدم او ما په هره دعا کښی دلچسپی اخستل غوختل اګرچه کله کله په مینځ کښی راته شک پیدا کیدو خو کامیابی زما ضمیر ته ملاویده او په دی باندی فیصله کیده چه ستاد خشوع کموالی دعدم ورع تر او سه پوری دناکامیابی موجب دی په دی کښی کوشش انشاءالله ضرور به کامیابی وی په دی وجه قرآنی ایتونه می په طور دتوسل په زړګونو بلکه په لکونو څله په طور دعمل او ئیل حزب البحرمی اولوستلو زکوة م ورکړو آیة کریمه چه سوالاکو څله اولوستلو وغیره وغیره دا کثر بزګانو عاملانو نه م تپوسونه او کړل دعاګانی

اوکړی چه زما مطلب پوره شی زه دیو لائق طبیب داحیثیت حاصل کړم دهغه مادی اخلاقی فائدی او چتی کړم خو مهتم بالشان مقصود هم دغه مادی فائده وه خو تر اوسه پوری نه کامیابی شوی وه او نه او شوه داخیال می اوکړو چه ستا پلیتی باعث دنه قبلیدو دعاده دنورو صاحبانو مقد سو بزرګانو نه م دعاګانی واخستی دحضرت قبله قدس سره العزیز او دجناب نه م دعاګانی واخستی او هر کله چه تاسو حضراتو وعدی اوکړی نو زما یقین دی چه ضرور به مو دعا کړی وی خو دهغی هم ثمره مرتب نه شوه آخر په دی حیث دبحث کښی خپلو ذاتی معاملاتو کی او م چه دا داسلام او دکفر جنګ کوم ته چه جنګ روم وبلقان وائی راغی په دیکښی ماته هم په حیثیت دمسلمان وئیلو ډیره زیاته دلچسپی شوی وه چه خدای دترکوته دعزت فتح ورکړی او دی سره ماته داهم معلومیده خوشحالی راته کیده چه هر مسلمان جان او مال سره دترکو دفتح نمر ختونکی دی او هر یو دخپل همت موافق شرکت او دعا هم او کړه خو پرون په ۲۴ جنوری دټولو نتیجه را اوته چه ترکوته جبراً حکما دیورپ حکومت بلکه که سوچ اوکړی نو دټولو سلطنت پریخودل راغلل حالانکه دترکو ددعاد کامیابی ډیر اسباب موجود شول وړومبی دخودا مسلمانان دکافر مقابل وو کافر هم هغه ظالم چه هغوی نه پی رودونکی ماشومان دقتل نه معاف کړل نه دزنانو دعزت او ناموس اخستلو او قتل کولو نه ئی اجتناب اوکړو نه هغوی دمسلمانانو دکورونو لوټلو نه پرهیز او کړو نو دجوماتو غورزیدو کښی ئی څه شرم اوکړو نه دخاوند په مخکښی دهغه دمنکوحی دعزت اخستو نه ئی څه ویره اوکړه بلکه په هغی باندی ئی فخر اولوئی اوکړه دمسلمانو کور نه ئی اولوټل هغوی په قسطنطنیه کښی دلوږ او سا ړو نه مړه کیږی او داسلام دفتح دعاګانی غواړی دهغوی به څو مره مظلوم او دردیدلی زړه وی خو نتیجه کښی دادریانوپل او جزائرایجین ذو دمشترکه اظم په سپالو بانید مجبوره شول کومه چه پیش خیمه ده قسطنطیه نه دلاس وینځلو او هر کله چه کافران په دی اهم مقصود کښی کامیاب شول او دترکو فوجی بهادری او عظمت چه هغوی ته معلوم شو نو هغوی بیت المقدس لره ترکو سره پاتی کیدل کله برداشت کولی شی هر کله چه په هغه ئی تسلط او شو نو حرمین شریف کښی ترك نه شی پاتی کیدی؛ مراکو قوت مات شوی دایران او هندوستان په شان یورپین مقبوضه شو طرابلس باندی اټلی دترکی نه خپل اقتدار او اخستو اوس په دنیا کښی دمسلمانانو هغه وخت راغی کوم چه په یهودو دډیری مودی نه راروان دی اوس چه زه دلته راورسیدم زه دترکو په شان دخپل نفس په ښخوانی جګړه کښی اونختم چه که چرته ددعاڅه اثروی نو ددی نه به موقع دمسلمانانو ددعاد قبلیدو به بله کوم وی وینا کښی دوه صورتونه دی یا داسی او وایه چه ټول کائنات

دنتیجی دسبب اوسبب دترتیب نوم دی اوهرسبب دپاره دمسبب کیدل لازم اوضروری دی اداسی اووایه چه علت العلل یوخاص نظام دسبب اوسبب قائم کړواوپه دیکښی تخلف به اله. اض عالم پوری چیرته هم نه وی دواړوطریقوسره دعافضول ده اوس نفس ترقی کړیده نه یونفس صریح غیرموثرثابت شونوممکنه ده چه څه رنګه دنیادپاره دعاګانی کلیة یرمقبول شوی دغه شان خالص دعاګانی دآخرت دپاره وی هغه به هم دغه شان بی فائدی ی اوددی خیال تائید جف القلم بماهو کائن وغیره احادیثواونورقرآنی ایتونوسره هم کیږی ماذاالله داخطرات هم تیریږی چه لری نه ده چه دین اسلام حق هم نه وی بهرحال قرآن کریم که چرته ددعاګانودقبولیت باره کښی هم وعده وه نودی دپاره هم ډیردلیلونه موجوددی ه هغه خپل نظام نه بدلوی که هرڅومره هم څوك اوژاړی زاریانی اوکړی که چرته دین اسلام دقرآن شریف نه حق ثابتیږی نودالله دحال تعاتی دابنائی چه هغه دنصرانیت مددګاردی په دی وجه که چرته حق نه وی نودابه په حیث م نموعی اسلام باندی غالب نه راتلی مانه زمابعض دوستانوداهم سوال اوکړوچه الله هم زورورسره ملګری کیږی دکمزورونه دهغه هم نفرت دی بعضوداهم اووئیل چه داسلام هغه پیشن ګویانی چرته لاړی چه اسلام به بحیث مجموعی چرته هم مغلوب نه شی اوس ددی حیث مغلوب نه شی ،اوس ددی حیث مغلوبیت به بلی کومی طریقی سره کیږی ایااوس څه مسئله دقوت په دنیاکښی غیرمغلوب باقی ده زه خودخپلوخیالاتونه پریشان اوم ، اوس زه ددی سوالونوڅه جواب ورکړم ؟

جواب : اسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته ، داڅه ئی چه لیکل دی ټول بناء الفاسدعلی الفاسددی ، په دعاکښی چه تاته کومی شبی راغلیدی په نوروتدبیرونوکښی هم دی دلیل سره کیدل پکاردی کوم توجیه سره چه تدبیرکښی تسلی ورکړی تدبیرعبث نه شی ګنړی دغه توجیه سره دعالره هم فائده منداوګنړه په داوړوکښی څه معتدبه فرق اوبنایه پاتی شوه داخبره چه دعاکښی داستجابت وعده ده اوبیاپه استجابت کښی تخلف کیږی نوداسی وعده په نوروتدبیرونوکښی هم ده ، قال الله تعالی ومن کان یریدحرث الدنیاته منهاالآیة ، سورة شوری بیاپه تدبیرونوکښی هم تخلف کیږی که چرته دلته قیددحیثیت اولګوی ،لقوله تعالی من کان یردیتدالعاجلة عجلناله فیهامانشاء لمن نریدالایة ، سورة بنی اسرائیل نوهم دغه شان قیدپه استجابت کښی هم دی ،قال الله تعالی بل ایاه تدعون فیکشف ماتدعون الیه ان شاء الایة ،سورة انعام بس حیرانتیاده چه عانه دپه حضرکښی هم بدګمانی وی اودنیادپاره کوشش اوتدبیرترسفره پوری کولی شی ، مخکښی چه کومه واقعه دبلقان باره پریشان خیالات دښکاره کړیدی وړومبی خوبعض واقعات غلط دی لکه دایډریانوپل په سپارلوباندی مجبوره کیدل دداسی واقعاتوباره کښی خودهیڅ جواب ضرورت نشته

هرکله چه داشکال بنیادواقعی شی نوتاته به جواب هم ملاؤشی مخکښی دمرګ نه وواوپلارهم دغه نوم دی اوکوم واقعات چه شویدی په هغی باندی به کیدیشی دومره شبه تاته وی چه اصل اسلام ته غلبه ولی اونه شوه نوجناب لږسترګی خوکولاؤکړه اوګوره اوپه زړه کښی اوشرمیږه چه چاته ته اهل اسلام وائی آیااهل اسلام داسی وی لږدهغوی څه دین حالت خواوګوره اویادچانه تپوس اوکړه بس ددی نه زیات زه نورڅه اووایم هرکله چه څه منشاهم ثابت نه دی بیادشبه څه قعت کیدیشی هرکله چه ته مسلمانان پیش کړی بیابه دجواب ضرورشوی پاتی شوه داګنده وسوسه چه کیدیشی دآخرت وعدی به هم داسی وی نوتاداهم سوچ کړیدی چه هغه وعدی حتمی اویقینی دی نوحتمی لره په غیرحتمی باندی څه رنګه قیاس کولی شی باقی چه کوم شهادت په روایتونوباندی مبنی دی هغه روایتونواولیکه بیاتپوس اوکړه باقی داګستاخی چه الله دتثلیث طرفدار اوامدادی دی ، دیوطالب علم دخولی نه ډیربدبوداره دی ، آیاحیثیت دلیل درضاهم دی ، انالله ، ۲۵صفرس۱۳۳۱ھ (تتمه ثانیه ص۱۴)

اشکال عبارتی شرح فصوص الحکم بنابر

اصطلاح مستحیل عقلی ومستحیل حقیقی

سوال :(۳٦۹) دحضورنه ددی خبری تپوس کووچه شرح جواهرالنصوص فی حل کلمات الفصوص المحقق باالله عبدالغنی النابلس مطبوعه حصرکومه چه دفصوص الحکم شرح ده ،دکتاب په شروع ص ۲ تنزیل الحکم په شرح کښی لیکل ، وړومبی ئی دحکمت معنی لیکله ده وروستودڅوکرخونه داعبارت دی ، لابدان تکون جمیع محکومات العقل معانی حادثه فالاله المنزه الذی فی للعقل لاباثبات ولابنفی کماان االشریك والمثیل والصاحبة والولد المتصورات فی العقل ماموربنفیهاعن الحق تعالی کل مکلف وانماهی متحیلات التصور العقلی لاالمستحیلات الحقیقة فانهاممتنعة عن حکم العقل اثباتاً ونفیاوسیاتی بقیة الکلام علی آله المعتقدات فی موضعه من هذالکتاب ، اشکال دادی چه کتاب دتصوف دی په حقائقوکښی اوشریك ، مثیل ،صاحبه ، ولدئی مستحیلات عقلی ګرځولی دی دمستحیلات حقیقة نه ئی خارج کړیدی لکه څنګه چه لفظ ، لاالمستحیلات الحقیقیة په دی باندی دال دی نومعلومه شوه چه مستحیلات عقلی مطابق دنفس الامرنه دی دویم اشکال دادی چه شریك ،مثیل ،صاحبه ،ولددمتصورات فی العقل نفی کول پکاردی کله څنګه چه لفظ ،ماموربنفسهاعن الحق تعالی کل مکلف، دال دی اوددی دنفی کولوحکم دی نومعلومه شوه چه دغیرمطابق للواقع

تکلیف هم دحق تعالی طرفنه ورکولی شی دااشکال دی آنحضوردمونږه په صحیح جواب سره مشرف اوفرمائی ،

داشکال جواب :- عبارت کښی دغورکولونه معلومیږی چه هغوی په مستحیل عقلی اومستحیل حقیقی کښی اصطلاحافرق کړیدی کوم سره چه صرف احکام اعتباریه بدلیږی احکام تعس الامرپه اوواقیعة نه بدلیږی حاصل دادی چه په کوم حقیقت باندی عقلاداستحالی حکم کولی شی ښکاره خبره ده چه دحکم کولوپه وخت دهغه حقیقت هم په یوه درجه کښی وجودسره متصف شوخودی باندی چه کوم داستحالی حکم کیږی هغه ددی مرتبی په اعتبارسره نه شی کولی ځکه چه وجوداواستحاله کښی تنافی ده بلکه دی صورة ذهینه لره مراة دهغی حقیقت مستحیله قرارګرځوی اوپه هغه باندی دحکم بااستحاله قصدکولی شی بس شارح په خپله اصطلاح کښی دی مفهوم ذهنی لره کوم چه مراءة دی دحقیقت مستحیله محال عقلی نوم کیږی اودحقیقت لره کوم چه ذدی مراءة دی اوهیڅ طریقی سره هم په ذهن کښی حاصل نه دی . (ځکه چه حصول باالوجه کښی په واقع کښی حاضرفی الذن وجه ده نه که ذی وجه) دیته مستحیل حقیقی وائی دغه شان واجب حقیقی کښی دکم تصوربالکنه چه محال وه دوه مرتبی دی.یوه مرتبه دمفهوم ذهنی کوم چه دحکم باالواجب په وخت کښی په ذهن کښی حاضرده دامرتبه مرادده دی عبارت کښی ،فالآلـه المنزه الذی فی الاعتقادات ماموربااثباته کل مکلـف ، اودویمه مرتبه موجوده خارجی کوم دپاره چه هغه مفهوم ذی مراءة دی اوکوم په مقصودباالحکم دی دامرتبه مرادده دی عبارت کښی . الاله الحق الذی لایتعلق به حکم للعقل ، الخ، دی سره بهٔ داهم ښکاره شوی وی چه صرف دبعض اعتبارات عقلیوداحکامو ابیانول دی باقی نه دتعددواجب هغه قائل دی نه مستحیل ته ممکن راځی هرکله چه دعبارتونومرادواضح شو نواوس ټول شبهات ختم شول ، دکوم منشاء چه دعبارت په مرادنه پوهیدل وو . ۲۹ ،شوال س ۱۳۳۱ھ (تتمه ثانیه ص۸۲)

رفع تعارض بین الحدیثین درباب عدم قبول توبه

سوال :(۳۷۰) دامام غزالی صاحب رحمه الله تصنیفاتو دمطالعی نه ملاویږی چه توبه قبلیږی خوپوری چه نمرومغرب طرفته نه وی راختی ، اوعقائدالاسلام مصنفه مولاناعبدالحق صاحب مطبع دهلی ص۱۹۳ کښی دصحیح مسلم نه ئی یوحدیث نقل کړی دی دی نه معلومیږی چه ددجال دظاهریدونه وروستوایمان راوړل اونیکی کول فائده نه کوی دی دواړوخبرکښی تطبیق څه رنګه دی ؟

جواب : صحیح مسلم وړومبی جلد کتاب الایمان باب الزمن الذی لایقبل منـه الایمـان کښی داحدیث پوره داسی دی چه دری څیزونه داسی دی چه دهغی نه وروستوایمان نه قبلیږی خروج ددجال اوطولوع الشمس من المغرب اوخروج دابه اودیکښی حرف خروج ددجال نه دی ،بس حاصل دحدیث داشوچه کله مجموعه ددی دری واړوامرونواوموندیشی نوبیابه ایمان مقبول نه وی اوس پاتی شوه داخبره چه دی مجموعه کښی اصل مؤثرکوم یودی آیاهریوجزویاڅه خاص جزو ،نوداحدیث دهغی نه ساکت دی اوبل حدیث کښی ئی حرف طلوع من المغرب ته مانع وئیلی دی بس دادلیل شوپه دی باندی چه دی مجموعه کښی جزموثرهم دغه دی بس تعارف پاتی نه شواوبعضی عالمانودیکښی ترتیب داسی فرمائیلی دی چه وړومبی به خروج ددجال کیږی بیاطلوع من المغرب بیادابه ،که چرته دایوصحیح دلیل سره ثابت شی نوصرف دومره شبه به پاتی شی چه هرکله طلوع من المغرب نه دعدم قبول ثابت دی نوخروج ددابی نه مخکښی ددی تحقیق اوشونوبیاخروج دابه باندی دتوقف څه مکعنی جواب دادی چه حدیث نه توقف ثابت نه دی بلکه غایت مافی الباب داثابت شول چه ددوودمجموعی نه پس بهٔ هم دغه حکم وی اوددریودمجموعی نه بس به هم دغه حکم وی پاتی داچه بیاددی دذکرڅه ضرورت دی نوړومبی خوبهٔ دانزدی نزدی وی ګویاچه کوم امرپه یوباندی موقوف دی هغه په بل هم موقوف دی ،اوداشاره دی طرفته ده چه طلوع نه وروستوچه کوم عدم قبول دی هغه منقطع نه دی برابرجاری به وی بس ذکرددابی به په طوردمثال شی یعنی چونکه دابه قیامت ته ډیرنزدی وی بس معنی داشوه چه بیابه قیامته پوری هم دغه حکم دعدم قبول جاری وی ،والله اعلم . ۲۲ذی الحجة س۱۳۲۱ھ (تتمه ثانیه ص۱۰۳)

معجزه نبودن کتب سماویه بلفظ غیرقران

سوال :(۳۷۱) بعض عالمان فرمائی چه پخوانی آسمانی کتابونه علاوه دقران مجیدنه په شان دتورات اوانجیل وغیره باالاتفاق معجزی نه وی داقول صحیح دی یانه ؟

جواب : بلفظه معجزه نه وی ،ودل علیه قول علیه السلام مامن نبی الاوقداوتی ماآمن علی مثله البشروانماکان الذی اوتیته وحیاالحدیث اوکماقال متفق علیه من المشکوة . ۲۲ذی الحجة س۱۳۳۱ھ (تتمه ثانیه ص۱۰۴)

حل اشکال که از مطالعه رساله خاتمه بالخیر پیداگشته متعلقه کلام

امام غزالی رحمه الله درباب اعتبارکفربوقت انکشاف بعض اموراخرت

سوال :(۳۷۲) درساله بالخیرنه معلومیږی چه دمرګ په وخت دآخرت واحوالودښکاره کیدونه پس هم ایمان ختمیدی شی حالانکه دایمان باس اعتبارنشته ،نوداسی وخت باندی دکفرحادث هم اعتبارنه دی کیدل پکارددی تحقیق اوکړی ؟

جواب : داوئیل چه درساله خاتمه باالخیرنه معلومیږی دکارساله خوداامام غزالی دکلام نه چه کومه یوه خاص شبه شوی وه دهغی رفع کولودپاره ده که داسی وئیل پکاروی چه دحضرت امام غزالی رحمه الله نه معلومیږی پس داکلام په امام باندی دویمه شبه ده کومه چه دوړومبی شبی په شان پیش کړی شویده اوداهم دوړومبی شبی په شان دفع کول ضروری دی پس پوهیدل پکاردی چه ددی شبی چه کوم دلیل په سوال کښی بیان کړی شوی ی،چه څه رنګه ایمان باس معتبرنه دی کفرباس هم نه دایوقیاس په داسی مسئلوکښی حجت نه دی ، دنص ضرورت دی ،بیاقیاس هم زمونږخلقوپه شان کوم چه مجتهدنه وی اوبیاددی ټولونه قطع نظرقیاس هم مع الفارق اوفارق دادی چه علت دایمان یاس دغیرمعتبرکیدوودادی چه هرکله ئی اولیدل بیائی اومنل ایامعتبرکیدیشی اوداعلت په کفرباس کښی نه دی جای به بلکه هرکله چه ئی اولیدل هغه وخت خونه منل دزیات جرم اوسخت کیدل پکاردی داجواب خوسرسری نظرپه اعتبارسره دی اوحقیقت دادی چه کوم څیزونه سره ئی کفرکړیدی دهغی انکشاف دنه وی اونه دکفرصدورعادة محال وواګرکه صدورچرته وی نوډیرسخت جرم بۀ وی خوکیدی نه شی ددی مقام تقریرپوره اوګوره نومعلوم به شی چه ددی امرانکشاف نه دی شوی ځکه چه ددی حاصل هم دغه دی چه دبعضوعقائیدوغلط کیدل معلوم شول نوهغی نوروبعضولره په هغی قیاس کړل اوغلط ئی معلوم کړم اوکفرئی اوکړی دی نه صفامعلومه شوه چه ددی انکشاف نه ووشوی بس داصل نه اشکال لاړوختم شواوداټول جواب په هغه وخخت دی چه داامام کلام اومنی ، اوکه چرته دڅه صحیح دلیل خلاف کیدل ددی کلام چاته ثابت شی ، نوآسان جواب به داشی چه دحضرت امام دااجتهاددی اوظن اودلیل یقین لره په ظن باندی ترجیح وی ، ۹محرم س۱۳۳۲هـ (تتمه ثانیه ص ۱۱۲)

حقیقت اسیب ورفع اغلاط متعلقه بان

سوال :(۳۷۴) (۱) آیابعض روحونه دجسم نه دجداکیدونه پس دی دپاره دنیاته رالیږلی کیږی چه خلقوباندی په شان دپیریانوکښینی اوداليږل په خپله دی روحونودپاره عذاب شمیرلی کیږی آیاداامرصحیح دی یانه ؟(۲) وائی چه مسلمان سره پیداشوی شیذان کوم ته چه همزادوائی هم دغه سړی سره وژنی شی خرپه حالت دجنابت یاسوزیدوسره یاغرقیدوسره یاغورزیدوسره که چرته مرګ راشی نودداسی مرګونوهزادهم هم دغه شان ژوندی پریخودلی شی اوداپه خلقودپیریانوپه شان راځی اودکافرانوهمزادعلی الاطلاق ژوندی پریخودلی شی آیاداخبره صحیح ده یانه ،که چرته صحیح ده نورهمزاددژوندی اوسیدوټول اسباب کوم کوم دی که چرته صحیح نه ده نوبعض خلقوباندی خوپیریان راشی اوهغوی دمړی نوم ښائی که هغه مړی نیك ولی نه دی نوددی تحقیق دی ،(۳) افواه ده چه دسوال ۱- او۲- جواب حضرت مولاناشاولی الله اوحضرت مولاناشاه عبدالعزیزقدس سرهماپه اثبات کښی ورکړیدی ؟

جواب : (۱)دظاهرنصوصوخلاف دی اوددی دثبوت هیڅ دلیل شته په دی وجه نصوصوکښی دتاویل هم ضرورت نشته اوهغه نصوص دادی ،ومن ورائهم برزخ الی یوم یبعثون ومثل ذلك ،(۲) سړی سره دپیداکیدومعنی که چرته داوی چه ددی بچی امورونه هغه هم پیداکیږی نولغودی اوکه چرته دامعنی ده چه سړی دلته پیداکیږی اوهغه دخپلی نه کیږی نوممکن دی خوحاجت دلیل ته ددی ورځ کښی دومره راغلی دی چه هرسړی سره یوشیطان وی باقی دهغه سره مړکیدل وغیره ټول مهملات دی اوآسیب صرف دادی چه خبیث شیطانان تصرف کوی اوپه دروغه مروغه دچانوم اخلی ،(۳) چه دهغوی تقریراوکتی شی نوڅه به اووئیلی شی ، ۱۹محرم س۱۳۳۲هـ (تتمه ثانیه ص۱۱۷)

بطلان زعم شیعه درباب امام مهدی که بعد

پیدائش غائب شدندوقریب قیامت ظاهرخواهندشد

سوال :(۳۷۵) یوصاحب تپوس کړیدی چه دامام مهدی دپیدائش باره کښی دمحققینوڅه مذهب دی اودبعضوصوفیانوخیال چه پیدائش سره به غائب کیږی دقیامت نزدی به ظاهرکیږی لکه څنګه چه دشیعه ګانوګمان دی ، داڅنګه دی ؟

جواب : صوفیه وی اوکه غیرصوفیه ټول داصول شرعیه پابندد ی دهغی اصولونه یواصل داهم دی چه منقولاتودپاره دخبرصحیح ضرورت دی بس څوپوری چه څه خبرصحیح موافق دقواعدمقبره اونه موندی شی هغه وخته پوری هیڅ یوامرمنقول نه شی تائید اودی باره کښې تراوسه پوری هیڅ یوخبرداسی ثابت نه شوبس دهغه دپیدائش عقیده لرل هم صحیح نه دی اوغالبه داده چه داصل ددی دعوی دشیغه ګانونه شروع شویدی ، اوصوفیه طرفته ددی نسبت کول تهمت دی ،والله اعلم ،۲۷محرم س ۱۳۳۲ھ (تتمه ثانیه ۱۲۱)

تحقیق استفاده ازارواح اولیاء کرام

سوال :(۳۷۶) متعلق استفاده ازارواح اولیاء الله رائی حضورچیست آیااین متحقق می شودیامتفرع برتخییل ست ،خیال بنده می شودکه مستفید چونکه همت خودبانصوب می بندد همچنین فیض متحقق شدن ممکن است مگرحضورهرچه خواهندفرمودند همانرامحقق خواهم پنداشت رائی بنده چه ؟

جواب : (وړومبی مقدمه) په سړی کښې مطلق ادراك خوداحادیثودسوال دنکیرینوپه اجماع داصل حق ثابت دی اوادراك دمسموعاتوهم باختلاف بین اهل الحق بعضواحادیثونه ثابت دی په دی وجه دسماع موتی په روایتونوادهغی په توجیه کښې اختلاف مشهوردی اوغیرمسموعاتوادراك اوهغی طرفته توجه اودهغوی پاره کښې څه قصد اثباتايانفياپه نصوصوکښې مسکوت عنه دی ، (دویمه مقدمه) مسکوت عنه فی النصوص باندی که چرته څه دلیل صحیح قطعی یاظنی دلالت اوکړی دهغی دثبوت په هغه درجه کښې قائل کیدل به جائزوی ،(دریمه مقدمه) کشف دنیکانودلیل صحیح ظنی دی (څلورمه مقدمه) دغه شان کشف نه دبعضومړوعلم باالمستفیض اوقصد اافاضه ثابت ده بس ددغه اضافی په درجه دظن کښې قائل لیدل جائزدی ، اوچونکه دلیل ظنی په نوروباندی حجت نه دی په دی وجه دری مطلقاً نکارهم جائزدی اوتوجیه دتخیل هم جائزده ، اوپه بنیاددحدیث ،اناعندظن عبدی حسن ظن باالرب، په سبب توجیه دفیضان من جهة الحق بغیردواسطی دمړی هم جائزدی ،څه رنګه چه دااحتمالات په سوال کښې هم ذکرشویدی اوداسی صورتونه استفاده من الاحیاء کښې هم کیږی چه کله دهغوی علم دقصدلره دخل وی اوکله کله باالکل نه وی اوحدیث تشبیه ،جلیس الصالح ،به جلیس العطاروتصویرنفع بدوصورت امان یجزیك واماان تجدمنه ریحا.

خبرداری :- خودروحونونه داسی استفاده مستفید کښې په بعضوخاص شرطونوباندی موقوف ده په دی وجه عام طورباندی په دیکښې مشغوله کیدل وخت ضائع کول دی ، والله اعلم ، ۱۰ رجب س ۱۳۵۰ھ (النورص : ۳محرم س ۱۳۵۱ھ)

حل بعض مباحث متعلقه روح

سوال :(۳۷۷) (۱) دمؤمن روح فرښتی قبض کوی آسمانونوته ئی اوئیل ، حتی ینتهوا الی السماء السابعة فیقول الله عزوجل اکتبواکتابه فی علیین واعیدوه الی الارض منهاخلقنهم وفیهانعیدهم ومنهانخرجهم تارة اخریٰ ،اوکلمه دواوعیده ده ضمیرکوم چه راجع دی روح طرفته معلومیږی چه روح دزمکی نه پیداشویدی ، اوهرکله چه داوم آسمان نه زمکه ته رااولیږلی شو، نوبیاالی السماء نه شي خیژولی ، بلکه هم دغه زمکی کښې ضبط کیږی ، (۲) داحدشهیدانوپه حق کښې حضرت ﷺ اوفرمائیل ،جعل الله ارواحهم فی اجواف طیرخضرتسرح فی الجنة الخ ، دی نه شبه دتناسخ راځی ، کوم چه مذهب دی دهندوانومردودانو ،دی روایت اوبرنی روایت کښې کوم یوصحیح دی اوکوم یوغیرصحیح یامطابقت پکښې کومی طریقی سره کیدی شی ،(۳) دریم داچه طیرخضر(شنه مارغان) کوم کښې چه دشهیدانوروحونه موندلی کیږی په هغی کښې خپل روح هم وی یانه ؟(۴) دشبه تناسخ څه جواب دی .(۵) داچه دمومنانوجسمونودپاره قبرفراخه کولی شی اودجنت طرفنه دروازه کولاوولی شی ، نودی سره داخبره لازم راځی چه روح اوجسم دواړه ولی نه شی جمع کولی به کوم سره چه خوشحالی پوره کیږی اوبظاهردروح اوجسم جدائی په صورت کښې دجدائی درجه نه یوقسم جس اوغم ثابتیږی نوخوشحالی چرته نه راغلی ،بل داچه وړومبی روایتونه معلومه شوه چه روح دمومن زمکی ته رالیږی شی اودویم روایت فی اجواف طیرخضرنه تحت العرش کیدل معلومیږی ددی روایتونوتعارض به څرنګه دفع کولی شی ،(٦) احادیثوکښې راغلیدی چه په علم الهی کښې دوزخی جنتی سعیداوشقی ټول لیکل شویدی ، کوم باندی چه مونږته ایمان راوړل واجب دی (آمنابه) بس حدیث ،کل مولودیولدعلی فطرة الاسلام الخ،څه معنیٰ اومطلب دی ،بینواتوجرواجزاکم الله احسن الجزاء

جواب : (۱) بعضی احادیثوکښې داتصریح ده ،انمانسمة المومن طیرتعلق فی شجرالجنة حتی یرجعه الله فی جسده یوم یبعثه رواه مالك والنسائی والبیهقی کذافی المشکوة ، دی نه

صفامعلومه شوه چه یوم بعث پوری دروح مؤمن مستقرونه دجنت ده بس داصریح دی په دیکښی چه اعاده الی الارض منافی ددی قرارفی الجنة نه ده ،یاخوپه دی شان چه وړومبی دااعاده اوشی اوبیادنکیرین دسوال نه وروستوعروج الی السماء اوشی اویاپه دی شان چه دااعـاده اوقرارفـی الجنـة مختلفوحیثتونوسره په یووخت جمع کـولی شـی ، یعنـی اصـل قرارخوپه جنت کښی وی اوپه قبرکښی اصل قرارنه وی څه تعلق ئی جسدسره وی برابره خبره ده که هغه جسدپه خپل اصل حالت باندی یامتحیل شوی وی اوداتعلق صرف دومره وی چه هغی سره ادراك دعذاب اوثواب کیدیشی لکه څنګه چه اوس اصل تعلق دقرارجسدسره دی خوورسره ئی عالم مثال وارواح سره هم تعلق دی کوم سره چه کلٰه کله دهغه عالم انکشاف هم کیږی اوکله کله دهغی نه تاثیرهم کیږی خصوصاً په حالت دخوب کښی اوداعبدوه دلالت په دی باندی چه روح دزمکی نه دی دکوم چه هلتـه اوسیدل حکمت دی ،لانـی منهـاخلقتهم ای اجسادهم فـافهم ،(۲) تناسـخ مطلق تعلق الـروح بجسدآخرته نه وائی بلکـه په دیکښی دوه قیدونـه نورهم وی یـولمحض الجزاء دویـم فـی انشاة الـدنیا ، دلتـه دادواړه مرتفـع دی بس دتناسخ هرګزاحتمال نشته ، (۳) څه نقل کښی م تصریح نه ده کتلی خوسوچ سره اقرب جداناً هم دغه معلومیږی چه په دیکښی دمخکښی نه دمستقل روح قائله شو ،دحدیث ظاهرالفاظ هم په دی باندی لګی څکه چه روایت کښی داالفاظ دی ،فی طیریـافی حواصـل طیریافی جوف طیر،کمانقله الشیخ فی شرحه علی المشکوة ،دی الفاظونه ظاهراًدغـه معلومیږی چه دهغوی طیرکیدل نومخکښی دتعلق ددی روحونونه متحقق دی دی حالت کښی دهغـی روحونوهم تعلق اوشودی صورت کښی دشیخ داتوله وینابه ښکاره شی ،اوټول اشکالات به هم ختم شی ، اوتعلق دروح ،بطیرنه بطریق تعلق روح ست ببدن وتدبیروتصرف دران تاقلب حقیقت لازم آیدوتنزل مرتبـه ایشان که ازحقیقت انسانی بصفت حیوانی ګشتندوازعدم صلاحیت بدن حیـونی بـرای تعلـق وتـصرف روح انـسانی بلکـه ایـداع چـوهرروح سـت دران مثـل وضع جواهرصنادیق الخ،(٤) دویم جواب کښی تیرشول ،(٥) په دی پوهـه نه شوم چه فراخی سره عدم اجتماع دروح اودجسدڅنګه لازم راغلـه ، اوقطع نظرددی لزوم نه جداکیدوکښی دغم څه خبره ده اوددی څه دلیـل دی اوتعـارض ردالـی الارض اودتعلق باالطیرالخضرهم هغه جواب دی کوم چه دوړومبی په جواب ذکرشول ،(٦) فطرة نه مراداسلام نه دی ،څکه چه داسلام ماهیت عقائیداوخاص اعمال په بی هوشه بچی کښی نه متحقق کیدل ظاهردی بلکه

مراددی نه استعداداسلام دی کوم چه امرفطری دی اودغه استعدادشرط دتکلیف دی اوس څه اشکال نشته ، ۳ رمضان س ۱۳۳۲ هـ (تتمه ثانیه ص ۱۵۸)

حل اشکال متعلق امتناع تطیر

سوال :(۳۷۸) په مسئله دامتناع اوامکان دنظیرکښی داهل امتناع دادعوی ده چه، آدم من دونه تحت لوائی انااول من ینشق علیه الارض انااول شافع واول مـشفع ، کښی یاوصف خاتمیت کښی هم مساواة دی یانه ؟ په صورت ثانی کښی دعوی دمساوة غلط ده اومساوی به لامساوی شی نوممتن باالذات به شی اوپه صورت اول مثلاً داول من ینشق الارض په صفت کښی که چرتـه مخکښی وای دټولومن ینشق عنه الارض دی نوبیاخوحضرت کښی داصفت پـاتی نه شو وهف بیاخومساوات هم لاړو ، بهرحال اولیت وی یاخاتمیت که چرتـه داوړوکښی وی نوبیااولیت اوخاتمیت په مقابلـه دټولوانبیاؤغیرثابت دی کـه چرتـه پـه یوکښی دی نوبیادهغه مساوی لامساوی موجب دامتناع ذاتی به شی .

جواب : دمساوات اولامساوات اجتماع اګرکه ممتنع باالذات ته مستلزم کیږی نوپکارده چه هرممتنع باالغیردممتنع باالذات شی وهف ، یکم جمادی الثانیه س ۱۳۳۱ هـ(تتمه ثانیه ص ۳۴)

دفع تعارض متعلق بعض روایات عذاب قبر

سوال :(۳۷۹) احادیث کـوم چـه دعـذاب قبربـاره کښی راغلـی وی یادکافریامنـافق دی ګنهګارانومؤمنانوحال معلوم نه دی دمغفرت وختـه پـوری بـه آیاخـالص عـذاب کښی وی یابـه څـه راحـت هـم ورتـه وی اوڅـه تکلیـف ،دویـم شـق معـارض خوداحدیث معلومیږی ،القبرروضة من ریاض الجنة اوحفرة من حفرالنار ،اودوړومبی شق معـارض نوهغـه حدیثونـه معلومیږی کوم نه چه دمطلق مؤمن په نسبت بشارتونه نیابت دی . زماذهن کښی داخبره ده چه داسی پوره بخښنه چه هیڅ قسم عذاب نه وی اومړکیدوسره قسماقسم انعامونه نه وی دادخاص خلقودپـاره وی ،اوعـوام زمونږپـه شـان ډدی قابـل نـه معلـومیږی ،اللهـم اغفرلـی ولجمیع المؤمنین ، اودابشارتونه دحدیثونودکاملوخلقودپاره دی ، اللهم اجعلنی منهم .

جواب : ستاسـوال نـه عالمانومخکښی هـم تعـرض کړیـدی اوجـواب ئـی داورکړیـدی ،چـه دګنګارمومنانوحال مقائسه باندی پریخودلی شویدی ،څکه چه دوه مقتضی دی ،یوایمان

چه متضمن دتنعیم دی ،دویم عصیان چه مقتضی دایلام اودسزادی بس لږلږبه دواړه وی ،مجتمعایامتعاقباأودامعارض نه دی داالقبرروضة الخ .ځکه چه دامانعة الخلوده اومعارضه موقوف ده مانعة الجمع کیدوباندی اوستاذهن خوصحیح ده والسلام ، رجب س۱۳۳۱ھ (تتمه ثانیه ص ۵۴)

جواب اشکال سیاست قولیه عمرؓ برای علیؓ وغیره بسبب تاخیربیعت بابی بکر ؓ برتقدیرصحت روایات تاریخی

سوال :(۳۸۰) ابوالفداء عبارت لاندی کیږی دکوم باره کښی چه م دجناب والانه په رمضان کښی عرض کړی وو، بایع عمرابابکررضی الله عنهماوانثال الناس علیه یباعونه فی العشرالاسط من ربیع الاول سنة احدی عشرة خلاجماعة من بنی هاشم والزبیر وعقبة ابن ابی لهب وخالد بن سعیدالعاص والمقداد ابن عمروسلمان الفارسی وابی ذروعمار ویاسر والبراء بن عاذب وابی عاذب وابی ابن کعب ومالواعلی علی بن ابی طالب وقال فی ذلك عقبة بن ابی لهب ،

ماکنت احسب ان الامرمنصرف — عن هاشم ثم منهم عن ابی حسن

عن اول الناس ایماناوسابقه — واعلم الناس بالقرآن والسنن

وآخرالناس عهدابالنبی ومن — جبریل عون له فی الغسل والکفن

من فیه مافیهم لایمترون به — ولیس فی القوم مافیه الحسن

وکذلك تخلف عن بیعة ابی بکرابوسفیان من بنی امیة ثم ابوبکربعث عمربن الخطاب الی علی ومن معه لیخرجهم من بیت فاطمة رضی الله عنهاوقال ان ابواعلیك فقاتلهم فاقبل عمربشئ من نارعلی ان یضرم الدارفلقیته فاطمة رضی الله عنهاوقالت الی این یاابن الخطاب اجئت لتحرق دارناقال نعم اوتدخلوافیمادخل فیه الامة فخرج علیؓ حتی اتی ابابکرفبایعه کذانقله القاضی جمال الدین بن واصل عن ابن عبدربه المغربی ،داده واقعه ازالة الخفاء عن خلافة العلماء کښی په دی الفاظومنقول ده، عن زیدبن اسلم عن ابیه انه حین بویع لابی بکربعدرسول الله صلی علیه وسلم فیشاورنهاویرتجعون فی امرهم فلمابلغ ذلك عن بن الخطاب خرج حتی دخل علی فطمة فقال یابنت رسول الله والله مامن الخلق احب الینامن ابیك ومامن احداحب الینابعدابیك منك

وایم الله ماذاك بمانعی ان اجتمع هؤلاء النفرعندك ان امرتهم ان یحرق علیهم البیت قال فلماخرج عمرجاؤهافقالت تعلمون ان عمرقدجاءنی وقدحلف بالله لئن عدتم لیخرقن علیکم البیت وایم الله لماحلف علیه فانصرفواراشدین فراوارائیکم ولاترجعواالی فانصرفواعنهافلم یرجعواالیناحتی یبایعوالابی بکر،دغه روایت په استعیاب کښی هم ذکرشویدی خوپه ځای دامرتهم ان یحرق علیهم البیت لافعلن دی ،ړومبی روایت خویقیناً موضوعی دی ځکه چه صحابوکښی دصدیق ؓ دافضلیت منکرخوك نه وواګرچه په نوروجوهوکښی په بیت صدیقی کښی چاتوقف کړی وی ، په دی وجه دجمال الدین بن واصل اودابن عبدربه حالت تحقیق طلب دی اوداکتل چه ابن عبدربه که داروایت ددوه نیمو ۲۵۰ سووکالونه پس به کومی ذریعی اویدو، دابن عبدربه وفیات الاعیان نه صرف دومره معلومیدیشی چه ،کان من العلماء المکثرین من المحفوظات والاطلاع علی اخبارالناس وصنف کتاب العقدوهومن الکتب الممتعة حوی من کل شئ کانت ولادته فی رمضان ، ۲۴۲و هـ وتوفی ۳۲۸هـ ، دامعلوم نه شول چه دادکوم خیال سړی وواونه داپته اولګیده چه داروایت ده ته کومی ذریعی سره رسیدلی دی، اونه جمال الدین بن واصل څه حال معلوم شو ،روایت دازالة الخفاء سندیادهغی ماخذتراوسه پوری تحقیق طلب دی داستعیاب دروایت تنقیدهم ضروری دی که چرته هغوی سندنقل کړیدی کنی دماخذتحقیق پکاردی (کوشش به کوم) مولوی حیدرعلی صاحب په منتهی الکلام کښی دی مبحث باندی بل عنوان سره بحث کړیدی خودی اموروته ئی تعرض نه دی کړی ،اوروایت دابوالفداء کښی خوهډوذکرکړی هم نه دی ، ماپه خپله دابوالفداء نه نقل کړیدی .

جواب :که چرته داروایتونه بعینهاهم اومنی بیاهم په واقع کښی څه اشکال نه معلومیږی دهغوی په نزدوی باغی ګڼرلی شوی وو ، اوباغی ته سیاست کول څه امرمحل داشکال نه دی خصوصاً چه کله دهغی وقوع هم نه وی شوی په دیکښی داهم احتمال دی چه تخویف مقصودوی اوعزم نه وی چه داسی د اوکړی شی ، سلخ شوال س۱۳۳۱ھ (تتمه ثانیه ص ۸۴)

دفع غلطی درمعنی اثبات وجودحق تعالیٰ بدلیل

سوال :(۳۸۱) عقائدالاسلام مصنفه مولاناعبدالحق صاحب تفسیرحقانی مطبع فاروقی دهلی ص ۱۵کښی راځی وړومبی فصل دجهان دخالق په اثبات کښی اوتفسیرمواهب

الرحمن مترجمه مولانا سید امیر علی صاحب مطبع نو الکشور لکهنؤ صفحه ۷۵ کښې راځي پوهه شي چه کوم خلقو دليلونو سره د ناری تعالی وجود ثابتول او غوختل د اهل حق علماء ربانيين په نزدئې غلطه طريقه اختيار کړه ځکه چه د دی خلاصه داده) الله تعالی لره دليل سره ثابتول (حالانکه د اهل حق په نزد ثابتول وغيره د ټولو افعالو خالق الله تعالی دی بس دا معنی شوه چه) الله تعالی فعل سره موجودول (ځکه چه بالاتفاق د ثبوت او وجود يوه معنی حالانکه دا محض غلط او کفر دی د دواړو عبارتونو کښې تطبيق څه رنګه دی.

جواب : د دی تفسير دا عبارت محض غلط دی دليل سره د ثابتولو دا معنی نه ده چه په خپله الله ثابت او موجودول بلکه معنی داده چه الله تعالی د هستی اعتقاد لره په ذهن د منکر کښې ثابتول نو ظاهره ده، چه ذهن کښې څه علم دليل سره په ثابتيد و کښې څه محذور نشته ډيره غټه خبره ده، ۲۳ محرم س ۱۳۲۲ھ (تتمه ثانيه ص ۱۲۰)

جواب اشکال برحرمت ميت

سوال :(۳۸۲) هر کله چه د مرده تعريف دادی چه کوم جسم لره د روح تعلق نه وی هغه مرده دی نو کوم ځناور چه ذبح کړی او دهغی غوښه او خوری هغه هم ذبح کولو مړ کړی هغه ولی حلال د دی نه بهتر که چرته د مرده تعريف وی نو يمو مسلمان صاحب د اوښائی دا هم د يوهندو اعتراض دی.

جواب : د مرده يوه معنی ده بی ساه خو مطلق بی ساه ئې په مذهب اسلام کښې نه دی حرام کړی بلکه هغه بی ساه ئې کړی دی کوم چه بغير د ذبح کولو نه بی ساه شوی وی او يوه معنی د مرده داده چه بغير د ذبح نه مړ شوی وی نو دی ته ئې په اسلام کښې کله حلال وئيلی وی خلاصه داده چه کوم مرده ته ئې حرام وئيلی دی د هغې بله معنی ده او کوم ته چه ئې حلال وئيلی دی د هغه بله معنی ده بس او س څه شبه پاتی نه شوه، ۲ ربيع الاول س ۱۳۲۲ھ (تتمه ثانيه ص ۱۳۰)

جواب اشکال برقسم مخلوق که درقران واقع شده

سوال :(۳۸۳) الله تعالی په قرآن مجيد کښې په نمرو غيره ولی قسم خوړلی دی؟

جواب : قسم نه مقصود د کلام تاکيد کيږی په دی وجه کلام الله کښې قسمونه راغليدی البته دا ضروری ده چه د کوم شی قسم خوړی شی هغه صاحب شرف وی بس دا څيزونه د خپلو فائد واو خواصو په اعتبار سره خاوند د شرف دی خو د دی شرف درجه د معبوديت پوری نه دی خو سره د دی نه بنديګانو سره ئې د دی قسم خوړلو نه ځکه منع کړيده چه دی باندی قسم

خوړلو سره شبه راځی د دی خبری چه دا قسم خوړونکی دی لره د ډير زيات شرف په درجه کښې او نه ګڼړی او دا شبه د الله قسم خوړلو کښې نه شي کيدی ځکه چه د الله قسم خوړونکی د ومره لوئ دی چه دهغی وړاندی دهيڅ شی عظمت نشته دا فرق دی د دواړو کښې. ۲ ربيع الاول س ۱۳۲۲ھ (تتمه ثانيه ص ۱۳۰)

اثبات تدويرزمين وبودن تحت الثرىٰ برمرکز

سوال :(۳۸۴) شکل زمين مدوراست يابصورت ديگر اگر مدورنباشد چه سبب ست که امريکه درملك مغرب ست درآن ازراه چين رفتن می توانم واگرازمغرب ميرويم نيزدرامريکه ميرسيم اگرمدورنبودی اين صورت محال بودی اگرمدورست تحت الثرىٰ کجاست بينواتوجروا.

جواب : مدوراست وتحت الثرىٰ برمرکزست ۲۰ ربيع الثانيه س ۱۳۳۲ھ (تتمه ثانيه ص ۱۳۵)

جواب شبه برتنصيف عقوبت اماء

سوال :(۳۸۵) د قرآن پاك پنځمه پاره کښې راځی، ومن لم يستطع منکم طولا ان ينکح المحصنت المؤمنت فمن ماملکت ايمانکم من فتيتکم المؤمنت والله اعلم بايمانکم بعضکم من بعض ج فانکحوهن باذن اهلهن واتوهن اجورهن بالمعروف محصنت غير مسفحت ولامتخذات اخدان ج، دلته بعضکم من بعض کښې چه کومه درجه د مساوات قائم ده هغی د مخکښې، فاذا احصن فان اتين بفاحشة فعليهن نصف ماعلى المحصنت من العذاب، د مساوات هغه زنځير بالکل سست کړه حقيقت کښې فطرت په عصمت او پاکدامن باندی چه څه رنګه يوه ملکه هغی او وه اقليمه مالامال کړل دغه شان يوی ادنی وينځی ته ئې هم دادولت ورکړم بيادی صورت کښې هر کله چه نو فرصت ملکه داوه اقليمه ته د عفت او پاکدامی او چتولو په سزا کښې سل کوړی مقرر کړی نو وينځی ته ئې پنځوس پنځوس ولی مقرر کړی مذهب چه څه فتوی ورکوی زه ډير ادب سره منلو ته حاضريم خو عقل خوداوائی چه هر کله د دواړو ناموس چه برابر دی نو بيا څه وجه ده چه سزا هم برابر نه شي ورکولی براه کرم تسعی اوفرمائی؟

جواب : د سوال عبارت ګډوډ دی دوه سوالونه ئې مختلف کړيدی يو سوال دادی چه د آيت په اجزاؤ کښې تعارض دی چه بعضکم من بعض کښې ئې د مساوات خبرورکړيدی او نصف ماعلى المحصنت نه عدم مساوات لازم راځی دويم سوال دادی چه دی تنصيف کښې څه

حکمت دی اوس پته نشته چه اصل سوال وړومبی دی که دویم یادواړه علی السواء والاستقلال که چرته وړومبی سوال مقصوددی نوچونکه دشارع په کلام کښی تعارض ممتنع دی په دی وجه سوال موجه دی اوددی جواب هم ضروری دی چونکه ددی جواب دترجمی دتقریرنه معلومیږی په دی وجه هغه ولیکم هرکله چه ،فمن ماملکت ایمانکم من فتایاتکم المؤمنت ، کښی فتیات سره ئی دنکاح کولوحکم اوفرمائیلواوعرفی اوعاراوشرم دی نه مانع دی په دی وجه دی نه وروستوارشادفرمائی چه وینځی سره نکاح کولوکښی شرم مه کوی ځکه چه ددین په روسره خوممکنه ده چه تاسونه هم افضل وی وجه داچه مداردفضیلت ددین ایمان دی اوستادایمان پوره حالت خوالله ته معلوم دی چه دیکښی څوك اعلی دی اوڅوك اوفی دی ځکه چه ایمان متعلق دی زړه سره اوپه هغی پوره خبرالله دی اوددنیاپه روسره زیاته وجه دعاراوشرم تفاوت دنسب دی نو دیکښی چه کوم دنسبونواصل مبدآده حضرت آدم وحواعلیهما السلام په دیکښی دمشاکت په اعتبارسره تاسوټول په خپله کښی دیوبل برابرئی بیادعارڅه وجه ده پس هرکله چه دعدم عاروجه معلومه شوه نوددی ذکرشوی ضرورت وخت دوی سره نکاح اوکړی الخ ،دی تقریرسره دبعضکم من بعض حاصل اومقصودواضح شوه چه مدلول ددی صرف تساوی من حیث النسب ده نه من کل الوجه پس دی تساوی فی امرخص اوعدم تساوی فی الامرالاخرکښی څه تعارض نشته داجواب شودړومبی سوال ،اوکه چرته متصوردویم سوال دی کلاً یابعضاً نوچونکه احکام آلهیه اسراراومکتونوباندی پوهه راوستل ضروری نه دی اونه ددی خفادعبادونه ممتنع ده په دی وجه دسوال په جواب کښی دمجیب لااعلم من العلم یالااعلم ن الاعلام وئیل جائزدی ،اګرچه فرضاً هغه پوهیږی هم اونه پوهیدوباندی به طریقه اولی داجائزدی په دی وجه احقرهم دعلدم الاطلاع علیه په فخراقرادکوی ، ۴رجب ۱۳۳۳ھ رتتمه ثانیه ص ۵۱

دفع شبه تقدیم ال براصحاب

سوال :(۳۸۶) په درودشریف کښی صرف دآل لفظ دی په نوروځایونوکښی مثلاً خطبواودکتابونوپه دیباچوکښی هم کوم ځائی چه په حضرت ﷺ درودوئیلی شی آل په اصحاب باندی مخکښی کولی شی شیعه ګان ددی نه په افضلیت دال په صحابه باندی استدلال کوی حالانکه زمونږپه نزدوروستودحضرت ﷺ نه وړمبی خلیفه حضرت ابوبکرصدیق ﷺ بیانوردری واړه خلیفه ګان بیاحضرت حسن وحسین علهما السلام دی

دجمعی داواخترونوپه خطبوکښی ونه ترتیب کیخودی شویدی څه خبره ده حضورتکلیف اوکړه اوداأولیکی چه زړه ته تسلی اوشی.

جواب :ترتیب ذکری مستلزم ترتیب ددرجی لره نه دی بیاداچه مصداق دآل په صحابه کښی هم دامنل اودترتیب ذکری سبب عادة خوداوی چه داشرف خبرونوتبعاً دغیرجزوپه ذکرباندی مقدم کولی شی . ۱۱رجب س۱۳۲۲ھ رتتمه ثالثه ص ۴۹،

تحقیق لعن یزید

سوال :(۳۸۷) په یزیدلعنت لیږل پکاردی یانه که لیږل پکاردی نوپه څه وجه آزادنه دی لیږل پکارنوپه څه وجه ،بینواتوجروا؟

جواب : دیزیدپه باره کښی پخوانی اونوی ټول عالمان مختلف دی بعضوخورته مغفوروئیلی دی بدلیل حدیث صحیح بخاری ،ثم قال النبی صلی الله علیه وسلم اول جیش من امتی یغفرون مدینة قیصرمغفورلهم مختصرامن الحدیث الطویل برویة ام حرام رضی الله عنهاقال القسطلانی کان اول من غزامدینة قیصریزیدبن معاویة جماعة من ساداات الصحابة کابن عمروابن عباس وابن زبیروابی ایوب الانصاری وتوفی بهاابوایوب سنة اثنین وخمسین من الهجرة اهـ کذاقاله فی الهیرالبخاری وفی الفتح قال المهلب فی هذاالحدیث منقبة المعاویة لانه اول من غزاالبحرومنقبة لولده لانه اول من غزامدینة قیصرالنتهی،اوبعضوورته ملعون وئیلی دی .لقوله تعالی فهل عصیتم ان تولیتم ان تفسدوافی الارض وتقطعواارحامکم اولئك الذین لعنهم الله فاصمهم واعمی اصارهم الایة فی التفسیرالمظهری قال ابن الجزری انه روی القاضی ابویعلی فی کتابه معتمدالاصول بسنده عن صالح بن احمدبن حنبل انه قال قلت لابی یاابت یزعم الناس انك تحب یزیدمن معاویه ، فقال یابنی هل یسع لمن یومن بالله ان یحب یزیدولم لایلعن رجل لعن رجل لعنه الله فی کتابه قلت یاابت این لعن الله یزیدفی کتابه قال حیث قال فهل عسیتم الآیة .خوتحقیق دادی چه چونکه دلغت معنی ده دخدائ درحمت نه لری کیدل اودایوامرغیبی دی ځوپوری چه شارع نه وی بیان کړی چه فلانی قسم خلق یافلانی سړی دالله درحمت نه لری دی څه رنګه معلومیدی شی اودتتبع دکلام دشارع نه معلوم شوه چه په نوع دظالمین اوفاسقینومسلمانانوباندی لعنت راغلیدی ، کماقال تعالی الالعنة الله علی الظلمین وقال ومن

يقتل مؤمنامتعمداً فجزاؤه جهنم خالداً فيهاوغضب الله عليه ولعنه واعدله عذاباً عظيماًالآية .بس ددی خومونږته هم اجازت دی اوداعلم الله تعالیٰ دی چه څوك په دی نوع كښې داخل دی اوڅوك خارج دی اوخاص دیزیدباره كښې څه اجازت منصوصه هم نشته بس بی دلیله كه چرته دعوای اوكړوچه هغه دالله درحمت نه لری دی دیكښې لویه خطره ده البة كه چرته نص وی نوپه شان دفرعون هامان اوقارون وغیرهم بهٔ پری لعنت جائزوی .واذلیس فلیس ، كه څوك دااووئی چه رنګه دیومعین كس معلون كیدل معلوم نه دی نودغه شان دیوكس مرهوم كیدل هم جائزنه دی نودمظلومینودپاره رحمة الله علیه وئیل څه رنګه جائزشول ځكه داهم اخبارعن الغیب بلادلیل دی ، جواب دادی چه رحمة الله علیه نه اخبارمقصودنه دی بلكه دعامقصودده اوددعامسلمانانودپاره حكم دی په لعن الله علیه كښې دانه شی وئیلی دی دپاره چه دابددعاده اوددی اجازث نشته فافهم اوآیة ،فافهم اوآیة نه كوره كښې په نوع دمفسدینو اوقاطعینولعنت راغلیدی دی سره په لعن یزیدڅه رنګه استدلال كیدیشی اوامام احمدبن حنبل چه كوم استدلال فرمائیلی دی دهغه به تاویل كولی شی یعنی دهغی منهم یاپه شان دهغه لحسن الظن باالحجة البتـه داسی وئیلی شی چه قائل اوآمراوراضی په قتل دحسین ﷺ باندی هغه لعنت هم مطلقاً نه دی بلكه یوقیدسره یعنی كه چرته بی توبی مړشوی وی ځكه چه ممكن ده چه ددی تولوخلقوقصورپه قیامت كښې معاف شی ځكه چه دی خلقوڅه دالله حقونه ضائع كړل اوڅه حقونه ددی مقبول بندیګانوالله خوثواب رحیم دی داخلق هم ډیرهمت والااواولعزم ووڅه لری ده چه باالكل ئی معاف كړی قبول مشهور ،صدشكركه هستیم میان كریم ، هركله چه دااحتمال قائم نویولوئ خطری كښې غورزیدل څه ضرورت دی دغه شان یقیناً دوی ته مغفوروئیل هم ډیرسخت زیاتی دی ځكه چه دیكښې هم څه نص صریح نشته ، پاتی استدلال دهغه حدیث مذكورنه هغه باالكل ضعیف دی ځكه چه هغه مشروط دی په شرط دوفات په ایمان سره اوهغه مجهول دی په دی وجه قسطلانی كښې پس دنقل دقول المهلب نه ئی لیكل دی .وتعقبه ابن التين وابـن المنير بماحاصله انه لايلزم من خوله فی ذلك العموم ان لايخرج بدليل خاص اذلايختلف اهل العلم عـن قوله السلام مغفورلهم مشروط بان يكونوامن اهل المغفورحتی لوارتدواحدممن غزاهابعـدذلك لم يدخل فی ذلك العموم اتفاقافدل علی ان المرادمغفورلمن وجدشرط المغفرة فيه منهم حاشيه بخاری جلداول مطبوعه احمدی ص/۴۱۰ ،پس توسط په دیكښې دادی چه ددوی حال علم الهی ته

اوسپاره اوپه خپله ژبه هیڅ مه وایه لان فيه خطراً ،اوكه چرته څوك دهغوی باره كښې څه اووائی نوهغی ته هیڅ تعرض مه كوه .لان فيه نظراً ، په دی وجه خلاصه كښې ئی لیكل دی ،انه لاينبغی اللعن عليه ولاعلی الحجاج لان النبی عليه السلام نهی عن لعن المصلين ومن كـان من اهل القبلة ومانقل من النبی عليه السلام من اللعن لبعض من اهل القبلة فلمالانه يعلـم مـن احوال الناس مالايعلمه غيره ،اواحياء العلوم دريم جلدباب آفة اللسان په اتم آفت كښې ئی دلعنت ډیربنه تحقیق لیكلی دی داوږدوالی دویری نه عبارت نقل نه كړی شوی ،مـن شـاء فليرجع اليه اللهم ارحمناومن مات ومن يموت علی الايمان واحفظنامن آفات القلـب واللسـان يارحيم يارحمن ، (تتمه ثالثه ص : ۵۴)

تفسیرمعیت

سوال :(۳۸۸) مفسرین هرځای دمعیت نه معیت علمی مراداخلی اوداحاطه نه هم احاطه علمی مراداخلی اوصوفیه كرام معیت اواحاطه ذاتی مراداخلی مونږته كومه عقیده ساتل پكاردی اومفسرینوته داحاطه ذاتی مراداخستونه كوم مانع دی ؟

جواب : احاطه ذاتیه نه متبادرالی الذهن تمكن دمحیط دی اوبل دآیت استوارهم ظاهراً معارضه ده كه چرته دتمكن اودمعارضه احتمال نه وی نوداحاته ذاتیه بلاكیف قائل كیدوكښې څه حرج نشته مفسرین دوړومبی نفی كوی اوصوفیه ددی ددویم اثبات كوی ، ۲۰ ذی قعده سـ ۱۳۳۳هـ (تته ثالثه ص ۱۰۸)

تحقیق كلام ابن عربی وانقطاع عذاب

سوال :(۳۸۹) حضرت شیخ محی الدین ابن عربی كوم چه په حقائقوكښې سرداراولیاء كرام رضوان الله علیهم اجمعین دی خپل فصوص الحكم فص حكمه علیه فی كلمة اسماعلیه وړومبی جزء كښې فرمائی هغه عبارت سره دشرح دعبدالمغنی نابلسی مطبوعه حصرلاندی نقل شویدی اوچونكه حقائق په اعتبارد حقیقت واقعیه كیدل پكاردی لهذاپه واقع كښې دغه عقیده هم صحیح لرل پكاردی اوواقع كښې به هم دغه شان وی عبارت دادی ،وبينهمای بين نعيم اهل النارونعيم اهل الجنة عندالتجلی علی اهل النارالذی كنی عنه بوضع القدم كمامرفی الحديث تباين ،ای تباعدفنعيم اهل النارصورته صورة تمتـع بالحوروالولـدان والقـصوروالنوع

للذائن فنعيم اهل النارنعيم روحانى ونعيم اهل الجنة نعيم جسمانى وذلك بعداستيفائهم من العذاب وقولهم يامالك ليقض علينا ربك من كثرة استيلاالاوهام على نفوسهم كماقال الوافى الدنياجززاءً وفاقاً فاذاتحققوابوضع القدم زال ذلك عنهم وانطبقت عليهم جهنم وتلذذوابالعذاب حيث كان معروفاعندهم على التحقيق انه صادرمن المحبوب الحقيقى الذى هورب الارباب فان لذة اهل الجنة فى تعذيب المحبوب لهم وتذيه يرونه عذاباولايحسبون بالالم فيه وكذلك اهل النارذكشف عنهم الحجاب فالعذاب بمعنى الالم والعقوبة انماهوفى الحقيقة نفس الحجاب الذى كانوامحجوبين به وذلك فى الدنياوفى القيامة فقط كماقال الله تعالى انهم عن ربهم يومئذ لمحجوبون اى فى يوم القيامة فاذادخل اهل الجنة واهل النارالنارانقضىٰ يوم القيامة وجاء يوم الخلودكماقال الله تعالى ذلك يوم الخلودفاذازال االحجاب بالتجلى على النارالمكنى منه فى الحديث بوضع القدم والمشاراليه فى قوله تعالىٰ فضرب بينهم بسورله الباب باطنه فى الرحمة وظاهره من قبله العذاب الاية فالباطن الذى فيه الرحمة هوالتجلى والعذاب فى الظاهرفعندذلك ينقلب العذاب عذوبة لهم مع بقائه كماكان على الابدولهذاقال يسمى اى ذلك العذاب عذاب اهل النارعذاباً مشتقامن العذوبة وهى الحلاوة لاجل عذوبة طعمه فى اذواقهم وان بقيت عينه فى الظاهرمعاقبة وايجاعاً وذلك اى ماهوفى الظاهرمن صورة المعاقبة له ، اى لمافى الباطن من اللذة والعذوبة كالقشرالذى يكون للبوب والحبوب والقشرصائن اى حافظ ساترلمافى داخله من اللب وذلك بعداستيفاء مدة ماهم فيه من استيلاء الاوهام على خيالاتهم الفاسدة حتى يتحققوابالواحدالحق فى كل ماالتبس عليهم فيه ويشهدونه فى الظواهروالبواطن ويرجعون الى ماكانوافيه من البواطن وهذه المسئلة من الاسرارولاطريق اليهامن جانب اهل العقول والافكاروليس فيهامصادمة شئ من ظواهراحكام الشريعة ولامخالفة لماعندعلماء الظاهربحسب الظاهران اسرارالبواطن مستورة عندالقيدباغلال الطبيعة فقط. دی عبارت سره تحقيق دا اوشو چه اهل ناربه دنفس حجاب عذاب وی اوپس دکيخودولودقدم دالله تعالی نه ديوم خلودنه به جهنم کښې اوسی اولذتونه خوندونه به اخلی اوعذاب مشتق دی دعذوبت نه يعنی خلاوت اومی نه اومخکښې ديوم خلودنه به هم صرف دحجاب اوپردی عذاب وی اودادعلماء الظاهرخلاف هم نه دی کله څنګه چه تصريح ده که چرته په واقع کښې هم دغه شان ده نوعقيده هم دغه شان لرل پکاردی يادی څه بل مطلب

دی حضرت که چرته اصل کتاب اوګوری اوپوره تحقيق سره ماخبرکړی نوداددی خادم عين مراددی بياخولذت اومزی کښې جهنميان اوجنتيان برابرشول اګرچه صورتاًبه پکښې فرق وی ذهن ته نه راځی چه څه معامله ده چونکه حقيقت واقيعه حضرت شيخ ليکلی دی په دی وجه جمع هم دغه معلوميږی والعلم عند الله حضرت تاسوپوره تحقيق اوليکی ؟

جواب : ديکښې خوهيڅ شك نشته چه داتحقيق دظاهرونصوصوضرورخلاف دی اوداقول چه ،ليس فيهامصادمة شئ من ظواهراحكام الشريعة ، الشرعيه په خپله خلاف ظاهردی دکوم منشاچه غلبه ده ددی خيال چه ددی دخيال چه دی غلبې سره په خپله والتحقيق ظاهرمعلوم شوپه دی وجه په تطبيق على الظاهرکښې چه کوم تکلف راغی هغه تکلف معلوم نه شوکنی ايت ،والذين كفروالهم نارجهنم لايقضى عليهم فيموتواولايخفف عنهم من عذابهاكذلك نجزى كل كفورونحوذلك ، تخفيف کموالی پوری نافی دی چه جائی عذاب اوقبول بياچه جائی بدلول دعذاب په نعمتونواوکه چرته ددی تقليداوکړی نوداپه خپله خلاف دظادی بيادقطی تخصيص هم دغه قطعی سره کيديشی نه که ظن سره اودلته څه مخصص ظن هم نشته څکه چه مسئله قياس خوده نه چه ددی مخصص ورته اووائی بس ياورته کشفی اووايه ياثابت نجبرواحدورته اووايه کشف خوپه خپله شرعی حجت نه دی داخودقياس نه لاندی دی اوقياس خاتم حجج اربعه دی کنی شريعت کښې به دپنځواصولوقائل کيدل راشی کوم چه دقاعدی مقرری مسلمه شرعی نه خلاف دی پاتی شوخبرواحدنوکيديشی دوضع قدم په وخت باندی شبه وی نوهغه دی مطلوب باندی په وجوهودولايت کښې ديووجه په اعتبارسره هم دال نه ده ددی مدلول خوده کول دجهنم دی په تصرف سره اودتلذذ دجهنميانوديکښې چرته هم پته نه لګی اوبغيرددلالت خودليل دسره نه وی هم نه بس خبرواحدهم دليل نه شونودليل ظنی هم مطلقاً منتفی شونوبيابه دخبرقطعی تخصيص په کومه طريقه جائزوی هرکله چه مطلق پاتی شو نوددی دمعارض به ياانکارکولی شی لکه څنګه چه صاحب ددرمختارهم دغه مسلك اختيارکړيدی ، حيث قال تحت قوله فيجب الاحتياط لانه ان ثبت افترائهافالامرظاهروالافلايفهم كل احدمراده فيهافيخشىٰ على الناظرفيهامن الانكارعليه اوفهم خلاف المرادالى ان قال ان قال ان الصوفية تواطؤعلى الفاظ مصطلحة اصطلحوا عليهاوارادوابهامعانى المتعارفة منهابين الفقهاء الى آخرماقال واطال .ج/۳/ص/ ۴۴۵. اودتعيين په صورت کښې به هرځائ جداجداتاويل دی په دی وجه ماددی مقام متعلق دخپل

استاذحضرت مولانامحمد یعقوب رحمہ اللہ نه یوتقریراوریدلی دی فرمائیل ئی تصریح خوراته یاده نه ده خوزماپه ذهن کښې داسی پروت دی چه هغه به ددی ته مستندالی الکشف فرمائیل اګرچه ددی کشف مستندالیه نه وو فرمائیلی چه په خپله وریابل څوك صاحب کشف بهرحال حاصل دهغی تقریردادی چه وروستو دداخلیدو دجنت اوجهنم نه به په جنتیانو اوجهنمیانو داړوباندی لږساعت دپاره یوحالت په شان دنشی داسی طاری شی چه نه به هغوی ته دنعمتونو احساس وی اونه دعذاب بیابه لږ ساعت وروستو هغه خپل اصل حالت واپس راشی بس ممکنه ده چه شیخ ته ددی حالت انکشاف شوی وی اوددی نه وروستو دحالت انکشاف نه وی شوی اوهغوی دغه حالت غیرمستمره ،مستمره کړی وی ،اوعام ادراك دعذاب لره ئی مجازاً دلذت نه تعبیر کړی وی اوداخبره چه لږساعت دپاره به ادراك دنعمتونو اودعذاب نه ووځه لری نه دی ځکه چه ددی دنظیراهل ظاهرهم قائل شوی وی لکه څنګه چه بعض عالمانو درمضان سړی لره په عدم تعزیب کښې عام وئیلی دی کافرانو دپاره به هم چه رمضان تیرید وپوری به دوی ته هم عذاب نه وی نودی موده کښې دعدم تعزیب قائل شول اوعدم ادراك دعذاب خوددی نه هم اهون دی اومثلاً بعض عالمان دشپیلی پوك وهلو په وخت کښې لږساعت دپاره دجنت اودجهنم دفناء قائل شول ،اوداقول ئی دنصوصو خلاف اونه ګنړل دی بنیادباندی چه دمودی دعذاب امتداداوبقاء دجنت اودجهنم داوږدوالی په مقابله کښې یولږه موده یایولمحه لطیفه څه معتدبه مقدارنه دی بلکه کالعدم دی نودغه شان که چرته دلته هم څوك ددی قائل شی نودشیخ دقول به هم تاویل اوشی اودنصوصو دظاهربه هم خلاف نه شی ځکه چه دومره لږسپکوالی یاانقطاع په مقابله دمودی دعذاب کاالعدم ده نودالایخفف حکم به هم په خپل حال پاتی شی ،اوس لږترقئ سره وایم چه که چرته غوراوکړی اوداعبارت مذکوره اوګورنوداعبارت یوبل سره هم متعارف معلومیږی په دی وجه دی عبارت کښې دهغه په خپله اقراردی چه ، لاطریق الیهامن جانب اهل العقول والافکارالخ.اوداد یته مستلزم دی چه دادظواهرو داحکام شرعیه خلاف دی ځکه چه داهل عقولو اودافکارومستدل هو ظاهردی چه دادظواهرو داحکام شرعیه خلاف دی وهل هذاالاتصادم وتزاحم ،اودی عبارت کښې اقراردی ،حیث کان معروفاعندهم علی التحقیق انه صادرمن المحبوب الحقیقی الخ.حاصل ئی دادی چه سبب دتلذذ دامعرفت دی چه داعذاب دمحبوب طرفته دی اودنصوصونه معلومه ده چه دامعرفت به مخکښې جهنم ته دداخلیدونه

اوشی ،قال الله تعالی فکشفناعنك غطائك الایة وقال تعالی اسمع بهم وابصریوم یاتوننا الایـة ، بس دی نه خولازم راځی چه دقدم دتجلی نه مخښې دِهم دعذاب ادراك اوکړی شی ،

کماقیل ،

علیٰ اننی راض بان احمـل الهـویٰ واخلـص منـه لاعلـی ولالیـا

نه داچه په نصوصو کښې دتاویل اوکړیشی اوکه چرته دداسی تاویل دروازه کولاؤکړیشی نوهیڅ یودبل سره به یومدلول هم قطعاًثابت نه شی ،وهل هذاالاسفسطة هذاماحضرنی الآن ولعل الله یحدث بعدذلك امرا ،۲۱وذیقعدة س۱۳۳۳(تتمه ثالثه ص ۱۱۰)

دقادیانی دبعضوشبهاتوجواب

سوال :(۳۹۰) قوله تعالی یاعیسی انی متوفیك ورافعك الی وماقتلوه یقینابل رفعه الله الیـه ،ومـاقتلوه وماصلبوه ولکن شبه لهم ،وان من اهل الکتاب الالیومنن به قبل موته فلماتوفیتنی کنت انت الرقیب ،

جواب :ان التوفی عام لکل قبض وان کان مع الجسدثم لادلالة فی الواوعلی الترتیب ویقـع المـوت اجماعابعدالنزول وکذاالرفع عام لماهوبالجسدوالنص الرابع لمااحتمل عودالضمیرفی موته الی عیـسی علیه السلام فکیف یدل علی المدعی وقدذکرعموم معنی التوفی فلم یصح الاستدلال بـشئ مـن الآیات، ۲۲/س۱۳۳۳ھ(ترجیح ثالث ص ۱۳۷)

ایضاً

سوال :(۳۹۱)استدل الکادیانی علی موت عیسی علیه السلام بقولـه تعـالی ومامحمدالارسـول قدخلت من قبله الرسل افائن مات اوقتل انقلبتم علی اعقابکم بان خلت بمعنی ماتت والرسل جمـع معرف بلام الاستغراق فلذافرع علیه افائن مات الخ اذلولم یکن الخلوبمعنی الموت اولم تکن الرسـول جمعامستغرقاً لماصح التفریع اذصحته موقوفة علی اندراج نبیناصلی الله علیه وسلم فی لفـظ الرسـل المذکورقطعاوذلك بالاستغراق وکذاصـحته موقوفـة علـی کـون الخلـوبمعنی المـوت اذعلـی تقدیرالتادیروعموم الخلومن الموت یلزم تفریع الاخص علی الاعم مع ان التفریع یتعقـب اسـتلزام مایتفرع علیه للمتفرع ومن المعلوم عدم ستلزام الاعم للاخص فالتفریع الواقع فی قوله تعالی یستدعی تحقق کلاالامرین من کون الخلوبمعنی الموت ومن کون الجمع مستغرقاً وبعد کلتاالمقـدمتین یقـال ان

المسیح رسول وکل رسول مات وینتج ھذاالقیاس المؤلف من المقدمتین القطعیتین ان المسیح مات وھوالمطلوب والدلیل علی الصغری قولہ تعالی ورسولاً الی بنی اسرائیل وقولہ ماالمسیح ابن مریم الارسول ومثالھامن الایات وتسلیم جمیع الفرق الاسلامیة برسالتہ علیہ السلام والدلیل علی الکبریٰ المقدمتان الممھدتان لانہ متی کان الخلوبمعنی الموت وقداستندالی الرسل وثبت کونہ جمعافیندرج فیہ المسیح علیہ السلام قطعاً فلیزم ثبوت الموت لہ فی ضمن الکبری فثبت مانحن بصددہ۔

جواب: الخلوعام لکل مضی من الدنیااماباالموت اوبغیرالموت فصح التفریع وان لم یمت عیسی علیہ السلام کماھوظاھر۔ ۲۲/جمادی الاولی سـ ۱۳۳۳ھ (ترجیح ثالث ص ۱۳۸)

ایضاً

سوال: (۳۹۲) استدل الکادیانی علی موت عیسی علیہ السلام بقولہ تعالی وماجعلناھم جسدا لایاکلون الطعام وماکانواخالدین لوکان المسیح حیافی السماء لزم کونہ جسدالایاکلواطعام وکونہ خالداوقدنفی اللہ تعالی ذلک فان مفادالآیة الکریمة سلب کلی ای لاشئ من الرسل بجسدہ من الرسل بجسدہ یاکل ولااحدمنھم بخالدومن المقران تحقق الحکم الشخص مناقض لسلب الکلی والدلیل علی کون المفادسلباکلیاقولہ تبارک وتعالی وماجعلنالبشرمن قبلک الخلدافائن مت فھم الخلدون فانہ صریح فی السلب الکلی فاذاثبت الرفع والسلب کلیابالنص ارتفع الحکم الشخصی المستلزم الایجاب الجزئی المناقض لذلک السلب المدلول بالنص فان احدالمتناقضین الآخر کمالایرتفع معہ وھذابدیھی الخ۔

جواب: ھذان حکمان مقیدان بغیدفی الدنیافلم یبق استدلال ولااشکال، جمادی الاولی س ۱۳۳۳ھ (ترجیح ثالث ص ۱۳۸)

ایضاً

سوال: (۳۹۳) استدل الکادیانی علی موت عیسی علیہ السلام بقول تبارک وتعالی ومنکم من یتوفی ومنکم من یردالی ارذل العمرلکیلایعلم بعدعلم شیئاً بان ھذاالتقسیم حاصرلجمیع افرادالبشر کحصرالزوج والفردلجمیع افرادالعددبحیث لایجتمع وصفاالتوفی والردالی ارذل العمرفی فردمن البشرولایخلوفردمن کلیھماکمالایجتمع وصفاالتوفی والردالی ارذل العمرفی فردمن البشرولایخلو العددمن کلیھمافالقضیة منفصلة حقیقة فاذالم یمت المسیح ولم یعرضہ ارذل العمرلزم

ارتفاع کلاجزئی الحقیقة وذاغیرممکن فھذاالمحال انمالزم من فرض عدم موتہ فیکون باطلافیثبت نقیضہ وھوموت المسیح فذلک ھوالمطلوب۔

جواب: لادلیل علی الحصر اولاً لعدم کلمة دالة علیہ وانماھوبیان للعادة الاکثریة ویخص منھامایدل دلیل علی تخصیصہ ثم لادلیل علی کون التوفی مرادفاً للموت بل یحتمل کونہ بمعنی القبض مطلقا امابالموت اوبغیرہ واذاانھدم البناء انعدم المبنی۔ ۲۲/جمادی الاولی سـ ۱۳۳۳ھ (ترجیح ثالث ص ۱۳۹)

دفع شبہ عدم حیات عیسوی ازحدیثی ازواقعہ وفات نبیناعلیہ السلام

سوال: (۳۹۴) قادیانو داشتھارپہ ذریعہ یوحدث شائع کړیدی دھغہ ډیربد اثرپریوتی دی ھغہ دادی. لوکان موسی علیہ السلام وعیسی علیہ السلام حیین لماوسعھماالااتباعی حوالہ تفسیرابن کثیرجلد ۲ ص ۲۴۶، تفسیرترجمان القرآن نواب صدیق حسن خان صاحب مرحوم جلد ص ۴۶۱ کتاب الیواقیت والجواھرامام سیدعبدالوھاغب شعرانی ص ۲۰۴/ کتاب مدارج السالکین امام ابن قیم جلد۲ ص ۳۱۳ شرح مواھب لدنیة جلد۶ ص ۷۶، اوتفسیر مذکورہ حافظ ابوالفراعمرقرشی دمشقی س ۷۷۱ ھ کښې لیکل دی معلومات داکورچہ داحدیث کہ چرتہ صحیح دی نو ددی څہ مطلب دی؟

جواب: غالبادی نہ بہ پہ وفات دعیسی علیہ السلام استدلال کړی وی خو جواب ئې څرګند دی چہ دحیات نہ مرادحیات متعارفہ دی یعنی حیات فی الارض کوم چہ دارالتکلیف دی پہ دی وجہ خپلہ پہ حدیث کښې لفظ داتباعی پہ دی باندی صریح دلیل ځکہ چہ تکلیف داتباع دی دارالتکلیف کښې دہ او ھغہ دپارہ ثابت ژوندپہ آسمان کښې دی لکہ څنګہ چہ پہ قرآن کښې پہ خپلہ دحضرت عیسی علیہ السلام قول منقول دی. واوصانی بالصلوة والزکوة مادُمت حیا. دلتہ ھم ښکارہ خبرہ دہ چہ تکلیف باالصلوة والزکوة دی حیاة فی الارض سرہ دی، ۱۴ صفرسـ ۱۳۳۴ھ (تتمہ رابعہ ص ۱۲)

حکم قائل بوفات مسیح

سوال: (۳۹۵) دحضرت علیہ السلام دوفات معتقددائرہ داسلام نہ خارج دی یا نہ؟

جواب: ددی نص قطعی الثبوت کہ چرتہ داسری منکردی نوداسلام نہ خارج دی او کہ چرتہ

داغیرقطعی الدلات ګرځوی اوتاویل ئی کوی نوبدعتی اوګمراه دی، ۲ ربیع الثانی سـ ۱۳۳۴هـ (تتمه رابعه ص ۲۱)

حکم کلمات موهمه یاموجبه تصرف وعلم غیب نبوی ﷺ

سوال :(۳۹۶) که چرته دیوی راتلونکی خبری باره کښی داوائی چه الله اورسول الله صلی الله علیه وسلم چه څه غواړی هغه به کیږی یابله موقع باندی داووئی چه دالله اودرسول مهربانی پکارده هیڅ فکرنشته نوداصحیح کیدیشی یانه دصحیح کیدوپه حالت کښی قائل دری شرعاً سزاواردڅه شرعی ملامت جوړیدی شی یانه ، که چرته ویونکی داالفاظ قصداً اودانه کړی بلکه محبت سره عبادة دژبی نه اوزی نودغه وخت بهٔ داپه خطائی کښی شمیریږی یانه اوقائل ئی په دی عقیده ووائی چه رسو ل الله صلی الله علیه وسلم اوری اوقدرت هم لری نودی صورت کښی دقائل په نسبت دکتاب الله اوسنت رسول الله صلی علیه وسلم نه څه حکم دی دغه شان که چرته څوك دحضرت صلی علیه وسلم باره کښی دعلم غیب عقیده لری اودی آیتونوقطعیاتوکښی کوم چه ددی خلاف دی تاویل وغیره اوکړی دداسی معتقدهم کله هم دهغه دعقیدی په لحاظ اولیکی ،

جواب : داسی عبارتونه کوم نه چه شبه اووهم دحضورصلی الله علیه وسلم دعلم غیب اوقدرت کیږی منهی عنه وی باقی کوم چه بلاقصداوری هغه معاف دی اوکه چرته قصدااوی اوعلم اودقدرت هم عقیده وی اوفصوص معارضه کښی تاویل کوی نوسخت بدعت دی. ۹جمادی الاولی س ۱۳۳۴هـ (تتمه رابعه ص ۲۹)

دفع شبهه متعلق ایت فناء وخلود

سوال :(۳۹۷) ماته دځوروځونه څه شك غندی دی اوسره دغوراوفکرنه اطمینان نه راځی هغه دادی ، کل من علیهافان ویبقی وجه ربك ذوالجلال والاکرام ،مقابلی نه صفامعلومیږی چه ذات دباری تعالی دپاره بقاء ده اودهغه نه ماسیواهرشی فانی دی تردی چه روح اوجسم اواجزاء دجسم جنت اودوزخ فرض داچه هرشی اودفناء نه عدم دمن معلومیږی ځکه چه دهغی نه سیواچه کوم صورت دفناء (لکه انتشارداجزادیاانقطاع دتعلق وغیره) که چرته مرادواخلی نوهغه به بقاء سره متصف شی اوتقابل سره بقاء سیوادذات باری عزاسمه دټولونه منفی ده دی نه علاوه ،کل کل شئ هالك الاوجهه، هم نص صریح دی کوم کښی چه

احتمال دتاویل نه معلومیږی هلته مومنانودپاره خلودفی الجنة اوکافرانودپاره خلودفی النارهم منصوص دی اوپه ضرورت دتعارض دتاویل ضرورت دی برنوآیتونوکښی تاویل په پوهه کښی نه راځی خلودکښی په بعضومومنانوباندی ،مادامت السموات والارض الا ماشاء ربك ،سره تقییدهم واقع شوی دی اوبظاهردی تقیداوستثناء دحیثیت سره شبه راځی چه کیدیشی دامقصودوی خلوددوام فی الجنة والنارمشیت پوری وی ګویاچه دامعنی شوه چه اخراج به نه وی بلکه جنت اودوزخ کښی به همیشه اوسیږی څوپوری چه جنت اودوزخ لره بقاء وی اوهرکله چه مشیت ایزدی ددوی فناسره متعلق شی نوټول به فناء شی ،اودخلودپه مکث طویل باندی هم اطلاق کیدیشی خودامن دجمهوروخلاف ده په دی وجه حیران یم هیڅ پوهه ته نه راځی جناب والادراته ددی توجیه اوکړی اوددی عاجزلره ددی شك نه خلاص کړی

جواب : انی یاهالك داسم فاعل صیغه ده کومه چه مستقبل دپاره استعمالیږی اودنفخ صورزمانه دقرآن دنزول دزمانی نه مستقبل ده نویوزمانه کښی ددی انعدام متحقق کیدل دصدق دکلام دپاره کافی ده ددی انعدام دوام څه دلیل سره ثابت نه دی بیادبل آیت نه یعنی ،فصعق من فی السموات ومن فی الارض الامن شآء الله ، هرکله چه دصعق تفسیرمرګ سره اوکړیشی په خپله استثناء بعض هم معلومیږی بس احتمال شته چه دفان اوهالك نه دبعض اشیاء مستثنی وی اواحتمال شته چه ټول فانی شی تردی چه روح اوجنت دوزخ هم اګرچه دیوی لمحی دپاره وی اواستثناء معلق بمشیت وی اومشیت واقع شوی نه وی په دی وجه ټول منعدم شی بهرحال دواړوروایتونوکښی جمع دووطریقوسره ممکن ده ،اوهیڅ یوطریقی سره هم دوام اوانعدام لازم نه دی اوخلودحکم منصوص دی ،اوهغه ددی انعدام منقض نه دی ځکه چه داانعدام یوه زمانه کښی اوخلودبله زمانه کښی دی یعنی پس دحیات ثانیه نه اومادامات السموات الخ، عدم خلودباندی دلالت نه کوی بلکه ددی صدق په خپله دسموات والارض خلودسره کیدیشی برابره خبره ده که هغه سموات دجنت وی یاداسموات چه وروستودجودثانی نه منعدم نه وی اودالاماشاء ربك تفسیربیان القرآن کښی اوګوره ،۲۸جمادی الاخری سـ ۱۳۳۴هـ (تتمه رابعه صـ ۴۵)

ایضاً

سوال :(۳۹۸) برنی مسئلی سره متعلق دجناب دتحریرموافق که چرته دفناء اوهلاکت زمانه نفخ صورواخلی نودخلودجنت اودوزخ آیتونوسره ،کل من علیهافان ،وکل شیء هالك الاوجهه ،تعارض دفع کیږی خوددی عاجزلره غندی باقی پاتی شویده ،هغه داچه دواړه

جملې اسمی ده ددې مقتضادوام او استمراروی دی بناء باندی که چرته داسې اووائې چه فانی اوهالك اسم فاعل دی او استقبال دپاره استعمال شویدی نوکه داسمیت جملې لحاظ اوکړی نودامعنی معلومیږی چه په آئنده زمانه کښې به دفنااوهلاکت استمراراودوام وی بیادخلودآیتونوسره تعارف راځی دی نه علاوه یوه شبه داکیږی چه که چرته دنفخ صورپه وخت کښې هرشی فناء شی ترڅو چه بسائط هم نوداجزاء اوسزادپاره بیادپیداکولوپه صورت کښې یاخواعاده دمعدوم راځی یاجزااوسزادبل نوی مخلوق سره متعلق کیدل معلومیږی دشرح عقائید جواب چه اجزاء اصلیه اوفیضله به اوباسی دی بناء باندی مبنی معلومیږی چه روح دپاره دفناء نه وی یعنی ددی اجزامنتشرشی فرض داچه هغه داجسادوپه حشرباندی اعتراض دفع کوی دبساتطو (لکه روح دمحققینودمذهب په بنیاداوذات بسیط ماده) اعدم اواعاده باندی ددی اعتراض هیڅ جواب په پوهه کښې نه راځی امیددی چه جناب والاخپلوپخوانومهربانوسره دشبه لری کړی او اطمینان راوبښی.

جواب :که چرته دجملې اسمیې داستمراردامعنی وی نودزیدضارب غداً به دامعنی شی چه بس کله چه صباته دده نه ضرب صادرش نوبیاهمیشه دپاره دغه ضرب صادرروان وی دآیت ،ثم انكم بعدذلك لميتون ثم انكم يوم القيمة تبعثون، په دواړوجملوکښې په صریح تعارض وی ځکه چه لمیتون مدلول به دوام دموت وی اوبله جمله دهغې دوام نفی وی اودداعاده دمعدوم چه کوم اشکال دلیکلی دی. نوآیاددی استحاله څه دلیل سره ثابت ده عین کیدودپاره چه دکوموامورو ضرورت دی هغه په وجودثانی کښې محفوظ پاتی کیدیشی اوکه چرته دبعض عوارضوبدلیدل په بقاء دعین کښې مفردوی نوبیازیدچه کوم پرون وولازم راځی چه نن دنه وی اوکومې معنی سره چه ددی استحاله ثابت ده دهغې مونږه قائل نه یونه جزااوسزاپه دی معنی باندی موقوف ده اوهرکله چه اعاده دمعلوم ممکن نه خوظاهره ده چه وروستودفرض کولودعادی نه دامعادی هغه عامل پطاعت اومعصیت دی کومه چه نشاة اول کښې ده اوبیامعدوم کړی شوی وه اوددی لغة خلق جدید کیدل مقصودکښې مفردنه دی دحق تعالی دکلام نه داسې جدید کیدل مسلم ، ده (بل هم فی لبس من خلق جدید) اوکه چجرته ددی نوم خلق مثل فرض کړی بیاهم څه عقل اشکال نشته اودمثلین داسې تغائردجزاء اوسزاپه توجه کښې مفردنه وی لکه څنګه چه بعض حکماء هم دتجددامثال قائل دی بیاهم خطابات اوتبعات مافیه دویم مثل باندی متوجه وی لری نه ده چه دداسې ګنجائش په

بنیادباندی حق تعالی بعض ځایونوکښې ، یخلق مثلهم ،فرمائیلی دی فی جواب قولهم انالمبعوثون خلق جدیداً . ۲۳رجب ۱۳۳۲ھ (تتمه رابعه ص ۴۷)

سوال :(۳۹۹) برنی مسلی سره متعلق دکل شی هالك الاوجهه متعلق دعاجزدشبی جواب په جناب کوم لیکلی ووپه هغې کښې چونکه زمادمنشاء دشبې سره تعارض نشته په دی وجه زماپوهه ته څه رانغلل دهغې وجه غالب په اظهاردشبې کښې دعاجزدعبارت قاصرکیدل ده اوس دزیات واضح لیکلوکوشش کوم مخکښې دقیامت نه چه کله هرشی فناء شی نومثلاً زیدبه هم فناء اومعدوم شی اوپه مقتضادکل شی هالك الاوجهه الخ . دزیدروح اوجسم هرڅه معدوم شی یعنی زیدبه بجمیع اجزائه معدوم شی دی نه وروستوچه کله بهٔ دوباره دجزاء اوسزادپاره بعث کیږی (یاپه کوم نوم کیږدی) نودغه وخت به دزیدهرجزء دمخلوق جدیدوی اوهرکله چه هرهرجزدمخلوق جدیدشونوزیدمعدوم بجمیع اجزائه مخلوق جدیددی داعمالودزیددمعدوم لجمیع اجزائه دپاره مثاب یامعذب کیدل پوهه کښې نه راځی منشاء زمادشبې یوه خوداده چه کل شی استیعاب لره مقتضی دی (سیوادالله نه) په پدی وجه دزیدهرهرجزء شی دی اوهرشی به هلاك اوفناشی دریمه منشاء دشبې داده چه دفناء اوهلاکت نفی معدوم کیدل زه اخلم ځکه چه آیت کښې فناء دبقاء مقابل واقع شویده اوبقاء استمراروجودته وائی کوم چه الله تعالی لره ثابت دی په دی وجه خواه مخواه ماسیوادپاره عدم فی زمان ماکم نه کم ثابتیدل پکاردی امیددی چه تحقیق جواب تراکړی الزامی جواب سره نواول شبه نه دفع کیږی بکه یوه شبه بله هم درسره زیاتیږی اوکه چرته دهغې جواب آدب تحقیقی جواب دپاره بیامستدعی یم ؟

جواب :داهم مسلم ده چه دغه وخت ټولوباندی عدم محض طاری شی داهم مسلم ده چه بیاوجوددسره نه ورکړیشی خودی ته من کل الوجوه جدیدوئیل غیرمسلم خلاصه داچه زمان هم ظرف دی دمکان په شان بس څه رنګه چه زوال من مکان وحصول فی مکان آخرموجب دشبې نه دی دغه شان به زوال من زمان دحصول فی زمان آخرموجب دشیبی نه وی بس وودثانی لره که چرته په اعتباردزمانه خاصه جدیداووائی نومسلم خوغیرحضرلوکه چرته مطلقاً جدیداووائی نوغیرمسلم اورازپه دیکښې دادی چه معدوم فی زمان خاص معدوم نه دی په علم الهی کښې یادهرکښې امدادیه موجوددی کوم چه بلی زمانی که به بیاحاضرشی بس مبنی داشکال منعدم شوه اواشکال هم منعدم شولکه څنګه چه دغه شان وجودمنل ددی

اشکال رفع کولو دپاره ضروری دی چه تعلق دارادی ایجاد آیا معدوم سره دی یا موجوده سره وړومبی مشتق باندی تحقق دتعلق موقوف دی تحقق دمتعلقینو باندی او شق ثانی باندی ایجاد موجود لازم راځی کوم چه محال دی ۱۴. رمضان المبارک سـ ۱۳۳۴ھ (تتمه رابعه ص پ۴۸)

تنقید رساله ثبوت سماع موتی مصنفه مولوی کرامت الله خان

سوال :(۴۰۰) تنقید رساله او ثبوت دسماع موتی مصنفه مولوی کرامت الله خان صاحب که برای تقریظ فرستاده بودند. مولانادام مجدهم السلام علیکم ورحمة الله ،رساله م مختصر غندی اوکته چونکه ددی ناکاره په رائی ددی په اشاعت کښی څه دینی فائده معلوم نه شوه بلکه نزدی احتمال پکښی دډیرو ضررونو دی لهذا ددی دهرقسم خدمت نه معانی غواړم او په خدمت کښی واپس درلیږم اوبل داچه عدم سماع دمتعتزلو مذهب ګرځول هم زما په نزد صحیح نه دی هغه عدم سماع ځانله ده او سماع موتی لره مسئله اجماعیه وئیل هم صحیح نه دی یقیناً صحابه دی مسئله کښی مختلف وو او روایتونو دادراك وانس میت نه دی متنازع فیه باندی استدلال کوم هم زما په نزد صحیح نه دی دغه شان وجود ارواح فی القبور وادراك الم وسرور سره دی مدعا لره څه تعلق نشته ادتطبیق تقریر دسماع مثبتین طرفته یوه سینه توجیه ده خودی سره داختلاف دوجود انکار کول صحیح نه دی البتة دویم طرف کښی هم دکلام میت مسئله سره عدم سماع لره دامام صاحب مذهب ګوځولی دا هم صحیح نه دی دامسئله نه دعقائد ضروریونه ده نه دخه دین دعمل موقوف علیه ده نه دمجتهد دنص په دیکښی تتبع ضروری ده نه دیو طرف یقین ضروری په دیکښی داشتغال ملایعنی اهتمام دی چونکه دبنده نه ئی رائی غوختلی ده په دی وجه مختصراً م دومره اولیکل اوی بحث کښی غورزیدل څه پخپله هم ښه نه ګنړم په دی وجه دتفصیل صاحب م اونه کړلو او درود قدح خوم پخوانه نفرت دی بیا که چرته څه وجه سره خواه محظ ددی لیکل ونوکم ازکم دی سره چه کوم مفاسد په دیکښی محتمل وو دهغی انسداد هم ضروری وو مثلا دالیکل ووچه مقصود دی نه دمذهب راجح عندنا ترجیح ده دی سره دڅوك دی اختلافی مسئله لره اجماعی اونه ګنړی ځکه چه دادحدودونه تجاوز دی اومثلا دالیکل ووچه دی سره څوك داولیاء الله نداء او استغاثه لره جائز اونه ګنړی دوی حاضرانه اوناظراونه ګنړی دوی نه مرادونه غوښتل شروع نه کړی دی نه مخکښی لاړنشی چه ددوی په قبر باندی اودریږی اوڅه دپاره دعا کولو دپاره درته اووائی ددوی په نوم نذرونه اونه منی ،فقط ، ۲۵شوال سـ ۱۳۲۲ (تتمه اولی ص ۲۲۵)

فصل هفتم عبارت تعلیم الدین

سوال :(۴۰۱) دبنده عرض دادی چه کتاب تعلیم الدین مادخپل یو عزت مند ملګری نه دمطالغی دپاره غوختلی وو دمطالعه په وخت داتم باب داغلاطو اصلاح په آخری فصل ص ۱۲۲ دی عبارت (یوه غلطی داچه شیخ لره یارسول الله صلی الله علیه وسلم لره بحیث جسد عنصری خدائی ګنړی) نه داشبه اوشوه چه کومه ډله دظلمت دروحونو قائل ده ارواح قدیمه متی هغوی ته دی قید اوحیثیت سره مدد ملاویدی شی خاص کرداسی قید دحضور په تصنیفاتو کښی کیدل موجب دقوة استدلال کیدیشی بل دی ملګری دا هم اووئیل چه ددی جواب زه دحضرت دالفاظو مبارکونه اوریدل غواړم، لهذا امتثالا لامرهم ددی مستفیدانه لیکلو جرآت م اوکړو امیددی چه صحیح جواب سره زما دطالبانو زړه یخ کړی عین رهبری اوانتهائی درجه طلبه پیروی به متصوروی ،واجرکم علی الله والمنة علینا.

سوالونه (۱) دقید (بحیثیت جسد عنصری) نفع (۲) قید سره چه کومه شبه ذکر کړی شوه دهغی دفع . (۳) ددی قید نه کیدو سره مقام متصور کښی څه خلل راځی ؟

جواب : السلام علیکم ورحمة الله شبه صحیح ده خو زما په قصد کښی دا قید احترازی نه دی واقعی دی کومه زمانه کښی چه بنده داکتاب لیکلو یو صوفی دخپلی سلسلی والوڅه غلطیانی لیکلی وی اوماته ئی راکړی وی په دی وجه هغه خلق یو په دی غلطی کښی مبتلا وو چه حضور ﷺ لره ئی دی صورت جسدیه سره خدائی منلو په دی وجه هغوی ددی غلطی په نقل کښی دا قید هم اولیکلو او ماد هغوی عبارت نقل کړو فی الواقع دی قید لره حذف کول واجب دی ،اطلاق دالفاظو خاص دمادة دتحقق دغلطی لره هم شامل دی ، بس ددی قید څه ضرورت نشته ۱۸ذی قعده سـ ۱۳۳۴ھ (ترجیح رابعه ص ۸۱)

تحقیق استدلال بربطلان دعوی مرزابایت فلماجاؤهم

سوال :(۴۰۲) صاحب مطول چه لما په معنی دظرف او مستعمل علی طریقة الشرط دلاندی لیکلی ده ،یلیه فعل ماض لفظاً اومعنی وقال سیبویه لمالوقوع مولون وغیره ، نوڅومره لماګانی چه په قرآن مجید کښی دی ټول دی معنی باندی واقع دی خودریو ځایونو کښی لمادی قاعدی نه خلاف ده وړومبی په صورة یونس کښی ،قوله تعالی اسروا الندامة لمارأوا العذاب یقولون هل الی مردمن سبیل .دریم ، قوله تعالی فلمارأوه زلفة سیئت وجوه

الــذین کفروا ،پــه ســورة ملــك کــښې اوجنــاب نــه ســوال کــولی شــی چــه آیالماپــه دی دریوواړوځایونو کښې حقیقی هغی باندی مشتمل ده یامجازی باندی اوکوم چه صاحب مدراك وغیره دلته حین سره دتغیردلماظاهرکړیدی نومجازی طورباندی ده اودی صورت کښې دشرط معنی صحیح کیدیشی یانه اوآیاحین شرط دپاره استعمالیږی اواذکومه چه داستقبال دپاره وی لمالره دی دریواړوځایونوباندی دهغی په معنی کښې وئیل صحیح دی یانه اوصاحب مدارك دی سره ولی تفسیراونه کړوجناب ددی ټولوامورو تفصیلی جواب راکړی حضرت صاحب اصلی مدعاددی نه عاجزته دمعلومولوداده چه یومرزائی بدی عقیدی والاماته اووئیل چه دآیت یاتی من البعدی اسمه احمدمصداق غلام احمدقادیانی علیه دی. نوماهغه ته جواب ورکړوچه قطع نظردنورودلیلونونه په خپله دآیت ددی مصداق دجوړیدوتردیدکوی ځکه چه الله فرمائی چه فلماجائهم قالواهذاسحرمبین ،یعنی دچاباره کښې چه حضرت عیسی علیه السلام زیری ورکړی ووهغه راغلی دی دانه ده چه آینده به راځی نوهغه دری ځایونه دقرآن نه په باندی اعتراضاً پیش کړل اووی وئیل چه ولی دی ځای باندی دهغه ځایونوپه شان معنی نه شی کیدی لهذاتاسوته دتفضیل په غرض داسوال لیږلی شی دی دپاره چه احقرالعبادلره دڅه معتبرتفسیرمثلانه کشاف وسیره نه په ښی طریقی سره خبرراکړی ماسره سیوادنحودری کتابونونه بل څه کتاب نشته اونه م دومره لیاقت شته په دی وجه ضروربعدضرورجواب سره مونږمشرف کړی.

جواب :آیادمرزاددی دعوی بطلان دی دلیل موقوف دی کوم ته چه دده دسالم اوسیدودومره کوشش کوی داوئیل پریږده اوښکاره خبره ده چه دلیل انتفاء سره دبدلول انتفاء لازم نه راځی ،لان ، لان الدلیل ملزوم والمدلول لازم ورانتفاء الملزوم لایستلزم انتفاء اللازم. ۲۵شعبان ۳۲۵ھ (تتمه خامسه ص ۲۵)

جواب شبه براختیارعبد

سوال :(۴۰۳) عرض دادی چه هرکله ټول اموراراده والله تعالی نه وی بیادانسان دعدم مجبوریت څه وجه ؟

جواب :کوموافعالوته چه اختیاری وئیلی شی دهغی دصورپه وخت اختیاربمعنی دان شاء فعل وان شاء لم یفعل وجودخووجداناوفطرةً داسی بدیهی بلکه محسوس اومشاهده دی چه که چرته دیودلیل په مددسره هم څوك دهغه دعلم لری کول اودفع کول اوغواړی نودی باندی

قادرنــه دی ځکــه چــه ددی خوځــه انکارکیــدی نــه شــی اودغــه اختیارعلــت قریبــه دی دصدوردافعال اختیاریواودیکښې هیڅ شك نشته چه ددی اختیارصفت هم اوددی صفت فعل سره تعلق هم دواړه مخلوق دی دحق تعالی دی شان سره چه دتخلیق حق نه وروستوددی عدم وقوع دبنده دقدرت نه بهرده اوداتخلیق علت بعیده دی دصدوردافعال اختیاریوبس کوم سړی چه دافعال مذکوروحرف علت قریبه ته اوکتل هغه قدری شواوچاچه حرف علت بعیده ته اوکتل هغه جبری شو ، اوچاچه دواړوته اوکتل هغه اووئیل چه ،لاجبری ای محضاً ولاقدرای محضاً ولکن الامربین بین سُنّی شو ، وهذالعله کاف شاف انشاء الله تعالی ،وهــذامعنی ماقالواان هذالکونهاعالیاً من العقول المتوسط والله اعلم ، ۲ذی القعده س ۱۳۳۴ھ (تتمه خامسه ص ۲۴۷)

ارسال الجنودالی ارسال الهنود

رساله دربیان صاحب کتاب نبودن هنود

سوال :(۴۰۴) بعدالحمدوالصلوة مختصرحقیقت ددی رسالی دنوم نه معلوم شویعنی په دیکښې نفیاًیااثباتاًددی تحقیق دی چه هندوقومونوته (ارسال بمعنی جماعات) داحکام العهدمبلغین جماعت اوجنود (په معنی لښکراومرادترینه خاص جماعت دی) دراتلووقوع شویده یانه اوددی وقوع دقطعیت اودعدم قطعیت په اعتبارڅه درجه ده دی دپاره چه دی تحقیق سره دهغی متعلق احکام شرعیه متعین کړی شی اوحقیقت مفصله چه هغه سبب هم دی ددی دتدوین دادی چه داتحاددهندوانومعلمان دتحریك په زمانه کښې بعضودنورو تصرفات فی الدین نه یوصاحب کوم چه په لیډرانوکښې مولوی شمیرلی شی یولیکچرکښې دادعوی اوکړه چه دهندوستان کافرداهل کتابونه دی ماته یوداسی ثقه عالم بیان اوکړوچاچه بلاواسطه دادعوی دهغه دژبی نه واوریده کومه خبره باندی چه باالکل دبرداشت نه بهرشوه اوجلسی نه پاڅیدوچونکه ددی دعوی څه مقدربه منشاء ظاهره شوی نه وه اونه چادی طرفته التفات اوکړوپه دی وجه ددی ردطرفته هم توجه اونه کړی شوه خودذی نه وروستودیونومسلم دلیکچرمطبوعه په صورت دکتاب چه نوم ئی وو بت شکن نمبراول کښې کوم چه دآریه قوم په ردکښې دی دفعالیت اسلام دیوخاص طرزدمضمون په سلسله کښې یوتقریرم دنظرنه تیرشوکوم سره چه یوکوتاه نظرته ددی دعوی دنزدی کیدودشبې احتمال کیدی شو ،اګرچه دمؤلف متصوردی مقام باندی ددی دعوی اثبات نه دی خوددی

موهم کیدیشی چونکه لیکچرعام طوربانتدی شائع شویدی .اودهرچاپه نظره تیریدی شی اوپه نظرونموکښې تفاوت مشاهددی په دې وجه ضروری معلومه شوهغ چه ددی محتمل غلط فهمی بندیزاوکړی شی دی دپاره چه په احکاماتوکښې لکه صحت دنکاه اوحلت دذبح وغیرهماکښې اعتقادی یاعلم غلطی واقع نه شی اوچونکه مسئله شرعیه ده په دې وجه دلائل فقهی روایتونه کوم چه مانوزدی قطعیانونه تحقیق کول کافی دی په دې وجه وړومبی به هغه روایتونه دضرورت په اندازه نقل کوم اوبیادهغه روایتونه چه کوم احکام مستفادکیږی دهغی تصریح به کوم بیاپه هغه احکاموباندی به دازویربحث مسئله تفریع کوم ده دهغی نه وروستوبه دهغی لیکچرعبارت موهمه اودهغی سره سره به ددی ایهام دفع لیکم بس دابه ټول پنځه مضمونونه شی اودی سره به داهم معلومه شوی وی چه مقصودبالذات زماددی لیکچرته ددی دعوی مقصودهم نه ده لکه څنګه چه اوس په نزدی کرخوکښې م به دی باندی خبردارهم ورکړی دی بلکه دی مضمون سره دی باطلی دعوی باندی دیوکس داستدلال کولوچه کوم احتمال کیدی شودهغی استدلال ابطال بهٔ اوشی ځان بنه پوهه کړه ،اوس مقاصدنه مذکوره ترتیب سره پیش کوم وباالله التوفیق خبرمعین ورفیق .

الروایات: فی الهدایة ویجوزتزویج الکتابیات ولایجوز فی الهدایة ویجوزتزویج الکتابیات ولایجوزتزویج المجوسیات ولاالوثنیات ویجوزتزویج الصائبات ان کانوایؤمنون بدین نبی ویقرون بکتاب وان یعبدون الکواکب ولاکتاب لهم لم تجزمناکحتهم وعلی هذاحل ذبحیتهم اهـ مختصراً فی فتح القدیروالکتابی من یومن بنبی ویقربکتاب والسامرية من الیهودامامن آمن بزبور داؤدوصحف ابراهیم وشیث فهم اهل کتاب تحل مناکحتهم عندناثم قال فی المستصفی قالوا هذایعنی الحل اذالم یعتقدواالمسیح الهاً لماذااعتقدوه فلاوقیل علیه الفتوی ولکن بالنظرالی الدلائل ینبغی ان یجوزالاکل والتزویج اهـ وهوموافق لمافی رضاع مبسوط شمس الائمة فی الذبیحة.

قوله : ولایجوزتزویج المجوسیات علیه الاربعة ونقل الجوازعن داؤدوابی ثورونقله اسحق فی تفسیره عن علی رضی الله عنه بناءً علی انهم من اهل الکتاب فواقع ملکهم علی اخته ولم ینکرواعلیه فاسریٰ بکتابهم فنسوه ولیس هذاالکلام بشئی لأنانعنی بالمجوس عبدة النارفکونهم کان لهم کتاب اولالااثرله فان الحاصل انهم الآن داخلون فی المشرکین اهـ مافی الفتح فی الدرالمختاروحرم نکاح الوثنیة بالاجماع وصح نکاح کتابیة وان کره تنزیهاً مؤمنة بنبی مرسل مقرة بکتاب منزل الی قوله

ولایصح نکاح عابدة کواکب لاکتاب لهافی ردالمختارقوله وحرم نکاح الوثنیة وفی الفتح یدخل فی عبدة الاوثان عبدة الشمس والنجوم والصورالتی استحسنوهاوالمعلطلة والزنادقة والباطنیة والاباحیة وفی شرح الوجیزوکل مذهب یکفربه معتقده اهـ قلت وشمل ذلك الدروزوالنصیریة والتیامنة ولاتحل مناکحتهم ولاتوکل ذبیحتهم لانهم لیس لهم کتاب سماوی الخ. قوله وان کره تنزیهاانّ اطلاقهم الکراهة فی الحربیة یفیدانهاتحریمیة اهـ .**قوله** : مقرة بکتاب فی النهرعن الزیعلی واعلم ان من اعتقددیناسماویاوله کتاب منزل کصحف ابراهیم وشیث وزبور داؤدفهومن اهل الکتاب فتجوزمناکحتهم واکل ذبائحهم .**قوله** : وفی النهرتجوزمناکحة المعتزلة الخ بخلاف من خالف القواطع المعلومة بالضرورة من الدین مثل القائل بقدم العالم ونفی العلم بالجزئیات علی ماصرح به المحققون .**قوله** : وکذاالقول بالایجاب بالذات ونفی الاختار اهـ ثم قال وبهذاظهران الرافضی ان کان ممن یعتقدالاولوهیة فی علی اوان جبریل غلط فی الوحی اوکان ینکرصحبة الصدیق اوبقذف السیّدة فهوکافرلمخالفة القواطع المعلومة من الدین بالضرورة بخلاف ماذکان یفضل علیااویسب الصحابة فهذامبتدع لاکافرا اهـ . قلت ومن مخالفة القواطع اعتقادالزیادة فی القرآن اوالنقص منه .**قوله** : عابدة کواکب لاکتاب لهاقال فی الهدایة وان کانوا یعبدون الکواکب لاکتاب لهم لم تجزمناکحتهم لانهم مشرکون الی قوله قال فی البحروظاهرالهدایة منع مناکحتهم مقیدبقیدین عبادة الکواکب وعدم الکتاب فلوکانوایعبدون الکواکب ولهم کتاب تجوز مناکحتهم وهوقول بعض المشایخ زعواان عبادة الکواکب لاتخرجهم عن کونهم اهل کتاب والصحیح انهم ان کانوایعبدونهاکتعظیم المسلمین للکعبة فهم اهل کتاب کذافی المجتبیٰ اه فعلی هذافقول المصنف لاکتاب لهالامفهوم له .

الاحکام المستفادة من الروایات

(۱) دکتابی مفهوم شرعی دادی چه څوك په یونبی مرسل اوکتاب منزل باندی ایمان اواقرارلری په بل عنوان سره چه په دین سماوی باندی اعتقادلری .(۲) ډیروعالمانودیکښې داقیدهم لګولی دی چه دغیرالله دالوهیت معتقدنه وی .لکه څنګه چه دبعض عیسایانوحالت دی .اګرچه بعضونه دی لګولی .(۳) که حرته څه وخت کښې دیوقوم مشرسره

څه کتاب اسمانی وی خواوس ئی هغه کتاب لره څه تعلق نه دی پاتی شوی بلکه دهغه قوم ژوند اوطریقه دمشرکینو په شان شوی وی نوهغوی ته اهل کتاب نه شی وئیلی لکه څنګه چه دمجوسیانو حالت دی .(٤) که چرته کتاب سره ئی دایمان اواقرارهم تعلق وی خوهغوی دشرك حقیقی مرتکب جوړشوی دی بیاهم دبعض عالمانو په نزدهغوی بهٔ اهل کتاب نه پاتی کیدی لکه څنګه چه بعض تفسیرباندی دصائبینو حالت دغه شان څوك چه قرآن طرفته منسوب کیدی شوخودقطعیاتو اودضروریاتو منکروی په هغی کښی تاویل هم په حکم دانکاردی . هغه هم دغیرکتابی په شان دی لکه نن صبافرقه مرزائیه په دیکښی هغه مرزایان هم داخل دی کوم چه دمرزاپه صریح دعوی دنبوت کښی تاویل کوی ځکه چه هغوی دضروریاتو منکرلره کافرنه ګڼړی لکه یوسړی دمسلیمه په دعوی دنبوت کښی تاویل اوکړی اودی مؤمن اوګڼړلی شی ایاده ته به مؤمن وئیلی کیدیشی . (٥) که چرته ټول شرطونه هم داهل کتاب کیدواوموندلی شی خوهغه کتابیه حربیه وی نوهغه سره نکاح کول به مکروه تحریمی وی .

تفریع علی الاحکام المذکوره

دی احکاموته چه اوګوری نوته به پوهه شوی ئی چه په هندوانوکښی داهل کتاب کیدوضعیف نه ضعیف احتمال هم نه شی کیدی ځکه چه دیوکس نبی اومرسل کیدل اودیوکتاب منزل من الله کیدل اودیودین سماوی کیدل کوم چه مداردی دکتابت لکه څنګه چه نمر(١) کښی ذکرکړی شوی دی امورقطعیونه دی په دی وجه دابه ددلیل قطعی محتاج وی اوښکاره خبره ده چه ددی قوم دیوپیشوانبی کیدوباندی یادهغوی دیومذهبی کتاب آسمانی کیدوباندی دلیل قطعی خوڅه ظنی بلکه شکی پوری هم نه دی قائم .لکه څنګه چه بی شك اوشبی ظاهره ده بس دغه یوحکم ددی زیدبحث مسئلی فیصلی دپاره کافی دی باقی اواحکامو باندی تفریع محض تبرع ده ..دتفریع تقریردادی یعنی که چرته بفرض محال داخلق اهل کتاب په یوزمانه کښی وی هم بیاهم اوس دومره اوږدی زمانی سره کوم چه ددوی حالت دی دی سره کتاب ته هیڅ تعلق نشته غیرالله څه داغیارڅه داغیارالله دالوهیت قائل دی کیدیشی چه چاته دآویه قوم دعوی دتوحیدلره شبه وی نوپه حقیقت کښی دهغوی شرك خودومره پوری بددی چه دهغی نظیرترننه پوری په یومشرك قوم کښی نه شی موندی کیدی دهغوی په تالیفاتوکښی دروح اودمادی دقدیم بالذات کیدوتصریح ده اومشرکین بعض خودغیرالله دحدوث زمانی هم قائل دی اوبعض کوم چه دمجرداتودقدم زمانی کیدوقائل

شوی دی هغوی هم دوی ته قدیم بالذات نه وائی بلکه دوی ته دهغوی په وجودکښی دواجب تعالی محتاج ګڼړی ولوبالایجاب غرض صفت بالذات کښی کوم چه دواجب دخواصونه دی چالره دحق تعالی مساوی اومماثل نه منی نوددوی شرك به ټولوشرکونوباندی اقبح واشنع وافقع دی، نعوذبالله منه ، نودهندوانوحالت خودنمبر(٢) اونمبر(٤) په شان هم نه دی په کوم کښی چه دعالمانواختلاف دی بلکه دنمبر(٣) په شان دی ددی مقتضاداده چه که چرته په اصل کښی کتابی هم وی بیاهم کتابی نه پاتی کیدل اواوس خوپه اصل کښی کتابی هم نه وی لکه څنګه چه دتفریع په ابتداء کښی په دلیل ددی تقریرکړی شوی دی اودی صورت کښی دنمبر(٥) دوی سره څه تعلق هم نشته صرف دفائدی پوره کولودپاره م لیکلی دی چه کوم خلق داسی زنانولره دانګلستان لوئ تبرك ګڼړی هغه ته خبرداری اوشی . اوهغه هم چه هرکله هغه زنانه په برنی تفسیرکتابیه وی کنی داوخت چه کوم الحاداودهریت په یورپ کښی خوریږی که دیته اوګوری نوهیڅ یومدعی دعیسائیت لره دکتابی وائیلو ګنجائش نشته . اللهم الاعلی الندرة والندرة فی حکم العدم . لکه څنګه چه بعض مدعیانوداسلام لره دمسلمان وئیلو ګنجائش نشته دکوم ذکرچه په نمبر(٤) تیرشوی دی دریومضمونونه خوفارغ شویعنی روایات اواحکام ماخوذازرویات وتفریع براحکام اوس باقی دوه مضمونونه یعنی عبارت موهمه دلیکچراودفع احتمال داستدلال دفع وی فاستمع وانتفع . **قال** : دخدائی مومن مسلمان بنده دخپلوهندوانووروڼوطرفته راځی اوچنان کوی چه کیدی شی دغه قوم زماپیغام واوری په دی وجه هغوی ددی قوم وړاندی خپل داستاان اوروی اووائی چه ای هندوانودوستانوراشئ چه مونږاوتاسویوځائی شو ، اوخپله کښی ټولی جهګړی ختمی کړوزمونږدوستان به ددی سوال څه جواب ورکوی داخوچه مونږمخکښی لاړشونومعلومه به شی (چونکه ددی جواب مقصوداومقام سره څه تعلق نه ووهغه نقل کړی شو) قول صاحب دلیکچربرادران اسلام زمادلیکچرداحصه به تاسودپاره څه قدری غیرمانوس وی کیدیشی چه تاسوزماخیالاتوسره اتفاق اونه کړی یاستاسوپه زړه کښی داخیال پیداشوی وی چه مادهندوانوطرفداری شروع کړی وی خوتاسولږغورسره داخبره واوی چه کوم اصول مونږه یهودیانواوعیسایانومخی ته پیش کړی وو ،(دامضمون برنی حصه کښی دی) هغه اصول به مونږدخپلوهندوانودوستانومخی ته هم پیش کووهغه اصول کوم دی هغه دی دکرم چه قرآن فیصله کړیده .وان من امة الاخلافیها . یعنی دنیاکښی څه داسی قوم نشته چه هغوی طرفته

دالله تعالی لیږلی شوی نبی اورسول یابشیراونذیرنه وی راغلی . **اقول** : دی مقام باندی دوه تفسیری فائدی یودایت ، ولقدبعثنافی کل امة رسولا ،متعلق دویمه دنبی اورسول دمعنی متعلق بیان القرآن نه نقل کوم .کوم چه دی بحث کښی به تقریباهرموقعی باندی مفیدوی .

الاول : ولقدبعثنافی کل امة رسولا ، ظاهرامعلومیږی چه هندوستان والودپاره هم په پخوانی زمانه کښی څه رسولان لیږلی شویدی برابره خبره ده چه په هند کښی پیداشوی اورسیدلی وی یاچرته بل ملك کښی پاتی شوی وی اودلته دهغوی نائب تبلیغ دپاره راغلی وی اوکه چرته آیت لتنذرقوماماأتاهم من نذیرمن قبلك ،نه ددی تعارض شبه وی نودددووطریقوسره دفع کیدیشی یوداچه کل امة کښی لفظ کل تکثردپاره وی ‹دغه شان ان من امة الاخلافیهانذیرکښی استغراق عرفی وی ۱۲› په دی وجه هند کښی درسول راتلوپه مضمون کښی احقرلفظ ظاهراً زیات کړیدی ،دویم داچه دهرقوم اوامت په اوائلوکښی رسول راغلی وی دی شان سره چه که چرته هغه خلقوددی شریعت سلسله قائم اوباقی لرل غوختلی نوممکن وواوضرورت دی اندازی سره مرتفع کیدی شوی اوآواخرکښی درسول راتلوضرورت نه پاتی کیدواګرچه داوائلوتصیرسره اواخرپوری هغه سلسله نه وی رسیدلی بس حکم دبعث په ټولوامتونوکښی داوائلوپه اعتباروی اوماأتاهم من نذیرپه اعتبارداواخروی اودی صورت کښی احتمال دی چه په بعضوځایونوکښی جیال اوجزائروکښی تبلیغ نه شوی والله اعلم . سوره نحل .‹اودعالمانودی مسئله نه بحث کول چه کوم مقام ته دعوت نه وی رسیدلی ددی څه حکم دی مویددی ددی احتمال دجائزلرلو ۱۲›.

الثانیة : درسول اونبی په تفسیرکښی ډیراقوال دی دمختلفوآیتونوتبلیغ سره چه کومه خبره داحقرپه نزددمحقق شویده هغه داده چه ددی دواړوپه مفهوم کښی عموم وخصوص من وجه ده ،رسول هغه ته وائی چه مخاطبینوته نوی شریعت اورسوی برابره خبره په هغه شریعت دهغی رسول په اعتبارسره هم نوی وی لکه تورات وغیره یاصرف مرسل الیهم په اعتبارسره نوی وی لکه داسماعیل علیه السلام شریعت هم هغه شریعت ابراهیمیه ووخوجرهم قوم ته دهغه علم حضرت اسماعیل علیه السلام سره حاصل شو ، اوبرابره خبره ده چه هغه رسول نبی وی یانبی نه وی ،لکه فرشتی چه دوی باندی هم درسول اطلاق کړی شوی دی . اوهغوی انبیاء نه وی یادانبیاء لیږلی شوی اصحاب لکه سورة یٰسین کښی راځی ،اذاجاء ها المرسلون ، اونبی هغه دی کوم چه صاحب وحی وی ، که دنوی شریعت تبلیغ کوی اوکه دپخوانی لکه

څنګه چه ډیرانبیاء دبنی اسرائیلوچه دشریعت موسوپه تبلیغ ئی کولو ، نومن وجه هغه عام دی اومن وجه داعام دی نوکموآیتونوکښی چه دواړه جمع شویدی په هغی کښی څوهیڅ اشکال نشته چه دعام اوخاص جمع کیدل صحیح وی اوپه کوموموقعوچه دواړوځایونو کښی تقابل شویدی لکه ،ماارسلنامن قبلك من رسول ولانبی چونکه عام اوخاص مقابل کیږی نه په دی وجه دلته نبی عام نه اخلوبلکه خاص کووبه مبلغ شریعت سابقه لره ،بس معنی به داسی شی ،وماارسلنامن قبلك من صاحب شرع جدیدولاصاحب شرع غیرجدید ، خوچونکه اوس متبادردلفظ درسول نه صاحب دنبوت کیږی په دی وجه غیرنبی باندی اطلاق ددی په وجه دایهام صحیح نه دی لکه داوخت چه چه بعض اهل زیغ خپل ځان دپاره وحی اورسالت بلکه دنبوت اطلاق لره جائزګنړی اوتفسیرئی هم ددی آیتونوبدل کړو ، نعوذبالله منه سوره مریم . که چرته آئنده ددی فائدودحوالی ضرورت راغی نودفائدی اولی یاثانیه عنوان به اختیارولی شی . ثانیاً په دی هم ځان پوهول پکاردی چه دفائده اولی نه به معلومه شوی وی چه په دخپله انبیاء علیهم السلام په هندوستان کښی تشریف راوړل هم دآیت یقینی مدلول نه دی ممکنه ده چه ددوی دنائبینوپه تشریف راوړوئی اکتفاء کړی وی یابالکل په اوائیلوکښی څوك نبی راغلی وی بیائی سلسله جاری نه وی پریخودلی په دی وجه احتمال اول لره هغه مضمون نژدی کیږی کوم لره چه دی لیګچرکښی دکوم باره کښی چه زه لیکم دستیارتهـ پرکاس مطبوعه نبارس سـ ۱۸۷۵هـ صـ ۳۳۵ نه ئی نقل کړیدی چه دمهاراجه یدهشرپه دربارکښی عربی ژبه وئیلی کیده دی نه وروستوصاحب لیکچرلیکی چه داهغه زمانه وه چه کله حضرت ابراهیم خلیل الله علیه السلام په عراق ،عرب اوملك شام اوحجازکښی ددین مسئله خوره کړی ووا وچونکه دهندوستان اودعربوترمینځه په دغه زمانه کښی تجارتی مجلس ، اومذهبی تعلقات موجووو په دی وجه دهندوستان په مشرانواوحاکمانوکښی دعربودژبی رواج وو اوهغوی دحضرت ابراهیم علیه السلام نه دالله وحده لاشریك له دعبادت تعلیم حاصل کړی ووا ودهغه ئی په خپل ملك دبرهم ودیاپه نوم سره جاری کړو ، اووجه دقرب ظاهره ده چه ددی ځای خلق دابراهیم علیه السلام خاندان سره علاقه شوی وی اوهلته نه ئی دینی تعلیم راوړی وی بیاپه خپله په هندوستان کښی دانبیاء علیهم السلام دبعثت ضرورت باقی نه پاتی کیږی .اوچونکه ددی تعلیم بقاء ددوی په قدرت کښی وه اګرچه هغه ئی صنائع کړه په دی وجه دی ضائع کولونه وروستوڅوك هادی نه وی

راغلی لکه څنګه چه دجاهلیت دعربو دغه حالت وودکوم خبرچه دی ایت ،ماانذواباءهم کښی ورکړی شوی دی ، ،اوهغه اهل جاهلیت سره ددی نه چه دهغوی په اوئلو کښی پیغمبران راغلل خواهل کتاب نه وی اوکه چرته دامواقع مویده ثابت نه هم شی بیاهم نفس احتمال عدم استدلال دپاره کافی کیږی، **ثالثاً** پوهیدل پکاردی چه لفظ نذیردلفظ رسول نه زیات دنبی په معنی کښی نص نه دی هرکله چه لفظ رسول په بعثت انبیاء فی الهندباندی دلالت نه کوی نولفظ نذیربه څه رنګه دلالت اوکړی په دی کښی خوبه په طریقه اولیٰ هغه ټول احتمالات مذکوره وی اوکه چرته نذیرپه اعتباردمعنی متبادردرسول مرادف هم اومنی نوپه خپله رسول عام دی نائب درسول لره هم لکه څنګه چه فائده ثانیه کښی ذکرکړی شول بیاپه عموم کښی احتمال داستغراق عرفی موجودخوهیڅ طریقی سره دآیت دلالت دلیکچرپه مدعاباندی نشته .**قال** : آیاداممکن ووچه عرب کښی انبیاء لیږلی شوی ووکنعان اوشام ته انبیاء راغلل فارس دعجم کښی دنبی پیداشوی وی خودی ملك کښی کوم چه دهندوستان په نوم رابللی شی اوچرته چه ددیرش کروړونوزیاته آبادی ده . اودلته دنبی یانائب دنبی نه وی راغلی دی خبره خونه عقل منی نه پاك اسلام دامنلی شی په دی وجه مونږته به داوئیل راځی چه یقیناً دی ملك ته به دالله لیږلی شوی انبیاء اورسولان راغلی وی اوهغوی ته به دالله طرفنه الهام شوی وی اوددی ملك اوسیدونکی به ئی رشداوهدایت طرفته رابللی وی .**اقول** : دفائده اولی سره دهغه دتفریع کوم چه قول اول کښی ذکرکړی شویده اوپه کوم کښی چه مختلف احتمالات ظاهرکړی شوی دی هغه اوګوری اودلته خوپه خپله صاحب لیکچرته احتمال شویدی لکه څنګه چه دجملی راغلی به وی اورابللی به وی په دی باندی دلالت کوی اوظاهره خبره ده چه دمقدماتو دجزم اوقطع نه وروستودمطلوب غیرجازم اوغیرقطعی کیدل محال دی هرکله چه دلته مطلوب محتمل شونومقدمات هم په خپله دمستدل په نزدمحتمل شول بلکه ددی دپاسه خودی قول کښی چه څوك نبی یانائب دنبی الخ .په خپله ئی دمدعاء په غیرجازم کیدوکښی تصریح اوکړه اودنبی دلته راتلو احتمال ئی اومنلو.**قال** : مونږته په دی ملك کښی دداسی نبیانو اورسولانو دپتی لګولوضرورت دی دپاره چه دقرآن پاك په دی صداقت باندی چه خداوند کریم هریوقوم طرفته خپل بشیراونذیرلیږلی په دی مهراولګی خودی ملك دانبیاء اورسولانوپه تلاش کولوکښی به مونږته ډیرو مشکلاتونه تیریدل راځی .ټولونه لوئی مشکل دژبی دی دمسلمانانوپه وړاندی که چرته عربی فارسی اووائی

نوهغوی ته بنه معلومیږی خوکه چرته دهغوی په وړاندی سنکرت ژبه کښی څه منترااووائی نوچونکه دهغوی غوږونه دی سره مانوس نه وی په دی وجه فطرةً هغوی ویریږی چه داڅنګه ژبه ده آیاداسی ژبه کښی هم الله الهام ورکولی شی خوقران پاك فیصله کړیده ،ومآارسلنامن رسول الابلسان قومه ، یعنی مونږچه یوملك یایوقوم ته خپل نبی یارسول لیږلی دی نومونږپه هغه ژبه کښی لیږلی دی کوم چه دهغه قوم وو،کوم طرفته چه دوی لیږلی شوی ووقران پاك ډیرپه فصاحت سره دژبی جهګړه ختمه کړه ،اوس مونږدانه شوئیلی چه چونکی فلانی کلام په عربی ژبه کښی دی په دی وجه هغه الهامی دی اوفلانی کارپه سنکرت ژبه کښی دی په دی وجه هغه الهامی نه شی کیدی نه بلکه قران کریم دعربی اودسنکرت ژبی جهګړه ختمه کړیده .بس دژبی مشکل خوحل شواوس مونږدپاره میدان صفاشواومونږته ددی خبری موقع ملاؤشوه چه مونږدهندوانوورومبنی صحیفی یادپراچین دهرم شاشروکتاب.نه اولولواوګوروچه په دیکښی کومی کومی صیحیفی الهامی کیدیشی .**اقول** : خومحض امکان سره وقوع لازم نه ده اودعوی ده دوقوع اوثابت شوامکان دکوم چه انکارنشته .**قال** : اوهغه کوم کوم دشی اومن یعنی پیردرویش ته دالله طرفنه ورکړی شوی وی .**اقول** : داسی وئیل پکارووچه ورکولی کیدی شوی ،کمامرمن عدم استلزام الامکان بلوقوع، البته ددی امکان اثربه دومره ضروری چه مونږبه ددی روشنی اومنی خلقودبدو ردواجازت نه ورکولکه څنګه چه زمونږبعض اکابروجمع په دی تنبیه ورکړیده .**قال** : خومشکل دادی چه هندوانوداګڼلی دی چه دویدو(دهندوانومقدس کتاب) وغیره دلوستلوحق دبرهم قوم نه علاوه بل چاته نشته مسلمانان دهغه کتابونه ولی اوری اولولی دی ،اوس داسی صورت کښی مونږته هغوی صحف اولی کښی دالهامی صحیفوپته اولګی نوڅه رنګه به وی .**اقول** : که الهامی کیدل وقوعاً وی اوکه امکاناً .**قال** :آخربه مونږته هم دغه طریقه اختیارول راځی چه مونږدهندوشاګردی اختیارکړواودهغه ویدونو(کتابونوم مطالعه اوکړودهغی نه وروستو دقرآن پاك دددی اصول چه په هرقوم کښی دالله نبی راغلی ووپته اولګوچه په دی قوم کښی دالله کوم کوم نبیان تیرشوی دی .**اقول** : دقول اول احتمالات مذکوره یادکړی .**قال** : څوپوری چه زمادذات تعلق دی نومادشاګردی دافرض پوره کړیدی اوماچه څه غوپی وهلی اوپه لاس راته راغلی هغه به ستاسومخی ته پیش کړم اوپیش کوم ئی . که چرته دمسلمانانو داخیال وی چه دی ملك کښی نه چرته دخدائی نبی راغلی نه رسول نه پدی ملك کښی څه

صحیفه دالله طرنفه نازل شویده نوزماپه خیال کښې دمسلمانانو داخیال صرف دغه نه چه هندوستان سره په بې انصافی به مبنی وی بلکه داسی خیال کولوسره دقران پاك دااصول چه هرقوم طرفته دالله نبی یارسول راغلی دی کمزوری به شی اوداسلام صداقت به په خطره کښې اوغورزيږی. **اقول**: داخطره په هغه وخت کښې دی چه هرکله هغه آیت په دی مدعاء کښې نص وی دقول اول احتمالات بیااوګوری. **قال**: بس مونږته دهندوانودخوشحالولودپاره نه بلکه دقرآن پاك بیان کړوشو واصولو په صداقت باندی مهرلګولودپاره په دی خبره دځان پوهولوډیرسخت ضرورت دی چه دی ملك کښې څه الهامی صحیفه وه یانه دخدائ ځوك نبی راغلی وویانه؟ **اقول**: هغه عرض سابقه دلته هم دی. **قال**: ای زماداسلام ورونوراشئ چه مونږټول تعصبات یوطرفته کیږدواوددی خبری پته اولګووچه ریشتونوالی څه دی دریشتونوالی تلاس باره کښې ویدووئیلی دی، ''برن' مین پازین سنبه راسه' اب ہتم' کم' تتوام' پوشتی' اپادرتو' ست دہرمائی' درشتہائی. یعنی ددنیادائی خیالاتو یا دتعصباتو پردوسره دریشتونوالی هغه مخ پټيږی تهیك هم دغه شان څه رنګه چه ډیوه بله کړی اوپه هغی دسروزرویاسپینوزرولوښی الټه کړی نوډیوی هغه رڼاپټيږی. مسیح خپلوشاګردانوته وئیلی ووچه ډیوه دی دپاره نه شی بلولی چه دادخاوری دلوښی دلاندی پټ کړیشی بلکه ډیوه دی دپاره بلولی شی چه داپه چراغ دان باندی چه ټول کورورسره روښانه شی ویدوائی چه ریشتنوالی دمخ نه دداسی قسم تعصباتو پردولرکولو دپاره ای انسانانو! تاسودالله ﷻ هره ورځ دادعاغواړی چه ای نورمطلق ته زمونږدزړونو داپردی لری کړی اوکوم چه صحیح حقیقت دی هغه په مونږباندی کولاؤکړی داخومره دلویی درجی دعاده صرف دغه نه بلکه بعض شاسروکښې خودی پوری لیکل وی چه چه ستیم بلم مهابلم یعنی رشتنوالی هم دغه طاقت دی اودصداقت نه لوئی په طاقت کښې څه نشته دائی هم لیکل دی، ستیه. مهوجتی نه ترتم، سیتن. پنتها. وت تودیویاناه، یعنی همیشه صداقت فتح کیږی ددروغوفتح نه شی کیدی دصداقت په ذریعه عالمانوفاضلانوصراط مستقیم باندی قدم ایښی دی، هغوی چرته هم دصداقت نه اخوادیخوانه کیږی. یونیتی کارخودی پوری لیکلی دی 'نند نتو' نیتی نیناه' ہدی' واستونتو' اویو' مرنم' استویوگہ' انتر بوا لکشمی' سماوچستو' کچھتو' وامیتهـــــشتم' نیابات' پتھاپروچنتی پدم زویرا' یعنی دنیادارخلق که ستاتعریف اوکړی یابدرداووائی که تاته نن مرګ راشی یادزوروکالونه

ورستو مرګ راشی که تاته بی شمیره دولت ملاؤشی یاهیڅ هم نه وی خوهیڅ صورت کښې هم دصراط مستقیم نه خپل قدمونه مه اخواه کوه دخدائ بل بنده داوائی چه 'نئ سنیات پرودہرما' نہ ترمات پانم یرم، یعنی دصداقت دومره زبردست تعلیم ملاویږی ایاداممکن دی چه خداوندکریم به داملك بغیردانبیاء اورسولانونه پریخودی وی هرګزنه. **اقول**: دهغی احتمال اعاده کوم. **قال**: راشی داپرده خولړه اوچته کړی اوګوری چه معامله څه ده اوهرکله چه مونږه داپرده اوچتوونو مونږته پته لګی چه کوم مقدس هستی لره چه مونږه په نوم سره رابلوهغه دی کوم چه ځوك دغیب خبری مونږته اوښائی خوهرکله چه مونږمنی وایونوددی مفهوم هم دغه دی چه داسی بزرګ کوم چه دمحوسات ظاهری نه سترګی بندی کړی اوروحانی دنیاکښې غوپه وهونکی وی اومونږته دروحانی دنیاخبری ښائی بس مونږته په ویدوشاستروکښې درسول هم معنی رشی اومن سره الله چرته کلام کړی نودهغی څه ثبوت دی چه کوم کلام دی. هرکله چه مونږدهغی خبری پته لګول غواړونومونږته معلومیږی چه ویدووئیلی دی چه. «اکیم سدوپرا ابہودا' ونتی اگنم میم ماترشان' ماہو» .هغه ذات پاك وحده لاشریك دی هن سدوباندی یعنی عارفان الهی هغه لره په مختلفونومونورابللی دی کله کله هغه په ماترشان یعنی سمیع اوبصیرنوم سره رابلی آیاداهم هغه خبره نه ده کومه چه قران پاك په دی الفاظو اداکړیده. قل ادعوا الله اوادعوا الرحمن ایاماتدعوافله الاسمآء الحسنیٰ، یعنی تم الله رب العزت که الله نوم سره رابلی یارحمن سره یابل نوم سره داخائسته خائسته نومونه دهغه ذات وحده لاشریك دی. **اقول**: توافق فی التعلیم نه ددی تعلیماتومستفادمن الوحی کیدل اوددی تعلیم والوصاحب دمی کیدل نه ثابتیمي که چرته هغه علوم مدرك بالعقل وی لکه څنګه چه دی مقام باندی دی نوممکن ده چه هغه خلق حکمادوی اوکه چرته موقوف علی السمع وی نوممکن ده چه دانبیاؤ اصحابونه ماخوذوی. **قال**: دغه شان ویدتعلیم ورکوی چه آیاآتہا' یلاالیسیہ' وشیہ' پاتی پرشی شم' یسیہ دیوا' یسیہ چہاہامرتم' یسیہ مریتواکسی مگی دیوایاہوشہ ودہم. ذات دباری تعالی یوداسی منبع کوم سره چه دانسان روح ته حقیقی طاقت ملاویدی شی ټول کائنات دهغه عبارت کوی اجرام فلکی اواجسام ارض دهغه دحکم مطیع اوفرمان برداروی دهغه عبادت سره نجات ملاویدی شی. که چرته مونږدهغه عبادت نه کوونومونږه به هلاك شو. آیاقرآن پاك داتعلیم نه دی ورکړی چه هم دغه الله مقلب القلوب دی هغه انسانولره دتیارونه رااوباسی

اورنړاطرفته ئی راولی . څه چه په آسان اوزمکو کښې دی دهغه حمدونه اوتعریفونه کوی دهغه عبادت کولوسره نجات یاجنت ملاویدی شی که چرته دهغه عبادت اونه کړیشی نوانسان دپاره همیشه دپاره جهنم دی . **اقول** : هم هغه دبرنی قول محتمل دادراك بالعقل وبالسمع دلته هم دی اوکه چرته دهلاك اونجات نه کوم چه دی مقام باندی دویدنه نقل کړی شویدی روحانی نجات اوهلاکت دی نوپه خپله توافق فی التعلیم هم نشته اودهغه ادراك عقل سره کیدی شی په دی وجه یونانیین کوم چه صاحب ملت نه وودی قائل دی . **قال** : داجنت څه شی دی انیشدوائی . (سورگی کی تترکنجن بهیم ناستی نه تترسوام ، نه جرتیابهوپتی) جنت یوداسی ځای دی چه هلته هیڅ قسم غم اوخفگان نشته نه هغه کښې بوډاوالی شته نه بیماری بلکه همیشه دپاره آرام اوخوشحالی ده . آیاقرآن پاك کښې نه دی راغلی چه جنیانوته به هیڅ قسم غم اوخفگان نه وی هغوی دپاره نه بوډاتوب دی نه بیماری نه غم شته نه تکلیف بلکه هغوی به همیشه خوشحالی اوآرام کښې خپل ژوند تیروی . اوبیاد کوم دوزخ چه قرآن پاك ذکر کړیدی ویددهغی نقشه په دی الفاظوښائی (اسریانام تی یوکا ، اندهین ، تمه ، آدرتاه ، تام سی ، پریة اپئ کچهتی یی کی چاآستم هنوجنا) یعنی هغه خلق چه دالله عبادت نه کوی هغه به دمرگ نه وروستوداسی جهنم ته اوغورزولی شی چه هلته مطلق تیاره ده اوهیڅ قسم آرام اوراحت نشته . **اقول** : ظاهراً دامضمون نقل کړی شویدی دیکښې هم هغه احتمال ماخوذدی وعن اصحاب الانبیاء کیدوځنگه اوس ذکرشو .

قال : ویدوکښې ځای په ځای مونږته داسی منترملاویږی کوم کښې چه دالله وحده لاشریك دعبارت تعلیم درکړی شویدی اودبت پرستی نه منع کړی شویده . په دی وجه ویدوائی چه نه تسیه پرتما ، آستی تسیه نام سهداشا ، یعنی دخداوند کریم څوك تبانه شی جوړولی دبت په ذریعه دهغه دخیال کولوډهکوسلامحض نقول ده دهغه عبارت خودغه دی چه دهغه دنوم ذکراوکړی بل ځای اپ نشدفیصله کړیده په نه تترچکشورگجهتی نومنونه دومنونه وجاتموم . یعنی دخداوند کریم ته نه سترگه کتلی شی نه غوږاوریدلی شی نه جسم نه عقل په زورهغه حاصلیدی شی هغه ذات پاك دی اپ نشدفرماتی مین ، یچ چکنهتوشانه یشتی ، تدیو ، برهم ، توم بدهی میدم ، بد ، هی میندم ، یدم ، یعنی ای انسان ته ددی کانړووغیره عبادت مه کومه بلکه دهغی ذات وحده لاشریك عبادت اوکړه کوم چه په سترگونه لیدلی کیدی . هن په سترگو کتلو هغه موجوددی . آیاقرآن پاك دانه دی وئیلی لاتدرکه الابصاریعنی

سترگه هغه ته نه شی کتلی هن هغه سترگی دین . **اقول** : معقول وی که منقول دواړوتقریرونوباندی جواب تیرشو . **قال** : دغه شان اپ نشدداتعلیم ورکړیدی ، یچ ثروترین نه شرنوتی ببین شروترم اوم شرتم ، تدیو ، برم ، بدهی ، میندم ، بدهی ، دم اپاستی ، یعنی ای انسان ته دکانړووغیره عبادت مه کوه بلکه ته دهغه پاك ذات عبادت کوه چالره چه غوږونه نه شی اوریدلی هن غوږته داوریدوطاقت ورکونکی هغه دی اپ نشدخوداهم وئیلی وی چه هغه ذات پاك څنگه دی ، دسا ، پریگات ، شکرم ، اکاهم اورتم استادم ، شاهم ، پاپ ، ابدهم ، کوئی معنی شی ، سوتم ، بهوپری بهو ، یعنی هغه پاك ذات سبوح دی قدوس دی لطیف ، حی قیوم دی ټولوعیبسونونه پاك دی ، سمیع اوخبیردی ، محیط کل دی ، دشاه رگ نه هم زیات نزدی دی آیاداهغه تعلیم نه دی کوم کښې چه قرآن کریم پیش کوی بس کوم صورت کښې چه ویدواواب نشدکښې په سوونومنترداسی قسم ملاویږی نودی صورت کښې مونږدپاره ددی خبری فیصله کول آسانیږی چه یقینادی ملك کښې هم یوزمانه کښې کلام ربانی نازل شوی وواودهغی شهادت مونږته تراوسه پوری ملاویږی . **اقول** : هغه برنی معروض دلته هم دی . **قال** : اوس سوال داپاتی کیږی چه آیانبی یارسول هم دی ملك ته راغلی ویانه ددی سوال بهترین جواب مونږته دهندوانویادآورپه قوم دټولونه پخوانی کتاب رگویدنه ملاویږی دهغی دڅه حصی ترجمه سوامی دیانندهم کړیده درگویدت . لونه وړومبی منترداگنی ، ثبری ، پروتهم نه شروع کیږی یعنی دخدائی وحده لاشریك تعریف اوکړی دهغه دمدح اوثناء بیان کړی ، درگویددویم منتردادی چه اگنی پورو ی بهی ارشی دی ډیو ، نوتن ، نیورك ، یعنی ای انسان ته دهغه مقدس ذات تعریف اوکړه کوم چه نورکل دی ، تاسودهغی رشیانو یارسولانوحمداوثناء بیانوی کوم چه ستاسونه مخکښې تیرشویدی بل داچه دتاسودنوی دشیانویارسولانوهم تعریف کوی . آیادرگویددامنترداه اصول نه واضموی کوم چه قرآن پاك په ، یؤمنون بماانزل الیك وماانزل من قبلك ، کښې واضح کړیدی یعنی دی ټولوانبیاؤ اورسولانوباندی ایمان راوړل پکاردی اوهغه کتاب کوم چه ای محمد ﷺ تاباندی نازل شویدی په هغه باندی حج دایمان راوړوضرورت دی ، وگویدتوحیداورسالت اصولاً تسلیم کړیدی اوخلقوته ئی هدایت کړیدی چه هغوی په نوروپخوانوټولوانبیاؤ اورسولانویارشیانوباندی ایمان راوړی . **اقول** : درگویدعبارت نبی یارسول کیدوباندی نه دال دی نه دهغه دلالت حجت دی داټول عبارت دی لیکچرکښې دیوځای دی دی نه ورستوهم یونیم

ځای کښې دغه مضمون مختصر طریقې باندې ذکرشویدې دې تحقیق سره دهغې هم حل کیږي.

حضرات ناظرین

دې برنې تحقیق نه به تاسو ته معلومه شوې وې دلیچکرد مقدمات مذکوره نه په خپله هم نه ثابتیږي چه هندوستان کې دیونبي مرسل یاکتاب منزل وجودهم وواوس زه ترقي سره یاداسې اووایه چه تنزل سره، مطلب داچه بې دلیله داسې کتاب اوداسیصاحب لره چه اومنم نوهم وایم چه بیاهم یوخاص کس متوحد یادګنړو مرسل کیدل اودخه خاص کتاب متوحد یامتعدد منزل کیدل نوباالکل ثابتیدې نه شي ممکن ده چه یوداسې بزرګ نبي شوې وې چه دهغه نن یوم نشته اوداسې کتاب نازل شوې وې چه دهغې نه نخښه هم نشته اوهرکله چه نام اونشان هم نشته نوداسې اعتقاداوانقیادکوم چه شرط دې دکتابې کیدوامکان نشته بیادهندوانودکتابې کیدوحکم که چرته تحریف نه دې نوڅه دې. نعوذبالله من الضلال الموقع فی النکاح ولعل هذا القدریکفی لتحقیق المقام والله المفضل المنعام وبه الاستعانة والاعتصام. فقط. خامس. خامس صفر، سـ ۱۳۴۴ھ (تتمه خامسه ص ۳۷۷)

دارپه قوم دبعض سوالونوجوابونه

سوال: (۱) ددهوکې دپاره دآریه سوال دنیم خوانده نیم ملیانوطرفته وې په حواله دآیتونو دقرآن مجید چه الله فرمائي بندیګانوته، زه متکبراوقهاراومیاریم
(۲) بل ځای فرمائي زه قادرمطلق یم چاته که غواړم ددوزخ ورکوم چاته چه غواړم جنت ورکوم
(۳) دریم ځای فرمائي چه (تاسوماته قرض راکړی) دداسې خدائ څه امید کیدیشي زمونږه مذهب په حقه باندې وې. (۴) اوګورې دمسلمانانوخدائ فرمائي چه، زمادرضانه بغیرذره هم نه شي خوزیدې، پته نشته حرکت کولې شي، نوتوله خبره په قدرت دخدائ کښې ده ولې خپلو مسلمانانولره نه بندوې ولې ئې ګناه طرفته مائل کوې ولې دوزخ ورکوې.

جوابونه

(۱) متکبرمعنې ده خپله لوئي ښکاره کوونکې خوچه څوك په واقعې کښې دلوئي صفت لرې هغه که چرته خپله لوې ښکاره کړي نودیکښې عقلاً څه بدې ده جبارمعنې ده خرابې درست کوونکې داصفت خوپه صفارحمت اولف باندې دلالت کوې دقهارمعنې ده لوئ طاقت والا، لوئي غلبې والا، په دیکښې یولفظ هم دسختې په تعلق باندې دلالت نه کوې کوم چه

معترض دپاره منشاداشتباه ده غالباً معترض په عربي نه پوهیدودوجه نه دې الفاظونه هغه معنې واخستې کومې چه اردوکښې استعمالیږي مثلاً دمتکبرمعنې واخسته شیخي بازه کان خودونکې چه په چاباندې رحم نه کوې نه دچاقدرپیژني دجبارئې دامعنې واخسته جبرمعنې داکراه اوزبردستې کوونکې یعنې مجبوررونکې، اودقمارمعنې ئې واخسته ظلم کوونکې بس خپل طرفنه ئې معنې جوړې کړې اواعتراض ئې اوکړو، نودااعتراض بناالفاسدې دي. نمبر
(۲) دغه شان په قادرمطلق کښې اظهاردې دخپل قدرت کامله کوم چه واقعې دې نوکه چرته څوك صاحب کمل دخپل واقعې کمال خبرورکړي نودیکښې داعتراض څه خبره ده اودې سره ئې چه کوم نقل کړیدې چه چاته اوغواړم ددوزخ ورکړم چه چاته اوغواړم جنت ورکړم. قرآن مجیکښې چه چرته دامضمون دې سره دمقام داوښائې اوهغه الفاظ کوم دې اوماقبل مابعدئې څه چه پوره حقیقت دیومضمون دهغې مجموعي هیئت کتلوسره څرګندیږي اوکه چرته دامضمون بعینه اونه خودې شي نوکوم ځائې نه چه مستبط دې دهغې آیت یاحدیث داستنباط تقریربیان کړه اوکه چرته مونږددې مطالبانونه قطع نظرد امضمون اومنوهم نودغه وخت مونږوایوچه په اسلام کښې ددې عقیدې دامطلب نه دې چه جنت ددوزخ ته دتلوڅه قانون نشته په دې وجه څه اعمال درته نه دې وضع شوې، اودهغې اعمالوپه دیکښې څه اثراودخل نشته محض زبردستې سره بې وجه چه چاته اوغواړي دوزخ کښې ئې داخل اوچاته اوغواړي جنت کښې دانشته بلکه دعقیدې کښې ئې صرف دحق تعالی اختیارظاهرکړیدې چه دهغه قدرت اواختیارات دومره فراخه دې چه که چرته هغه داسې کول غواړي. نوهیڅ څوك هغې سره دمقابلې قدرت نه لرې باقي نورونصوصوکښې دایقین دې چه هغې به په دوزخ کښې هغه چاره داخلوې چه چاددوزخ کارونه خپل قصداوارادې سره کړي وي دغه شان جنت کښې هم البتة دومره فرق دې چه اعالموسره چه چاته خومره استحقاق دثواب یاعذاب دې دوزخیانودپاره به په هغې کښې کله کله کمې هم کوې اوجنتیانولره په کمې نه کوې
(۳) داګناه خانه اعتراض ډیره پخوانې دې یهودوداګستاخې کړې وه ددې جواب په خپله قران مجید کښې موجوددې حاصل دجواب دادې چه داقرض حقیقي نه دې دکوم بناء چه دقرض اخستونکې احتیاج اومفعت وې بلکه دې ته ئې مجازاً قرض اووې دکوم بناء چه دقرض ورکوونکې اومنفعت دې دیته ئې قرض تطبیهااووې یعنې څه رنګه چه دقرض دعوض اداکول اوپوره کول لازم دې دغه شان مونږبه دهغې عوض جزااداکوو

(۴) دټولو نه لوئی غټ د اسلام مخالفینو سره د اعتراض دی په دی وجه عیسایان هم د عجز په وخت کښې د اپیش کوی خودی اشکال هغه دارصرف اهل اسلام نه دی کوم سړی چه دخدائی او دجزاء او سزاء قائل وی دهغې ټولو په ذمه ددی اشکال جواب لازم دی ، که چرته اهل اسلام ددی څه جواب ورکړی نو په حقیقت کښې دهغوی احسان دی دټول عالم به اهل مذاهب باندی چه اهل اسلام ددوی کمی پوره کوی کنې اهل اسلام ته ډیر په اسانی سره ددی جواب حق حاصل دی چه ورونو مونږ باندی ولی اعتراض کوی د اعتراض خو په تاسو هم وارديږی نو تاسو هم کوشش کوی مونږ به هم کوشش کوو ټول ملاؤشی او دهریانو ته جواب ورکړی او س د اخبره پاتی شوی چه شوه چه په ټولو اهل مذاهبو باندی ددی اعتراض جواب ولی دی نو ددی وجه داده چه په اهل مذاهب کښې په مسائل نقلیه ظنیه کښې اختلاف کیدیشی خو عقلیه قطعیه کښې نه شی کیدی ، او دامسئله عقلی قطعی ده چه الشی مالم یوجد او جوب د پاره نفی دقدرت لازم ده او دغه نفی دقدرت باندی ټول محذورات مرتب کیږی که چرته دی نه په دی طریقی ځان خلاص کړی چه داجواب باالغیردی او د اقدرت فی نفسه سره جمع کیدیشی نو دیخلاصی هم ټول متفع کیدیشی نو دچاهم کارنشته چه خاص اهل اسلام لره ددی اعتراض مخاطب جوړ کړی او اسان تعبیر ددی جواب دادی چه داخبره صحیح ده چه بغیر دمشبت دحق نه څه حادث نه شی واقع کیدی خو ددی مشیت چه تعلق دعبادو افعال اختیاریو سره شویدی نو هغه په دی شان سره شویدی چه فلانی سړی به خپل اختیار او قصد سره فلانی فعل کوی نو دی صورت کښې چه کوم سړی څه بنه بد کوی خپل قصد او اختیار سره ئی کوی ، او اګرچه د الله تعالی قدرت شته چه جبرانی دی فعل نه بند کړی خو دی صورت کښې دبنده صفت د اختیار باطلیږی او ددی اختیار باطلول دری عالم دمقتضا خلاف دی ځکه چه دا عالم امتحاق دی او امتحان هله ممکن دی چه اختیار باقی وی ، باقی دا چه په خپله اختیار دوجود څه دلیل نو د اختیار وجود نو دمشاهدی نه یقین دی او مشاهده هم داسی قوی او جلی چه که چرته خوړونکی پسی هم څوك په لرګی او وهی نو هغه بدلی دپاره دی وهونکی باندی حمله کوی لرګی باندی نه کوی نو هغه پسی هم پیژنی چه لرګی مجبوره دی او ضارب مختاردی ، بس مسئله هرطرفته صفا شوه ، باقی که چرته معترض په مبادی علوموهم خبرنه وی نو دهغې څه علاوج: ۳ذیقیده سـ ۱۳۴۴ هـ (ص ۴۲۹)

تمت بالخير

د معاشرې اصلاح

مکمل جدید

د پیدائش نه واخله تر وفاته پورې د ژوند سره متعلق د اصلاحی مضامینو او تقریرونو مجموعه

مؤلف

(ابوبلال) برهان الدین صدیقی
فاضل جامعه دارالعلوم کراچی
ایم اے عربی پیښور یونیورسټی

ناشر

مکتبه الحرم
سردار پلازه اکوړه خټک نوشهره